Sbírka nálezů a usnesení
Ústavního soudu České republiky

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY

SBÍRKA
NÁLEZŮ A USNESENÍ

Svazek 127 / ročník 2024 – VI. díl

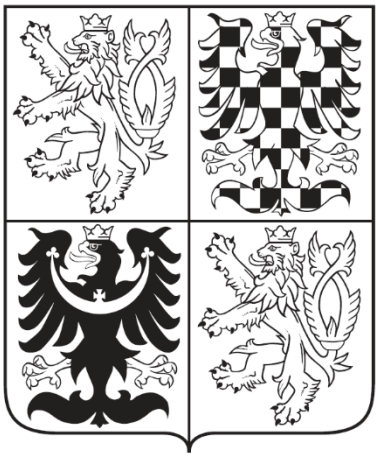

ÚSTAVNÍ
SOUD

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
Svazek 127, ročník 2024 – VI. díl

Vydal:
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno

Brno 2026
Vydání první

© Ústavní soud České republiky

ISBN 978-80-87687-83-3

ČASTO POUŽÍVANÉ ZKRATKY

Ústava
Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Listina
Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Úmluva
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů

o. s. ř.
zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

s. ř. s.
zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

tr. zák.
zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákoník
zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

tr. ř., tr. řád
zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ESLP
Evropský soud pro lidská práva

SbNU
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu citovaná podle elektronické databáze rozhodnutí Ústavního soudu (http://nalus.usoud.cz), např.: N 172/42 SbNU 519 = Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 42, nález č. 172, str. 519

OBSAH

Č. 201
(Ne)vyčerpání předmětu řízení o uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání
(sp. zn. III. ÚS 466/24 ze dne 5. 1istopadu 2024) 9

Č. 202
Maření hlavního líčení jako nedostatečný důvod pro ponechání obviněného v útěkové vazbě; doktrína zesílených důvodů
(sp. zn. III. ÚS 1966/24 ze dne 6. listopadu 2024) 21

Č. 203
Vyčerpání postupu podle zákona č. 82/1998 Sb. jako podmínka pro přípustnost ústavní stížnosti proti porušení povinnosti urychleně rozhodnout o zákonnosti zbavení osobní svobody
(sp. zn. II. ÚS 2575/24 ze dne 6. listopadu 2024) 31

Č. 204
Ochrana poškozeného před překvapivým soudním rozhodnutím ohledně výše nemajetkové újmy
(sp. zn. I. ÚS 2003/24 ze dne 7. listopadu 2024) 42

Č. 205
Náležité odůvodnění určení výše odměny zmocněnce poškozeného v adhezním řízení
(sp. zn. III. ÚS 2835/23 ze dne 13. listopadu 2024) 49

Č. 206
Odpovědnost za zásah do osobnostních práv při postupu non lege artis
(sp. zn. III. ÚS 176/24 ze dne 13. listopadu 2024) 61

Č. 207
Uplatnění korektivu dobrých mravů v soukromém právu
(sp. zn. I. ÚS 1479/23 ze dne 14. listopadu 2024) 72

Č. 208
Postup soudu podle § 37a trestního řádu (vyloučení zvoleného obhájce) a právo vyjádřit se k němu
(sp. zn. III. ÚS 707/24 ze dne 14. listopadu 2024) 83

Č. 209
Řádné odůvodnění úvah soudu při rozhodování o snížení odměny soudního exekutora s ohledem na dosaženou fázi exekučního řízení
(sp. zn. I. ÚS 2690/24 ze dne 18. listopadu 2024) 88

Č. 210
Změna územního plánu v souladu s veřejným zájmem na ochraně životního prostředí
(sp. zn. III. ÚS 229/24 ze dne 19. listopadu 2024) 99

Č. 211
Trestní odpovědnost rodičky a duly za smrt dítěte při domácím porodu
(sp. zn. I. ÚS 605/24 ze dne 19. listopadu 2024) 108

Č. 212
Posouzení střetu svobody projevu s právem na ochranu osobnosti
(sp. zn. II. ÚS 1335/24 ze dne 19. listopadu 2024) 126

OBSAH

Č. 213
Náhrada nákladů řízení ve sporech o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu dle § 31a zákona č. 82/1998 Sb.
(sp. zn. III. ÚS 1998/24 ze dne 19. listopadu 2024) 134

Č. 214
Tarifní hodnota, je-li předmětem řízení věc penězi ocenitelná
(sp. zn. III. ÚS 2358/24 ze dne 19. listopadu 2024) 144

Č. 215
Zvýhodnění pohledávek státu v insolvenčním řízení
(sp. zn. Pl. ÚS 37/23 ze dne 20. listopadu 2024; 5/2005 Sb.) 150

Č. 216
Platová diskriminace začínajících soudkyň na mateřské a rodičovské dovolené
(sp. zn. Pl. ÚS 16/24 ze dne 20. listopadu 2024; 6/2025 Sb.) 162

Č. 217
Vyvažování dotčených zájmů před uložením povinnosti uvést věci v původní stav v řízení o žalobě na ochranu rušené držby
(sp. zn. II. ÚS 2430/23 ze dne 20. listopadu 2024) 180

Č. 218
Ochrana vlastnického práva vlastníků nemovitostí s nedostatečným přístupem prostřednictvím zřízení věcného břemene nezbytné cesty
(sp. zn. II. ÚS 3045/23 ze dne 20. listopadu 2024) 187

Č. 219
Odůvodnění neprovedení důkazu v trestním řízení
(sp. zn. IV. ÚS 456/24 ze dne 20. listopadu 2024) 194

Č. 220
Výše odškodnění nemateriální újmy za nedůvodné trestní stíhání političky
(sp. zn. II. ÚS 2241/24 ze dne 20. listopadu 2024) 203

Č. 221
Nedostatečné odůvodnění rozhodnutí a nezohlednění unijního práva a judikatury Soudního dvora Evropské unie Nejvyšším správním soudem
(sp. zn. II. ÚS 899/23 ze dne 27. listopadu 2024) 212

Č. 222
Právo na zákonného soudce a důvody pro vznik pochybností o jeho nepodjatosti
(sp. zn. IV. ÚS 2404/23 ze dne 27. listopadu 2024) 220

Č. 223
Svoboda projevu u kontroverzních projevů vs. postih za šíření toxikomanie
(sp. zn. I. ÚS 1933/24 ze dne 27. listopadu 2024) 235

Č. 224
Formalistická a restriktivní aplikace restitučních zákonů
(sp. zn. II. ÚS 3406/22 ze dne 2. prosince 2024) 248

Č. 225
Bezplatná obhajoba a důraz na aktuální majetkové poměry obviněného
(sp. zn. I. ÚS 2653/24 ze dne 3. prosince 2024) 260

Č. 226
Pozměňovací návrh jako neústavní legislativní přílepek (lex Babiš II)
(sp. zn. Pl. ÚS 41/23 ze dne 4. prosince 2024; 427/2024 Sb.) 265

OBSAH

Č. 227
Uplatnění korektivu dobrých mravů v soukromém právu
(sp. zn. II. ÚS 618/23 ze dne 4. prosince 2024) 313

Č. 228
Přihlédnutí k účelu poskytnutí ochrany účastníkovi řízení prostřednictvím § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. při hodnocení otázky bezdůvodného obohacení
(sp. zn. II. ÚS 997/23 ze dne 4. prosince 2024) 323

Č. 229
Stanovení náhrady nákladů řízení při osvobození od placení pohledávek při oddlužení v insolvenčním řízení
(sp. zn. II. ÚS 374/24 ze dne 9. prosince 2024) 328

Č. 230
Rozhodování soudů ve věcech souhlasu s podáním žaloby nezletilého dítěte; nejlepší zájem dítěte a zajištění jeho bezdlužnosti
(sp. zn. IV. ÚS 1162/23 ze dne 10. prosince 2024)..... 336

Č. 231
Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu porušení tajemství dopravovaných zpráv
(sp. zn. IV. ÚS 2629/23 ze dne 10. prosince 2024)..... 348

Č. 232
Presumpce správnosti voleb a právní mantinely kontroly výsledků voleb
(sp. zn. I. ÚS 2931/24 ze dne 11. prosince 2024) 360

Č. 233
Požadavky na hodnocení soudu a odůvodnění rozhodnutí o nákladech řízení při postupu podle § 150 občanského soudního řádu
(sp. zn. IV. ÚS 1724/23 ze dne 17. prosince 2024)..... 366

Č. 234
Odmítnutí volební stížnosti pro údajné nedodržení formy podání
(sp. zn. Pl. ÚS 30/24 ze dne 18. prosince 2024) 372

I. Nálezy

Č. 201
(Ne)vyčerpání předmětu řízení o uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání
(sp. zn. III. ÚS 466/24 ze dne 5. 1istopadu 2024)

Předmětem řízení podle § 89 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, je požadavek na uznání konkrétního zahraničního vysokoškolského vzdělání. Žadatel ve své žádosti identifikuje toto vzdělání (diplom) a může uvést účel požadované nostrifikace. Předmět řízení je vyčerpán v souladu s čl. 33 a 36 Listiny základních práv a svobod, rozhodne-li správní orgán o žadatelem identifikovaném zahraničním vzdělání (diplomu), ať už jej uzná, či nikoliv. Nesouhlasí-li žadatel s tím, jakým konkrétním způsobem bylo jím zvolené zahraniční studium ve vydaném osvědčení uznáno, brojí tím již proti samotnému výsledku řízení, nikoliv nevyčerpání jeho předmětu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Daniely Zemanové, soudkyně zpravodajky Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Přibáně o ústavní stížnosti stěžovatelky Mgr. Marie Abrahové, zastoupené JUDr. Mgr. Filipem Rigelem, Ph.D., advokátem, se sídlem Teplého 2786, Pardubice, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 13. prosince 2023 č. j. 2 As 244/2023-42, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 20. června 2023 č. j. 3 A 59/2021-48, rozhodnutí Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ze dne 26. dubna 2021 č. j. MSMT-18906/2021-4 a rozhodnutí Univerzity Karlovy ze dne 19. ledna 2021 č. j. NO/UKRUK/340/2018/Pv, za účasti Nejvyššího správního soudu, Městského soudu v Praze, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Univerzity Karlovy jako účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Jak vyplývá z obsahu ústavní stížnosti a z připojených listin, stěžovatelka v roce 2017 požádala Univerzitu Karlovu o uznání zahraničního vysokoškolského vzdělávání podle § 89 odst. 1 písm. b) zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, („zákon o vysokých školách“). Žádost směřovala k uznání studijního programu Učitelství německého a anglického jazyka, který úspěšně absolvovala na Univerzitě Karla Marxe v Lipsku v roce 1981.

2. Pro vypořádání ústavní stížnosti není podrobnější rekapitulace průběhu řízení a napadených rozhodnutí účelná, neboť samotným účastníkům jsou všechny podstatné skutečnosti známy. Postačí uvést toliko základní fakta.

3. Univerzita Karlova napadeným rozhodnutím (osvědčením) stěžovatelce uznala diplom Univerzity Karla Marxe v Lipsku ze dne 2. 7. 1981 a potvrdila jeho rovnocennost

s vysokoškolským diplomem vydaným v České republice veřejnou vysokou školou pro studium v navazujícím magisterském studijním programu v oblasti vzdělávání Učitelství. Současně stěžovatelce uznala vzdělání v oboru Germanistika získané studiem na téže univerzitě a potvrdila jeho rovnocennost s vysokoškolským vzděláním získaným v České republice na veřejné vysoké škole absolvováním studia v daném studijním programu. Univerzita uvedla, že stěžovatelka může užívat zahraniční titul Diplomgermanist, ale nikoliv akademické tituly udělované podle zákona o vysokých školách. Současně konstatovala, že se nejednalo o správní řízení podle zákona č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a některých příslušníků jiných států a o změně některých zákonů.

4. Odvolání stěžovatelky Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy („ministerstvo“) zamítlo. Stejným způsobem rozhodly o stěžovatelčině žalobě a kasační stížnosti i Městský soud v Praze („městský soud“) a Nejvyšší správní soud.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka se závěry obecných soudů a správních orgánů nesouhlasí. Má za to, že jimi byla porušena její základní práva zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práva svobod („Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve spojení s čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky („Ústava“). Předkládá přitom obdobné námitky, které uplatnila již v průběhu předchozího řízení.

6. Opětovně tudíž namítá, že správní orgány i správní soudy nevyčerpaly předmět řízení o uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání. Připomíná, že předmětem její žádosti bylo uznání studijního programu Učitelství německého a anglického jazyka, nicméně univerzita jí uznala pouze oblast vzdělávání Učitelství a jako obor (nikoliv program) Germanistiku. Uvádí, že chtěla-li univerzita žádosti vyhovět jen zčásti, měla současně s vydaným osvědčením vydat i negativní rozhodnutí o zamítnutí části žádosti (s odůvodněním), což se ovšem nestalo. Stěžovatelka dále namítá, že neměla možnost vyjádřit se k podkladům pro rozhodnutí podle § 36 odst. 3 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád, („správní řád“).

7. Stěžovatelka zdůrazňuje, že řízení před správními orgány a soudy trvalo sedm let, v jejichž průběhu byla vydána vzájemně rozporná a překvapivá rozhodnutí (celkem pětkrát rozhodovala univerzita, celkem pětkrát rozhodovalo ministerstvo a celkem dvakrát ve věci rozhodoval městský soud). Upozorňuje na rozpor mezi prvním a druhým rozsudkem městského soudu. V prvním rozsudku ze dne 11. 3. 2020 č. j. 14 A 174/2018-38 městský soud uvedl, že je třeba vyčerpat předmět žádosti, který je dán požadovaným uznáním studijního programu Učitelství německého a anglického jazyka (bod 26 citovaného rozsudku). V druhém (ústavní stížností napadeném) rozsudku ovšem městský soud vyslovil, že předmět žádosti byl vyčerpán uznáním oblasti vzdělávání Učitelství s oborem Germanistika.

8. Stěžovatelka má rovněž za to, že v její věci nastala extrémní nesprávnost při výkladu hmotného práva. Ačkoliv totiž zákon o vysokých školách v § 89 odst. 1 písm. b) předpokládá uznání programu, správní orgány uznaly (a správní soudy jejich závěry následně aprobovaly) oblast vzdělávání (srov. výše).

9. Stěžovatelka dále namítá, že byl extrémně nesprávně zjištěn skutkový stav. Vymezuje se zejména vůči závěru Nejvyššího správního soudu, že „neuvádí žádný konkrétní účel, za nímž o uznání předloženého diplomu žádala“. Zdůrazňuje, že již v původní žádosti uvedla, že požaduje, aby jí Univerzita Karlova uznala její zahraniční vysokoškolské vzdělání pro účely výuky jazyka německého a anglického, neboť její dřívější zaměstnavatel její zahraniční diplom zpochybnil. Deklarovaného účelu, který byl pro Nejvyšší správní soud rozhodujícím kritériem uznání zahraničního vzdělání (srov. bod 40 rozsudku Nejvyššího

správního soudu), si přitom byl vědom i sám uznávající správní orgán (stěžovatelka odkazuje na usnesení Univerzity Karlovy ze dne 14. 2. 2018).

III. Vyjádření účastníků řízení, replika stěžovatelky

10. Ústavní soud vyžádal spisy a vyjádření účastníků řízení.

11. Nejvyšší správní soud ve vyjádření vycházel z odůvodnění napadeného rozhodnutí a podrobně rozvedl důvody, pro které je dle jeho názoru stěžovatelčina argumentace nesprávná. Předně zopakoval, že správní orgány vyčerpaly předmět řízení. Předmět řízení je vyčerpán tehdy, rozhodl-li správní orgán o žadatelem identifikovaném zahraničním vzdělání (diplomu), ať už jej uzná, či nikoliv. Odkázal na vypořádání námitky nemožnosti vyjádřit se k podkladům pro rozhodnutí podle § 36 odst. 3 správního řádu (rozsudek Nejvyššího správního soudu, body 43–44). Protiústavnost neshledal ani v tvrzené nepřiměřené délce řízení a překvapivosti rozhodování. Nejvyšší správní soud se vyjádřil rovněž k rozporu mezi prvním a druhým rozhodnutím městského soudu. Zopakoval, že by bylo v rozporu se zásadou procesní ekonomie, zrušil-li by rozsudek městského soudu jen proto, že se městský soud odchýlil od svého původního právního názoru, neboť za věcně správný považoval Nejvyšší správní soud pozdější právní názor městského soudu. Kasační soud dále vyloučil, že by ve stěžovatelčině věci došlo k extrémnímu, a tedy protiústavnímu výkladu podústavního práva. Současně uznal, že pochybil, uvedl-li v napadeném rozhodnutí, že stěžovatelka v průběhu řízení nevymezila účel, pro který žádá o uznání zahraničního vzdělání. Zdůraznil však, že navzdory tomuto pochybení nedošlo k zásahu do základních práv stěžovatelky.

12. Nejvyšší správní soud v tomto ohledu uvedl, že „stěžovatelka usiluje o uznání studijního programu Učitelství německého a anglického jazyka proto, že současný způsob uznání by jí mohl umožňovat učit pouze německý jazyk. Naproti tomu, pokud by měla uznán studijní program Učitelství německého a anglického jazyka, byla by s jistotou oprávněna i k výuce anglického jazyka, přestože z předmětů závěrečné zkoušky studia stěžovatelky na Univerzitě Karla Marxe v Lipsku vyplývá, že studium bylo zaměřeno na jazykovědu a literární vědu germanistiky“.

13. Městský soud stručně odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí. Doplnil, že námitky uplatněné v ústavní stížnosti měla stěžovatelka uvést již v kasační stížnosti.

14. Ministerstvo ve vyjádření zdůraznilo význam zásady vstřícnosti při uznávání zahraničního vzdělání. Upřesnilo, že správní orgán je povinen přihlížet zejména k obsahové či věcné stránce studia. Pouhé nominální označení není dle ministerstva určující, neboť kulturní a právní odlišnost cizozemských vzdělávacích systémů má za následek zejména odlišnost v označení studijních programů či samotných předmětů. Ztotožnilo se s hodnocením Nejvyššího správního soudu, že nesouhlasí-li stěžovatelka s tím, jakým konkrétním způsobem bylo jí zvolené zahraniční studium ve vydaném osvědčení uznáno, brojí tím již proti samotnému výsledku řízení, nikoliv nevyčerpání jeho předmětu. Ministerstvo dále zdůraznilo, že zamítl-li Nejvyšší správní soud kasační stížnost stěžovatelky mj. z důvodu procesní ekonomie, pak tím významně přispěl ke zkrácení celkové délky řízení. Výsledná podoba osvědčení byla maximem toho, co mohly správní orgány na základě podkladů předložených stěžovatelkou ve správním řízení osvědčit. Ministerstvo navrhlo ústavní stížnost odmítnout jako zjevně neopodstatněnou nebo zamítnout jako nedůvodnou.

15. Univerzita Karlova vysvětlila, proč v současné praxi přistupuje k uznávání oblasti vzdělávání namísto studijního programu. Zdůraznila, že předmět stěžovatelčiny žádosti byl napadeným rozhodnutím vyčerpán. Upozornila, že stěžovatelčino vzdělání bylo uznáno jak v části filologické (již v roce 1983), tak v části učitelství (napadeným rozhodnutím v roce 2021). Univerzita se vyjádřila rovněž k namítanému porušení práva stěžovatelky vyjádřit se k podkladům rozhodnutí. Závěrem uvedla, že uznáním zahraničního vysokoškolského vzdělání stěžovatelky získaného studiem oboru Germanistika a potvrzením jeho

rovnocennosti s odpovídajícím typem studijního programu v oblasti vzdělávání Učitelství nebyla porušena žádná povinnost daná právními předpisy, neboť povinnost uznat zahraniční vysokoškolské vzdělání v konkrétním studijním programu s určitým názvem právní předpisy nestanoví.

16. Ústavní soud zaslal tato vyjádření stěžovatelce k replice, která však svého práva na vyjádření ve stanovené lhůtě nevyužila.

IV. Splnění podmínek řízení

17. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Vlastní posouzení věci

18. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti stojícím mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). K zásahu do jejich rozhodovací činnosti je Ústavní soud oprávněn jen, poruší-li soudy a případně též jiné orgány veřejné moci ústavně zaručená práva stěžovatele. Tak se tomu ale v nyní posuzované věci nestalo, a proto byla ústavní stížnost shledána nedůvodnou.

19. Ústavní soud předně připomíná, že s ohledem na jeho postavení orgánu ochrany ústavnosti mu nepřísluší, aby prováděl přezkum ve stejném rozsahu, jako činí obecné soudy, v posuzovaném případě konkrétně Nejvyšší správní soud v řízení o stěžovatelkou podané kasační stížnosti, resp. městský soud v řízení o jí podané správní žalobě, anebo dokonce správní orgány při posouzení otázky uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání ve smyslu § 89 a násl. zákona o vysokých školách. Námitky stěžovatelky obsažené v ústavní stížnosti jsou ovšem ve své podstatě pouze pokračováním polemiky s výše rekapitulovanými právními závěry obecných soudů i správních orgánů, přičemž opětovné přednesení uvedených námitek v ústavní stížnosti svědčí spíše o snaze stěžovatelky alespoň v řízení před Ústavním soudem dosáhnout potvrzení svého názoru, že došlo k pochybení (již) ze strany Univerzity Karlovy. Tímto nicméně stěžovatelka staví Ústavní soud právě do pozice další instance v systému obecného soudnictví, která mu však s ohledem na výše uvedená obecná východiska nepřísluší.

20. Navíc, po seznámení se s obsahem ústavní stížností napadených rozhodnutí i obsahem správního spisu, Ústavní soud konstatuje, že v nyní posuzovaném případě nelze hovořit o svévolném rozhodování ze strany obecných soudů, příp. správních orgánů. Jak Nejvyšší správní soud, tak před ním i městský soud, se s námitkami stěžovatelky, předkládanými i nyní v ústavní stížnosti, řádně vypořádaly, při rozhodování přihlédly ke všem okolnostem, které vyšly v řízení najevo, věc po právní stránce hodnotily přiléhavě a v souladu s ustanoveními soudního řádu správního či zákona o vysokých školách, která upravují průběh řízení a do nichž se promítají principy spravedlivého procesu obsažené v hlavě páté Listiny, jejichž porušení stěžovatelka rovněž namítá.

21. Nejvyšší správní soud reagoval na námitku tvrzeného nevyčerpání předmětu řízení. Vycházel přitom z bezrozporného předpokladu, že do dispozice žadatele o uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání nespadá určení, jakým způsobem má správní orgán toto vzdělání věcně posuzovat. Z tohoto předpokladu dovodil, že předmět řízení je vyčerpán, rozhodne-li správní orgán o žadatelem identifikovaném zahraničním vzdělání (diplomu), ať už jej uzná, či nikoliv. Správní soudy tento výsledek aprobovaly a uvedly, že „nesouhlasí-li žadatel s tím, jakým konkrétním způsobem bylo jím zvolené zahraniční studium ve vydaném osvědčení uznáno, brojí tím již proti samotnému výsledku řízení, nikoliv nevyčerpání jeho předmětu“ (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu, bod 31).

22. Nejvyšší správní soud reagoval rovněž na rozpor mezi napadeným rozsudkem městského soudu a jeho předchozím rozsudkem ze dne 11. 3. 2020 (srov. tamtéž, body 35–36). Tuto námitku přitom zasadil do širšího kontextu celého předchozího řízení. Brojí-li stěžovatelka, byť zcela obecně, v této souvislosti rovněž proti (z jejího pohledu patrně nepřiměřené) délce řízení, nezbývá než konstatovat, že prostor pro případný zásah Ústavního soudu je po skončení nyní posuzovaného řízení uzavřen (srov. např. usnesení Ústavního soudu ze dne 15. 11. 2022 sp. zn. I. ÚS 2803/22; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz).

23. Při hodnocení otázky rozporu mezi rozhodnutími městského soudu Ústavní soud v prvé řadě připomíná, že napadená rozhodnutí posuzuje kritériem, jímž je ústavní pořádek a jím zaručená základní práva a svobody, není tedy jeho úkolem perfekcionisticky přezkoumat případ sám z pozice podústavního práva. Ústavní soud není primárně povolán k výkladu právních předpisů v oblasti veřejné správy, nýbrž *ex constitutione* k ochraně práv a svobod zaručených ústavním pořádkem. Naproti tomu právě Nejvyšší správní soud je tím, jemuž přísluší výklad podústavního práva v oblasti veřejné správy a sjednocování judikatury správních soudů, k čemuž slouží i mechanismus předvídaný v § 12 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní.

24. Ústavní soud plně respektuje rozhraničení pravomocí svých a pravomocí Nejvyššího správního soudu, který v napadeném rozhodnutí i vyjádření opakovaně vyslovil názor, že mezi oběma rozhodnutími městského soudu existuje rozpor (srov. dále). Dle Ústavního soudu však nelze kategoricky vyloučit ani možnost, že obě rozhodnutí, tj. rozhodnutí ze dne 11. 3. 2020 a napadený rozsudek, lze s přihlédnutím k vývoji a průběhu předchozího řízení "vyložit" souladně. V prvním z uvedených rozhodnutí totiž městský soud vycházel pouze z žádosti stěžovatelky ze dne 25. 1. 2017, jíž se domáhala uznání svého vzdělání jako oboru Učitelství jazyka německého a anglického, kterou srovnal s nostrifikační doložkou vydanou v roce 1983, jíž byla stěžovatelce uznána platnost diplomu o získání vysokoškolského vzdělání v oboru Moderní filologie (německý jazyk - literatura) (srov. citovaný rozsudek městského soudu, bod 30). Městský soud v daném rozhodnutí odmítl přezkoumat stěžovatelčinu žádost z věcného hlediska, přičemž zdůraznil princip subsidiarity soudního přezkumu, z nějž plyne, že není oprávněn nahrazovat prostředky ochrany subjektivních práv, které se nacházejí uvnitř veřejné správy (srov. tamtéž, bod 34). Řečeno stručně, městský soud v rozhodnutí ze dne 11. 3. 2020 hodnotil pouze formu (co má být uznáno), nikoliv však obsah (jak má být uznáno) (srov. obdobně rozsudek Nejvyššího správního soudu, bod 31).

25. K věcnému přezkumu tudíž došlo až následně v řízení, jež vyústilo v přijetí nyní napadaných rozhodnutí. Správní orgány i správní soudy přitom vycházely z podkladů předložených stěžovatelkou dokumentujících obsah jí absolvovaného vzdělání (srov. napadené rozhodnutí ministerstva, s. 6). Městský soud v tomto ohledu zmínil vysvědčení, podle kterého stěžovatelka „studovala (absolvovala) studijní obor Germanistika“, popř. „studovala v oboru germanistika“. Z těchto podkladů městský soud dovodil, že stěžovatelka studovala obor Germanistika (srov. rozsudek městského soudu, bod 42). Na jiném místě městský soud zhodnotil stěžovatelčinu námitku, že nepožadovala uznání' germanistiky, nýbrž učitelství německého a anglického jazyka, k níž uvedl, že jí byla univerzitou uznána oblast vzdělání Učitelství (srov. tamtéž, bod 55 a rovněž shora bod 3 tohoto nálezu). Městský soud uzavřel, že stěžovatelka předložila podklady pro uznání magisterského studijního programu v oblasti vzdělávání Učitelství pro obor Germanistika (tamtéž, bod 58). Městský soud tak aproboval správními orgány provedené věcné posouzení stěžovatelčiny žádosti o uznání vzdělání, k němuž správní orgány přistoupily po předchozím kasačním zásahu tohoto soudu (viz rozsudek ze dne 11. 3. 2020). Obdobně, tj. s pečlivým prostudováním podkladů dokumentujících obsah vzdělání, k posouzení věci přistoupil rovněž Nejvyšší správní soud

(srov. dále, bod 33 tohoto nálezu a bod 45 napadeného rozsudku Nejvyššího správního soudu). Pro Ústavní soud je po seznámení se s obsahem napadených rozhodnutí v nyní posuzované věci podstatné, že správní orgány i správní soudy dostatečně vysvětlily, proč uznání zahraničního vzdělání zahrnuje právě germanistiku, a to ve spojení s pedagogickým prvkem, resp. vysvětlily, proč toto uznání nezahrnuje rovněž anglický jazyk (jednoduše proto, že stěžovatelka nepředložila podklady prokazující, že by byl anglický jazyk v náplni studia zastoupen v obdobném rozsahu jako jazyk německý).

26. Ústavní soud nad rámec uvedeného dodává, že napadené rozhodnutí městského soudu netrpí ani ústavněprávním deficitem překvapivosti. Postačí uvést, že judikatura Ústavního soudu týkající se zákazu překvapivosti soudních rozhodnutí vyžaduje, aby soudy odůvodnily, proč se odchylují od předchozích závěrů. Uvedené ovšem neznamená, že by se soud nemohl od existující judikatury nikdy odklonit, vyžaduje se pouze to – řečeno ještě jednou – aby odklon právě ve vztahu k již existující judikatuře (a tím spíše judikatuře vlastní) vysvětlil (srov. např. nález ze dne 16. 8. 2019 sp. zn. II. ÚS 1851/19, bod 26). Městský soud tomuto požadavku v napadeném rozhodnutí dostál a odůvodnil, proč ve stěžovatelčině věci došlo k vyčerpání předmětu její žádosti (srov. rozsudek městského soudu, body 65–67). Tento jeho závěr je navíc nutno posuzovat s ohledem na shora předestřenou a Nejvyšším správním soudem aprobovanou tezi týkající se řízení o uznání vzdělání, že předmět tohoto řízení je vyčerpán, rozhodne-li správní orgán o žadatelem identifikovaném zahraničním vzdělání (diplomu), ať už jej uzná, či nikoliv.

27. K tomu může Ústavní soud pouze doplnit, že stěžovatelka zahájila řízení o uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání, tedy řízení podle zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, jehož výsledkem je po porovnání obsahu studia rozhodnutí o akademickém uznání konkrétního zahraničního vzdělání (diplomu). Jinými slovy, výsledkem je nostrifikace vysokoškolského diplomu ze zahraniční vysoké školy a jeho uznání zároveň potvrzující dosažení vysokoškolského vzdělání pro určitou oblast a studijní obor, a to příslušnou vysokou školou v České republice. Jde o akademické uznávání, nikoli o profesní uznávání, tedy o uznání odborné kvalifikace pro výkon určitého povolání, např. povolání učitele. Pokud bylo cílem stěžovatelky zahájit řízení směřující k tomu, aby mohla vykonávat povolání učitele v oboru německého a anglického jazyka, měla žádat o uznání odborné (profesní) kvalifikace pedagogického pracovníka. Měla tedy žádat o potvrzení profesní kvalifikace, která je pro určitá povolání v České republice vyžadována (např. lékař, advokát, učitel). Předpoklady pro její získání, včetně případných požadavků na praxi v oboru, dosažené vzdělání a oblast vzdělávání a další, jsou stanoveny v zákoně č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů, a jde o jiné, samostatné řízení s jinými předpoklady a požadavky. Takové řízení stěžovatelka nezahájila. Vysoká škola ani soudy nemohly a neměly ani důvod o profesní kvalifikaci stěžovatelky pro obor učitelství německého a anglického jazyka rozhodnout, mohly pouze rozhodovat o akademickém uznání jí získaného zahraničního vysokoškolského diplomu. To beze zbytku učinily. Možnost žádat o potvrzení profesní kvalifikace pro výkon povolání pedagoga pro anglický a německý jazyk zůstala stěžovatelce zachována.

28. Ústavní soud dále zohledňuje rovněž aspekt, jenž v napadeném rozhodnutí zmiňuje rovněž Nejvyšší správní soud. V nyní posuzovaném řízení je totiž podstatnou otázka, nakolik má případné stěžovatelkou namítané porušení procesních pravidel, resp. procesních základních práv, k němuž ovšem dle Ústavního soudu ze shora uvedených důvodů nedošlo, vliv na výsledek řízení.

29. Ústavní soud v minulosti opakovaně judikoval, že doktrína i judikatura v této souvislosti zmiňuje tzv. specifické ústavní právo. Vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ jsou totiž v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze

uvažovat jen za situace, je-li jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); z judikatury Ústavního soudu pak lze zjistit druhy a povahu takto významných vad. Tyto vady je třeba nazírat právě v kontextu tzv. specifického ústavního práva, které je porušeno tehdy, nezjistí-li obecné soudy porušení ústavněprávních záruk, tzn. nerespektují-li soudy ústavněprávní záruku, protože vycházely z toho, že jí chráněná oblast nebyla zasažena. Je však nezbytné, aby toto nerespektování základního práva mělo vliv na výsledek řízení. K porušení specifického ústavního práva dochází také tehdy, dopustí-li se soud hrubě nepřiměřeného způsobu vyvažování mezi vícero ústavněprávními zárukami (princip proporcionality). Specifické ústavní právo však není porušeno tehdy, je-li rozhodnutí, poměřováno podle podústavního práva, objektivně chybné; tato chyba totiž musí spočívat právě v nerespektování základních práv [srov. např. nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89)]. Dílčí procesní pochybení tudíž nemusí nezbytně založit protiústavnost postupu obecného soudu, neboť je podřízeno posouzení spravedlnosti řízení jako celku (srov. usnesení ze dne 20. 6. 2023 sp. zn. III. ÚS 1270/23, body 10–11).

30. V nyní posuzované věci Nejvyšší správní soud vysvětlil, že i kdyby snad bylo v souvislosti s předvídatelností rozhodování městského soudu porušeno základní právo stěžovatelky, nedává smysl toto rozhodnutí z namítaného procesního důvodu rušit, a to proto, že Nejvyšší správní soud uvedenou otázku týkající se vyčerpání předmětu žádosti ve svém postavení sjednocovatele správní judikatury hodnotí obdobně jako městský soud v nyní napadeném rozhodnutí (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu, bod 36). S ohledem na shora předestřené úvahy tedy platí, že i kdyby bylo napadené rozhodnutí městského soudu v rozporu s předchozím kasačním rozhodnutím téhož soudu, což Nejvyšší správní soud připustil, a tento rozpor by nebylo možné překonat ani výkladem (srov. shora), nedošlo by tím k zásahu do jejích základních práv. Tento rozpor by totiž neměl vliv na výsledek řízení, resp. nezasáhl by do hmotněprávního postavení stěžovatelky.

31. Nejvyšší správní soud dále vysvětlil, proč je nepřípadná stěžovatelčina argumentace týkající se tvrzeného porušení povinnosti správního orgánu plynoucí z § 36 odst. 3 správního řádu (srov. tamtéž, body 43–44).

32. Za ústavně konformní považuje Ústavní soud i způsob výkladu § 89 odst. 1 písm. b) zákona o vysokých školách. Nejvyšší správní soud s odkazem na rozhodnutí ministerstva vysvětlil, že z právní úpravy nelze pro vysokou školu dovodit povinnost, aby osvědčení jakožto výsledek nostrifikačního procesu muselo bez dalšího nutně obsahovat identifikaci konkrétního studijního programu odpovídajícího zahraničnímu vysokoškolskému studiu (tamtéž, bod 37). Ústavní soud s ohledem na podstatu této námitky opakuje, že jeho úkolem není sjednocování judikatury či výklad podústavního práva. Tento úkol připadá v linii správního soudnictví Nejvyššímu správnímu soudu (srov. § 12 soudního řádu správního), který jej ostatně v nyní posuzovaném případě též naplnil (napadené rozhodnutí Nejvyššího správního soudu bylo publikováno ve Sbírce rozhodnutí Nejvyššího správního soudu č. 4561/2024).

33. Ústavní soud nepřisvědčil ani poslední námitce stěžovatelky související s (ne)vymezením účelu její žádosti, a to navzdory tomu, že má na rozdíl od Nejvyššího správního soudu za to, že stěžovatelka tento účel v průběhu předchozího řízení vymezila dostatečně. Toto dílčí pochybení, které však opětovně nemá ústavněprávní rozměr, ostatně Nejvyšší správní soud následně připustil ve svém vyjádření. Jak totiž vyplývá již ze stěžovatelkou citovaného usnesení Univerzity Karlovy ze dne 14. 2. 2018, svým podáním ze dne 8. 7. 2017 požadovala uznání zahraničního vysokoškolského vzdělání pro účely výuky jazyka německého a anglického. Toto vymezení je dle Ústavního soudu souladné s definicí pojmu uznání (vzdělání) dle čl. I Úmluvy o uznávání kvalifikací týkajících se vysokoškolského vzdělávání v evropském regionu (sdělení č. 60/2000 Sb. m. s.), jakožto

oficiálního potvrzení hodnoty akademické kvalifikace získané v zahraničí příslušným orgánem za účelem přístupu ke vzdělávacím a/nebo pracovním aktivitám. Správní orgány i správní soudy však dostatečně vysvětlily, proč uznání v případě stěžovatelčiny žádosti nezahrnuje rovněž anglický jazyk (srov. výše). Nejvyšší správní soud předně zopakoval, že stěžovatelka coby žadatelka o uznání nemůže sama určit, jakým způsobem má správní orgán zahraniční vzdělání uznat. Následně přihlédl k obsahu zahraničního studia a konstatoval (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu, bod 45), že „z předloženého vysvědčení o závěrečné zkoušce na vysoké škole přitom studovala v oboru Germanistika, nadto dva ze tří předmětů ‚hlavní zkoušky' byly Germanistická lingvistika a Germanistická literární věda“. Nejvyšší správní soud přihlédl též k tomu, že ačkoliv stěžovatelka uznaný obor Germanistika považovala za nepřiléhavý, neuvedla žádné konkrétní důvody, proč tento způsob identifikace její odbornosti podle ní neodpovídá obsahu jejího vzdělání. Takové důvody ostatně neuvádí ani v ústavní stížnosti. I tuto její námitku proto nepovažuje Ústavní soud za relevantní. Odkazuje přitom na shora citované vyjádření Nejvyššího správního soudu.

VI. Závěr

34. Lze shrnout, že v závěrech a postupu obecných soudů a správních orgánů Ústavní soud neshledal žádná pochybení, která by mohla svědčit o jejich protiústavnosti, spočívající např. v porušení kogentního znění aplikovaných podústavních norem, v extrémním nesouladu mezi provedenými skutkovými zjištěními a z nich dovozenými právními závěry anebo v zásadním porušení principů spravedlivého řízení, ústícího ve vydání nyní napadených rozhodnutí.

35. Ústavní soud proto ze shora uvedených důvodů ústavní stížnost podle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl jako nedůvodnou.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko Daniely Zemanové k výroku i odůvodnění rozhodnutí

1. Nesouhlasím se zamítavým nálezem a uplatňuji vůči němu podle ustanovení § 22 zákona o Ústavním soudu odlišné stanovisko. Mám za to, že v daném případě měl Ústavní soud ústavní stížnosti vyhovět a napadená rozhodnutí zrušit. Vedou mě k tomu následující důvody:

2. Ztotožňuji se s navrhovatelkou, že ve správním řízení došlo k zásadnímu pochybení, neboť nebylo rozhodnuto o předmětu řízení, který stěžovatelka srozumitelně vymezila, a to v řízení, které se zahajuje na návrh a správní orgán je vymezeným předmětem řízení vázán. Ze strany správních orgánů pak došlo k porušení povinnosti rozhodnout v souladu se závazným názorem vyjádřeným v prvním rozsudku Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“), proti kterému nepodaly kasační stížnost, přesto ho v následujícím řízení nerespektovaly. Městský soud porušil ve druhém rozhodnutí princip kasační vázanosti. Nejvyšší správní soud zaujal k rozporu mezi oběma rozhodnutími nesprávný závěr, který odporuje ustálené judikatuře tohoto soudu. Těmito pochybeními došlo k zásahu do ústavně zaručených práv stěžovatelky.

I. Vymezení předmětu řízení a jeho vyčerpání ve výroku správního rozhodnutí

3. Stěžovatelka vymezila předmět řízení tím, že žádala o uznání zahraničního studia pro učitelství německého a anglického jazyka. Městský soud v prvním rozsudku srozumitelně a jednoznačně vysvětlil, že tím stěžovatelka definovala předmět řízení, který nebyl vyčerpán tím, že v minulosti jí byl uznán obor „moderní filologie“. Uložil správním orgánům porovnat obsah zahraničního studia stěžovatelky se srovnatelným oborem studia v České republice. Správní orgány výše uvedené závěry v prvním rozsudku městského soudu nijak

nezpochybnily, proti rozsudku nepodaly kasační stížnost, přestože jim toto právo svědčilo. Následně uznaly stěžovatelce vzdělání v oblasti „Učitelství“ a srovnatelnost „vzdělání získané studiem oboru Germanistika“ s vysokoškolským vzděláním získaným v České republice absolvováním studia v tomto studijním programu. Studijní program „učitelství německého jazyka“ a „učitelství anglického jazyka“ ve výroku rozhodnutí uveden není.

4. Argumentace druhého rozsudku městského soudu a Nejvyššího správního soudu, i většinové rozhodnutí Ústavního soudu, popírá zákonem zakotvené pojmy, tj. že vysokoškolské vzdělání i doklad o jeho absolvování jsou definovány prostřednictvím studijního programu, nikoliv oblasti vzdělávání. Podle zákona o vysokých školách (dále jen „ZVŠ“) se vysokoškolské vzdělání získává studiem a absolvováním akreditovaného studijního programu (§ 44, § 55 odst. 1 ZVŠ). Vysokoškolský diplom je dokladem o absolvování studijního programu (§ 57 odst. 4 ZVŠ). ZVŠ naopak nespojuje žádné osvědčení či jakékoliv jiné důsledky s absolvováním určité oblasti vzdělávání.

5. Jestliže se řízení vede o uznání vzdělání prokazovaného vysokoškolským diplomem, který je dokladem o absolvování studijního programu, s vymezením žádosti o uznání vzdělání v určitém vzdělávacím programu, předmětem řízení je posouzení, zda žadatel absolvoval studijní program, o jehož uznání žádá. Nikoliv posouzení, zda absolvoval jiný studijní program (což by byla v tomto případě germanistika), ani to, zda absolvoval určitou oblast vzdělávání (učitelství).

6. Městský soud v prvním rozsudku, kterým zrušil předchozí rozhodnutí správních orgánů, uvedl, že je nepochybné, že diplom jakožto potvrzení o dosažení zahraniční kvalifikace je pouze podkladem pro posouzení žádosti, zatímco jejím předmětem je uznání obsahu dosaženého vzdělání. Ve stejném rozsudku městský soud zavázal správní orgán, aby v následujícím rozhodnutí posoudil studium stěžovatelky podle jeho obsahu tak, aby uznal odpovídající obor (případně obory), který nejvíce odpovídá rozsahu znalostí a dovedností získaných zahraničním vzděláním (bod 28 uvedeného rozsudku). K tomuto závěru lze podotknout, že městský soud nesprávně používal pojem „obor“, který již po novele ZVŠ provedené zákonem č. 137/2016 Sb. zákon neobsahoval, resp. studijní program se podle zákona nečlenil na studijní programy, díky zřejmému kontextu však tato nesprávnost nemá vliv na srozumitelné a jednoznačné závěry jeho rozhodnutí (ostatně žádný ze správních soudů ani většinové rozhodnutí Ústavního soudu toto pochybení nezaznamenává a prvnímu rozsudku městského soudu ho nijak nevytýká). Předmětem žádosti stěžovatelky bylo uznání jejího zahraničního vzdělání ve vztahu ke studijním programům „učitelství německého jazyka“ a „učitelství anglického jazyka“.

7. Žadatelce bylo vydáno osvědčení, že absolvovala určitou oblast vzdělávání – učitelství. Jak je z výše citované definice vysokoškolského studia a diplomu zřejmé, tím není uznáno ani vzdělání ve smyslu § 44 ZVŠ ani diplom ve smyslu § 55 odst. 1 ZVŠ. Do oblasti vzdělávání "učitelství" lze zahrnout desítky studijních programů. Dále výrok rozhodnutí uvádí, že stěžovatelce bylo uznáno vzdělání v oboru germanistika srovnatelné s tímto studijním programem, z čehož vyplývá, že jí bylo uznáno vzdělání odpovídající vzdělávacímu programu germanistika, o jehož uznání stěžovatelka nežádala. Rozhodnutí neobsahuje výrok o tom, zda stěžovatelka absolvovala zahraniční vzdělání, které je srovnatelné se studijním programem „učitelství německého jazyka“ a „učitelství anglického jazyka“, což bylo předmětem stěžovatelkou vymezeného řízení.

8. Druhý rozsudek městského soudu se výslovně vymezil vůči závěrům prvního rozsudku vydaného ve stejné věci. Uvedl, že zákon „neukládá Univerzitě, popř. žalovanému, hledat obsahově podobné studijní programy“, přestože v prvním rozsudku městský soud dospěl k opaku. Nerespektoval ani závěr, že uznáním jiného studijního programu není předmět řízení vyčerpán.

9. Rozhodnutí správních soudů i většinové rozhodnutí Ústavního soudu je založeno na argumentaci, že uznáním oblasti „učitelství“ a studijního programu „germanistika“ bylo rozhodnuto o žádosti stěžovatelky o uznání jí získaného vzdělání pro studijní program „učitelství německého jazyka“ nebo „učitelství anglického jazyka“. S tím se z výše uvedených důvodů nemohu ztotožnit. Shrnuji, že uznáním oblasti vzdělávání podle výše citovaných ustanovení ZVŠ nedochází k uznání diplomu, který je dokladem o studiu a absolvování studijního programu. Uznání studijního programu germanistika nevypovídá nic o tom, jak byl posouzen návrh o uznání jiných studijních programů.

10. Námitky, v nichž stěžovatelka uváděla, že nebylo rozhodnuto o tom, proč jí nebylo uznáno vzdělání pro studijní programy učitelství německého a anglického jazyka, hodnotí většinové rozhodnutí Ústavního soudu (bod 21) spolu s Nejvyšším správním soudem tak, že se jimi nepřípustně domáhá určení, jakým způsobem má správní orgán rozhodnout. Tato argumentace zaměňuje způsob rozhodnutí s jeho předmětem. Stěžovatelka jistě nemá nárok na to, aby její žádosti bylo vyhověno, ale má právo na to, aby správní orgán vyčerpal předmět jejího návrhu. Způsob mimoběžného rozhodování (správní orgán uzná studijní program germanistika, ale nerozhodne o učitelství německého a anglického jazyka) staví stěžovatelku do pozice, kdy nemá možnost dozvědět se důvody, proč obsah jejího zahraničního vzdělání případně neodpovídá uvedeným studijním programům v České republice.

II. Nerespektování závazného názoru vysloveného v prvním rozsudku městského soudu

11. Městský soud v prvním rozsudku vyslovil závěr, že v řízení, které je zahajováno na návrh a správní orgán (univerzita) je v něm vázán návrhem, stěžovatelka definovala předmět řízení tak, že žádala o uznání „učitelství anglického a německého jazyka“. Tento předmět řízení nebyl vyčerpán tím, že jí bylo v minulosti uznáno vzdělání v jiném studijním programu (viz body 25 a 26 prvního rozsudku městského soudu). Dále zavázal správní orgán, aby v následujícím rozhodnutí posoudil studium stěžovatelky podle jeho obsahu, nikoliv podle jeho názvu (bod 28 uvedeného rozsudku). Odvolací správní orgán se proti těmto závěrům neohradil, nepodal proti prvnímu rozsudku městského soudu kasační stížnost, přestože mohl. Jak je uvedeno výše, názorem se neřídil, neboť výrokem nerozhodl o uznání studia ve studijních programech učitelství německého a anglického jazyka, a ani z odůvodnění není zřejmé, jak stěžovatelkou doložené vzdělání v těchto oblastech posoudil. Naopak rozhodl o uznání vzdělání v jiném studijním programu, přestože městský soud v prvním rozsudku uvedl, že takovým postupem nedochází k vyčerpání stěžovatelkou vymezeného předmětu řízení.

12. Podle judikatury Nejvyššího správního soudu může městský soud v řízení, které následovalo po vydání předchozího prvního rozsudku městského soudu, hodnotit pouze to, zda správní orgán postupoval v souladu se závazným právním názorem vysloveným v předchozím rozsudku městského soudu. Ohledně vyřešených otázek, které městský soud již posoudil a správní orgán je nenapadl kasační stížností, není prostor pro polemiku (viz usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 23. 2. 2022 č. j. 1 Azs 16/2021-50, bod 39, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 12. 2020 č. j. 1 As 312/2020-39, bod 32; obdobně např. rozsudek ze dne 1. 9. 2010 č. j. 3 As 9/2010-73). Nerespektování závazného právního názoru prvního rozsudku městského soudu správními orgány v následných rozhodnutích mělo mít podle ustálené judikatury za následek zrušení těchto rozhodnutí bez dalšího (rozsudek ze dne 18. 9. 2003 č. j. 1 A 629/2002-25, č. 73/2004 Sb. NSS; rozsudek ze dne 18. 6. 2020, č. j. 2 Afs 282/2018 - 41, bod 31; rozsudek ze dne 25. 2. 2021 č. j. 9 Afs 177/2020 - 48, bod 35). Odvolací správní orgán se následně může kasační stížností bránit, že jeho rozhodnutí závěr správního soudu respektovalo a je s ním v souladu. Pokud by v kasační stížnosti proti druhému rozsudku městského soudu

uváděl námitky zpochybňující první rozsudek městského soudu, které neuplatnil po jeho vydání, Nejvyšší správní soud by se jimi mohl věcně zabývat, pouze pokud by se týkaly otázek, které soud vždy zkoumá i bez návrhu, jinak by musel jejich věcný přezkum odmítnout. Tento princip chrání nejen právní jistotu účastníků řízení, ale v neposlední řadě i plynulost a rychlost řízení, neboť zamezuje situacím, kdy by správní orgán nesouhlas s důvody zrušení jeho rozhodnutí nepojmenoval ihned a řešení případných rozporů odsouval do dalších fází rozhodování.

13. Nejvyšší správní soud rozpor mezi oběma rozhodnutími potvrdil. Vyslovil názor, že vzhledem k tomu, že pokud se Nejvyšší správní soud ve věci nevyjádřil, může se přiklonit k jednomu z nich – a vybral si ten druhý. To je však nesprávný závěr, který odporuje výše citované judikatuře. V souladu s ní si Nejvyšší správní soud v této fázi řízení nemohl vybrat druhý názor, přestože jej zastával, neboť správní orgán první rozsudek nenapadl kasační stížností. Nejvyšší správní soud mohl pouze vytknout městskému soudu, že v druhém rozsudku porušil princip kasační vázanosti (resp. to, že porušení nevytkl správnímu orgánu) a věc mu vrátit s pokynem ke zrušení rozhodnutí, které nerespektovalo závazný právní názor prvního rozhodnutí městského soudu. Nejvyšší správní soud pod bodem 36 označil takový postup za neefektivní. To je však závažné nepochopení podstaty kasační závaznosti. Nejvyšší správní soud nemůže spekulovat o tom, zda by v dalším řízení byla podána kasační stížnost a s jakou argumentací. Naopak, jak je též uvedeno výše, princip kasační vázanosti chrání efektivitu a rychlost řízení - správní orgán má buď z jeho pohledu sporné otázky označit bezprostředně po zrušení jeho rozhodnutí a umožnit jejich vyjasnění předtím, než ve věci znovu rozhodne. A pokud tak neučiní, rozhodnout v souladu s pokyny správního soudu. Každý jiný postup je *contra legem* a nemůže být ze strany soudů chráněn. Ochrana efektivity řízení není relevantním důvodem pro ústupek z principu kasační vázanosti, neboť naopak tento princip rychlost a efektivnost řízení zajišťuje.

14. Porušení principu kasační vázanosti zásadně narušuje právo na spravedlivý proces, narušuje právní jistotu, předvídatelnost řízení a v důsledku i rychlost a efektivitu řízení. Z tohoto důvodu nemohu souhlasit s argumentací uvedenou pod bodem 30 rozhodnutí Ústavního soudu.

III. Shrnutí

15. V případě vydání zamítavého rozhodnutí o ústavní stížnosti bylo úkolem Ústavního soudu odpovědět na stěžovatelčiny argumenty. Ve většinovém rozhodnutí nenacházím odpovědi na stěžovatelkou vznesené otázky, tj. jak Ústavní soud posoudil rozdíl mezi pojmy „oblast vzdělávání“ a „studijní program“ a z jakých důvodů nepovažuje za relevantní ustanovení § 44, § 55 odst. 1 a § 57 odst. 4 ZVŠ, případně jak jinak je vykládá. Argumentace pod bodem 25 odůvodnění rozhodnutí je z hlediska obsahu námitek stěžovatelky mimoběžná. Nesouhlasím s tím, že se jedná o otázky pouze „jednoduchého“ práva, neboť pokud správní orgán odmítá rozhodovat o předmětu řízení a správní soudy proti jeho svévoli nezasáhnou, takový postup porušuje právo na soudní ochranu.

16. Většinové rozhodnutí Ústavního soudu podle mého názoru nesprávně hodnotí i důsledek rozporu mezi rozhodnutími městského soudu, pokud ho chápe jako perfekcionistický přezkum Ústavního soudu z pozice podústavního práva (bod 23 rozhodnutí Ústavního soudu). V tomto případě nejde o sjednocování judikatury, ale právě o to, že Nejvyšší správní soud nebyl v daném řízení oprávněn věcně porovnávat dva proti sobě stojící názory městského soudu, ale byl povinen chránit princip kasační vázanosti a právní jistoty.

17. Většinové rozhodnutí Ústavního soudu se pod bodem 24 snaží vyložit oba rozsudky městského soudu souladně, toto porovnání je však popřením skutečného obsahu prvního rozsudku městského soudu. Městský soud se v tomto rozsudku vyjadřoval k závěrům správního orgánu, který zastavil řízení z důvodu překážky věci rozhodnuté, neboť v minulosti

bylo stěžovatelce uznáno vzdělání pro jiný studijní program (tehdy obor). Městský soud logicky nemohl posoudit žádost o uznání vzdělání z věcného hlediska, ale jednoznačně se vyjádřil k tomu, o čem má správní orgán rozhodnout a jakým způsobem má své posouzení provést. Následná rozhodnutí správních orgánů a správních soudů byla s tímto závěrem ve zřejmém rozporu, což ostatně správní soudy připouštěly.

18. Ústavnímu soudu nepřísluší hodnotit motivaci stěžovatelky k zahájení řízení o uznání zahraničního vzdělání podle zákona o vysokých školách, jak to činí bodem 27 odůvodnění. Stěžovatelka od počátku řízení uváděla, že rozumí rozdílu mezi uznáním vzdělání podle ZVŠ a mezi potvrzením profesní kvalifikace, a domáhá se rozhodnutí o uznání vzdělání podle ZVŠ. Pokud účastník správního řízení zjevně nezneužívá právo a instituty řízení, nelze mu rozhodnutí o jím vymezeném předmětu řízení odmítat. Pokud volí nesprávnou cestu, jeho návrh je nutno zamítnout, nikoliv rozhodnout o něčem jiném.

19. Na základě uvedených důvodů jsem přesvědčena, že rozhodnutí Nejvyššího správního soudu a druhý rozsudek městského soudu měly být zrušeny.

Č. 202
Maření hlavního líčení jako nedostatečný důvod pro ponechání obviněného v útěkové vazbě; doktrína zesílených důvodů
(sp. zn. III. ÚS 1966/24 ze dne 6. listopadu 2024)

Pro jednání obviněného spočívající v okolnostech, které lze důvodně považovat za maření hlavního líčení, lze obviněného vzít do vazby podle § 67 a) trestního řádu pouze tehdy, pokud soud vyčerpá všechna méně invazivní opatření, která mají za cíl obviněného přimět k účasti na hlavním líčení, zejména předvedení podle trestního řádu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Daniely Zemanové, soudkyně Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Přibáně (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele J. F., t. č. ve vazbě ve Vazební věznici Praha – Ruzyně, zastoupeného JUDr. Michaelem Bartončíkem, Ph.D., advokátem, sídlem Koliště 259/55, Brno, proti usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 6. 2024 č. j. 5 To 33/2024-28232 a usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 26. 4. 2024 č. j. 1 T 8/2018-28134, za účasti Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Praze jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 12. 6. 2024 č. j. 5 To 33/2024-28232 a usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 26. 4. 2024 č. j. 1 T 8/2018-28134 bylo porušeno základní právo stěžovatele na osobní svobodu podle čl. 8 odst. 1, 2, 5 Listiny základních práv a svobod a právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a napadená rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena jeho ústavně zaručená základní práva podle čl. 7 odst. 2, čl. 8 odst. 2 a 5, čl. 31 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Klíčovou otázkou v posuzované věci je to, zda maření hlavního líčení za současného nevyužití méně invazivních opatření podle trestního řádu lze považovat za důvod vazby podle § 67 písm. a) trestního řádu.

3. Ústavní soud si za účelem posouzení důvodnosti ústavní stížnosti vyžádal spis vedený u Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“) pod sp. zn. 1 T 8/2018, z něhož se podávají následující skutečnosti. Proti stěžovateli je u krajského soudu vedeno trestní stíhání pro jednání, jehož se měl dopustit obchodováním s padělanými obrazy, které lživě vydával za originály. Jeho jednání je právně kvalifikováno jako zločin podvodu podle § 209 odst. 1, odst. 4 písm. a), odst. 5 trestního zákoníku, dílem dokonaný, dílem nedokonaný ve

stadiu pokusu a dílem nedokonaný ve stadiu přípravy, skládající se ze 17 útoků, které se měly odehrát v průběhu několika let a jimiž měla být způsobena škoda v řádu desítek milionů Kč. Stěžovatel byl poprvé vzat do vazby usnesením Okresního soudu v Ostravě ze dne 11. 5. 2016 sp. zn. 0 Nt 16072/2016 pro důvody vazby uvedené v § 67 písm. b), c) trestního řádu. Usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 15. 5. 2017 pod sp. zn. 33 T 4/2017 byl stěžovatel propuštěn z vazby na svobodu za současného přijetí peněžité záruky ve výši 8 500 000 Kč. Usnesením krajského soudu ze dne 19. 12. 2023 pod č. j. 1 T 8/2018-24944 bylo rozhodnuto o opětovném vzetí stěžovatele do vazby podle § 67 písm. a), c) trestního řádu a o zrušení peněžité záruky. K příslušnému opatření krajský soud přistoupil proto, že stěžovatel i přes deklarované velmi závažné zdravotní obtíže, pro které opakovaně žádal o odročování hlavního líčení, vedl naprosto běžný život, fakticky bez omezení. Tím nastala důvodná obava z toho, že se stěžovatel bude i nadále vyhýbat trestnímu stíhání a případně i nástupu do výkonu trestu, a to i pobytem v zahraničí, kde má rodinné vazby, a že bude opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhán. V napadeném usnesení krajský soud opakovaně odkazoval na důvody, pro které byl stěžovatel vzat do vazby, tj. maření hlavního líčení sofistikovaným způsobem (viz body 16 a 18 napadeného usnesení krajského soudu). Krajský soud v napadeném usnesení dále konstatoval, že v případě stěžovatele se ode dne posledního přezkoumání důvodů vazby dne 6. 3. 2024 situace nezměnila. Jde-li o důvod vazby předstižné, krajský soud uvedl, že důvod vazby trvá, neboť i na svobodě by stěžovatel tento typ trestné činnosti mohl páchat skrytě, např. za pomoci dalších osob a řadu záležitostí vyřizovat dálkově. Důvody vazby tedy nadále trvají, přičemž zejména námitky stran zdravotního stavu nejsou důvodem pro propuštění z vazby. Krajský soud tedy napadeným usnesením rozhodl tak, že žádost stěžovatele o propuštění z vazby zamítl. Dále rozhodl, že se vazba nenahrazuje písemným slibem stěžovatele ani dohledem probačního úředníka nebo opatřeními podle § 73 odst. 1 trestního řádu za současného stanovení výkonu elektronické kontroly. Krajský soud také nepřijal nabídku peněžité záruky.

4. Stěžovatel napadl usnesení krajského soudu stížností, o které Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud“) rozhodl tak, že ji jako nedůvodnou podle § 148 odst. 1 písm. c) trestního řádu zamítl. Vrchní soud se ztotožnil s argumentací uvedenou v usnesení krajského soudu a zdůraznil, že ačkoliv je zřejmé, že stěžovatel trpí jistými zdravotními obtížemi, jeho potíže nedosahují takové intenzity, aby nemohly být řešeny ve výkonu vazby. Dále zdůraznil i důvody tzv. vazby útěkové, kdy se stěžovatel opakovaně vzdaloval ze svého bydliště (i do ciziny) a vyhýbal se probíhajícímu trestnímu řízení, což bylo prokázáno na základě analýzy nařízeného operativně pátracího prostředku podle § 88a trestního řádu. Vrchní soud také zdůraznil, že hlavním důvodem pro vazební důvod vazby útěkové je předchozí maření hlavního líčení (bod 24 napadeného usnesení vrchního soudu). Dále zmínil, že užití mírnějších opatření vůči stěžovateli k zajištění jeho účasti na hlavním líčení formou ukládání pořádkových pokut či předvedení nelze pro jejich krátkodobý charakter považovat za efektivní nástroj. Z důvodu neefektivity dříve uložených alternativních opatření nahrazujících vazbu vrchní soud uzavřel, že mírnější opatření v posuzované věci nedosáhnou účelu vazby.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel namítá věcnou nesprávnost a nelogičnost závěrů vrchního soudu, který do jisté míry bagatelizoval stěžovatelovy objektivní zdravotní potíže, které jsou doložené četnými lékařskými zprávami. Tyto problémy přetrvávaly již v době, kdy byl vzat do vazby dne 19. 12. 2023. Stěžovatel k tomuto podotýká, že ve spise je založena obsáhlá zdravotnická dokumentace, ve které se nejedná o závěry jednoho lékaře a přitom je z ní nezpochybnitelné, že trpěl a trpí závažnými zdravotními problémy, které nejsou dost dobře léčitelné a řešitelné v prostředí výkonu vazby. Stěžovatel uvádí, že v letech 2022 až 2023 prodělal celkem tři závažné operace – odstranění zhoubného nádoru ledviny, operaci rozsáhlé břišní kýly

a operaci krční páteře a je dlouhodobě monitorován jako onkologický pacient. Považuje proto za logické, že v průběhu takřka devíti let, po které trvá trestní řízení, žádal opakovaně o odročování hlavního líčení z důvodu nepříznivého zdravotního stavu.

6. Stěžovatel dále namítá, že bylo porušeno jeho ústavně zaručené základní právo podle čl. 8 odst. 5 Listiny, neboť byl vzat do vazby a je v ní nadále držen z toho důvodu, že mařil hlavní líčení. Nicméně tento důvod není zákonným vazebním důvodem. Skutečnost, že se obviněný nedostavil k hlavnímu líčení, není dostačující k naplnění důvodné obavy ze skrývání obviněného, aby se takto vyhnul trestnímu stíhání nebo případnému trestu. V daném případě lze totiž jeho účast zajistit předvedením. Ústavní soud se k této otázce taktéž vyjádřil např. ve svém nálezu ze dne 22. 5. 2013 sp. zn. I. ÚS 2183/12, když konstatoval, že obavu z pokračování obstrukčních jednání nelze zaměňovat s obavou, že obviněný se bude skrývat nebo že uprchne. Vrchní soud byl na uvedenou judikaturu Ústavního soudu upozorněn, nicméně se s ní žádným způsobem nevypořádal a tím rezignoval na řádné odůvodnění napadeného usnesení. Stěžovatel upozorňuje, že v jeho případě mu nebyla uložena ani pořádková pokuta, ani nebyl opakovaně předveden k hlavnímu líčení. Jediným případem, kdy byl k hlavnímu líčení předveden, nastalo dne 19. 12. 2023, kdy byl předveden k vazebnímu zasedání. V době svého předvedení byl stěžovatel zastižen na adrese svého trvalého pobytu, kde ležel nemocný na lůžku.

7. Stěžovatel dále uvádí, že po celou dobu trestního řízení je plně kontaktní a se soudem spolupracuje. Po celou dobu osm let trvajícího trestního řízení se zdržuje na adrese svého trvalého bydliště na adrese X a včas si přebírá veškeré písemnosti. V České republice má nejbližší rodinu – manželku, tři malé děti, dospělého syna a jedinou sestru s rodinou. Je zde ekonomicky zakotven a v České republice má veškerý svůj majetek. Považuje tedy za naprosto nereálné, aby i vzhledem ke svým trvalým zdravotním problémům uprchl do zahraničí.

8. Stěžovatel ve snaze o odstranění obavy z maření hlavního líčení doložil žádost o konání hlavního líčení ve své nepřítomnosti. Soudy však tuto žádost nepřijaly, a neumožnily mu tak rozptýlit pochybnosti a obavy z maření hlavního líčení.

9. Ve vztahu ke stanovení výkonu elektronické kontroly za podmínek § 73 odst. 4 trestního řádu krajský soud uvedl, že tento typ kontroly nyní neprobíhá. Stěžovatel však upozorňuje, že situace se změnila a ode dne 18. 6. 2024 je výkon elektronické kontroly plně v provozu. Udává, že v případě jeho propuštění je maření hlavního líčení při výkonu elektronické kontroly takřka nemožné.

10. Soudy se při odůvodnění napadeného usnesení o ponechání stěžovatele ve vazbě omezily na konstatování, že od posledního rozhodování o vazbě se situace nijak nezměnila a stejné zůstávají i osobní poměry stěžovatele. Takové konstatování, že se nic nezměnilo, však nelze považovat za dostatečné odůvodnění pokračujícího trvání vazby. Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně vyjádřil, že při přezkumu dalšího trvání vazby nepostačí rekapitulace závěrů z předchozího rozhodování o vazbě podle doktríny zesílených vazebních důvodů.

11. Stěžovatel taktéž poukazuje, že vazební důvod vazby předstižné nebyl vůbec žádným způsobem odůvodněn a nebyl k němu ani proveden žádný důkaz. Stěžovatel dodává, že veškerá umělecká díla byla zajištěna orgány činnými v trestním řízení. Krajský soud přitom dále uvedl, že se nedomnívá, že by stěžovatel měl pokračovat v trestné činnosti z existenční nouze, kterou podle všeho evidentně netrpí. Stěžovatel tedy uzavírá, že pokud by neměl trestnou činnost dále páchat z existenční nouze, tím méně ji bude páchat takzvaně z plezíru.

12. Stěžovatel uvádí k napadenému usnesení vrchního soudu, že se nevypořádalo s jeho námitkami uvedenými ve stížnosti. Dodává, že trestní řízení, které trvá již déle než osm let, z toho šest let v řízení před soudem, výrazně oslabuje již samo o sobě vazební důvody. Vrchní

soud ve svém rozhodnutí pouze paušálně odkázal na odůvodnění usnesení krajského soudu. Vrchní soud se taktéž nevyjádřil ke skutečnosti oslabující vazební důvody, totiž že ve druhé větvi svého trestního stíhání vedené u krajského soudu pod sp. zn. 5 T 63/2018 byl stěžovatel v plném rozsahu zproštěn, pokud jde o obžalobou tvrzené dílčí útoky údajného pokračujícího totožného trestného činu. Vrchní soud nadto spojil dvě různé informace do jednoho nesprávného tvrzení, že stěžovatel se měl zdržovat u své rodiny v cizině, a tím mařit hlavní líčení, což však není pravda a netvrdil to ani krajský soud ve svém usnesení.

13. Stěžovatel následně celkem sedmkrát doplnil svou ústavní stížnost. Takto postupně zaslal Ústavnímu soudu vyjádření Vazební věznice Praha Pankrác, Vyjádření Zdravotnického zařízení Ministerstva spravedlnosti Brno, vyjádření Vazební věznice Praha Ruzyně, jakož i vyjádření Generálního ředitelství vězeňské služby Praha, odboru zdravotnické služby ze dne 30. 7. 2024. Těmito vyjádřeními dokladuje především skutečnost, že ve výkonu vazby mu není poskytována s ohledem na jeho neuspokojivý zdravotní stav dostatečná péče, jelikož v režimu vazby není možné zdravotní péči v rozsahu požadovaném stěžovatelem (a doporučeném lékaři) naplnit. Stěžovatel takto zdůrazňuje, že byl do vazby vzat dne 19. 12. 2023 z důvodu, že měl údajně nepravdivě sdělovat údaje o svém zdravotním stavu a tím mařit hlavní líčení. Po operačním zákroku krční páteře je mu podle doporučení primáře z Ústřední vojenské nemocnice MUDr. Říhy, Ph.D. MBA a podle znaleckého posudku primářky MUDr. Daňhové, MHA, důrazně doporučena hospitalizace v nemocničním nebo rehabilitačním ústavu v délce dvou až tří týdnů s následnou lázeňskou léčbou na čtyři týdny. Vazební věznice přitom není schopna tuto péči poskytnout a odkazuje stěžovatele, aby se obrátil na soud, který by měl přerušit vazební stíhání s ohledem na zdravotní stav stěžovatele. Stěžovatel uzavírá, že tímto postupem soudů je porušeno i jeho ústavně zaručené základní právo podle čl. 31 Listiny.

14. Stěžovatel v dalším ze svých doplňků k ústavní stížnosti doložil rozsudek krajského soudu ze dne 1. 12. 2022 ve věci vedené pod sp. zn. 5 T 63/2018, kdy zdůrazňuje, že nyní posuzovaná věc sp. zn. 1 T 8/2018 byla vedena v přípravném řízení společně s věcí pod sp. zn. 5 T 63/2018 jako jeden pokračující trestný čin podvodu podle § 209 trestního zákoníku. Následně došlo k vyloučení části skutků, které se staly předmětem řízení ve věci sp. zn. 5 T 63/2018. Stěžovatel považuje vyčlenění části skutků k samostatnému projednání za přímo rozporné s § 20 odst. 1 trestního řádu, který stanoví, že proti všem obviněným, jejichž trestné činy spolu souvisí, se koná společné řízení o všech útocích pokračujícího nebo hromadného trestného činu a o všech částech trvajícího trestného činu, pokud tomu nebrání důležité důvody. Stěžovatel k tomu dále uvádí, že došlo k obvinění tří expertů z celkem dvaceti šesti odborníků, kteří potvrdili dobovost a originalitu projednávaných uměleckých děl. Ve věci pod sp. zn. 5 T 63/2018 byli všichni obžalovaní včetně stěžovatele zproštěni obžaloby podle § 226 písm. b) trestního řádu v plném rozsahu, jelikož žalovaný skutek není trestným činem. Senát krajského soudu, který ve věci pod sp. zn. 5 T 63/2018 zprostil stěžovatele obžaloby, zároveň provedl důkaz spisem sp. zn. 1 T 8/2018. Všechny tyto skutečnosti nutně oslabují stěžovatelovy vazební důvody.

15. Svým dalším doplňkem stěžovatel doložil lékařskou zprávu z neurologického oddělení Ústřední vojenské nemocnice. Z ní se podává, že jeho stav je pooperačně komplikován, přičemž nelze vyloučit radikulární iritaci (přetrvávající dráždění nervového kořene) v oblasti operované ploténky C6/7, která byla nahrazena implantátem. Objektivně bylo prokázáno poškození reflexů na pravé horní končetině. Stěžovatelův stav vyžaduje buď několikatýdenní hospitalizaci, nebo další operační zákrok. Neřešený zdravotní stav stěžovatele pro něj do budoucna může mít vážné zdravotní následky.

16. Stěžovatel v dalším ze svých doplňků poukazuje i na nepřiměřenou délku trestního řízení, které trvá již déle než osm let, kdy existuje celá řada okolností (které stěžovatel specifikuje) na straně soudu, které mají tuto excesivní délku za následek.

III. Vyjádření účastníků řízení, Krajského státního zastupitelství v Praze a Vrchního státního zastupitelství v Praze a replika stěžovatele

17. Ústavní soud si za účelem posouzení důvodnosti ústavní stížnosti vyžádal vyjádření účastníků řízení a Krajského státního zastupitelství v Praze a Vrchního státního zastupitelství v Praze. Krajské státní zastupitelství v Praze a Vrchní státní zastupitelství v Praze byla v postavení vedlejších účastníků řízení, avšak vzhledem k tomu, že se ve stanovené lhůtě k ústavní stížnosti nevyjádřila, vzdala se tímto v souladu s poučením ve výzvě k vyjádření svého postavení vedlejších účastníků řízení.

18. Krajský soud ve svém vyjádření především obsáhle zrekapituloval obstrukce stěžovatele, které vedly k maření hlavního líčení, kdy se stěžovatel z důvodu údajných nesnesitelných zdravotních obtíží nebyl schopen účastnit hlavního líčení k uplatnění efektivní obhajoby a omluvil se z něj. Takto stěžovatel zmařil všechna nařízená hlavní líčení v roce 2023 s výjimkou měsíce srpna a jednoho termínu v měsíci září. Krajský soud opakovaně přibíral znalce, aby přezkoumali zdravotní stav stěžovatele a zhodnotili, zda je schopen účasti na hlavních líčeních, kdy výstupem těchto znaleckých šetření byl vždy závěr, že stěžovatel účasti schopen je, byť v některých případech je nutno přijmout režimová opatření v průběhu hlavního líčení. I přes tyto znalecké závěry se však účast stěžovatele zajistit na převážné části nařízených termínů nepodařilo. Krajský soud z tohoto důvodu přistoupil k přímému sledování stěžovatele, a to ve dnech 28. 11. 2023 až do 19. 12. 2023, kdy byl na základě výsledků tohoto sledování zadržen a následně bylo rozhodnuto o jeho vzetí do vazby. Z výsledků sledování se totiž podávalo, že stěžovatel vedl po zdravotní stránce naprosto běžný život, vyřizoval si své rodinné záležitosti a dokonce odcestoval i do ciziny, kde si jako řidič osobního vozidla počínal velmi riskantně. Krajský soud konkrétně poukazuje např. na výsledky dokazování ze dne 12. 12. 2023, kdy po skončení rehabilitace nedodržoval klidový režim a vyřizoval si běžné pochůzky, přitom dne 15. 12. 2023 krajskému soudu doručil své vyjádření ke zdravotnímu stavu, v němž uvedl, že dne 12. 12. 2023 byly po rehabilitaci jeho bolesti zcela nesnesitelné, musel užít sedm prášků proti bolesti atp.

19. Krajský soud dále poukazuje na obsah stěžovatelových žádostí o propuštění z vazby, kdy tento zdůrazňuje opakovaně svůj nepříznivý zdravotní stav. Takto ostatně činí i v průběhu řízení o ústavní stížnosti. Krajský soud zdůrazňuje, že nepříznivý zdravotní stav nepředstavuje zákonný důvod pro propuštění z vazby, a to ani podle soudní judikatury. Propuštění z vazby na základě zdravotního stavu by přicházelo v úvahu za situace, kdy by zdravotní stav byl natolik špatný, že obviněný by ani nebyl objektivně schopen naplnit vazební důvody (např. trvale ležící pacient). Ustanovení § 18 zákona o výkonu vazby stanoví, že mají-li být obviněnému poskytnuty zdravotní služby, které nelze realizovat ve věznici, budou mu tyto služby poskytnuty ve zdravotnickém zařízení mimo věznici, přičemž ostraha obviněného bude zajištěna příslušnou věznicí.

20. Jde-li o možný výkon elektronické kontroly stěžovatele, krajský soud se domnívá, že v této věci není prostor pro nahrazení vazby jiným opatřením. Stejně tak ve vztahu ke zprošťujícímu rozsudku ve věci vedené u krajského soudu pod sp. zn. 5 T 63/2018 nelze vyvozovat žádnou relevanci.

21. Krajský soud se vyjádřil k naplnění vazebního důvodu vazby útěkové z důvodů maření hlavního líčení ze strany stěžovatele. Účastník řízení poukazuje na „nález“ (pozn. správně usnesení) Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2021 pod sp. zn. III. ÚS 3067/21, v němž byl vysloven právní závěr, že v případě, kdy obstrukcím obhajoby není možno zabránit ani méně invazivními prostředky, je možno zvažovat, že prostor soudu je již zúžen do té míry, že jednání obviněného je nutno považovat za skrývání se ve smyslu § 67 písm. a) trestního řádu. K doktríně zesílených vazebních důvodů krajský soud uvedl, že si je této doktríny vědom a napadené rozhodnutí bylo odůvodněno v souladu s ní.

22. Krajský soud taktéž označil za podezřelé to, když se stěžovatel dostavil ke znalci, který měl vyšetřit jeho způsobilost zúčastnit se hlavního líčení v konkrétním termínu dne 31. 10. 2023, se odmítl svléknout a podrobit vyšetření.

23. Vrchní soud ve svém vyjádření odkázal na obsah napadeného rozhodnutí.

24. Stěžovatel byl vyzván k replice, ve které uvedl, že se vymezuje vůči vyjádření krajského soudu týkajícího se tvrzeného maření hlavního líčení v roce 2023. Uvádí, že od konce roku 2022 podstoupil tři závažné operace - v srpnu 2022 mu byl odstraněn zhoubný nádor ledviny, v dubnu 2023 měl operaci rozsáhlé břišní kýly a v říjnu 2023 extrakci plotýnky v krční páteři a vsazení implantátu mezi obratle s fixací páteře pomocí šroubů. Veškerá lékařská dokumentace je obsahem soudního spisu. Stěžovatel žádal o odročování hlavního líčení z důvodů zmíněných zdravotních problémů, na něž navazovaly další zdravotní komplikace a léčba.

25. Stěžovatel ke své nesoučinnosti se znalcem dne 31. 10. 2023 uvedl, že se do trenek nesvlékl proto, že podal proti přibrání znalce MUDr. Seidla včasné námitky. Tento znalec podle stěžovatele již v minulosti vystavil prokazatelně nepravdivý a hrubě zkreslený znalecký posudek, když uvedl, že jeho stav nevyžaduje radikální (operační) řešení, a dále uvedl dne 14. 7. 2023, že krk stěžovatele je volný a není důvod, proč by stěžovatel neměl v noci pro chronické bolesti spát. Nepravdivost předchozího znaleckého posudku MUDr. Seidla byla dle stěžovatele prokázána následnými vyšetřeními MRI a EMG, jakož i následnou komplikovanou operací krční páteře. Stěžovatel tedy ve znalce neměl důvěru.

26. Ke klidovému režimu, o němž se zmiňuje krajský soud v době sledování stěžovatele ve dnech 28. 11. 2023 až 19. 12. 2023, stěžovatel uvádí, že z lékařské zprávy neurochirurga MUDr. Kučery ze dne 13. 11. 2023 vyplývá, že klidový režim měl předepsán do dne 27. 11. 2023. Ke svému chování dne 12. 12. 2023, kdy po rehabilitaci absolvoval pochůzky, což je mu krajským soudem vytýkáno, uvádí, že na rehabilitace se musel dopravovat motorovým vozidlem, což ovšem nesnižuje míru jeho bolestí. Z nahrávky naopak vyplývá, že stěžovatel nevykonal žádnou fyzicky náročnou práci toho předmětného dne. Rozhodně nelze tvrdit, že by vedl běžný aktivní život.

27. Stěžovatel též poukazuje na nepřípadnou argumentaci krajského soudu rozhodnutím Ústavního soudu ze dne 30. 11. 2021 sp. zn. III. ÚS 3067/21, na základě níž ale krajský soud dává naopak zapravdu stěžovateli, neboť vůči stěžovateli nebyly použité žádné invazivní prostředky, neúčinnost jejichž použití by vedla k nutnosti uložení vazby. Stěžovatel odmítá, že by se sofistikovaně vyhýbal hlavnímu líčení, když v průběhu takřka devíti let se vždy hlavního líčení účastnil, a to až do doby, kdy byl nucen podstoupit ony tři náročné operace zmíněné výše. O odročení hlavních líčení bylo vždy žádáno v souladu s lékařskými zprávami a doporučeními lékařů, což bylo vždy řádně krajskému soudu doloženo a tato dokumentace je součástí soudního spisu. Výsledkem postupu krajského soudu, který vzal stěžovatele do vazby, je stav, kdy stěžovatel opět ztrácí cit ve čtyřech prstech na pravé ruce a podle lékařských doporučení má absolvovat akutní rehabilitační léčbu formou hospitalizace, kterou mu však má podle náhledu krajského soudu zabezpečit stát v mimovězeňském zařízení.

28. Stěžovatel dále Ústavnímu soudu poskytl závěrečnou řeč státního zástupce v posuzované věci, kde státní zástupce navrhuje zproštění obžaloby všech obžalovaných v plném rozsahu a propuštění stěžovatele z vazby. Opětovně za této situace zdůrazňuje nutné oslabení vazebních důvodů.

29. Stěžovatel nesouhlasí s tvrzením krajského soudu, že mařil hlavní líčení ve všech termínech v roce 2023 v podstatě pouze s výjimkou měsíce srpna. K tomu, že by hlavní líčení takto mařil, nebylo vedeno žádné dokazování. Stěžovatel opět poukazuje na své tři operace, které v tomto období prodělal nebo byl v rekonvalescenci. Důrazně odmítá tvrzení krajského soudu, že údaje o špatném zdravotním stavu stěžovatele a o jeho bolestech vycházely

převážně z jeho vlastních tvrzení a lékařsky jde o těžko ověřitelné informace. Stěžovatel uvádí, že z poskytnuté zdravotnické dokumentace zcela zřetelně vyplývá, že jde o objektivní stav, který je dokladován řadou nezávislých odborníků. Připouští, že po skončení nařízeného klidového režimu kupříkladu řídil motorové vozidlo, pomáhal manželce při pochůzkách, nakupoval v potravinách či vyzvedával dítě ze školky. Vše však bylo směřováno k zachování běžného chodu rodiny. Cestoval-li stěžovatel do ciziny (na Slovensko), činil tak za účelem své obhajoby, neboť na Slovensku má známé, kteří se vyznají ve výtvarném umění a pomáhali mu s přípravou na obhajobu v hlavním líčení.

30. Stěžovatel poukazuje na nelogický stav, který nastal v jeho věci. Byl vzat do vazby s odkazem na to, že údajně udává nepravdivé informace o svém zdravotním stavu, čímž maří hlavní líčení. Na druhou stranu nyní krajský soud tvrdí, že špatný zdravotní stav stěžovatele není důvodem pro upuštění od dalšího trvání vazby. A na vazební věznici se klade požadavek, aby zajistila řádnou péči o stěžovatele, na což však ze stran vězeňské služby nejsou finanční ani personální prostředky. Stěžovatel se opakovaně obrátil na všechny složky vězeňské služby, která mu však není schopna pomoci a odkázala ho zpátky na soud. Krajský soud však stěžovatele opětovně odkazuje právě na vězeňskou službu.

31. Stěžovatel se též vymezuje proti výši hrozícího trestu, kdy je po dobu téměř dvou let stíhán vazebně. V tomto případě by ani při uložení trestu v původní výši osmi let (tento trest byl však zrušen rozsudkem vrchního soudu ze dne 26. 8. 2019) nebylo možno počítat s reálnou délkou trestu odnětí svobody v této výši, neboť by to bylo zcela v rozporu s principem přiměřenosti. Není tedy na místě vazbu stěžovatele odůvodňovat hrozbou vysokého trestu.

32. Ve vztahu k předstižné vazbě pak stěžovatel namítá, že krajský soud k tomuto důvodu neuvedl opakovaně již nic nového kromě toho, že stěžovatel se stíhané trestné činnosti dopouštěl řadu let. Stěžovatel tuto opakovanou argumentaci považuje za tzv. argumentační automatismus, který je v rozporu s judikaturou Ústavního soudu.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

33. Ústavní soud shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který se účastnil řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť využil všech procesních prostředků k ochraně svých práv.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

34. Ústavní stížnost je důvodná.

35. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není soudem nadřízeným obecným soudům, nevykonává nad nimi dohled. Jeho úkolem v řízení o ústavní stížnosti fyzické osoby je toliko ochrana ústavnosti [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Ústavní soud není povolán k přezkumu použití běžného zákona a může tak činit jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva nebo svobody stěžovatele.

36. U řízení vazebních Ústavní soud opakovaně judikuje, že jsou to především obecné soudy, které se znalostí konkrétní trestní věci, stadia, ve kterém se nachází, a na základě znalosti všech okolností a souvislostí případu musí posoudit, zda existují či trvají vazební důvody. Vzhledem ke svému postavení se Ústavní soud v zásadě přehodnocováním existence či neexistence vazebních důvodů nezabývá. Do rozhodnutí obecných soudů se cítí oprávněn zasáhnout zpravidla jen tehdy, není-li rozhodnutí obecného soudu o vazbě podloženo zákonným důvodem (čl. 8 odst. 1 a násl. Listiny) buď vůbec, nebo jestliže tvrzené a nedostatečně zjištěné důvody vazby jsou v extrémním rozporu s kautelami plynoucími z ústavního pořádku České republiky [srov. kupř. nálezy sp. zn. III. ÚS 18/96 ze dne 26. 9. 1996 (N 88/6 SbNU 145), sp. zn. IV. ÚS 137/2000 ze dne 20. 11. 2000 (N 174/20 SbNU

235), sp. zn. III. ÚS 121/02 ze dne 6. 6. 2002 (N 68/26 SbNU 203), sp. zn. I. ÚS 585/02 ze dne 7. 4. 2005 (N 77/37 SbNU 83), sp. zn. III. ÚS 1926/10 ze dne 24. 8. 2010 (N 169/58 SbNU 469)].

37. Ustanovení čl. 8 odst. 5 Listiny zní: "Nikdo nesmí být vzat do vazby, leč z důvodů a na dobu stanovenou zákonem a na základě rozhodnutí soudu."

38. Dle § 67 písm. a) trestního řádu smí být obviněný vzat do útěkové vazby jen tehdy, „jestliže z jeho jednání nebo dalších konkrétních skutečností vyplývá důvodná obava, (…) že uprchne nebo se bude skrývat, aby se tak trestnímu stíhání nebo trestu vyhnul, zejména nelze-li jeho totožnost hned zjistit, nemá-li stálé bydliště anebo hrozí-li mu vysoký trest“.

39. Ústavněprávní kautely posuzování argumentů pro důvodnost útěkové vazby shrnul Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 1694/14 ze dne 28. 7. 2014 (N 146/74 SbNU 241), kde konstatoval, že vazba v trestním řízení má svou specifickou funkci a musí striktně sledovat zákonem vymezené účely. Útěkovou vazbu lze použít pouze za účelem zamezení reálnému riziku, že obviněný či obžalovaný uprchne nebo se bude skrývat, aby se vyhnul trestnímu stíhání nebo trestu. Argumenty použité soudy k odůvodnění tohoto reálného rizika či důvodné obavy musí mít jasnou vazbu k danému riziku. Vazbu nelze v žádném případě používat jako bezprostředně uplatněný trest pro osobu obviněnou ze spáchání trestného činu. V právním státě založeném na úctě k právům a svobodám člověka (čl. 1 Ústavy) trest následuje až po pravomocném shledání viny ve spravedlivém řízení před příslušným soudem. Do té doby se na obviněného/obžalovaného hledí jako na nevinného (čl. 40 odst. 2 Listiny).

40. Pod pojmem "uprchne" se rozumí vždy útěk do ciziny. Pod pojmem „bude se skrývat“ soudní praxe rozumí ukrývání se v tuzemsku. Krajský soud ovšem, jak zcela případně stěžovatel namítá, hovoří jen o obavě z pokračování obstrukcí, kterými stěžovatel mařil nařízená hlavní líčení.

41. Dle ustálené soudní praxe však pouhá skutečnost, že se obžalovaný nedostavil k hlavnímu líčení, resp. se omluvil, ač byl řádně předvolán, obavu, že se skrývá, aby se tak vyhnul trestnímu stíhání, neodůvodňuje. Nutnost zabezpečení přítomnosti obviněného na hlavním líčení ani všeobecný zájem na jeho nerušeném a plynulém průběhu nejsou samy o sobě důvodem vazby. Vzetím do vazby nelze nahrazovat jiné zákonné způsoby zabezpečení účasti obviněného [viz nález ze dne 22. 5. 2013, sp. zn. I. ÚS 2183/12 (N 91/69 SbNU 429)]. Zdržování řízení není považováno za akceptovatelný důvod ke zbavení osobní svobody rovněž i v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva (viz rozsudek *Tymošenková proti Ukrajině*, stížnost č. 49872/11, § 270).

42. Účast obviněného na hlavním líčení je možno zabezpečit především jeho předvedením policejním orgánem anebo pomocí ukládání pořádkových pokut. Teprve v případě, že by obstrukcím obhajoby nebylo možno zabránit ani naznačenými prostředky, by bylo možno zvažovat, že prostor obecného soudu je již zúžen do té míry, že jednání stěžovatele je nutno považovat za skrývání se ve smyslu § 67 písm. a) trestního řádu [srovnej usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 18/98 ze dne 25. 6. 1998 (U 41/11 SbNU 317)]. V posuzované věci ovšem krajský soud v odůvodnění svého usnesení nezmiňuje, že by prostředku předvedení jakkoliv využil, ani neodůvodňuje, proč by snad jejich využití nemohlo obstrukcím na straně obhajoby zabránit. Vrchní soud se k této otázce v napadeném usnesení vyjádřil toliko paušálním tvrzením, že ukládání pořádkových pokut či předvedení nelze pro přechodný charakter těchto opatření považovat za účinný nástroj. Ústavní soud toto vyjádření nerozporuje, avšak upozorňuje, že krajský soud těchto prostředků nevyužil. Stěžovatel byl předveden dne 19. 12. 2023 k vazebnímu zasedání, kdy byl vzat do vazby. Krajský soud se v minulosti nepokusil zajistit přítomnost stěžovatele na hlavním líčení prostřednictvím jeho předvedení.

43. V posuzované věci se Ústavní soud zabývá důvody vazby, která byla opakovaně prodlužována, tedy nejsou zkoumány primárně důvody, pro něž byl stěžovatel do vazby vzat,

nicméně nelze si nevšimnout, že krajský soud i vrchní soud tyto argumenty, které stály na počátku vazebního stíhání stěžovatele, opakují i v nyní napadených rozhodnutích a považují je za stěžejní argumentační bod pro prodloužení vazby stěžovatele. To už samo o sobě znamená, že zde nebyly důvody pro prodloužení vazby, tím spíš absentovaly zesílené důvody vazby.

44. V případě útěkové vazby, která je prodlužována, je nutno zohlednit i doktrínu tzv. zesílených vazebních důvodů. Konkrétní skutečnosti zakládající důvodnost vazby v počáteční fázi trestního stíhání během trvání vazby mohou ztrácet na významu či přesvědčivosti a pro ospravedlnění dalšího trvání zbavení osobní svobody obviněného ve vazbě již nemusí postačovat. S ohledem na nutnost rozhodnout o vazbě v přísných časových limitech obvykle již v počátečním stadiu trestního stíhání (po vznesení obvinění) ani není od orgánů činných v trestním řízení možné vyžadovat, aby konkrétní skutečnosti zakládající obavu z útěku podložily detailními informacemi; v této počáteční fázi postačí informace zakládající důvodné riziko útěku nebo skrývání se za účelem vyhnutí se trestnímu stíhání. Obecně však platí, že dlouhodobost trvání vazby snižuje s postupem času konkrétní relevanci jejího skutkového základu, jinými slovy, po uplynutí delšího času je zapotřebí zvažovat, jestli jsou okolnosti z doby vzetí do vazby aktuální a dostatečné pro to, aby ospravedlnily pokračující zásah do práva obviněného na osobní svobodu. Důvodnost dlouhotrvající vazby je nevyhnutelné posuzovat ve světle doktríny zesílených důvodů, podle které plynutím času oslabuje význam těchto okolností, a je proto zapotřebí ospravedlnit delší trvání vazby dalšími závažnými konkrétními důvody, které vylučují nahrazení vazby jinými opatřeními podle trestního řádu. Orgány činné v trestním řízení nesmí během vazebního trestního stíhání rezignovat na to, aby podezření z možnosti útěku z doby vzetí do vazby prověřovaly do větších detailů s využitím zákonných prostředků, které mají k dispozici; což by bylo v rozporu s doktrínou zesílených důvodů a způsobovalo protiústavní zásah do práva na osobní svobodu.

45. V posuzované věci soudy této doktríně nedostály, neboť využily ve svých odůvodněních toliko (stěžovatelem taktéž namítaný) argumentační automatismus, kdy zopakovaly tytéž důvody jako v předchozím rozhodnutí o vazbě. Za hlavní argumentační bod lze považovat skutečnost, že stěžovatel mařil v roce 2023 hlavní líčení svými opakovanými omluvami z důvodu nepříznivého zdravotního stavu. Při opakovaném soudním přezkumu důvodnosti dlouhotrvající útěkové vazby však není možné, aby soudy jen rekapitulovaly závěry předchozího rozhodování o vazbě bez toho, aby v reálném čase, kdy důvodnost vazby přezkoumávají, zvážily námitky a argumenty obviněného a zkoumaly, zda konkrétní skutečnosti zakládající důvodnost vazby v počáteční fázi trestního stíhání během delšího trvání vazby již neztratily na významu či přesvědčivosti. Pokud by takové skutečnosti ztratily na významu či přesvědčivosti, soudy musí ospravedlnit delší trvání vazby dalšími závažnými konkrétními důvody, které vylučují nahrazení vazby jinými opatřeními podle trestního řádu. Porušení této zákonné povinnosti orgánů činných v trestním řízení průběžně zkoumat a řádně odůvodňovat, zda důvody vazby u obviněného ještě trvají a vazbu nelze nahradit některým z mírnějších zákonem stanovených opatření, zakládá porušení ústavně zaručeného práva na soudní ochranu a spravedlivý proces, zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a způsobuje tím porušení práva na osobní svobodu dle čl. 8 odst. 1, 2 a 5 Listiny.

46. Krajský soud v napadeném usnesení taktéž uzavřel, že kromě důvodů vazby útěkové existuje v případě stěžovatele i důvodná obava, že bude opakovat trestnou činnost, pro kterou je stíhán. Soud tak setrval na svém stanovisku z předchozích rozhodování o vazbě, že je dán i důvod vazby předstižné.

47. Z judikatury Ústavního soudu plyne, že existence důvodu předstižné vazby podle ustanovení § 67 písm. c) trestního řádu je závislá mj. na osobním postoji obviněného, jeho sklonech, návycích, aktuálním zdravotním stavu, rodinném zázemí nebo prostředí, v němž se obviněný pohybuje [srov. nález sp. zn. III. ÚS 612/06 ze dne 30. 11. 2006 (N 215/43 SbNU

393)]. Při hodnocení opodstatněnosti předstižné vazby musí soudy proto vážit veškeré okolnosti, které by mohly odůvodnit omezení osobní svobody za účelem neopakování trestné činnosti. Takto obecné soudy však nepostupovaly, neboť v zásadě opět použily svou předchozí argumentaci, podle které stěžovatel dlouhodobě páchal předmětnou trestnou činnost, a proto existuje obava, že ji bude páchat i nadále. Krajský soud dále bez náležitého přezkoumání uvedl, že stěžovatel netrpí zcela evidentně existenční nouzí a že se nedomnívá, že by nutně páchal trestnou činnost z existenčních důvodů. Vrchní soud se k otázce důvodů vazby předstižné nevyjádřil v napadeném usnesení vůbec. Ústavní soud proto nepovažuje závěr obecných soudů v otázce trvajících důvodů vazby předstižné za přezkoumatelný, naopak se jeví tento závěr jako svévolný a zasahující do základního práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Nadto byl stěžovatel v minulosti již z vazby propuštěn za současného přijetí peněžité záruky (viz výše bod 3. tohoto nálezu). V nyní napadených usneseních tvrzené závadné jednání stěžovatele se týkalo pouze obstrukcí a nemělo žádnou souvislost s případným naplněním obav, které by mohly opodstatnit vazbu předstižnou.

48. Ze všech výše uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, a to mimo ústní jednání, vyhověl a ve výroku uvedená usnesení krajského soudu a vrchního soudu zrušil.

Č. 203
Vyčerpání postupu podle zákona č. 82/1998 Sb. jako podmínka pro přípustnost ústavní stížnosti proti porušení povinnosti urychleně rozhodnout o zákonnosti zbavení osobní svobody
(sp. zn. II. ÚS 2575/24 ze dne 6. listopadu 2024)

I. Postup podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, představuje prostředek ochrany proti porušení povinnosti urychleně rozhodnout o zákonnosti zbavení osobní svobody (čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod). Podmínkou přípustnosti ústavní stížnosti (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu) namítající toto porušení je proto jeho vyčerpání.

II. Dokud trvá stav, kdy rozhodování ve stížnostním řízení závisí na předání fyzicky vedeného spisu vazebního soudu, musí jak vazební, tak stížnostní soud uzpůsobovat svůj procesní postup tomu, aby zajistily naplnění práva na urychlené rozhodnutí o zákonnosti zbavení osobní svobody. To vyžaduje zohlednit procesní kontext jednotlivé věci a vyvíjející se průběh řízení.

III. Dovolená členů soudního oddělení určeného rozvrhem práce k projednání a rozhodnutí věci není ospravedlnitelným důvodem, proč může dojít k průtahům oddalujícím rozhodnutí o zákonnosti zbavení osobní svobody, které má být vydáno urychleně (čl. 5 odst. 4 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Ronovské (soudkyně zpravodajka) a soudců Pavla Šámala a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatele P. H., t. č. ve vazební věznici Plzeň, zastoupeného Mgr. Martinem Pechem, advokátem, sídlem Purkyňova 3032/15, Plzeň, proti usnesení Krajského soudu v Plzni č. j. 50 To 244/2024-77 ze dne 28. 8. 2024 a usnesení Okresního soudu Plzeň-město č. j. 50 Nt 35/2024-38 ze dne 12. 6. 2024, za účasti Krajského soudu v Plzni a Okresního soudu Plzeň-město jako účastníků řízení a Okresního státního zastupitelství Plzeň-město, sídlem Klicperova 662/13, Plzeň, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatel se ústavní stížností domáhá zrušení rozhodnutí, jímž byl vzat do vazby a jímž byla zamítnuta jeho stížnost proti tomuto rozhodnutí.

2. Stěžovatel byl zadržen dne 10. 6. 2024. O den později zahájil policejní orgán jeho trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 odst. 1, odst. 2 písm. c) trestního zákoníku a přečin přechovávání omamné a psychotropní látky a jedu podle § 284 odst. 1 trestního zákoníku. Spolu s ním bylo zahájeno i trestní stíhání dalších osob. Dne 12. 6. 2024 podal státní zástupce návrh na vzetí stěžovatele a několika spoluobviněných do vazby. Téhož dne Okresní soud Plzeň-město (dále jen „okresní soud“) ve vazebním zasedání rozhodl, že se stěžovatel bere do vazby z důvodů podle § 67 písm. a) a c) trestního řádu.

3. Okresní soud dospěl k závěru, že dosud zjištěné skutečnosti nasvědčují tomu, že jednání, pro které bylo zahájeno trestní stíhání, bylo spácháno, vykazuje všechny znaky trestných činů uvedených v usnesení o zahájení trestního stíhání a jsou zřejmé důvody k podezření, že jednání spáchal mimo jiné stěžovatel, v čemž vycházel především z usnesení o zahájení trestního stíhání, přepisu záznamu z telefonních hovorů, přepisu záznamů prostorových odposlechů, z protokolů o provedení domovních prohlídek a prohlídek jiných prostor a pozemků a jiných záznamů, které byly součástí předloženého spisu.

4. Závěr o důvodech útěkové vazby [§ 67 písm. a) trestního řádu] okresní soud opřel o to, že stěžovatelovo nezletilé dítě žije v zahraničí (ve Francii), kam stěžovatel plánoval během několika dnů po konání vazebního zasedání odcestovat. Stěžovatel také pracuje ve Švýcarsku a disponuje finančními prostředky ve výši až 600 eur. Tyto skutečnosti vedly podle okresního soudu k závěru, že by mohl vycestovat a následně se vyhýbat trestnímu stíhání.

5. Důvodnost předstižné vazby [§ 67 písm. c) trestního řádu] podle okresního soudu plynula z toho, že stěžovatel byl už dne 22. 8. 2011 pravomocně shledán vinným trestným činem nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 odst. 1, odst. 2 písm. a) zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve znění pozdějších předpisů, a odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvou let, přičemž na základě amnestie prezidenta republiky mu byl uložený trest prominut (v pětileté zkušební době se stěžovatel osvědčil). Podle okresního soudu "[a]ni tohoto dobrodiní a šance na vedení řádného života si však obviněný zřejmě nevážil, když je nyní stíhán znovu pro závažnou drogovou trestnou činnost spojenou s omamnou látkou kokain", takže jeho chování "indikuje sklony k páchání drogové trestné činnosti".

6. Proti rozhodnutí okresního soudu podal stěžovatel stížnost, kterou Krajský soud v Plzni (dále jen „krajský soud“) zamítl. Krajský soud měl u stěžovatele za naplněné oba vazební důvody tak, jak o nich rozhodl okresní soud. Odmítl, že by skutečnost, že se bude stěžovatel pohybovat v zemích, odkud je možné předpokládat jeho vydání zpět do České republiky, bránilo shledání důvodů útěkové vazby. Žádné vady usnesení okresního soudu ani předcházejícího řízení krajský soud neshledal.

II. Argumentace stěžovatele a vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení

7. Stěžovatel spatřuje porušení svého práva na spravedlivý proces v tom, že jeho dlouhotrvající vazba je odůvodněna pouze povšechným, nevýstižným a nepřesvědčivým způsobem. Stěžovatel v ústavní stížnosti obsáhle shrnul, že podmínkou prodloužení útěkové vazby je sílící podezření, že se obviněný trestného činu dopustil, spolu s konkrétními skutečnostmi, z nichž plyne obava z útěku. Stěžovatel má za to, že vzhledem k tzv. doktríně zesílených důvodů odůvodnění napadených rozhodnutí neobstojí. V jeho případě podle něj nelze usuzovat, zda vůbec existuje podezření, že se dopustil trestného činu, když dosud

nebylo rozhodnuto o stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání. Kvůli nečinnosti orgánů činných v trestním řízení se od rozhodnutí okresního soudu podezření proti němu nijak neposílilo. Stěžovatel má proto za to, že vazební stíhání je proti němu vedeno právě a jen proto, aby na něj byl vyvíjen nátlak k přiznání se ke spáchání skutků, pro něž je trestní stíhání vedeno.

8. Celé trestní řízení je podle stěžovatele zatíženo nedůvodnými průtahy, což se projevilo i v napadených vazebních rozhodnutích. Okresní soud otálel s postoupením spisu krajskému soudu. Krajský soud se poté průtahy ve vlastním rozhodování o stížnosti pokusil odůvodnit dovolenou členky senátu, což stěžovatel považuje za neakceptovatelné. Pro stěžovatele má rychlost trestního řízení zvláštní význam proto, aby mohl být v kontaktu se svým nezletilým dítětem, žijícím v zahraničí.

9. Krajský soud označil ústavní stížnost za nedůvodnou. K namítaným průtahům stížnostního řízení odkázal krajský soud na odůvodnění svého napadeného rozhodnutí.

10. Okresní soud vyložil, že k postoupení spisu krajskému soudu přistoupil ihned poté, co dokončil doručování usnesení o vzetí do vazby všem obviněným, jejich obhájcům a všem osobám, které nabídly záruku za některého z obviněných. K tomu došlo dne 3. 7. 2024 a 7. 8. 2024 byla věc předložena krajskému soudu. Podle okresního soudu tak nedošlo k průtahům v řízení.

11. Okresní státní zastupitelství Plzeň-město odmítlo opodstatněnost námitky stěžovatele, že se v trestním řízení dopouští nedůvodných průtahů, a to při rozhodování o stížnostech obviněných proti usnesení o zahájení trestního stíhání.

12. Stěžovatel nevyužil možnosti reagovat na vyjádření replikou.

III. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní stížnost byla podána včas stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní soud je k řízení o ústavní stížnosti příslušný. V části, v níž stěžovatel brojí proti existenci důvodů pro své vzetí do vazby, vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv, a ústavní stížnost je tedy přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*). Přípustnosti ústavní stížnosti v části, v níž namítá průtahy v řízení, se Ústavní soud věnuje níže současně s posouzením důvodnosti.

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud připomíná, že je orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), a v rovině tzv. podústavní mu proto nepřísluší zasahovat do činnosti obecných soudů. Jeho zásah je namístě tehdy, došlo-li k porušení ústavou zaručených práv stěžovatele.

15. V daném případě jsou předmětem řízení o ústavní stížnosti rozhodnutí nařizující vzetí stěžovatele do vazby. Obsahem institutu vazby je vymezení ústavně souladných důvodů zbavení osobní svobody obviněného podle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) s cílem znemožnit zmaření nebo ztížení dosažení účelu trestního řízení (srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994). Vždy musí jít o opatření nezbytné k tomu, aby mohly orgány činné v trestním řízení uskutečnit a ukončit toto řízení. Možnost takového zbavení osobní svobody výslovně připouští čl. 8 odst. 5 Listiny i čl. 5 odst. 1 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

a) Existence vazebních důvodů

Obecná východiska

16. Je především úkolem obecných soudů, aby při důkladné znalosti skutkových okolností a důkazní situace konkrétní trestní věci, jakož i stadia, ve kterém se věc nachází,

a na základě znalosti všech okolností a souvislostí případu posoudily, zda další trvání vazby je opatřením nezbytným pro dosažení účelu trestního řízení a zda tohoto účelu ani při vynaložení veškerého úsilí a prostředků ze strany orgánů činných v trestním řízení nelze dosáhnout jinak. Do rozhodnutí obecných soudů je Ústavní soud oprávněn zasáhnout jen tehdy, není-li rozhodnutí obecného soudu o vazbě podloženo zákonným důvodem buď vůbec, nebo jestliže tvrzené a nedostatečně zjištěné důvody vazby jsou v rozporu s principy plynoucími z ústavního pořádku (nález sp. zn. III. ÚS 5/24 ze dne 6. 3. 2024, bod 18, viz i v něm odkazovanou judikaturu).

17. Požadavky na zákonnost zbavení osobní svobody podle čl. 8 Listiny, resp. čl. 5 Úmluvy, se do značné míry překrývají s právem na soudní ochranu a spravedlivý proces podle čl. 36 a násl. Listiny a čl. 6 Úmluvy. Na rozhodnutí o vazbě se vztahují obecné požadavky na soudní rozhodnutí, zejména požadavky náležitého odůvodnění a zákazu libovůle, které lze dovodit z práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a z principu demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy.

18. Odůvodnění rozhodnutí o vazbě musí mít náležitosti podle § 134 trestního řádu. Musí z něj vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry soudu na straně druhé, a to při respektování skutečnosti, že rozhodování o vazbě je vedeno v rovině pouhé pravděpodobnosti, nikoliv jistoty ohledně důsledků, které mohou nastat, nebude-li obviněný držen ve vazbě (nález sp. zn. III. ÚS 2498/23 ze dne 29. 11. 2023, bod 20 s odkazy na další judikaturu Ústavního soudu). Kromě obecných náležitostí usnesení zákon rovněž stanoví zvláštní požadavky na rozhodnutí o vazbě, které spočívají v tom, že soud musí ve svém rozhodnutí uvést: a) skutečnosti, které odůvodňují podezření ze spáchání trestného činu, pro který je obviněný stíhán, b) konkrétní skutečnosti, ze kterých jsou dovozovány důvody vazby, popřípadě okolnosti uvedené v § 68 odst. 3 a 4 a v § 72a odst. 3 trestního řádu, c) důvody, pro které nebylo možné dosáhnout účelu vazby jiným opatřením (§ 73c trestního řádu). Aby soud dostál ústavněprávnímu požadavku zdrženlivosti ve vazebních věcech a příkazu maximální šetrnosti k právům obviněného, musí výslovně, přehledně a logicky vysvětlit, ze kterých konkrétních skutečností vyplývá obava, že se obviněný bude chovat jedním ze způsobů uvedených v § 67 trestního řádu (nález sp. zn. III. ÚS 1664/23 ze dne 17. 10. 2023, bod 20).

19. Jak uvedl Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2987/22 ze dne 8. 12. 2022, vzhledem k presumpci neviny platí, že uplatňuje-li stát vůči jednotlivci svoji moc ve fázích předcházejících vynesení rozsudku o vině, musí k tomu předložit silné důvody. Tuto povinnost má bez ohledu na to, jak přesvědčivé či dokonce zjevné jsou důkazy svědčící o vině dané osoby. Presumpce neviny totiž neznamená faktickou presumpci, že se stíhaná osoba činu nedopustila, nýbrž se jedná především o politický a morální princip, který je základem vztahu mezi státem a jednotlivcem a který určuje, jakým způsobem má být vůči jednotlivcům uplatňována moc.

20. V případě prodlužování vazby je třeba vzít v potaz důvody, pro něž autentický veřejný zájem na pokračování zásahu do osobní svobody převažuje nad presumpcí neviny i s ohledem na délku trvání vazby, a to na podkladě konkrétních specifických okolností každého případu [srov. např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) ze dne 6. 11. 2003 ve věci *Pantano proti Itálii*, stížnost č. 60851/00, bod 66]. Ústavní soud závěry ESLP k tzv. doktríně zesílených důvodů přejímá. Obecné soudy jsou povinny respektovat požadavek nezbytnosti existence zesílených důvodů pro trvání vazby, jinak nelze pokračující omezení osobní svobody, byť k uvalení vazby mohlo dojít na základě důvodného podezření, aprobovat (srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 6/10 ze dne 20. 4. 2010). Konkrétní skutečnosti zakládající důvodnost vazby v počáteční fázi trestního stíhání mohou během trvání vazby ztrácet na významu či přesvědčivosti a pro ospravedlnění dalšího trvání vazby už nemusí postačovat. To musí být podloženo dalšími závažnými konkrétními důvody, které

vylučují nahrazení vazby jiným opatřením podle trestního řádu (srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2208/13 ze dne 11. 12. 2013).

21. Jak Ústavní soud v minulosti konstatoval, útěkovou vazbu ve smyslu § 67 písm. a) trestního řádu lze uložit pouze za účelem zamezení reálného rizika, že obviněný uprchne, nebo se bude skrývat, aby se vyhnul trestnímu stíhání nebo trestu. Argumenty použité soudy k odůvodnění tohoto reálného rizika či důvodné obavy musí mít jasnou vazbu k danému riziku (viz nález sp. zn. I. ÚS 1694/14 ze dne 28. 7. 2014). Hrozba vysokého trestu přitom sama o sobě ke zdůvodnění útěkové vazby nestačí, musí k ní přistoupit konkrétní a odůvodněná obava, že obviněný uprchne, a to s ohledem na osobní situaci a poměry obviněného (např. nález sp. zn. I. ÚS 603/07 ze dne 7. 6. 2007).

22. Důvodem pro zrušení vazebních rozhodnutí Ústavním soudem ovšem nejsou dílčí, oddělitelná pochybení obecných soudů. Především Ústavní soud nezruší vazební rozhodnutí opírající se o více vazebních důvodů, obstojí-li alespoň jeden z těchto důvodů samostatně (srov. např. usnesení sp. zn. I. ÚS 2682/16 ze dne 4. 10. 2016 nebo sp. zn. III. ÚS 1816/13 ze dne 11. 7. 2013).

Aplikace na projednávanou věc

23. Ústavní soud shledal část ústavní stížnosti, mířící proti samotnému vzetí do vazby, nedůvodnou. Rozhodnutí okresního a krajského soudu obstojí už co do existence vazebního důvodu podle § 67 písm. a) trestního řádu, tedy vazby útěkové.

24. Z napadených rozhodnutí je zřejmé, z jakých podkladů soud vycházel, když dospěl k závěru o důvodnosti podezření ze spáchání trestného činu. Skutečnost, že nebylo rozhodnuto o stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání, v tomto hodnocení zjevně nemůže hrát roli; ad absurdum nelze tvrdit, že rozhodnout o vzetí do vazby je možné až poté, co je rozhodnuto o stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání. Riziko útěku stěžovatele nebylo odůvodněno jen povšechně odkazem na trestní sazbu trestného činu, pro nějž bylo zahájeno jeho trestní stíhání, ale vychází též z individuálních okolností jeho případu (vazeb na zahraničí a plánu vycestovat za dítětem do cizího státu). Ačkoli okresní soud rozhodoval o vzetí do vazby několika obviněných současně, vyvaroval se paušalizujícího hodnocení a své závěry přiměřeně individualizoval.

25. Současně Ústavní soud neshledal, že by závěry přijaté ve vztahu k útěkové vazbě byly výrazem zjevného faktického omylu či logického excesu (vnitřního rozporu), resp. že by zakládaly stav nepřípustné svévole a tím vybočovaly ze zásad spravedlivého procesu; v tomto ohledu neshledal důvod k zásahu. I kdyby zjištěné skutečnosti a vyvozené závěry o důvodnosti útěkové vazby bylo možno hodnotit i jinak, nejde zde o zjevné vybočení z limitů stanovených trestním řádem (zásada *in dubio pro reo* se zde neuplatní).

26. Stěžovatel staví svoji argumentaci na tom, že napadená rozhodnutí svým odůvodněním nedostojí požadavku na zesílené důvody vazby. Opomíjí však, že ústavní stížností napadá prvotní rozhodnutí o vzetí do vazby a rozhodnutí o stížnosti proti tomuto rozhodnutí. Doktrína zesílených důvodů zde proto nemá své místo - okresní soud k ní zjevně nemohl přihlížet, jelikož logicky rozhodoval na základě těch podkladů, které byly shromážděny v době zahájení trestního stíhání. V době rozhodování krajského soudu dále neuplynula na první pohled nijak významná doba na to, aby tyto důvody již neobstály. Tím Ústavní soud nepopírá, že bude-li stěžovatel stíhán vazebně i nadále, bude nutné zvážit, zda vazební důvody nadále obstojí.

27. Vzhledem k závěru, že obstojí rozhodnutí o vazbě útěkové, je nadbytečné, aby se Ústavní soud dále podrobněji zabýval také námitkami směřujícími proti vazbě předstižné [§ 67 písm. c) trestního řádu]. Ani kdyby ústavní stížnost v této části byla důvodná, nemohla by vést ke kasaci napadených rozhodnutí (srov. bod 22 výše).

28. Závěrem Ústavní soud doplňuje, že shledal nedůvodnou i námitku, že délka vazby je nepřiměřeně dlouhá kvůli průtahům v trestním řízení, které stěžovatel spatřuje ve vyřizování stížnosti proti usnesení o zahájení trestního stíhání. Vzhledem k tomu, kdy byl stěžovatel vzat do vazby a jaká trestná činnost je předmětem trestního řízení, se délka vazby v době vydání napadeného rozhodnutí krajského soudu zjevně nejeví na první pohled nepřiměřenou. V řízení o této ústavní stížnosti pak není prostor pro řešení namítaných průtahů v řízení o stížnosti proti zahájení trestního stíhání; k tomu ostatně nesměřuje ani stěžovatelův návrh výroku Ústavního soudu.

b) Přiměřená délka řízení o vazbě

Obecná východiska

29. Článek 5 odst. 4 Úmluvy zaručuje právo na urychlené rozhodnutí o zákonnosti zbavení osobní svobody (viz např. rozsudek velkého senátu ESLP *Ilnseher proti Německu* ze dne 4. 12. 2018, stížnost č. 10211/12, bod 251). Jeho součástí je také požadavek na urychlené rozhodování ve vazebních věcech a požadavek periodického přezkumu v přiměřených intervalech. Právo na projednání věci bez zbytečných průtahů, resp. právo na vyřízení věci v přiměřené době (čl. 38 odst. 2 Listiny), tvoří integrální součást práva na soudní ochranu, přičemž soudy mají s největším urychlením projednávat zejména vazební věci (§ 2 odst. 4 trestního řádu), viz nález sp. zn. II. ÚS 4085/17 ze dne 24. 4. 2018, bod 32.

30. Při hodnocení naplnění požadavku na "urychlený přezkum" či přiměřenou délku řízení je nutno na řízení, které se konalo před soudy několika instancí, nahlížet jako na celek. Přesto lze rozlišovat mezi situací, kdy má být soudem poprvé rozhodováno o vazbě obviněné, popř. zatčené osoby, a situací, kdy je takové rozhodnutí o vazbě předmětem dalšího soudního přezkumu (viz rozsudek ESLP ve věci *Abdulkhanov proti Rusku* ze dne 2. 10. 2012, stížnost č. 14743/11, bod 198). Ve druhém případě, kdy už původní rozhodnutí o vazbě bylo vydáno ze strany soudu za dodržení procesních záruk, ESLP toleruje relativně delší trvání řízení (viz rozsudek ESLP ve věci *Shcherbina proti Rusku* ze dne 26. 6. 2014, stížnost č. 41970/11, bod 65).

31. Přiměřená délka řízení o vazbě přitom závisí na konkrétních okolnostech (složitosti) každého případu (rozsudek ESLP ve věci *Rehbock proti Slovinsku* ze dne 28. 11. 2000, stížnost č. 29462/95, bod 84). Při hodnocení přiměřenosti délky řízení o vazbě musí být váženy různé aspekty případného prodlení (nečinnost na straně orgánů veřejné moci, prodlevy způsobené osobou vazebně stíhanou, případně další faktory, viz rozsudky ESLP ve věcech *Mooren proti Německu* ze dne 9. 7. 2009, stížnost č. 11364/03, bod 106, *Kolompar proti Belgii* ze dne 24. 9. 1992, stížnost č. 11613/85, bod 42).

32. V případě soudů vyšších instancí ESLP kriticky hodnotil už délku řízení přesahující tři až čtyři týdny, pakliže ji není možné ospravedlnit (obecně viz rozsudek *Ilnseher proti Německu*, bod 256; konkrétně viz např. rozsudky *Mamedova proti Rusku* ze dne 1. 6. 2006, stížnost č. 7064/05 – délka řízení 26 až 36 dnů; *Karimov proti Rusku* ze dne 29. 7. 2010, stížnost č. 54219/08 – délka řízení 13 až 25 dnů; *Karlin proti Slovensku* ze dne 28. 6. 2011, stížnost č. 41238/05 – délka řízení celkem 41 dnů ve dvou stupních; *Rehbock proti Slovinsku* – délka řízení 23 dnů).

33. Je odpovědností státu, aby zorganizoval své soudnictví tak, aby záruky čl. 5 odst. 4 Úmluvy byly naplněny. Dovolená soudu (soudce) není omluvitelným důvodem pro průtahy v řízení (rozsudek ESLP *E. proti Norsku* ze dne 29. 8. 1990, stížnost č. 11701/85).

34. Je třeba též připomenout, že délka stížnostního řízení, v němž šlo o přezkum rozhodnutí o vazbě, již byla předmětem kritiky ESLP přímo ve vztahu k České republice (viz např. rozsudky *Žirovnický proti České republice* ze dne 30. 9. 2010, stížnost č. 23661/03, a *Vejmola proti České republice* ze dne 25. 10. 2005, stížnost č. 57246/00).

35. Otázka přiměřenosti délky řízení o vazbě byla též předmětem přezkumu Ústavního soudu. V nálezu sp. zn. III. ÚS 1811/17 ze dne 29. 8. 2017 Ústavní soud neshledal důvodnou námitku nepřiměřené délky vazebního řízení, které ve dvou instancích (tzn. včetně řízení o stížnosti proti rozhodnutí o vazbě) trvalo dva měsíce a pět dní. Ústavní soud zohlednil jednak průběh doručování písemného stejnopisu rozhodnutí (obdobně viz nález sp. zn. II. ÚS 4085/17 nebo usnesení sp. zn. II. ÚS 2708/18 ze dne 9. 10. 2018), jednak to, že část této doby šla na vrub stěžovatele, když soud vyčkával na odůvodnění jeho blanketní stížnosti (obdobně usnesení sp. zn. IV. ÚS 3062/22 ze dne 3. 1. 2023).

36. Oproti tomu v několika usneseních Ústavní soud konstatoval, že námitka směřující proti průtahům v řízení o vazbě a porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy v aspektu urychlenosti není přípustná, pakliže stěžovatel nevyčerpal prostředky ochrany, které mu nabízí zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“). Takto Ústavní soud postupoval například v usneseních sp. zn. III. ÚS 1051/19 ze dne 21. 5. 2019, sp. zn. III. ÚS 4004/18 ze dne 8. 1. 2019, sp. zn. III. ÚS 2005/10 ze dne 12. 8. 2010 nebo sp. zn. I. ÚS 3049/09 ze dne 10. 5. 2010.

37. Již v nálezu sp. zn. IV. ÚS 391/07 ze dne 7. 8. 2007 Ústavní soud vyložil, že lze identifikovat dvě základní skupiny případů týkajících se ochrany práva na projednání věci bez zbytečných průtahů (čl. 38 odst. 2 Listiny), respektive práva na projednání věci v přiměřené lhůtě (čl. 6 odst. 1 Úmluvy). V první skupině případů se stěžovatelé domáhají u Ústavního soudu ochrany proti stále trvajícím průtahům v řízení před orgánem veřejné moci. Taková ústavní stížnost směřuje proti tzv. jinému zásahu orgánu veřejné moci. Ústavní soud může nálezem zakázat, aby tento zásah pokračoval, a případně přikázat, aby byl obnoven stav před porušením práv stěžovatele [viz § 82 odst. 3 písm. b) zákona o Ústavním soudu]. Podmínkou přípustnosti ústavní stížnosti je využití postupu podle § 174a zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), či jiného dostupného procesního prostředku. Oproti tomu ve druhé skupině případů stěžovatelé namítají průtahy v řízení, které již bylo pravomocně skončeno. Od přijetí novelizace zákona č. 82/1998 Sb., umožňující přiznat náhradu újmy (majetkové i nemajetkové) za průtahy v řízení jakožto nesprávný úřední postup (§ 13 odst. 1 ve spojení s § 31a tohoto zákona), se Ústavní soud věcně nevyjadřuje k tomu, zda ve věci průtahy byly, či nikoli, jestliže stěžovatel nevyčerpal prostředek ochrany svých práv, který mu zákon č. 82/1998 Sb. nabízí. Ze stejných závěrů Ústavní soud vychází i v recentní judikatuře (viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 1736/23 ze dne 26. 3. 2024 nebo usnesení sp. zn. III. ÚS 660/23 ze dne 22. 5. 2024). Formálním předpokladem konstatování porušení práva na rozhodnutí věci bez zbytečných průtahů a náhrady újmy není zrušení rozhodnutí vzešlého z řízení zatíženého průtahy (srov. naopak zrušení rozhodnutí o vazbě porušujícího práva stěžovatele, jestliže byl stěžovatel již propuštěn na svobodu, řešené Ústavním soudem ve stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 25/08 ze dne 6. 5. 2008).

38. Ve věci *Knebl proti České republice* (rozsudek ze dne 28. 10. 2010, stížnost č. 20157/05) stěžovatel před ESLP vznesl mj. námitku nepřiměřeně dlouhého řízení o stížnosti proti rozhodnutí o vazbě. ESLP shledal námitku porušení práva na urychlené rozhodnutí o zákonnosti zbavení osobní svobody ve smyslu čl. 5 odst. 4 Úmluvy nepřijatelnou, jelikož stěžovatel nevyčerpal vnitrostátní prostředky ochrany svých práv postupem předvídaným zákonem č. 82/1998 Sb. Ten dle ESLP umožňoval domáhat se náhrady majetkové i nemajetkové újmy za způsobené průtahy, a tím dosáhnout účinné nápravy tohoto porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy. V bodě 101 rozsudku ESLP potvrdil, že účinný prostředek nápravy takového porušení čl. 5 odst. 4 Úmluvy nemusí nezbytně vést k propuštění stěžovatele z vazby.

39. K tomu je třeba podotknout, že požadavek „urychleného soudního přezkumu“ rozhodnutí o vazbě se v tomto odlišuje od jiných časových aspektů ochrany osobní svobody. Pravidelný přezkum trvání důvodů pro zásah do osobní svobody je zajištěn především požadavkem nejpozději každé tři měsíce rozhodnout, zda se obviněný i nadále ponechává ve vazbě (§ 72 trestního řádu). Tato lhůta je propadná, a její nedodržení tedy nezbytně vede k propuštění z vazby (viz nález sp. zn. I. ÚS 3287/14 ze dne 27. 2. 2015, bod 20).

Aplikace na projednávanou věc

40. Nesplnění standardu urychleného rozhodnutí o zákonnosti zbavení osobní svobody podle čl. 5 odst. 4 Úmluvy představuje obdobné pochybení jako nepřiměřená délka řízení před orgánem veřejné moci – v obou případech lze hovořit o existenci průtahů v řízení. V situaci, kdy již bylo řízení pravomocně skončeno, se může dotčená osoba domáhat náhrady újmy způsobené průtahy ve vazebním řízení postupem upraveným zákonem č. 82/1998 Sb., tzn. v občanskoprávním řízení. Z toho důvodu obecně nepřísluší Ústavnímu soudu, aby se k existenci průtahů – čili tomu, zda bylo rozhodováno „urychleně“ – vyjadřoval předtím, než byla tato otázka posouzena obecnými soudy.

41. Stěžovatel neuvádí, zda tento prostředek ochrany svých práv vyčerpal. Ústavní soud však dospěl k závěru, že je mimořádně namístě projednat důvodnost jeho námitky meritorně. Důvodem je existence předchozích rozhodnutí Ústavního soudu, z nichž některá jsou uvedena výše v bodě 35 tohoto nálezu a v nichž Ústavní soud obdobnou námitku věcně projednal, aniž věnoval pozornost tomu, zda postup podle zákona č. 82/1998 Sb. představuje možný prostředek ochrany a zda je nutné jej vyčerpat před vznesením této námitky v ústavní stížnosti. Stěžovatel tedy nemohl z předchozího (rozkolísaného) postupu Ústavního soudu legitimně předvídat, že jeho námitka bude posouzena jako nepřípustná. Pro budoucí případy však Ústavní soud avizuje, že k posouzení této námitky bez vyčerpání prostředků ochrany garantovaných zákonem č. 82/1998 Sb. nebude přistupovat.

42. Z těchto důvodů Ústavní soud v nynějším případě přistoupil k věcnému posouzení namítaných průtahů v řízení o vzetí do vazby. Dospěl k závěru, že řízení o návrhu na vzetí stěžovatele do vazby, probíhající před okresním a krajským soudem, nevyhovělo velmi striktnímu požadavku na urychlený soudní přezkum zásahu do osobní svobody. Kvůli němu je třeba na přiměřenou délku řízení o vazbě klást výrazně náročnější požadavky, než je tomu u ostatních, a dokonce i jiných přednostně vyřizovaných soudních agend.

43. Nejprve je třeba na základě spisu okresního soudu zrekapitulovat průběh řízení. Dne 12. 6. 2024 podal státní zástupce návrh na vzetí stěžovatele do vazby, jemuž bylo vyhověno na vazebním zasedání konaném okresním soudem téhož dne. Stěžovatel prostřednictvím svého obhájce podal proti rozhodnutí na místě blanketní stížnost. Doručování písemného vyhotovení usnesení zahájil okresní soud dne 19. 6. 2024. Stěžovatelovu obhájci bylo doručeno dne 20. 6. 2024, stěžovateli samotnému 21. 6. 2024. Dne 24. 6. 2024 stěžovatel doplnil svou blanketní stížnost. Ostatní spoluobvinění, kteří byli vzati do vazby týmž rozhodnutím, doplnili své stížnosti nejpozději dne 28. 6. 2024.

44. Okresní soud však ihned nato nepostoupil spis krajskému soudu, neboť čekal na doručení usnesení dvěma osobám, které jako "důvěryhodné osoby" nabídly svoji záruku za jiné spoluobviněné [ve smyslu § 73 odst. 1 písm. a) trestního řádu]. Okresní soud jim doručoval písemné vyhotovení poštou pomocí obálky typu II, tzn. pro doručování do vlastních rukou s vyloučením vhození do schránky po skončení úložní doby (viz § 2 instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 27. září 2011 č. j. 145/2011-OD-ST, kterou se vydávají vzory obálek pro doručování písemností soudů a státních zastupitelství, potvrzení o přijetí, vzory výzvy a sdělení pro vyvěšení na úřední desce soudu a státních zastupitelství). Jelikož adresáti nebyli zastiženi, byly zásilky uloženy k vyzvednutí na poště (od 21. 6. 2024 v jednom a od 27. 6. 2024 ve druhém případě). Po nevyzvednutí byly vráceny okresnímu soudu (ten je

obdržel zpět ve dnech 4. 7. 2024 a 10. 7. 2024). K dříve vrácené zásilce se vztahuje pokyn doručit zásilku znovu prostřednictvím Policie České republiky, datovaný dnem 9. 7. 2024. Jí byla zásilka spolu s žádostí o doručení vypravena poštou dne 19. 7. 2024. Policie ji obdržela dle razítka na písemnosti dne 26. 7. 2024, provedla doručení (3. 8. 2024) a potvrdila doručení okresnímu soudu (obdržel dne 7. 8. 2024). Naopak později vrácená zásilka opakovaně doručována nebyla, rukou je na ní napsána poznámka „Je doručeno fikcí“ s datem 7. 8. 2024.

45. Dne 8. 8. 2024 předložil okresní soud spis soudu krajskému. Podle informace v bodě 20 napadeného usnesení krajského soudu čerpaly dvě soudkyně zařazené do soudního oddělení 50 To ve dnech 19. až 23. 8. 2024 dovolenou. Krajský soud rozhodl o stížnosti na neveřejném zasedání dne 28. 8. 2024. Toto rozhodnutí bylo stěžovateli doručeno prostřednictvím okresního soudu dne 6. 9. 2024 (jeho obhájci dne 4. 9. 2024).

46. Z toho plyne, že řízení ve dvou stupních trvalo celkem 86 dnů. Stěžovateli lze přičíst jen dobu od doručení písemného stejnopisu usnesení okresního soudu do doplnění stížnosti (4 dny). Na řízení o stížnosti jako takové tak připadá doba 65 dnů (do vydání usnesení krajského soudu), respektive 74 dnů (do doručení písemného stejnopisu stěžovateli). Již sama délka řízení o stížnosti tedy může vyvolávat pochybnosti o tom, zda byl naplněn standard urychleného přezkumu.

47. Současně je ovšem třeba zohlednit, že nešlo o trestní věc triviální a že důkladné seznámení se s podstatou trestního obvinění a shromážděnými podklady vyžadovalo určitý čas, jak ostatně upozornil krajský soud ve svém vyjádření (podle doručenky založené v soudním spise se jeví, že okresnímu státnímu zastupitelství byl po skončení řízení před krajským soudem navrácen spisový materiál v rozsahu „dvou tašek po třech šanonech“). Ke složitosti věci přispívalo to, že obviněno a vzato do vazby bylo několik osob současně. Na druhou stranu se ale nezdá, že by šlo o věc mimořádně složitou. Nutno dodat, že stěžovatelův postup – ani postup dalších obviněných – řízení nijak neztěžoval.

48. Ačkoli ani jeden ze soudů nebyl ve věci delší dobu nečinný, problematicky se jeví především to, jak postupovalo doručování písemných vyhotovení usnesení okresního soudu v době, kdy již byla podána a doplněna stěžovatelova stížnost proti tomuto rozhodnutí.

49. Ústavní soud nezpochybňuje, že usnesení okresního soudu mělo být doručováno i osobám, jejichž záruku okresní soud nepřijal, neboť v jistém ohledu se jich přímo dotýkalo (viz § 137 odst. 1 trestního řádu). Současně však nelze pominout, že šlo o osoby, které se ke stěžovateli nijak nevztahovaly (záruku poskytly za jiné spoluobviněné) a jejich procesní postavení bylo na stěžovateli zcela nezávislé. Samy ani nemohly podat proti usnesení okresního soudu stížnost (naopak obvinění, v jejichž prospěch záruku nabídly, již stížnost podali, doplnili, a také tedy měli zájem na urychleném projednání své stížnosti). Přesto se doručováním písemného vyhotovení usnesení dvěma z těchto osob neúměrně prodloužila doba řízení o stížnosti stěžovatele, a tím i doba, po niž trvalo jeho zbavení osobní svobody na základě tohoto (dosud nepravomocného) rozhodnutí, a oddaloval se okamžik dalšího přezkumu důvodnosti trvání vazby (srov. § 71a a 72 trestního řádu, které spojují možnost podat žádost o propuštění z vazby a počítání lhůty pro periodický přezkum od právní moci rozhodnutí o vzetí do vazby nebo jiného rozhodnutí o vazbě). Jakkoli soudy svým postupem nijak nezapříčinily, že si zásilku tyto osoby nevyzvedly, stěží lze přičítat tuto okolnost k tíži stěžovateli.

50. Vedle toho se Ústavní soud pozastavuje nad postupem, který okresní soud při doručování zvolil. Pakliže bylo možné doručit tuto písemnost fikcí, jak naznačuje zápis ve spise na druhé z obálek s nevyzvednutou zásilkou, působí nadbytečně opakované doručování prostřednictvím policie. Vyloučení vhození zásilky do schránky po skončení úložní doby naproti tomu může naznačovat, že náhradní doručení (tzn. doručení fikcí) bylo vyloučeno, tedy že šlo o doručování podle § 64 odst. 5 písm. b) ve spojení s odst. 6 trestního řádu [srov. ŠÁMAL, Pavel, GŘIVNA, Tomáš. § 64 (Doručování do vlastních rukou). In: ŠÁMAL, Pavel

a kol. Trestní řád. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 698]. Potom by sice opakované doručování nebylo nadbytečné, naopak ale nedošlo k účinnému doručení druhé ze zásilek. Navíc není zřejmé, proč mezi pokynem k opakovanému doručení prostřednictvím policie a vypravením zásilky s žádostí uplynulo deset dnů.

51. Skutečnost, že doručování stále nebylo dokončeno, zřejmě okresní soud považoval za překážku předání podaných stížností spolu se svým spisem krajskému soudu. Lze říci, že je to způsob organizace doručování písemností a nakládání se spisem, který fakticky zabránil dřívějšímu projednání věci stížnostním soudem.

52. Ústavní soud neopomíjí, že odlišný postup soudů se může zdát procesně komplikovaný v situaci, kdy dosud neexistuje elektronický spis a vyřizování věci na úrovni stížnostního soudu tedy je fakticky podmíněno předáním fyzického spisu soudu nižšího stupně, jemuž však může bránit zdlouhavě probíhající doručování. Projednávaná věc v tomto ohledu dokládá, že nutnost využívat zastaralé postupy může mít v mnoha případech hmatatelný dopad na úroveň ochrany práv jednotlivců. Ústavní soud proto důrazně apeluje na zrychlení procesu digitalizace výkonu soudnictví (viz také usnesení sp. zn. III. ÚS 1891/23 ze dne 23. 11. 2023). Do doby, než se tak stane, musí z hlediska ochrany ústavně zaručených práv platit, že objektivně existující překážky a nedostatky v organizaci soudnictví nemohou být kladeny k tíži jednotlivci (srov. už nález sp. zn. IV. ÚS 55/94 ze dne 14. 9. 1994).

53. Dokud trvá stav, kdy rozhodování ve stížnostním řízení závisí na předání fyzicky vedeného spisu vazebního soudu, musí jak vazební, tak stížnostní soud hledat byť neobvyklé cesty k tomu, aby zajistily naplnění práva na urychlené rozhodnutí o zákonnosti zbavení osobní svobody. To vyžaduje zohlednit procesní kontext jednotlivé věci a vyvíjející se průběh řízení. Kupř. z hlediska procesní ekonomie řízení je obvykle racionální, aby stížnostní soud rozhodoval o stížnostech všech obviněných vzatých do vazby společně, stejně jako rozhodoval vazební soud. V některých případech naopak může být namístě postoupit stížnostnímu soudu stížnosti (a jejich doplnění) jednotlivě, pokud by prve uvedený postup mohl zbytečně prodlužovat řízení. V případě zdlouhavého doručování písemného stejnopisu rozhodnutí dalším osobám než obviněným a jejich obhájcům je namístě zvážit, zda úkony spojené s doručováním nemohou u vazebního soudu pokračovat, ačkoli dojde k postoupení spisového materiálu (např. kopie či části spisu) stížnostnímu soudu.

54. Krajský soud nadto odůvodnil absenci průtahů tím, že členky soudního oddělení, jemuž věc připadla, čerpaly řádnou dovolenou. K tomu Ústavní soud podotýká, že čerpání dovolené soudci je sice zcela standardní, moc soudní jako taková však musí být schopna zajistit své fungování a naplňování svého poslání, mezi něž patří ochrana základních práv a svobod (čl. 4 Ústavy), ačkoli individuální členové soudcovského stavu mají nárok na čerpání dovolené. Na to, aby bylo možné podobné situace řešit způsobem předvídatelným, respektujícím také ústavně garantované právo na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny), pamatuje veřejně dostupný rozvrh práce daného krajského soudu. Ten stanoví jednak pravidlo pro řešení dlouhodobé nepřítomnosti soudce, tak i pravidla pro zastupování členů senátu v případě jiné (tedy i svou povahou krátkodobější) nepřítomnosti. Zdrženlivý postup při vzájemném zastupování soudců může být namístě aplikovat proto, aby nedocházelo ke (skutečnému nebo vnímanému) ohrožení práva na zákonného soudce (podrobněji viz např. nález sp. zn. II. ÚS 2029/08 ze dne 28. 5. 2009). Nicméně za situace, kdy účinná ochrana práva na osobní svobodu vyžaduje urychlené soudní rozhodnutí – i v řízení o stížnosti proti prvostupňovému rozhodnutí, je vždy namístě zvážit, zda využití zastoupení v souladu s účinným rozvrhem práce nepřispěje k rychlejšímu skončení řízení.

55. Z těchto důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že řízení o vzetí do vazby nenaplnilo procesní záruku urychleného rozhodnutí o zákonnosti zbavení osobní svobody (čl. 38 odst. 2 Listiny a čl. 5 odst. 4 Úmluvy).

V. Závěr

56. Ústavní soud shrnuje, že v části, v níž stěžovatel brojí proti svému vzetí do vazby, je ústavní stížnost nedůvodná. V části, v níž stěžovatel namítal existenci průtahů v řízení o vzetí do vazby, Ústavní soud mimořádně připustil věcné posouzení této námitky a dospěl k závěru o porušení práv stěžovatele. Tento závěr nicméně nemůže vést ke zrušení napadených rozhodnutí (podobně viz usnesení sp. zn. IV. ÚS 1306/09 ze dne 15. 7. 2009).

Č. 204
Ochrana poškozeného před překvapivým soudním rozhodnutím ohledně výše nemajetkové újmy
(sp. zn. I. ÚS 2003/24 ze dne 7. listopadu 2024)

O překvapivé rozhodnutí se jedná i tehdy, pokud poškozená v trestním řízení neměla příležitost vyjádřit se k odlišnému právnímu názoru odvolacího soudu, v jehož důsledku soud výrazně snížil výši náhrady nemajetkové újmy přiznané poškozené soudem prvního stupně, aniž by obsah odvolání či průběh odvolacího řízení takovému záměru soudu jakkoliv nasvědčoval. Tento postup porušuje práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a na rovnost účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Wintra, soudce zpravodaje Tomáše Langáška a soudce Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatelky Jany S. (jedná se o pseudonym), zastoupené JUDr. Lucií Hrdou, advokátkou, sídlem Vinohradská 343/6, Praha 2, proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 2. dubna 2024 č. j. 13 To 40/2024-379, za účasti Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Hradci Králové jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 2. dubna 2024 č. j. 13 To 40/2024-379 byla v části, jíž bylo rozhodnuto o nároku stěžovatelky na náhradu nemajetkové újmy, porušena stěžovatelčina základní práva zaručená čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 2. dubna 2024 č. j. 13 To 40/2024-379 se v části, jíž bylo rozhodnuto o nároku stěžovatelky na náhradu nemajetkové újmy, ruší.

Odůvodnění

I. Podstata věci

1. Ústavní soud tímto nálezem zrušil napadené rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích (dále jen „krajský soud“) v části týkající se nároku stěžovatelky, oběti trestného činu, na náhradu nemajetkové újmy. V této části, kterou krajský soud snížil výši stěžovatelce přiznané náhrady nemajetkové újmy, bylo rozhodnutí krajského soudu překvapivé a rozporné s principem předvídatelnosti soudního rozhodnutí, čímž byla porušena stěžovatelčina základní práva.

II. Skutkové okolnosti a obsah napadených rozhodnutí

2. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v návětí uvedeného rozsudku krajského soudu s tvrzením, že jím bylo porušeno její ústavně zaručené právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) ve spojení s principem zakotveným v čl. 2 odst. 2 Listiny a s právem na legitimní očekávání plynoucím z čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

3. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu plyne, že stěžovatelka v trestním řízení proti obviněnému vystupovala jako poškozená. V tomto řízení soudy rozhodovaly také o nároku poškozené na náhradu nemajetkové újmy.

4. Okresní soud v Pardubicích (dále jen „okresní soud“) rozhodl rozsudkem ze dne 18. prosince 2023 č. j. 1 T 152/2023-348 tak, že obviněného (obžalovaného) uznal vinným z přečinu týrání osoby žijící ve společném obydlí podle § 199 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, přečinu vydírání podle § 175 odst. 1 trestního zákoníku, přečinu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 odst. 1 trestního zákoníku (skutek pod bodem I) a dále ze zločinu vydírání podle § 175 odst. 1, odst. 2 písm. c) trestního zákoníku, omezování osobní svobody podle § 171 odst. 1 trestního zákoníku a přečinu nedovolené výroby a jiného nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy podle § 283 odst. 1 trestního zákoníku (skutek pod bodem II). Za uvedené trestné činy a sbíhající se přečin porušování domovní svobody a přečin krádeže ukončený ve stadiu pokusu, za něž byl dřívějším rozsudkem okresního soudu obžalovaný uznán vinným, okresní soud uložil obžalovanému souhrnný nepodmíněný trest odnětí svobody v trvání čtyř let a trest propadnutí věci. Dále okresní soud přiznal stěžovatelce jako poškozené trestným činem nárok na náhradu nemajetkové újmy ve výši 250 000 Kč. Se zbytkem nároku a s nárokem na náhradu škody ji odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních (dále též „civilní řízení“).

5. Proti rozsudku okresního soudu se odvolal obžalovaný i státní zástupkyně. Obžalovaný se odvolal proti výroku o vině ohledně skutku pod bodem II a do výroků na tento výrok obsahově navazujících. Státní zástupkyně podala odvolání do výroku o trestu v neprospěch obžalovaného. Krajský soud zrušil rozsudek okresního soudu ve výroku o trestu odnětí svobody a ve výroku o náhradě nemajetkové újmy. Nově rozhodl tak, že obžalovanému uložil souhrnný trest odnětí svobody v trvání čtyř a půl let; povinnost uhradit stěžovatelce náhradu nemajetkové újmy snížil na 150 000 Kč.

III. Argumentace stěžovatelky

6. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že odvolací soud nepřípustným způsobem překročil rozsah odvolacího přezkumu. Z obsáhlých citací komentářové literatury k § 254 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, dovozuje, že krajský soud nebyl s ohledem na obsah odvolání obžalovaného oprávněn přezkoumávat a měnit výrok o náhradě nemajetkové újmy. Obžalovaný podle stěžovatelky v odvolání v zásadě namítal pouze to, že nebyly prokázány některé aspekty skutku pod bodem II. Stěžovatelka na základě toho tvrdí, že odvolací soud měl kromě výše trestu přezkoumat, zda byly skutečnosti týkající se skutku pod bodem II dostatečně prokázány. Pouze v případě, že by odvolací soud naznal, že prokázání bylo nedostatečné, mohl na základě návaznosti dalších výroků přezkoumat a měnit i tyto výroky. Krajský soud však takové vady neshledal, a přesto přezkoumal a změnil výrok o náhradě nemajetkové újmy. Učinil tak nepochopitelně při zpřísnění trestu a mimo odvoláním napadené výroky a vytýkané vady. Tím krajský soud podle stěžovatelky překročil svou přezkumnou pravomoc a porušil princip legality a zákazu libovůle státní moci zakotvený v čl. 2 odst. 2 Listiny.

7. Dále stěžovatelka brojí proti netransparentnímu odůvodnění snížení náhrady nemajetkové újmy ze strany krajského soudu. Krajský soud snížení odůvodnil pouze výčtem jiných případů s podobnou právní kvalifikací a výší přiznané náhrady nemajetkové újmy. Tento postup, zvlášť výběr srovnávaných případů, však podle stěžovatelky působí arbitrárně či dokonce jako vedený snahou najít důvody pro snížení náhrady nemajetkové újmy. V judikatuře lze ostatně najít i srovnatelné případy, kde byla přiznaná náhrada naopak vyšší.

IV. Vyjádření účastníků řízení

8. Ústavní soud si vyžádal soudní spis a vyzval účastníka a vedlejší účastníky řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

9. Krajský soud uvedl, že neporušil ústavně zaručená práva stěžovatelky. Obžalovaný v odvolání výslovně navrhl, aby odvolací soud zrušil výrok o vině pod bodem II a výroky o uložených trestech, jakož i výroky na rušené výroky navazující, a aby ve věci sám rozhodl. Nadto krajský soud dodal, že k přezkumu výroku o náhradě nemajetkové újmy by musel přistoupit i s ohledem na § 254 odst. 3 trestního řádu, neboť obžalovaný podal odvolání i do výroku o vině za spáchání skutku pod bodem II. Podle obžalovaného tak mělo jeho jednání menší rozsah a závažnost, než tvrdila stěžovatelka. Z pohledu těchto námitek tak považoval krajský soud za nezbytné přezkoumat i přiměřenost finančního odškodnění poškozené za nemajetkovou újmu. Je-li napaden výrok o vině, musí se odvolací soud vždy zabývat i výrokem o trestu a dalšími navazujícími výroky. Ve vztahu k přiznané částce náhrady nemajetkové újmy krajský soud vysvětlil, že postupoval s ohledem na srovnatelné případy zmíněné v materiálu Nejvyššího soudu „Shrnutí rozhodovací činnosti českých soudů na trestním úseku – rozhodování v adhezním řízení o nárocích na náhradu nemajetkové újmy způsobené trestnou činností“. Závěrem krajský soud Ústavnímu soudu navrhl, aby ústavní stížnost zamítl jako nedůvodnou.

10. Ústavní soud poslal vyjádření krajského soudu na vědomí stěžovatelce. Krajské státní zastupitelství se k ústavní stížnosti nevyjádřilo.

11. Odsouzený se prostřednictvím právního zástupce vzdal postavení vedlejšího účastníka řízení ve smyslu § 28 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

V. Věcné posouzení ústavní stížnosti

V. A) Překročení rozsahu přezkumu odvolacím soudem

12. Ústavní soud nepřisvědčil námitkám, v nichž stěžovatelka poukazovala na porušení principu vázanosti odvolacího soudu obsahem podaného odvolání. Nutno předeslat, že výklad podústavního procesního předpisu je primárně věcí obecných soudů. Překročení rozsahu přezkumu prvostupňového rozhodnutí odvolacím soudem v rozporu se zákonným vymezením podle § 254 trestního řádu by však obecně mohlo vést k porušení stěžovatelčina práva na soudní ochranu ve spojení s principem legality zakotveným v čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny. Ústavní soud nicméně dospěl k závěru, že krajský soud v nyní posuzovaném případu nepostupoval v rozporu s § 254 trestního řádu.

13. Obžalovaný se proti rozsudku okresního soudu odvolal podáním ze dne 11. ledna 2024, v němž odvolání směřoval „jak do výroku o vině, tak i do výroku o trestu napadeného rozhodnutí“. V podání ze dne 24. ledna 2024, kterým odvolání odůvodnil, pak uvedl, že „odvolání směřuje do výroku o vině ohledně skutku popsaného pod bodem II napadeného rozsudku, a tím i do výroků uvedeného rozsudku, které na tento výrok o vině obsahově navazují, tedy zejména výroků o uložených trestech“. V závěru podání obžalovaný krajskému soudu navrhl, aby zrušil „výrok II napadeného rozsudku, výroky o uložených trestech, jakož i výroky navazující na rušené výroky (…)“. Krajský soud na základě toho v návětí označeném rozsudku (bod 13) vymezil rozsah odvolacího přezkumu tak, že přezkoumal podle § 254

odst. 1 trestního řádu zákonnost a odůvodněnost výroku napadeného rozsudku okresního soudu pod bodem II a výrok o trestu a o náhradě škody a nemajetkové újmy, jakož i správnost postupu předcházejícího řízení.

14. Ústavní soud dospěl k závěru, že výše citované formulace v odvolání obžalovaného a zejména jeho doplnění otevřely krajskému soudu cestu k přezkumu výroku prvostupňového rozhodnutí o náhradě nemajetkové újmy podle § 254 odst. 1 trestního řádu. Ve vztahu k doplňujícímu podání obžalovaného z 24. ledna 2024 je třeba poznamenat, že trestní řád v případě odvolání [na rozdíl od úpravy dovolání (§ 265f odst. 2) a stížnosti pro porušení zákona (§ 267 odst. 2)] nezakazuje měnit rozsah, ve kterém je prvostupňový rozsudek napadán, a důvody odvolání i po uplynutí odvolací lhůty podle § 248 trestního řádu. Na základě toho se dovozuje, že není vyloučeno doplňovat odvolání i po uplynutí lhůty k podání odvolání, jakkoli jde o postup, který komplikuje rozhodování odvolacích soudů a oslabuje význam dodržování obsahových náležitostí odvolání (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. listopadu 2020 č. j. 6 Tdo 1169/2020-200, bod 17). Krajský soud tak mohl uzavřít, že obžalovaný odvoláním napadl výrok prvostupňového rozsudku o vině ohledně skutku popsaného pod bodem II a navazující výroky, přičemž z nich výslovně zmínil výroky o trestu. Z logiky a dikce trestního řádu přitom plyne, že adhezní výrok o náhradě škody či nemajetkové újmy poškozených je vedle výroku o trestu dalším typickým výrokem, který má svůj podklad ve výroku o vině (PÚRY, František. § 254 [Přezkoumání výroků rozsudku a řízení]. In: ŠÁMAL, Pavel et al. Trestní řád: Komentář. Praha: C. H. Beck, 2013), a lze jej proto považovat za navazující výrok. Krajský soud tak nepochybil, když výrok o náhradě nemajetkové újmy přezkoumal na základě odvolání obžalovaného, v němž napadl také výroky navazující na výrok o vině.

15. Co se týče důvodů vytýkaných odvoláním, je třeba přisvědčit stěžovatelce, že obžalovaný nepoukazoval na žádné vady rozhodnutí okresního soudu o adhezním výroku. Je také pravda, že současná koncepce odvolacího přezkumu v trestním řízení posílila dispoziční princip na úkor dříve dominantního revizního principu. Odvolací soud je tak zásadně vázán obsahem podaného odvolání a vytýkanými vadami. Trestní řád, resp. zákonodárce však zmíněnou zásadu modifikoval zakotvením některých výjimek, jejichž účelem je ochrana odvolatelů, zvláště práva neznalých. To je zjevně cíl ústavně legitimní ve světle ústavní garance legality trestního stíhání dle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny. V tomto ohledu trestní řád stanoví, že odvolací soud přihlíží i k vadám, které nejsou odvoláním vytýkány, pokud mají vliv na správnost výroků, proti nimž bylo podáno odvolání (§ 254 odst. 1 trestního řádu *in fine*). Jelikož Ústavní soud výše uvedl, že krajský soud nepochybil, když dovodil, že obžalovaný odvoláním napadl také výrok o náhradě nemajetkové újmy, je třeba uzavřít, že krajský soud neporušil ani stěžovatelčina základní práva, když tento adhezní výrok přezkoumal z hlediska přiměřenosti výše přiznané náhrady nemajetkové újmy v rozsahu předvídaném § 254 odst. 1 trestního řádu, tedy z hlediska jeho zákonnosti a správnosti (přiměřeně usnesení Ústavního soudu ze dne 30. srpna 2019 sp. zn. II. ÚS 2549/19, bod 13, podle něhož odvolací soud může rozhodnout i na základě jiných argumentů než těch uplatněných v odvolání).

16. S ohledem na tento dílčí závěr se Ústavní soud nebude vyslovovat k alternativní argumentaci ustanovením § 254 odst. 3 trestního řádu, kterou krajský soud předestřel ve vyjádření k ústavní stížnosti. Rozhodující je odůvodnění samotného rozsudku, v němž krajský soud jasně vymezil rozsah odvolacího přezkumu na základě § 254 odst. 1 trestního řádu, nikoliv odstavce 3 téhož ustanovení.

V. B) Překvapivost rozhodnutí odvolacího soudu

17. Přesto Ústavní soud naznal, že je nutné ústavní stížnosti vyhovět.

18. Ústavní soud dospěl k závěru, že ačkoliv krajský soud byl oprávněn přezkoumat i výrok o náhradě nemajetkové újmy, v části, kterou snížil výši stěžovatelce přiznané náhrady, byl jeho rozsudek pro stěžovatelku a k její tíži překvapivý, a tedy rozporný s principem předvídatelnosti soudního rozhodnutí ve smyslu níže uvedené judikatury Ústavního soudu. Tím došlo k porušení stěžovatelčiných práv zaručených čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

19. Stěžovatelka v ústavní stížnosti nerozporovala rozsudek krajského soudu pro překvapivost výslovně. Z obsahu její ústavní stížnosti lze však dovodit, že brojila i proti jeho překvapivosti. Stěžovatelka totiž opakovaně uvedla, že proti výroku o náhradě nemajetkové újmy žádná ze stran nic nenamítala, nikdo jej nezpochybňoval, a přesto jej krajský soud změnil. Domnívajíc se, že adhezní výrok odvoláním ani nebyl napaden, tedy neočekávala jeho změnu ve svůj neprospěch, zvlášť za situace, kdy výrok o vině zůstane nedotčen, resp. dokonce dojde ke zpřísnění uloženého trestu. Ústavní soud připomíná, že není vázán právní kvalifikací tvrzení obsažených v ústavní stížnosti a může jí vyhovět i z jiných než namítaných důvodů [viz přiměřeně např. nález Ústavního soudu ze dne 24. dubna 2018 sp. zn. II. ÚS 3976/17 (N 81/89 SbNU 231), bod 23, či nález ze dne 16. dubna 2019 sp. zn. III. ÚS 1237/18 (N 59/93 SbNU 269), bod 11].

20. Na poli postavení poškozených v trestním řízení došlo v posledních letech ke značnému legislativnímu, judikatornímu i doktrinárnímu vývoji směrem k silnější ochraně jejich práv [nález Ústavního soudu ze dne 8. srpna 2017 sp. zn. Pl. ÚS 32/16 (N 139/86 SbNU 369; 345/2017 Sb.), bod 58]. Poškozené již nelze redukovat jen na významný pramen důkazu a doplňkový subjekt trestního řízení (tamtéž, bod 67). Obecné soudy i další orgány činné v trestním řízení musí v trestním řízení postupovat s respektem k právům poškozených, zvláště jde-li o práva ústavně zaručená (nález Ústavního soudu ze dne 13. března 2024 sp. zn. IV. ÚS 2124/23, bod 18). Adhezní řízení se totiž nenachází mimo ústavní rámec pravidel práva na soudní ochranu. Řádné projednání nároku poškozených na náhradu škody či nemajetkové újmy způsobené trestným činem je neodmyslitelnou součástí naplnění účelu trestního řízení, kterým je rovněž ochrana práv poškozených [nález Ústavního soudu ze dne 28. února 2017 sp. zn. III. ÚS 2916/15 (N 35/84 SbNU 401), bod 18]. Důvod ke kasačnímu zásahu Ústavního soudu je pak dán především v případech, je-li rozhodnutí o adhezním nároku zatíženo libovůlí či svévolí nebo postupem soudu dojde k porušení základních práv poškozených [nález Ústavního soudu ze dne 3. srpna 2021 sp. zn. II. ÚS 3003/20 (N 137/107 SbNU 131), bod 23].

21. Jedním ze základních principů plynoucích z práva na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny) je princip předvídatelnosti soudního rozhodnutí a zákaz vydání překvapivého rozhodnutí. Podle judikatury Ústavního soudu se o překvapivé rozhodnutí jedná mimo jiné tehdy, nedostanou-li účastníci řízení příležitost vyjádřit se k odlišnému hodnocení důkazů [nález ze dne 9. ledna 2014 sp. zn. III. ÚS 1980/13 (N 1/72 SbNU 23)] nebo k odlišnému právnímu hodnocení [nález ze dne 31. července 2008 sp. zn. I. ÚS 777/07 (N 134/50 SbNU 181)]. Zákaz překvapivých rozhodnutí samozřejmě neznamená, že by účastníci řízení měli vždy znát závěry soudu ještě předtím, než soud vynese rozhodnutí [nález Ústavního soudu ze dne 11. ledna 2012 sp. zn. I. ÚS 451/11 (N 8/64 SbNU 77)]. Účastníci řízení však musí mít možnost účinně argumentovat ve vztahu ke všem otázkám, na jejichž řešení bude rozhodnutí soudu spočívat [nález Ústavního soudu ze dne 12. dubna 2016 sp. zn. I. ÚS 2315/15 (N 64/81 SbNU 99), bod 42]. Účastníkům řízení by mělo být zřejmé, které otázky jsou pro řešení věci relevantní, ať už jde o otázky skutkové, nebo právní. Je třeba jim umožnit, aby se ke všem těmto otázkám mohli vyjádřit a aby mohli účinně uplatnit své argumenty (nález Ústavního soudu ze dne 27. února 2018 sp. zn. IV. ÚS 233/17 (N 34/88 SbNU 479), bod 38).

22. Pro nyní posuzovaný případ je zásadní, že právo na ochranu před překvapivým rozhodnutím svědčí též poškozeným (nálezy Ústavního soudu ze dne 29. listopadu 2023 sp. zn. I. ÚS 1942/23, ze dne 29. listopadu 2023 sp. zn. I. ÚS 1954/23 a ze dne 1. listopadu 2023 sp. zn. IV. ÚS 1971/23).

23. Veden uvedenými východisky Ústavní soud dospěl k závěru, že rozhodnutí krajského soudu o snížení náhrady nemajetkové újmy stěžovatelky bylo nepředvídatelné a překvapivé. Stěžovatelka se o odlišném náhledu odvolacího soudu na výši náhrady nemajetkové újmy dozvěděla až z odvolacího rozsudku, kterým krajský soud současně zpřísnil trest uložený obžalovanému. Ačkoliv obžalovaný napadl odvoláním i adhezní výrok prvostupňového rozhodnutí (viz výše), neargumentoval nepřiměřeností výše přiznané kompenzace. O otázce přiměřenosti výše náhrady nemajetkové újmy nepadlo jediné slovo ani během veřejného zasedání u krajského soudu konaného 2. dubna 2024. Po zahájení veřejného zasedání obhájce obžalovaného odkázal na písemné vyhotovení odvolání a dodal, že tvrzení stěžovatelky, že ji měl obžalovaný spoutat v autě a ohrožovat nožem, je podloženo pouze její vlastní výpovědí. Státní zástupce zejména uvedl, že trest uložený obžalovanému okresním soudem je nepřiměřeně mírný a že výpověď poškozené byla konstantní. Obžalovaný v rámci práva posledního slova nic neuvedl. Poté již následovalo jen přerušení za účelem porady senátu a následné vyhlášení rozsudku (protokol o veřejném zasedání na č. l. 376 a násl.). V něm odvolací soud potvrdil výrok o vině obžalovaného ohledně obou skutků a uložil mu přísnější trest. Jinými slovy, během odvolacího řízení se nevyskytla jediná indicie nasvědčující záměru krajského soudu výrazným způsobem snížit náhradu nemajetkové újmy přiznanou stěžovatelce. Z těchto důvodů nelze klást stěžovatelce, respektive její zmocněnkyni, za vinu, že se nedostavila k veřejnému zasedání. Na veřejném zasedání o otázkách spojených s adhezním výrokem nepadlo ani slovo a z předchozího průběhu řízení, zejména podaných odvolání a následných doplnění, se to nedalo ani předpokládat.

24. Podstatné je, že na základě průběhu celého řízení stěžovatelka nemohla předvídat výrazné snížení přiznané náhrady její nemajetkové újmy, k němuž krajský soud přistoupil. V důsledku postupu krajského soudu bylo stěžovatelce znemožněno naplánovat a přizpůsobit svou procesní strategii, právní a skutkové námitky, a ve výsledku i efektivně realizovat svá práva vzniklá z titulu postavení poškozené, respektive zvlášť zranitelné oběti trestného činu. Tento výsledek považuje Ústavní soud za neústavní a porušující základní práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny. Svým postupem krajský soud porušil rovněž zásadu rovnosti účastníků řízení ve smyslu čl. 96 odst. 1 Ústavy a čl. 37 odst. 3 Listiny. Upozadění role poškozené vedlo k disproporčnímu přístupu krajského soudu, neboť obžalovaní a poškození si mají být ve vztahu k výroku o náhradě škody či nemajetkové újmy zásadně rovni [nález Ústavního soudu ze dne 9. října 2012 sp. zn. II. ÚS 289/12 (N 170/67 SbNU 83), bod 36].

25. Zrušením části napadeného rozsudku Ústavní soud otevřel krajskému soudu prostor znovu rozhodnout o náhradě nemajetkové újmy, čemuž bude předcházet možnost stěžovatelky se k uvedeným otázkám vyjádřit (§ 314h trestního řádu). Je třeba uvést, že odůvodnění adhezního výroku musí splnit všechny požadavky na náležité odůvodnění vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny [nález Ústavního soudu ze dne 24. července 2024 sp. zn. IV. ÚS 855/24, bod 14; nález ze dne 12. května 2020 sp. zn. IV. ÚS 3754/19 (N 95/100 SbNU 130), bod 11]. I v tomto ohledu vykazoval napadený rozsudek krajského soudu deficity. Krajský soud v rozsudku uvedl, že vycházel z "materiálu Nejvyššího soudu" o přiznávání nemajetkové újmy a následně vyjmenoval několik případů a přiznaných částek. Na základě porovnání těchto částek s případem stěžovatelky konstatoval, že je namístě podstatné snížení přiznané náhrady. Takové odůvodnění však z hlediska výše uvedených požadavků neobstojí. Nejasný a nespecifický odkaz na "materiál Nejvyššího soudu" nepředstavuje dostatečně identifikovaný podklad. Z toho pak vyplývá, že jasná nejsou ani kritéria výběru srovnávaných

případů, z nichž krajský soud vycházel, a nelze tak určit, zda došlo ke korektnímu srovnávání. Konečně je na místě upozornit, že Ústavní soud již v minulosti judikoval, že příliš nízká náhrada nemajetkové újmy, která nebere dostatečným způsobem v potaz specifické postavení poškozených jako zvlášť zranitelných obětí, může mít za následek porušení práva poškozených na nedotknutelnost osoby a soukromí ve smyslu čl. 7 odst. 1 Listiny ve spojení s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny (nález Ústavního soudu ze dne 27. června 2023 sp. zn. I. ÚS 1222/22).

26. Jak vyplývá z citovaného nálezu sp. zn. IV. ÚS 855/24, uvedené problémy nelze zhojit ani odkázáním poškozených na řízení ve věcech občanskoprávních za situace, kdy zjištěný skutkový stav umožňuje posoudit nárok na náhradu újmy (byť jen zčásti) v adhezním řízení. Krajský soud proto o výši náhrady nemajetkové újmy stěžovatelce znovu rozhodne a svůj závěr náležitě a důkladně odůvodní, zejména pokud se odchýlí od výše přiznané okresním soudem.

VI. Závěr

27. Ústavní soud uzavírá, že krajský soud nerespektoval ústavní požadavek předvídatelnosti svého rozhodnutí. Tím porušil ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny a právo na rovnost v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny.

28. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a zrušil napadený rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích v části, jíž bylo rozhodnuto o nároku stěžovatelky na náhradu nemajetkové újmy [§ 83 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Č. 205
Náležité odůvodnění určení výše odměny zmocněnce poškozeného v adhezním řízení
(sp. zn. III. ÚS 2835/23 ze dne 13. listopadu 2024)

Moderace výše nákladů na zmocněnce poškozeného je možná pouze na základě specifických okolností případu a tento postup musí být řádně odůvodněn. Závěry soudů nemohou být namísto individuálního posouzení věci založeny na myšlence, že by moderace měla být s ohledem na princip rovnosti provedena vždy. Opačný postup soudů vede k zásahu do práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Daniely Zemanové a soudců Milana Hulmáka (soudce zpravodaj) a Jiřího Přibáně o ústavní stížnosti stěžovatele J. Ř., zastoupeného Mgr. Jiřím Wytrzensem, advokátem, sídlem Rybná 678/9, Praha 1 – Staré Město, proti usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. března 2023 č. j. 2 To 82/2022-1172 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 15. srpna 2022 č. j. 3 T 13/2020-1155, za účasti Vrchního soudu v Praze a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a J. O. jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 17. března 2023 č. j. 2 To 82/2022--1172 bylo porušeno základní právo stěžovatele zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 17. března 2023 č. j. 2 To 82/2022--1172 se ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, stěžovatel navrhuje zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že byla porušena jeho ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 11 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a jejích příloh se podává, že stěžovatel se z pozice poškozeného účastnil trestního řízení, ve kterém byl vedlejší účastník shledán vinným zločinem podvodu dle § 209 odst. 1, odst. 4 písm. d) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a byla mu uložena povinnost zaplatit poškozenému částku ve výši 4 992 563 Kč.

3. Stěžovatel dne 12. 7. 2022 podal návrh na uložení povinnosti vedlejšímu účastníkovi nahradit mu náklady vzniklé v souvislosti s uplatňováním nároku na náhradu škody, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, a to v celkové výši 380 666 Kč včetně DPH.

4. Napadeným usnesením Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) bylo rozhodnuto, že (I.) podle § 154 odst. 1 a § 155 odst. 4 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, je vedlejší účastník povinen nahradit stěžovateli náklady vzniklé v souvislosti s uplatňováním nároku na náhradu škody, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce, a to v celkové výši 46 706 Kč včetně DPH a 5 300 Kč bez DPH. Dále (II.) bylo rozhodnuto, že co do zbytku uplatněného nároku se návrh stěžovatele zamítá.

5. Napadeným usnesením Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud“) bylo usnesení městského soudu zrušeno a bylo znovu rozhodnuto tak, že (I.) podle § 154 odst. 1 trestního řádu a § 155 odst. 4 trestního řádu je vedlejší účastník povinen nahradit stěžovateli náklady vzniklé v souvislosti s uplatňováním nároku na náhradu škody, včetně nákladů vzniklých přibráním zmocněnce v celkové výši 53 119 Kč. Dále (II.) bylo rozhodnuto, že ve zbytku uplatněného nároku se návrh stěžovatele zamítá.

6. Obecné soudy dospěly k závěru, že stěžovateli za několik z účtovaných úkonů odměna nepřísluší (odměna za návrh na doplnění dokazování, který bylo možno učinit při úkonech právní služby, které honorovány jsou, a odměna za dva neexistující termíny hlavních líčení). Především však stěžovatelem požadovaná částka nebyla přiznána s odůvodněním, že bylo namístě vyjít z ustálené soudní praxe představované judikaturou Ústavního soudu [nález ze dne 9. 3. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2880/16 (N 42/84 SbNU 485), usnesení ze dne 29. 5. 2018 sp. zn. IV. ÚS 3103/17, usnesení ze dne 9. 5. 2018 sp. zn. II. ÚS 1266/18, nález ze dne 3. 11. 2020 sp. zn. III. ÚS 1255/18 (N 203/103 SbNU 39), nález ze dne 16. 11. 2021 sp. zn. III. ÚS 1033/21 (N 199/109 SbNU 153)] a rovněž rozhodnutími vrchního soudu. Uvedly, že při přiznávání nákladů je třeba posuzovat jejich účelnost, a to individuálně u daného případu. Je nutné zvážit skutečnost, že ne všechny úkony zmocněnce v trestním řízení souvisí s uplatněním nároku na náhradu škody, ne všechny úkony v daném trestním řízení jsou závislé na procesní aktivitě stran, a v úvahu je třeba brát i nižší procesní aktivitu zmocněnce poškozeného oproti občanskoprávnímu řízení obecně. Neúčelnost úkonů zmocněnce může být způsobena i nepřiměřeností odměny ve vztahu k výši způsobené újmy, neproporcionálním umocněním postihu pachatele, či neproporcionálním poměrem odměny zvoleného zmocněnce k nákladům ustanoveného zmocněnce či obhájce obviněného v trestním řízení (rozhodnutí vrchního soudu ze dne 29. 6. 2021 sp. zn. 4 To 43/2021). Jako základní měřítko slouží vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), vycházející při stanovení mimosmluvní sazby odměny za úkon zmocněnce z výše přiznaného nároku na náhradu škody. Adhezní řízení je přidruženým řízením k řízení trestnímu a vyznačuje se spojením prvků civilního i trestního práva. Zatímco však v civilním řízení je předmětem peněžitý nárok, a právě k němu mají vztah prováděné úkony a na něm závisí jejich počet, přičemž výsledek řízení je závislý na procesní aktivitě stran, u adhezního řízení, respektive u trestního řízení, jehož je v širším smyslu součástí, délka procesu, jakož i počet úkonů obecně, nebude primárně odvislá od škody způsobené poškozenému (rozhodnutí vrchní soudu ze dne 19. 1. 2022 sp. zn. 6 To 4/2022). V adhezním řízení také na rozdíl od civilního řízení o peněžitém plnění nepřichází v úvahu meritorní rozhodnutí, kterým by byl nárok poškozeného zamítnut. Povaha adhezního řízení vykazuje podstatná specifika, která jej odlišují i od trestního řízení (usnesení sp. zn. II. ÚS 1266/18). Předmětem adhezního řízení je náhrada škody poškozeného jako jeho soukromoprávní nárok a vedle toho stojí obhájce, který vyjma adhezního řízení vede zároveň obhajobu primárně k otázce viny a otázce trestu, tedy od obhájce se očekává maximální možná procesní aktivita.

7. S ohledem na tyto odlišnosti vedlo tradiční odměňování podle výše přiznané škody k neúměrným a nepřiměřeně vysokým nákladům na odměnu zmocněnce poškozeného. Novelou advokátního tarifu č. 486/2012 Sb. proto byla sazba odměny za jeden úkon výslovně omezena u ustanoveného zmocněnce poškozeného na 5 000 Kč. Význam tohoto omezení byl následně potvrzen dalšími legislativními změnami posilujícími postavení poškozeného, v rámci nichž bylo významným způsobem rozšířeno právo zmocněnce účastnit se úkonů přípravného řízení, které obecně vede k dalšímu nárůstu odměn zmocněnců poškozených. Povaha tohoto snížení je tak odlišná od 20 % snížení pro ustanoveného zmocněnce v § 12a odst. 1 advokátního tarifu, které bylo původně zakotveno jako úsporné opatření ve vztahu ke státnímu rozpočtu a jehož cílem nebylo zmírnit nepřiměřeně vysoké odměny (usnesení vrchního soudu ze dne 19. 1. 2022 sp. zn. 6 To 4/2022). Vyhláškou Ministerstva spravedlnosti ze dne 10. 11. 2021 č. 406/2021 Sb. došlo ke zrušení § 12a advokátního tarifu, což dále neumožňuje snížení odměny obhájcům o 20 %, tedy nastává situace, kdy obhájci nemohou účtovat za 1 úkon právní služby více než 3 100 Kč (u trestní sazby s horní hranicí převyšující 10 let), avšak zmocněnci, jejichž procesní aktivita je v hrubém nepoměru s procesní aktivitou obhájce a jejichž hlavním cílem je dosáhnout pro klienta přiznání náhrady škody, která ve většině případů vychází ze znaleckých posudků (a navíc se ani nemusí účastnit jednotlivých úkonů právní služby), může být přiznána odměna i v řádech stovek tisíc korun. V případech, kdy bude poškozenému přiznána náhrada škody v milionových částkách, zmocněnec následně může účtovat mimosmluvní odměnu za úkon právní služby v desítkách tisíc korun, tak jak je tomu v tomto případě. Kupříkladu za účast u hlavního líčení trvajícího dvě hodiny a jednu minutu, bude náležet ustanovenému obhájci mimosmluvní odměna v maximální možné výši 6 200 Kč a zmocněnci několik desítek i stovek tisíc korun. Tento postup je zcela nepřijatelný a odporuje zásadě účelnosti a dobrým mravům, neboť zmocněnec při případné shodné účasti u úkonů trestního řízení jako obhájce, by za stejné úkony právní služby poskytnuté ve shodném časovém rozsahu, účtoval odměnu řádově ve zcela odlišné výši, byť pro takový postup nemá jakýkoliv racionální podklad.

8. Ve stěžovatelově věci soudy dospěly k závěru, že zmocněncem nárokované úkony byly účelné a náleží za ně odměna (s výjimkou již zmíněné odměny za návrh na doplnění dokazování a za dva neexistující termíny hlavních líčení). Shledaly nicméně, že stěžovatel vypočítal odměnu za úkon právní služby z výše náhrady škody, která nikterak nereflektuje složitost daného případu či nutnost zvýšené procesní aktivity zmocněnce. Odměna zmocněnce je tak v hrubém nepoměru k odměně, která by náležela ustanovenému obhájci či ustanovenému zmocněnci za provedené úkony právní služby. V daném případě by ustanovenému obhájci náležela mimosmluvní odměna ve výši 1 840 Kč (za úkony provedené do 31. 12. 2021) a ve výši 2 300 Kč (za úkony provedené po 1. 1. 2022). Tedy za stejné úkony právní služby (které účtuje zmocněnec) by obhájci náležela mimosmluvní odměna ve výši 26 600 Kč bez DPH (10 x 1 840 Kč + 2 x 2 300 Kč + 12 x 300 Kč) a zmocněnec nárokuje za stejný počet úkonů částku ve výši 314 600 Kč bez DPH, což je hrubý nepoměr. Přes důležitost a aktivitu zmocněnce v tomto řízení jeho odměna nemůže být v natolik hrubém nepoměru k odměně, která by náležela ustanovenému zmocněnci či ustanovenému obhájci. Dle obecných soudů tak bylo nutno vyjít z uvedené judikatury, vyžadující zhodnotit nejen potřebnost jednotlivých úkonů právní služby, ale i přiměřenost výše sazby, a poměrně k tomu i přiměřenost celkové výše nákladů vůči celkové přiznané částce na náhradě újmy, vše s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případů.

9. Pokud jde o úkony učiněné do 31. 12. 2021, soudy vyšly z § 12a odst. 1 advokátního tarifu účinného do 31. 12. 2021, když v něm obsažené pravidlo pro snížení odměny o 20 % a zároveň tzv. zastropování částkou 5 000 Kč se sice dle dikce ustanovení výslovně vztahuje na ustanoveného obhájce či ustanoveného zmocněnce v trestním řízení, nicméně ustálená soudní praxe dovodila, že pokud soud shledá celkovou výši nákladů nepřiměřenou, lze na

určení výše odměny zvoleného zmocněnce aplikovat kritéria pro určení výše odměny ustanoveného zmocněnce poškozeného, zejména tedy právě i ustanovení § 12a advokátního tarifu (viz například rozhodnutí vrchního soudu ze dne 7. 11. 2022 č. j. 7 To 79/2022-711, nebo nález Ústavního soudu ze dne 23. 5. 2022 sp. zn. IV. ÚS 3152/21). Díky aplikaci korektivu v § 12a odst. 2 poškozenému náleží za každý úkon právní služby provedený do 31. 12. 2021 odměna ve výši 5 000 Kč, nikoliv požadovaných 28 300 Kč jako původní vypočtená sazba podle advokátního tarifu. Přípustnost takovéto korekce byla již opakovaně judikována jako přípustná (např. rozhodnutí vrchního soudu sp. zn. 7 To 59/2017 potvrzené usnesením Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3103/17).

10. Pokud jde o úkony učiněné po 1. 1. 2022, soudy vyšly z toho, že vyhláškou č. 406/2021 Sb., kterou se mění vyhláška č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, došlo ke zrušení § 12a advokátního tarifu. Nicméně nadále platí, že účtovaná sazba za jeden úkon právní služby byla nepřiměřená, tedy v rozporu s požadavkem účelnosti vyjádřeným v § 154 odst. 1 trestního řádu, a pro adekvátnost výše odměny je zapotřebí její nastavení i nadále korigovat. Po zrušení § 12a advokátního tarifu je i ustanovený zmocněnec oprávněn požadovat po státu odměnu a náhradu hotových výdajů dle výpočtu z náhrady škody bez jakýchkoli limitů či omezení, tedy i v desítkách tisíc korun za úkon právní služby, přičemž tuto odměnu následně uhradí zmocněnci stát a poté ji bude vymáhat po odsouzeném. Nelze ovšem obecně konstatovat, že po zrušení § 12a advokátního tarifu budou takto vysoké a nepřiměřené odměny zmocněncům přiznávány a propláceny státem či vymáhány po odsouzeném, neboť by to odporovalo dobrým mravům. Advokát musí vždy respektovat pravidla profesionální etiky a svým poctivým, čestným a slušným chováním přispívat k důstojnosti a vážnosti advokátního stavu a účelovým nepřiměřeným uplatněním svých nároků neupřednostňovat své nepřiměřené nároky, které by poškozeným nikdy nemohl vyúčtovat a dohodnout se na takové výši odměny k proplacení (usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 17. 5. 2016 sp. zn. 3 To 55/2016). Nelze mít za to, že za situace, kdy tyto nároky hradí stát, případně jsou vymáhány přímo po odsouzeném, je lze požadovat i v nepřiměřené výši. Jelikož § 12a advokátního tarifu byl zrušen, nelze vyčíslit odměnu za úkony právní služby provedené po 31. 12. 2021 v maximální výši 5 000 Kč. Obecné soudy však dospěly k závěru, že odměnu zmocněnce lze zastropovat maximální výší odměny obhájce v trestním řízení (ať již na plnou moc v případech, kdy má odsouzený přiznán nárok na bezplatnou obhajobu, či ustanoveného). Konkrétněji pak ve výši 3 100 Kč za úkon právní služby, kdy advokátní tarif u této sazby za úkon právní služby předpokládá nejvyšší možnou míru zatížení obhájce, a to v případech, kdy horní sazba trestu odnětí svobody převyšuje deset let, tedy od obhájce se očekává maximální možná procesní aktivita, neboť jeho klientovi hrozí vysoká trestní sazba či výjimečný trest. Obhájce přitom vede obhajobu jak ve vztahu k otázce viny, tak ve vztahu k otázce trestu, a v neposlední řadě i ve vztahu k adhezímu nároku. Naproti tomu zmocněnec, jehož procesní aktivita je ve všech řízeních velmi podobná a jehož činnost směřuje k přiznání nároku na náhradu škody či nemajetkové újmy, by měl být odměňován na základě výše náhrady škody, což je ale v hrubém nepoměru k odměně obhájce. Postavení zmocněnce v trestním řízení, který svému klientovi poskytuje oporu v náročném procesu přípravného i soudního řízení, je velmi důležité, nicméně je zcela odlišné od postavení obhájce, který vedle hájení zájmů obviněného v rámci adhezního řízení, vystupuje především jako „právní pomocník“ v rámci hlavní podstaty trestního řízení, a to jako obhájce klienta vůči státu reprezentovaného státním zástupcem, tedy jako „obránce“ proti tvrzením o vině obviněného a dalších následků s tím spojených. Z toho důvodu by jakákoliv disproporce mezi odměnou obhájce a zmocněnce byla zcela jistě neodůvodněná. Je neakceptovatelné, aby v trestním řízení odměna zmocněnce přesahovala odměnu obhájce, a to o desítky až stovky tisíc korun za nižší počet vykonaných úkonů právní služby a v některých

případech i nižší procesní aktivitu. Odporovalo by to zásadám spravedlnosti, jako je rovnost zacházení pro všechny.

11. Soudy tak shledaly nezbytným na úkony provedené do 31. 12. 2021 analogicky uplatnit horní limit sazby mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby dle § 12a odst. 2 advokátního tarifu, a na úkony právní služby provedené po 31. 12. 2021 uplatnit maximální možnou výši odměny pro ustanoveného obhájce v trestním řízení či obhájce na plnou moc, jehož klient má přiznán nárok na bezplatnou obhajobu, a to ve výši 3 100 Kč za úkon právní služby. Přitom zdůraznily, že přiměřené a řádně odůvodněné snížení mimořádně vysoké odměny zmocněnce soudem, není porušením ústavních práv advokáta (usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 10. 2015 sp. zn. II. ÚS 2642/15).

II. Argumentace stěžovatele

12. Stěžovatel vysvětluje, že pro stanovení tarifní hodnoty mimosmluvní odměny vycházel dle § 10 odst. 5 advokátního tarifu z částky představující mu způsobenou škodu, jak ji přiznal městský soud v odsuzujícím rozsudku ve výši 4 992 563 Kč. To odpovídá hodnotě jednoho úkonu právní služby ve výši 28 300 Kč.

13. Z judikatury Ústavního soudu (nález sp. zn. IV. ÚS 3152/21, bod 16, usnesení sp. zn. II. ÚS 1266/18, sp. zn. IV. ÚS 3103/17) dle stěžovatele plyne, že snížení částky oproti aplikaci § 10 odst. 5 advokátního tarifu je přípustné, nicméně pouze na základě nepřiměřenosti výše náhrady a specifických okolností případu a tento postup by měl být řádně odůvodněn. Namísto toho úvahy soudů vyznívají v tom směru, že takovéto snižování činí běžně.

14. Soudy by dle stěžovatele měly především zkoumat otázku nepřiměřenosti uplatňované náhrady ve vztahu k povaze souzeného činu a trestu, který byl soudem vynesen. Přitom si měly povšimnout, že vedlejší účastník je evidentně nadále ekonomicky aktivní, podniká, není mu uložen nepodmíněný trest odnětí svobody, a není u něj dán jediný důvod pro ulehčení náhrady účelně vynaložených nákladů. Namísto toho se soudy zaměřily na úvahu, že není vhodné, aby zvolený zmocněnec poškozeného byl za své služby odměněn jinak, než soudem ustanovení obhájci.

15. Stěžovatel nepovažuje za nic nemravného, pokud chce odměnu stanovenou právními předpisy. Nemravný mu připadne spíše přístup vedlejšího účastníka, který po léta odmítá stěžovateli zaplatit jeho oprávněný nárok a stěžovatel proto musí vynakládat nemalé prostředky na soudní řízení a zastupování profesionálem, aby se jako oběť trestného činu svého nároku vůbec domohl.

16. Napadená rozhodnutí dle stěžovatele sice odkazují na některá rozhodnutí Ústavního soudu, nicméně ta se týkají skutkově odlišných situací, kdy například byl pachateli uložen peněžitý trest (nález sp. zn. III. ÚS 1033/21), jednalo se o zastoupení vícero poškozených a majetková situace pachatele by měla za následek jeho neúměrné zatížení náhradou nákladů poškozeného (nález sp. zn. III. ÚS 1255/18) nebo byl pachateli uložen nepodmíněný trest odnětí svobody (usnesení sp. zn. IV. ÚS 3103/17). Lze tak mít pochybnosti, nakolik jsou tyto odkazy přiměřené. Pokud napadená rozhodnutí odkazují na některé judikáty vrchního soudu, jde o rozhodnutí, která nejsou veřejně dohledatelná, přičemž řádné odůvodnění soudních rozhodnutí by dle stěžovatelova názoru nemělo na nedohledatelná rozhodnutí poukazovat.

17. Co se týče úkonů činěných po 1. 1. 2022, soudy si dle stěžovatele pletou svou úlohu jako součásti moci soudní s úlohou normotvůrce podzákonného předpisu. Pokud by Ministerstvo spravedlnosti cítilo potřebu snížit nároky poškozených ohledně jejich zastupování v trestním řízení, zvolilo by pro to jistě jinou formu, než zrušení § 12a advokátního tarifu. Smyslem novely č. 406/2021 Sb. bylo zrušení snížení odměn. A pokud existuje ustanovení, které jasně dopadá na nyní řešenou situaci, nelze jej přehlédnout jen proto, že jsou soudy toho názoru, že, lapidárně řečeno, zvolený zmocněnec stěžovatele

nemůže být na úkor vedlejšího účastníka oceněn více, než ustanovený obhájce pachatele vraždy, který se musí ve výkonu svého úkolu zhostit kvalitněji. Postoj soudů přitom značí stav, kdy pro poškozené trestným činem majetkové povahy by bylo nejlepší a nejekonomičtější cestou, jak se domoci svého nároku na náhradu škody způsobenou trestným činem, uplatnění nároku před civilním soudem, a to i za předpokladu, že budou při podání žaloby zatíženi soudním poplatkem, avšak s vidinou, že v takovém řízení jim bude náhrada přiznána v plné výši. Stěžovatel nepovažuje za přiměřené, že pro vedlejšího účastníka je jedinou konsekvencí vyplývající z trestního řízení to, že musí stěžovateli vrátit částku, o kterou jej trestným činem připravil a uhradit mu náklady na uplatnění náhrady škody v asi desetinové výši, než které by musel uhradit, byl-li by nárok ze strany stěžovatele vymáhán civilní cestou.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

18. Ústavní soud předtím, než přistoupí k meritornímu posouzení ústavní stížnosti, zkoumá, zda splňuje všechny zákonem požadované náležitosti a zda jsou dány podmínky jejího věcného posouzení stanovené zákonem o Ústavním soudu.

19. Co se týče usnesení městského soudu, to bylo již dříve zrušeno usnesením vrchního soudu a vzhledem k tomu je ústavní stížnost v této části návrhem, k jehož projednání není Ústavní soud příslušný.

20. U zbývající části návrhu Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas k tomu oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

IV. Vyjádření k věci

21. Ústavní soud vyzval účastníky a vedlejšího účastníka řízení k vyjádření k ústavní stížnosti.

22. Vrchní soud sdělil, že judikatura se vyvinula a ustálila na přístupu vycházejícího z usnesení vrchního soudu ze dne 14. 6. 2022 sp. zn. 7 To 32/2022, od kterého se neodchýlil ani v projednávané věci. Podle ní je rozdíl ve výši odměny za úkony, které vykonává advokát v části řízení, která se vztahuje přímo k uplatňování nároku poškozené osoby v trestním řízení (§ 10 odst. 5 advokátního tarifu) a za úkony, které přímo s uplatněním tohoto nároku nesouvisí (§ 9 odst. 1 advokátního tarifu). Tento výklad vychází z dosavadní judikatury Ústavního soudu a bere tak úvahu, že „odměna nepřesahuje rozumnou míru účelnosti s ohledem na potřebnost jednotlivých úkonů právní služby i přiměřenost výše sazby za úkon …“. Při posuzování přiměřenosti zmocněnce nelze přehlížet ani vzájemnou vyváženost odměn zmocněnců a obhájců, kteří poskytují právní služby svým klientům v téže trestní věci (srov. nález sp. zn. II. ÚS 1033/21 a usnesení ze dne 14. 2. 2023 sp. zn. I. ÚS 198/23 a ze dne 31. 7. 2023 sp. zn. I. ÚS 1552/23).

23. Městský soud toliko odkázal na odůvodnění svého usnesení.

24. Vedlejší účastník poskytnuté možnosti k uplatnění argumentů proti podané ústavní stížnosti nevyužil.

25. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření stěžovateli k případné replice. Ten uvedl, že vrchní soud ani ve svém vyjádření nevysvětlil, z jakého důvodu se odchýlil od aplikace § 10 odst. 5 advokátního tarifu. Jím odkazované rozhodnutí sp. zn. 7 To 32/2022 publikované ve sbírce Soudní judikatura, hovoří o rozdělení jednotlivých úkonů, a to na úkony přímo související s uplatněním práva poškozeného (v takovém případě je namístě aplikace § 10 odst. 5 advokátního tarifu) a které nikoliv (§ 9 odst. 1 advokátního tarifu). Tento postup však soudy v odůvodněných usneseních nezvolily a rovnou všechny úkony ocenily stejně jako

úkony ustanoveného obhájce. Vrchní soud tedy upozorňuje na konstantní judikaturu, aniž by se jí ovšem sám řídil. Spíše než o aplikaci konstantní judikatury postup soudů představuje snahu kombinací různých výkladových paradigmat překlenout aplikaci možná přísného, přesto však zcela jasného ustanovení § 10 odst. 5 advokátního tarifu.

26. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat obdrženou repliku k duplice, neboť neobsahovala žádné nové závažné skutečnosti nebo argumentaci, které by měly vliv na posouzení věci.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

A. Obecná východiska

27. Při posuzování otázky korektní výše odměny zmocněnců poškozených v trestním řízení se navzájem střetávají odlišnosti a podobnosti v postavení osob, a zástupců osob, kterým byla způsobena újma, mezi civilním a adhezním řízením. Podobnost spočívá především v tom, že předmětem je stejný nárok, a výše tohoto nároku je v civilním i adhezním řízení dle advokátního tarifu podstatná pro výpočet odměny za zastupování. Tomu také koresponduje úprava odměny zástupce poškozeného za úkon v § 10 odst. 5 advokátního tarifu („Při zastupování poškozeného v trestním řízení ve věci náhrady újmy, jež byla poškozenému způsobena trestným činem, se považuje za tarifní hodnotu částka 10 000 Kč; pokud byla poškozenému přisouzena jako náhrada újmy peněžní částka převyšující 10 000 Kč, považuje se za tarifní hodnotu tato peněžní částka.“). Tento aspekt byl zdůrazněn i v judikatuře Ústavního soudu, který vyslovil, že je namístě srovnávat odměnu zmocněnce poškozeného a odměnu advokáta, která by mu náležela při zastupování žalobce v civilním řízení, jež by probíhalo o identickém nároku na náhradu majetkové škody a nemajetkové újmy. Krácením výše tarifní hodnoty pro sazbu odměny zmocněnce by mohlo vytvářet nedůvodný rozdíl v honorování advokáta prosazujícího soukromoprávní nárok poškozeného v adhezním řízení oproti tomu, jak by byla činnost téhož advokáta honorována při uplatňování téhož nároku v civilním řízení (nález Ústavního soudu ze dne 5. 12. 2023 sp. zn. IV. ÚS 2137/23, bod 14, a ze dne 10. 1. 2024 sp. zn. IV. ÚS 2334/23, bod 23).

28. Na straně druhé nelze přehlížet, že adhezní řízení vykazuje řadu odlišností. Skutečnosti a podklady významné pro řízení, a to i pro rozhodnutí o nároku na náhradu škody co do základu a její výše, jsou zjišťovány a zajišťovány často přímo orgány činnými v trestním řízení (srov. v usnesení sp. zn. I. ÚS 1552/23, bod 12). Právní úprava však umožňuje zohlednit tato hlediska v množství a povaze úkonů (srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2137/23, bod 16).

29. V advokátním tarifu se projevuje také nekoncepčnost přístupu, když se nezohledňuje, že i obhájce plní dvojí úlohu. Hájí svého klienta ve věci viny a trestu, a zároveň i proti uložení náhrady újmy. Přesto výše jeho odměny není s výší náhrady újmy, požadované poškozeným, nijak svázána. A naopak úprava v advokátním tarifu pro výši odměny zmocněnce poškozeného na výši škody navázána je, přestože zastupuje v trestním řízení v řadě úkonů, které bezprostředně s uplatněným nárokem nesouvisí. Ústavní soud proto již v minulosti označil právní úpravu v advokátním tarifu, na jejímž základě může částka nákladů zvoleného zmocněnce poškozeného několikrát převyšovat částku náhrady újmy přiznané poškozenému nebo částku nákladů obhajoby v trestním řízení ve věci samé, za nekoncepční (nález sp. zn. I. ÚS 1882/21, bod 22). Naznačené třecí plochy přirozeně vedou ke sporům řešeným obecnými soudy a posléze i podávání ústavních stížností. Tato nekoncepčnost by však neměla vést ke snižování odměny zmocněnců poškozených, ale je argumentem spíše pro revizi úpravy odměny obhájců a její zvýšení, když zafixované částky nezohledňovaly ekonomický vývoj (srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2137/23, bod 18).

30. Ve své dosavadní rozhodovací praxi Ústavní soud opakovaně uvedl, že při posuzování ústavních stížností napadajících výroky o náhradě nákladů řízení je namístě

zdrženlivost, neboť takovéto spory zpravidla nedosahují intenzity opodstatňující indikaci porušení základních práv a svobod (nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, bod 16). Přesto se problematice náhrady nákladů na zmocněnce poškozených v trestním řízení ve svých usneseních a nálezech již poměrně rozsáhle věnoval s odkazem na to, že rozhodování o nákladech řízení je integrální součástí soudního rozhodování a proto nemůže být zcela vyňato z kontroly dodržení práva na spravedlivý proces.

31. V případech, kdy je poškozeným v trestním řízení přisouzena jako náhrada újmy peněžní částka, má být pravidlem uložení povinnosti odsouzenému uhradit náklady na odměnu zmocněnce (nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, bod 33). Pro určení výše této náhrady nákladů je s ohledem na znění § 10 odst. 5 advokátního tarifu klíčová výše dané peněžní částky. Při stanovení výše náhrady nelze ovšem pouze mechanicky postupovat tak, že by podle tohoto údaje byla spočtena sazba mimosmluvní odměny za jeden úkon a počet úkonů by byl stanoven dle výčtu zmocněnce, a již nic dalšího by nemělo být posuzováno.

32. Ústavní soud ustáleně zdůrazňuje, že předmětem náhrady nejsou všechny náklady, které poškozenému v souvislosti s uplatněním nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy vznikly, nýbrž pouze náklady vynaložené účelně (§ 154 trestního řádu). Soudy rozhodující o náhradě nákladů vzniklých přibráním zmocněnce mají zároveň povinnost vždy uvážit, zda takto zjištěná odměna není nepřiměřená (nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, body 19 a 22, nález sp. zn. III. ÚS 1033/21, bod 20). Ústavní soud zde dříve zahrnoval zkoumání přiměřenosti náhrady pod účelnost v širším významu (nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, bod 22), později tato kritéria odlišil (nález sp. zn. IV. ÚS 2137/23, bod 13).

33. Judikatura Ústavního soudu se blíže vyslovila k tomu, jakým způsobem mají soudy při tomto zvažování postupovat. Posouzení účelnosti a přiměřenosti je nutné ve třech krocích (nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, bod 36, nález ze dne 22. 3. 2022 sp. zn. I. ÚS 1882/21, bod 27, nález ze dne 31. 10. 2023 sp. zn. IV. ÚS 650/23, bod 29). Za prvé soudy mají hodnotit účelnost (potřebnost) každého jednotlivého úkonu. Způsob hodnocení této potřebnosti je primárně na obecných soudech, nicméně v každém případě obecný soud nemůže takto úkony posoudit v jejich souhrnu, aniž by specifikoval, které konkrétně byly podle něj neúčelné a z jakého důvodu (nález sp. zn. I. ÚS 1882/21, bod 33).

34. Závěr o účelnosti jednotlivých úkonů právní služby ovšem nemůže postačovat. I pokud jsou všechny jednotlivé úkony účelné, celkové náklady na odměnu zmocněnce být přiměřené přesto nemusí (srovnej nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, bod 28). Jde-li o druhý krok, soudy mají povinnost hodnotit přiměřenost výše sazby za jeden úkon právní služby (srovnej bod 35, 37 a 40 téhož nálezu a nález sp. zn. IV. ÚS 3152/21, bod 18). Při hodnocení přiměřenosti výše sazby za jeden úkon právní služby přitom může jako orientační referenční rámec sloužit sazba za jeden úkon obhájce (viz § 10 odst. 3 advokátního tarifu), respektive do zrušení § 12a advokátního tarifu tímto referenčním rámcem byla i sazba za jeden úkon ustanoveného zmocněnce (nález sp. zn. I. ÚS 1882/21, bod 27, nález sp. zn. III. ÚS 1033/21, bod 26). Ústavní soud však také dovodil, že jde-li o účelně vynaložené náklady na náhradu újmy poškozeného, je nutné provést srovnání odměny zmocněnce poškozeného a odměny advokáta, která by mu náležela při zastupování žalobce v civilním řízení, jež by probíhalo o identickém nároku na náhradu újmy. Nelze totiž přehlížet, že předmětem adhezního řízení je soukromoprávní nárok poškozeného, a je tak logické usilovat o sjednocení soudní praxe v adhezním a občanskoprávním řízení (nález sp. zn. IV. ÚS 2137/23, body 14 a 16).

35. Za třetí soudy musejí posoudit přiměřenost celkové částky náhrady nákladů vůči celkové částce náhrady újmy přiznané poškozenému (shodně i nález sp. zn. III. ÚS 1033/21, bod 21). Judikatura Ústavního soudu přitom připouští provést korekci například s ohledem na spoluzavinění poškozeného (nález sp. zn. I. ÚS 1882/21, bod 34) nebo výši přiznaného nároku na náhradu újmy (nález sp. zn. III. ÚS 1033/21, bod 21).

36. V rámci svého posuzování by soudy měly mít na paměti, že tím, komu je náhrada za přibrání zmocněnce ukládána, je osoba odsouzeného pachatele trestného činu, jehož postih by byl její nepřiměřenou výší nepřiměřeně umocněn. Dopad vysokých vyčíslených nákladů zmocněnce poškozeného je nutno hodnotit i s ohledem na postavení obviněných a jejich základní práva, neboť uložená povinnost k náhradě nákladů zmocněnce poškozeného fakticky umocňuje uložený trest (nález sp. zn. III. ÚS 1033/21, body 22 a 26, nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, bod 22, nález sp. zn. IV. ÚS 3152/21, body 16 a 21, nález sp. zn. IV. ÚS 650/23, bod 29).

37. Konkrétním procesním nástrojem, pomocí nějž nezbytnou moderaci náhrady nákladů za přibrání zmocněnce obecné soudy prováděly, bylo v době platnosti § 12a advokátního tarifu typicky vztažení v něm obsaženého pravidla pro odměny ustanoveného zmocněnce i na případy zvolených zmocněnců. Tuto praxi Ústavní soud aproboval, a uvedl, že je přípustný „výklad advokátního tarifu, podle nějž jsou na určení výše odměny zvoleného zmocněnce poškozených uplatněna kritéria pro určení výše odměny ustanoveného zmocněnce poškozených“, tedy že „v případě zvoleného zmocněnce lze z hlediska uplatnění moderačního práva použít § 12a advokátního tarifu, přičemž smyslem připuštění postupu podle tohoto ustanovení i v případech zvolených zmocněnců poškozených je právě umožnit korigování celkové nepřiměřené výše přiznané náhrady nákladů“ (nález sp. zn. III. ÚS 1033/21, bod 22, podobně i nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, bod 23, nález sp. zn. IV. ÚS 3152/21, body 17 a 20, nález sp. zn. IV. ÚS 650/23, bod 32).

38. I po zrušení § 12a advokátního tarifu samozřejmě nelze dospět k závěru, že soudy již nemají možnost korekce nepřiměřené výše nákladů provádět. Soudce je podle čl. 95 odst. 1 Ústavy oprávněn posoudit si soulad jiného předpisu se zákonem či mezinárodní smlouvou (srov. nález ze dne 1. 11. 2001 sp. zn. III. ÚS 274/01 (N 168/24 SbNU 243). Při výkladu právních předpisů má pak mimo jiné volit takový, který nevede z pohledu smyslu a účelu právní normy k nepřijatelným důsledkům [srov. např. nález ze dne 28. 1. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 41/02 (N 10/32 SbNU 61; 98/2004 Sb.)]. V souvislosti s rozhodováním o náhradě nákladů opakovaně zdůraznil přednost výkladu, který nevede k extrémním, zjevně nelogickým a nespravedlivým závěrům (nález sp. zn. I. ÚS 1882/21, bod 23, usnesení ze dne 14. 11. 2023 sp. zn. III. ÚS 2882/23, bod 10). Samotný advokátní tarif zakotvuje požadavek přiměřenosti odměny (§ 4 odst. 3 advokátního tarifu). Byť je výslovně formulován ve vztahu ke smluvní odměně, není zjevné, proč by neměl tento požadavek platit k odměně advokáta obecně, resp. bylo absurdní tvrdit, že mimosmluvní odměna může být nepřiměřená. Zrušením § 12a advokátního tarifu byly zrušeny pouze limity v tomto ustanovení upravené.

39. Ústavní soud ani po provedení novelizace v několika usneseních neshledal zásah do ústavně zaručených práv stěžovatele, jestliže byla přiměřenost odměny zmocněnce poškozeného poměřována i výší odměny obhájce, a to z různých důvodů (např. usnesení sp. zn. III. ÚS 2882/23, usnesení sp. zn. I. ÚS 198/23, podobně viz i usnesení ze dne 31. 10. 2023 sp. zn. IV. ÚS 2214/23, usnesení ze dne 4. 9. 2024 sp. zn. III. ÚS 2087/24).

40. Při posuzování účelnosti a přiměřenosti nákladů poškozeného mají obecné soudy prostor pro úvahu, nicméně Ústavní soud klade důraz na to, aby jejich závěry byly náležitě odůvodněny. Každé soudní rozhodnutí musí obsahovat řádné odůvodnění, jehož účelem je zejména seznámit účastníky řízení s úvahami, na nichž soud založil své skutkové a právní závěry (nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, body 19 a 20). Není tak například možné, aby soudy jen bez bližšího odůvodnění mechanicky přebraly vyčíslení, které předložil poškozený prostřednictvím svého zmocněnce, a toliko povšechně konstatovaly, že odměna zmocněnce nepřesáhla rozumnou míru účelnosti (nález sp. zn. III. ÚS 1033/21, body 20 a 25). Stejně tak ani nepostačuje odůvodnit provedenou moderaci aplikací § 12a advokátního tarifu toliko obecným názorem, že taková moderace má být s ohledem na princip rovnosti provedena vždy (nález sp. zn. IV. ÚS 650/23, bod 34). Odůvodnění má pokrývat všechny tři výše uvedené

prvky, ve kterých má být účelnost posuzována. Přesvědčivé odůvodnění je zvláště nezbytné, pokud by přiznávaná odměna svojí výší vyvolávala pochybnosti, zda se nějak nevymyká běžné praxi a výše naznačeným kritériím. Například pokud by se částka za jeden úkon právní služby vycházející z výše škody v trestním řízení jevila vybočovat ze standardů výše odměn obhájců v trestním řízení, jejichž odměna je odstupňována závažností stíhaného trestného činu, musí obecný soud jasně vysvětlit, proč nepřistoupil k moderaci odměny. Nedostatek takovéhoto odůvodnění by představoval zásah do práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (srovnej nález sp. zn. III. ÚS 1033/21, body 26 a 27, nález sp. zn. III. ÚS 1255/18, bod 41).

B. Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

41. Ústavní soud považuje za nutné opětovně zdůraznit, že základním východiskem pro stanovení výše částky za přibrání zmocněnce má být § 10 odst. 5 advokátního tarifu, respektive výše náhrady újmy přisouzené poškozenému. Zároveň nicméně z výše rozebírané judikatury plyne, že soudy mají povinnost se zabývat otázkou účelnosti a přiměřenosti výše náhrady nákladů na přibrání zmocněnce. Z širšího pohledu tedy požadavkům ústavnosti odpovídá, pokud tak učinily a nevyšly toliko mechanicky ze znění advokátního tarifu. V takto obecné rovině ostatně jejich postup nezpochybňuje ani sám stěžovatel.

42. Soudy přitom poukázaly na potřebu porovnat výši odměny za jeden úkon zmocněnce poškozeného s výší, jaká v daném řízení měla připadnout obhájci. V těchto souvislostech přiléhavě poukázaly na některá rozhodnutí Ústavního soudu. Z žádného z výše uvedených nálezů a ani usnesení nelze jakkoliv dovodit, že by závěry v nich uvedené byly omezeny toliko na případy, kdy byl pachateli uložen peněžitý trest, či vykazující jiná specifika uváděná stěžovatelem. Z výše popsané judikatury a jejího množství je naopak zřejmé, že její dopad je široký, v podstatě směřující na všechny případy odměn zástupců poškozených.

43. Ústavní soud však také zdůrazňuje, že nejde o kritéria jediná. Jak ostatně zmiňuje i stěžovatel, nelze přehlížet, že předmětem adhezního řízení je soukromoprávní nárok poškozeného. Je tak logické usilovat o sjednocení soudní praxe v adhezním řízení a občanskoprávním řízení. Přístup zastávaný v napadeném rozhodnutí snažící se zamezit vzniku nerovnosti mezi dvěma subjekty (zmocněncem a obhájcem), vedl k nerovnosti mezi jinými dvěma subjekty (mezi zmocněncem poškozeného v trestním řízení a advokátem zastupujícím žalobce v civilním řízení), když přiznaná odměna činí jednu šestinu či jednu devítinu nároku, který by byl přiznán v civilním řízení. Provedeným krácením výše tarifní hodnoty pro sazbu odměny zmocněnce stěžovatele je vytvářen nedůvodný rozdíl v honorování advokáta prosazujícího soukromoprávní nárok poškozeného v adhezním řízení oproti tomu, jak by byla činnost téhož advokáta honorována při uplatňování téhož nároku v civilním řízení. Ústavní soud zároveň zdůraznil nezbytnost zkoumat účelnost poskytnutí právních služeb s ohledem na zvláštní charakter adhezního řízení.

44. Obecné soudy mohly v případě nepřiměřenosti výše odměny k její moderaci užít ty nástroje, které využily. Stran úkonů učiněných v době účinnosti § 12a advokátního tarifu, tedy do 31. 11. 2021, již bylo Ústavním soudem mnohokrát judikováno, že jeho pomocí lze nepřiměřenost výše náhrady nákladů na zmocněnce poškozených korigovat. Ústavní soud v tomto nevidí důvod svou judikaturu revidovat. Ústavní soud však zároveň odmítl paušalizující a automatický přístup k takové moderaci.

45. Ústavní soud musí proto přesvědčit stěžovatelově argumentaci, že moderace výše odměny zmocněnce poškozeného je možná pouze na základě specifických okolností případu a tento postup musí být řádně odůvodněn. Rozporované odůvodnění obecných soudů je sice relativně dlouhé, ale značně povšechné. V podstatě jediným konkrétním zjištěním, ze kterého soudy vyšly, bylo, že výše odměny zmocněnce za úkon je vyšší, než by náležela

ustanovenému obhájci. Zde se sice jedná o kritérium, ke kterému mají soudy dle judikatury Ústavního soudu přihlížet, nicméně zároveň, jde-li o náhradu nákladů spojených s uplatněním nároku na náhradu újmy, nemůže se jednat o jedinou zjišťovanou skutečnost. Jak již bylo zmíněno výše s odkazem na nález sp. zn. IV. ÚS 650/23, bod 34, Ústavní soud se neztotožňuje s názorem, že pokud sazba odměny zmocněnce za jeden úkon vychází vyšší, než u obhájce v téže věci, má být vždy provedena moderace. Je třeba respektovat, že východiskem je zde v prvé řadě znění § 10 odst. 5 advokátního tarifu zohledňující při určení výše odměny zmocněnce charakter uplatněného nároku. Paušalizující názor obecných soudů, že jakákoliv disproporce mezi odměnou obhájce a zmocněnce je neodůvodněná, nelze aprobovat. K moderaci je naopak namístě přistoupit jen s ohledem na konkrétní okolnosti případu, které vypovídají o účelnosti a přiměřenosti odměny zmocněnce, a po jejich komplexním zhodnocení.

46. O jaké okolnosti musí jít, judikatura Ústavního soudu detailně nestanoví. Z ničeho nevyplývá, že by obecné soudy musely vyjít právě z těch skutečností, na které poukazuje stěžovatel (povaha souzeného činu, neuložení nepodmíněného trestného činu, ekonomická aktivita odsouzeného a jeho přístup k úhradě nároku poškozeného). Obvykle se jedná zejména o okolnosti vypovídající o náročnosti práce zmocněnce poškozeného v dané věci (viz § 4 odst. 3 advokátního tarifu). Nicméně přesný okruh zjištění, na kterých své závěry založí, je na obecných soudech. Podstatné je, aby přitom respektovaly obecnější východiska popsaná výše (viz body 27 až 41), a aby jejich rozhodnutí byla založena na konkrétních okolnostech daného případu a byla přesvědčivá.

47. To ovšem v posuzované věci nebylo splněno. Nepoměr odměny zmocněnce a obhájce, na kterém obecné soudy své závěry založily, je sice skutečností, která má být zvažována, ovšem soudy opomněly zjistit a uvážit jakékoliv další okolnosti, které by svědčily o účelnosti a přiměřenosti nákladů na přibrání zmocněnce. Ve svém rozhodnutí zmiňují, že stěžovatelem určená odměna nikterak nereflektuje složitost daného případu, nicméně samy žádný rozbor míry této složitosti neprovedly. Soudy odkazují na judikaturu Ústavního soudu, která na věc dopadá, nicméně neaplikují ji důsledně, respektive pomíjejí, že tato judikatura klade důraz právě i na řádné odůvodnění založené na komplexním hodnocení konkrétních okolností daného případu. Navzdory požadavkům judikatury též soudy nepředložily žádnou úvahu posuzující přiměřenost celkové částky náhrady nákladů vůči celkové částce náhrady újmy přiznané poškozenému. Vzhledem k takovéto nedostatečnosti posuzovaného odůvodnění Ústavnímu soudu nezbylo, než konstatovat porušení čl. 36 odst. 1 Listiny.

48. Závěry vyslovené obecnými soudy o nezbytnosti provedení moderace nákladů vzniklých přibráním zmocněnce poškozeného co do sazby za jeden úkon jsou přinejmenším předčasné. Je třeba, aby okolnosti svědčící pro případnou potřebu takovéto moderace byly nejprve řádně individuálně posouzeny a učiněné závěry přesvědčivě odůvodněny. Výsledné závěry přitom nemohou být namísto individuálního posouzení věci založeny na myšlence, že by moderace měla být s ohledem na princip rovnosti provedena vždy.

49. Ústavní soud navíc nemohl rovněž přehlédnout novelizaci § 10 odst. 5 advokátního tarifu vyhláškou č. 258/2024 Sb., kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů. Ta reaguje na dosavadní problémy při stanovení odměny zmocněnce poškozeného a do značné míry reflektuje závěry soudní praxe. Rozhodně z ní však nevyplývá, že by odměna za jeden úkon právní služby zmocněnce poškozeného nemohla přesáhnout odměnu obhájce za jeden úkon právní služby. V takovém případě by stanovení odlišných kritérií, které nutně vedou v některých případech k vyšší odměně zmocněnce za jeden úkon právní služby, postrádalo smysl.

50. Ze všech výše uvedených důvodů Ústavní soud mimo ústní jednání ústavní stížnosti zčásti podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu vyhověl a zčásti ji odmítl podle § 43 odst. 1 písm. d) stejného zákona jako návrh, k jehož projednání není příslušný.

Č. 206
Odpovědnost za zásah do osobnostních práv při postupu non lege artis
(sp. zn. III. ÚS 176/24 ze dne 13. listopadu 2024)

V případě nesprávného lékařského postupu (non lege artis) v medicínsko-právních sporech je kritériem pro určení příčinné souvislosti mezi pochybením zdravotnického zařízení a skutečným zdravotním stavem pacienta takový zdravotní stav, kterého pacient (poškozený nesprávným lékařským postupem) mohl s dostatečnou pravděpodobností dosáhnout při včasném nasazení správné léčby. Pouze pokud by i při řádně zvoleném postupu nebylo možné s dostatečnou určitostí a mírou pravděpodobnosti předpokládat, že by stav pacienta byl jiný, lepší, lze uzavřít, že mezi pochybením zdravotnického zařízení a zdravotním stavem pacienta není příčinná souvislost.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Daniely Zemanové, soudkyně zpravodajky Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Přibáně o ústavní stížnosti stěžovatelů L. Č. a E. H., obou zastoupených JUDr. Ing. Lukášem Prudilem, Ph.D., advokátem, se sídlem Bašty 416/8, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. listopadu 2023 č. j. 25 Cdo 121/2023-848, rozsudku Vrchního soudu v Olomouci ze dne 19. října 2022 č. j. 1 Co 13/2022-775 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. srpna 2022 č. j. 23 C 99/2008--746, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Ostravě jako účastníků řízení a 1) obchodní společnosti AGEL Středomoravská nemocniční, a. s., se sídlem Mathonova 291/1, Prostějov, zastoupené JUDr. Petrem Pečeným, advokátem, se sídlem Purkyňova 74/2, Praha 1 – Nové Město, a 2) obchodní společnosti Nemocnice Olomouckého kraje, a. s., se sídlem Jeremenkova 1191/40a, Olomouc, zastoupené JUDr. Petrem Ritterem, advokátem, se sídlem Riegrova 376/12, Olomouc, jako vedlejších účastnic řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 7. listopadu 2023 č. j. 25 Cdo 121/2023-848, rozsudkem Vrchního soudu v Olomouci ze dne 19. října 2022 č. j. 1 Co 13/2022-775 a rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 8. srpna 2022 č. j. 23 C 99/2008-746 bylo porušeno právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatelé se ústavní stížností domáhají zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi bylo porušeno jejich ústavně zaručené právo na soudní ochranu podle

čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. V řízení o ochranu osobnosti se původní žalobce (nezletilý syn stěžovatelů) domáhal proti vedlejším účastnicím řízení (žalovaným) náhrady nemajetkové újmy (ve výši 15 000 000 Kč) způsobené zásahem do jeho osobnostních práv chráněných v § 11 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013, (dále jen „obč. zák.“). Svou žalobu opřel o tvrzení, že opožděným stanovením správné diagnózy, podceněním příznaků infekce a nesprávným léčebným postupem zdravotníků (pozdním zahájením správné léčby) bylo poškozeno jeho zdraví zcela zásadním způsobem. Z jeho osobnostních práv zůstalo zachováno pouze právo na život samotný. Všechna ostatní práva (nejen samotné právo na zdraví, ale i právo na lidskou důstojnost, rodinný život nebo právo na soukromí) byla porušena.

3. Poškození zdraví původního žalobce způsobila v roce 2002 Nemocnice Přerov, příspěvková organizace [dále jen „Nemocnice Přerov“ (právní předchůdkyně první vedlejší účastnice řízení – první žalované)] nesprávným lékařským postupem. Proti druhé vedlejší účastnici řízení (druhé žalované) byla žaloba podána z důvodu jejího ručitelského závazku.

4. Ve věci rozhodoval Krajský soud v Ostravě (dále jen „krajský soud“) jako soud prvního stupně a posléze jako odvolací soud Vrchní soud v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) a Nejvyšší soud jako soud dovolací. V první fázi řízení soudy řešily převážně otázku promlčení uplatněného nároku a uzavřely v návaznosti na rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2012 č. j. 30 Cdo 3789/2010-133 a ze dne 15. 10. 2014 č. j. 30 Cdo 1544/2014-294, že nárok promlčen není.

5. Dne 30. 10. 2015 původní žalobce zemřel a krajský soud pokračoval v řízení s jeho právními nástupci, nynějšími stěžovateli. Krajský soud žalobu rozsudkem ze dne 30. 4. 2021 č. j. 23 C 99/2008-582 zamítnul. Vrchní soud usnesením ze dne 13. 7. 2021 č. j. 1 Co 18/2021-606 rozsudek krajského soudu zrušil a řízení zastavil s tím, že nárok původního žalobce na peněžité zadostiučinění podle § 13 obč. zák. je úzce spojen s původním žalobcem a zanikl jeho smrtí. Nejvyšší soud svým usnesením ze dne 16. 12. 2021 č. j. 25 Cdo 2983/2021--642 usnesení vrchního soudu zrušil s tím, že stěžovatelé (žalobci), jako dědici původního žalobce, jsou jeho právními nástupci, o jejich procesním nástupnictví bylo již rozhodnuto krajským soudem a nebyl důvod řízení zastavit. Zároveň výslovně uvedl, že právo na finanční zadostiučinění za zásah do osobnostních práv, k němuž došlo poškozením zdraví zůstavitele (původního žalobce – pozn. Ústavního soudu) do 31. 12. 2013, uplatněné u soudu za jeho života, patří podle § 1475 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (dále jen „občanský zákoník“) do pozůstalosti zůstavitele zemřelého po 1. 1. 2014.

6. V důsledku kasačního rozhodnutí Nejvyššího soudu poté vrchní soud usnesením ze dne 1. 2. 2022 č. j. 1 Co 18/2021-659 předchozí rozsudek krajského soudu (ze dne 30. 4. 2021 č. j. 23 C 99/2008-582) zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení, neboť dosavadní výsledky dokazování nedávaly dostatečný podklad pro závěr o skutkovém stavu, na který navazovalo právní posouzení věci.

7. Z důvodu částečného zpětvzetí žaloby stěžovateli krajský soud usnesením ze dne 17. 3. 2022 č. j. 23 C 99/2008-679 řízení do částky 13 000 000 Kč zastavil.

8. Krajský soud následně v pořadí již čtvrtým rozsudkem ze dne 8. 8. 2022 č. j. 23 C 99/2008-746 zamítl žalobu (všechny jeho předchozí rozsudky byly rovněž zamítavé), aby vedlejší účastnice řízení byly povinny stěžovatelům uhradit částku 2 000 000 Kč (výrok I). Dále rozhodl o náhradě nákladů řízení (výroky II, III a IV). Krajský soud vyšel z následujícího zjištěného a prokázaného skutkového stavu, který opřel převážně o závěry plynoucí ze znaleckého posudku prof. MUDr. Hany Hrstkové, CSc., ze dne 31. 7. 2020 a jeho doplnění ze dne 31. 12. 2020 a ze dne 1. 5. 2022 (dále jen „znalecký posudek“). Původní žalobce byl přijat do Nemocnice Přerov dne 26. 7. 2002 (poté, co u něj bylo dne 24. 7. 2002

provedeno očkování tzv. trojvakcínou) s diagnózou ataka febrilních křečí. Krajský soud konstatoval, že s ohledem na stav původního žalobce a charakter opakovaných křečí měla být zvažována i jiná diagnóza a nad rámec provedených vyšetření mělo být zajištěno též vyšetření neurologické, aby se včas vyloučila infekce centrálního nervového systému. Nebyl-li by vyloučen virový původ infekce, mělo být zahájeno podávání antivirotik. K neurologickému vyšetření došlo až čtvrtý den hospitalizace a výsledek nebyl dobře interpretován, jelikož infekce byla pokládána za bakteriální a léčen byl antibiotiky. Antivirotika byla nasazena až po přeložení do Fakultní nemocnice Olomouc dne 1. 8. 2002.

9. Krajský soud uvedl, že pozdní nasazení antivirotické terapie bylo sice chybné, ale nelze je dát do stoprocentní přímé souvislosti s výsledným stavem původního žalobce. Nesprávný (non lege artis) postup Nemocnice Přerov totiž nezapříčinil onemocnění herpetickou encefalitidou, když touto infekcí (virem herpes simplex) se původní žalobce nakazil již před hospitalizací. Ani včasné nasazení antivirotik by nezaručilo jeho vyléčení bez následků. Jde o velmi závažné onemocnění, které podle studií bez léčby antivirotiky vede u padesáti až sedmdesáti procent postižených k úmrtí. Jestliže se léčba zahájí do pěti dnů od onemocnění, zvyšuje se šance na přežití na devadesát procent, nicméně často s trvalými následky. Neurologické následky postihují třicet až padesát procent přeživších i při včasném nasazení antivirotické terapie, protože při onemocnění dochází rychle k nekróze mozkové tkáně. Trvalé poškození zdraví původního žalobce, jehož příčinou byla samotná infekce, mohlo nastat i při včasném nasazení antivirotické terapie. Jinou příčinu poškození zdraví se nepodařilo zjistit. Krajský soud uzavřel, že porušení povinnosti Nemocnicí Přerov nebylo převažující příčinou poškození zdraví původního žalobce, a proto nebyly naplněny předpoklady pro vznik odpovědnosti za nemajetkovou újmu způsobenou neoprávněným zásahem do osobnosti původního žalobce podle § 13 obč. zák. K tvrzení stěžovatelů, že bylo porušeno právo původního žalobce na určitý standard zacházení při provádění lékařských zákroků, které lze označit za nárok ze ztráty šance na vyléčení, krajský soud s odkazem na závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 30. 3. 2022 sp. zn. 25 Cdo 3332/2020 (opírajícího se o rozsudek velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 9. 2. 2022 sp. zn. 31 Cdo 2376/2021) konstatoval, že právo pacienta na určitý standard zacházení je ryze osobnostním nárokem nemajetkové povahy, který nenáleží pozůstalým po zemřelém.

10. K odvolání stěžovatelů vrchní soud rozsudkem ze dne 19. 10. 2022 č. j. 1 Co 13/2022-775 rozhodnutí krajského soudu ve věci samé potvrdil (výrok I), v nákladových výrocích jej změnil (výrok II) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok III). Vrchní soud vyšel ze skutkových závěrů krajského soudu. Stejně jako krajský soud vzal v potaz závěry vyslovené ve výše zmiňovaném rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 2376/2021 a na něj navazujícím rozsudku sp. zn. 25 Cdo 3332/2020. V jejich světle za zjištěného skutkového stavu dospěl k závěru, že žaloba není důvodná. Poukazovali-li stěžovatelé na své legitimní očekávání vycházející z předchozího rozhodnutí vrchního soudu v této věci (viz usnesení ze dne 1. 2. 2022 č. j. 1 Co 18/2021-659), nebylo možno jim přisvědčit. O legitimním očekávání je totiž možné hovořit tehdy, je-li objektivní právo dlouhodobě stabilní, relativně jednoduché a předvídatelné, přičemž tento stav nemohl vzniknout jen na základě jednoho rozhodnutí vrchního soudu vyjadřujícího názor na otázku ohledně možnosti poskytnutí zadostiučinění podle tzv. teorie ztráty šance, o níž panovala obecná nejistota. Byla-li v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3332/2020 připuštěna možnost práva na satisfakci za zásah do osobnostních práv spočívající v tom, že pacientovi nebyla poskytnuta péče na náležité úrovni a v důsledku toho byl připraven o šanci na vyléčení, bylo by možné uvážit existenci specifického nároku původního žalobce na satisfakci za zásah do osobnostních práv. Avšak i v případě, že by tato část osobnostních práv přešla na stěžovatele jako na právní nástupce původního žalobce, šlo by podle názoru vrchního soudu

s odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 2376/2021 o nárok nepřípustný a nevyčíslitelný za stavu, kdy ztráta šance není považována za právní statek.

11. Následné dovolání stěžovatelů Nejvyšší soud usnesením ze dne 7. 11. 2023 č. j. 25 Cdo 121/2023-848 odmítl jako nepřípustné. Hlavní dovolací námitka stěžovatelů spočívala v tom, že soudy nižších stupňů nesprávně zhodnotily příčinnou souvislost, neboť z provedených znaleckých posudků jasně vyplynulo, že včasná a správná léčba dokáže příznivě ovlivnit vyhlídky pacienta na přežití či další život bez neurologických následků. Nejvyšší soud se nejprve v obecné rovině vyslovil k pojetí příčinné souvislosti. Ve vztahu ke konkrétní věci uvedl, že postavili-li stěžovatelé své dovolání na předpokladu, že se při včasné léčbě plně (bez následků) uzdraví sedmdesát procent nemocných, vyšli z nepochopení skutkových zjištění soudů nižších stupňů, resp. ze zkreslených závěrů znaleckého posouzení, z něhož bylo patrno, že i při včasné léčbě antivirotiky nemoc překoná bez následků čtyřicet pět až šedesát tři procent ze všech nemocných. Závěr soudů nižších stupňů, že za daných skutkových okolností mezi újmou na zdraví, jejíhož odškodnění se stěžovatelé, respektive jejich právní předchůdce, domáhali, a jednáním vedlejších účastnic řízení (mezi jejichž postupem nebyl soudy v právních závěrech činěn rozdíl) není vztah příčinné souvislosti, odpovídá ustálené judikatuře Nejvyššího soudu.

12. Přípustnost dovolání nemohla založit ani námitka stěžovatelů, že nesprávný postup Nemocnice Přerov mohl vést k jinému zásahu do osobnostních práv původního žalobce (rozdílného od projednávané újmy na zdraví) a že nárok na tuto újmu na ně přešel v souladu s předchozím rozhodnutím vydaným v této věci (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. 12. 2021 sp. zn. 25 Cdo 2983/2021). V předchozím usnesení Nejvyšší soud zopakoval (viz čtvrtý odstavec od konce odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu), že právo na finanční zadostiučinění za zásah do osobnostních práv, k němuž došlo poškozením zdraví zůstavitele, uplatněné u soudu za jeho života, patří do pozůstalosti zůstavitele. Dále konstatoval, že porušení povinnosti poskytovatele zdravotní péče postupovat tzv. lege artis (§ 420 obč. zák.) může být zásahem do osobnostních práv pacienta odčinitelným nikoliv náhradou dílčích nároků vyjmenovaných v § 444 až 449 obč. zák., nýbrž přiměřeným zadostiučiněním podle § 13 obč. zák. bez ohledu na to, zda ve výsledku došlo k újmě na zdraví. Vždy však jde o specifický osobnostní nárok pacienta, odlišný od nároku na náhradu újmy na zdraví, jehož skutkové vymezení v soudním řízení musí této odlišnosti odpovídat. Nejde o újmu na zdraví, ale o psychické útrapy pacienta vyvolané vědomím nedostatečné či nesprávné péče, která snížila jeho hypotetickou šanci na příznivější výsledek léčby. Nejvyšší soud následně uzavřel, že předmětem řízení je náhrada za původním žalobcem podrobně popsanou trvalou újmu na jeho zdraví a vzhledem k tomu, že případný nárok původního žalobce na zadostiučinění za zásah do jeho osobnostních práv nebyl předmětem tohoto řízení, je otázka možnosti jeho přechodu na stěžovatele pro posouzení správnosti právních úvah vrchního soudu v napadeném rozhodnutí bez významu.

13. Nejvyšší soud k tomu doplnil, že ve shora citovaném usnesení sp. zn. 25 Cdo 2983/2021, vydaném v této věci, vyšel z toho, že nárok na zadostiučinění za újmu na zdraví původního žalobce byl za jeho života uplatněn u soudu jako orgánu veřejné moci. Byť šlo o právo vázané výlučně na osobu zůstavitele (původního žalobce), s ohledem na jeho uplatnění u soudu přešlo podle § 1475 odst. 2 občanského zákoníku na dědice, tedy stěžovatele. Uvedeným rozhodnutím však Nejvyšší soud nevyslovil, a ani nemohl vyslovit, že by na stěžovatele jako dědice původního žalobce přešly veškeré nároky ze zásahů Nemocnice Přerov do osobnostních práv, když přešel pouze v řízení projednávaný nárok za zásah spočívající v utrpěné újmě na zdraví. Případný nárok na újmu za zásah do jiných osobnostních práv původního žalobce jako pacienta spočívajícího v nejistotě, útrapách a psychickém strádání v důsledku neúměrného znejistění pochybením při léčbě předmětem řízení nebyl. Ostatně ani dovolací argumentace stěžovatelů upínající se především k otázce příčinné

souvislosti postupu zdravotnických zařízení se zásahem v podobě újmy na zdraví se blíže nevyslovuje k jinému zásahu do osobnostních práv, jeho vymezení a adekvátní satisfakci.

14. Pro úplnost je třeba dodat, že první stěžovatel se před zahájením stávajícího řízení domáhal vlastního nároku na náhradu nemajetkové újmy z titulu porušení jeho práva na rodinný život. První vedlejší účastnice řízení na základě dohody o narovnání zaplatila prvnímu stěžovateli částku 750 000 Kč. Druhá stěžovatelka tento nárok z důvodu svého psychického a zdravotního stavu nebyla schopna uplatnit.

II. Argumentace stěžovatelů

15. Stěžovatelé nejprve rekapitulují skutkový stav věci, okolnosti předcházející podání žaloby, dosavadní průběh řízení a obsah napadených rozhodnutí. Uvádějí, že odškodnění za porušení práva na soudní ochranu jim sice bylo přiznáno v řízení, které se týkalo nepřiměřené délky řízení, ale poukazují na to, že v důsledku průtahů ve stávajícím řízení došlo i k judikaturní změně ohledně způsobu odškodňování újmy na zdraví a odlišení nároku na ochranu osobnosti i posuzování příčinné souvislosti (v souvislosti s výše zmiňovaným rozsudkem Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 2376/2021). Časová rovina tak měla jasný vliv na rozhodnutí soudů. Co se týče přechodu nároku na náhradu újmy při porušení povinnosti postupovat lege artis, jakožto osobnostního nároku nemajetkové povahy, vyslovují přesvědčení, že tato otázka již byla vyřešena v předchozím usnesení Nejvyššího soudu (sp. zn. 25 Cdo 2983/2021). Podle stěžovatelů tento nárok přechází (v souladu s uvedeným usnesením i s § 1475 odst. 2 občanského zákoníku) na dědice, přesto však bylo nyní rozhodnuto, že tento nárok přecházet nemá.

16. Dále nesouhlasí s tím, že jejich dovolání bylo odmítnuto jako nepřípustné, neboť otázka příčinné souvislosti měla být podle jejich názoru posouzena jinak oproti rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 2376/2021, stejně jako otázka přechodu nároku na náhradu újmy za zásah do osobnostních práv. Závěr Nejvyššího soudu o absenci příčinné souvislosti mezi újmou na zdraví a jednáním vedlejších účastnic řízení považují za nesprávný. V této souvislosti poukazují na nález Ústavního soudu ze dne 25. 5. 2021 sp. zn. IV. ÚS 3416/20 (N 104/106 SbNU 181), podle něhož mezi vznikem újmy v podobě poškození zdraví a „ztráty šance“ neexistuje dostatečně identifikovatelný předěl. I ztráta šance je statkem právem chráněným. Stěžovatelé konečně nesouhlasí se závěrem Nejvyššího soudu, že nárok na zadostiučinění za zásah do osobnostních práv původního žalobce nebyl předmětem řízení. Citací z žaloby a jejích doplnění dokládají, že i tento nárok byl uplatněn a osobnostní práva původního žalobce (např. právo na lidskou důstojnost nebo právo na rodinný život) nad rámec újmy na jeho zdraví byla v řízení řádně tvrzena, došlo k jejich porušení a rovněž na ně přešla.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastnic řízení, replika stěžovatelů

17. Ústavní soud vyzval podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) účastníky a vedlejší účastnice řízení, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti. Podle § 43 odst. 3 zákona o Ústavním soudu si dále od krajského soudu vyžádal spis sp. zn. 23 C 99/2008.

18. Nejvyšší soud se vyjádřil k jednotlivým tvrzením stěžovatelů. Jejich argumentace založená na tvrzení, že v řízení prokázaný postup Nemocnice Přerov non lege artis byl příčinou trvalých následků původního žalobce, neboť při včasném nasazení antivirotik se plně uzdraví sedmdesát procent (nebo dokonce až devadesát procent) nemocných, je zkreslením skutkových zjištění nižších soudů. Krajský soud a vrchní soud vyšly ze závěrů soudní znalkyně, že při včasném nasazení antivirotik se zvyšuje šance na přežití nemocných, nikoliv na jejich plné uzdravení. Trvalé následky na zdraví původního žalobce nezpůsobilo s jistotou opožděné podání léků, nýbrž závažnost onemocnění herpetickou encefalitidou. Míru pravděpodobnosti, s jakou by bylo možno očekávat jeho uzdravení bez následků, nebylo možno určit. K argumentaci nálezem Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3416/20 a teorií ztráty

šance se vyslovil Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 31 Cdo 2376/2021, v němž při vážení hodnot v podobě vázanosti zákonem, zásady rovnosti před zákonem, předvídatelnosti práva a právní jistoty, jakož i významu stěžejních chráněných hodnot, jako je život a zdraví, dospěl k závěru, že nejsou dány jednoznačné a přesvědčivé důvody pro natolik široký výklad § 420 obč. zák., jenž by umožňoval pokládat ztrátu šance za chráněný statek srovnatelný se škodou na zdraví ve smyslu tohoto ustanovení. I když není vyloučeno, že porušení povinnosti postupovat lege artis může vést ke vzniku újmy v podobě zásahu do osobnostních práv (v podobě nejistoty, útrap, psychického strádání), v posuzované věci se původní žalobce domáhal nároku na náhradu za trvalé poškození zdraví, nikoliv náhrady za duševní útrapy způsobené snížením pravděpodobnosti, že bude vyléčen zcela bez následků.

19. Vrchní soud ve vyjádření uvedl, že právní posouzení věci odpovídá zjištěnému skutkovému stavu (především závěrům znaleckého posudku ohledně míry naděje na přežití nebo uzdravení) a stávající judikatuře.

20. Krajský soud setrval na svém závěru, že nejvýznamnější (převažující) příčinou vzniklého následku původního žalobce bylo samotné onemocnění infekcí virem herpes simplex. Nesprávný postup Nemocnice Přerov toto onemocnění nezpůsobil. Včasné nasazení antivirotické terapie nemůže na sto procent zaručit vyléčení pacienta bez následků. Jakkoliv bylo pozdní nasazení antivirotické terapie chybné, nemohlo se dát do přímé příčinné souvislosti s výsledným stavem pacienta.

21. První vedlejší účastnice řízení, jako právní nástupkyně Nemocnice Přerov, považuje napadená rozhodnutí za správná a souladná s aktuální judikaturou (rozsudkem Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 2376/2021). V souladu s uvedeným rozsudkem nelze první vedlejší účastnici řízení jako poskytovatele zdravotní péče zavázat k povinnosti hradit újmu na zdraví pouze na základě tzv. teorie ztráty šance, tj. bez dostatečně zřejmé příčinné souvislosti. Byť tedy nebyl postup Nemocnice Přerov spočívající v pozdním nasazení antivirotické terapie hodnocen jako lege artis, nejvýznamnější příčinou postižení původního žalobce byla vlastní infekce virem herpes simplex. I včasné nasazení léčby by nemohlo stoprocentně zaručit vyléčení nemocného bez následků. Namítali-li stěžovatelé porušení zásady legitimního očekávání v souvislosti se závěry o možné satisfakci stěžovatelů vyplývajícími z kasačního usnesení vrchního soudu ze dne 1. 2. 2022 č. j. 1 Co 18/2021-659, je třeba poukázat na to, že tento rozsudek byl vydán ještě před rozsudkem Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 2376/2021 a mohl být aplikován až následně krajským soudem v ústavní stížností napadeném rozsudku. Tyto závěry platí i pro argumentaci stěžovatelů týkající se přechodu nároku na zaplacení přiměřeného zadostiučinění za zásah do osobnostních práv na ně jako na dědice původního žalobce. Uvedený rozsudek Nejvyššího soudu byl vydán v návaznosti na stěžovateli odkazovaný nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3416/20 a v něm obsažené konstatování, že bylo porušeno právo na zákonného soudce, k němuž došlo v důsledku nepředložení věci senátem Nejvyššího soudu velkému senátu občanskoprávního a obchodního kolegia v otázce zaujetí odlišného stanoviska k aplikaci doktríny ztráty šance. V kontextu závěrů obsažených v rozsudku velkého senátu Nejvyššího soudu jsou stěžovatelé rovněž v postavení tzv. druhotných obětí, na něž nárok původního žalobce nepřešel.

22. Druhá vedlejší účastnice řízení považuje napadená rozhodnutí za správná. Argumentace stěžovatelů k porušení práva na soudní ochranu v důsledku průtahů v řízení nemá s předmětem tohoto řízení nic společného. Co se týče polemiky se závěry ohledně příčinné souvislosti, stěžovatelé pouze opakují svoji argumentaci, která již byla obecnými soudy zodpovězena. Závěry o existenci příčinné souvislosti považuje druhá vedlejší účastnice řízení za správné. Existence příčinné souvislosti musí být prokázána s vysokou mírou pravděpodobnosti a musí jít o příčinu převažující, kdy nestačí pouhá naděje na vyléčení. Za nedůvodnou považuje i argumentaci týkající se přechodu nároků za ztrátu šance na

stěžovatele. K poskytnutí náhrady za ztrátu šance se stěžovatelé vyjádřili až v závěrečné fázi soudního řízení.

23. Ústavní soud zaslal vyjádření účastníků a vedlejších účastnic řízení stěžovatelům k replice. Vzhledem k tomu, že vyjádření nepřináší nic nového, stěžovatelé pouze zopakovali, že v řízení o ústavní stížnosti půjde o řešení otázky příčinné souvislosti, když mají za to, že převažující příčinou nebylo onemocnění samotné, nýbrž péče neposkytnutá lege artis, jakož i otázka přechodu nároku původního žalobce vyplývající ze zásahu do jeho osobnostních práv na stěžovatele.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

24. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v němž byla vydána soudní rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni advokátem v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Upuštění od ústního jednání

25. Ústavní soud podle § 44 zákona o Ústavním soudu zvážil, zda ve věci není třeba konat ústní jednání. Dospěl k závěru, že by to nepřispělo k dalšímu objasnění věci, než jak se s ní Ústavní soud seznámil z vyžádaného soudního spisu krajského soudu sp. zn. 23 C 99/2008 a z podání účastníků řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

VI. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

26. Ústavní soud připomíná, že není součástí soustavy soudů [čl. 91 odst. 1 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)] a nepřísluší mu výkon dozoru nad jejich rozhodovací činností. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

VI a) Obecná východiska ústavněprávního přezkumu

27. Ústavní úprava základních práv a svobod prozařuje celým právním řádem, a to včetně oblastí práva soukromého. Povinností orgánů veřejné moci je vykládat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod, což pro soudy výslovně vyplývá z čl. 4 Ústavy [srov. nález ze dne 31. 8. 2015 sp. zn. II. ÚS 1287/14 (N 159/78 SbNU 401)]. Při výkladu a aplikaci právních předpisů nelze pomíjet jejich účel a smysl, který není možné hledat jen ve slovech a větách toho kterého předpisu, ale je v něm třeba vždy nalézat i zásady uznávané demokratickými právními státy [srov. nález ze dne 7. 5. 2009 sp. zn. I. ÚS 523/07 (N 113/53 SbNU 409)]. Obecné soudy jsou povinny zajistit, aby v procesu před nimi a v jejich výkladu a aplikaci podústavního práva byla vždy přítomna spravedlnost [nález ze dne 16. 10. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 16/12 (N 174/67 SbNU 115)].

28. V nálezu ze dne 9. 7. 2009 sp. zn. II. ÚS 2379/08 (N 157/54 SbNU 33; zejména body 10 až 12) Ústavní soud vyslovil, že zdraví je součástí fyzické integrity člověka a jako takové je chráněno čl. 7 odst. 1 Listiny, chránícím nedotknutelnost osoby a její soukromí, resp. čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), chránícím soukromý život. Ustanovení čl. 7 Listiny je rozvinutím ustanovení o právu na život (čl. 6 Listiny), se zřejmým důrazem na to, zajistit ochranu člověka v běhu jeho života i po fyzické stránce. U práva na nedotknutelnost osoby a soukromí se tedy jedná o právo bezprostřední a působící přímo napříč celým právním řádem. Pokud soudy odepřou

stěžovateli právo na soudní ochranu práva na zdraví bez ústavně akceptovatelného důvodu, poruší tím základní právo stěžovatele podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 7 odst. 1 Listiny.

29. Respektování soukromého života musí zahrnovat do určité míry právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi, když součástí soukromého života je též život rodinný, zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými, zejména vztahy sociální a morální [srov. nález ze dne 1. 3. 2000 sp. zn. II. ÚS 517/99 (N 32/17 SbNU 229)]. Rodinný život zahrnuje kromě jiného vztahy mezi nejbližšími rodinnými příslušníky (dětmi, rodiči, prarodiči) a protiprávní narušení těchto rodinných vztahů představuje neoprávněný zásah do práva na soukromý a rodinný život fyzické osoby.

30. Součástí ústavní ochrany soukromého a rodinného života (podle čl. 10 odst. 2 Listiny) je právo na přiměřeně vysoké finanční zadostiučinění za nemajetkovou újmu, jehož výše musí dostatečně odrážet intenzitu zásahu do uvedených práv. Základním a určujícím hlediskem pro stanovení konkrétního způsobu a výše přiměřeného zadostiučinění musí být hledisko závažnosti a intenzity zásahu do práv náležejících do intimní sféry soukromého života jednotlivce, dotýkající se samé podstaty lidství a lidské důstojnosti, který je s ohledem na její význam nezbytné vnímat jako zásah nejcitlivější a nejzávažnější [srov. nález ze dne 6. 3. 2012 sp. zn. I. ÚS 1586/09 (N 43/64 SbNU 491)].

31. V již zmiňovaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 3416/20 Ústavní soud zdůraznil, že by měl být aplikován takový přístup k odpovědnosti za pochybení ve zdravotní péči, který nejlépe zajistí, aby zdravotnická zařízení poskytovala své služby na co nejvyšší úrovni, a v případě, že dojde k pochybení, měla snahu o zavedení takových systémových opatření a kontrolních mechanismů, aby dalším pochybením ve své činnosti zabránila. V tomto nálezu Ústavní soud vyzval obecné soudy k nalezení řešení, které by poskytovalo adekvátní ochranu pacientům. Každopádně Ústavní soud akcentoval preventivní působení práva (včetně ústavních předpisů jako čl. 31 Listiny) a zdůraznil rovněž, že „čím důslednější právní ochrana pacientů bude, tím větší bude mít zdravotnické zařízení snahu chyby eliminovat, přinejmenším proto, že se jim to ‚vyplatí' i z finančního hlediska. Současně je třeba vzít v úvahu, že kontraproduktivním řešením může být zavedení drakonického ‚trestání' za jakékoliv pochybení zdravotnického zařízení, i když by nemohlo reálně ovlivnit zdraví pacienta“.

VI b) Vztažení obecných východisek na posuzovanou věc

32. Stěžovatelé napadají rozhodnutí, jimiž nebylo vyhověno žalobě na peněžitou náhradu za zásah do práva na zdraví a dalších osobnostních práv původního žalobce ve smyslu § 11 a 13 obč. zák. Stěžovatelé nastolují především otázku, zda mezi postupem Nemocnice Přerov a vzniklou újmou existovala příčinná souvislost a zda přešel nárok původního žalobce vyplývající z jeho osobnostních práv na stěžovatele. Je zřejmé, že v medicínsko-právních sporech obdobného charakteru je prokázání příčinné souvislosti mezi porušením právní povinnosti lékaře (zdravotnického zařízení) a újmou na zdraví (poškozeného) stěžejní. Právě otázka prokázání příčinné souvislosti a míry zavinění za újmu na zdraví prolíná celým řízením a je nosným tématem, na němž jsou postavena rozhodnutí obecných soudů. Vedle toho celým řízením rezonovala, třebaže nikdy nevystupovala do popředí, otázka odpovědnosti zdravotnického zařízení za nesprávný lékařský postup v souvislosti s újmou také na dalších osobnostních právech původního žalobce, resp. nyní stěžovatelů jako právních nástupců původního žalobce, konkrétně práva na život, soukromí a na lidskou důstojnost.

33. Ústavní soud předně oceňuje již v minulosti uskutečněnou změnu v přístupu Nejvyššího soudu k dané problematice, a to jednak v otázce, že porušení povinnosti poskytovatele zdravotní péče postupovat tzv. lege artis může být zásahem do osobnostních práv pacienta odčinitelným i přiměřeným zadostiučiněním (k tomu např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3332/2020), tak i v otázce prokazování míry příčinné souvislosti mezi

protiprávním postupem lékaře (zdravotnického zařízení) a vzniklou újmou (odklon od požadavku na prokázání stoprocentní příčinné souvislosti a přechod k prokázání příčiny převažující).

34. Co se týče možného zásahu do osobnostních práv, Nejvyšší soud již v rozhodnutí ze dne 27. 9. 2017 sp. zn. 30 Cdo 41/2017 v souladu s právním názorem Ústavního soudu vysloveným v nálezu ze dne 20. 12. 2016 sp. zn. III. ÚS 3067/13 (N 247/83 SbNU 855) začal prosazovat zásadu, podle níž pro úspěšné uplatnění práva na ochranu osobnosti není vyžadováno vyvolání konkrétních následků, ale postačí, že zásah byl objektivně způsobilý narušit nebo alespoň ohrozit práva chráněná v § 11 obč. zák. Neposkytne-li tedy lékař zdravotní službu na náležité odborné úrovni a současně sníží pacientovu šanci na přežití (uzdravení), představuje tato skutečnost zásah do osobnostních práv pacienta, což dostačuje k úspěšnému uplatnění práv na ochranu osobnosti. Nelze-li prokázat příčinnou souvislost mezi protiprávním postupem lékaře (zdravotnického zařízení) a vzniklou újmou, je možné se domáhat nároků v důsledku zásahu do osobnostních práv.

35. Obecné soudy se zabývaly velmi podrobně otázkou příčinné souvislosti mezi nesprávným postupem zdravotnického zařízení a vzniklým následkem (újmou na zdraví). K zodpovězení otázky, do jaké míry byl postup non lege artis příčinou následku na zdraví původního žalobce, byl pořízen znalecký posudek, který mj. zodpovídal otázku, jaké mohou být následky onemocnění herpetickou encefalitidou, i při včasném nasazení léčby (při prvních příznacích). Z něj vyplynulo, že i včasné nasazení správné léčby (antivirotické terapie) by nemohlo stoprocentně zaručit vyléčení pacienta bez následků, tedy konkrétněji, že při léčbě antivirotiky nemoc překoná bez následků čtyřicet pět až šedesát tři procent ze všech nemocných. Ve znaleckém posudku výslovně stojí, že včasné nasazení léčby (do 5 dnů od prvních příznaků onemocnění) zvyšuje šanci na přežití na devadesát procent, ale neurologické následky mohou být i tak až u třiceti až padesáti procent přeživších (viz č. l. 533 vyžádaného spisu). Na základě těchto závěrů obecné soudy dovodily, že nesprávný postup Nemocnice Přerov nebyl převažující příčinou újmy na zdraví původního žalobce.

36. Postup non lege artis na straně Nemocnice Přerov je v tuto chvíli nesporný, otázkou zůstává, zda tento postup zapříčinil stav původního žalobce a vedl k zásahu do jeho osobnostních práv. Vychází-li Ústavní soud z pojetí příčinné souvislosti tak, jak ji vymezil sám Nejvyšší soud pro otázky medicínských sporů, pak poskytovatel zdravotní péče neodpovídá za nesprávně stanovenou diagnózu či jiný postup tzv. non lege artis (tj. protiprávní jednání), jestliže zdravotní stav pacienta byl takový, že ani řádně zvolený postup při léčbě by trvalému poškození jeho zdraví při obvyklém chodu věcí nezabránil (např. opakovaně zmiňovaný rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3332/2020 nebo usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 8. 2011 sp. zn. 25 Cdo 1778/2009). V poměrech této věci se však obecné soudy, včetně Nejvyššího soudu, tohoto pojetí nedržely. Zkoumaly, zda mohl původní žalobce dosáhnout plného vyléčení i při správně a včas ordinované léčbě, tedy správným postupem. S ohledem na nízké procento úplného vyléčení dospěly k závěru, že nikoliv, a proto konstatovaly, že mezi nesprávným postupem a újmou na zdraví původního žalobce není příčinná souvislost a žalobu na náhradu újmy způsobenou zásahem do osobnostního práva původního žalobce na zdraví zamítly. Soudy věc ovšem posuzovaly „z opačného konce“. Otázkou, kterou si měly soudy klást, nebylo, zda mohl původní žalobce dosáhnout úplného vyléčení, ale v jakém zdravotním stavu mohl původní žalobce být, pokud by jeho léčba byla zahájena správně a včas. Obecné soudy pominuly, že kritériem pro určení příčinné souvislosti mezi pochybením Nemocnice Přerov a skutečným zdravotním stavem původního žalobce je zdravotní stav původního žalobce, kterého mohl s dostatečnou pravděpodobností dosáhnout při včasném nasazení správné léčby. Pouze pokud by i při řádně zvoleném postupu nebylo možné s dostatečnou určitostí a mírou pravděpodobnosti (tak jak tuto pravděpodobnost pro příčinnou souvislost při medicínských sporech vymezil Nejvyšší

soud) předpokládat, že by stav původního žalobce byl jiný, lepší, lze uzavřít, že mezi pochybením Nemocnice Přerov a zdravotním stavem původního žalobce není příčinná souvislost. Obecné soudy se tedy měly ptát a měly posuzovat, zda je s vysokou mírou pravděpodobné a očekávané, že by i při správné léčbě původní žalobce skončil, zjednodušeně řečeno, ve vegetativním stavu.

37. Není prokázáno ani vyvráceno, že správná a včasná léčba mohla přispět k tomu, aby původní žalobce neupadl do vegetativního stavu s nutností trvalé hospitalizace v zařízení sociální péče. Právě tyto aspekty měly být zohledněny, resp. k těmto aspektům mělo směřovat dokazování obecných soudů, a na základě toho měly soudy posuzovat nároky původního žalobce a stěžovatelů. To však neučinily a tímto postupem soudy odepřely stěžovatelům soudní ochranu.

38. S Nejvyšším soudem lze souhlasit, že možnost práva na satisfakci za zásah do osobnostních práv spočívající v tom, že pacientu (původnímu žalobci) nebyla poskytnuta péče na náležité úrovni a v důsledku toho byl připraven o šanci na vyléčení, nebyla předmětem řízení zahájeného původním žalobcem. Nicméně nárok na přiměřené zadostiučinění za porušená jiná osobnostní práva, kromě práva na zdraví, předmětem řízení zřetelně byl. Původní žalobce svoji žalobu založil nejen na tom, že mu nesprávným lékařským postupem byla způsobena újma na zdraví a domáhal se náhrady újmy za zásah do tohoto svého základního práva, nýbrž i na tvrzení, že v důsledku pochybení Nemocnice Přerov došlo ke zcela zásadnímu zásahu i do jeho jiných osobnostních práv, z nichž mu zůstalo zachováno pouze právo na život samotný (viz č. l. 4 vyžádaného spisu). Výslovně uváděl, že kromě práva na zdraví bylo v důsledku pochybení na straně Nemocnice Přerov porušeno i právo na lidskou důstojnost, rodinný život a ochranu soukromí. Opakoval, že z realizace těchto práv neměl žádný prospěch. Myšlenky týkající se zásahu do osobnostních práv rozvinul dále v podání ze dne 19. 6. 2012 (č. l. 152 a násl.). Zdůraznil, že zcela ztratil příležitost žít a rozvíjet svůj soukromý a rodinný život, prožívat zážitky, tedy realizovat dynamickou složku své osobnosti. Vzhledem k rozsahu postižení nemohl být ani v péči rodičů, nemohl si ani vybrat místo, kde bude žít, jak a s kým, byl odkázán na trvalou nemocniční péči. Krajský a vrchní soud se však touto otázkou a porušením těchto osobnostních práv vůbec nezabývaly, jelikož nesprávně přistoupily k posouzení otázky příčinné souvislosti mezi chybným postupem Nemocnice Přerov a výsledným zdravotním stavem původního žalobce.

39. Nejvyšší soud proto v napadeném rozhodnutí nesprávně uvedl, že nárok původního žalobce na zadostiučinění za zásah do jeho (jiných) osobnostních práv nebyl předmětem tohoto řízení (viz str. 6 napadeného usnesení). V návaznosti na to ještě doplnil, že v předchozím usnesení sp. zn. 25 Cdo 2983/2021 nevyslovil a ani nemohl vyslovit, že by snad na stěžovatele jako na dědice přešly veškeré nároky ze zásahů do osobnostních práv původní žalované (pozn. myšleno patrně původního žalobce), pouze projednávaný nárok na zásah spočívající v utrpěné újmě. Tento závěr nekoresponduje s tím, co Nejvyšší soud vyslovil v předchozím usnesení sp. zn. 25 Cdo 2983/2021 v téže věci, v němž uvedl, že jde o zásah do všech osobnostních práv, k němuž došlo poškozením zdraví původního žalobce a tato práva náleží do pozůstalosti (viz čtvrtý odstavec od konce usnesení sp. zn. 25 Cdo 2983/2021). Tímto postupem zasáhl Nejvyšší soud do práva stěžovatelů na soudní ochranu, a to včetně legitimního očekávání stěžovatelů, pokud jde o konstantnost již jednou vysloveného právního názoru na tutéž otázku v téže věci.

40. Ústavní soud přistoupil ke zrušení všech ústavní stížností napadených rozhodnutí. Na obecných soudech bude, aby se v kontextu výše uvedeného zabývaly tím, zda lze dospět k závěru o naplnění příčinné souvislosti mezi nesprávným lékařským postupem Nemocnice Přerov a tím, do jakého zdravotním stavu upadl původní žalobce, a rozhodly o nároku na zadostiučinění za zásah do všech stěžovateli uváděných osobnostních práv.

VII. Závěr

41. Ústavní soud dospěl k závěru, že Nejvyšší soud, vrchní soud a krajský soud napadenými rozhodnutími porušil právo stěžovatelů na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť jimi provedený výklad vedl ke zjevné nespravedlnosti.

42. S ohledem na výše uvedené Ústavní soud stěžovatelům vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 207
Uplatnění korektivu dobrých mravů v soukromém právu
(sp. zn. I. ÚS 1479/23 ze dne 14. listopadu 2024)

Korektiv dobrých mravů podle § 3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v odůvodněných případech dovoluje zmírnit tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti; je třeba jej chápat až jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem,* jde-li o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům. Význam institutu dobrých mravů nabývá ústavně právní dimenze jako projev ústavní povinností soudce vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod vycházet v každé věci z jejích konkrétních jednotlivých okolností, snažit se v každé věci nalézt její spravedlivé řešení a své rozhodnutí náležitě odůvodnit.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Wintra a soudců Jaromíra Jirsy a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti obchodní společnosti Oblastní nemocnice Kolín, a. s., nemocnice Středočeského kraje, sídlem Žižkova 146, Kolín, zastoupené JUDr. Jiřím Jarošem, Ph.D., advokátem, sídlem Na Pankráci 449/11, Praha 4 – Nusle, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. března 2023 č. j. 33 Cdo 3856/2022-370, rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 15. června 2022 č. j. 21 Co 121/2022-308 a rozsudku Okresního soudu v Kolíně ze dne 22. prosince 2021 č. j. 11 C 154/2016-261, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Kolíně jako účastníků řízení a obchodní společnosti X, zastoupené Mgr. Pavlem Markem, advokátem, sídlem Na Poříčí 1070/19, Praha 1 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 15. března 2023 č. j. 33 Cdo 3856/2022-370, rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 15. června 2022 č. j. 21 Co 121/2022-308 a rozsudkem Okresního soudu v Kolíně ze dne 22. prosince 2021 č. j. 11 C 154/2016-261 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. března 2023 č. j. 33 Cdo 3856/2022-370, rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 15. června 2022 č. j. 21 Co 121/2022-308 a rozsudek Okresního soudu v Kolíně ze dne 22. prosince 2021 č. j. 11 C 154/2016-261 se proto zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi

byla porušena její ústavně zaručená práva podle čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z ústavní stížnosti, jejích příloh a vyžádaného soudního spisu se podává, že vedlejší účastnice se účastnila veřejné zakázky na nákup vybavení pro nový pavilon kolínské nemocnice vypsané stěžovatelkou jako zadavatelkou a mimo jiné hrazené z dotace z fondů Evropské unie. Po ukončení zadávacího řízení stěžovatelka a vedlejší účastnice, jako vybraná uchazečka, uzavřely dne 27. 12. 2011 kupní smlouvu v celkové hodnotě 130 580 297 Kč. Později se uvedená veřejná zakázka stala předmětem trestních řízení v tzv. kauze R. vedených mimo jiné proti vedlejší účastnici či jejímu jednateli, Ř., pro podezření z trestného činu podplácení - ovlivnění uvedené veřejné zakázky. Proto poskytovatel dotace při probíhajícím trestním řízení pozastavil vyplacení její části ve výši 71 647 249,08 Kč a z téhož důvodu stěžovatelka část kupní ceny v téže výši vedlejší účastnici včas neuhradila.

3. V roce 2019 došlo k pravomocnému zproštění obžaloby Ř., jednatele vedlejší účastnice. Vedlejší účastnice však byla uznána vinnou z trestného činu podplácení v souvislosti s uvedenou veřejnou zakázkou, a to rozsudkem Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“) ze dne 31. 1. 2020 sp. zn. 4 T 42/2016 ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud“) ze dne 21. 6. 2022 č. j. 2 To 127/2020-28029. Po vyplacení části dotace v roce 2020 jejím poskytovatelem stěžovatelka vedlejší účastnici uhradila zbylou část kupní ceny, avšak bez požadovaných sjednaných úroků z prodlení.

4. Mezitím se vedlejší účastnice po stěžovatelce v roce 2013 domáhala zaplacení části kupní ceny s příslušenstvím. Krajský soud v tomto řízení rozsudkem ze dne 3. 9. 2020 č. j. 56 Cm 48/2013-664 uložil stěžovatelce zaplatit vedlejší účastnici úrok z prodlení s povinností zaplatit 66 000 000 Kč jako část kupní ceny. V části týkající se zaplacení kupní ceny bylo řízení zastaveno. Uvedený rozsudek potvrdil vrchní soud rozsudkem ze dne 26. 10. 2021 č. j. 4 Cmo 183/2020-808 a podané dovolání proti němu odmítl Nejvyšší soud usnesením ze dne 14. 12. 2022 č. j. 33 Cdo 215/2022-899. Obecné soudy tehdy shledaly, že kupní smlouva nebyla v rozporu s dobrými mravy; šlo o obvyklou sjednanou cenu, ujednání nikoho nezvýhodňují, dohodnuté úroky odpovídají zásadám poctivého obchodního styku a probíhající trestní řízení nemá na věc vliv. Rozhodnutí v tomto řízení nejsou předmětem nynější ústavní stížnosti; týkají se však řízení o ústavní stížnosti téže stěžovatelky vedeného pod sp. zn. II. ÚS 618/23.

5. Vedlejší účastnice se mezitím domáhala v roce 2016 po stěžovatelce další žalobou zaplacení 5 647 249,03 Kč s příslušenstvím jako zbylé části kupní ceny. Okresní soud v Kolíně (dále jen „okresní soud“) po zastavení řízení v části týkající se zaplacení kupní ceny (po jejím uhrazení stěžovatelkou v roce 2020; viz sub 3 i. f.) mimo jiné uložil napadeným rozsudkem stěžovatelce zaplatit vedlejší účastnici 1 524 192,51 Kč jako smluvní úrok z prodlení ve výši 0,01 % denně z dlužné částky části kupní ceny. Okresní soud obdobně jako v řízení o první žalobě vedlejší účastnice u krajského soudu shledal, že trestní řízení vedená v souvislosti s veřejnou zakázkou předcházející uzavření smlouvy na platnost smlouvy vliv nemají. Smlouva je určitá, její ujednání srozumitelná a plnění z ní nebyla ve vzájemném nepoměru. Smlouva proto není neplatná pro rozpor s dobrými mravy, jak tvrdí stěžovatelka.

6. Krajský soud poté k odvolání stěžovatelky napadeným rozsudkem potvrdil uvedený napadený rozsudek okresního soudu. Pro krajský soud bylo mimo jiné klíčové, že stěžovatelka naopak v rozporu se smlouvou včas nezaplatila kupní cenu. Nemůže se proto dovolávat zásady, že nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního jednání. Stěžovatelka nadto jako zadavatelka odpovídala za řádný postup při zadávání veřejné zakázky. Pozdější získání prostředků z dotace není relevantní, protože smlouva zaplacení kupní ceny na výplatu dotace nevázala. Výplata dotace tedy nebyla podle krajského soudu rozhodná, i kdyby její pozastavení způsobila vedlejší účastnice.

7. Nejvyšší soud poté napadeným usnesením odmítl dovolání stěžovatelky, částečně neboť je neshledal přípustným, a částečně pro vady spočívající v chybějícím vymezení náležitostí dovolání. Nejvyšší soud poukázal na to, že v době vydání rozhodnutí neexistoval pravomocný rozsudek trestního soudu, kterým by byly obecné soudy vázány. Později k němu nebylo možné přihlédnout (§ 241a odst. 6 o. s. ř.). U tvrzení nezohlednění širších souvislostí stěžovatelka nevymezila žádnou právní otázku, tím spíše ji neporovnala s rozhodovací praxí Nejvyššího soudu, což je zákonným předpokladem bezvadného dovolání.

II. Argumentace stěžovatelky

8. Stěžovatelka tvrdí, že kupní smlouva uzavřená s vedlejší účastnicí odporuje dobrým mravům, protože vzešla ze zadávacího řízení ovlivněného trestným činem. Bylo oprávněné, že stěžovatelka část kupní ceny po době splatnosti nehradila, protože jí nebyla pro probíhající trestní řízení vyplacena odpovídající část dotace a protože měla kvůli probíhajícímu trestnímu řízení pochybnosti o platnosti smlouvy. Vedlejší účastnice přitom byla za ovlivnění veřejné zakázky pravomocně odsouzena. Obecné soudy též tvrzený rozpor s dobrými mravy chybně zkoumaly toliko po „stránce obsahové“. Rozhodné však bylo, že vedlejší účastnice si uzavření smlouvy zajistila přijetím úplatku, s čímž se obecné soudy nevypořádaly. Korupce bezpochyby dobrým mravům odporuje.

9. Stěžovatelka se dovolává zásady zákazu těžit z vlastního protiprávního jednání; neoprávněný prospěch vedlejší účastnice přitom nespočívá jen v uměle navýšené kupní ceně, ale zejména v samotném získání veřejné zakázky. Neoprávněný prospěch totiž netvoří jen čistý zisk, ale též zajištění obchodní příležitosti, zvyšování obratu či upevnění postavení na trhu. I u sjednání ceny obvyklé (z čehož vychází obecné soudy) tedy není vyloučeno, že vedlejší účastnice měla ze svého trestného činu neoprávněný prospěch. Stěžovatelka k argumentaci obecných soudů o své odpovědnosti za zadávací řízení tvrdí, že k uplácení došlo mezi jednatelem vedlejší účastnice a zaměstnancem jiné obchodní společnosti, řídící osoby ovládající stěžovatelku; stěžovatelka proto s trestněprávním jednáním nemá na rozdíl od vedlejší účastnice nic společného. Jednání vedlejší účastnice je tak jedinou příčinou neprovedení včasné úhrady kupní ceny.

10. Z judikatury Ústavního soudu dále vyplývá, že korektiv dobrých mravů dovoluje v právu působení jiných neprávních hodnot či spravedlnosti; v opačném případě může dojít k porušení ústavně zaručených práv účastníka řízení. Obecné soudy nadto v rozporu s ustáleným chápáním korektivu dobrých mravů paušálně odmítly zohlednit probíhající trestní řízení při posouzení platnosti kupní smlouvy. Nedůsledné zhodnocení okolností nynější věci proto odporuje ústavně zaručeným právům stěžovatelky. Konečně se stěžovatelka vymezuje proti argumentaci Nejvyššího soudu vyplývající z jeho judikatury, že porušení norem veřejného práva (o veřejných zakázkách) nemá vliv na platnost soukromoprávního jednání (smluv). Z doktríny a judikatury správních soudů se totiž podává, že zadávání veřejných zakázek je problematikou soukromoprávní.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

11. Soudce zpravodaj zaslal podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, ústavní stížnost účastníkům a vedlejší účastnici řízení k vyjádření.

12. Nejvyšší soud ve vyjádření uvedl, že stěžovatelka v dovolání formulovala jedinou právní otázku, kterou měla za Nejvyšším soudem neřešenou; zda se neplatnost právního úkonu pro rozpor s dobrými mravy posuzuje výhradně vůči obsahu či účelu právního úkonu, anebo též vůči okolnostem, za kterých byl právní úkon učiněn, spočívají-li v protiprávním jednání. Nejvyšší soud měl právní otázku za vyřešenou a na příslušná rozhodnutí odkázal. Porušení norem veřejného práva samo o sobě neplatnost právního úkonu nezpůsobuje. Jiné způsobilé dovolací námitky stěžovatelka nepředložila.

13. Krajský soud ve vyjádření uvedl, že neporušil ústavně zaručená práva stěžovatelky, a proto navrhl zamítnutí ústavní stížnosti. Okresní soud se k zaslané ústavní stížnosti nevyjádřil.

14. Vedlejší účastnice ve vyjádření v souvislosti s obsahem dovolání stěžovatelky zdůraznila zásadu vázanosti Nejvyššího soudu dovolací argumentací, kterou nelze bezdůvodně překročit. Zásadou zákazu těžit z vlastní nepoctivosti lze argumentovat i u stěžovatelky, protože členové jejího řídícího orgánu byli v téže věci odsouzeni. Vedlejší účastnici by nadto při závěru o neplatnosti smlouvy náleželo právo na vydání bezdůvodného obohacení, které ostatně *in eventum* u soudů uplatnila. Vedlejší účastnice klade otázku, jak mohla být odsouzena jako právnická osoba, přestože její jednatel byl u téhož jednání obžaloby zproštěn. Konečně vedlejší účastnice zdůrazňuje, že § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „občanský zákoník“), jehož se stěžovatelka dovolává, považuje za neplatný jen ten právní úkon, u nějž dobrým mravům odporuje jeho účel či obsah. To zde však stěžovatelka ani nenamítala, ostatně sama ji jako zadavatelka sepsala. Za výběr nejvhodnější nabídky je též podle zákona odpovědný zadavatel.

15. Soudce zpravodaj zaslal doručená vyjádření stěžovatelce na vědomí a k případné replice. Stěžovatelka svého práva k replice nevyužila.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

Obecná východiska

17. Nynější ústavní stížnost se týká uplatnění korektivu dobrých mravů v soukromém právu. Tato problematika se v judikatuře Ústavního soudu projevuje zejména v souvislosti s povinností soudce vycházet v každé věci z jejích jednotlivých okolností a snažit se v každé věci nalézt její spravedlivé řešení [viz nález ze dne 5. 8. 2010 sp. zn. II. ÚS 3168/09 (N 158/58 SbNU 345) či ze dne 5. 6. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3653/11 (N 118/65 SbNU 553)]. Korektiv dobrých mravů představuje významnou zásadu, která v odůvodněných případech dovoluje zmírnit tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti; je třeba jej chápat až jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem,* jde-li o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům (viz body 23 a 24 nálezu ze dne 10. 1. 2023 sp. zn. III. ÚS 1190/22).

18. Ostatně také Nejvyšší soud ustáleně vychází z předpokladu, že dobré mravy představují souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2005 sp. zn. 26 Cdo 1865/2004 či ze dne 12. 11. 2014 sp. zn. 31 Cdo 3931/2013). Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2001 sp. zn. 25 Cdo 2895/99 uplatnění korektivu dobrých mravů přichází v úvahu nejen při tzv. šikanózním výkonu práva, ale rovněž je-li zřejmé, že výkon práva vede k nepřijatelným důsledkům projevujícím se jak mezi účastníky, tak na postavení některého z nich navenek (srov. dále např. usnesení ze dne 29. 3. 2016 sp. zn. 33 Cdo 4358/2015 či ze dne 11. 2. 2020 č. j. 26 Cdo 3689/2019-526).

19. Korektiv dobrých mravů představuje ze své podstaty nástroj, kterým lze reagovat na rozličné a obtížně řešitelné situace, se kterými právní normy (byť běžně z dobrých důvodů)

nemusí počítat. Ústavní soud proto v této souvislosti také odmítá kategorické závěry od obecných soudů v souvislosti s tímto korektivem, zejména že některé okolnosti nemohou být při jeho uplatnění relevantní; s takovými argumenty je třeba být opatrný, protože mohou vést k neodůvodněnému zúžení uplatnění tohoto institutu, jež má tradičně v právním řádu své místo při aplikaci principů ekvity či spravedlnosti a hledání spravedlivého řešení společenských konfliktů. Aby korektiv dobrých mravů naplňoval svůj účel, musí zůstat „otevřen“ v zásadě všemu, samozřejmě za pečlivého vyvažování vzájemně působících zájmů v konkrétní situaci, zejména právní jistoty a dalších zásad směřujících k zajištění stability a předvídatelnosti práva.

20. Dobrým příkladem je nález ze dne 3. 11. 2020 sp. zn. IV. ÚS 702/20 (N 205/103 SbNU 57). V něm Ústavní soud zjednodušeně řečeno odmítl argumentaci obecných soudů, že u uplatnění práv ze smlouvy o úvěru nelze při použití korektivu dobrých mravů zohlednit vztahy mezi solidárními dlužníky navzájem. Pojem „dobrých mravů“ totiž představuje právě nejen rovinu práva, nýbrž i oblast mimo něj (bod 23 nálezu). Ústavní soud tehdy rovněž neoznačil za správné či ústavně konformní jediné řešení tehdejší věci, avšak vytkl obecným soudům, že se k jednomu řešení přiklonily bez náležitého zhodnocení důsledků řešení jiného. Proto také odmítl pouhý odkaz na oprávněnost nároku tehdejší žalobkyně výlučně podle práva; dobré mravy totiž ze své podstaty nutně nemusí vycházet z týchž okolností jako hypotéza příslušné právní normy. Soustředění argumentace výhradně na oprávněnost uplatňovaného nároku (podle práva) se s podstatou korektivu dobrých mravů míjí.

21. Porušením práva na soudní ochranu může být i situace, kdy v hodnocení skutkových zjištění absentuje určitá část skutečností, která vyšla v řízení najevo (tím spíše, pokud ji účastník řízení namítal), nicméně obecný soud ji náležitým způsobem v celém souhrnu posuzovaných skutečností nezhodnotil, aniž by např. dostatečným způsobem odůvodnil jejich irelevantnost [viz nález ze dne 2. 6. 2010 sp. zn. I. ÚS 2232/07 (N 119/57 SbNU 467) či bod 33 nálezu ze dne 8. 11. 2016 sp. zn. III. ÚS 2700/15 (N 212/83 SbNU 369)]. To se týká i korektivu dobrých mravů.

Použití obecných východisek na nynější věc

22. Stěžovatelka v nynější ústavní stížnosti namítá, že v její věci existuje souhrn okolností, které vylučují oprávněnost nároku vedlejší účastnice na zaplacení úroků z prodlení se zaplacením kupní ceny. Podstatou její argumentace je zejména tvrzení, že vedlejší účastnice získala zakázku vedoucí k uzavření kupní smlouvy trestným činem, o čemž existuje pravomocný rozsudek trestního soudu.

23. Obecné soudy se ve věci soustředily na výklad § 39 občanského zákoníku o neplatnosti smlouvy pro rozpor s dobrými mravy. Věc však je třeba posoudit i podle § 3 odst. 1 téhož zákona stanovícího mimo jiné, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Dobré mravy v českém občanském právu představují jednu ze stěžejních zásad soukromého práva, ztělesňující fundamentální společenské hodnoty. Tato zásada má normativní funkci; slouží k nalézání spravedlivého řešení tam, kde by formální aplikace právních norem vedla k neudržitelným výsledkům. Povinností obecných soudů tedy na podkladě tvrzení stěžovatelky nebylo jen hodnotit smlouvu či její obsah (jde-li o ujednání o úrocích z prodlení), nýbrž i to, zda žalobní požadavek na zaplacení těchto úroků jako výkon práva není s dobrými mravy v rozporu.

24. Lze jen dodat, že účastníci řízení nejsou odpovědní za právní kvalifikaci svých tvrzení, která je výlučnou odpovědností soudu (obdobně viz např. nálezy ze dne 14. 3. 2018 sp. zn. IV. ÚS 63/15, ze dne 29. 9. 2022 sp. zn. I. ÚS 543/22 či ze dne 24. 4. 2024 sp. zn. IV. ÚS 3072/22). Stěžovatelka v nynější věci přitom konstantně argumentovala, že žalobní požadavky vedlejší účastnice odporují dobrým mravům a ve prospěch této hypotézy

předkládala konkrétní tvrzení. Její povinností nebylo označit konkrétní právní normu, které se dovolává.

25. Již z toho důvodu lze pochybovat, zda se obecné soudy s těmito tvrzeními stěžovatelky dostatečně vypořádaly. Argumentace obecných soudů je totiž založená zejména na tom, že výsledek trestního řízení bez dalšího není rozhodný pro posouzení oprávněnosti nároku vedlejší účastnice z hlediska dobrých mravů, protože se nijak netýká obsahu ani účelu smlouvy (podle § 39 občanského zákoníku). Po částečném zastavení řízení po zaplacení kupní ceny stěžovatelkou přitom ve věci šlo již jen o úroky z prodlení. Povinností obecných soudů tedy bylo soustředit se k námitkám stěžovatelky také na zhodnocení oprávněnosti této povinnosti z hlediska dobrých mravů, nikoli nutně jen na platnost celé kupní smlouvy.

26. Stěžovatelka přitom poukazovala zejména na to, že se zaplacením kupní ceny, tedy povinností, na jejíž porušení reagují smluvní úroky, oprávněně vyčkávala na výsledek trestního řízení, které se týkalo veřejné zakázky, jež vyústila v uzavření kupní smlouvy. Napadená rozhodnutí by tedy měla spočívat na vyřešení nastolené otázky, tedy zda je za dané situace oprávněné po stěžovatelce požadovat zaplacení úroků z prodlení; za tím účelem bylo nutné zabývat se mimo jiné právě okolnostmi, za nichž se stěžovatelka ocitla v prodlení, a zda smluvní úroky v daném závazkovém vztahu plní svůj účel. Je tedy nutné zabývat se zásadně všemi okolnostmi, které na prodlení či účel (sjednaných) úroků mají v nynější věci vliv.

27. Má-li obecný soud za to, že některé okolnosti pro uplatnění korektivu dobrých mravů rozhodné nejsou, musí pro to přednést obhajitelné zdůvodnění. Pouhé tvrzení, že se zde některá okolnost nezohlední, z hlediska požadavků na zákaz svévole neobstojí.

28. Obhajitelné zdůvodnění přitom napadená rozhodnutí postrádají. Mimoběžná je argumentace krajského soudu (jehož odůvodnění je ze všech napadených rozhodnutí nejpodrobnější), že se stěžovatelka nemůže dovolávat zásady zákazu těžit z protiprávního jednání, porušila-li sama svoji povinnost zaplatit včas kupní cenu. Porušení této povinnosti je totiž nutným předpokladem oprávněnosti nároku na úrok z prodlení. Krajský soud zde tedy argumentuje v kruhu, protože v podstatě tvrdí, že nárok vedlejší účastnice je po právu (neodporuje dobrým mravům), protože na něj vedlejší účastnice má nárok. Jeho argumentace nijak nereaguje na podstatu tvrzeného rozporu s dobrými mravy, a uplatnění korektivu dobrých mravů tím automaticky neguje (viz sub 6 ve spojení s 17 až 20 shora).

29. Dalším argumentem krajského soudu je tvrzení, že zaplacení kupní ceny nebylo podle kupní smlouvy vázáno na vyplacení dotace, a ani proto nemohlo být prodlení stěžovatelky z hlediska dobrých mravů oprávněné. Toto tvrzení je pravdivé a jde bezpochyby o silný argument. Nejde však o okolnost jedinou či rozhodující. Podle Ústavního soudu totiž v nynější věci skutečně existuje řada dalších dílčích okolností, s nimiž je třeba se vypořádat a které je třeba pro konečné, spravedlivé vyřešení věci vzájemně zvážit. Což obecné soudy v nynější věci neučinily, a to ani s odkazem na dřívější rozhodování v obdobné věci vedené krajským soudem pod sp. zn. 56 Cm 48/2013.

30. Okolnosti svědčící ve prospěch stěžovatelky představují například, že samotné získání veřejné zakázky je podle pravomocných rozhodnutí trestních soudů výsledkem trestného činu vedlejší účastnice. Je notorietou, že jedním z pojmových znaků korupce je jednání v rozporu s dobrými mravy. Lze též přisvědčit stěžovatelce, že motivací korupčního jednání či neoprávněným prospěchem u ovlivnění veřejné zakázky nemusí být ani tak samotný zisk z její realizace, ale rovněž získání či upevnění pozice na trhu (obecně srov. Gřivna T. a kol. Kriminologie. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 538). Trestněprávní původ kupní smlouvy proto je relevantní; na její získání trestným činem je třeba hledět jako na společensky neakceptovatelné (amorální) jednání. Na celou situaci lze také hledět tak, že byla způsobena právě nemravným jednáním vedlejší účastnice.

31. Neobstojí zde ani argumentace krajského soudu, že stěžovatelka je jako zadavatelka odpovědná za řádný průběh zadávacího řízení; stěžovatelka nemůže být odpovědná za jednání

jednoho z účastníků zadávacího řízení, které bylo trestným činem. Sama stěžovatelka přitom jako právnická osoba v trestním řízení figurovala naopak jako poškozená. Obdobný důvod je také dalším argumentem, proč neobstojí tvrzení krajského soudu, že splatnost kupní ceny měla být navázána na vyplacení dotace. Je absurdní požadovat po účastnících právních vztahů, aby si předem smluvně stanovily rozsah svých práv a povinností při eventuálním spáchání trestného činu jednoho z nich vůči druhému. Na to by mělo být právo samo schopné adekvátně reagovat a samotná absence dohody by neměla bez dalšího negativně dopadat na poškozeného trestným činem.

32. Z ústavněprávního hlediska je třeba rovněž odmítnout argumentaci Nejvyššího soudu zákazem použití novot v dovolacím řízení (§ 241a odst. 6 o. s. ř.) vzhledem pozdějšímu k nabytí právní moci rozsudku trestního soudu o odsouzení vedlejší účastnice. Že se o konkrétní zakázce vede trestní řízení, bylo zřejmé již daleko dříve. Více než rok před vydáním napadeného rozsudku okresního soudu byl vydán odsuzující rozsudek v trestní věci. Již tehdy bylo zřejmé, že výsledek trestního řízení může být významný jako rozhodnutí o předběžné otázce. Sama stěžovatelka opakovaně poukazovala na relevanci výsledku trestního řízení pro zhodnocení okolností včasného nezaplacení kupní ceny (srov. např. č. l. 175 a násl., č. l. 188 nebo č. l. 306) s tím, že odvolací řízení v trestní věci dosud probíhá. Soudům rovněž nic nebránilo buď zohlednit poznatky z probíhajícího trestního řízení, které již byly k dispozici přinejmenším z rozhodnutí nalézacího soudu, nebo ještě lépe, řízení o žalobě přerušit podle § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř., k čemuž ostatně ani není třeba návrhu účastníků. Pouhé vypořádání se s argumentem probíhajícího trestní řízení s odkazem na zákaz novot v dovolacím řízení se však s podstatou námitek stěžovatelky v celé své šíři nevypořádává. Stěžovatelce též uplatnění těchto důvodů znemožňuje skutečnostmi vyplývajícími z trestního řízení fakticky argumentovat s ohledem na to, že trestní řízení před pravomocným rozhodnutím v nynější věci neskončilo.

33. Za klíčové lze dále považovat, proč vlastně stěžovatelka byla v prodlení s placením kupní ceny. Jak se totiž podává z dosavadních zjištění, stěžovatelka podle všeho pozastavila výplatu kupní ceny kvůli trestnímu řízení, které se o této veřejné zakázce vedlo, a kvůli pozastavení vyplacení části dotace, které též s tímto trestním řízením souviselo. Tyto okolnosti je přitom nutné hodnotit z hlediska tehdejší situace, ve které se stěžovatelka toho času nacházela, mimo jiné jako právnická osoba hospodařící s veřejnými prostředky. Z důvodu probíhajícího trestního řízení bylo pozastaveno hrazení dotace. Je sice pravdou, že povinnost zaplatit kupní smlouvu nebyla navázána na hrazení dotace. Bylo však podle Ústavního soudu oprávněné a bdělé z hlediska povinnosti spravovat veřejné peníze, nehradila-li stěžovatelka kupní cenu na zakázku, u níž bylo podezření na její ovlivnění trestným činem. Je oprávněné, že těmito okolnostmi vedlejší účastnice u stěžovatelky ztratila kredibilitu spolehlivého obchodního partnera, kterému se mají zaplatit desítky milionů korun. To mohlo být rozhodné právě i z hlediska finanční kázně. Nemuselo totiž být tehdy vůbec jisté, jak to „s penězi dopadne“, například zda nemohlo jít o součást rozsáhlejší trestné činnosti nebo že by stěžovatelka dotaci nakonec neobdržela, a cenu by musela hradit neočekávaně z vlastních zdrojů. Z těchto hledisek není proto důvodný argument krajského soudu, že výplata dotace nebyla rozhodná, i kdyby její pozastavení způsobila vedlejší účastnice.

34. Je rovněž zřejmé a je třeba zohlednit, že stěžovatelka kupní cenu doplatila hned, jakmile jí byla doplacena dotace. Mohlo totiž jít o významný signál, že z hlediska finanční kázně neexistují žádné závažné pochybnosti. Šlo rovněž jen o nezaplacení části kupní ceny. Korektiv dobrých mravů přitom nespočívá jen v oprávnění uplatněný nárok jako celek přiznat či nepřiznat, ale rovněž v požadavku výši nároku moderovat.

35. Amorální aspekt přiznání celé částky úroků z prodlení v nynější věci je rovněž o to zesílenější, protože stěžovatelka nakládá s veřejnými prostředky, které byly korupčním jednáním vedlejší účastnice dotčeny. Za této situace je třeba skutečně pečlivě vážit, na čí

straně má právo stát. Znovu je třeba připomenout, že nemusí jít jen o platnost kupní smlouvy jako takové a nejde ani o zaplacení kupní ceny jako protiplnění za prodané zboží, nýbrž o oprávněnost samotného nároku na zaplacení úroků z prodlení.

36. Ústavní soud přitom neformuluje požadavek za každou cenu „potrestat“ vedlejší účastnici za trestné či amorální jednání i v civilním řízení; takový požadavek je nemístný a také by odporoval ústavní zásadě zákazu dvojího trestání. Obecné soudy však musí zajistit, aby vedlejší účastnice neměla vůči stěžovatelce či veřejným prostředkům, se kterými stěžovatelka nakládá, neoprávněnou výhodu či aby stěžovatelka nevyšla z celé situace se ztrátou, přestože existují silné indicie, že zjednodušeně řečeno neudělala nic špatného, a to ani v souvislosti se svou povinností vůči vedlejší účastnici zaplatit jí včas celou kupní cenu. Z kriminologického hlediska také musí platit argument, že korupce se nevyplácí, a je také třeba dbát na preventivní nástroje, které odčerpávání zisků z korupce znesnadňují (Gřivna T., opětovně citováno, s. 360 a 362). Tyto obecné zásady podle Ústavního soudu musí platit napříč právními odvětvími jako součást množiny zásad dobrých mravů.

37. Argumentace stěžovatelky spočívá také na oprávněném požadavku, že právem nelze chránit prospěch z protiprávního jednání; pro jeho naplnění je tedy třeba zjistit, zda by někdo z účastníků právního vztahu měl z celé transakce neoprávněný prospěch. Proto bude mimo jiné třeba pro úplné zhodnocení kontextu věci zjistit, zda a jakou částku stěžovatelka nakonec obdržela jako dotaci či na úrocích z prodlení od poskytovatele dotace. Napadená rozhodnutí se proto musí vypořádat také mimo jiné se závěry správních soudů ve věci vyplacení dotace (rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 8. 9. 2021 č. j. 8 Af 6/2020-86, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 12. 2023 č. j. 5 Afs 322/2021-55 a další související či navazující rozhodnutí správních orgánů, případně správních soudů). Tyto úvahy by měly obecné soudy zahrnout například do hodnocení možnosti moderovat nárok vedlejší účastnice na zaplacení úroků z prodlení, aby bylo možné výsledek řízení s ohledem na okolnosti věci považovat za spravedlivý.

38. K argumentaci vedlejší účastnice k vázanosti Nejvyšším soudem dovolacími námitkami a částečným odmítnutím dovolání stěžovatelky pro vady (spočívající v nevymezení náležitostí dovolání) lze doplnit, že Nejvyšší soud se k hodnocení věci samé vyjádřil, byť stručně. Hodnotil relevanci trestního řízení či porušení norem veřejného práva, jakož i rozsah povinnosti soudu rozhodovat o neplatnosti právního úkonu v rozporu s dobrými mravy. Již na podkladě přezkumu těchto okolností bylo možné přijmout rozhodnutí, které by bylo ústavně konformní. Zabýval-li se tedy Ústavní soud věcí v celé její šíři, nejde o exces z jeho zákonné pravomoci.

39. Podle Ústavního soudu tedy okolnosti nynější věci, jak je zhodnotily obecné soudy v napadených rozhodnutích, nemohou z hlediska ústavních požadavků o nalezení spravedlivého řešení každé věci obstát. Jejich hodnocení věci v kontextu korektivu dobrých mravů, jak byl shora popsán jeho ústavněprávní význam, je za daných okolností projevem ústavně zakázané libovůle.

VI. Závěr

40. Ústavní soud uzavírá, že obecné soudy v předmětné věci při svém rozhodování nevzaly v úvahu všechny podstatné okolnosti posuzované věci a v důsledku toho ústavně konformním způsobem nevyhodnotily v nynější věci uplatnění korektivu dobrých mravů. Vadnou interpretací a aplikací podústavního práva, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti a vykazuje známky libovůle, porušily základní právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

41. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a vyslovil porušení uvedených základních práv stěžovatelky. Podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadená rozhodnutí Nejvyššího

soudu, krajského soudu a okresního soudu zrušil. O ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

42. Obecné soudy jsou vázány právním názorem Ústavního soudu vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy). Jejich povinností v dalším řízení bude věc posoudit znovu a za zhodnocení všech relevantních okolností. Obecné soudy zaměří svoji pozornost ke korektivu dobrých mravů, jímž lze v nynější věci korigovat oprávněnost nároku vedlejší účastnice na zaplacení úroků z prodlení či moderovat jeho výši. Zohlední, že korupční jednání zásadně odporuje dobrým mravům a jeho negativní důsledky nemusí zahrnovat jen jednání odpovídající skutkové podstatě trestného činu, za nějž byla vedlejší účastnice pravomocně odsouzena. Zohlední také požadavek, že korupčnímu jednání je třeba předcházet a je třeba zmírňovat jeho negativní následky, a to tím spíše, týká-li se veřejných prostředků. Obecné soudy se dále musí vypořádat s okolnostmi, za kterých se stěžovatelka ocitla v prodlení s povinností uhradit kupní cenu, z něhož vedlejší účastnice dovozuje oprávněnost svého nároku na zaplacení úroků z prodlení.

43. Obecné soudy také zohlední a vypořádají se s tím, kdo z celého souboru souvisejících ekonomických transakcí má vůči komu majetkový prospěch a zhodnotí, zda výsledný stav těchto transakcí není vůči okolnostem věci amorální, zejména, zda někdo nemá z celé situace neoprávněný prospěch. Obecné soudy konečně budou vycházet zejména z rozhodnutí trestních soudů o spáchání trestného činu vedlejší účastnicí, kterými jsou v rozsahu výroku o vině vázáni, jakož i z rozhodnutí správních orgánů a správních soudů o okolnostech pozastavení výplaty dotace stěžovatelce. Soudy se musí náležitě vypořádat se všemi uvedenými aspekty zejména z hlediska spravedlnosti rozhodnutí v návaznosti na zásadu, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 občanského zákoníku).

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Jana Wintra

Podle § 22 zákona o Ústavním soudu uplatňuji odlišné stanovisko k výroku i odůvodnění nálezu; jsem přesvědčen, že ústavní stížnost měla být odmítnuta, popř. zamítnuta. Vedou mne k tomu tyto důvody:

1. Ústavní soud není další instance obecných soudů a do rozhodování obecných soudů by měl vstupovat jen velmi zdrženlivě. Jejich rozhodnutí může zrušit jedině tehdy, porušují-li ústavně zaručená základní práva a svobody [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, § 82 zákona o Ústavním soudu].

2. Nález ruší tři rozhodnutí obecných soudů pro porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, které shledává v tom, že obecné soudy jako „projev ústavně zakázané libovůle“ (bod 39) „v extrémním rozporu s principy spravedlnosti“ (bod 40) v posuzované věci dostatečně nevyhodnotily uplatnění korektivu dobrých mravů (tamtéž). Jsem ale přesvědčen, že zásah Ústavního soudu opírající se o tak abstraktní principy, jako je spravedlnost nebo dobré mravy, má přicházet do úvahy toliko ve výjimečných případech. Jinak je oslabována jak právní jistota (jako princip právního státu, čl. 1 odst. 1 Ústavy), tak dělba moci (čl. 2 odst. 1 Ústavy), a Ústavní soud se pasuje do role superrevizní instance, kterou ale jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není. Z níže uvedených důvodů posuzovaná rozhodnutí obecných soudů za takový výjimečný případ nepovažuji.

3. V posuzované věci podle pravomocného trestního rozsudku bylo uzavření kupní smlouvy mezi stěžovatelkou (Oblastní nemocnice Kolín, a. s.) a vedlejší účastnicí (X) ovlivněno podplácením ze strany vedlejší účastnice vůči zaměstnanci stěžovatelky (viz

rozsudek Vrchního soudu v Praze z 21. 6. 2022 č. j. 2 To 127/2020-28029, str. 6). Předmět kupní smlouvy byl řádně poskytnut a převzat, stěžovatelka však uhradila jen část kupní ceny, neboť financování projektu, z něhož měla být zaplacena kupní cena, bylo pozastaveno kvůli probíhajícímu trestnímu řízení. V následném civilním řízení stěžovatelka neúspěšně namítala neplatnost kupní smlouvy pro rozpor s dobrými mravy a v průběhu řízení (po obnovení financování projektu Regionální radou regionu soudržnosti Střední Čechy) kupní cenu doplatila, ne však již úroky z prodlení. Obecné soudy rozhodly, že stěžovatelka má tyto úroky z prodlení doplatit, protože kupní smlouva není neplatná pro rozpor s dobrými mravy.

4. Ani nález netvrdí, že kupní smlouva je neplatná pro rozpor s dobrými mravy. Podle nálezu však nelze od stěžovatelky, která zastavila platby z důvodu pozastavení dotace kvůli probíhajícímu trestnímu řízení s vedlejší účastnicí, spravedlivě požadovat úroky z prodlení, ale měl být aplikován § 3 odst. 1 starého občanského zákoníku („Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.“).

5. Okresní soud, krajský soud i Nejvyšší soud se otázkou možného rozporu s dobrými mravy zabývaly a opírajíce se o znalecké posudky uzavřely, že cena uvedená v kupní smlouvě je obvyklá cena a že plnění nebyla ve vzájemném nepoměru. Proto nepovažovaly kupní smlouvu za neplatnou a rozhodly, že úroky z prodlení mají být doplaceny.

6. Není podle mne nevýznamné, že a) rozhodnutím Ministerstva financí z 10. 12. 2019 byla Regionální radě regionu soudržnosti Střední Čechy uložena povinnost zaplatit stěžovatelce část dotace ve výši cca 72 miliónu Kč včetně úroku z prodlení 7,05 % ročně z této částky za více než pět a půl roku (viz bod 15 napadeného rozsudku okresního soudu), že b) zadavatelem veřejné zakázky odpovědným za řádný postup při jejím zadávání byla stěžovatelka, že c) zaměstnanec stěžovatelky byl pravomocně odsouzen za účastenství na přijetí úplatku a že d) stěžovatelka mohla pamatovat na to, aby kupní smlouva zohledňovala u povinnosti platit kupní cenu případné komplikace při čerpání dotace, avšak neučinila tak.

7. Zkoumání takových okolností případu ale podle mého názoru přísluší obecným soudům. Nejsem si jistý, jak bych rozhodoval já na místě nalézacího nebo odvolacího soudu, mám ale za to, že obecné soudy se těmito okolnostmi i korektivem dobrých mravů dostatečně zabývaly a vysvětlily, proč sám fakt, že uzavření kupní smlouvy provázel trestný čin (v době rozhodování prvních dvou instancí navíc jen pravděpodobně), nepůsobí neplatnost soukromoprávního jednání, je-li cena uvedená v kupní smlouvě obvyklou cenou. Obě řešení (jak soulad s dobrými mravy, tak rozpor s nimi) jsou podle mého názoru ústavně přijatelná, jsou-li patřičně odůvodněna, čemuž obecné soudy ve zde posuzovaném případě dostály a všechny tři se na řešení shodly. Nejvyšší soud v napadeném rozhodnutí s odkazy na svoji judikaturu vysvětlil, že „porušení pravidel chování ukládaných předpisy veřejného práva způsobuje následky předvídané ve zmíněných veřejnoprávních předpisech a porušitel je povinen strpět sankce jimi upravované, toto porušení však není důvodem neplatnosti souvisejících právních úkonů učiněných podle práva soukromého“. Tento právní princip, dnes vtělený do § 1 odst. 1 občanského zákoníku („Uplatňování soukromého práva je nezávislé na uplatňování práva veřejného.“), považuji za důležitý.

8. Nevidím na rozhodnutích obecných soudů nic protiústavního. Odůvodnění napadených rozhodnutí nebudí pochybnosti v míře, která je standardně vyžadována pro výjimečný zásah Ústavního soudu. Obávám se, abychom nezdrženlivou judikaturou Ústavního soudu z korektivu dobrých mravů coby argumentu užívaného Ústavním soudem nevytvořili na úkor právní jistoty i dělby moci jakýsi univerzálně použitelný žolík, pomocí něhož se leckterý nespokojený účastník řízení před obecnými soudy bude moci obracet na Ústavní soud s tvrzením, že soudy v jeho případě nedostatečně zohlednily korektiv dobrých mravů. Korektiv dobrých mravů by měl být Ústavním soudem užíván střídmě, tím spíše v případě, kdy se všechny tři instance obecných soudů dobrými mravy zabývaly a došly ke

shodnému závěru, od něhož se liší jen názor Ústavního soudu v kasačním nálezu, jemuž tímto oponuji.

Č. 208
Postup soudu podle § 37a trestního řádu (vyloučení zvoleného obhájce) a právo vyjádřit se k němu
(sp. zn. III. ÚS 707/24 ze dne 14. listopadu 2024)

Neakceptuje-li dovolací soud obviněným zvoleného obhájce, je nutné jej postupem stanoveným v trestním řádu vyloučit. Za porušení ústavních práv obviněného je třeba zásadně považovat postup, kterým soud volbu obhájce ignoruje a obviněného pouze přípisem informuje, že o podaném dovolání nebude rozhodovat.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu a soudkyně zpravodajky Daniely Zemanové, soudkyně Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Přibáně o ústavní stížnosti stěžovatelky X, zastoupené Mgr. Vladimírem Holcem, advokátem, se sídlem Jičínská 1346/6, Praha 3, proti postupu Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 4 Tdo 1050/2023, spočívajícímu ve vrácení věci bez věcného vyřízení dovolání podaného stěžovatelkou, za účasti Nejvyššího soudu jakožto účastníka řízení a Nejvyššího státního zastupitelství jakožto vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Postupem Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 4 Tdo 1050/2023, který přípisem ze dne 9. 1. 2024 vrátil věc bez věcného projednání dovolání podaného stěžovatelkou, bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Nejvyššímu soudu se zakazuje, aby pokračoval v porušování stěžovatelčina práva na soudní ochranu a práva na obhajobu, a přikazuje se mu, aby pokračoval v řízení sp. zn. 4 Tdo 1050/2023 o podání stěžovatelky označeném jako dovolání.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá toho, aby Ústavní soud konstatoval, že v záhlaví uvedeným postupem Nejvyšší soud porušil stěžovatelčina ústavní práva vyplývající z čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 2. čl. 38 odst. 2 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Dále stěžovatelka navrhla, aby Ústavní soud zakázal Nejvyššímu soudu pokračovat v porušování ústavních práv stěžovatelky a přikázal mu, aby podání stěžovatelky považoval za dovolání podané prostřednictvím obhájce.

2. Z ústavní stížnosti a jejích příloh vyplývá, že rozsudkem Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) ze dne 31. 3. 2022 sp. zn. 47 T 5/2021, ve spojení s rozsudkem

Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud“) ze dne 16. 12. 2022 sp. zn. 9 To 53/2022, byla stěžovatelka uznána vinnou ze spáchání zločinu zkrácení daně, poplatku a povinné platby podle § 240 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) trestního zákoníku. Za toto jednání byla stěžovatelka odsouzena k peněžitému trestu ve výši 1 750 000 Kč.

3. Proti rozsudku vrchního soudu podala stěžovatelka prostřednictvím svého obhájce podání označené jako dovolání, které Nejvyšší soud přípisem ze dne 9. 1. 2024 vrátil stěžovatelce bez věcného vyřízení podle § 265d odst. 2 trestního řádu. Tento postup odůvodnil tím, že A. M. a R. M., kteří vykonávali pozici jednatelů stěžovatelky, nemohli stěžovatelce zvolit obhájce, protože sami byli v postavení spoluobviněných a nemohli tedy za právnickou osobu vykonávat úkony v trestním řízení. Z pozice obhájce diskvalifikovala advokáta Vladimíra Holce rovněž ustálená judikatura, podle které obhájcem nemůže být advokát, který v projednávané věci jednal jako opatrovník stěžovatelky. Tyto dvě procesní role jsou neslučitelné, a proto zaslané podání nelze za dovolání považovat. Nejvyšší soud nakonec poznamenal, že dvouměsíční lhůta pro podání dovolání již uplynula a stěžovatelku upozornil na možnost podnětu k podání stížnosti ministra spravedlnosti.

II. Argumentace stěžovatelky

4. Stěžovatelka namítá, že si pro řízení o dovolání v souladu s ustanovením § 37 odst. 1 trestního řádu zvolila obhájce, kterému udělila plnou moc. Dne 15. 5. 2023 podala jeho prostřednictvím dovolání. Současně jej zmocnila i k zastupování v řízení o povolení obnovy řízení vedeném u městského soudu. Dotyčný advokát taktéž stěžovatelku zastupuje ve vykonávacím řízení, přičemž v žádném dalším řízení nebyla zpochybněna platnost volby tohoto obhájce. Právní názor Nejvyššího soudu je proto pro stěžovatelku zcela překvapivým.

5. Argumentace obsažená ve výše zmíněném přípisu Nejvyššího soudu postrádá právní základ a navíc zkracuje stěžovatelku na jejích ústavně zaručených právech, zejména právu na soudní ochranu, právní pomoc a obhajobu, protože v důsledku přípisu nebyla věc meritorně projednána. Zmocněného obhájce diskvalifikuje z možnosti obhajoby fakt, že v předchozím řízení byl ustanoven opatrovníkem stěžovatelky, což podle Nejvyššího soudu zakládá nemožnost založení procesního postavení obhájce stěžovatelky. Stěžovatelka upozorňuje, že sám Nejvyšší soud poznamenal, že městský soud nakládal se zvoleným advokátem jako s obhájcem. Stěžovatelka nezpochybňuje postavení nynějšího obhájce jakožto jejího opatrovníka v předcházející fázi trestního řízení, nicméně tento status zanikl pravomocným skončením trestního řízení. Právo na obhajobu je nadřazeno zákonným možnostem omezení svobodné volby obhájce a každá situace musí být posuzována z pohledu důležitosti zachování účinného práva na obhajobu. Při vyloučení obhájce musí být zachováno právo obviněného se k takovému postupu vyjádřit a nechat jej případně přezkoumat nadřízeným soudem. Žádný z taxativních případů vyloučení obhájce podle § 37a trestního řádu není aplikovatelný ve stěžovatelčině situaci.

6. Nejvyšší soud argumentuje o kolizi role opatrovníka a obhájce „apriori ze své podstaty“, s čímž stěžovatelka nesouhlasí. Užití analogie k § 35 odst. 2 trestního řádu u těchto dvou odlišných postavení není případné. Použití analogie v trestním právu procesním má své meze, které zabraňují zejména zásahu do ústavně zaručených práv obviněných a „dotváření“ taxativních výčtů. Stěžovatelka se dále dovolává judikatury Ústavního soudu týkající se slučitelnosti pozice zmocněnce poškozeného a obhájce obviněného, podle níž je v těchto případech nutno hodnotit potenciální kolizi zájmů dotčených osob (např. nález ze dne 10. 8 2016 sp. zn. II. ÚS 863/16, nález ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. 1967/18, nález ze dne 27. 3. 2014 sp. zn. III. ÚS 2264/13 nebo nález ze dne 19. 4. 2022 sp. zn. II. ÚS 289/22). Stěžovatelka uvádí, že si není vědoma žádné takovéto kolize a naopak dokládá, že obhajoba stěžovatelky a spoluobviněných probíhala v naprostém souladu a kooperaci, přičemž popření svobodné

volby obhájce je ze strany Nejvyššího soudu nepřípustným zásahem do práva na právní pomoc.

III. Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

7. Ústavní soud postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejšímu účastníkovi řízení.

8. Nejvyšší soud spatřuje v ústavní stížnosti snahu o odvrácení existující procesní situace, kterou zavinil zvolený advokát. Odbornou veřejnost se snaží přesvědčit o názoru, že právní úkon spočívající ve zvolení obhájce je absolutním právem obviněného. Nejvyšší soud zastává opačný názor a právo zvolit si obhájce bylo v dané věci zachováno. Nejvyšší soud nesouhlasí s názorem stěžovatelky, podle kterého zaniklo procesní ustanovení opatrovníka po pravomocném skončení trestního řízení, protože daného dne došlo pouze k ukončení trestního stíhání stěžovatelky, nikoliv skončení trestního řízení jako takového. Pokud by platil názor stěžovatelky, neexistoval by subjekt, který by byl oprávněn zplnomocnit advokáta k podání dovolání jménem právnické osoby. Dovolací řízení je podle Nejvyššího soudu součástí trestního řízení, ve kterém stěžovatelku obhájce zastupoval jakožto opatrovník. V souladu s ustálenou judikaturou Nejvyšší soud uvádí, že opatrovník právnické osoby za ni dovolání podat nemůže, ale musí k tomuto úkonu zplnomocnit jiného advokáta. Obhájce si tohoto postupu byl podle Nejvyššího soudu vědom a plnou moc si nechal podepsat od nyní již odsouzených jednatelů společnosti, což odporuje zákonu. Nejvyšší soud nevidí důvod pro samotné rozhodování o vyloučení obhájce, protože uvedený advokát se obhájcem stěžovatelky nikdy nestal, jelikož mu v tom bránila zákonná překážka. Rozhodnutí o vyloučení obhájce je nutné použít pouze v případech, kdy se advokát obhájcem stane a teprve poté se objeví překážka ve výkonu této funkce. V závěru Nejvyšší soud upozorňuje na skutečnost, že obhájce je osoba práva znalá a měl o nemožnosti zastoupení v dovolacím řízení upozornit osoby, které jej chtěly zplnomocnit. Problematika zastupování je dle Nejvyššího soudu rozpolcená a v trestním řízení by na ni mělo být nahlíženo shodně, nicméně Nejvyšší soud je toho názoru, že na daný případ lze nahlížet způsobem, který sám představil.

9. Nejvyšší státní zastupitelství považuje postup Nejvyššího soudu za ústavně souladný a nespatřuje v něm zásah do stěžovatelčiných ústavně zaručených práv. Podání označené jako dovolání, leč podané opatrovníkem právnické osoby, se za dovolání nepovažuje. Nejvyšší státní zastupitelství odkazuje na princip subsidiarity spojující zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a trestní řád. S ohledem na výše uvedené Nejvyšší státní zastupitelství navrhlo zamítnutí ústavní stížnosti podané stěžovatelkou.

10. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření stěžovatelce k případné replice, které však nevyužila.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž došlo k postupu, v němž stěžovatelka spatřuje zásah do svých ústavních práv. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Po zvážení všech výše uvedených skutečností dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

13. Ústavní soud v první řadě poukazuje na to, že se totožným postupem Nejvyššího soudu zabýval ve své předchozí nálezové judikatuře (srov. zejména nález ze dne 14. 5. 2024 sp. zn. III. ÚS 129/24). Nález ze dne 4. 9. 2024 sp. zn. IV. ÚS 341/24 byl dokonce vydán

v téže trestní věci, avšak stěžovateli byly obviněné fyzické osoby. Na obecná ústavní východiska, z nichž tyto nálezy vychází, lze beze zbytku odkázat, neboť III. senát Ústavního soudu neshledal žádný důvod se od nich odchýlit.

14. Jako klíčové je z těchto nálezů nutné vyzdvihnout závěry, že zvoleného obhájce, který z různých zákonných důvodů nemůže podle názoru soudu být obhájcem, je třeba stanoveným procesem vyloučit. Tím je obviněnému dána možnost se k tomuto postupu vyjádřit a případně proti němu dále brojit. Zároveň mu tím nejsou upírána další procesní práva (typicky právě právo podat dovolání).

15. Postup podle § 265d odst. 2 trestního řádu dopadá typicky na situace, kdy dovolání podá obviněný bez využití advokáta, tedy přímo sám, či pomocí osoby, která zjevně není advokátem. Přípustným by byla i jeho aplikace na situaci, kdyby podání bylo učiněno prostřednictvím takového advokáta, o jehož vyloučení z obhajoby již bylo v řízení rozhodnuto. V každém případě ovšem může být aplikovatelný jen na případy, které jsou pro dovolatele předvídatelné, a které neobcházejí nutnost postupovat dle zákonné úpravy rozhodování o vyloučení advokátů z obhajoby (§ 37a trestního řádu). Nadto musí být obviněný o takovém postupu poučen. Rozhodně tak není možné toto ustanovení užít v případě advokáta, se kterým obviněný uzavřel smlouvu o zastoupení, soudu byla doložena plná moc, to vše bylo učiněno bez formálních vad a bez zjevné snahy o obstrukce či o zneužití procesních práv, přičemž u daného advokáta žádné rozhodnutí o vyloučení neexistuje. Obzvláště problematické je, že není dodržen procesní postup, který k vyloučení advokáta z obhajoby trestní řád stanoví, čímž zároveň obviněný ztrácí i záruky s tímto procesem spojené, totiž možnost vyjádření a možnost nápravy absence právního zastoupení. Pro úplnost lze konstatovat, že ani prvostupňový soud, který podle § 265h trestního řádu „hlídá“ dodržení formálních podmínek podaného dovolání, nespatřoval v postupu stěžovatelky nezákonnost. Tím se podle Ústavního soudu potvrzuje i Nejvyšším soudem uznaná nepředvídatelnost a nejasnost právní úpravy zastupování právnických osob v trestním řízení. Nedostatečnost právní úpravy je sice zapříčiněna primárně zákonodárcem, avšak tím spíše je povinností soudů vykládat procesní předpisy *in favorem* zachování tak důležitých ústavních práv obviněných, jako je právo na právní pomoc a na přístup k soudu. Analogická aplikace ustanovení trestního řádu, řešícího jinou situaci (týkající se zejména střetu zájmů advokáta a obviněného), navíc vyjádřena v pouhém přípisu po uplynutí lhůty k podání dovolání, je postupem přesně opačným, který v konečném důsledku odebírá obviněnému právo na podání zákonem předvídaného opravného prostředku.

16. Irelevantní je podle Ústavního soudu rovněž skutečnost, že stěžovatelka je právnickou osobou, zatímco oba zmíněné nálezy byly vydány ve prospěch obviněných fyzických osob. Právě u právnických osob se nejasnost právní úpravy ještě prohlubuje. Skutečnost, že je u právnických osob častěji obtížné určit, kdo má procesní oprávnění za ně jednat, neopravňuje soudy k přísnějšímu přístupu, vylučujícímu účinné uplatnění procesních práv. Soudy by v tomto směru měly v duchu zásad spravedlivého procesu postupovat naopak tak, aby se právnické osobě dostalo možnosti chránit své (byť třeba jen domnělé) zájmy navzdory sporné procesní úpravě a rozdílnému názoru jednotlivých soudů. Odhlédne-li Ústavní soud od značně formalistické povahy požadavku, aby jeden na věci osobně nezaujatý advokát v pozici opatrovníka musel vybrat dalšího na věci osobně nezaujatého advokáta do pozice obhájce, který teprve následně může podat totožné dovolání, není podle něj důvodu, aby Nejvyšší soud svůj právní názor na správnost takového požadavku nevyjádřil postupem podle § 37a trestního řádu, tedy vyloučením konkrétního advokáta jako zvoleného obhájce a výzvou k výběru obhájce nového. Takový postup je podle Ústavního soudu nutný zvláště tehdy, je-li vůle podat dovolání u všech jednajících osob zjevně totožná, jako tomu bylo v dané věci, a nehrozí tedy střet zájmů.

17. S ohledem na výše uvedené lze uzavřít, že ze strany Nejvyššího soudu nebyla dodržena zákonná procedura týkající se vyloučení advokáta, v důsledku čehož bylo stěžovatelce upřeno právo na přezkum jí podaného dovolání. Takový postup shledal Ústavní soud rozporným s ústavními právy na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a na právní pomoc a obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny.

18. Ze všech uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. b) téhož zákona přikázal Nejvyššímu soudu, aby pokračoval v řízení o dovolání podaném stěžovatelkou. Rozhodl tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 209
Řádné odůvodnění úvah soudu při rozhodování o snížení odměny soudního exekutora s ohledem na dosaženou fázi exekučního řízení
(sp. zn. I. ÚS 2690/24 ze dne 18. listopadu 2024)

Je-li exekuce zastavena pro procesní zavinění povinného poté, co se povinný s oprávněným dohodl na jiném způsobu uspokojení pohledávky, může v ústavní rovině obstát stanovení odměny soudního exekutora, kterou má povinný soudnímu exekutorovi zaplatit, ze základu odpovídajícího nejvyššímu podání, na které byl udělen příklep v dražbě uskutečněné soudním exekutorem, ač takovou částku soudní exekutor reálně nevymohl (a vymoci již ani nemohl). To, že soudní exekutor v důsledku takového zastavení exekuce nevykoná část (určitou fázi) exekuce, kterou by jinak provedl, se musí následně promítnout do úvah soudu o přiměřeném (poměrném) snížení odměny soudního exekutora. Pomine-li soud takovou úvahu učinit (natož řádně odůvodnit), poruší právo povinného na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Veroniky Křesťanové (soudkyně zpravodajka) a soudců Jaromíra Jirsy a Tomáše Langáška o ústavní stížnosti stěžovatele Ing. Zdeňka Rothbauera, zastoupeného Mgr. Petrou Hrubou, advokátkou, sídlem Školská 694/32, Praha 1 – Nové Město, proti usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 24 Co 759/2024-465 ze dne 8. července 2024, za účasti Krajského soudu v Českých Budějovicích jako účastníka řízení a Mgr. Michala Suchánka, LL.M., soudního exekutora, Exekutorský úřad Praha 9, sídlem Pod Pekárnami 245/10, Praha 9 – Vysočany, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Výrokem I usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 24 Co 759/2024-465 ze dne 8. července 2024 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 24 Co 759/2024-465 ze dne 8. července 2024 se ve výroku I, ve výroku II v rozsahu potvrzení výroku III usnesení Okresního soudu v Českých Budějovicích č. j. 48 EXE 928/2016-448 ze dne 5. dubna 2024 a ve výroku III ruší.

III. Ve zbývající části se návrh odmítá.

Odůvodnění

I. Úvodní vymezení věci

1. Stěžovatel se domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí; tvrdí, že jím byla porušena jeho ústavně zaručená práva zakotvená v čl. 11 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních

práv a svobod („Listina“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Stěžovatel zajistil dluh třetí osoby. Soudní exekutor vedl exekuční řízení k uspokojení vymáhané peněžité pohledávky oprávněné. Exekuce byla prováděna prodejem nemovité zástavy ve vlastnictví stěžovatele jako povinného v dražbě. Dražba se opakovala, byl udělen příklep na nejvyšší podání, které ale vydražitelé nikdy nezaplatili. Původní oprávněná v průběhu řízení postoupila vymáhanou pohledávku třetí osobě („nová oprávněná“). Nová oprávněná se se stěžovatelem jako povinným dohodla na jiném způsobu uspokojení pohledávky a s jeho souhlasem navrhla zastavení exekuce, čemuž bylo vyhověno; soudní exekutor v důsledku toho žádné plnění nevymohl. Okresní soud v Českých Budějovicích ("okresní soud") usnesením, které bylo napadeným usnesením Krajského soudu v Českých Budějovicích („krajský soud“) částečně změněno, rozhodl o nákladech exekuce, které má stěžovatel jako ten, kdo zastavení exekuce zavinil, zaplatit soudnímu exekutorovi. Protože soudní exekutor vzhledem k popsanému průběhu exekuce a jejímu zastavení plnění nevymohl a okresnímu soudu ani nebyla známa výše úplaty za postoupení pohledávky, vyšel okresní soud při stanovení odměny soudnímu exekutorovi jako součásti nákladů exekuce z částky odpovídající nejnižšímu podání v opakované dražbě. Odměnu pak s ohledem na neprovedení závěrečné fáze exekuce redukoval na 4/5 (80 %). Na základě uvedené úvahy uložil stěžovateli zaplatit soudnímu exekutorovi na nákladech exekuce 251 534,80 Kč. K odvolání soudního exekutora krajský soud v napadeném rozhodnutí pro účely výpočtu odměny vyšel – na rozdíl od okresního soudu – z částky odpovídající nejvyššímu podání, na které byl udělen příklep, a odměnu nesnížil, přestože nebyla provedena závěrečná fáze exekuce. Stěžovateli tak uložil povinnost zaplatit soudnímu exekutorovi na nákladech exekuce 832 201,70 Kč, tedy přibližně 3,3krát více než okresní soud.

3. Ústavní soud se zabýval otázkou, zda z ústavněprávního pohledu obstojí, vychází-li soud při stanovení odměny soudního exekutora z nejvyššího podání v dražbě, ač soudní exekutor - zde přes provedené čtyři dražby - takovou částku nevymohl a ani pak vymoci nemohl, neboť vydražitelé částku nezaplatili a exekuce byla po dohodě oprávněného a povinného na jiném způsobu uspokojení pohledávky zastavena, a zda je z ústavněprávního hlediska nutné při stanovení výše odměny zvažovat, že soudní exekutor v důsledku zastavení exekuce vykonal menší rozsah činnosti, než kdyby exekuci dovedl až k rozvrhu výtěžku, a odměnu přiměřeně snížit.

II. Rekapitulace procesního vývoje a obsahu napadeného rozhodnutí

4. Proti stěžovateli coby povinnému vedl vedlejší účastník (soudní exekutor) pod sp. zn. 220 EX 3368/16 exekuční řízení k uspokojení vymáhané peněžité pohledávky obchodní společnosti Česká spořitelna, a. s. Exekuce byla prováděna prodejem nemovité zástavy v dražbě podle občanského soudního řádu (stěžovatel coby osoba poskytující zajištění dluhu dlužníka obchodní společnosti BONUS obchodní agentura, spol. s r. o., poskytl předmět dražby jako zajištění pohledávky ve výši 77 518 860 Kč s příslušenstvím). Soudní exekutor vedl celkem čtyři dražební jednání, v žádném z nich ovšem nebylo doplaceno nejvyšší podání, a tedy zpeněžena nemovitá zástava. V průběhu exekučního řízení uzavřela původní oprávněná smlouvu o postoupení pohledávky s obchodní společností PH Finance, s. r. o., která pak jako nová oprávněná se souhlasem stěžovatele coby povinného navrhla zastavení exekuce.

5. Okresní soud návrhu na zastavení exekuce nejprve nevyhověl, ale po zásahu krajského soudu usnesením č. j. 48 EXE 928/2016-381 ze dne 12. září 2023 exekuci zastavil (výrok I). Rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení o návrhu na zastavení exekuce (výrok II) ani právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok III) a soudní exekutor nemá právo na náklady exekuce v řízení o zastavení exekuce (výrok IV).

Krajský soud pak usnesením č. j. 24 Co 1213/2023-403 ze dne 10. listopadu 2023 odmítl odvolání soudního exekutora proti výroku I usnesení okresního soudu a ve výroku IV usnesení okresního soudu zrušil a věc v tomto rozsahu vrátil okresnímu soudu k dalšímu řízení. Uložil mu, aby se zabýval otázkou, z jakého důvodu byla exekuce zastavena, kdo by měl nést náklady a zda má soudní exekutor nárok na odměnu ve zcela specifické situaci, kdy provedl celkem čtyři dražby, vydražitelé nikdy nezaplatili nejvyšší podání a exekuce nakonec skončila zastavením.

6. Okresní soud poté usnesením č. j. 48 EXE 928/2016-448 ze dne 5. dubna 2024 uložil stěžovateli zaplatit soudnímu exekutorovi náklady exekuce ve výši 251 534,80 Kč (výrok I) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok II) ani právo na náhradu nákladů řízení o určení nákladů exekuce (výrok III).

7. Podle okresního soudu spočíval důvod zastavení exekuce v chování stěžovatele, který zavinil, že exekuce musela být zastavena, neboť se dohodl s novou oprávněnou na jiném způsobu uspokojení. Je to tedy povinný (stěžovatel), kdo náklady exekuce uhradí (§ 89 exekučního řádu), a to ve výši stanovené exekutorským tarifem. Jako základ pro výpočet odměny soud použil částku stanovenou jako nejnižší podání v opakované dražbě, tj. 1 732 260 Kč, neboť exekuce neskončila vymožením, a nelze tedy použít pro stanovení odměny částku odpovídající vymoženému plnění, jak předpokládá § 5 exekutorského tarifu. Stanovení částky nejnižšího podání se jeví okresnímu soudu jako spravedlivé. Nadto k tomu došlo i z formálních důvodů, protože ani nová oprávněná, ani stěžovatel, ačkoli k tomu byli soudem vyzváni, nepředložili smlouvu o postoupení pohledávky.

8. Proti usnesení okresního soudu podal soudní exekutor odvolání a své námitky směřoval proti výroku I. Požadoval přiznání odměny ve výši 100 %, vypočítané podle § 5 a 6 exekutorského tarifu ze základu stanoveného z nejvyššího podání dosaženého v opakované dražbě, tj. z 6 270 000 Kč; uvedl, že exekuce byla zastavena ve fázi, kdy opakovaně proběhly dražby nemovitých věcí ve vlastnictví stěžovatele, byl udělen příklep na nejvyšší podání, které ovšem nebylo zaplaceno. Kdyby nebyla exekuce zastavena, bylo by možné domáhat se nároků za obmeškalými vydražiteli, což však kvůli chování účastníků (stěžovatele a nové oprávněné) možné nebylo.

9. Krajský soud napadeným usnesením odvolání vyhověl a usnesení okresního soudu ve výroku I změnil tak, že stěžovateli uložil povinnost zaplatit soudnímu exekutorovi na nákladech exekuce 832 201,70 Kč do tří dnů od právní moci usnesení (výrok I), ve výrocích II a III usnesení okresního soudu (nikoli soudního exekutora, jak je zjevně chybně uvedeno v napadeném usnesení) potvrdil (výrok II) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok III). Považoval za nutné přihlédnout k tomu, že exekuce byla zastavena za situace, kdy soudní exekutor učinil veškeré úkony směřující ke zpeněžení zástavy, které mu procesní situace umožnila, a to až do fáze udělení příklepu. Ten byl udělen za částku 6 270 000 Kč. Závěrečnou fázi exekučního řízení, tedy rozvrh výtěžku, exekutor neučinil, ovšem nikoliv z důvodů, které jsou na jeho straně, nýbrž v návaznosti na procesní situaci, kdy exekuce byla zastavena k návrhu nové oprávněné po její dohodě s povinným (stěžovatelem). Podle krajského soudu je proto třeba při stanovení odměny vycházet z této částky, neboť ta je výsledkem činnosti soudního exekutora, nikoliv částka nejnižšího podání, která výsledku jeho činnosti neodpovídá, a to i s přihlédnutím ke skutečnosti, že částka nejnižšího podání se snižuje v závislosti na pořadí konané dražby, která se v dané věci opakovala, protože nebylo zaplaceno nejvyšší podání. Přiznaná částka byla stanovena s přihlédnutím k již zaplacené minimální odměně 2 000 Kč a již zaplacené náhradě účelně vynaložených hotových výdajů 31 207,11 Kč.

III. Argumentace stěžovatele

10. Stěžovatel s výší odměny soudního exekutora, jak ji stanovil krajský soud, nesouhlasí, neboť představuje bez akceptovatelného důvodu 100 % odměny vypočtené podle § 5 a 6 exekutorského tarifu, ačkoliv soudní exekutor neuskutečnil pátou fázi exekučního řízení, tj. rozvrh výtěžku zpeněžení předmětu dražby. Již z toho důvodu měla být jeho odměna určena maximálně ve výši 80 % (4/5) odměny vypočtené podle § 5 a 6 exekutorského tarifu, nebo ještě podstatně nižší, protože poslední fáze exekučního řízení je oproti fázím jí předcházejícím vysoce specializovanou, náročnou a odbornou činností. Stěžovatel upozorňuje na usnesení sp. zn. IV. ÚS 1776/16 ze dne 13. prosince 2016, ve kterém Ústavní soud snížení odměny soudního exekutora při zastavení exekuce (z důvodu neprovedení všech fází exekučního řízení) shledal správným a přiléhavým (soudní exekutor v této věci snížil svou odměnu na 3/5, neboť exekuce se nacházela v třetí pětině – bylo vydáno usnesení o ceně nemovitostí – a dále s ohledem na skutečnost, že dosud neproběhla nejsložitější fáze, tedy samotný prodej a rozvrhové řízení, snížil odměnu ještě o další třetinu). Stěžovatel doplnil, že ve srovnatelné exekuční věci vedené (týmž) okresním soudem (pod sp. zn. 48 EXE 3610/2017 proti povinné zástavní dlužnici zajišťující týž dluh jako stěžovatel) sám soudní exekutor vyčíslil požadovanou odměnu tak, že ji pokrátil právě na 4/5 (80 %) proto, že neprováděl poslední fázi exekuce [a krajský soud odměnu takto o 1/5 (20 %) sníženou pak soudnímu exekutorovi usnesením č. j. 24 Co 1095/2024-305 ze dne 11. září 2024 přiznal].

11. Krajský soud se v odůvodnění napadeného rozhodnutí také dostatečně nevypořádal s argumentací stěžovatele, že nelze vycházet z nejvyššího podání dosaženého při dražbách, protože dražené nemovitosti nebyly zpeněženy. Odměna soudního exekutora se podle exekučního řádu a exekutorského tarifu odvíjí až od dosaženého výtěžku zpeněžení. Nedoplacené nejvyšší podání přitom nic nevypovídá o tom, jakého výtěžku zpeněžení by soudní exekutor při pokračování exekuce dosáhl (jakou částku by vymohl), což je rozhodující pro účely určení výše jeho odměny. Stěžovatel připouští, že by nebylo spravedlivé, aby byl základ odměny soudního exekutora určen z nejnižšího podání v opakované dražbě, naproti tomu za spravedlivé řešení nelze považovat ani určení základu odměny z nejvyššího podání, které nebylo verifikováno jeho doplacením. Za objektivní kritérium pro určení základu odměny lze podle stěžovatele považovat obvyklou cenu dražených nemovitostí zjištěnou znaleckým posudkem a uvedenou ve výroku IV dražební vyhlášky. Touto možností se však krajský soud nezabýval, přestože ji sám soudní exekutor připustil v odvolání.

12. Stěžovatel nesouhlasí ani s tím, že krajský soud odůvodňuje závěr o stanovení odměny soudního exekutora ze základu odpovídajícího částce nejvyššího podání tím, že příklep udělený v elektronické dražbě nebyl zaplacen, a nároky, na které pamatuje § 336n občanského soudního řádu, nemohly být pro zastavení exekuce uplatněny. Stěžovatel zdůrazňuje, že nenesl vinu na nedoplacení nejvyšších podání, ani na tom, že nároky soudního exekutora vůči obmeškalým vydražitelům podle § 336n občanského soudního řádu uplatněny nebyly. Není žádného důvodu, aby finanční povinnosti obmeškalého vydražitele k náhradě škody na odměně z nedoplaceného nejvyššího podání vůči soudnímu exekutorovi podle § 336n občanského soudního řádu měl hradit stěžovatel (povinný) coby zcela odlišný subjekt.

IV. Vyjádření účastníků řízení

13. Krajský soud ve vyjádření odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

14. Soudní exekutor se zcela ztotožnil se závěry napadeného usnesení a ústavní stížnost označil za nedůvodnou.

15. Poukázal na to, že poté, co byl pověřen okresním soudem provedením exekuce, začal aktivně činit úkony k prodeji zástavy, tj. vydal exekuční příkaz, kterým zablokoval předmětné nemovité věci stěžovatele, ustanovil znalce k vyhotovení znaleckého posudku,

následně usnesením určil obvyklou cenu nemovitostí a celkem čtyřikrát zpeněžil nemovité věci stěžovatele v elektronické dražbě.

16. Všechny dražby byly úspěšné, každé z nich se účastnilo několik dražitelů a v každé z nich byly učiněny desítky příhozů. Nelze přičítat k tíži soudního exekutora, že vydražitelé, kterým byl udělen příklep, svá nejvyšší podání neuhradili a stali se obmeškalými vydražiteli podle § 336m odst. 2 občanského soudního řádu. Z exekučního spisu je patrné, že obmeškalí vydražitelé (minimálně ve dvou případech) byli ve spojení se stěžovatelem a lze se tak důvodně domnívat, že opakované zmaření dražeb bylo účelovým jednáním stěžovatele.

17. Krajský soud podle vedlejšího účastníka správně vyhodnotil, že v posuzované věci soudní exekutor došel až do fáze, kdy po opakované dražbě byl učiněn příklep. Ten byl udělen za částku 6 270 000 Kč, nebyl však zaplacen, a pro zastavení exekuce nemohly být nároky, na které pamatuje § 336n občanského soudního řádu, uplatněny. Při stanovení odměny je proto třeba vycházet z této částky. Soudní exekutor nemá možnost pověření soudu k provedení exekuce odmítnout, a lze považovat za spravedlivé, aby mu příslušela odpovídající odměna za jím vykonanou práci. Nebyla-li by exekuce zastavena vinou stěžovatele, v dalším průběhu řízení by soudní exekutor určil svou odměnu z té části nejvyššího podání, z níž by byly uspokojeny nároky oprávněného, přičemž z výše pohledávky oprávněné je zřejmé, že celá rozdělovaná podstata by byla vyčerpána.

18. Vedlejší účastník poukázal na nález sp. zn. I. ÚS 2013/21 ze dne 29. září 2022, v němž se uvádí, že při určování odměny soudního exekutora za jeho exekuční činnost je třeba respektovat zásadu proporcionality odrážející [vyjma kritérií uvedených v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 8/06 ze dne 1. března 2007 (N 39/44 SbNU 479; 94/2007 Sb.)] též stupeň dobrovolnosti plnění povinným, a to vždy s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem věci [obdobně nález sp. zn. III. ÚS 1253/17 ze dne 29. srpna 2017 (N 159/86 SbNU 607)]. Uvedené závěry se uplatní nejen v případech, kdy soudním exekutorem stanovená odměna je neproporcionálně vysoká, ale rovněž v případech, kdy naopak má být odměna soudního exekutora exekučním soudem nepřiměřeně snižována. Soudní exekutor poukazuje na složitost daného exekučního řízení, která je dána jednak samotným předmětem řízení (exekuce byla vedena k prodeji nemovitých věcí, což již z povahy věci je jeden z procesně nejsložitějších a nejodpovědnějších způsobů provedení exekuce) a jednak jednáním stěžovatele, který v řízení opakovaně podával opravné prostředky, byl ve spojení s vydražiteli, kteří zmařili provedení exekuce, a nakonec se vyhnul dokončení exekuce domluvou s novou oprávněnou a následným zastavením exekuce.

19. Nová oprávněná (obchodní společnost PH Finance, s. r. o.) se k ústavní stížnosti nevyjádřila. V souladu s poučením, kterého se jí dostalo, se má za to, že se v řízení před Ústavním soudem vzdala postavení vedlejší účastnice (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu).

V. Replika stěžovatele

20. Vyjádření krajského soudu a soudního exekutora zaslal Ústavní soud stěžovateli na vědomí a k případné replice.

21. Stěžovatel reagoval na vyjádření soudního exekutora. Opětovně zdůrazňuje, že soudní exekutor neprovedl pátou fázi exekučního řízení, což je podle judikatury první důvod pro snížení odměny a druhý důvod spočívá v tom, že rozvrh výtěžku je co do odborné stránky nejnáročnější a nejpracnější fází exekučního řízení. Znovu připomněl, že soudní exekutor si odměnu v související věci vedené okresním soudem pod sp. zn. 48 EXE 3610/2017 o 1/5 (20 %) z toho důvodu snížil.

22. Stěžovatel dále zdůraznil, že exekuční řízení bylo vedeno pouze jako prodej nemovité zástavy v dražbě podle občanského soudního řádu. Soudní exekutor tak neprováděl (oproti běžnému exekučnímu řízení) jiné úkony než ty, které směřovaly ke zpeněžení

nemovitostí zapsaných na jednom listu vlastnictví, přičemž pro konání elektronických dražeb využíval služeb externího provozovatele dražebního portálu. Soudní exekutor tedy dražby sám neprováděl tak, jak tomu je při konání „klasické“ dražby za fyzické přítomnosti soudního exekutora, dražitelů a případně dalších účastníků.

23. Stěžovatel setrvává na názoru, že při určení základu odměny nelze vycházet z neuhrazeného nejvyššího podání v opakované dražbě, neboť nejvyšší podání doplaceno nebylo, a to, za jakou částku by byly zastavené nemovitosti v případě pokračování exekuce zpeněženy (a zda vůbec), již objektivně zjistit nelze. Stejně tak je pouze spekulací soudního exekutora, jakou částku by případně mohl vymoci od obmeškalých vydražitelů. Okresním soudem nebylo zjištěno, že by byl ve spojení s obmeškalými vydražiteli a dosáhl tak opakovaného zmaření výsledku provedených dražeb.

24. Tvrdí-li soudní exekutor, že pod tíhou a tlakem jím prováděné exekuce byla uzavřena dohoda o narovnání mezi novou oprávněnou a povinným, přehlíží, že dluh dlužníka vůči původní oprávněné činil 77 518 860 Kč s příslušenstvím. Úkolem soudního exekutora zjevně nebylo vymoci celou zajišťovanou pohledávku, ale pouze zpeněžit zástavu osobního nemovitého majetku stěžovatele v řádově daleko nižší hodnotě. Výše zajišťované pohledávky, která byla vymáhána v jiném exekučním řízení vedeném jiným soudním exekutorem, tak nemá k možné výši odměny soudního exekutora žádný vztah.

VI. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

25. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Stěžovatel je řádně zastoupen advokátem. Ústavní stížnost je přípustná a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný.

VII. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti v části týkající se moderace odměny soudního exekutora soudem s ohledem na dosaženou fázi exekučního řízení

26. Obecné soudy za situace, kdy stěžovatel procesně zavinil zastavení exekuce, shodně pro účely určení odměny uzavřely, že soudnímu exekutorovi nelze při stanovení odměny přičítat k tíži, že nevymohl žádné plnění. Konkrétní okolnosti podle obecných soudů vylučují, aby striktně aplikovaly znění exekučního tarifu a poskytly soudnímu exekutorovi pouze minimální odměnu 2 000 Kč stanovenou pro případ, že nic nevymůže. Obecné soudy se shodly, že soudnímu exekutorovi musí být za situace, jaká nastala v posuzované věci, poskytnuta odměna jako by „něco“ vymohl.

27. Okresní a krajský soud se liší v názoru na to, jakou výši má mít ono „něco“, čili jaký má být základ odměny. Své právní názory oba soudy odůvodnily. Námitkám stěžovatele k základu pro výpočet odměny, jak jej určil krajský soud v napadeném rozhodnutí, se Ústavní soud věnuje dále v části VIII.

28. Na tomto místě se Ústavní soud zabývá otázkou moderace odměny soudního exekutora obecnými soudy s ohledem na dosaženou fázi exekučního řízení. Okresní soud odměnu snížil (moderoval), avšak krajský soud, jehož rozhodnutí je napadeno, nikoli. Krajský soud především svůj závěr řádně nevysvětlil a nevypořádal se s argumentací stěžovatele, což ve svém důsledku znamená porušení pravidel spravedlivého procesu, jak bude uvedeno níže.

29. Jednou ze záruk spravedlivého procesu, zakotvených předně v čl. 36 odst. 1 Listiny, je požadavek náležitého odůvodnění soudního rozhodnutí. Jeho podstata spočívá v tom, že se účastník řízení od soudu srozumitelně dozví, jaký skutkový stav byl zjištěn, z jakých důkazů tak soud učinil a proč a jak věc právně posoudil. Jen tak může být odůvodnění rozhodnutí soudu přesvědčivé a může legitimizovat jeho rozhodnutí v tom, že správný výklad práva je právě ten výklad, který soud zvolil [viz nález sp. zn. II. ÚS 2588/16 ze dne 24. listopadu 2016 (N 223/83 SbNU 481), bod 13, a v něm uvedené odkazy či konkrétně ve vztahu k exekučnímu řízení viz nález sp. zn. III. ÚS 961/09 ze dne 22. září 2009 (N 207/54 SbNU 565)]. To platí

tím více u rozhodnutí, která se nevyhlašují, ale pouze vydávají a soud je tak ústně nevysvětluje při vyhlášení.

30. Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva plyne, že právo na řádné odůvodnění je významné z několika hledisek: Jednak tvoří protipól právu účastníka vyjádřit se k věci, vznášet návrhy, argumenty a námitky podle čl. 38 odst. 2 Listiny, které by bez náležité odpovědi soudu ztratilo smysl. Dále jde o záruku výkonu spravedlnosti, který není arbitrární, netransparentní a je pod kontrolou veřejnosti. A konečně, bez řádného (přezkoumatelného) odůvodnění soudního rozhodnutí by neměl účastník řízení možnost efektivně využít opravných prostředků, které má k dispozici (viz Kmec, J. in Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 757 a 758).

31. Právě uvedené neznamená, že součástí odůvodnění musí být výslovné vypořádání se s každým tvrzením či námitkou účastníků řízení nebo do podrobností zacházející každá dílčí úvaha soudu, kterou učinil v rámci svého rozhodování, ať už se týkala jeho procesního postupu, skutkových zjištění nebo právního posouzení. Podstatné je, aby odůvodnění jako celek seznamovalo účastníky řízení s úvahami soudu, které byly relevantní pro výsledek řízení, a činilo soudní rozhodnutí přezkoumatelným z hlediska zákonnosti i věcné správnosti. Pro přesvědčivost soudního rozhodnutí je třeba, aby soudy reagovaly na substantivní argumenty a námitky stěžovatelů a vysvětlily, proč je nepřijaly [viz nález sp. zn. I. ÚS 4093/17 ze dne 29. března 2018 (N 63/88 SbNU 865), bod 22].

32. Uvedeným způsobem krajský soud nepostupoval, neboť se nevypořádal se stěžejní argumentací stěžovatele uvedenou ve vyjádření k odvolání soudního exekutora, že odměna měla být soudnímu exekutorovi poměrně snížena z důvodu neprovedení všech fází exekuce minimálně na 4/5 (80 %). Navíc okresní soud v rozhodnutí, které krajský soud změnil, k snížení odměny právě o 1/5 (20 %) přistoupil a krajský soud se nevyjádřil k moderaci ani v této souvislosti. V tomto ohledu je napadené rozhodnutí nepřezkoumatelné.

33. Stěžovatel nadto poukázal i na judikaturu Ústavního soudu (usnesení sp. zn. IV. ÚS 1776/16), ve které Ústavní soud snížení odměny soudního exekutora při zastavení exekuce z důvodu neprovedení všech fází exekučního řízení shledal správným a přiléhavým. Ani s tím se krajský soud nevypořádal.

34. Moderací odměny soudního exekutora se Ústavní soud blíže zabýval taktéž v nálezu sp. zn. I. ÚS 905/19 ze dne 14. ledna 2020 (N 4/98 SbNU 28), v němž odkazuje na závěry nálezu sp. zn. Pl. ÚS 8/06. Podle nich by odměna exekutora neměla vycházet pouze z přímé závislosti odměny na výši vymoženého plnění, ale odrážet i složitost, odpovědnost a namáhavost exekuční činnosti podle jednotlivých druhů a způsobů výkonu exekuce. Ke stejným závěrům, že soud je povinen při rozhodování o námitkách proti příkazu k úhradě nákladů exekuce respektovat a reflektovat i další ústavněprávní východiska rozhodování o odměně soudního exekutora, především mimořádné aspekty věci, a poměřovat odměnu stěžovatele hledisky odrážejícími stupeň dobrovolnosti plnění povinného, složitost, odpovědnost a namáhavost činností vykonaných soudním exekutorem, dospěl Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2013/21, na který poukazuje v ústavní stížnosti soudní exekutor.

35. Na uvedených hlediscích nic nemění ani přijetí nové právní úpravy účinné od 1. listopadu 2009, která nahradila právní úpravu kritizovanou nálezem sp. zn. Pl. ÚS 8/06. Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2353/21 ze dne 25. ledna 2022 (N 9/110 SbNU 88) konstatoval, že nová úprava § 11 odst. 1 exekučního tarifu ve spojení s § 46 odst. 6 exekučního řádu, zohledňující míru dobrovolnosti plnění povinným po nařízení exekuce, již uspokojivým způsobem vyvažuje přiměřenost odměny soudního exekutora na straně jedné a podíl povinného při vymožení plnění na straně druhé. V citovaném nálezu poukázal na specifika výkonu činnosti soudního exekutora, tj. na výhody i rizika této činnosti, kdy vymáhání peněžitých plnění ve vysoké výši (za vysokou odměnu) odráží vyšší odpovědnost

za prováděnou exekuci. Připomněl, že ani exekuční řád, ani exekutorský tarif či jiný právní předpis soudnímu exekutorovi či exekučnímu soudu nesvěřuje pravomoc jakési druhotné moderace odměny soudního exekutora podle jejich uvážení (diskrece), tedy další snížení odměny pod sazby stanovené v § 11 odst. 1 písm. a) a b) exekutorského tarifu. V tom je podstatný rozdíl kupříkladu v porovnání s moderačním právem, které mohou uplatnit civilní soudy při rozhodování o nákladech řízení (§ 150 občanského soudního řádu).

36. V nálezu sp. zn. I. ÚS 2353/21 Ústavní soud odmítl absolutní nedotknutelnost výše odměny soudního exekutora bez možnosti korekce. Případný korektiv by se zde ovšem měl, podobně jako u moderačního práva civilních soudů při rozhodování o nákladech řízení, prosadit jen ve zcela výjimečných případech, hodných zvláštního zřetele. Většinou půjde o případy, kdy odměna soudního exekutora představuje pro povinného nepřiměřený postih, popřípadě kdy soudní exekutor významněji pochybí při provádění exekuce. Exekuční soud je v takovém případě k námitkám povinného povinen ozřejmit, které konkrétní výjimečné okolnosti zavdávají důvod k mimořádnému (sekundárnímu) snížení odměny soudního exekutora a jaká je jejich intenzita (dopad) na situaci povinného.

37. Ústavní soud má za to, že kromě zmíněných hledisek lze snížit odměnu soudního exekutora za situace, kdy neprovede všechny fáze exekuce směřující k vymožení pohledávky, a to i v případě, že k zastavení exekuce došlo z důvodu procesního zavinění povinného. Tento závěr vychází z toho, že odměna v plné výši soudnímu exekutorovi náleží tehdy, provede-li všechny fáze exekuce. Je-li exekuce zakončena (zastavena) jiným způsobem (než vymožením plnění), se kterým je spojena stejná odměna jako při vymožení plnění (viz shora citovaná judikatura), je povinností soudu při rozhodování o nákladech exekuce zkoumat rozsah (náročnost) činnosti, kterou soudní exekutor reálně provedl. V nyní posuzované věci proběhly pouze první čtyři fáze exekuce (vydání exekučního příkazu prodejem nemovitostí, usnesení o ustanovení znalce, usnesení o ceně nemovitých věcí a vydání dražební vyhlášky včetně opakovaného provedení dražby), soudní exekutor však nevydal usnesení o rozvrhu, neproběhlo tedy řízení o rozvrhu rozdělované podstaty. V takovém případě, jak vyplývá ze shora uvedené judikatury Ústavního soudu, jsou soudy povinny zabývat se případným splněním podmínek pro moderaci odměny soudního exekutora s ohledem na konkrétní okolnosti věci.

38. Krajský soud podle Ústavního soudu nepostupoval ústavně konformně, nepřihlédl-li k fázi, v níž byla exekuce zastavena, respektive se touto okolností dokonce nezabýval, ač rozhodnutí okresního soudu bylo přesvědčivě založeno na tom, že byly splněny podmínky pro snížení odměny soudního exekutora z důvodu omezeného rozsahu jeho činnosti v daném exekučním řízení. Okresní soud poukázal v průběhu řízení na věc projednávanou Krajským soudem v Brně – pobočkou ve Zlíně, který v usnesení č. j. 60 Co 340/2018-324 ze dne 2. března 2021 při určování výše odměny soudního exekutora vycházel z výše úplaty za postoupení vymáhané pohledávky a přihlédl dále k tomu, že byly realizovány tři z pěti fází exekučního řízení, odměnu proto stanovil ve výši jejích 3/5 (60 %) a dále ji snížil o 1/3, neboť neproběhla nejsložitější fáze prodeje nemovitých věcí, kterou je rozvrhové řízení. Šlo o věc, ve které již dvakrát rozhodoval Ústavní soud, a to shora uvedeným usnesením sp. zn. IV. ÚS 1776/16 a poté nálezem sp. zn. I. ÚS 905/19. Okresní soud uvedený rozsudek zaslal účastníkům exekučního řízení, sdělil jim, že se mu jeví jeho závěry příléhavé, a umožnil jim se k jeho náhledu vyjádřit; ve svém rozhodnutí ze závěrů usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky ve Zlíně vycházel. V odůvodnění svého usnesení vysvětlil, že však nepovažoval za základ odměny úplatu za postoupení pohledávky, neboť touto informací nedisponuje (výše sjednané úplaty mu ani přes jeho výzvu stěžovatel ani nová oprávněná nesdělili).

39. Odůvodnění, na kterém okresní soud založil závěr o poměrném snížení odměny a které vychází z faktu, že soudní exekutor neprovedl (a ani provést nemohl) jednu z etap exekuce, je podle Ústavního soudu přesvědčivé a nelze mu při znalosti obsahu spisu nic

vytknout. S ohledem na závěry okresního soudu a procesní postoje stěžovatele i soudního exekutora v odvolacím řízení bylo povinností krajského soudu minimálně vysvětlit, proč na rozdíl od okresního soudu odměnu soudního exekutora přiměřeně nesnížil. Jak bude dále uvedeno, skutečnost, že soudní exekutor reálně nevymohl peněžité plnění, nebrání tomu, aby soud - jako ze základu pro stanovení odměny - vycházel z částky, které mohl soudní exekutor dosáhnout, kdyby nenastaly okolnosti vedoucí k zastavení exekuce. To však neznamená, že neprovedení exekuce jako celku završeného vymožením plnění nemůže mít vliv na stanovení odměny. Tato skutečnost se musí nutně projevit v úvaze soudu o výši odměny, kdy soud je vázán dnes již konstantní judikaturou Ústavního soudu aprobující postup soudů a soudních exekutorů, kteří snížili odměny pro neprovedení všech fází exekuce. Koneckonců soudní exekutor sám tato pravidla promítl ve vyčíslení nákladů exekuce v související exekuční věci zmíněné výše v bodu 10. S ohledem na skutečnost, že v nyní posuzované věci krajský soud vycházel při stanovení odměny z částky nejvyššího podání, tedy z částky, které by soudní exekutor dosáhl, kdyby nebyla exekuce zastavena, je zde dán důvod k tomu, aby bylo zohledněno, že soudní exekutor nemusel vykonat veškeré činnosti vedoucí k vymožení peněžitého plnění, současně tato částka již implicitně zohledňuje opakovaně provedené dražby, a tak obtížnost konkrétního exekučního řízení.

40. V této části je tedy ústavní stížnost důvodná.

VIII. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti v části týkající se stanovení základu pro výpočet odměny soudního exekutora

41. Z ustálené judikatury Ústavního soudu vyplývá, že rozhodování o nákladech občanského soudního řízení, včetně nákladů řízení exekučního, je doménou civilních soudů. Jedině ty jsou povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům garantovaným běžným zákonem. Otázku náhrady nákladů řízení, resp. její výše, nelze z hlediska kritérií spravedlivého (řádného) procesu klást na stejnou úroveň jako proces vedoucí k rozhodnutí ve věci samé. Vzhledem k povaze rozhodnutí o náhradě nákladů řízení, kdy nelze dovodit bezprostřední souvislost s jinými ústavně zaručenými základními právy a svobodami účastníka řízení, by musely vady nákladového rozhodnutí dosáhnout značné intenzity, aby mohlo být zasaženo do ústavně zaručených práv – to se však v nyní posuzované věci, jde-li o závěr krajského soudu k výši základu pro výpočet odměny, nestalo.

42. Krajský soud považoval za základ pro stanovení odměny soudního exekutora částku dosaženého nejvyššího podání v poslední (čtvrté) jím provedené dražbě. Jak správně uvedl, z důvodu zastavení exekuce nemohly být uplatněny nároky podle § 336n občanského soudního řádu, soudní exekutor se tedy nemohl domáhat po vydražitelích náhrady nákladů, které mu vznikly jednak v souvislosti s dalším dražebním jednáním a jednak tím, že vydražitelé nezaplatili nejvyšší podání.

43. Z obsahu spisu okresního soudu sp. zn. 48 EXE 928/2016 vyplývá, že stěžovatel souhlasil s postupem nové oprávněné, která se domáhala podáním ze dne 26. ledna 2022 zastavení exekuce s odůvodněním, že již nemá zájem na vedení exekuce a své pohledávky za stěžovatelem bude řešit jinou cestou. Se zastavením exekuce stěžovatel souhlasil za situace, kdy soudní exekutor usnesením č. j. 220 EX 3368/16-530 ze dne 19. listopadu 2021 udělil vydražiteli Miloslavu Manovi příklep na vydražení nemovitých věcí za nejvyšší podání 6 270 000 Kč. Proti tomuto usnesení podal stěžovatel odvolání s tím, že již podal návrh na odklad exekuce i nařízeného dražebního jednání. Stěžovatel v odvolání nesouhlasil se způsobem, jakým vede soudní exekutor řízení. Krajský soud usnesení soudního exekutora o udělení příklepu potvrdil.

44. Z dalších podání založených ve spise vyplývá, že se stěžovatel domáhal opakovaně zastavení exekuce poté, co došlo k postoupení pohledávky, když ani nová oprávněná ani stěžovatel nemají zájem na pokračování exekuce, neboť zástava, jejíž prodej v dražbě

probíhá, postoupením pohledávky zanikla. Současně doložil prohlášení nové oprávněné o vzdání se zástavního práva. Je tedy zjevné, že stěžovatel činil veškeré kroky k tomu, aby nedošlo ke zpeněžení zástavy ve čtvrté dražbě, případně k uskutečnění páté dražby, a byl srozuměn s tím, že nedojde k prodeji nemovitostí v dražbě.

45. Za této situace lze pro účely § 5 odst. 1 exekučního tarifu za plnění vymožené soudním exekutorem považovat částku nejvyššího v dražbě učiněného podání, neboť jde o částku, jejíhož vymožení by soudní exekutor mohl dosáhnout (částečně jako částky vydražené a částečně jako částky, které by se domáhal podle § 336n občanského soudního řádu po obmeškalých věřitelích), nedošlo-li by (z důvodu postupu stěžovatele) k zastavení exekuce.

46. Obdobně na tuto otázku nahlíží Nejvyšší soud v usnesení sp. zn. 20 Cdo 2746/2020 ze dne 3. listopadu 2020, v němž uvedl, že plněním ve smyslu § 336n odst. 1 občanského soudního řádu může být i právo na náhradu neuhrazené odměny soudního exekutora, které by dosáhl, kdyby nedošlo k obmeškání, a která exekutorovi ušla následkem toho, že obmeškalý vydražitel nezaplatil nejvyšší podání do doby, než bylo znemožněno provést exekuci (a tedy uskutečnit další dražbu podle § 336m odst. 2 tohoto zákona). V usnesení sp. zn. 20 Cdo 2924/2017 ze dne 31. října 2017 Nejvyšší soud s odkazem na judikaturu Ústavního soudu konstatoval, že za úhradu (uspokojení věřitele) pod vlivem exekuce, kterou je nutné zohlednit ve výpočtu nákladů exekuce, se považuje např. uzavření dohody o narovnání mezi oprávněným a povinným, či úplatu za postoupení vymáhané pohledávky během exekučního řízení následovanou zastavením exekuce na návrh oprávněného (usnesení sp. zn. I. ÚS 2117/15 ze dne 18. listopadu 2015 nebo sp. zn. IV. ÚS 1776/16 ze dne 13. prosince 2016). Ústavní soud v usnesení sp. zn. IV. ÚS 1776/16 výslovně uvedl, že porušení práv povinného nelze dovozovat ani z tvrzení, že soudní exekutor by měl být v těchto případech zvýhodněn oproti jiným exekutorům, kteří dosáhnou reálného plnění. Soudní exekutor, který činil úkony v řádně nařízené exekuci, totiž nemohl nijak ovlivnit, že v jejím průběhu došlo k uzavření dohody mezi oprávněným a povinným o jiném způsobu uhrazení závazku, která vedla k tomu, že reálné plnění nebylo (a nemohlo být) vymoženo.

47. Závěr, že nejen reálně exekutorem vymožené plnění, ale i jiné způsoby ukončení exekuce představují uspokojení věřitele spojené s nárokem soudního exekutora na odměnu počítanou z "vymožené" částky, je v souladu i s dalšími rozhodnutími Ústavního soudu. Jde např. o rozhodnutí týkající se plnění povinným těsně před nařízenou dražbou (usnesení sp. zn. III. ÚS 3622/14 ze dne 22. října 2015 či sp. zn. III. ÚS 1928/13 ze dne 10. dubna 2014) nebo smlouvy o postoupení pohledávky zajištěné zástavním právem (nález sp. zn. I. ÚS 905/19).

48. V nálezu sp. zn. I. ÚS 905/19 Ústavní soud vytkl Krajskému soudu v Brně – pobočce ve Zlíně, že pominul, že věc již byla jednou předmětem přezkumu u Ústavního soudu a že nevzal v úvahu závěry vyslovené v usnesení sp. zn. IV. ÚS 1776/16.

49. Stejně jako v posuzované věci tam byla zastavena exekuce, aniž by v ní bylo něco vymoženo. Důvodem zastavení exekuce byla také dohoda oprávněného s povinným o jiném uspokojení závazku povinného. Ústavní soud zde aproboval ústavnost závěrů soudu, podle nichž má soudní exekutor nárok na odměnu za svou dosavadní činnost jako v případě vymožení plnění, a nikoliv pouze na minimální odměnu (tehdy) ve výši 3 000 Kč jako v případě úplného zastavení exekuce. Ústavní soud se tak ztotožnil s tím, že je třeba zohlednit, že exekuce byla zahájena k návrhu oprávněné po právu, jelikož povinná nesplnila řádně a včas svou povinnost vyplývající z exekučního titulu; až v rámci exekuce došlo mezi oprávněnou a povinnou k uzavření dohody o jiném způsobu plnění pohledávky a takovou dohodu je třeba považovat za ekvivalentní situaci, kdy byla pohledávka pod tlakem probíhající exekuce uhrazena.

50. V takovém případě, kdy až v rámci exekuce byla mezi oprávněným a povinným uzavřena dohoda o jiném způsobu plnění pohledávky, má exekutor právo na odměnu za svou dosavadní činnost jako v případě vymožení plnění.

51. Z výše uvedeného je zřejmé, že v ústavněprávní rovině obstojí jako respektující čl. 26 Listiny závěr, že za situace, jaká byla v posuzované věci, kdy po opakovaných dražbách zastavení exekuce zavinil povinný, náleží soudnímu exekutorovi odměna ze stejného základu, jako by vymohl částku ve výši nejvyššího podání. Krajský soud tento závěr v konkrétních poměrech přesvědčivě a ústavně souladně odůvodnil. Považuje-li stěžovatel takto soudem stanovenou odměnu soudního exekutora za nespravedlivou, jelikož neodráží výši jím skutečně vymoženého plnění, lze poukázat, že stěžovateli nic nebránilo předložit soudu (kterým byl takto i vyzván) smlouvu o postoupení pohledávky. Z ní by byla zřejmá výše úplaty, za niž byla pohledávka postoupena. To však stěžovatel ani nová oprávněná s odvoláním se na obchodní tajemství neučinili.

52. V této části je proto ústavní stížnost zjevně neopodstatněná.

IX. Závěr

53. Je-li exekuce zastavena pro procesní zavinění povinného poté, co se povinný s oprávněným dohodl na jiném způsobu uspokojení pohledávky, může v ústavní rovině obstát stanovení odměny soudního exekutora, kterou má povinný soudnímu exekutorovi zaplatit, ze základu odpovídajícího nejvyššímu podání, na které byl udělen příklep v dražbě uskutečněné soudním exekutorem, ač takovou částku soudní exekutor reálně nevymohl (a vymoci již ani nemohl). To, že soudní exekutor v důsledku takového zastavení exekuce nevykoná část (určitou fázi) exekuce, kterou by jinak provedl, se musí následně promítnout do úvah soudu o přiměřeném (poměrném) snížení odměny soudního exekutora. Pomine-li soud takovou úvahu učinit (natož řádně odůvodnit), poruší právo povinného na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

54. S ohledem na shora uvedené Ústavní soud podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti, konstatoval, že krajský soud výrokem I napadeného usnesení porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu, a napadené rozhodnutí v tomto výroku a v akcesorických výrocích o nákladech řízení o výši nákladů exekuce zrušil.

55. Ve zbývajícím rozsahu (potvrzení výroku II usnesení okresního soudu výrokem II napadeného usnesení) Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel sám žádné námitky proti této části napadeného usnesení ani nevznesl a nejde ani o akcesorický výrok k rozhodnutí o výši nákladů exekuce.

56. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

57. Krajský soud znovu rozhodne o odvolání soudního exekutora a v této souvislosti i o nákladech řízení o určení nákladů exekuce. Při dalším rozhodování je vázán právním názorem Ústavního soudu vysloveným v tomto nálezu.

Č. 210
Změna územního plánu v souladu s veřejným zájmem na ochraně životního prostředí
(sp. zn. III. ÚS 229/24 ze dne 19. listopadu 2024)

Pokud vedlejší účastnice řízení (obec) přistoupí ke zpracování nového územního plánu v návaznosti na stavebním zákonem (zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, účinný do 31. 12. 2023) omezenou platnost stávající územně plánovací dokumentace, musí respektovat cíle, záměr a doporučení v dané chvíli existujících nadřízených závazných územně plánovacích instrumentů, které zdůrazňovaly ochranu životního prostředí a zemědělského půdního fondu. Takový postup vedlejší účastnice řízení nevykazuje prvky libovůle či zneužití jejího postavení či úmyslného jednání na úkor stěžovatelů.

Princip ochrany legitimního očekávání vlastníků pozemků, jejichž vlastnictví bylo dotčeno změnou územního plánu, není jediným hlediskem, které je nutno při posuzování důsledků takové změny zohledňovat. Stěžovatelé nemohli legitimně očekávat, že po celou dobu trvání jejich (spolu)vlastnického práva nedojde ve vztahu k jejich pozemkům k žádným změnám v rámci územního plánování. Nový územní plán byl přijat nikoliv na základě nahodilé souhry okolností, jakou je například skladba obecního zastupitelstva po volbách, ale v návaznosti na vývoj poměrů v dané lokalitě a s tím také souvisejícími požadavky nově připravené nadřízené územně plánovací dokumentace.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Daniely Zemanové, soudkyně zpravodajky Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Přibáně o ústavní stížnosti stěžovatelů 1) Václava Myslivce, 2) Jaroslavy Martinkové, 3) Hany Vaňkové, 4) Miroslava Vondráčka, 5) Dany Faflové, 6) Ing. Zdeňka Holuba a 7) Mgr. Bohumily Machové, všichni zastoupeni JUDr. Emilem Flegelem, advokátem, se sídlem K Chaloupkám 3170/2, Praha 10, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 23. listopadu 2023 č. j. 7 As 36/2023-61 a rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 23. ledna 2023 č. j. 142 A 2/2022-68, za účasti Nejvyššího správního soudu a Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníků řízení a obce Libouchec, se sídlem Libouchec 211, jako vedlejší účastnice řízení, zastoupené Mgr. Janem Chmelíkem, advokátem, se sídlem Mírové náměstí 103/27, Ústí nad Labem, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, (dále jen „zákon

o Ústavním soudu“) se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena jejich základní práva (svobody) zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 11 Listiny a čl. 26 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti, ze spisu Krajského soudu v Ústí nad Labem sp. zn. 142 A 2/2022, jakož i z územního plánu vedlejší účastnice řízení ze dne 13. 6. 2022 č. j. LIB/1900/2022 se podává, že Krajský soud v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) ústavní stížností napadeným rozsudkem zamítl návrh, kterým se stěžovatelé domáhali zrušení opatření obecné povahy – územního plánu vedlejší účastnice řízení obce Libouchec (dále jen „územní plán“). Nepřisvědčil jejich námitkám o nepřezkoumatelnosti územního plánu, respektive o nedostatečném vypořádání námitek ze strany vedlejší účastnice řízení. Z odůvodnění napadeného územního plánu vyplývá, že problematika změny funkčního využití plochy zahrnující pozemky, jichž jsou stěžovatelé vlastníky (resp. spoluvlastníky), byla v rámci vypořádání uvedených námitek obsáhle řešena. Vedlejší účastnice řízení podle krajského soudu vysvětlila, proč byly pozemky stěžovatelů zařazeny do kategorie mezi zemědělskou plochu, zatímco jiné ve stejné oblasti byly určeny k zastavění. Vedlejší účastnice řízení byla vedena zejména snahou chránit životní prostředí a při svém rozhodování postupovala mimo jiné podle Zásad územního rozvoje Ústeckého kraje a podle Územní studie krajiny ORP Ústí nad Labem. Krajský soud neshledal ani rozpor uvedeného územního plánu s cíli a úkoly územního plánování ve smyslu zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu, účinný do 31. 12. 2023, (dále jen „stavební zákon“). Podle krajského soudu nemohla obstát námitka stěžovatelů, že započali na uvedených pozemcích s realizací developerského projektu, neboť měli k dispozici pouze projektovou dokumentaci ohledně dopravního napojení jednoho z pozemků, nikoliv samotný projekt. Stěžovatelé rovněž s realizací uvedeného projektu otáleli a o to méně mohou namítat, že nový územní plán zasahuje do jejich práv. Krajský soud nezpochybnil, že napadený územní plán omezuje do jisté míry (spolu)vlastnické právo stěžovatelů, avšak v návaznosti na provedený test proporcionality a judikaturu správních soudů uzavřel, že nejde o zásah nepřiměřený. Změnou funkčního využití dotčených pozemků nedochází k jejich znehodnocení, stěžovatelé mohou pozemky využívat dosavadním způsobem.

3. Následná kasační stížnost stěžovatelů byla ústavní stížností napadeným rozsudkem Nejvyššího správního soudu zamítnuta. Nejvyšší správní soud považoval rozsudek krajského soudu za řádně odůvodněný, srozumitelný a přezkoumatelný. Posouzení územního plánu krajským soudem nevybočilo z mantinelů přezkumu vytvořených judikaturou správních soudů. Správní soudy musí při přezkumu územních plánů postupovat zdrženlivě, jelikož tvorba územního plánu spadá do autonomního rozhodování příslušné politické jednotky (obce). Úkolem správního soudu je přezkoumat pouze to, zda se obec při tvorbě územního plánu pohybovala v příslušném zákonném rámci. Pokud se vedlejší účastnice řízení v rámci územního plánu zaměřila na ochranu životního prostředí, vycházela z pro něj závazné územní studie a zásad územního rozvoje. Nejvyšší správní soud odkázal na svou dřívější judikaturu s tím, že s ohledem na územní a společenský vývoj nelze očekávat absolutní neměnnost poměrů v rámci územního plánování. Stěžovatelé nemohli mít legitimní očekávání, že územní plán zůstane v jejich případě neměnný po celou dobu existence jejich věcných práv k nemovitým věcem. K námitkám ohledně odůvodnění rozsudku krajského soudu Nejvyšší správní soud poznamenal, že krajský soud byl do značné míry limitován obecností námitek stěžovatelů.

II. Argumentace stěžovatelů

4. V ústavní stížnosti stěžovatelé poukazují na to, že podle předchozího územního plánu byly jejich pozemky zařazeny do zastavitelné plochy sloužící pro výrobu a výrobní

služby s tím, že dlouhodobě připravují své pozemky na developerský projekt, který nebylo zatím možné realizovat. Nový územní plán je v rozporu s principem kontinuity územního plánování, není opřen o legitimní důvody. V rámci nového územního plánu nebylo vybráno nejšetrnější řešení s ohledem na práva stěžovatelů a úpravy v územním plánování byly činěny diskriminačním způsobem. S odkazem na nález ze dne 31. 1. 2023 sp. zn. III. ÚS 2329/21 argumentují, že krajský soud měl stěžovatele poučit o nedostatečné konkrétnosti jejich námitek. Krajský soud při hodnocení věci a územního plánu postupoval příliš aktivisticky, pokud například hodnotil, že stěžovatelé měli dostatek času svůj projekt realizovat a příhodnou dobu promeškali. K tomu namítají, že naopak byli utvrzováni, že svůj projekt budou moci realizovat a spolehli se na stálost územní dokumentace; v této souvislosti odkazují na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. 1. 2020 č. j. 9 As 171/2018-50. Správní soudy nezajistily vzájemnou rovnováhu mezi právy stěžovatelů a veřejným zájmem. Zásah do práva na příznivé životní prostředí, který by jejich projekt způsobil, by byl dostatečně kompenzován ekonomickými nástroji, konkrétně poplatkem za vynětí předmětných pozemků ze zemědělského půdního fondu. Změny navozené novým územním plánem podle stěžovatelů nejsou úměrné jím sledovanému cíli, zejména s ohledem na to, že změnou územního plánu bylo zasaženo do práva stěžovatelů na ochranu vlastnictví. Tímto aspektem se přitom správní soudy v napadených rozhodnutích dostatečně nezabývaly. Rovněž byla porušena zásada enumerativnosti veřejnoprávních pretenzí, jelikož veřejná moc nebyla uplatňována jen tam, kde je to nezbytné.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

5. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jejich ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

IV. Vyjádření účastníků řízení, vedlejší účastnice řízení a replika stěžovatelů

6. Soudkyně zpravodajka podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslala ústavní stížnost účastníkům řízení a vedlejší účastnici řízení k vyjádření.

7. Nejvyšší správní soud odkázal na svou judikaturu (srov. za všechny například jeho rozsudek ze dne 24. 10. 2007 č. j. 2 Ao 2/2007-73), podle níž jsou správní soudy povinny při přezkumu problematiky územních plánů postupovat zdrženlivě. Z napadeného územního plánu vyplývají legitimní důvody, proč vedlejší účastnice řízení přistoupila ke změně funkčního využití předmětných pozemků. Stěžovatelům nesvědčí legitimní očekávání, že územní plán zůstane neměnný po celou dobu existence jejich věcných práv k nemovitým věcem, takový přístup by nezohledňoval územní a společenský vývoj. Napadené rozhodnutí krajského soudu nelze hodnotit jako překvapivé z důvodu, že stěžovatelé nebyli poučeni o hrozícím neúspěchu. Správní (soudní) řízení nelze srovnávat s občanským soudním řízením a s poučovacími povinnostmi v občanském soudním řízení, jelikož soudní přezkum navazuje na rozhodnutí správního orgánu (často již druhého stupně). S takto chápaným rozdílem mezi správním řízením soudním a občanským soudním řízením se ztotožnil i Ústavní soud ve své judikatuře. Správní soudy nemají povinnost vypořádat se podrobně se všemi, navíc neurčitými, tvrzeními stěžovatelů. Odkaz stěžovatelů na nález sp. zn. III. ÚS 2329/21 není příléhavý, neboť v průběhu daného řízení nevznikly žádné pochybnosti ohledně toho, kterých pozemků ve vlastnictví stěžovatelů se změna územního plánu týkala, resp. nevznikly ani pochybnosti ohledně věcné legitimace stěžovatelů.

8. Podle Nejvyššího správního soudu se krajský soud nedopustil přehnaného aktivismu, naopak je třeba zohlednit právo vedlejší účastnice řízení na samosprávu, do něhož spadá

i pořizování a změna územního plánu. Vedlejší účastnice řízení podrobně popsala, z jakého právního a hodnotového rámce při koncipování nového územního plánu vycházela (např. Územní studie rozvoje ORP Ústí nad Labem a zásady územního rozvoje Ústeckého kraje). Úkolem správních soudů ve sporech tohoto typu je toliko posoudit, zda konkrétní obcí zvolené řešení nevybočuje ze zákonem daných mantinelů a nezasahuje do ústavních práv dotčených subjektů. Jejich úkolem není určovat, které územní uspořádání dané obce je vhodnější nebo účelnější. V daném případě nedošlo k nerovnováze mezi ochranou vlastnického práva stěžovatelů a veřejného zájmu soustředěného zde na ochranu životního prostředí. Správní soudy se s ohledem na typ řízení a stěžovateli formulovaný petit nemohly zabývat eventuálním nárokem na náhradu škody způsobenou stěžovatelům tím, že nemohli realizovat jimi plánovaný developerský projekt. Nejvyšší správní soud připomněl usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2024 sp. zn. I. ÚS 1257/24, v němž se Ústavní soud územním plánem vedlejší účastnice řízení již zabýval.

9. Krajský soud zopakoval, že stěžovatelé nedostatečně specifikovali alternativní řešení, pokud zpochybňovali vedlejší účastnicí řízení koncipovaný územní plán. Nesouhlasil s tím, že postupoval v rozporu s nálezem sp. zn. III. ÚS 2329/21. I kdyby stěžovatelé v průběhu soudního řízení uváděli bližší údaje o svém developerském projektu, na posouzení věci by to nemělo žádný vliv, jelikož nosné důvody pro zamítnutí návrhu stěžovatelů spočívaly v jiných skutečnostech. Krajský soud pouze hodnotil, že stěžovatelé měli několik let na přípravu developerského projektu a tuto příležitost nevyužili; nejde o žádný aktivismus z jeho strany. Není správné východisko stěžovatelů, že čím déle platily původní regulativy umožňující vybudování průmyslové zóny na pozemcích stěžovatelů, tím silnější legitimní očekávání jim svědčí. Takto zjednodušeně změny v územním plánování posuzovat nelze, a naopak je nutno vždy hodnotit okolnosti konkrétního případu. Podrobně se také zabýval povinnostmi na ochranu životního prostředí, pro které lze vedlejší účastnicí řízení navrhovanou změnu územního plánu považovat za legitimní.

10. Vedlejší účastnice řízení se ztotožnila s napadenými rozhodnutími správních soudů a s jejich vyjádřeními k ústavní stížnosti. Domnívá se, že nedošlo k porušení základních práv stěžovatelů, kteří pouze opakují svou dosud uplatněnou argumentaci. Územní plán je přezkoumatelný, je dostatečně a srozumitelně odůvodněný a reaguje na všechny námitky a připomínky stěžovatelů. Prostřednictvím územního plánu vedlejší účastnice řízení realizovala své právo na samosprávu. Žádný vlastník pozemku nemá nárok na stanovení takových podmínek rozvoje svého pozemku, aby to vyhovovalo jeho soukromoprávním zájmům. Stěžovatelé stále vlastní pozemky, které jsou součástí zemědělského půdního fondu a nadále je v tomto rozsahu mohou užívat. Nebyla vydána jakákoliv pravomocná územní rozhodnutí či jiná povolení opravňující stěžovatele k tomu, aby na svých pozemcích mohli umístit stavbu. Není pravdivé tvrzení stěžovatelů, že již začali realizovat projekt vedoucí k zapojení pozemků do průmyslové zóny. Byla pouze řešena možnost zpřístupnění jednoho z pozemků k údržbě a obsluze v rámci zemědělského využití. Vedlejší účastnice řízení opakuje, že při koncipování nového územního plánu byla vedena novým legislativním rámcem, odlišným od stavu, za něhož byl koncipován předchozí územní plán (v této souvislosti vedlejší účastnice řízení odkazuje zejména na stavební zákon a na jednotlivé novely zákona č. 334/1992 Sb., o ochraně zemědělského půdního fondu). Vedlejší účastnice řízení upozornila, že rozporovaný územní plán byl k námitkám jiných subjektů přezkoumáván rozličnými senáty správních soudů a všechny návrhy na jeho zrušení byly zamítnuty a neúspěšné byly i navazující kasační stížnosti. Odkázala rovněž na usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 6. 2024 sp. zn. I. ÚS 1257/24, kterým byla ústavní stížnost zpochybňující rozhodnutí správních soudů odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

11. Stěžovatelé v replice nesouhlasili se stanoviskem vedlejší účastnice řízení a setrvali na své argumentaci.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

V. 1. Obecné principy

12. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti stojícím mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). K zásahu do jejich rozhodovací činnosti je Ústavní soud oprávněn jen tehdy, kdyby obecné soudy porušily ústavně zaručená práva stěžovatelů. Tak se tomu ale v nyní posuzované věci nestalo, a proto byla ústavní stížnost shledána nedůvodnou.

13. Ústavní soud se již ve své rozhodovací činnosti otázkou způsobilosti územního plánu zasáhnout do vlastnického práva k nemovitostem v jeho obvodu vícekrát zabýval. Dospěl přitom k závěru, že obecně jde o zásah ústavním pořádkem aprobovaný (srov. usnesení ze dne 19. 8. 2015 sp. zn. IV. ÚS 2194/15), a to za předpokladu, že je vlastnické právo omezeno v souladu se zákonem a v přiměřené míře [blíže např. nález ze dne 8. 4. 2004 sp. zn. II. ÚS 482/02 (N 52/33 SbNU 39)]. Vlastnické právo náleží svou povahou do kategorie základních práv a svobod jednotlivce a tvoří tedy jádro personální autonomie jednotlivce ve vztahu k veřejné moci. Stávající koncepce ochrany vlastnického práva podle judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva vychází z toho, že každému je zaručeno právo vlastnit majetek a vlastnickému právu všech vlastníků je přiznán stejný zákonný obsah a ochrana. Současně však zdůrazňuje, že vlastnické právo není absolutně nedotknutelné. Naopak připouští omezení vlastnického práva zákonem z důvodu ochrany práv druhých a ochrany veřejného zájmu, kterým se rozumí zejména ochrana lidského zdraví, přírody a životního prostředí. S ohledem na povinnost šetřit podstatu a smysl vlastnického práva (čl. 4 odst. 4 Listiny) však nesmí být vlastnické právo takto omezeno ve větší než přípustné míře a pouze tehdy, když je to nezbytné. Nicméně tak jako jiná základní práva lze rovněž vlastnické právo omezit, a to v případě kolize s jiným základním právem nebo v případě nezbytného prosazení ústavně aprobovaného veřejného zájmu [srov. např. nález ze dne 15. 12. 1994 sp. zn. III. ÚS 102/94 (N 61/2 SbNU 175)].

14. Ústavní soud v nálezu ze dne 7. 5. 2013 sp. zn. III. ÚS 1669/11 (N 76/69 SbNU 291) též vyzdvihl, že územní plán je společenskou dohodou o využití území lidmi, kteří v něm žijí. Rozhodování o rozvoji spravovaného území patří mezi základní práva územní samosprávy. Stanovit funkční využití území a jeho rozvoj při splnění všech cílů a zásad územního plánování je součástí zcela legitimního rozhodnutí zastupitelstva obce, které plně spadá do samostatné působnosti obce, do které správní soudy mohou pouze minimálně zasahovat.

15. V souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího správního soudu (usnesení ze dne 21. 7. 2009 č. j. 1 Ao 1/2009-120) aprobovanou Ústavním soudem, v případě, kdy je územním plánem zasaženo do vlastnického práva osob, je třeba zkoumat, zda byly odpůrcem v daném případě dodrženy zásady subsidiarity a minimalizace zásahu. Ty jsou dodrženy, pokud zásah má ústavně legitimní a o zákonné cíle opřený důvod; zásah je činěn v nezbytně nutné míře; zásah je činěn nejšetrnějším ze způsobů vedoucích ještě rozumně k zamýšlenému cíli; zásah je činěn nediskriminačním způsobem a zásah je činěn s vyloučením libovůle (podmínky musí být splněny kumulativně).

16. Ústavní soud dále odkazuje na svá usnesení ze dne 18. 3. 2010 sp. zn. III. ÚS 3108/09 a ze dne 10. 4. 2018 sp. zn. IV. ÚS 3548/17. I v nyní posuzované věci se uplatní závěr, že neexistuje subjektivní právo na určitou podobu územního plánu či na to, aby pozemku byl „určen“ územním plánem stěžovatelem zamýšlený režim. Nelze se tak bez dalšího dovolávat ochrany dobré víry či legitimního očekávání ve vztahu k určité podobě územního plánu, neboť územní plán se s ohledem na potřebu úpravy poměrů v území neustále vyvíjí. Na tento vývoj – jak správně v nyní napadeném rozhodnutí zmínil i Nejvyšší správní

soud – konkrétní obec reaguje v rámci realizace svého práva na samosprávu, do něhož spadá i pořizování a změna územního plánu.

17. Tato východiska se podle Ústavního soudu musí prosadit i v nyní posuzované věci, přičemž je třeba přihlédnout k tomu, zda byla změna územního plánu dostatečně vysvětlena a odůvodněna a zda zvolené řešení má legitimní důvody a je proporcionální.

V. 2. Aplikace obecných principů na posuzovaný případ

18. Prizmatem výše uvedených ústavněprávních kritérií Ústavní soud přezkoumal ústavní stížností napadená rozhodnutí, přičemž dospěl k závěru, že ve věci rozhodující správní soudy je při svém rozhodování dostatečně zohlednily.

19. Stěžovatelé do značné míry opakují argumentaci, s níž se oba správní soudy již náležitě vypořádaly. Soudy se argumentací stěžovatelů podrobně zabývaly a na jejich námitky reagovaly (srov. např. odst. 17 a násl. rozsudku Nejvyššího správního soudu nebo odst. 86 a násl. rozsudku krajského soudu). Soudy pro své závěry vyšly z napadaného územního plánu. Vysvětlily, že stávající příliš vysoká urbanizace a s tím spojené dopravní zatížení v daném území se z hlediska ochrany zdraví a životního prostředí, rovněž s ohledem na blízkost dvou chráněných krajinných oblastí, negativně promítá do situace v dané oblasti (oblast Žďárku, k tomu srov. např. str. 15, 59, 60, 89 nebo 143 územního plánu). To územní plán reflektoval a s ohledem na konkrétní situaci v oblasti preferoval ochranu přírodních a kulturních hodnot v daném území a neprohlubování již v současnosti velkého zatížení. S ohledem na probíhající realizaci výstavby na stěžovateli uváděné ploše další výstavbu sice korigoval, avšak umožnil. Rozsáhlé pozemky stěžovatelů zastavěny nejsou vůbec, jsou využívány jako zemědělské pozemky a k takovému využití směřovala nejnověji i výstavba příjezdové komunikace (str. 186 územního plánu). Stejně tak neobstojí ani závěr stěžovatelů, že zvýšená ochrana životního prostředí se měla realizovat např. na ploše pozemku Z19 a nikoli na jejich pozemcích. V tomto ohledu vysvětlily, proč pro cíl sledovaný územním plánem není tato plocha tak významná, jako pozemky stěžovatelů. Argument stěžovatelů, že snaha chránit životní prostředí je blanketní argument používaný, aniž by byly zkoumány konkrétní okolnosti, neobstojí.

20. Správní soudy se také zabývaly stěžovateli tvrzeným rozporem mezi předmětným územním plánem a cíli a úkoly územního plánování ve smyslu § 18 a 19 stavebního zákona. Takový rozpor však neshledaly, což podrobně odůvodnily (viz bod 22 odůvodnění rozsudku Nejvyššího správního soudu a bod 73 odůvodnění rozsudku krajského soudu).

21. Stěžovatelé tvrdí, že vedlejší účastnice řízení v dané věci zneužila svého postavení a že územní plán je vůči stěžovatelům diskriminační s cílem zamezit jim v realizaci jejich developerského projektu. Stavební zákon omezoval platnost územně plánovací dokumentace schválené před rokem 2006, tedy i původního územního plánu vedlejší účastnice řízení. To bylo důvodem, proč vedlejší účastnice řízení přistoupila ke zpracování napadaného územního plánu (srov. str. 49 územního plánu). Za takové situace již musela respektovat cíle, záměr a doporučení nadřízených závazných územně plánovacích instrumentů, které zdůrazňovaly ochranu životního prostředí a zemědělského půdního fondu. Ústavní soud v této souvislosti poukazuje například na závazné stanovisko orgánu územního plánování ze dne 12. 1. 2021, z něhož vyplývá, že Územní studie krajiny ORP Ústí nad Labem navrhuje změnu využití lokality P6. Tento postup vedlejší účastnice řízení nevykazuje prvky libovůle či zneužití jejího postavení či úmyslného jednání na úkor stěžovatelů.

22. Vedlejší účastnice řízení poukázala na nadřízenou územně plánovací dokumentaci, jež musela při přípravě územního plánu respektovat. Upozornila také na stanovisko Magistrátu města Ústí nad Labem, podle nějž je projekt průmyslové zóny, jehož měly být pozemky stěžovatelů součástí, z pohledu ochrany životního prostředí problematický. Závazné nadřízené instrumenty i stanovisko statutárního města Ústí nad Labem promítla do

posuzování výše uvedených specifik oblasti, v níž se nacházejí pozemky stěžovatelů. Rovněž vzala v potaz skutečnost, že stěžovatelé dosud využívají pozemky jako pozemky zemědělské, k čemuž směřoval i poslední záměr umístění stavby – přístupové cesty k údržbě a obsluze pozemků pro účely jeho zemědělského využití (srov. zejm. str. 186 a 187 územního plánu). Vedlejší účastnice řízení ve vypořádání námitek vysvětlila, že stěžovatelé žádný konkrétní projekt nepředložili, nezahájili žádné kroky k realizaci jimi zmiňovaného developerské projektu a nedisponují žádným pravomocným územním či obdobným rozhodnutím, kterým by byla vázána. V této souvislosti vedlejší účastnice řízení odkázala zejména na zásady územního rozvoje a Územní studii krajiny ORP Ústí nad Labem. Tento postup vedlejší účastnice řízení nevykazuje prvky libovůle, zneužití jejího postavení či jiného úmyslného jednání na úkor stěžovatelů. Rovněž ve způsobu vypořádání námitek stěžovatelů vedlejší účastnicí řízení nelze spatřovat diskriminační postup či jiný ústavně právní deficit.

23. Správní soudy, stejně jako vedlejší účastnice řízení, nepřehlédly, že není jasné, kdy má dojít k realizaci stěžovateli tvrzeného developerského projektu, resp. zda vůbec k jeho realizaci dojde. V této souvislosti lze také odkázat na vyjádření vedlejší účastnice řízení k ústavní stížnosti, že stěžovateli opakovaně zmiňovaná již realizovaná část jejich projektu nepřekračuje rámec příjezdové cesty pro zemědělské účely. Sami stěžovatelé v ústavní stížnosti přiznávají, že průmyslová zóna jako taková se zatím nerealizovala s ohledem na ekonomický a politický vývoj po roce 2009. V této souvislosti Ústavní soud doplňuje, že pozemky stěžovatelů byly vymezeny způsobem využití jako „území výroby příměstského typu – VP“ v roce 2003. Konkrétně k tomu došlo změnou č. 2 Územního plánu sídelního útvaru obce Libouchec (dále jen „Změna č. 2 ÚP“), která nabyla účinnosti dne 30. 8. 2003 (Změna č. 2 ÚP je dostupná na webových stránkách vedlejší účastnice řízení www.libouchec.cz/obec-1/plany-a-pasporty/uzemni-plan-obce/?ftresult=územní+plán).
Zároveň byla stanovena výstavba v lokalitě P6 (pozemky stěžovatelů) v I. etapě, tedy po nabytí platnosti Změny č. 2 ÚP (viz bod 9 Směrné regulativy Změny č. 2 ÚP, str. 58). Argumentaci stěžovatelů krizí v roce 2009 proto Ústavní soud shledává účelovou. S výstavbou na ploše P6 bylo počítáno hned po nabytí platnosti Změny č. 2 ÚP v roce 2003 (oproti výstavbě v dalších etapách, s níž se počítalo v horizontu cca 4–8 let od nabytí platnosti Změny č. 2 ÚP).

24. Nemůže uspět ani námitka stěžovatelů, že vedlejší účastnice řízení dostatečně nepoměřovala veřejný zájem na ochraně životního prostředí a veřejný zájem na zvýšení zaměstnanosti v daném regionu, který by průmyslová zóna přinesla. Stěžovatelé mohou namítat pouze zásah do svých ústavně zaručených práv, přičemž tato námitka se netýká subjektivních práv stěžovatelů. Tato námitka stěžovatelů tudíž není relevantní.

25. Omezení vlastnického práva stěžovatelů vedlejší účastnice řízení i soudy posuzovaly a související námitku stěžovatelů vypořádaly. Vedlejší účastnice řízení připomněla, že asi 3/4 plochy pozemků stěžovatelů je tvořeno - bez ohledu na značný rozsah výměry pozemků - jednou z nejkvalitnějších zemědělských půd. Proto je ve veřejném zájmu, aby takový půdní fond byl chráněn. Přednost ochrany tohoto veřejného zájmu ve vztahu k pozemkům stěžovatelů blíže rozvedla, resp. konkretizovala. Poukázala na to, že stěžovatelé dosud své pozemky využívali jako pozemky zemědělské a rovněž nově realizovaný záměr směřuje ke stejnému využití (k tomu srov. str. 186 územního plánu). Dále v kontextu ochrany přírody zdůraznila blízkost chráněných krajinných oblastí a odkázala na pasáže územního plánu, v nichž jsou popsány závažné problémy způsobené zatížením oblasti Žďárku nadměrnou dopravou a jeho sevřením dopravními tepnami. Pozemky stěžovatelů jsou součástí vymezeného veřejně prospěšného opatření „K4“ – funkční nadregionální biokoridor územního systému ekologické stability (viz zásady územního rozvoje). Touto optikou, s přihlédnutím k dosavadnímu využití dotčených pozemků stěžovatelů i k deklarovanému záměru ponechat pozemky jejich zemědělskému využití, dospěla vedlejší účastnice řízení

k závěru, že jde o omezení vlastnického práva stěžovatelů přiměřené. Krajský soud se pak toutéž optikou, při zvážení všech výše uvedených faktorů, velmi podrobně zabýval rovněž proporcionalitou zásahu do práv stěžovatelů a veřejným zájmem sledovaným územním plánem.

26. S ohledem na výše uvedené vedlejší účastnice řízení podle Ústavního soudu prioritizaci ochrany životního prostředí konfrontovala s konkrétní situací a potřebami v dané oblasti. Reflektovala nezbytnost ochrany obyvatel Žďárku s ohledem na již stávající dopravní situaci a zdravotní rizika jeho obyvatel, vzala rovněž v potaz hospodářskou situaci v oblasti s tím, že již započatá či projektově plánovaná výstavba bude v korigované míře dokončena a vytvoří dostatek pracovních míst v oblasti. Tyto okolnosti a skutečnosti vzala v potaz a vyhodnotila při rozhodnutí o zachování hodnotné zemědělské půdy na pozemcích stěžovatelů, jejichž využití bylo v nedávně době deklarováno jako využití pro zemědělské účely a jiné využití bylo v rovině nejistých a nekonkrétních plánů v blíže neurčené budoucnosti (byť tato výstavba měla být již dávno realizována). Prizmatem výše uvedených skutečností soudy posuzovaly potenciální zásah do vlastnického práva stěžovatelů. Ústavní soud nezpochybňuje omezení práv stěžovatelů, jeho přiměřeností i z hlediska relevantní judikatury se zabývaly dostatečně rovněž obecné soudy. V řízení, z něhož vzešla napadená rozhodnutí, bylo učiněno zadost i závěrům nálezu sp. zn. III. ÚS 3204/21. Závěru, že ochrana životního prostředí, a to s přihlédnutím ke konkrétní situaci a potřebám obyvatel v oblasti a situaci stěžovatelů, nikoliv jen jako prázdná floskule, je legitimním cílem, k jehož dosažení jsou využity přiměřené a vhodné prostředky, nelze z ústavního hlediska nic vytknout. Stejně tak s ohledem na výše uvedené je závěr, že zásah do vlastnického práva stěžovatelů obstojí v testu proporcionality, ústavně souladný. Proto Ústavní soud nepřisvědčil tvrzení stěžovatelů, že ústavní stížností napadená rozhodnutí jsou neproporcionální, nezvažují-li zásah do jejich práv způsobený územním plánem ve srovnání s jeho přínosem pro životní prostředí.

27. V napadených rozhodnutích je podle Ústavního soudu rovněž dostatečně vysvětleno, proč není porušen ani princip kontinuity územního plánování, resp. proč je důvodné a legitimní narušit kontinuální uspořádání a návaznost na dřívější územní plán, pokud jde o pozemky stěžovatelů. Krajský soud se v odst. 93 a 98 odůvodnění svého rozsudku rovněž takto vypořádává se závěry rozsudku Nejvyššího správního soudu sp. zn. 9 As 171/2018, na něž odkazují stěžovatelé. Je v nich vysvětleno, že stěžovatelé nemohli legitimně očekávat, že po celou dobu trvání jejich (spolu)vlastnického práva nedojde ve vztahu k jejich pozemkům k žádným změnám v rámci územního plánování, což odpovídá názoru Ústavního soudu vyjádřenému ve výše citovaném usnesení ze dne 10. 4. 2018 sp. zn. IV. ÚS 3548/17. Územní plán v dané lokalitě byl dlouhodobě stabilní a beze změn. Nový územní plán byl přijat nikoliv na základě nahodilé souhry okolností, jakou je například skladba obecního zastupitelstva po volbách, ale v návaznosti na vývoj poměrů v dané lokalitě a s tím také souvisejícími požadavky nově připravené nadřízené územně plánovací dokumentace.

28. V kontextu ochrany legitimního očekávání a stability a trvalosti územního plánu je rovněž třeba připomenout znění § 102 odst. 2 a odst. 3 stavebního zákona. Citované ustanovení upravuje povinnost k náhradě škody, která mohla vlastníkovi pozemku vzniknout v důsledku změny územního plánu, přičemž odškodnění újmy bylo omezeno lhůtou 5 let. Došlo-li ke změně územního plánu ve lhůtě delší než pěti let, uvedená náhrada vlastníkovi pozemku (až na zákonem vymezené výjimky) nenáležela. Ani zákonodárce tedy nepočítal s bezvýjimečnou „perpetualitou“ územního plánu a uvedeným limitem odpovědnosti za škodu způsobenou změnou územního plánu naznačil časové meze legitimního očekávání neměnnosti územního plánu. K tomu je třeba zopakovat, že i z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že samotný princip ochrany legitimního očekávání vlastníků pozemků, jejichž vlastnictví bylo dotčeno změnou územního plánu, není jediným hlediskem, které je nutno při posuzování

důsledků takové změny zohledňovat. Podle přesvědčení Ústavního soudu se vedlejší účastnice řízení velmi podrobně zabývala srovnáním principu kontinuity územního plánu a legitimního očekávání stěžovatelů na straně jedné a nutností zohlednit i veřejný zájem na ochraně životního prostředí, který se významně dostal do popředí právě v souvislosti se stavebním zákonem (tedy zákonem č. 183/2006 Sb.) na straně druhé.

29. Pokud jde o námitku vztahující se k nedostatku poučení, odkaz stěžovatelů na nález sp. zn. III. ÚS 2329/21 neobstojí. V něm Ústavní soud správním soudům vytknul, že ač byla stěžovatelka se svojí argumentací úspěšná k jí specifikovaným pozemkům, správním soudům muselo být zjevné, že stejná úspěšná argumentace se týká i pozemků, které v rámci svých opravných prostředků neuvedla. Správní soudy podle Ústavního soudu pochybily, pokud stěžovatelku o tomto nedostatku nepoučily. Taková situace ve věci stěžovatelů ovšem nenastala. Ústavní soud v tomto kontextu odkazuje také na přiléhavé závěry Nejvyšší správního soudu obsažené ve vyjádření k ústavní stížnosti, poukazující na odlišnosti mezi soudním řízením správním a občanským soudním řízením, které se projeví i v rámci poučovací povinnosti soudu.

30. Ústavněprávní relevanci nemá ani námitka stěžovatelů, že krajský soud byl v rámci odůvodnění ústavní stížností napadeného rozhodnutí příliš aktivistický, pokud posuzoval, zda stěžovatelé měli dostatek času jimi proklamovaný developerský projekt realizovat. Stěžovatelé nevysvětlují, v čem by eventuální absence takového, byť třeba nevhodného, konstatování mohla ústavní stížností napadená rozhodnutí změnit. Ústavní soud nezpochybňuje, že stav, v rámci něhož byly pozemky stěžovatelů začleněny do výstavby související s průmyslovou zónou, trval dlouho, ač ani předchozí územní plán, k němuž se stěžovatelé argumentačně vztahují, nebyl ve vztahu k využití pozemků stěžovatelů zcela neměnný. Ústavní soud akceptuje, že bylo a je autonomním rozhodnutím stěžovatelů, jak (resp. jak rychle) postupovali s přípravou svého projektu. Na druhou stranu není překvapivé, že na společenský a ekonomický vývoj v tomto nikoli zcela krátkém časovém období reagovala i politika územního plánování. Rovněž vedlejší účastnice řízení musela při územním plánování reflektovat nejen zmenšení zájmu o průmyslovou výstavbu, ale také stále se zhoršující životní prostředí (srov. k tomu též argumentaci shora).

31. Ústavní soud nemůže souhlasit ani s tím, že orgány veřejné moci v daném případě překročily zákonný rámec jejich působnosti, když veřejnou moc neuplatňovaly pouze tam, kde je to nezbytné. Z napadených rozhodnutí je zřejmé, že takové hodnocení není správné. Stěžovatelé zároveň toto své tvrzení podrobnější argumentací nepodporují. Správnost postupu orgánů veřejné moci (správní soudy z toho nevyjímaje) Ústavní soud potvrdil i v nedávné související věci, kdy ústavní stížnost odmítl shora zmiňovaným usnesením sp. zn. I. ÚS 1257/24. V tomto usnesení Ústavní soud shrnul i limity soudního přezkumu při hodnocení nového územního plánu (jeho změn).

VI. Závěr

32. Ústavní soud ze všech výše uvedených důvodů zamítl ústavní stížnost mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

Č. 211
Trestní odpovědnost rodičky a duly za smrt dítěte při domácím porodu (sp. zn. I. ÚS 605/24 ze dne 19. listopadu 2024)

Uznají-li soudy rodičku a její dulu vinnými usmrcením dítěte z nedbalosti tím, že realizují rizikový domácí porod, při kterém dítě zemře, nezakládá to bez dalšího porušení jejich základních práv a svobod. Dítě je v průběhu porodu chráněno trestním právem.

Obecné soudy jsou však v souladu s čl. 39 Listiny základních práv a svobod povinny pečlivě zkoumat naplnění všech znaků skutkové podstaty trestného činu.

V případě rodičky je zejména třeba zkoumat její zavinění z pohledu toho, zda si byla vědoma u sebe konkrétně dané kumulace rizik, v jejichž důsledku je domácí porod zjevným rizikem pro život dítěte.

Při posuzování odpovědnosti duly je nadto nutné zkoumat, jak v průběhu porodu skutečně vystupovala a zda jí bylo prokázáno konkrétní trestněprávně relevantní jednání (či opomenutí), které bylo v příčinné souvislosti s následkem. Duly jsou obecně podporující nezdravotnickou profesí, z čehož je při posuzování jejich odpovědnosti třeba vycházet, není-li prokázán opak.

Nelze dovodit trestní odpovědnost za smrt dítěte s pouhým odkazem na to, že domácí porody jako takové jsou považovány za rizikovější. Trestní právo je nejzazší prostředek vymáhání práva (prostředek *ultima ratio*). Jeho uplatňování nesmí vést k situaci, kdy se jednotlivec svým dovoleným jednáním automaticky vystavuje riziku trestního postihu za případně nastalou újmu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Wintra (soudce zpravodaj), soudce Jaromíra Jirsy a soudkyně Veroniky Křesťanové o ústavních stížnostech J. S., zastoupené Mgr. Richardem Hořejším, advokátem, se sídlem Václavkova 343/20, Praha, a A. M. K., zastoupené Mgr. Adélou Hořejší, advokátkou, se sídlem Václavkova 343/20, Praha, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 6 Tdo 411/2023-935 ze dne 31. října 2023, usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 4 To 324/2022-857 ze dne 1. prosince 2022 a rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích č. j. 7 T 145/2021-709 ze dne 16. dubna 2022, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Českých Budějovicích a Okresního soudu v Českých Budějovicích jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství a Krajského státního zastupitelství v Českých Budějovicích jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnosti se zamítají.

Odůvodnění

I. Úvodní vymezení podstaty nálezu

1. Ústavní soud se v tomto nálezu poprvé zabývá trestní odpovědností rodičky a duly za smrt dítěte při domácím porodu. Kromě posouzení specifické skutkové situace stěžovatelek formuluje v této souvislosti i některé obecné závěry do budoucna; zabývá se ochranou života dítěte v průběhu porodu a svobodou ženy rozhodovat o místě a způsobu svého porodu. V rámci přezkumu odsouzení stěžovatelky, která u porodu vystupovala jako dula, Ústavní soud zejména definuje základní rámec jejího postavení, související s odpovědností za jednání při domácím porodu.

II. Skutkové okolnosti a obsah napadených rozhodnutí

2. Okresní soud v Českých Budějovicích uznal stěžovatelky vinnými z přečinu usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1 trestního zákoníku, kterého se dopustily tím, že při porodu první stěžovatelky (rodičky) způsobily smrt dítěte. Za to jim okresní soud uložil trest odnětí svobody v délce 6 měsíců, podmíněně odložený na zkušební dobu v délce 12 měsíců.

3. První stěžovatelka byla podle skutkové věty rozsudku okresního soudu vinna tím, že „(…) v rozporu s ustanovením § 2 900 zákona č. 89/2019 Sb. ve znění pozdějších změn a doplnění (Občanský zákoník), si jako rodička nepočínala tak, aby nedošlo k újmě na životě nebo zdraví novorozence, neboť věděla, že existuje riziko pro plod při vaginálním porodu koncem pánevním, který si vyžaduje nezbytnost odborného vedení porodu ve zdravotnickém zařízení a zdravotnickým pracovníkem, přesto zdravotnické zařízení před porodem ani v průběhu porodu nekontaktovala, přistoupila k domácímu porodu, ačkoli v případě porodu koncem pánevním u šestatřicetileté prvorodičky ve 41. týdnu těhotenství by byl indikován primárně císařský řez, přičemž v důsledku jejího jednání novorozenec J. V. utrpěl udušení při porodu a zemřel“.

4. Druhá stěžovatelka je dulou, která byla u porodu přítomna (dulu lze obecně definovat jako nezdravotnickou pomáhající profesí, jejímž cílem je poskytování různé formy podpory ženě v průběhu těhotenství i po něm; podrobněji k tomu níže). Podle skutkové věty rozsudku usmrtila dítě z nedbalosti tím, že „(…) jako dula prvorodičky bez gynekologicko-porodnického či jiného zdravotního vzdělání, překročila povinnosti duly, ke kterým se zavázala dohodou o poskytování služeb duly uzavřenou s obž. J. S. dne 27. 2. 2020, když u J. S. prováděla gynekologické předporodní vyšetření ke zjištění připravenosti rodičky k porodu, přičemž si byla vědoma nefyziologické polohy dítěte a existence rizika pro plod při vaginálním porodu koncem pánevním, následně nevhodně stanovila strategii, resp. způsob vedení porodu a nezvládla techniku vaginálního porodu koncem pánevním novorozence J. V., který v důsledku jejího jednání utrpěl udušení při porodu a zemřel“.

5. Okresní soud se nejprve zaměřil na posouzení, zda byl porod neplánovaným překotným porodem v domácím prostředí, na čemž stěžovatelky stavěly svou obhajobu, anebo zda se jednalo o plánovaný domácí porod. Dospěl k závěru, že domácí porod plánovaný byl. Oporou mu k tomu byl především deník, který si rodička vedla. Okresní soud dále na základě provedených důkazů uzavřel, že novorozenec v průběhu vypuzování z těla rodičky ještě žil, a byl proto chráněn trestním právem jako živá bytost. Za příčinu smrti považoval okresní soud na základě znaleckých posudků a výpovědí svědků (např. lékařů záchranné služby) akutní hypoxii, tedy udušení, způsobené nepostupujícím porodem koncem pánevním, při kterém je dítě otočeno zadečkem napřed. V jeho průběhu se rozené dítě zaseklo hlavičkou v těle rodičky, hlavička stlačila pupečník, v důsledku čehož došlo k zástavě cirkulace krve a následně k udušení. Okresní soud na straně rodičky shledal vědomou nedbalost, spočívající v tom, že se při vědomí konkrétních rizik v jejím těhotenství rozhodla pro domácí porod. Šlo o kombinaci rizik plynoucích zejména z 1) polohy dítěte uloženého koncem pánevním,

2) věku rodičky, 3) faktu, že šlo o prvorodičku a 4) skutečnosti, že rodička byla již ve 41. týdnu těhotenství. Těmto rizikům rodička nepřizpůsobila své jednání, čímž porušila prevenční povinnost podle § 2900 občanského zákoníku a způsobila smrt dítěte.

6. Okresní soud dále dospěl k závěru, že jednání duly bylo s konáním rodičky „úzce spjato“. Podle okresního soudu „(…) skutkové a právní závěry týkající se obou obžalovaných se významně prolínají, navazují na sebe a tvoří v podstatě jeden celek“. Uvedl, že role duly nebyla tak pasivní, jak naznačovala před soudem, naopak před porodem rodičku vyšetřila, následně při porodu asistovala, udílela pokyny a nezvládla techniku vaginálního porodu koncem pánevním. Okresní soud shledal roli duly při porodu jako aktivní, čemuž odpovídá i formulace skutkové věty, podle které dula nevhodně stanovila strategii a způsob vedení porodu a neadekvátně reagovala na zaseknutí hlavičky dítěte v těle rodičky (začala hlavičku neodborně extrahovat, podrobněji k tomu níže).

7. Stěžovatelky podaly proti rozsudku okresního soudu odvolání, která Krajský soud v Českých Budějovicích zamítl. Soud se znovu věnoval tomu, zda šlo o plánovaný domácí porod. Neuvěřil obhajobě, že záznam v deníku rodičky neodpovídal realitě, jelikož byl pouhou formou mentální očisty. Podrobněji se krajský soud zabýval také okamžikem smrti dítěte. V bodech 75 a násl. odůvodnění dospěl na základě znaleckých posudků k závěru shodnému s okresním soudem. Shrnul, že sice nebylo možné určit, zda dítě žilo v době úplného vypuzení z těla rodičky, avšak bez pochybností bylo prokázáno, že dítě zemřelo nejdříve v okamžiku, kdy bylo částečně vypuzeno. Krajský soud také v bodě 83 odkázal na to, že rodička se o možné komplikace svého porodu zajímala a z důkazů tak plyne, že si konkrétních rizik spojených se svým těhotenstvím byla dobře vědoma.

8. Ohledně duly krajský soud dospěl k závěru, že se dula spolupodílela na vzniku tragického následku tím, že překročila svá oprávnění, vyšetřila rodičku a neodborným taháním dítěte z jejího těla porod nevhodně vedla. Tím vším se podle krajského soudu „zpronevěřila svému poslání“.

9. Jako důvodnou neshledal krajský soud ani námitku obou stěžovatelek, týkající se podjatosti znalce. Stěžovatelky upozorňovaly na to, že znalec je členem České lékařské komory, vystupující na odborných konferencích údajně jako kritik domácích porodů. Krajský soud odkázal především na letité zkušenosti a erudici znalce v oboru porodnictví a dospěl k závěru, že důkaz jeho znaleckým posudkem není nezákonný.

10. Stěžovatelky napadly usnesení krajského soudu dovoláním, které Nejvyšší soud odmítl. V dokazování provedeném nižšími soudy neshledal Nejvyšší soud žádné zjevné rozpory. Nad rámec odůvodnění soudů prvního a druhého stupně se vyjádřil k momentu počátku trestněprávní ochrany novorozence. Odkázal přitom i na nálezy Ústavního soudu (sp. zn. I. ÚS 1565/14 a I. ÚS 4457/12), ze kterých plyne, že ochrana života a zdraví dítěte v průběhu porodu je ústavně chráněným statkem. Nejvyšší soud připomenul, že i v případě vraždy novorozeného dítěte matkou podle § 142 trestního zákoníku je dítě chráněno proti atakům ze strany rodičky (matky) i při porodu v průběhu vypuzování dítěte, nikoli pouze po něm, jak tvrdí stěžovatelky. Názory trestněprávní doktríny ohledně toho, kdy začíná trestněprávní ochrana života, se různí. Za „objektivně vyvážený“ závěr považuje Nejvyšší soud moment, kdy dítě alespoň částečně začne opouštět tělo rodičky – živý člověk je tedy chráněn právě od tohoto okamžiku. V posuzovaném případě proto novorozenec nebyl pouhou součástí těla rodičky, ale člověkem, a tedy nositelem práv, včetně práva na ochranu života.

11. K námitce stěžovatelek o absenci příčinné souvislosti mezi jejich jednáním a smrtí novorozence se Nejvyšší soud vyjádřil v bodě 75 odůvodnění. Odkázal na argumentaci nalézacího a odvolacího soudu, a poté své závěry o existenci příčinné souvislosti shrnul následovně: „Pokud by prvá obviněná nepřistoupila k domácímu porodu za situace pojímající souhrn výše popsaných rizik za aktivní účasti druhé obviněné, která ji vaginálně vyšetřovala a napomáhala s taháním trupu plodu po uskřinutí jeho hlavičky v porodních cestách, ke

zmíněnému tragickému následku nemuselo dojít.“ Rodička tedy byla podle Nejvyššího soudu vinna přistoupením k domácímu porodu navzdory existenci rizik při jejím těhotenství. Dula byla podle Nejvyššího soudu vinna tím, že „(…) aktivně vstoupila do procesu porodu, asistovala u něj, přímo se podílela na jednání první obviněné a prováděla tak úkony, k nimž je povolán toliko erudovaný zdravotnický personál (…)“.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud nejprve zkoumal, zda ústavní stížnosti splňují všechny zákonem požadované náležitosti a zda jsou dány podmínky jejich věcného projednání stanovené zákonem o Ústavním soudu. Ústavní stížnosti byly podány včas, osobami oprávněnými a řádně zastoupenými v souladu s § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Ústavní soud je k projednání ústavních stížností příslušný a ústavní stížnosti jsou přípustné.

IV. Spojení věcí

13. Protože obě podané ústavní stížnosti, vedené původně pod sp. zn. I. ÚS 605/24 a II. ÚS 673/24, vychází z jedné trestní věci, a protože napadají totožná rozhodnutí s mnohdy související argumentací, Ústavní soud věci spojil usnesením ze dne 3. 4. 2024 ke společnému řízení pod sp. zn. I. ÚS 605/24.

14. Podle § 5 odst. 7 Rozvrhu práce Ústavního soudu (Org. 01/24) je soudcem zpravodajem ve spojených věcech soudce Jan Wintr, neboť mu byla přidělena první ze spojovaných ústavních stížností vedená pod sp. zn. I. ÚS 605/24.

V. Argumentace stěžovatelek

15. Oběma ústavním stížnostem je společné, že zdůrazňují právo na nedotknutelnost osoby, důstojnost, osobní autonomii, reprodukční práva žen a právo na soukromý a rodinný život (čl. 7 odst. 1, čl. 8, čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 7 odst. 1 a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod). Těmto východiskům se stěžovatelky obsáhle věnují – včetně odkazů na judikaturu Ústavního soudu, ale i např. britských či amerických soudů, týkající se svobody jednotlivce. Obecné soudy zejména porušily čl. 39 Listiny, jelikož odsoudily stěžovatelky za jednání, které není trestné. Obě stěžovatelky se podrobně vyjadřují k jednotlivým znakům trestného činu a rozebírají, proč podle nich tyto znaky nebyly naplněny. S tím souvisí, že skutky byly prý neurčitě formulované. Poukazují také na nejistotu ohledně okamžiku smrti dítěte. Tvrdí, že nebylo postaveno najisto, že šlo o živou bytost, která by byla trestněprávně chráněna. Stěžovatelky odkazují na různá veřejně deklarovaná stanoviska či vyjádření orgánů veřejné moci v řízeních před Ústavním soudem či ESLP, ze kterých údajně plyne, že rozhodnutí porodit doma ani pomoc duly při tomto porodu, nesmějí být kriminalizovány. Stěžovatelky se také shodně domnívají, že byl předem dán závěr o jejich trestní odpovědnosti (soudy nectily presumpci neviny), soudy porušily zásady bezprostřednosti a přímosti, opomenuly některé důkazy, některá skutková zjištění založily na informacích pocházejících mimo trestní spis a dopustily se nekritického přebírání znaleckých závěrů. Z toho všeho stěžovatelky dovozují porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny.

16. Klíčovým argumentem první stěžovatelky (rodičky) je, že právo na volbu místa a způsobu porodu spadá pod právo na soukromý a rodinný život a není podle ní nijak omezeno. Stěžovatelka pouze učinila volbu, o které nevěděla, že by mohla být jakkoli trestná, jelikož český právní řád nezakazuje domácí porody. Jádro sporu definuje stěžovatelka jako otázku, zda rodící žena nese trestní odpovědnost za výsledek svého porodu, přičemž má za to, že nikoli, jelikož v trestním zákoníku neexistuje trestný čin usmrcení porodem. Právo rozhodnout se o okolnostech porodu je součástí reprodukčních práv, chráněných na mezinárodní úrovni ESLP. V této souvislosti stěžovatelka shrnuje: „Právo ženy na volbu způsobu a místa porodu se tak věcně míjí se zdravotním stavem nenarozeného dítěte

a zdravotními prognózami pro úspěšně zvládnutí porodu.“ Zpochybňuje i své zavinění (nedbalost), k čemuž odkazuje na statistické analýzy, ze kterých plyne, že při porodu nelze riziko smrti dítěte nikdy zcela vyloučit. Zdůrazňuje, že odsuzující rozsudky jsou postaveny na tom, že právně pochybila, pokud nerodila ve zdravotnickém zařízení a nepodstoupila císařský řez. Taková právní povinnost však podle stěžovatelky z ničeho neplyne a konkrétně tvrdí, že ji „nestíhala jakákoli právní povinnost zaručovat či zajišťovat blaho dítěte“, tím spíše ve fázi, kdy nebylo subjektem nadaným vlastními právy. Rozsáhle též argumentuje tím, že napadená rozhodnutí jsou poplatná porodnickému systému, který marginalizuje alternativy k němu a snaží se uměle stavět do konfliktu zájmy rodičky a dítěte.

17. Druhá stěžovatelka (dula) argumentuje především tím, že je jí nepřípustně kladeno za vinu rozhodnutí první stěžovatelky a poukazuje na to, že neexistuje zákonný rámec pro výkon její profese. Proto kritizuje formulaci ze skutkové věty o tom, že „překročila povinnosti duly“. Současně namítá, že tímto údajným překročením jejích povinností ani jiným jednáním obsaženým ve skutkové větě, nemohl být novorozenec usmrcen. Mezi jednáním, které je jí kladeno za vinu, a smrtí novorozence nebyla dána příčinná souvislost. Žádné konkrétní projevy jednání stěžovatelky, které vedly k udušení novorozence, nebyly pojmenovány ani prokazovány. Stěžovatelka tvrdí, že po celou dobu řízení před obecnými soudy nebylo jasné, jaké jednání je jí vlastně kladeno za vinu, což se týká především údajného nevhodného stanovení strategie porodu. Dula není zdravotníkem, pouze poskytuje ženám psychickou a fyzickou podporu v průběhu těhotenství, při porodu a po něm. V dohodě, kterou s první stěžovatelkou uzavřela, na to bylo jasně upozorněno. Analogicky k právu ženy zvolit si okolnosti porodu argumentuje dula tím, že je právem ženy zvolit si i to, kdo u porodu bude.

VI. Vyjádření k ústavním stížnostem

18. Jako *amicus curiae* se k ústavním stížnostem nejprve z vlastního podnětu vyjádřila zmocněnkyně vlády pro lidská práva. Uvedla, že je silně znepokojena informací, že v České republice byly trestně stíhány, a dokonce pravomocně odsouzeny ženy v souvislosti se svobodnou volbou místa a způsobu porodu. Česká právní úprava volbu místa porodu a přítomnost blízké osoby umožňuje a nesmí s ní být spojeny žádné sankce. Trestní represe byla nepřípustně rozšířena mimo platné normy, jelikož jednání stěžovatelek není trestné, protiprávní ani neetické. Žádná rodící žena nemá povinnost podřídit se nabízeným zdravotnickým službám anebo rodit ve zdravotnickém zařízení. Zájmy nenarozeného dítěte jsou podle vládní zmocněnkyně nedílně spojeny se zájmy matky. Skutečnost, že si zvolí jinou cestu, než akcentuje lékařská společnost, neznamená, že jedná proti zájmu dítěte. Vládní zmocněnkyně má také pochybnosti o nezaujatosti Nejvyššího soudu z toho důvodu, že vydáním tiskové zprávy a svým aktivním postojem rozpoutal medializaci kauzy.

19. Ústavní soud následně zaslal ústavní stížnosti a vyjádření zmocněnkyně vlády účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

20. Okresní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že odkazuje na své odůvodnění, zejména na body 69 a 72. Dále uvedl, že se nehodlá blíže vyjadřovat ke stanovisku zmocněnkyně vlády, jelikož z něj vyplývá, že není obeznámena s obsahem spisu a vyjadřuje se pouze k právu rodičky na svobodnou volbu místa a způsobu porodu, aniž by se vypořádala s otázkou práva na život novorozence.

21. Krajský soud nejprve shrnul, že stěžovatelky staví své právní posouzení zčásti na jiném skutkovém závěru, než byl v řízení před soudy zjištěn. Dále se podrobněji vyjádřil k obecné prevenční povinnosti, a proč je z jejího porušení možné dovozovat trestnost. Poukázal také na závěry Ústavního soudu z nedávného nálezu sp. zn. I. ÚS 2746/23 (Domácí porody vedené porodními asistentkami), ze kterého podle něj plyne, že žena může nést právní rizika svého rozhodnutí porodit doma, včetně trestněprávní odpovědnosti.

22. Nejvyšší soud sdělil, že plně odkazuje na písemné vyhotovení svého usnesení.

23. Okresní státní zastupitelství se ve lhůtě nevyjádřilo, takže se má podle § 28 odst. 2 zákona o Ústavním soudu za to, že se svého postavení vedlejšího účastníka vzdalo.

24. Krajské státní zastupitelství v Českých Budějovicích uvedlo, že podle jeho názoru nebyla porušena základní práva stěžovatelek. Za stěžejní považuje, že, velmi zjednodušeně vyjádřeno, zemřelo dítě, čemuž bylo možné předejít. Krajské státní zastupitelství také vyzdvihlo hodnotu ochrany lidského života. Za přiléhavé považuje vyjádření Nejvyššího státního zastupitelství uvedené v napadeném rozhodnutí Nejvyššího soudu.

25. Nejvyšší státní zastupitelství rovněž považovalo námitky stěžovatelek za nedůvodné. Nejvyšší soud podle něj na základní výtky stěžovatelek reagoval a vysvětlil hranice práva na soukromý život, spočívající v právech dítěte. Právo ženy na volbu okolností a místa porodu nelze nadřadit právu na život rozeného dítěte.

26. První stěžovatelka zareagovala replikou. V ní uvedla, že poskytnutá vyjádření vychází z přesvědčení, že právo ženy na nakládání s vlastním tělem je podřízeno právu na život nenarozeného dítěte. Toto přesvědčení je podle stěžovatelky v rozporu s objektivním právem. Dále kritizuje absenci vyjádření okresního státního zastupitelství a faktickou absenci relevantního vyjádření okresního soudu. Vedlejší účastníci ve svých vyjádřeních podle stěžovatelky dovozují povinnost každé ženy rodit ve zdravotnickém zařízení. Podrobněji se nakonec stěžovatelka vymezuje proti vyjádření krajského soudu, zejména tvrdí, že nebyly validně vypořádány její námitky týkající se porušení prevenční povinnosti. Odkazuje rovněž na podle ní chybnou interpretaci judikatury ESLP ze strany krajského soudu.

27. Druhá stěžovatelka zaslala repliku, ve které uvedla, že vyjádření účastníků nijak nereagují na konkrétní argumenty obsažené v ústavní stížnosti. Účastníci neustále proměňují, co je stěžovatelce kladeno za vinu jako protiprávní jednání. Dále se stěžovatelka vyjadřuje k „hodnotovému přístupu soudu a lidskému rozměru věci“. Podle stěžovatelky nemá její případ právní základ, neexistuje právní povinnost, kterou by mohla porušit, a trestní soudy si vymyslely nový trestný čin. S právní úpravou se nepotkává ani představa státního zastupitelství o tom, že existuje právo se narodit. Podle stěžovatelky jsou napadená rozhodnutí ukázkou toho, jakou stigmatizací trpí domácí porody, jak lékařské elity jednají paternalisticky, a jak stát vede syrově nenávistné trestní stíhání, ve kterém na stěžovatelky útočí, že nezohledňují zájmy dítěte. To stěžovatelka zasazuje do kontextu aktuální rozkolísané situace v demokratickém světě, ve kterém soudy mají sloužit jako důležitá zábrana, aby se k moci nedostala pudovost.

VII. Posouzení ústavních stížností

28. Ústavní soud rozdělí posouzení ústavních stížností do tří částí. V první části (bod VII/a) se vypořádá se společnými námitkami stěžovatelek, které jsou především skutkového charakteru. Ve druhé části (bod VII/b) se Ústavní soud bude věnovat argumentaci rodičky a ve třetí části (bod VII/c) se vypořádá s námitkami duly.

VII/a Skutková východiska přezkumu a související námitky stěžovatelek

V posuzovaném případě šlo o plánovaný domácí porod

29. Ústavní soud nejprve považuje za důležité vyjasnit, zda v posuzovaném případě šlo o plánovaný domácí porod, anebo o porod tzv. překotný, který se v důsledku nenadálých okolností odehrál mimo zdravotnické zařízení, ačkoliv to tak předem rodička neplánovala. Toto odlišení je zásadní pro posouzení dalších argumentů stěžovatelek, jak bude dále rozvedeno.

30. Ústavní soud má za to, že obecné soudy patřičně odůvodnily, že v posuzovaném případě šlo o plánovaný domácí porod, tedy porod, který na základě předchozího rozhodnutí proběhl mimo zdravotnické zařízení ve vlastním sociálním prostředí rodičky. Stěžovatelky se

od počátku trestního řízení bránily tím, že porod doma nebyl plánovaný, a naopak, že úmyslem bylo rodit v porodnici. Těmto tvrzením však obecné soudy neuvěřily, k čemuž provedly velké množství důkazů, např. záznamy v deníku, který si rodička o svém těhotenství vedla, či SMS zprávu, ve které svůj záměr formulovala (podrobně body 60 a 61 rozhodnutí okresního soudu).

31. Ústavní soud proto s ohledem na rozsáhlost dokazování před obecnými soudy k této otázce již jen uzavírá, že nemá pochyb o tom, že porod doma byl plánovaný. Ústavní soud v těchto skutkových závěrech neshledal žádný, natož zjevný rozpor, který by jej měl vést k jejich přehodnocování. Ostatně samy stěžovatelky v ústavní stížnosti opouštějí argumentaci tím, že šlo o překotný domácí porod. Naopak, rodička vyzdvihuje svobodu své volby, což je argument, který přímo předpokládá, že se k porodu doma předem rozhodla.

Dítě při porodu žilo, a bylo proto chráněno trestním právem

32. Stěžovatelky dále z hlediska skutkového argumentují, že okamžik smrti dítěte nebyl postaven najisto, a proto dítě nikdy nebylo živým člověkem. Jakkoli je stanovení momentu smrti dítěte primárně otázka skutková, její zodpovězení je pro další posouzení ústavní stížnosti zásadní. Předurčuje totiž, zda bylo dítě jako živý člověk vůbec chráněno trestním právem. Proto Ústavní soud této otázce musel věnovat patřičnou pozornost.

33. Ústavní soud skutkové závěry obecných soudů ohledně okamžiku smrti dítěte a související trestněprávní ochrany hodnotí jako řádně odůvodněné a z pohledu ústavněprávního přiléhavé. Námitkám stěžovatelek v tomto ohledu proto nepřisvědčil.

34. Ústavní soud souhlasí se stěžovatelkami v tom, že ze znaleckých posudků i z odůvodnění napadených rozsudků neplyne bez jakýchkoli pochybností, že dítě po úplném vypuzení z těla rodičky žilo. Obecné soudy uznaly, že tento skutkový závěr nelze s jistotou učinit. To však není překážkou dovození trestněprávní ochrany dítěte v průběhu porodu. Bylo prokázáno a patřičně odůvodněno, že příčinou udušení dítěte byl nepostupující porod a utlačený pupečník právě v průběhu vypuzování dítěte z těla rodičky (body 43 a 63 odůvodnění okresního soudu a body 78 a 80 odůvodnění krajského soudu). Tato příčina udušení dítěte sama o sobě předpokládá, že smrt nastala nejdříve v průběhu vypuzovací fáze porodu (ve které je již dítě trestním právem chráněno; podrobněji k tomu vyjádření znalce při hlavním líčení konaném dne 17. 2. 2022, č. l. 612 spisu). Důležitou oporou pro tento závěr obecných soudů byl znalecký posudek znalců z oboru zdravotnictví, odvětví soudního lékařství, ze kterého vyplynulo, že dítě se při vypuzování pokoušelo nadechnout. Mezi těmito závěry a provedenými důkazy (zejména znaleckými posudky) neshledal Ústavní soud žádný rozpor. Není pravdou, že by jediným skutkovým závěrem postaveným najisto bylo, že novorozenec zemřel "během 3 hodiny trvající druhé doby porodní", jak stěžovatelky tvrdí.

35. Uvedené skutkové závěry pak Nejvyšší soud podrobněji propojil s právním posouzením, zda novorozenec mohl být trestněprávně chráněn. Nejvyšší soud dospěl k závěru souladnému s převažujícími názory trestněprávní doktríny, že novorozenec je chráněn od okamžiku, kdy již při porodu alespoň částečně začal opouštět tělo matky (podrobněji k tomu bod 66 odůvodnění Nejvyššího soudu). Těmto závěrům není z pohledu ústavního práva co vytknout. Jedná se o tradiční trestněprávní koncepci, která není iracionální, aby bylo důvodu ji z pohledu ústavněprávního korigovat (srov. Kühn, Z. Příručka ministerstva spravedlnosti ČR, svazek 57. Ochrana lidského plodu v trestním právu. Praha: Institut pro další vzdělávání soudců a státních zástupců, 1998, s. 9).

36. Také komentář k trestnímu zákoníku se přiklání ke shodnému závěru o počátku trestněprávní ochrany dítěte: "Rozhodujícím časovým rozhraním je zde začátek porodu, tedy okamžik, kdy dítě začne opouštět tělo matky (při porodu se objeví hlavička nebo vedoucí část dítěte, při císařském řezu jde zřejmě o začátek operativního zákroku).", (srov. Šámal, P. § 140. In: Šámal, P. a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1861, marg.

č. 1). Jde o systematický závěr i s ohledem na to, že § 142 trestního zákoníku (vražda novorozeného dítěte matkou) přepokládá možnost usmrcení dítěte i při porodu, nejen bezprostředně po něm.

37. V posuzovaném případě tedy dítě již nebylo plodem, za jehož usmrcení není těhotná žena trestná. Správně to odlišil i krajský soud, který upozornil, že posuzovaný případ není v režimu těhotenství, ale porodu (bod 91 odůvodnění krajského soudu). Také odborná literatura zdůrazňuje, že porod představuje fázi, ve které již neobstojí zásada, že plod je součástí těla matky (Široká, L., Povolná, M. Právo rodící ženy odmítnout péči versus právo dítěte na život a zdraví ve světle judikatury Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva. Jurisprudence, 5/2017, s. 21).

38. Ústavní soud konečně na okraj podotýká, že stanovení okamžiku počátku života z pohledu trestního práva nemusí být shodné s jinými právními odvětvími, zejména s koncepcemi různých odvětví soukromého práva. Na ústavnosti dané trestněprávní konstrukce to nic nemění.

VII/b Posouzení ústavnosti odsouzení rodičky

39. Po ujasnění některých skutkových okolností a z toho plynoucích právních závěrů nyní Ústavní soud přejde k posouzení ústavní stížnosti první stěžovatelky (rodičky). Shrne nejprve obecná východiska týkající se ochrany života dítěte v průběhu porodu a svobody rodičky rozhodovat o okolnostech svého porodu. Následně Ústavní soud tato východiska propojí s posuzovaným případem.

Ochrana života dítěte v průběhu porodu

40. Ústavní soud výše uvedl, že ve zde posuzovaném případě je dítě trestněprávně chráněno (může být předmětem útoku trestného činu), jelikož v průběhu porodu při vypuzování žilo. Vyvstává však otázka, zda je v tomto případě rozené dítě subjektem základních práv ve smyslu čl. 6 Listiny. Problematika konce a počátku lidského života je přitom z pohledu práva na život patrně nejvíce komplikovaným tématem (Kokeš, M. Čl. 6. In: Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2023, s. 122).

41. Článek 6 odst. 1 Listiny stanoví: „Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.“ Nositelem práva na život ve smyslu čl. 6 odst. 1 věty první se dítě stává až narozením. Za moment narození ve smyslu ústavněprávním je přitom třeba považovat okamžik, kdy (živý) plod celý fyzicky opustil tělo matky (Nechvátalová, L. Čl. 6. In: Husseini, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 209–210, marg. č. 9).

42. Ve zde posuzovaném případě nebylo bez pochyb prokázáno, že dítě celé fyzicky opustilo tělo rodičky ještě v době, kdy žilo. Ústavní soud tedy musí vycházet z toho, že dítě nebylo subjektem základního práva na život ve smyslu čl. 6 odst. 1 věty první Listiny.

43. To však neznamená, že dítě nepožívalo žádné ochrany. Podle čl. 6 odst. 1 věty druhé Listiny je totiž lidský život hoden ochrany již před narozením. Normativní hodnota tohoto ustanovení je velmi nejednoznačná (Kokeš, M. Čl. 6. In: Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. 2. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2023, s. 122). Za jeho význam lze však podle Ústavního soudu označit to, že lidský život sice před narozením není chráněn tak silně jako po narození, ale určité ústavní ochrany požívá. To se ostatně odrazilo i v nálezu sp. zn. I. ÚS 1565/14, ve kterém Ústavní soud vyslovil, že „(…) i kdyby dosud nenarozené dítě nebylo subjektem základních práv, přesto je ochrana života a zdraví dítěte v průběhu porodu ústavním pořádkem chráněným statkem“. Ve fázi porodu se tedy projevuje ústavněprávní ochrana dítěte, které sice doposud

není subjektem práva na život podle čl. 6 odst. 1 věty první, ale současně již není nedílnou součástí těla matky - není pouhým plodem.

44. V případě ochrany života před narozením skutečně nejde o základní právo na život. Jde o "pouhou" objektivní hodnotu chráněnou ústavním právem, jak to nazval mj. i slovenský Ústavní soud v nálezu sp. zn. PL. ÚS 12/01, ve kterém vykládal ustanovení totožného znění, jako je čl. 6 odst. 1 Listiny základních práv a svobod České republiky (čl. 15 odst. 1 Ústavy Slovenské republiky).

45. Český ústavní pořádek i právní řád se staví liberálně k právům žen rozhodovat o svém těhotenství. To se projevuje zejména v právní úpravě podmínek umělého přerušení těhotenství či v beztrestnosti těhotné ženy za umělé přerušení těhotenství podle § 163 trestního zákoníku. Také v situaci bezprostředního ohrožení života těhotné ženy bude zásadně dána přednost právě jejímu životu jako hodnotě chráněné silněji, než je život nenarozeného dítěte (srov. Nechvátalová, L. Čl. 6. In: Husseini, F., Bartoň, M., Kokeš, M., Kopa, M. a kol. Listina základních práv a svobod. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 210–211).

46. Právě čl. 6 odst. 1 věty druhé Listiny však představuje mírnou korekci jinak liberálního nastavení ohledně práv žen rozhodovat o svém těhotenství. Týká se to především fáze porodu, v jehož průběhu dítě nemůže zůstat zcela bez právní ochrany, byť není narozené ve smyslu ústavního práva. Je však potřeba znovu poukázat na rozdílnost, z pohledu jakého právního odvětví se hovoří o nenarozeném dítěti (zda ve smyslu ústavního anebo trestního práva). Pokud totiž komentářová literatura k Listině uvádí, že nenarozené dítě není trestněprávně chráněno proti atakům ze strany matky, myslí se tím dítě nenarozené ve smyslu trestního práva, tedy plod, který nezačal být z těla matky vypuzován (srov. Kühn, Z. Čl. 6. In: Kühn, Z., Kratochvíl, J., Kmec, J., Kosař, D. a kol. Listina základních práv a svobod. Velký komentář. 1. vydání. Praha: Leges, 2022, s. 412). Naopak dítě rozené, tedy dítě v průběhu porodu, které ještě nebylo úplně vypuzeno z těla matky a je ve smyslu ústavního práva dítětem nenarozeným, je proti atakům ze strany matky trestněprávně chráněno.

47. Lze tedy shrnout, že vychází-li Ústavní soud ze skutkového stavu, jak byl objasněn obecnými soudy, ve zde posuzovaném případě dítě ještě nebylo subjektem práva na život podle první věty čl. 6 odst. 1 Listiny, přesto již byl jeho život hoden ochrany, tedy šlo o ústavně chráněnou hodnotou ve smyslu věty druhé téhož ustanovení. V průběhu porodu je ochrana nenarozeného dítěte z pohledu ústavního práva silnější než v průběhu těhotenství, ve kterém je naopak matka beztrestná za širokou škálu jednání včetně způsobení si potratu. Ve fázi porodu se však již takto silně koncipovaná beztrestnost neodráží, jelikož matka může být trestná typicky např. za vraždu dítěte při porodu. Všechny tyto závěry jsou v souladu také s judikaturou ESLP, ze které plyne, že otázka, kdy se jednotlivec stává nositelem práva na život, spadá do širokého prostoru pro uvážení členských států (srov. rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Vo proti Francii* ze dne 8. 7. 2004, č. 53924/00, bod 82).

Svobodná volba ženy rozhodnout se o okolnostech porodu

48. Posuzovaný případ se rovněž dotýká práva ženy (rodičky) na svobodnou volbu okolností, a zejména místa porodu. Respekt ke svobodě jednotlivců je jednou ze základních hodnot, na kterých je postaven český ústavní pořádek. Ústavní soud v minulosti např. judikoval, že součástí svobody jednotlivce je možnost činit vlastní rozhodnutí o způsobu svého života, a být tak aktivním tvůrcem své životní dráhy (nález sp. zn. I. ÚS 2078/16).

49. Porod představuje na této životní dráze důležitý, jedinečný a choulostivý okamžik. Dotýká se tělesné a duševní integrity žen, jejich osobní autonomie a reprodukčních práv. Právům žen v souvislosti s porody musí být věnována zvláštní pozornost. Otázka výběru místa a dalších okolností porodu spadá pod rozsah práva žen na ochranu jejich soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv

a základních svobod a na ochranu nedotknutelnosti osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny (nález sp. zn. I. ÚS 2746/23, bod 40; rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Dubská a Krejzová proti České republice* ze dne 15. listopadu 2016, č. 28859/11 a 28473/12, bod 162; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Ternovszky proti Maďarsku* ze dne 14. prosince 2010, č. 67545/09, bod 22; rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Odievre proti Francii* ze dne 13. února 2003, č. 42326/98, bod 29).

50. Ani svoboda žen zvolit si okolnosti svého porodu však není neomezitelná. Právo na respektování soukromého a rodinného života podle čl. 10 Listiny a čl. 8 Úmluvy, pod jehož rozsah spadá i otázka výběru okolností porodu, se často dostává do konfliktu s jinými základními právy. I sám Ústavní soud již v minulosti judikoval, že svobodná volba místa a způsobu porodu může být limitována zájmem na bezpečném porodu a zdraví dítěte (nález sp. zn. I. ÚS 4457/12). Ústavní soud rovněž uvedl, že i právo rodičky na nedotknutelnost lze přiměřeně omezit za předpokladu, že je ohrožen život a zdraví plodu a rozeného dítěte (nález sp. zn. I. ÚS 1565/14, bod 84). Pokud Ústavní soud dříve připustil přiměřené omezení práva na nedotknutelnost rodičky, není důvod automaticky a provždy vyloučit také za daných okolností přiměřené omezení svobodné volby místa porodu. To je v souladu se závěrem, že z českého ústavního pořádku ani z čl. 8 Úmluvy neplyne základní právo rodit doma jako takové (nález sp. zn. I. ÚS 2746/23, bod 36 a 41, rozsudek ESLP ve věci *Dubská a Krejzová proti České republice,* bod 163).

Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

51. Ústavní soud po zhodnocení všech východisek dospěl k závěru o souladu napadených rozhodnutí s ústavním pořádkem, a to po důkladném posouzení konkrétních okolností daného případu, které dále objasní. Zároveň s tím vymezí, jaké jsou do budoucna některé ústavněprávní limity posuzování trestní odpovědnosti v souvislosti s domácími porody.

52. V ústavní stížnosti rodičky je opakovaně zdůrazňováno, že domácí porody nejsou v České republice zakázané. Rodička je prý trestána za své svobodné rozhodnutí a neexistující trestný čin „usmrcení porodem“ v rozporu s čl. 39 Listiny. Této argumentaci Ústavní soud nemůže přisvědčit. Rodička totiž nebyla odsouzena za pouhé rozhodnutí porodit doma, ale za to, že svým rozhodnutím (a jeho následnou realizací), při kterém nevzala v potaz u ní konkrétně daná vážná rizika, zapříčinila smrt dítěte.

53. Je potřeba zdůraznit, že by skutečně bylo ústavně nepřípustné, pokud by jakákoli žena byla kriminalizována za pouhé rozhodnutí porodit doma nebo za to, že porod doma uskutečnila. To je prvním a samozřejmým limitem trestněprávní odpovědnosti, který kromě čl. 39 Listiny plyne ze základů demokratického právního státu - každý totiž může činit, co není zákonem zakázáno (čl. 2 odst. 3 Listiny). Český právní řád rodit v domácím prostředí nezakazuje. Domácí porody představují legální alternativu k porodu ve zdravotnickém zařízení. Otázkou ústavnosti hypotetického zákazu domácích porodů se Ústavní soud v tomto nálezu nezabývá.

54. Dovolenost domácích porodů však sama o sobě nevylučuje, aby jejich realizací byl za specifických okolností spáchán trestný čin. Obecné soudy dospěly k závěru o vině rodičky na podkladě toho, že prokázaly její vědomost o konkrétních rizicích v těhotenství. Těmi bylo zejména, že dítě se nacházelo v poloze koncem pánevním (laicky řečeno, bylo přetočené zadečkem napřed) a že šlo o prvorodičku ve věku 36 let. Soudy podrobně odůvodnily s odkazem na výslech znalce, že porod koncem pánevním je vysoce rizikovým k vedení v domácím prostředí (např. bod 68 odůvodnění okresního soudu) a rovněž prokázaly vědomost rodičky o této rizikovosti. Obecné soudy s odkazem na znalecké posudky a důkazy odůvodnily, že ignorování rizik ze strany rodičky bylo nepřiměřeným spoléháním se na to, že

ke smrti dítěte nedojde (srov. např. bod 94 odůvodnění krajského soudu); věnovaly se proto dostatečně jejímu zavinění.

55. Právě se zkoumáním zavinění souvisí druhý významný limit trestněprávní odpovědnosti rodiček za rozhodnutí porodit doma. Ústavní soud konstatuje, že by bylo ústavně nepřípustné (bylo by porušením čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 2 Listiny), kdyby rodička byla z přečinu usmrcení z nedbalosti odsouzena, aniž by bylo bez jakýchkoli pochybností prokázáno její zavinění. V takto citlivých typových kauzách, kdy je relevantní celá řada základních práv, je nutno bez pochybností prokázat, že si rodička byla skutečně vědoma u ní konkrétně daných rizik a toho, že v jejich důsledku může dojít ke smrti či újmě na zdraví dítěte (popřípadě, že si rizikovosti těchto okolností alespoň musela být vědoma v režimu nevědomé nedbalosti).

56. Nelze naopak dovodit trestněprávní odpovědnost rodičky za usmrcení dítěte z nedbalosti (či ublížení na zdraví) s pouhým odkazem na to, že domácí porody jako takové jsou považovány za rizikovější. K dovození zavinění (nedbalosti) na straně rodičky je třeba vždy prokázat konkrétní rizika, jejichž rizikovosti pro vedení domácího porodu si rodička byla vědoma, anebo nesporně musela být vědoma. Je tomu tak obdobně jako v případě jiných oblastí lidského života, jimž je běžné akceptování jisté míry rizika, z čehož nemůže být automaticky zpětně dovozováno zavinění poté, co nastane újma na životě či zdraví.

57. Ústavní soud opakuje, že ve zde posuzovaném případě bylo rozhodující, že na straně rodičky existovaly konkrétní okolnosti, o jejichž rizikovosti pro vedení domácího porodu věděla. Důkazní situace byla přehledná díky deníku, který si vedla. Trefně tento aspekt věci shrnul krajský soud v bodě 83 napadeného rozhodnutí. Odůvodnil, že rodička věděla o existenci rizikových okolností, zajímala se o možné komplikace způsobené porodem koncem pánevním mimo zdravotnické zařízení. Ostatně i z vyjádření rodičky, zaznamenaného v protokolu o hlavním líčení, plyne, že si byla rizik vědoma („Riziko porodu díky natočení miminka jsem si připouštěla, byla jsem si vědoma, že to není standardní“, č. l. 437 spisu). Obecné soudy tedy zjistily a patřičně odůvodnily, že rodička z hlediska zavinění nezachovala potřebnou míru opatrnosti. Slovy trestního práva, měla a mohla si představit, že se nastalý příčinný průběh v konkrétním posuzovaném případě může rozvinout způsobem, jak se to stalo, a v důsledku toho dojde ke smrti (srov. Šámal, P. § 143. In: Šámal, P. a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1917, marg. č. 4).

58. Z pohledu běhu příčinné souvislosti se nabízí otázka, zda a jak bylo možné smrti dítěte vůbec předejít, pokud by porod neproběhl v domácím prostředí. V této souvislosti považuje Ústavní soud za nutné se vyjádřit k ústavně relevantní námitce o tom, že rodička nemůže být nucena k podstoupení císařského řezu bez jejího souhlasu. Konkrétně v bodě 112 ústavní stížnosti tvrdí, že pokud podle soudů měla povinnost v rámci své prevenční povinnosti absolvovat porod císařským řezem, pomíjejí tím soudy elementární principy autonomie pacienta při poskytování zdravotní péče. Ústavní soud však s touto argumentací nesouhlasí. Napadená rozhodnutí nestojí na povinnosti podstoupit císařský řez. Ústavní soud se v tomto nálezu ani nezabývá otázkou ústavnosti provedení císařského řezu bez souhlasu rodičky.

59. Ústavní soud nepřehlédl, že skutková věta odsuzujícího rozsudku obsahuje (mimo jiné) formulaci o tom, že rodička přistoupila k domácímu porodu, ačkoli by u ní byl primárně indikován císařský řez. Právě tato formulace patrně vedla stěžovatelku k přesvědčení, že jí soudy fakticky kladly za vinu neabsolvování císařského řezu. Podstata napadených rozhodnutí je však jiná a je taktéž obsažena ve skutkové větě. Rodička si nepočínala tak, aby nedošlo k újmě na životě nebo zdraví dítěte, byť si byla vědoma konkrétních rizik. Obecné soudy v té souvislosti konstatovaly, že kdyby se rodička nacházela ve zdravotnickém zařízení, nastalé dušení dítěte mohlo být různými způsoby řešeno (např. bod 68 rozsudku okresního soudu s odkazem na znalecký posudek).

60. I proto není přiléhavé tvrzení z ústavní stížnosti, že analogicky matka nemá např. právní povinnost darovat svému dítěti kostní dřeň, respektive, že není možné ji odsoudit za případné usmrcení dítěte odmítnutím darovat mu kostní dřeň. K žádnému zásahu do svého zdraví totiž rodička nebyla nucena.

61. Ze spisového materiálu, se kterým se Ústavní soud seznámil, navíc plyne, že stěžovatelka byla v době svého těhotenství v komunikaci s nemocnicí v Písku, která byla otevřená možnosti vaginálního porodu koncem pánevním, nikoli pouze porodu císařským řezem (k tomu např. porodní plán rodičky na č. l. 443 spisu). Sama stěžovatelka při hlavním líčení uvedla, že v porodnici v Písku podle jejích informací mohla rodit způsobem, který preferovala (srov. výpověď na č. l. 535 spisu). Byla si také vědoma toho, že vyškolený zdravotnický personál je schopen provést tzv. bipolární obrat, při kterém se dítě může dostat do přirozené polohy. Okresní soud v bodě 68 napadeného rozhodnutí uvedl, že nelze zastírat, že k zaseknutí hlavičky v těle rodičky by mohlo dojít i ve zdravotnickém zařízení, avšak v takovém případě by lékař provedl úkon či hmat, kterým by na vzniklou komplikaci ihned reagoval.

62. Stěžovatelka tedy nebyla odsouzena za to, že by usmrtila dítě odmítnutím císařského řezu. Zde posuzované jednání je definováno jinak: při vědomí konkrétní kumulace rizik měla předejít následku. To shrnuje okresní soud např. v bodě 75, kde uvádí, že po celou dobu porodu (v době po prvotních kontrakcích) rodička nejenže neodjela do porodnice, ale ani nezavolala záchrannou službu, aby se pokusila smrt dítěte odvrátit. Nejen před porodem, ale i v jeho průběhu si tedy nepočínala tak, aby smrti dítěte předešla. Jak uvedl okresní soud, osoby přítomné u porodu se po porození dítěte, které nedýchalo, pokoušely nejprve jej „dostat zpět“ zpěvem a voláním a až pak vyzvala dula otce k přivolání záchranné služby (body 54, 62 a 75 rozsudku okresního soudu).

63. Ústavní soud tedy nesouhlasí se stěžovatelkou v tom, že ji „nestíhala jakákoli právní povinnost zaručovat či zajišťovat blaho dítěte, ergo ve fázi, kdy nebylo subjektem nadaným vlastními právy“. Argumentace stěžovatelky vychází z absolutizace její svobody a bezvýjimečné přednosti práva rozhodnout se o okolnostech svého porodu před právy rozeného dítěte na život. Jak Ústavní soud vyložil výše, život dítěte v průběhu porodu je trestněprávně i ústavněprávně chráněnou hodnotou, kterou nelze zcela opomíjet.

64. Na druhé straně, domácí porody jsou legální, a proto by bylo protiústavní absolutizovat ochranu života dítěte při porodu tím, že dojde k jednoznačné a automatické preferenci porodů ve zdravotnických zařízeních (srov. nálezy sp. zn. I. ÚS 4457/12 a II. ÚS 1238/21, bod 42). Napadená rozhodnutí však takovou absolutizaci nepředstavují.

65. Stát nesmí prostřednictvím trestního práva systematicky odrazovat od konání něčeho, co není zakázané. Vždy jde však o hledání rozumné rovnováhy kolidujících hodnot a zachování podstaty a smyslu daného základního práva (čl. 4 odst. 4 Listiny). Ústavní soud vychází z toho, že práva matky (rodičky) a dítěte nelze stavět do umělých konfliktů a považovat je za protichůdná. V převážné většině případů totiž matky postupují v souladu s nejlepšími zájmy dítěte (nález sp. zn. II. ÚS 1238/21, bod 55). Z toho však neplyne, že by nebylo nikdy možné dovodit jejich odpovědnost v případech, kdy v souladu s nejlepšími zájmy dítěte nepostupují. Nelze zaměřovat pozornost pouze na zájmy nenarozeného (či rozeného) dítěte, ale současně od nich nelze zcela odhlížet. Není tedy vyloučeno, aby právo na svobodnou volbu místa a způsobu porodu bylo přiměřeně omezeno zájmem na ochraně zdraví a života dítěte, jak Ústavní soud ostatně uvedl již v nálezu sp. zn. I. ÚS 4457/12.

66. Závěrem Ústavní soud již jen stručně konstatuje, že ani zbylé námitky rodičky neshledal důvodnými. Šlo především o tvrzené porušení práva na spravedlivý proces opomenutím některých důkazů či podjatostí znalce. Ústavní soud rovněž neshledal, že by soudy nahradily znalecká zjištění laickými úvahami, jak obě stěžovatelky tvrdily s odkazem na nález sp. zn. III. ÚS 299/06, k čemuž se Ústavní soud vyjádřil již výše. Mezi znaleckými

posudky a závěry soudů neshledal žádný protiústavní rozpor. Ústavní soud má za to, že všem těmto námitkám se již dostatečně věnovaly obecné soudy.

VII/c Posouzení ústavnosti odsouzení duly

Obecná východiska přezkumu

67. Problematika přítomnosti duly u porodu, a to nejen domácího, souvisí na úrovni ústavního pořádku s čl. 10 odst. 2 Listiny, podle něhož má každý právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života (nález sp. zn. IV. ÚS 3035/15, body 12 a 13). Toto základní právo je však relevantní zejména v případě rodiček. Samotné dule nesvědčí základní právo na to být přítomna u porodu jiné osoby.

68. I proto se Ústavní soud v případě posouzení ústavnosti odsouzení duly zaměřil zejména na dodržení ústavněprávních principů souvisejících s trestním právem. Tak ostatně svou ústavní stížnost formuluje sama dula, když namítá nedostatečné zkoumání příčinné souvislosti mezi jejím jednáním a následkem, extrémní rozpory v dokazování, absenci zavinění, porušení pravidla *in dubio pro reo* či porušení principu *nullum crimen sine lege*.

69. Při zkoumání trestní (ale i jiné) odpovědnosti duly je vždy důležité určit, jaká byla její skutečná role, faktické vystupování a konkrétní jednání při domácím porodu. Není možné dovodit naplnění skutkové podstaty usmrcení z nedbalosti pouze ze samotné účasti duly při domácím porodu, při kterém zemřelo dítě. Obecné soudy nemohou odůvodnit naplnění objektivní a subjektivní stránky trestného činu jen tím, že nastala škoda na hodnotě chráněné trestním zákoníkem (nález sp. zn. III. ÚS 2278/07, bod V/a). Trestní právo je prostředek ultima ratio a neumožňuje dovozovat trestní represi pouze z faktu, že nastal škodlivý následek za účasti třetí osoby (srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 2065/15, bod 41; IV. ÚS 362/19, bod 25).

70. Tím však není vyloučena odpovědnost duly za její konkrétní a prokázané jednání, kterým naplní určitou skutkovou podstatu trestného činu. Nemusí přitom jít pouze o aktivní jednání, ale také o opomenutí ve smyslu § 112 trestního zákoníku či neposkytnutí pomoci podle § 150 trestního zákoníku. V rovině ústavního práva je důležité, že má-li být odsuzující rozsudek souladný s čl. 39 Listiny, z jeho odůvodnění musí být patrné, že bylo prokázáno naplnění všech znaků trestného činu, zejména jednání pachatele, tedy objektivní stránky trestného činu (z nedávné judikatury k tomu např. nález sp. zn. I. ÚS 1531/23). Všechny znaky trestného činu přitom musí být prokázány mimo důvodnou pochybnost v souladu s čl. 40 odst. 2 Listiny (např. nález sp. zn. II. ÚS 698/19, body 22 a 23).

71. Samotná skutečnost, že je to rodička, která se rozhodla pro rizikový domácí porod, vedoucí ke smrti dítěte, ještě bez dalšího nevylučuje trestní odpovědnost duly, která je u domácího porodu přítomna, je-li prokázáno její trestněprávně relevantní jednání. Jak uvádí ustálená judikatura Ústavního soudu i Nejvyššího soudu a rovněž komentářová literatura, jednání pachatele, i když je jen jedním článkem řetězu příčin, které způsobily následek, je příčinou následku i tehdy, nenastal-li by následek bez dalšího jednání třetí osoby (nález sp. zn. III. ÚS 2278/07; Šámal, P. § 143. In: Šámal, P. a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 1917, marg. č. 3; usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 528/2021 ze dne 24. 6. 2021).

72. Prokázané jednání (včetně opomenutí) duly tedy může být jednou z příčin smrti dítěte a její odpovědnost není a priori vyloučena. Rozhodnutí rodičky a jednání duly mohou při porodu jako příčiny spolupůsobit. Ústavní soud však opakovaně uvedl, že v případě takového spolupůsobení více příčin je možné k závěru o příčinné souvislosti mezi jednáním pachatele a následkem dospět až po pečlivém zhodnocení významu a důležitosti každé příčiny (nález sp. zn. I. ÚS 323/23, bod 45). Z toho plyne, že pro dovození trestní odpovědnosti duly za smrt dítěte při domácím porodu je třeba z pohledu ústavního práva klást zvýšené nároky na odůvodnění jejího trestněprávně relevantního jednání a příčinné souvislosti s následkem.

Role a postavení duly

73. Při posuzování trestní, ale i jiné odpovědnosti duly za její jednání nejen při domácím porodu se projevuje právní neregulovanost této profese. Povolání duly je volnou živností, která není nijak zákonem upravena a jejíž výkon není podmíněn žádnou odbornou zkouškou. To je logické s ohledem na deklarovaný a v praxi typický účel výkonu profese dul.

74. Podle Etického kodexu zapsaného spolku Česká asociace dul (dostupného na stránkách www.duly.cz v aktuální verzi schválené dne 1. 6. 2022) je posláním duly poskytovat především emocionální, psychickou i fyzickou oporu rodící ženě a její rodině. Dula předává zkušenosti a potřebné informace již během těhotenství, ženu citlivým způsobem doprovází při porodu, rodině je nápomocná i v šestinedělí. Duly si kladou za cíl přispívat k dobré tělesné a duševní pohodě matek a novorozenců. Také druhá z organizací působících v České republice na poli poskytování služeb dul, České duly z. s., definuje dulu jako podporující profesi, tj. jako profesionála, který neposkytuje zdravotnické služby, ale doplňuje práci lékařů a porodních asistentek. Dula je podle spolku České duly připravena ženu doprovázet jak při porodu v nemocnici, tak v porodním domě nebo při porodu v domácnosti, to však za přítomnosti porodní asistentky. Obdobně roli dul chápe i nepočetná odborná literatura (např. Marek, V. Nová doba porodní: přirozený porod jako cesta ke společnosti bez násilí. 2. upr. a dopl. vydání. Praha: Nakladatelství Vlastimil Marek, 2010).

75. Z důvodu absence výslovné právní regulace je podle Ústavního soudu nutno při posuzování odpovědnosti dul vycházet právě z výše definované role. Jejich úkolem je poskytovat matce různorodou podporu, zejména psychickou. Role dul může být rovněž významná při porodu v nemocničním zařízení, kde se rodička nachází v citlivém postavení, a kde může dula zřetelně tlumočit zdravotnickému personálu, jaké jsou přání a zájmy rodičky, aniž by však do činnosti zdravotníků zasahovala.

76. Obecně tedy nelze vycházet z předpokladu, že dula je profesí, která si pokoutně „hraje na zdravotníka“. Naopak, role duly jako nezdravotnické, podporující a pomáhající profese je tradiční, legální a pro mnoho žen velmi důležitá. I sám Ústavní soud se již v tomto smyslu obdobně vyjádřil, když roli dul fakticky uznal za legitimní, resp. za potenciálně důležitou pro rodičku (nálezy sp. zn. IV. ÚS 3035/15, bod 13; I. ÚS 2746/23, bod 69).

77. Od porodních asistentek se duly odlišují tím, že porodní asistentky jsou osoby se zdravotnickým vzděláním, poskytující fakticky zdravotní péči, byť se v případě poskytování péče u domácího porodu nejedná o zdravotní péči ve smyslu zákona o zdravotních službách (nález sp. zn. I. ÚS 2746/23, jehož závěry již převzala i judikatura Nejvyššího správního soudu, rozsudek sp. zn. 10 As 46/2023, bod 21). Jinak řečeno, činnost dul ani porodních asistentek při porodu není sama o sobě zakázaná, jelikož nejde o zdravotní službu podle zákona o zdravotních službách, k jejímuž výkonu by bylo nutné mít oprávnění. Liší se však jejich faktická odborná způsobilost, a tím i způsob posuzování jejich odpovědnosti za případnou újmu na životě a zdraví rodičky či novorozence, způsobenou zejména v důsledku překročení rámce jejich odbornosti.

78. Lze shrnout, že při posuzování (nejen) trestní odpovědnosti dul nelze automaticky vycházet z představy, že dula vystupuje jako zdravotnice, že je hybatelem děje a že aktivně ovlivňuje proces porodu. To však nevylučuje prokázání opaku.

79. A právě to je důležité v případě posouzení trestní odpovědnosti duly za usmrcení dítěte při domácím porodu. Jde o to, zda dula jednala v souladu s účelem, obecně chápaným rámcem a kompetencemi své profese, anebo zda ze své nezdravotnické role vystoupila. Nelze přitom říci, jak tvrdí dula v ústavní stížnosti, že žádný rámec pro výkon činnosti dul neexistuje, protože jejich činnost není zákonem upravená. Naopak, limitem činnosti dul je minimálně to, že nemohou vykonávat faktickou zdravotní péči, tedy to, co činí porodní

asistentky s příslušným zdravotnickým vzděláním, byť ani v jejich případě nejde o péči ve smyslu zákona o zdravotních službách, jak bylo popsáno výše.

80. Pokud totiž dula jedná mimo rámec povahy své profese, vystupuje jako profesionálka a dává tím najevo, že je schopna jednat se znalostí a pečlivostí, která je spojena s výkonem zdravotní péče. Jedná-li dula bez patřičné odbornosti mimo rámec kompetencí své profese, jde to při posuzování odpovědnosti k její tíži (srov. podpůrně ustanovení § 5 občanského zákoníku). Za takových okolností pak dula může být odpovědná za jednání i opomenutí, za které by jinak (při dodržení odborných limitů své profese) odpovědná být nemusela. Podle okolností případu totiž lze na straně duly při domácím porodu uvažovat i o dobrovolném převzetí povinnosti konat či povinnosti konat vyplývající z předchozího ohrožujícího jednání (srov. § 112 trestního zákoníku).

81. Na druhé straně, Ústavní soud i v případě porodních asistentek dovodil, že by bylo nepřiměřené na ně klást povinnost předpokládat všechny možné vývoje a komplikace při porodu a vyžadovat povinnost reagovat na ně nejvhodnějším způsobem, což by *de facto* vedlo k vyloučení možnosti domácích porodů (srov. nález sp. zn. I. ÚS 4457/12). Tím spíše to platí pro činnost dul. Nelze tedy dulu činit odpovědnou např. za to, že při neočekávaných komplikacích při domácím porodu nezasáhla způsobem, ke kterému by byl způsobilý zdravotnický personál v nemocnici; k ničemu takovému se totiž dula obecně z povahy své profese nezavazuje. Dula je volnou živností, pro kterou zákon nestanoví žádné podmínky právě proto, že obecně takové podmínky nevyžaduje. Z toho důvodu je však důležité, aby dula ze své role nevystoupila.

82. Důležitým aspektem při posuzování trestní (i jiné) odpovědnosti dul tedy je, zda dula jedná v rámci limitů odbornosti své profese, anebo zda je překračuje, typicky tím, že fakticky poskytuje zdravotní službu, např. vyšetřováním rodičky, prováděním zdravotnických úkonů či vedením porodu.

Aplikace obecných východisek na posuzovaný případ

83. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, nerozhoduje o vině duly, ale pouze přezkoumává, zda odsuzující rozhodnutí jsou z pohledu ústavního práva přijatelná. Ústavněprávní přezkum odsouzení duly se redukuje na zodpovězení následujících otázek: odůvodnily obecné soudy dostatečně, že dula vystoupila ze své nezdravotnické podporující role, a prokázaly současně její konkrétní trestněprávně relevantní jednání, které bylo příčinou (jednou z příčin) smrti dítěte? Ústavní soud dospěl k závěru, že ano, a to z důvodů, které níže podrobněji popíše.

84. Ústavní soud pro přehlednost rekapituluje, že jednání, za které byla dula odsouzena, je ve skutkové větě napadených rozhodnutí formulováno takto: „(…) jako dula prvorodičky, bez gynekologicko-porodnického či jiného zdravotního vzdělání, překročila povinnosti duly, ke kterým se zavázala dohodou o poskytování služeb duly uzavřenou s obž. J. S. dne 27. 2. 2020, když u J. S. prováděla gynekologické předporodní vyšetření ke zjištění připravenosti rodičky k porodu, přičemž si byla vědoma nefyziologické polohy dítěte a existence rizika pro plod při vaginálním porodu koncem pánevním, následně nevhodně stanovila strategii, resp. způsob vedení porodu a nezvládla techniku vaginálního porodu koncem pánevním novorozence J. V., který v důsledku jejího jednání utrpěl udušení při porodu a zemřel“.

85. Z toho plyne, že dule je vytýkáno právě to, že překročila své kompetence (povinnosti), vystoupila z rámce své profese a zasahovala do procesu porodu způsobem, který přispěl ke smrti dítěte, zejména nezvládla techniku porodu, jelikož dítě po jeho zaseknutí v těle rodičky neodborně tahala.

86. Dula po celou dobu řízení před obecnými soudy namítala, že nikdy nestanovila žádnou strategii porodu a porod nevedla. Uváděla, že není zdravotníkem, a proto nebyla povinna reagovat adekvátním způsobem na nastalé zaseknutí dítěte při vypuzování porodu.

Odkazovala na to, že i v dohodě uzavřené s rodičkou je její role vykreslena tak, že jde pouze o psychickou podporu, pomoc při komunikaci, tedy o jakési „placené kamarádství“.

87. V obecné rovině lze přisvědčit tomu, že role dul je právě taková, jak popisuje stěžovatelka a jak rovněž Ústavní soud uvedl výše. Podle hodnocení Ústavního soudu však obecné soudy v napadených rozhodnutích řádně odůvodnily, že ve zde posuzovaném případě dula tuto svou roli a s ní související kompetence překročila. Za takových okolností nelze na dulu pohlížet jako na pasivní přihlížející, která nemá žádné právní povinnosti a která je automaticky neodpovědná za veškeré své jednání při porodu. Obecné soudy odůvodnily, že dula naopak svým vystupováním převzala aktivní roli, následně do procesu porodu neodborně zasahovala, a přispěla tak ke smrti dítěte.

88. Lze přisvědčit námitce duly, že by bylo absurdní, byla-li by trestně odpovědnou za překročení svých povinností, pokud by toto překročení spočívalo v pouhé reakci na krizovou situaci při porodu. Výklad, podle kterého by pro dulu (ale i pro jiné osoby přítomné u porodu) bylo z hlediska odpovědnosti výhodnější po nastalých komplikacích při porodu nic nečinit, aby nepřekročila svou „roli“, by byl iracionální, a to již s ohledem na existenci krajní nouze jakožto okolnosti vylučující protiprávnost.

89. Zde posuzovaný případ je však jiný. Dula ještě před zaseknutím dítěte v těle rodičky a před jeho nastalým udušením a smrtí vystupovala mimo rámec své profese. Právě tím, jak uvedly obecné soudy, je její jednání „úzce spjato“ s jednáním rodičky. Svým jednáním před nastalou komplikací (nikoli pouze po ní) vytvořila okolnosti, za kterých je možné dovodit její odpovědnost. Soudy prokázaly, že si dula byla vědoma polohy dítěte přetočeného koncem pánevním a existence rizika pro dítě při vaginálním porodu za těchto okolností. Dula v ústavní stížnosti svou vědomost o těchto okolnostech ani nepopírá.

90. Ústavní soud považuje za důležité zmínit, že odsouzení duly nestojí na tom, že matce nerozmluvila rizikový domácí porod; okresní soud to uvedl v bodě 81 odůvodnění. Šlo o to, že při vědomí rozhodnutí rodičky pro porod v domácím prostředí, dula „(…) s tímto jejím rozhodnutím byla srozuměna, následně při postupujícím porodu nezvládla techniku vaginálního porodu koncem pánevním, v důsledku čehož novorozenec zemřel“. Není tedy pravda, jak tvrdí dula v ústavní stížnosti, že jí bylo kladeno za vinu, že nedoporučila rodičce odjet do porodnice či že matce domácí porod nerozmluvila.

91. Ústavní soud nepřehlédl, že napadená rozhodnutí místy hovoří o nepochopitelnosti toho, že se dula ani nepokusila matce domácí porod rozmluvit. Nejde však o podstatu jejího odsouzení, což je z napadených rozhodnutí patrné. Vědomí duly o rizikovosti porodu má v napadených rozhodnutích jinou roli. Dokresluje celkový kontext skutkového stavu, ve kterém si byla vědoma, že porod může probíhat nestandardně a že při něm může vyvstat potřeba jejího zásahu. Výstižně na to poukázal okresní soud v bodě 77 odůvodnění napadeného rozhodnutí, což doplnil Nejvyšší soud v bodě 72 odůvodnění jeho rozhodnutí, kde uvedl, že dula disponovala zkušeností s rizikovostí obdobného porodu, a to dokonce rovněž s následkem v podobě smrti dítěte.

92. Ostatně i např. článek 2 výše zmíněného Etického kodexu České asociace dul uvádí, že v domácím prostředí dula nedoprovází u porodu, který probíhá plánovaně bez asistence kompetentního zdravotníka (porodní asistentky, porodníka). Tím spíše to platí pro porody objektivně rizikové, jako byl tento. Rovněž spolek České duly na svých internetových stránkách uvádí, že dula sice může doprovázet ženu při porodu doma, ale jen za přítomnosti porodní asistentky. To samé navíc plyne i ze samotné dohody uzavřené mezi dulou a rodičkou, která předpokládá, že dula bude přítomna u porodu v porodnici: „Setkání s klienty u porodu probíhá buď v porodnici, po jejich předchozím zatelefonování, nebo součástí dohodnuté služby může být setkání v místě bydliště klientky a odvoz do porodnice (…).“ Ani z dohody mezi rodičkou, a dulou tedy neplynulo, že by dula měla být přítomna u domácího porodu.

93. Dula proto vystoupila ze své role již tím, že akceptovala svou přítomnost u domácího porodu 1) bez přítomnosti porodní asistentky či jiného zdravotnického personálu, 2) při vědomí konkrétních rizik na straně rodičky, 3) při vědomí, že v důsledku těchto rizik může dítě zemřít, a 4) při vědomí toho, že není vyloučeno, že bude muset reagovat na nastalé komplikace. Vytvořila tak sobě okolnosti, za kterých není možné její odpovědnost za následný neodborný postup při porodu vyloučit s pouhým odkazem na to, že není zdravotníkem.

94. Dula tedy ještě před nastalými komplikacemi při porodu překročila nejen rámec své profese, ale i to, co si s rodičkou dohodla. Obecné soudy však uvedly i další jednání, kterými dula překročila své povinnosti. Ústavní soud zejména považuje za důležité, že obecné soudy prokázaly, že dula rodičku před porodem vaginálně vyšetřila. Okresní soud s odkazem na zápisky v deníku uvedl, že poté, co dula na zavolání rodičky přijela do jejího bydliště, vyšetřila ji s tím, že seznala, že je tzv. otevřená na 8 cm. Pojem „vyšetření“ přitom v deníku použila sama rodička. Obecné soudy dále odůvodnily, že v průběhu porodu dula rodičce udělovala některé pokyny, týkající se např. změny polohy atd. Je to souhrn všech dílčích jednání duly, který svědčí o jejím vystupování mimo rámec kompetencí její profese. Ústavní soud neshledává v těchto skutkových závěrech obecných soudů žádný rozpor, natož rozpor extrémní.

95. Ústavní soud si je vědom toho, že obecné soudy neprokázaly, že by striktně vzato dula stanovovala strategii porodu, jak je uvedeno ve skutkové větě. To však napadená rozhodnutí nečiní bez dalšího protiústavními. Obecné soudy totiž prokázaly, jak bylo popsáno výše, že souhrnem jiných aktivních jednání (rovněž uvedených ve skutkové větě) dula ovlivňovala proces porodu a předem do něj zasahovala.

96. Nejvýznamnějším skutkovým závěrem pro dovození viny duly nakonec bylo, že nezvládla techniku vaginálního porodu koncem pánevním. Ústavní soud se v obecné rovině ztotožňuje s argumentací v ústavní stížnosti, že duly nejsou povinny odborně zvládat lékařské úkony a zdravotní služby. V tomto případě však dula vědomě asistovala u domácího porodu, u něhož si byla vědoma možnosti vzniku komplikací, které následně řešila tím nejméně vhodným způsobem, jak obecné soudy taktéž řádně odůvodnily.

97. Dítě se při rození zaseklo hlavičkou v těle rodičky, na což dula reagovala tím, že dítě začala silou tahat. To obecné soudy odůvodnily s odkazem na zápisky z deníku a výslech znalce. Pro tento závěr rovněž svědčily výsledky pitvy dítěte, ze které vyplynulo, že dítě utrpělo poranění odpovídající právě neodbornému tahání z těla rodičky (bod 63 odůvodnění okresního soudu). Obecné soudy s odkazem na výpověď znalce uvedly, že reakce duly na nastalé komplikace byla přesně takovým jednáním, kterému je třeba se za dané situace vyvarovat (bod 77 odůvodnění okresního soudu). Ani v těchto důležitých skutkových závěrech neshledal Ústavní soud žádný zjevný rozpor.

98. Ústavní soud se tedy neztotožňuje s tvrzením, že nebylo prokázáno žádné konkrétní jednání duly, které by vedlo k udušení dítěte. Tímto jednáním bylo zejména neodborné tahání dítěte z těla rodičky, ale i další pokyny, které rodičce v průběhu porodu dávala a které ke smrti dítěte ve svém souhrnu taktéž přispěly. To vše namísto toho, aby dula po nastalých komplikacích (a při vědomí limitů vlastní odborné způsobilosti) například zavolala záchrannou službu a postupovala podle jejích pokynů.

99. Rovněž není příléhavá argumentace, že jednotlivými jednáními, popsanými ve skutkové větě, nebylo možné usmrtit dítě. Soudy dule nekladly za vinu udušení dítěte tím, že rodičku vaginálně vyšetřila, jak tvrdí v ústavní stížnosti; takto odděleně jednání ze skutkové věty vnímat nelze. Dula je odpovědná za jejich souhrn.

100. Ústavní soud částečně souhlasí s argumentací, uvedenou zejména v bodě 78 ústavní stížnosti, že napadená rozhodnutí pro stěžovatelku mohou být místy hůře uchopitelná z pohledu toho, co přesně je jí kladeno za vinu. To je však přirozeným důsledkem

komplexnosti daného jednání a nezakládá to bez dalšího protiústavnost napadených rozhodnutí. Důležité je, že obecné soudy dodržely totožnost skutku a že odůvodnění napadených rozhodnutí odpovídají tomu, co je obsaženo ve skutkové větě.

101. Byť Ústavní soud dospěl k závěru, že aktivní role duly při porodu byla obecnými soudy dostatečně prokázána, uvádí jako *obiter dictum*, že se neztotožňuje s částí odůvodnění krajského soudu, zejména s jeho bodem 107. Krajský soud uvedl, že „(…) prezentace profese duly jako placeného kamarádství lze snad vnímat jen jako řečnickou neobratnost, neboť v opačném případě by takový stav byl značným úpadkem morálních hodnot. Ani v dnešním komplikovaném světě snad ještě není běžnou normou, aby kamarádství muselo být finančně honorováno“. Není však žádný důvod k odmítnutí duly jako konceptu, který lze s trochou nadsázky nazvat právě placeným kamarádstvím. Ostatně i znalec ve své výpovědi při hlavním líčení ozřejmil, že duly jsou vlastně společnice při porodu (č. l. 603 spisu), obdobně i Nejvyšší soud v bodě 70 napadeného rozhodnutí konstatoval, že dula je honorovanou důvěrnicí.

102. Z pouhé přítomnosti duly u porodu tak nelze (ani do budoucna) dovozovat její aktivní roli či vedení porodu z její strany s pouhým odkazem na to, že placené kamarádství je nemorální a že nic takového neexistuje. Role dul jakožto nezdravotnické pomáhající profese, které se této své role drží, je důležitá a je pro rodičky přínosem, jak ostatně konstatoval na jiném místě i sám krajský soud (bod 99 jeho odůvodnění).

VIII. Závěr

103. Ústavní soud shrnuje, že napadená rozhodnutí neporušila základní práva a svobody stěžovatelek. Ústavní soud se s některými argumenty stěžovatelek v obecné rovině ztotožnil. Poukázal však na jejich nepřiléhavost pro zde posuzovaný případ. Ten je výjimečným příkladem toho, kdy lze z pohledu ústavněprávního akceptovat trestní odpovědnost rodičky a duly za usmrcení dítěte při domácím porodu. Ústavní soud v nálezu poukázal na specifické skutkové okolnosti posuzované věci, zejména na vědomost obou stěžovatelek o konkrétní rizikovosti domácího porodu, ke kterému přistoupily.

104. Trestní právo je však nejzazší prostředek vymáhání práva (prostředek *ultima ratio*). Jeho uplatňování nesmí vést k situaci, kdy se jednotlivec svým dovoleným jednáním automaticky vystavuje riziku trestněprávního postihu za případně nastalou újmu. Proto Ústavní soud v nálezu uvedl vícero limitů a ústavněprávních hranic právě při posuzování trestní odpovědnosti rodičky a duly za usmrcení dítěte při domácím porodu. Porod doma jako takový totiž zůstává legální. Tento nález a napadená rozhodnutí nelze vykládat opačně.

105. Ústavní soud uzavírá, že ze všech výše uvedených důvodů ústavní stížnosti podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl.

Č. 212
Posouzení střetu svobody projevu s právem na ochranu osobnosti
(sp. zn. II. ÚS 1335/24 ze dne 19. listopadu 2024)

Při rozhodování o střetu základního práva na svobodu projevu a základního práva na lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst a ochranu jména musí soudy nejprve posoudit existenci příčinné souvislosti mezi jednáním a zásahem do osobnostní sféry, a otázku, zda dané jednání přímo vyvolalo důsledky, které představují tvrzenou újmu. Závěr o existenci příčinné souvislosti je nutné řádně odůvodnit, aby z něj bylo zřejmé, v čem spočívá bezprostřední vztah mezi zásahem a porušením osobnostní sféry.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Svatoně (soudce zpravodaj) a soudců Pavla Šámala a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatele Občanského sdružení Britské listy, z. s., sídlem K Letníku 174, Nučice, zastoupeného Pavlem Uhlem, advokátem, sídlem Kořenského 15, Praha 5 – Smíchov, proti výroku II rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2024 č. j. 25 Cdo 3510/2022-214, výroku I rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 21. září 2022 č. j. 21 Co 222/2022-184, v rozsahu, v němž jsou potvrzeny výroky I a II rozsudku Okresního soudu Praha-západ ze dne 14. června 2022 č. j. 5 C 44/2019-141 a proti výrokům I a II rozsudku Okresního soudu Praha-západ ze dne 14. června 2022 č. j. 5 C 44/2019-141, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze a Okresního soudu Praha-západ jako účastníků řízení a V. R. jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Výrokem II rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2024 č. j. 25 Cdo 3510/2022-214, výrokem I rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 21. září 2022 č. j. 21 Co 222/2022-184, v rozsahu, v němž jsou potvrzeny výroky I a II rozsudku Okresního soudu Praha-západ ze dne 14. června 2022 č. j. 5 C 44/2019-141 a výroky I a II rozsudku Okresního soudu Praha-západ ze dne 14. června 2022 č. j. 5 C 44/2019-141, bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. ledna 2024 č. j. 25 Cdo 3510/2022-214 ve výroku II se ruší.

III. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 21. září 2022 č. j. 21 Co 222/2022--184 se ruší v části výroku I, kterým Krajský soud v Praze potvrdil výroky I a II rozsudku Okresního soudu Praha-západ ze dne 14. června 2022 č. j. 5 C 44/2019-141.

IV. Rozsudek Okresního soudu Praha-západ ze dne 14. června 2022 č. j. 5 C 44/2019-141 se ruší ve výroku I a II.

Odůvodnění

I. Vymezení předmětu řízení

1. Stěžovatel se ústavní stížností doručené Ústavnímu soudu dne 13. 5. 2024 a doplněné podáním ze dne 6. 11. 2024 domáhá zrušení napadených rozhodnutí v rozsahu vymezeném v záhlaví nálezu. Tvrdí, že jimi bylo porušeno jeho právo na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), právo na svobodu projevu podle čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny a princip zákazu výkonu veřejné (státní) moci nad rámec zákona zaručený v čl. 1 odst. 2 a čl. 2 odst. 3 Ústavy.

II. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

2. Z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a z vyžádaného soudního spisu se podává, že předmětem řízení před obecnými soudy byla žaloba na ochranu osobnosti podaná vedlejším účastníkem proti stěžovateli a dalším žalovaným: původně proti stěžovateli jako 1. žalovanému, J. Č. (vůči němuž bylo řízení později zastaveno pro nedostatek pravomoci soudů České republiky) jako 2. žalovanému a I. P. jako 3. žalované (po zastavení řízení vůči J. Č., vedené jako 2. žalovaná).

3. Stěžovatel vydává internetový deník Britské listy na adrese http://blisty.cz, jehož obsahem jsou především komentáře a rozhovory týkající se společenských, kulturních a politických otázek. Vedlejší účastník je lékař, který současně veřejně publikoval své názory v textech na internetových blozích (Idnes.cz a Lidovky.cz, v současnosti již nedostupných) a v rozhovorech (např. v internetových denících Parlamentní listy či Krajské listy). V nich varoval před tzv. islamizací ve smyslu probíhající kulturní změny, která vede většinovou společnost ke zříkání se svých tradic a hodnot a ztrátě kulturní identity, a to především ve Velké Británii. Tento proces popisoval na řadě situací jako například nemožnosti objednat si taxislužbu v době ramadánu, koupit si slaninu a pivo v supermarketu u muslimských pokladních, konvertování až tisíce bílých Britů k islámu či případy, kdy lékař muslimského vyznání odešel od pacienta k modlitbám či během operace nahlas předčítal z koránu a nabádal k jeho čtení i ostatní personál. Mezi takové texty patřil i rozhovor vedlejšího účastníka s titulem „Šokující slova českého lékaře žijícího v Anglii: Muslimské lékařky odmítají sundat šátek při vstupu na operační sál, muslimští lékaři odcházejí od pacienta k modlitbám, čtení koránu během operace“, který byl zveřejněn dne 23. 1. 2016 na českém webu Parlamentní listy. Vedlejší účastník byl v době poskytnutí rozhovoru lékařem fakultní nemocnice v anglickém S., kde také se svou rodinou žil.

4. Šéfredaktor internetového deníku Britské listy, J. Č., který žije ve Skotsku, kde působí jako Senior Lecturer v oboru X na Université v Glasgow, poslal dne 23. 1. 2016 podnět zaměstnavateli vedlejšího účastníka, generálnímu řediteli fakultní nemocnice v S. V něm informoval o veřejných projevech vedlejšího účastníka, která považoval za předsudečná a islamofobní a jako taková rozporná s profesionální etikou lékaře. Na základě podnětu J. Č. byl vedlejší účastník dočasně suspendován z výkonu své lékařské praxe. Později bylo prošetřování podnětu ukončeno dohodou bez přijetí jakýchkoliv opatření a vedlejší účastník odešel z nemocnice.

5. Dne 7. 3. 2016 Britské listy uveřejnily text „S. lékař vyšetřován za ‚islamofobní´ články publikované v ČR. V. R., lékař, pracující v S. je v současnosti vyšetřován svým zaměstnavatelem za ‚islamofobní´ články, které publikoval česky v Parlamentních listech a jinde. Podrobnosti v angličtině ZDE.“ O podání podnětu a vyšetřování vedlejšího účastníka týž den informovaly také britské deníky The Star a S. Telegraph.

6. Dne 14. 3. 2016 Britské listy zveřejnily článek s titulkem „Spisovatelka I. P.: Děkuji vám, že se vám podařilo umlčet rasistu R.“ (dále též „předmětný článek“), jehož obsahem je podrobné informování o podnětu J. Č. Článek je uveden poděkováním I. P., dále je v něm

uveden komentář J. Č., v němž objasňuje, co jej vedlo k podání podnětu a poukazuje na nebezpečí tzv. hate speech a konečně zahrnuje i samotný obsah podnětu v angličtině. Ze spisu vyplývá, že uvedený text byl inspirován emailovou komunikací mezi J. Č. a I. P. ze dne 10. 3. 2016, v níž I. P. děkovala J. Č. za jeho podnět.

7. Vedlejší účastník se žalobou ze dne 22. 1. 2019 domáhal ochrany osobnosti a požadoval, aby stěžovateli bylo uloženo odstranit z webových stránek článek ze dne 14. 3. 2016, zprávu o vyšetřování vedlejšího účastníka za „islamofobní“ články publikované v České republice, a všem žalovaným nahradit vedlejšímu účastníkovi nemajetkovou újmu ve výši 600 000 Kč. Návrh odůvodnil tím, že k zásahu do jeho osobnostních práv došlo podnětem J. Č. zaslaného generálnímu řediteli Fakultní nemocnice v S., dále publikací uvedených článků a písemné reakce I. P. na webových stránkách stěžovatele.

8. Napadeným rozsudkem Okresní soud Praha-západ (dále jen „soud prvního stupně“) uložil stěžovateli, aby odstranil ze své webové stránky text s titulkem „Spisovatelka E. P.: Děkuji vám, že se vám podařilo umlčet rasistu R., 14. 3. 2016“, s textem citovaným ve výroku I (výrok I) a odkaz navazující na sdělení, že s. lékař je vyšetřován za islamofobní články publikované v České republice (výrok II); vedle toho zamítl žalobu vedlejšího účastníka v požadavku, aby stěžovatel ze své webové stránky odstranil text: „S. lékař vyšetřován za ‚islamofobní´ články publikované v ČR, 8. 3. 2016. V. R., lékař, pracující v S., je v současnosti vyšetřován svým zaměstnavatelem za ‚islamofobní´ články, které publikoval česky v Parlamentních listech a jinde.“ (výrok III), uložil stěžovateli, aby zaplatil vedlejšímu účastníkovi částku 400 000 Kč (výrok IV), dále zamítl žalobu ohledně částky 200 000 Kč (výrok V), žalobu směřující vůči 2. žalované (I. P.), aby zaplatila vedlejšímu účastníkovi částku 600 000 Kč (výrok VI) a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výroky VII a VIII).

9. Soud prvního stupně své rozhodnutí o povinnosti stěžovatele odstranit výše uvedené texty odůvodnil tím, že publikovaný článek jednoznačně přivodil vedlejšímu účastníkovi společenskou újmu, finanční ztráty z důvodů stěhování a nákladů na právní pomoc, pocit ohrožení a nejistoty celé rodiny a zdravotní následky v důsledku dlouhodobě stresující situace. Přestože se vedlejší účastník dobrovolně zapojil do veřejného života, nepřesně přeložený a účelově upravený článek včetně subjektivního komentáře nelze považovat za férovou kritiku, kterou by byl povinen strpět. Podle soudu prvního stupně šlo jednoznačně o zákeřnou dehonestaci vedlejšího účastníka a újma na jeho cti, pověsti a jméně byla jednoznačně v příčinné souvislosti s publikovaným článkem. Došlo tak ke zneužití svobody slova za účelem potrestání vedlejšího účastníka za jeho radikální postoje k otázkám muslimských přistěhovalců a poměrům ve Velké Británii.

10. Krajský soud v Praze (dále jen „odvolací soud“) k odvolání stěžovatele potvrdil rozsudek soudu prvního stupně v napadených výrocích ukládajících povinnosti stěžovateli (výrok I) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok II). Odvolací soud se ztotožnil s hodnocením soudu prvního stupně ústícím v závěr, že předmětný text není přípustnou kritikou názorů vedlejšího účastníka, ale nepřípustným dehonestujícím útokem do jeho osobnostních práv. S námitkou promlčení vznesenou stěžovatelem, kterou se soud prvního stupně opomněl zabývat, se odvolací soud vypořádal tak, že nároky vedlejšího účastníka vůči stěžovateli se nepromlčují, neboť vedlejší účastník tvrzené zásahy do osobnostních práv přičítal od samého počátku jak stěžovateli, tak J. Č., který byl jeho statutárním zástupcem. Závěr soudu prvního stupně o existenci příčinné souvislosti mezi jednáním stěžovatele a tvrzeným zásahem do osobnostních práv vedlejšího účastníka, odvolací soud doplnil o argument, že provedenými důkazy bylo nepochybně prokázáno, že ostatní britská periodika uveřejnila informace dehonestující vedlejšího účastníka na základě podkladů, které jim dodal J. Č.

11. Nejvyšší soud nejprve usnesením ze dne 1. 12. 2022 č. j. 25 Cdo 3510/2022-209 odložil vykonatelnost některých výroků rozsudku odvolacího soudu o platební povinnosti

stěžovatele ve věci samé a o nákladech řízení. Ústavní stížností napadeným rozsudkem poté zrušil rozsudek odvolacího soudu v části výroku I, jíž byl potvrzen rozsudek soudu prvního stupně o platební povinnosti stěžovatele, tedy v rozsahu výroku o nemajetkové újmě a nákladech řízení (výrok IV a výrok VII rozsudku soudu prvního stupně) a věc vrátil v tomto rozsahu soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Dovolání proti zbývající části výroku I rozsudku odvolacího soudu, tj. částem, které ukládaly stěžovateli povinnost odstranit předmětné texty, odmítl, neboť dospěl k závěru, že v těchto částech není přípustné.

12. Ve vztahu k hodnocení nepřípustnosti zásahu do osobnostních práv vedlejšího účastníka se Nejvyšší soud soustředil především na objektivitu tvrzení stěžovatele a vedlejšího účastníka. Konstatoval, že zatímco předmětný text není podložen objektivními okolnostmi, které by dokládaly, že vedlejší účastník je rasistou, na straně druhé stěžovatel neprokázal, že situace kritizované vedlejším účastníkem ohledně počínání islámského zdravotnického personálu se v praxi nedějí a že si je vedlejší účastník vymyslel. Podle Nejvyššího soudu to byl naopak stěžovatel, který svou kritiku názorů vedlejšího účastníka vědomě zkreslil, čímž jeho kritika ztratila na věcnosti a opodstatněnosti. V otázce promlčení se Nejvyšší soud ztotožnil se závěrem odvolacího soudu, že od samého počátku byla vůči stěžovateli požadována peněžitá náhrada 600 000 Kč odvíjející se od publikace dvou článků jím vydávaným médiem v souvislosti s různou mírou přičinění zbývajících dalších dvou fyzických osob. Vzhledem k provázanosti stěžovatele s osobou J. Č. je i jeho motivace přičitatelná stěžovateli, který mu poskytl mediální prostor k veškeré veřejné kritice a umožnil mu postup směřující k dehonestaci vedlejšího účastníka. Postupně zpřesňovaná tvrzení nelze podle Nejvyššího soudu pokládat za změnu žaloby, od níž by teprve bylo možné počítat se stavením běhu promlčecí lhůty.

III. Podstata argumentace stěžovatele

13. Námitky stěžovatele jsou dvojího typu. Stěžovatel jednak namítá, že k porušení jeho práva na spravedlivý proces došlo tím, že soudy v průběhu řízení nepřípustně modifikovaly předmět řízení ve vztahu ke stěžovateli, čímž současně porušily princip zákazu výkonu veřejné moci nad rámec zákona, který je upraven v čl. 2 odst. 3 Ústavy. Vedlejší účastník v původní žalobě přičítal veškeré důsledky předmětných článků do jeho pracovního a osobního života J. Č. a I. P. (občanům Velké Británie), přičemž všechny měly vazbu pouze k území Velké Británie. Proti stěžovateli byla žaloba podána pouze proto, že publikoval text, který referoval o počínání těchto osob, ale žaloba nekonstruovala žádnou příčinnou souvislost mezi předmětným článkem a následky, které tvrdil vedlejší účastník. Teprve poté, co se ukázalo, že nárok vůči J. Č. nespadá do české jurisdikce, začal vedlejší účastník svými dalšími procesními podáními přenášet důsledky odpovědnosti na stěžovatele, na což soudy nesprávně přistoupily. Stěžovatel poukazuje také na to, že poté, co české soudy konstatovaly, že nárok proti J. Č. je mimo jejich jurisdikci, vedlejší účastník jej ve Velké Británii nezažaloval. Pokud tak neučinil, nemůže se hojit na stěžovateli. Vzhledem k tomu, že české soudy aprobovaly nárok vedlejšího účastníka, porušily podle stěžovatele také princip vázanosti závazky mezinárodního práva, protože nerespektovaly princip autonomie britského práva.

14. Druhý okruh námitek stěžovatele se vztahuje k porušení práva na svobodu projevu podle čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny. Stěžovatel tvrdí, že soudy věc posoudily v rozporu s ustáleným výkladem hranice svobody projevu a ochrany osobnosti. Podává vlastní výklad kolize svobody projevu a práva na ochranu osobnosti na základě aplikace algoritmu obsaženém v nálezu sp. zn. II. ÚS 2051/14. Podle výkladu stěžovatele posouzení všech prvků tohoto algoritmu vychází ve prospěch svobody projevu stěžovatele.

IV. Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

15. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření ostatním účastníkům řízení.

16. Nejvyšší soud ve vyjádření nejprve uvedl s podstatou věci ne zcela související úvahu, že okolnost, že tématem sporu byly komentáře týkající se poměrů v jiné zemi, nevylučuje pravomoc českého soudu, a to také proto, že žalobou dotčené výroky stěžovatele byly publikovány na webových stránkách, a tedy dosažitelné i v České republice. Zde tak mohly vedlejšímu účastníkovi způsobit újmu na osobnostních právech. Tento závěr je podle Nejvyššího soudu v souladu s jeho judikaturou týkající se distančního zásahu do osobnostních práv. K posouzení střetu svobody projevu stěžovatele a právem na ochranu osobnosti Nejvyšší soud zdůraznil, že v dané věci byly zjištěny neregulérní prostředky debaty o tématech veřejného zájmu na straně stěžovatele v tom, že kritizované výroky byly zkresleny tak, aby jejich původce mohl být dehonestován. V dalších podrobnostech odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku.

17. Odvolací soud pouze odkázal na odůvodnění svého rozsudku a soud prvního stupně se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

18. Vedlejší účastník se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

19. Soudce zpravodaj zaslal vyjádření ostatních účastníků řízení stěžovateli k případné replice, tento však této možnosti nevyužil.

V. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

20. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

VI. Hodnocení a závěry Ústavního soudu

21. Ústavní soud posoudil všechny výše uvedené skutečnosti a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

22. V přezkoumávaném případě obecné soudy posuzovaly konflikt mezi svobodou projevu zaručenou v čl. 17 Listiny odst. 1 a 2, které se dovolával stěžovatel, a právem na ochranu osobnosti zaručeného v čl. 10 odst. 1 Listiny, jehož porušení namítal vedlejší účastník. Přestože hodnocení tohoto konfliktu závisí vždy na konkrétních okolnostech případu, Ústavní soud ve své judikatuře vyvinul několik principů a hodnotících kroků, z nichž je třeba vycházet. Klíčovým principem, který představuje vstupní podmínku pro způsobilost projevu zasáhnout do osobnostních práv, je existence příčinné souvislosti mezi jednáním a zásahem do osobnostní sféry. Nikoliv tedy každé jednání je schopné zasáhnout do práva na ochranu osobnosti, ale pouze jednání, které s takovým zásahem bezprostředně souvisí a přímo vyvolá důsledky představující tvrzenou újmu. Neoprávněnost zásahu do osobnostních práv je dána tehdy, pokud 1) mezi ním a porušením osobnostní sféry existuje příčinná souvislost a 2) přesáhl-li zásah určitou přípustnou intenzitu takovou mírou, kterou již v demokratické společnosti nelze tolerovat (nález sp. zn. I. ÚS 156/99 či sp. zn. II. ÚS 2120/21, bod 54). Prokázání příčinné souvislosti přitom předchází hodnocení míry intenzity zásahu.

23. V nyní posuzovaném případě soudy nedostatečně zhodnotily elementární předpoklad pro hodnocení povahy předmětného článku, tedy otázku, zda tento článek byl vůbec způsobilý bezprostředně vyvolat tvrzené následky na straně vedlejšího účastníka.

24. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že stěžovateli nelze přičítat následky, které mu způsobil „alibistický postoj S. nemocnice (suspendaci a stresující vyšetřování)“, avšak

dospěl k závěru, že předmětný článek byl jednoznačně v příčinné souvislosti s tvrzenými následky. K tomuto závěru soud prvního stupně dospěl, aniž by vyhodnotil, v čem tyto následky konkrétně spočívají ve vztahu k předmětnému článku. Odvolací soud k odvolací námitce stěžovatele, že nebyla prokázána příčinná souvislost mezi předmětným článkem a zásahem do osobnostních práv vedlejšího účastníka, doplnil výše uvedenou úvahu tím, že britská média uveřejnila informace dehonestující vedlejšího účastníka na základě podkladů poskytnutých J. Č. Dovolací soud se pak otázkou příčinné souvislosti nezabýval a pouze se věnoval pravdivosti předmětného článku a tvrzení vedlejšího účastníka uvedených v rozhovoru z 23. 1. 2016.

25. K závěru o existenci příčinné souvislosti mezi článkem publikovaným v březnu 2016 a následky dopadajícími do osobnostní sféry vedlejšího účastníka, soudy dospěly na základě hodnocení skutečností, které se odehrály v důsledku podnětu J. Č., případně předchozích článků v britských médiích, avšak z logiky věci by k žádnému z těchto důsledků nemohlo dojít přímo na základě publikace předmětného článku. V tomto ohledu lze dát za pravdu stěžovateli, že následná referenční publikace v češtině nemohla na dění ve Velké Británii nic změnit.

26. Primární otázka, kterou se měly soudy nejprve zabývat, totiž nespočívá v povaze výroku z hlediska řešení kolize mezi základním právem na svobodu projevu a základním právem na lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst a ochranu jména, ale v tom, zda je předmětný článek sám o sobě vůbec bezprostředně způsobilý přivodit vedlejším účastníkem tvrzené následky. Od posouzení této otázky se teprve mohou odvíjet všechny další právní úvahy, hodnocení a závěry ve vztahu k posuzování střetu uvedených základních práv včetně otázky přičitatelnosti důsledků ve vztahu ke stěžovateli. Takto soudy v daném případě nepostupovaly a své závěry odvodily od následků vyvolaných původním podnětem J. Č., aniž by rozlišily mezi těmito následky, a následky, které byl způsobilý bezprostředně vyvolat předmětný článek.

27. Jak vyplývá z odůvodnění napadených rozhodnutí soudu prvního stupně a soudu odvolacího, vedlejší účastník odůvodnil svou žalobu tím, že na základě podnětu J. Č., podaného ve stejný den, kdy byl publikován rozhovor s vedlejším účastníkem, tj. v sobotu 23. 1. 2016, hned následující pondělí byla dočasně pozastavena lékařská praxe vedlejšího účastníka. Bylo mu dále zakázáno o problému hovořit, bez zvláštního povolení nesměl vstupovat do nemocnice, obával se o svou bezpečnost, neboť tvrdil, že J. Č. poslal podnět do místních britských novin, v důsledku negativních společenských reakcí se musel se svou rodinou přestěhovat, celá věc byla pro jeho rodinu stresující a dopadala i na jejich zdravotní stav. Vedlejší účastník dále uvedl, že podnět J. Č. jemu i jeho rodině změnil celý život a „vše“ bylo způsobeno tímto podnětem a publikací článku v Britských listech. Nijak nespecifikoval důsledky, které byly způsobené podnětem J. Č., a které později publikovaným článkem.

28. Na tuto logiku přistoupily i soudy, které se existencí příčinné souvislosti přímo mezi předmětným článkem a jeho konkrétními dopady do osobnostní sféry vedlejšího účastníka nezabývaly, a své úvahy odvíjely od toho, že článek byl automaticky v příčinné souvislosti se všemi následky, které vedlejší účastník tvrdil. Nijak nezhodnotily skutečnost, že tyto následky se odvíjely již od podnětu J. Č., že předmětný článek byl publikován až dne 14. 3. 2016, článek publikovaný v Britských listech informující o probíhajícím vyšetřování vedlejšího účastníka o týden dříve, přičemž oba tyto texty informovaly o podnětu podaném dne 23. 1. 2016. Nepoložily si ani otázku, zda předmětný text vydaný na českém internetovém deníku mohl mít reálný dopad na postavení vedlejšího účastníka ve Velké Británii. Soudy se dostatečným způsobem nevypořádaly ani se skutečností, že k některým následkům, jako např. k suspendaci lékařské praxe či ke stěhování vedlejšího účastníka, nemohlo fakticky vůbec dojít v důsledku předmětného článku. Nalézací soud sice připomněl tyto skutečnosti, ale pouze ve vztahu k [(zřejmě) druhé] žalované (I. P.), když uvedl, že jí „nelze přičítat …

následky, které žalobci způsobil alibistický postoj S. nemocnice“; tedy okolnost vážící se k události nastalé dříve než publikovaný článek (srov. výše).

29. Soudy dále nijak nezhodnotily ani skutečnost, že vedlejší účastník uvedl, že po návratu do České republiky události, které se staly ve Velké Británii, jeho další kariéru nijak neovlivnily. Uváděl, že měl sice problémy se svou nominací na osobnost roku 2016 ve svém oboru, avšak tuto cenu získal a opět pracuje ve vedoucích funkcích.

30. Soudy se také nezabývaly tím, že předmětný článek měl zprostředkující povahu, a pouze informoval o již podaném podnětu J. Č., přičemž poté, co byl shledán nedostatek pravomoci českých soudů ve vztahu k rozhodování sporu mezi vedlejším účastníkem a J. Č., vedlejší účastník proti němu a jeho jednání svůj nárok ve Velké Británii nijak neuplatnil.

31. Hodnocení těchto úvah, které bylo třeba provést k prokázání existence příčinné souvislosti mezi předmětným článkem a tvrzeným zásahem do osobnostní sféry vedlejšího účastníka, soudy pominuly. Namísto toho posoudily existenci příčinné souvislosti na základě úvah, které s ní přímo nesouvisely (úmysl předmětného článku, údajné poskytnutí informací britským médiím či zkreslení původního rozhovoru vedlejšího účastníka).

32. Ústavní soud se z textu předmětného článku přesvědčil, že jeho obsah spočívá v informování o podání původního podnětu J. Č. tehdejšímu zaměstnavateli vedlejšího účastníka. V úvodu článku J. Č. objasňuje důvody, které jej vedly k podání podnětu, upozorňuje na nepřijatelnost tzv. hate speech a klíčovým obsahem předmětného článku je text podnětu, který je zveřejněn v původní podobě zaslané nemocnici. Ve vztahu k posuzované věci z toho vyplývá především závěr, že předmětný článek nelze považovat za původní text, který by byl schopen sám o sobě způsobit následky do pracovní a osobní sféry, které namítal vedlejší účastník, neboť pouze informuje o podnětu podaném o více než měsíc a půl dříve. Závěr obecných soudů o tom, že předmětný článek bezprostředně souvisí s následky tvrzenými vedlejším účastníkem, je tak nesprávný.

33. Je třeba také dodat, že nesprávný je i závěr obecných soudů o tom, že předmětný článek je zkreslený, resp. že stěžovatel svou kritiku názorů vedlejšího účastníka podložil zkresleným obsahem rozhovoru. Jde nejen o to, že stěžovatel v něm sice uvedl výtah z rozhovoru vedlejšího účastníka pro Parlamentní listy a příklady jeho dalších publikovaných názorů, ale tyto jsou vždy doplněny odkazy na původní znění těchto textů. Především však jde o to, že tento závěr obecných soudů je zcela mimoběžný s posuzováním dané věci, neboť je založen nikoliv na hodnocení předmětného článku, ale původního podnětu, o jehož posuzování v dané věci nejde. Současně tento závěr svědčí o tom, že soudy nerozlišily mezi oběma jednáními a jejich následky z hlediska závěrů týkajících se příčinné souvislosti. Obdobné platí i pro závěr, že existence příčinné souvislosti mezi předmětným článkem a zásahem do osobnostních práv vyplývá z toho, že bulvární britská periodika uveřejnila informace dehonestující vedlejšího účastníka na základě podkladů, které jim dodal J. Č. Tento závěr jednak z článků v britských médiích nevyplývá, jak se Ústavní soud z jejich obsahu přesvědčil, ale především nesouvisí s příčinnou souvislostí ve vztahu k předmětnému článku.

34. Nad rámec uvedeného je vhodné uvést, že z napadených rozhodnutí vyplývá, že soudy při vážení základních práv vůbec nevzaly v potaz skutečnost, že smyslem předmětného článku nebyl úmysl zdiskreditovat vedlejšího účastníka v zaměstnání či pouze jej zákeřně dehonestovat, ale byl především vyjádřením nesouhlasu s tzv. hate speech, tedy s výroky představujícími nenávistný projev vůči skupině osob. Touto perspektivou by obecné soudy měly při hodnocení konfliktu svobody projevu a ochrany osobnosti také nahlížet.

VII. Závěr

35. Ústavní soud shrnuje, že při rozhodování o střetu základního práva na svobodu projevu a základního práva na lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst a ochranu jména musí soudy nejprve posoudit existenci příčinné souvislosti mezi jednáním a zásahem do

osobnostní sféry, a otázku, zda dané jednání přímo vyvolalo důsledky, které představují tvrzenou újmu. Závěr o existenci příčinné souvislosti je nutné řádně odůvodnit, aby z něj bylo zřejmé, v čem spočívá bezprostřední vztah mezi zásahem a porušením osobnostní sféry.

36. Vzhledem k tomu, že v posuzované věci soudy tyto ústavněprávní požadavky nenaplnily, Ústavní soud uzavírá, že napadenými výroky rozsudků soudu prvního stupně, odvolacího a dovolacího soudu bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto ústavní stížnosti vyhověl a napadené výroky rozsudků soudu prvního stupně, odvolacího a dovolacího soudu zrušil.

Č. 213
Náhrada nákladů řízení ve sporech o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu dle § 31a zákona č. 82/1998 Sb. (sp. zn. III. ÚS 1998/24 ze dne 19. listopadu 2024)

Prokáže-li žalobce ve sporu o přiměřené zadostiučinění za nemajetkovou újmu základ svého nároku (existenci nemajetkové újmy způsobené při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem), avšak obecný soud mu přizná nižší přiměřené zadostiučinění, než jakého se domáhal, či bude za dostačující považovat pouze konstatování porušení práva, přesto se při rozhodování o náhradě nákladů řízení uplatní § 142 odst. 3 o. s. ř.

Při rozhodování o náhradě nákladů řízení, a to včetně nákladů odvolacího řízení, je nutné vycházet ze skutečnosti, že byl stěžovatel plně úspěšný při prokázání základu nároku; neúspěšný byl pouze při určení jeho výše, která ovšem závisela na úvaze soudu. Rozhodl-li tedy městský soud o náhradě nákladů řízení podle § 142 odst. 2 o. s. ř., aniž by z jeho rozhodnutí bylo patrné, proč se odklonil od četné judikatury Ústavního soudu a nepoužil § 142 odst. 3 ve spojení s § 136 o. s. ř., porušil právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Daniely Zemanové, soudkyně Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Přibáně (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele Jana Svrčka, zastoupeného Mgr. Ing. Janem Boučkem, advokátem, sídlem Opatovická 1659/4, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 6. 2024 č. j. 30 Cdo 3908/2023-266, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 7. 6. 2023 č. j. 68 Co 112/2023--180 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 14. 10. 2022 č. j. 22 C 305/2020-117, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 1 jako účastníků řízení a České republiky – Ministerstva dopravy jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Městský soud v Praze výrokem III rozsudku ze dne 7. 6. 2023 č. j. 68 Co 112/2023-180 porušil základní právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tento výrok se proto ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Stěžovatel se žalobou domáhal po vedlejší účastnici České republice – Ministerstvu dopravy zaplacení částky 150 000 Kč s příslušenstvím jako zadostiučinění za nemajetkovou

újmu, která mu měla vzniknout v důsledku nepřiměřené délky správního řízení vedeného u Úřadu městské části Praha 4 pod sp. zn. R 1293/15 OKAT/Iiz, dále u Magistrátu hlavního města Prahy („magistrát hl. města“) pod sp. zn. S-MHMP 1724317/2015 ODA-TAX a nepřiměřené délky navazujícího soudního řízení nejprve o žalobě proti rozhodnutí správního orgánu vedeného u Městského soudu v Praze („městský soud“) pod sp. zn. 1 A 96/2015 a následně o kasační stížnosti vedeného u Nejvyššího správního soudu pod sp. zn. 9 As 192/2020 („posuzované řízení“). Posuzované řízení bylo zahájeno dne 10. 6. 2015 a skončeno dne 12. 5. 2022, když na řízení vedená před správními orgány i soudy je třeba pohlížet jako na řízení jediné, přičemž stěžovatel žádal odškodnění ode dne 26. 6. 2015, tj. od doručení oznámení správního orgánu o zahájení správního řízení stěžovateli, do 12. 5. 2022. Stěžovatel předběžně uplatnil nárok u vedlejší účastnice dne 10. 6. 2020, ta nárok odmítla.

2. Obvodní soud pro Prahu 1 („obvodní soud“) napadeným rozsudkem žalobu zamítl (výrok I). Konstatoval, že v posuzovaném řízení byl porušením povinnosti vydat rozhodnutí v přiměřené lhůtě porušen zákon (výrok II), a rozhodl, že je vedlejší účastnice povinna zaplatit stěžovateli náhradu nákladů řízení (výrok III).

3. K odvolání stěžovatele městský soud napadeným rozsudkem potvrdil rozsudek obvodního soudu v zamítavém výroku o věci samé a ve vyhovujícím výroku o věci samé jej změnil tak, že se konstatuje, že v posuzovaném řízení bylo porušeno právo stěžovatele na vydání rozhodnutí v přiměřené lhůtě (výrok I). Dále rozhodl, že je vedlejší účastnice povinna zaplatit stěžovateli náhradu nákladů řízení před soudem prvního stupně (výrok II) a že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok III). Městský soud uvedl, že „o nákladech odvolacího řízení odvolací soud rozhodl podle ust. §§ 224 odst. 1, 142 odst. 2 o. s. ř. za situace, kdy ani jeden z účastníků nebyl se svým odvoláním úspěšný (žalovaná brojila proti vyhovujícímu výroku o poskytnutí zadostiučinění ve formě konstatování, žalobce brojil proti zamítavému výroku o poskytnutí peněžního zadostiučinění). Tento v zásadě stejný procesní úspěch a neúspěch v odvolacím řízení nemá dle názoru odvolacího soudu souvislost s tím, že forma a výše plnění závisela na úvaze soudu (pročež byl žalobce v řízení před soudem I. stupně úspěšný; ke změně výroku o konstatování došlo jen pro formální nepřesnost výrokové části rozsudku soudu I. stupně), ale s tím, že ani jeden z účastníků s rozhodnutím soudu I. stupně o věci samé nesouhlasil, přičemž jejich odvolání nebyla shledána důvodná (jakkoliv za situace podaného odvolání žalovanou bylo možno změnit výrok II a napravit jeho formulační nesprávnost tak, aby se žalobci zadostiučinění ve formě konstatování skutečně dostalo)“.

4. Dovolání stěžovatele proti rozsudku městského soudu v rozsahu jeho výroku I v části, kterou bylo přiznáno konstatování porušení práva a žaloba zamítnuta v rozsahu částky 100 000 Kč s příslušenstvím, a dále ve výroku III o nákladech odvolacího řízení, Nejvyšší soud podle § 243c odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném od 1. 1. 2022 (viz čl. II a XII zákona č. 286/2021 Sb.), dále jen „o. s. ř.“, odmítl jako nepřípustné.

5. Nejvyšší soud shledal, že dovolání stěžovatele do části výroku I rozsudku městského soudu, kterou byl změněn výrok II rozsudku soudu prvního stupně tak, že stěžovateli bylo poskytnuto konstatování porušení práva, není subjektivně přípustné. Oprávnění dovolání podat (subjektivní přípustnost) svědčí totiž pouze tomu účastníkovi, v jehož poměrech rozhodnutím odvolacího soudu nastala újma, která je odstranitelná jen tím, že dovolací soud toto rozhodnutí zruší, popřípadě změní (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. 6. 2000 sp. zn. 31 Cdo 2675/99). Nejvyšší soud tedy dovolání stěžovatele v této části odmítl podle § 243c odst. 3 věty první a § 218 písm. b) o. s. ř. jako subjektivně nepřípustné.

6. Jako nepřípustné shledal Nejvyšší soud dovolání rovněž v části směřující proti výroku III rozsudku městského soudu, a to podle § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř., neboť tímto výrokem bylo rozhodnuto o nákladech řízení. O nákladech dovolacího řízení Nejvyšší soud

rozhodl tak, že žádný z účastníků nemá nárok na jejich náhradu s tím, že tento výrok není třeba odůvodňovat.

7. Nejvyšší soud uvedl, že stanovení formy nebo výše přiměřeného zadostiučinění je především úkolem soudu prvního stupně a přezkumu odvolacím soudem. Přípustnost dovolání tak nemůže založit pouhý nesouhlas s formou přisouzeného zadostiučinění, neboť ta se odvíjí od okolností každého konkrétního případu a nemůže sama o sobě představovat otázku hmotného práva ve smyslu § 237 o. s. ř. Nejvyšší soud připomenul, že při přezkumu formy zadostiučinění v zásadě posuzuje právní otázky spojené s výkladem podmínek obsažených v § 31a odst. 2 a 3 zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem („zákon č. 82/1998 Sb.“), přičemž zvolenou formou se zabývá až tehdy, byla-li by vzhledem k aplikaci tohoto ustanovení na konkrétní případ zcela zjevně nepřiměřená, což se ale v případě stěžovatele nestalo. Jinými slovy, Nejvyšší soud posuzuje v dovolacím řízení jen správnost úvah soudu, jež jsou podkladem pro stanovení formy přiměřeného zadostiučinění.

8. Přípustnost dovolání není podle Nejvyššího soudu založena ani otázkou posouzení kritéria významu předmětu posuzovaného řízení pro stěžovatele [§ 31a odst. 3 písm. e) zákona č. 82/1998 Sb.], neboť při jejím řešení se odvolací soud od judikatury Nejvyššího soudu neodchýlil. Městský soud v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu posoudil věc dle konkrétních okolností případu a dospěl k závěru, že význam předmětu řízení byl pro stěžovatele pouze nepatrný. Svědčily tomu konkrétní okolnosti věci, mimo jiné že stěžovatel byl shledán vinným z přestupku. Po celou dobu si byl vědom, že mu hrozí trest v podobě peněžité pokuty a zákazu činnosti, a tak nemohl být v zásadní nejistotě ohledně výsledku řízení. Dále vzal v úvahu, že pokuta a náklady správního řízení byly hrazeny z účtu právního zástupce stěžovatele, stejně jako v obdobných případech provozovatelů dopravní služby pomocí aplikace Uber, že sám stěžovatel se osobně řízení neúčastnil, což svědčí o nezájmu stěžovatele o průběh řízení, a že nepříznivý důsledek vedení posuzovaného řízení v podobě odsouzení a uložení sankce ve výši 15 000 Kč se nepromítlo do poměrů stěžovatele. Uznal-li tedy městský soud po řádném vyhodnocení kritéria významu předmětu řízení pro stěžovatele, že je dostačující formou zadostiučinění pouze konstatování porušení práva, je takový závěr v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu, která ji ustáleně považuje za plnohodnotnou formu morální kompenzace.

9. K namítaným vadám řízení, a sice že soud v řízení provedl důkazy, které byly získány protiprávně, a na základě nich došel k nesprávným skutkovým zjištěním, resp. učinil skutková zjištění v rozporu s ochranou advokátního tajemství a ustanovením § 124 o. s. ř., a dále, že je dán extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právním hodnocením, Nejvyšší soud upozornil, že tyto nemohou založit přípustnost dovolání, neboť k vadám řízení dovolací soud přihlíží podle § 242 odst. 3 o. s. ř. jen tehdy, je-li dovolání přípustné.

II. Argumentace stěžovatele

10. Stěžovatel podal ústavní stížnost v dané věci již podruhé. Ta, kterou v minulosti podal proti nákladovému výroku rozsudku městského soudu, byla Ústavním soudem pro předčasnost (nevyčerpání opravných prostředků, kdy v meritu věci bylo podáno dovolání) odmítnuta (usnesením Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2257/23) s tím, že tuto otázku má stěžovatel řešit až po rozhodnutí dovolacího soudu. Stěžovatel tedy postupoval v souladu s tímto názorem.

11. Stěžovatel se nejprve odvolává na judikaturu Ústavního soudu, podle které nelze hovořit o bagatelnosti nákladů řízení a příslušenství tam, kde tyto náklady vyvolá svým postupem stát a tyto náklady jsou pak fakticky přenášeny na poškozeného, který se proti státu brání a je v základu věci úspěšný. Stěžovatel uvádí, že rozhodnutí odvolacího soudu o náhradě nákladů odvolacího řízení, kdy ji nepřiznal ani jednomu z účastníků řízení, je

překvapivé a naprosto popírající princip úspěchu ve věci tak, jak byl judikaturou vysloven pro obdobná řízení.

12. Stěžovatel odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 27. 6. 2023 sp. zn. III. ÚS 1125/23. V dané věci šlo o posouzení úspěchu a neúspěchu obou účastníků kompenzačního řízení, kdy poškozený podal odvolání do výše finančního nároku, žalovaný stát do základu věci (tvrdil, že nemajetková újma nevznikla) a výsledkem byl rozsudek odvolacího soudu konstatující porušení práva. Ústavní soud s odkazem na ustálenou judikaturu konstatoval, že prokáže-li žalobce ve sporu o přiměřené zadostiučinění za nemajetkovou újmu základ svého nároku (existenci nemajetkové újmy způsobené při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem), avšak přiměřené zadostiučinění mu posléze není přiznáno v plné žalované výši, přesto se při rozhodování o náhradě nákladů postupuje podle § 142 odst. 3 o. s. ř., který umožňuje přiznat i částečně úspěšnému žalobci náhradu nákladů řízení v plném rozsahu, neboť rozhodnutí o výši plnění závisí na úvaze soudu (dále viz nález ze dne ze dne 19. 7. 2022 sp. zn. IV. ÚS 649/22 či ze dne 11. 8. 2020 sp. zn. I. ÚS 799/20). Stěžovatel připomíná, že dokonce i změna v neprospěch poškozeného ohledně formy či výše přiznaného zadostiučinění neznamená neúspěch ve věci a uplatní se při rozhodování o náhradě nákladů řízení § 142 odst. 3 o. s. ř. Postupem nerespektujícím tento výklad je porušeno právo na spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny (viz nález ze dne 15. 5. 2012 sp. zn. II. ÚS 3388/11).

13. Stěžovatel nesouhlasí ani s hodnocením významu věci s tím, že mu byl uložen vedle finanční pokuty i zákaz výkonu činnosti, a to na dobu 12 měsíců, což znamená podstatný zásah do pracovního života a do kvality života obecně. Závěr soudů o sníženém či nepatrném významu je v rozporu s konstantní judikaturou. Podle ní se nemajetková újma neprokazuje, vzniká samotným porušením základních práv a svobod a specificky v případě nepřiměřených délek řízení se jen zcela výjimečně nepřiznává zadostiučinění v penězích. U stěžovatele však podmínky pro nepřiznání zadostiučinění v penězích nenastaly. Stěžovatel upozorňuje, že soudy vytváří nové pravidlo (popírající konstantní judikaturu), že je-li poškozený odsouzen za přestupek, snížený význam až na úroveň nepatrného významu věci pro poškozeného se automaticky presumuje.

14. Stěžovatel uvádí, že i odsouzený má právo na spravedlivý proces, a pokud mu v přiměřené době není poskytnut, pak má právo na snížení trestu. V přestupkovém řízení je běžně nepřiměřená délka při ukládání trestu zohledňována. V případě stěžovatele by přicházelo v úvahu snížení právě peněžitého trestu, a pokud k tomu nedošlo, měla by v navazujícím řízení odškodňovacím za přiměřenou kompenzaci sloužit pouze peněžitá forma odškodnění, nikoliv pouhé konstatování porušení práva. Připomíná rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Magyar proti Maďarsku* (rozsudek ze dne 20. 5. 2014 č. 73593/10, § 66 a 76), kdy soud přiznal stěžovateli za nepřiměřenou délku řízení finanční náhradu, ačkoli šlo o extrémně závažnou trestnou činnost. Nižší nebezpečnost u přestupku nemůže být důvodem pro závěr o naprosto minimálním významu věci pro stěžovatele.

15. Hodnocení významu věci je dle stěžovatele v extrémním rozporu se skutkovými závěry. Obecné soudy totiž nezohlednily, že městský soud nejprve rozhodl, že stěžovatel neodpovídá za přestupek (následně bylo toto rozhodnutí Nejvyšším správním soudem zrušeno). Věc zjevně nebyla předem jasná a stěžovatel tak byl v nejistotě. Stěžovatel spatřuje nejistotu i při výkladu právní normy Ústavním soudem, konkrétně ji dovozuje z disentu k nálezu ze dne 10. 11. 2020 sp. zn. III. ÚS 1889/20.

16. Ze všech uvedených důvodů se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí pro porušení čl. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod („Listina“) a pro porušení jeho základních práv zaručených čl. 11 a čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

III. Vyjádření účastníků řízení, vedlejší účastnice a replika stěžovatele

17. Nejvyšší soud upozornil, že stěžovatel navrhuje zrušení rozsudků soudu prvního stupně a odvolacího soudu v celém rozsahu, ačkoliv ve věci samé napadl dovoláním potvrzující část výroku I rozsudku odvolacího soudu ve vztahu k zamítavému výroku I rozsudku soudu prvního stupně pouze v rozsahu částky 100 000 Kč s příslušenstvím. V rozsahu zamítavého výroku a jeho potvrzení co do částky 50 000 Kč s příslušenstvím je ústavní stížnost ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu nepřípustná, neboť stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje.

18. Nejvyšší soud dále uvedl, že se ústavní stížnost povětšinou shoduje s dovoláním, a proto odkazuje na odůvodnění napadeného rozhodnutí. Ve zbývající části stěžovatel nepředkládá žádnou ústavněprávní argumentaci, kterou by konkrétně zpochybňoval důvody napadeného rozhodnutí o odmítnutí dovolání. Podaná ústavní stížnost je jen prostým pokračováním polemiky stěžovatele s obecnými soudy. Stejně jako soudy před ním Nejvyšší soud nepopřel klíčovou roli kritéria významu předmětu řízení pro poškozeného, avšak za přiměřenou formu zadostiučinění shledal toliko konstatování porušení práva. Není přitom důvodu, proč by mělo být postupováno odlišně od ostatních poškozených a od ostatních již Ústavním soudem projednaných věcí (nepřiměřené délky přestupkových řízení řidičů společnosti Uber). Ústavní stížnost považuje z části za nepřípustnou a z části za zjevně neopodstatněnou a navrhuje, aby ji Ústavní soud z uvedených důvodů odmítl.

19. Městský soud rovněž odkázal na odůvodnění svého rozsudku a ústavní stížnost označil za nedůvodnou. Obdobně i obvodní soud odkázal na odůvodnění rozhodnutí svého i na odůvodnění napadených rozhodnutí městského a Nejvyššího soudu.

20. Vedlejší účastnice uvedla, že jde o jednu z vysokého počtu do značné míry formulářových žalob v mnoha obdobných věcech zastupovaných týmž právním zástupcem a pod zjevnou záštitou provozovatele platformy Uber. Tímto způsobem jsou plošně uplatňovány nároky na poskytnutí peněžitého zadostiučinění za nemajetkovou újmu z nepřiměřené délky přestupkového řízení vedeného proti dopravcům (řidičům) vykonávajícím činnost pod platformou Uber.

21. Jde-li o formu přiznaného zadostiučinění konstatováním porušení práva, tento závěr odpovídá ustálené judikatuře soudů v obdobných věcech a obecné soudy jej dostatečně a přesvědčivě odůvodnily. Vedlejší účastnice má za to, že ústavní stížnost je v tomto směru zjevně neopodstatněná. K nepřiznání nákladů odvolacího řízení vedlejší účastnice odkázala na závěry vyslovené Ústavním soudem ve věci zastupované stejným právním zástupcem (bod 34 nálezu ze dne 28. 2. 2024 sp. zn. IV. ÚS 2699/23). Ústavní soud tehdy konstatoval, že uspěje-li poškozený s požadavkem na zadostiučinění v penězích jen v nepatrné míře či vůbec, a dostane se mu tak pouze konstatování porušení práva, lze za konkrétních podmínek aplikovat ve prospěch žalovaného § 142 odst. 3 o. s. ř. a poškozenému náhradu nákladů řízení nepřiznat. Ústavní soud tehdy konstatoval, že si je vědom toho, že u sporů podle zákona č. 82/1998 Sb. se takto obvykle nepostupuje, avšak v dané věci šlo o vysoký počet do značné míry formulářových podání v mnoha obdobných věcech zastupovaných týmž právním zástupcem a pod zjevnou záštitou provozovatele platformy Uber.

22. Stěžovatel nevyužil možnost podat k vyjádřením účastníků a vedlejší účastnice repliku, reagoval pouze žádostí o přiznání nákladů řízení za zastoupení v řízení před Ústavním soudem. Nesouhlasí s praxí, kdy se náklady řízení za úspěch u Ústavního soudu nepřiznávají. Poukazuje na nálezovou judikaturu, která vychází z principu úspěchu ve věci a neaplikace tohoto principu jen jako výjimky. Rozhodování o nákladech řízení v případě úspěšné ústavní stížnosti je v kontrastu i s rozhodovací praxí ESLP o nákladech řízení, kdy ESLP zjevně přiznává účelně vynaložené náklady s procesem spojeným s projednáním stížnosti za předpokladu úspěchu stěžovatele s jeho stížností.

IV. Splnění podmínek řízení

23. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ve vztahu k části ústavní stížnosti platí, že byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel před jejím podáním vyčerpal veškeré zákonné procesní prostředky ochrany svých práv (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

24. Výjimkou z přípustnosti je výrok I obvodního soudu co do částky 50 000 Kč s příslušenstvím a výrok I městského soudu v části, ve které potvrzuje rozhodnutí soudu prvního stupně co do částky 50 000 Kč s příslušenstvím. Stěžovatel tyto výroky nenapadl dovoláním a ve vztahu k nim nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

25. Ústavní soud není příslušný k projednání ústavní stížnosti ve vztahu k výroku II napadeného rozsudku obvodního soudu, který byl rozsudkem městského soudu změněn, neboť není oprávněn rušit to, co již bylo zrušeno [§ 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu]. Stejně je tomu i u nákladového výroku III obvodního soudu, který byl nahrazen nákladovým výrokem II rozsudku městského soudu, který postupem podle § 224 odst. 1 občanského soudního řádu znovu rozhodoval i o nákladech řízení před soudem prvního stupně.

26. Zjevně neoprávněným je pak stěžovatel ve vztahu k té části výroku I rozsudku městského soudu, kterým městský soud změnil výrok II rozsudku obvodního soudu, neboť jím bylo stěžovateli vyhověno.

V. Vlastní posouzení věci Ústavním soudem

27. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaných spisů a zaslaných vyjádření dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

28. Úkolem Ústavního soudu je ochrana ústavnosti, nikoliv běžné zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Není proto součástí soustavy obecných soudů, není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a do jejich rozhodovací činnosti může zasáhnout jen tehdy, shledá-li porušení některého základního práva nebo svobody.

29. Ústavní soud dále připomíná, že podle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby, tedy i pro samotný Ústavní soud, přičemž závazná je část odůvodnění nálezu, která je spjata s jeho výrokem (tzn. nosné důvody rozhodnutí, *ratio decidendi*). Právě (a jen) v rámci tohoto odůvodnění musí být daný výrok vykládán. Toto konstatování činí zdejší soud zejména proto, že v nyní posuzované věci je argumentováno jeho četnou judikaturou a aplikovatelností jeho právních závěrů na nyní posuzovanou věc. Pro posouzení této ústavní stížnosti je zásadní zejména to, zda obecné soudy postupovaly v souladu se závěry a právními názory uvedenými v nálezech ve skutkově a právně obdobných věcech.

30. V nyní posuzované věci, zejména v části, ve které Ústavní soud shledal porušení stěžovatelových základních práv, jde o náhradu nákladů řízení. Ústavní soud se k rozhodování ve věcech nákladů řízení staví zdrženlivě a podrobuje je toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoliv i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, zpravidla nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva. Nicméně i toto rozhodování je nedílnou součástí soudního řízení jako celku (viz např. nález ze dne 2. 5. 2002 sp. zn. III. ÚS 455/01), přičemž „právo na přiznání přiměřené (a právním předpisem stanovené) náhrady nákladů, které úspěšné straně v řízení vzniknou, je součástí práva na spravedlivý proces a také souvisí, pokud jde konkrétně o náklady právního zastoupení, s právem na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny“ (viz nálezy ze dne

4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000, ze dne 19. 7. 2022 sp. zn. IV. ÚS 649/22 či ze dne 3. 1. 2023 sp. zn. IV. ÚS 1059/22).

31. Ústavní soud se opakovaně vyjadřoval k problematice rozhodování o náhradě nákladů řízení ve sporech o poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb., mezi které se řadí i spor řešený v nyní posuzované věci (viz např. nález ze dne 19. 3. 2013 sp. zn. I. ÚS 1665/11, ze dne 7. 5. 2024 sp. zn. I. ÚS 3394/23, ze dne 28. 8. 2024 sp. zn. I. ÚS 2216/23). Ústavní soud zdůraznil, že pro rozhodování o náhradě nákladů řízení zpravidla platí zásada úspěchu ve věci (§ 142 o. s. ř.), doplněná zásadou zavinění. Poměřovat úspěch a neúspěch ve věci však nelze jen tím, jak bylo o konkrétním návrhu rozhodnuto, ale je třeba jej posuzovat v širších souvislostech. Rozhodování o nákladech řízení nesmí být jen mechanickým posuzováním výsledku sporu bez komplexního zhodnocení rozhodnutí v meritu věci.

32. Ve sporech o přiměřené zadostiučinění podle § 31a zákona č. 82/1998 Sb. se výše uvedené principy promítnou tak, že je třeba rozlišovat mezi posuzováním samotné existence nemajetkové újmy způsobené při výkonu veřejné moci (základu nároku) a rozhodováním o konkrétní výši přiměřeného zadostiučinění za existující nemajetkovou újmu. Rozhodování o výši přiměřeného zadostiučinění, na rozdíl od posuzování existence újmy, obecně splňuje podmínky použití § 136 o. s. ř., a tedy zahrnuje úvahu soudu ve smyslu tohoto ustanovení. Neexistuje totiž žádná exaktní metoda, jak stanovit přiměřenost zadostiučinění, respektive jeho výši. Proto prokáže-li žalobce ve sporu o přiměřené zadostiučinění za nemajetkovou újmu základ svého nároku (existenci nemajetkové újmy způsobené při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem), avšak obecný soud přizná žalobci nižší přiměřené zadostiučinění, než jakého se domáhal, či bude za dostačující považovat pouze konstatování porušení práva, přesto se při rozhodování o náhradě nákladů řízení uplatní § 142 odst. 3 o. s. ř. Toto ustanovení umožňuje i částečně úspěšnému žalobci přiznat náhradu nákladů řízení v plném rozsahu právě v případech, kdy rozhodnutí o výši plnění závisí na úvaze soudu. Žalobce totiž nemůže být při rozhodování o náhradě nákladů řízení trestán za ne zcela přiléhavý odhad výše budoucího přiznaného nároku (viz nález ze dne 22. 6. 2000 sp. zn. III. ÚS 170/99, ze dne 5. 8. 2009 sp. zn. I. ÚS 1310/09, ze dne 4. 4. 2011 sp. zn. II. ÚS 2412/10, ze dne 15. 5. 2012 sp. zn. II. ÚS 3388/11, ze dne 19. 3. 2013 sp. zn. I. ÚS 1665/11, ze dne 29. 3. 2016 sp. zn. I. ÚS 42/16, ze dne 11. 8. 2020 sp. zn. I. ÚS 799/20, ze dne 20. 6. 2023 sp. zn. III. ÚS 1125/23, ze dne 7. 5. 2024 sp. zn. I. ÚS 3394/23 či ze dne 28. 8. 2024 sp. zn. I. ÚS 2216/23).

33. Z judikatury Ústavního soudu dále vyplývá, že se priorita prokázání základu nároku nad určením jeho přiměřené výše (tzn. pro účely rozhodování o náhradě nákladů řízení) uplatní i při rozhodování o nákladech odvolacího řízení, v němž odvolací soud již neřeší (jako v nyní posuzované věci) otázku základu nároku, nýbrž na základě jeho uznání určuje volnou úvahou podle § 136 o. s. ř. konkrétní výši přiměřeného zadostiučinění (viz nálezy ze dne 11. 10. 2023 sp. zn. I. ÚS 1934/23 či ze dne 7. 5. 2024 sp. zn. I. ÚS 3394/23). Městský soud v nyní posuzované věci zjevně pochybil, rozhodl-li o náhradě nákladů s odůvodněním, že v odvolacím řízení nebyl ani jeden z účastníků úspěšný, a proto si každý z nich ponese náklady řízení ze svého (§ 142 odst. 2 občanského soudního řádu za použití § 224 odst. 1 občanského soudního řádu). Na dané řízení je totiž nutno nahlížet jako na jeden celek a úspěšným v něm byl stěžovatel, neboť základ samotného nároku v odvolacím řízení sporný nebyl a bylo mu přiznáno zadostiučinění, ačkoliv ne ve formě a výši, jakou požadoval. Tato skutečnost není rozhodující, neboť dané rozhodování, na rozdíl od posuzování existence újmy, obecně splňuje podmínky pro použití § 136 o. s. ř. Pokud se proto městský soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu a nepostupoval dle § 142 odst. 3 o. s. ř., aniž by zároveň náležitě vysvětlil (s ohledem na konkrétní okolnosti případu) z jakého

důvodu, zatížil své rozhodnutí libovůlí a porušil právo stěžovatele na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny). V této části je tedy ústavní stížnost důvodná.

34. K argumentaci vedlejší účastnice řízení závěry nálezu Ústavního soudu ze dne 28. 2.2024 sp. zn. IV. ÚS 2699/23 Ústavní soud podotýká, že přímo v uvedeném nálezu upozornil, že takto lze postupovat pouze výjimečně. Odkazovaný nález připustil neuznání nároku stěžovatelů - poškozených na náhradu nákladů odvolacího řízení, byli-li úspěšní jen co do základu nároku a byla jim přiznána kompenzace pouze konstatováním porušením práva. Ústavní soud za takové situace vyhodnotil nepřiznání stěžovateli zadostiučinění v peněžité formě jako naprosto převažující úspěch vedlejší účastnice a jen nepatrný úspěch stěžovatele. Dodal, že nelze připustit, aby motivem podávání velkého množství žalob na přiznání zadostiučinění v penězích bylo (při nepatrné újmě odškodňované jen konstatováním porušení práva) přiznání náhrady nákladů řízení.

35. Nyní posuzovaná věc není totožná, v tomto řízení se stěžovatel sám do výroku o kompenzaci konstatováním porušení práva na rozdíl od vedlejší účastnice neodvolal a řízení meritorním přezkumem sám neprodlužoval. Nadto, oproti sp. zn. IV. ÚS 2699/23, byla v nyní posuzované věci celková délka řízení nepoměrně delší. Jak uvedl obvodní soud v bodu 25 odůvodnění napadeného rozhodnutí, sám by za adekvátní délku řízení považoval dva a půl roku (60 dnů řízení v první instanci + 30 dnů na předložení věci odvolacímu orgánu + 60 dnů řízení před odvolacím orgánem + 1 měsíc na doručování, 1 rok řízení u soudu prvního stupně a 1 rok u soudu druhého stupně). Ve skutečnosti řízení trvalo 6 let, 10 měsíců a 16 dnů. Vedlejší účastnice ani takovou délku řízení nepovažovala za nepřiměřeně dlouhou a nesouhlasila dokonce ani s pouhým konstatováním porušení práva. Podle vedlejší účastnice není v případě stěžovatele namístě přiznání jakéhokoli zadostiučinění, neboť stěžovateli nemajetková újma nevznikla. Proti meritorním závěrům obvodního soudu se proto bránila odvoláním. Za situace, kdy se vedlejší účastnice účastní nespočtu obdobných řízení, a je jí tedy známa ustálená judikatura, kdy se morální újma poškozených v případech nepřiměřených délek řízení až na výjimky presumuje a nejedná se (jako v případě stěžovatele) o výsledek, který by závisel na úvaze soudu, nepovažuje Ústavní soud výsledek odvolacího řízení ani v nejmenším za převažující úspěch vedlejší účastnice. Podává-li nadto vedlejší účastnice sama opravné prostředky, které lze již dopředu považovat za bezúspěšné, pokládá Ústavní soud za zcela nepřípadné její hodnocení procesního chování stěžovatele i její návrh na nepřiznání mu nákladů odvolacího řízení. Ústavní soud proto setrvává na své ustálené rozhodovací praxi (viz výše), že poškozeným náleží nárok na náhradu nákladů odvolacího řízení, neboť neshledal důvodu se od ní odchýlit.

36. Poukazuje-li vedlejší účastnice na velké množství žalob na náhradu nemajetkové újmy za nepřiměřenou délku řízení, nelze tuto skutečnost hodnotit izolovaně, ale jako důsledek nepřiměřeně dlouho vedených řízení. Ačkoli nelze vyloučit, že motivem podávání velkého množství žalob v těchto typech řízení může být v některých případech právě jen přiznání náhrady nákladů řízení, je třeba si uvědomit, že tyto žaloby vždy vycházejí z reálných řízení stižených nesprávným úředním postupem. Zavedení praxe nepřiznávání náhrady nákladů řízení poškozeným či dokonce přiznávání náhrady nákladů neúspěšné straně, která nemajetkovou újmu způsobila, by vedlo k odstrašování poškozených od podávání žalob a orgány veřejné moci by naopak nebyly motivovány ke zkracování nepřiměřených délek řízení.

37. Ústavní soud pro úplnost dodává, že se napadená rozhodnutí dotýkají účelu, podstaty a smyslu ústavního práva na náhradu škody (viz čl. 4 odst. 4 Listiny) způsobené nesprávným úředním postupem podle čl. 36 odst. 3 Listiny, i když jen v otázce náhrady nákladů řízení (např. nález ze dne 15. 2. 2012 sp. zn. III. ÚS 3659/10). Nejedná se tedy o běžný tzv. bagatelní spor, u kterého by se uplatnil setrvalý rezervovaný přístup Ústavního soudu. Napadená rozhodnutí jsou z pohledu kvalitativního významná (nikoli tedy z hlediska

kvantitativního – viz nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13) a z důvodu ochrany ústavnosti (zájem na respektování judikatury Ústavního soudu) svým významem přesahují věc samotnou. Závěry přijaté městským soudem totiž mohou mít vliv i na jiná další řízení, ve kterých by napříště nemuselo být vyžadováno dodržování § 142 odst. 3 o. s. ř., a proto ústavněprávní hodnota sporu převáží nad kvantitativní stránkou věci (srov. nálezy ze dne 23. 2. 2021 sp. zn. IV. ÚS 2009/20, ze dne 11. 10. 2023 sp. zn. I. ÚS 1934/23).

38. Jde-li o další námitky stěžovatele k tvrzenému nesprávnému posouzení jistoty či nejistoty o výsledku řízení, významu řízení i formě přiznaného odškodnění, Ústavní soud jim nepřisvědčil. Nutno dodat, že ačkoliv jsou napadena tři různá rozhodnutí, námitky směřují obecně proti "napadenému rozhodnutí", aniž by přitom stěžovatel specifikoval, o které konkrétní rozhodnutí se v daném kontextu jedná. Četné citace judikatury Nejvyššího či Ústavního soudu pak stěžovatel opomíná propojit s konkrétními závěry vyslovenými soudy v předchozím řízení, a tak není vždy zcela zřejmé, co konkrétně zpochybňuje. To je ostatně společným znakem ústavních stížností podávaných týmž advokátem v obdobných věcech. Obsah ústavních stížností přitom bývá z větší části totožný (obecně se ke kvalitě těchto podání vyjádřil Ústavní soud v nálezu ze dne 28. 2. 2024 sp. zn. IV. ÚS 2699/23, bod 34).

39. Lze tedy konstatovat, že předložené námitky jsou v zásadě jen opakující se polemikou se závěry obecných soudů, které byly pečlivě a přesvědčivě vypořádány Nejvyšším soudem v řízení o dovolání. Proti závěrům Nejvyššího soudu stěžovatel v ústavní stížnosti jiné konkrétní výhrady neuvedl.

40. Ústavní soud se závěry Nejvyššího soudu souhlasí. Nejvyšší soud vyšel z komplexního hodnocení okolností, zejména vzal, stejně jako nižší soudy, v úvahu, že zástupce stěžovatele (a jeho prostřednictvím tedy i sám stěžovatel) měl vědomost o vývoji soudní judikatury na projednávané případy přepravy prostřednictvím Uber, která byla od roku 2017 již jednotná s tím, že úspěch, resp. neúspěch ve věci byl předvídatelný, že uloženou pokutu stěžovatel nehradil z vlastních finančních prostředků, neboť byla uhrazena z bankovního účtu jeho právního zástupce, že se stěžovatel v žádném stadiu řízení osobně nezúčastnil, z čehož soudy vyvodily jeho nezájem o průběh řízení, že sankce nebyla částkou významně vysokou, a jak uvedl již odvolací soud, zákaz činnosti se týkal právě činnosti, kterou stěžovatel vykonával nezákonně. Závěr o nepatrném významu posuzovaného přestupkového řízení pro stěžovatele tedy není excesivní a v návaznosti na to zvolenou formu odškodnění konstatováním porušení práva považuje Ústavní soud za odpovídající.

41. Ústavní soud na základě výše uvedeného shledal, že v těchto otázkách obvodní, městský ani Nejvyšší soud nezasáhly do ústavně zaručených práv stěžovatele. Usnesení Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání pro nepřípustnost je z hlediska zákonné úpravy plně akceptovatelné a odpovídá standardu stanovenému ve stanovisku pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 a nelze je považovat za vybočující z mezí ústavnosti či za projev přepjatého formalismu. Z tohoto důvodu Ústavní soud v tomto rozsahu odmítl ústavní stížnost jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

42. Jelikož stěžovatel napadl dovoláním výrok I rozsudku městského soudu, kterým soud potvrdil zamítavý výrok I rozsudku obvodního, pouze v rozsahu částky 100 000 Kč s příslušenstvím, je ústavní stížnost v části, ve které stěžovatel napadl výrok I obvodního soudu co do částky 50 000 Kč s příslušenstvím, a v části, ve které napadl výrok I městského soudu v části, ve které potvrzuje rozhodnutí soudu I stupně, co do částky 50 000 Kč s příslušenstvím nepřípustná. Jak poznamenal Nejvyšší soud, stěžovatel ve vztahu k této části předmětu řízení před obecnými soudy nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). Ústavní soud proto ústavní stížnost v této části odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako návrh nepřípustný.

43. Návrh na zrušení výroku II rozsudku obvodního soudu, který byl výrokem I rozsudku městského soudu změněn, a návrh na zrušení nákladového výroku III obvodního soudu, který byl nahrazen nákladovým výrokem II rozsudku městského soudu, Ústavní soud podle § 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu odmítl, neboť k jeho projednání není příslušný.

44. Návrh na zrušení té části výroku I rozsudku městského soudu, kterým mění výrok II rozsudku obvodního soudu, Ústavní soud odmítl podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu. Z povahy ústavní stížnosti jako prostředku ochrany základních práv a svobod totiž vyplývá, že ji je oprávněna podat jen ta osoba, které nebylo rozhodnutím obecných soudů plně vyhověno, popřípadě které byla tímto rozhodnutím obecných soudů způsobena újma na základních právech či svobodách (srov. usnesení ze dne 13. 2. 2009 sp. zn. I. ÚS 2/09). Vzhledem k tomu, že v uvedené části výroku I rozsudku městský soud stěžovateli vyhověl, byl návrh na zrušení podán osobou zjevně neoprávněnou.

45. Jde-li o návrh na přiznání nákladů řízení před Ústavním soudem, zákon o Ústavním soudu (§ 62 odst. 3) stanoví, že každý účastník si sám platí (hradí) vzniklé náklady řízení. Zatímco občanský soudní řád podmiňuje přiznání nákladů řízení účastníkům úspěchem ve věci, zákon o Ústavním soudu umožňuje takový postup jen v odůvodněných případech, nikoli automaticky podle výsledků řízení. Samotný úspěch ve sporu, přesněji úspěch v řízení před Ústavním soudem, není jediným kritériem pro přiznání náhrady nákladů řízení. Záleží zcela na úvaze Ústavního soudu, zda náhradu nákladů přizná či nikoliv, a je jeho ustálenou praxí, že uložení povinnosti náhrady nákladů řízení vysloví toliko ve výjimečných případech (srov. nález ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 2118/19), o který se však v nyní posuzované věci nejedná.

VI. Závěr

46. Ústavní soud uzavírá, že v nyní posuzované věci byla existence nemajetkové újmy způsobené stěžovateli, a tedy i základ stěžovatelova nároku, prokázána, obecné soudy však stěžovateli finanční zadostiučinění za způsobenou nemajetkovou újmu nepřiznaly. Při rozhodování o náhradě nákladů řízení, a to včetně nákladů odvolacího řízení, je však s ohledem na shora předestřenou judikaturu nutné vycházet ze skutečnosti, že stěžovatel byl plně úspěšný při prokázání základu nároku. Neúspěšný byl pouze při určení jeho výše, která ovšem závisela na úvaze soudu. Rozhodl-li tedy městský soud o náhradě nákladů řízení podle § 142 odst. 2 o. s. ř., aniž by z jeho rozhodnutí bylo patrné, proč se odklonil od četné judikatury Ústavního soudu a nepoužil § 142 odst. 3 ve spojení s § 136 o. s. ř., porušil právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

47. S ohledem na všechny uvedené důvody Ústavní soud ústavní stížnosti částečně vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil výrok III napadeného rozsudku městského soudu pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny. Tím Ústavní soud otevírá městskému soudu procesní prostor, aby o nákladech řízení rozhodl nově. V následném řízení je přitom městský soud vázán právními závěry obsaženými v tomto nálezu.

Č. 214
Tarifní hodnota, je-li předmětem řízení věc penězi ocenitelná
(sp. zn. III. ÚS 2358/24 ze dne 19. listopadu 2024)

Je-li předmětem řízení výše pojistného plnění za nemajetkovou újmu na zdraví (odčinění bolestí a ztížení společenského uplatnění), která byla za účinnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. považována za škodu (majetkovou újmu), je při určení výše náhrady nákladů řízení třeba postupovat i za účinnosti občanského zákoníku č. 89/2012 Sb. podle § 8 odst. 1 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, a nikoliv z tarifní hodnoty podle § 9 odst. 4 písm. a) téhož předpisu jako u jiných náhrad nemajetkové újmy na osobnostních právech. Opačný postup může znamenat porušení ústavně zaručených práv na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Daniely Zemanové, soudkyně zpravodajky Lucie Dolanské Bányaiové a soudce Jiřího Přibáně o ústavní stížnosti stěžovatelky M. K., zastoupené Mgr. Markem Škráškem, advokátem, se sídlem Cihlářská 643/19, Brno, proti výroku II rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 2. května 2024 č. j. 58 Co 119/2024-147 a výroku III rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 6 ze dne 11. ledna 2024 č. j. 28 C 229/2021-108, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 6 jako účastníků řízení a obchodní společnosti UNIQA pojišťovna, a. s., se sídlem Evropská 810/136, Praha 6 – Vokovice, zastoupené Mgr. Radkem Kocourkem, advokátem, se sídlem Havlíčkova 1043/11, Praha 1 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem II rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 2. května 2024 č. j. 58 Co 119/2024-147 bylo porušeno právo stěžovatelky zaručené čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tento rozsudek se ve výroku II proto ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhá zrušení výroku II v záhlaví uvedeného rozsudku Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) a výroku III v záhlaví uvedeného rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 6 (dále jen „obvodní

soud“) s tvrzením, že těmito výroky byla porušena základní práva (svobody) zaručená čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 37 odst. 2 Listiny a čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu vyplývá, že obvodní soud v záhlaví uvedeným rozsudkem uložil vedlejší účastnici řízení jako žalované (pojistiteli) povinnost zaplatit stěžovatelce pojistné plnění jako peněžní náhradu nemajetkové újmy na zdraví z titulu pojištění odpovědnosti z provozu vozidla podle zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za újmu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů, částku 954 439 Kč (odpovídající náhradě za ztížení společenského uplatnění) s úrokem z prodlení (výrok I) a částku 69 255 Kč (odpovídající náhradě bolestného) s úrokem z prodlení (výrok II). Výrokem III uložil vedlejší účastnici řízení nahradit stěžovatelce náhradu nákladů řízení ve výši 88 714 Kč a výrokem IV jí uložil povinnost zaplatit České republice na účet obvodního soudu soudní poplatek. Výrokem V obvodní soud rozhodl o povinnosti vedlejší účastnice řízení zaplatit České republice na účet obvodního soudu náklady řízení.

3. Při rozhodování o náhradě nákladů řízení vyšel obvodní soud z toho, že stěžovatelka měla v řízení plný úspěch. Při stanovení tarifní hodnoty pro výpočet náhrady nákladů řízení obvodní soud postupoval mimo jiné podle usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2021 sp. zn. 25 Cdo 3771/2020 a podle § 9 odst. 4 písm. a) vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), a vyšel z tarifní hodnoty dvakrát 50 000 Kč, tj. z částky 100 000 Kč.

4. K odvolání stěžovatelky (jen do výroku o náhradě nákladů řízení) i vedlejší účastnice řízení změnil městský soud rozsudek obvodního soudu v jeho výroku I tak, že zamítl žalobu stěžovatelky ohledně částky 237 388 Kč s úrokem z prodlení. Změnil rozsudek obvodního soudu v jeho výroku II tak, že zamítl žalobu stěžovatelky na zaplacení částky 37 500 Kč s úrokem z prodlení, jinak výroky I a II rozsudku obvodního soudu potvrdil (výrok I rozsudku městského soudu). Výrokem II městský soud vedlejší účastnici řízení uložil povinnost zaplatit stěžovatelce na náhradě nákladů řízení před obvodním soudem částku 88 714 Kč a na náhradě nákladů odvolacího řízení částku 9 982,50 Kč. Výrokem III a IV městský soud rozhodl o povinnosti vedlejší účastnice řízení zaplatit České republice náhradu nákladů řízení a soudní poplatek. V odůvodnění rozhodnutí vysvětlil, proč stěžovatelce přiznané částky pojistného plnění představující náhradu způsobené újmy na zdraví v určitém rozsahu korigoval. K výrokům o náhradě nákladů před soudy obou stupňů uvedl, že úspěch stěžovatelky závisel na znaleckém posudku a úvaze soudu. Proto stěžovatelce náleží plná náhrada nákladů řízení. Jelikož předmětem řízení byl nárok stěžovatelky na náhradu nemajetkové újmy na zdraví, vyšel pro výrok o nákladech řízení z tarifní hodnoty 50 000 Kč podle § 9 odst. 4 advokátního tarifu.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti rekapituluje rozsah poškození svého zdraví. Nesouhlasí s přiznanou výší náhrady nákladů řízení soudy obou stupňů. Pokud obecné soudy při stanovení výše náhrady nákladů řízení ve prospěch stěžovatelky vycházely mimo jiné z usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3771/2020, vycházely ze základu částky 65krát nižší, než je částka stěžovatelce skutečně přiznaná (ve vztahu k rozhodnutí obvodního soudu). I po snížení obvodním soudem přiznané náhrady nemajetkové újmy aplikace § 9 odst. 4 advokátního tarifu znamená, že jí bylo přiznáno asi jen 33 % náhrady nákladů právního zastoupení počítaných z částky stěžovatelce skutečně přiznané. Ústavněprávní rozměr své stížnosti shledává v tom, že při určení tarifní hodnoty sporu soudy nerespektovaly závaznou judikaturu Ústavního soudu. V této souvislosti odkazuje zejména na nález ze dne 8. 3. 2023 sp. zn. I. ÚS 3281/22, nález ze dne 13. 12. 2023 sp. zn. III. ÚS 2040/22 a nález ze dne 10. 4.

2024 sp. zn. IV. ÚS 1788/23. Usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3771/2020 bylo nálezovou judikaturou překonáno. Upozorňuje, že do řízení před obecnými soudy vstupovala se znaleckým posudkem, od něhož uplatňované nároky odvozovala.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

6. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka před jejím podáním vyčerpala veškeré zákonné procesní prostředky ochrany svých práv (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*). Ústavní soud je příslušný k projednání ústavní stížnosti ve vztahu k výroku II rozsudku městského soudu. Ústavní soud není příslušný k projednání ústavní stížnosti ve vztahu k výroku III rozsudku obvodního soudu, který byl nahrazen výrokem II rozsudku městského soudu postupem podle § 224 odst. 1 občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“), neboť nelze přezkoumat výrok, který již v napadené podobě neexistuje [§ 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu].

IV. Průběh řízení před Ústavním soudem

7. Soudkyně zpravodajka podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslala ústavní stížnost účastníkům řízení a vedlejší účastnici řízení k vyjádření.

8. Městský soud ve vyjádření k ústavní stížnosti mj. zdůraznil, že v rámci rozhodování o náhradě nákladů řízení vycházel z publikovaného usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3771/2020, tedy aplikoval § 9 odst. 4 písm. a) advokátního tarifu. Zdůraznil, že odkazované usnesení Nejvyššího soudu bylo akceptováno judikaturou Ústavního soudu. Ústavní stížnost by měla být jako nedůvodná zamítnuta.

9. Obvodní soud ve vyjádření zejména odkázal na obsah ústavní stížností napadených rozhodnutí s tím, že obě vycházejí z usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3771/2020. Odkázal na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 6. 6. 2024 sp. zn. 25 Cdo 216/2023, v němž se Nejvyšší soud výslovně vymezil vůči nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1788/23 s tím, že advokátní tarif je podzákonný právní předpis, přičemž rozdílný právní názor na jeho interpretaci jako podústavního práva nemůže sám o sobě založit porušení práva na soudní ochranu či spravedlivý proces. Rozhodnutí o náhradě nákladů řízení rovněž nemůže mít závažný dopad do majetkové sféry stěžovatele, neboť reálná výše nákladů právního zastoupení placená účastníkem soudního sporu je často věcí dohody mezi účastníkem řízení a jeho advokátem a je nezávislá na výši úhrady podle advokátního tarifu. Obvodní soud se ztotožňuje s názorem Nejvyššího soudu v tom, že obtížnost věci z pohledu právního zastoupení není často přímo úměrná výši účastníkem řízení požadované částky. Nyní posuzovaná věc nebyla podle obvodního soudu do té míry složitá, aby bylo možné aplikaci § 9 odst. 4 písm. a) advokátního tarifu považovat za zásah do práv stěžovatelky.

10. Vedlejší účastnice řízení ve vyjádření k ústavní stížnosti v prvé řadě poznamenává, že ohledně bolestného byla soudem na základě znaleckého posudku stěžovatelce přiznána částka toliko 31 755 Kč. Proto lze polemizovat s tím, že ve vztahu k tomuto nároku by soud měl vycházet z paušální tarifní hodnoty 50 000 Kč. Vedlejší účastnice řízení upozorňuje, že posudek, se kterým sama stěžovatelka vstupovala do řízení, nikdy nepovažovala za relevantní. Naopak se dokázala ztotožnit s částkou, která pro ni vyplývala k úhradě ze znaleckého posudku vypracovaného soudem ustanoveným znalcem. Na druhou stranu i tento znalec během soudního řízení zvýšil nárok stěžovatelky na náhradu za ztížení společenského uplatnění. S tímto krokem se ovšem vedlejší účastnice řízení neztotožňuje (částka, kterou musí vedlejší účastnice řízení stěžovatelce hradit, byla tímto způsobem zvýšena o 717 388 Kč). Z toho stěžovatelka dovozuje, že určení jakékoliv přesné tarifní hodnoty sporu odvíjející se od skutečného plnění je na začátku sporu v podstatě nemožné. Proto obecné

soudy podle vedlejší účastnice řízení postupovaly správně a ústavní stížnost by měla být zamítnuta.

11. Stěžovatelka ve své replice k vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení opětovně zdůrazňuje, že podle judikatury Ústavního soudu je nutné náhradu nákladů řízení odůvodnit od výše penězi ocenitelného plnění. S takovým způsobem určení náhrady nákladů řízení se podle stěžovatelky ztotožnil nakonec i Nejvyšší soud například ve svém rozsudku ze dne 17. 5. 2024 sp. zn. 25 Cdo 3061/2023. Naopak použití náhradní tarifní hodnoty podle § 9 advokátního tarifu není i s ohledem na judikaturu Ústavního soudu udržitelné (v této souvislosti odkazuje zejména na nález ze dne 7. 8. 2024 sp. zn. I. ÚS 3362/22). V řízení byl jako důkaz proveden revizní znalecký posudek, který stěžovatelkou požadované nároky vyčíslil obdobně a soud z něho nakonec vycházel.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

12. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soudní soustavy a nepřísluší mu právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález ze dne 1. 2. 1994 sp. zn. III. ÚS 23/93 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález ze dne 26. 6. 1995 sp. zn. IV. ÚS 188/94 (N 39/3 SbNU 281)].

13. Ústavní soud zásadně nehodnotí správnost či nesprávnost výroku o náhradě nákladů řízení. Přesto v minulosti opakovaně shledal porušení ústavně zaručených práv jednotlivce na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny) a na ochranu vlastnictví (čl. 11 odst. 1 Listiny), nerespektoval-li obecný soud kogentní ustanovení podzákonného předpisu upravující výši náhrady nákladů soudního řízení [srov. např. nález ze dne 24. 3. 2011 sp. zn. II. ÚS 538/10 (N 54/60 SbNU 671), nález ze dne 3. 9. 2013 sp. zn. II. ÚS 2864/12 (N 157/70 SbNU 453) či nález ze dne 16. 2. 2021 sp. zn. IV. ÚS 2378/20 (N 33/104 SbNU 367)]. Právě k tomu došlo v případě stěžovatelky.

14. Ze systematiky advokátního tarifu i dikce jeho jednotlivých ustanovení vyplývá, že je-li předmětem řízení plnění ocenitelné penězi, je třeba při určení výše náhrady nákladů řízení postupovat primárně podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu a nelze vycházet z tarifní hodnoty věci stanovené v § 9 advokátního tarifu. Při určování výše náhrady za újmu na zdraví, resp. výše pojistného plnění jako peněžité náhrady za takovou újmu, hraje klíčovou roli znalecký posudek, který zohledňuje medicínské aspekty konkrétního případu. Prostor pro uvážení soudu při určení výše náhrady v konkrétním případě je užší než v jiných sporech o ochranu osobnosti, jelikož je významně determinován posouzením skutečností, k nimž je třeba odborných znalostí, které se promítají právě ve znaleckém posudku. Proto je-li předmětem řízení náhrada nemajetkové újmy na zdraví, resp. pojistné plnění sloužící k nahrazení této újmy, je při určení výše náhrady nákladů řízení třeba postupovat podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu, a nikoliv z tarifní hodnoty podle § 9 odst. 4 písm. a) advokátního tarifu jako u jiných náhrad nemajetkové újmy na osobnostních právech. Tyto závěry vyplývají z nálezů Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2023 sp. zn. I. ÚS 3281/22 a ze dne 13. 12. 2023 sp. zn. III. ÚS 2040/22 a Ústavní soud je následně jednoznačně vyjádřil v nálezu ze dne 22. 5. 2024 sp. zn. II. ÚS 3192/23 a navázal na ně rovněž v nálezu I. ÚS 3362/22.

15. Ústavní soud si je vědom toho, že v projednávané věci nejde přímo o spor o náhradu nemajetkové újmy na zdraví, tedy o spor z ochrany osobnosti, ale spor o výši pojistného plnění. Tedy jde o věc, u níž se tarifní hodnota určuje primárně vždy podle § 8 advokátního tarifu, nikoliv podle § 9 advokátního tarifu. Výše citovaná nálezová judikatura

Ústavního soudu je však pro posouzení věci relevantní, neboť se věc týká plnění za újmu na zdraví a lze ji proto vztáhnout i na řízení, kde na straně žalované vystupuje "jen" pojistitel (tj. žalovaná pojišťovna) podle zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla. Obecné soudy postupují obdobně pokud jde o otázku osvobození od soudních poplatků a spor s pojistitelem o výši pojistného plnění za újmu na zdraví posuzují jako spor, v němž je žalobce osvobozen od soudních poplatků ve smyslu § 11 odst. 2 písm. d) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, (k tomu srov. usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 10. 2008 sp. zn. 29 Co 436/2008, publikované ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod R 93/2009 nebo usnesení Městského soudu v Praze ze dne 2. 11. 2016 sp. zn. 19 Co 356/2016).

16. Podle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby. Právní názor obsažený v odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu – má-li obecnou povahu – je závazný při řešení typově shodných případů [viz např. nález ze dne 18. 3. 1997 sp. zn. I. ÚS 70/96 (N 29/7 SbNU 191)], což platí i pro Ústavní soud [srov. nález ze dne 12. 6. 1997 sp. zn. IV. ÚS 197/96 (N 77/8 SbNU 243)]. Rozhodnutí Ústavního soudu představují závazná interpretační vodítka pro rozhodování v obdobných věcech, od nichž je možné se odchýlit pouze ve výjimečných a pečlivě odůvodněných případech. Natolik mimořádné důvody Ústavní soud v nyní projednávané věci neshledal, a proto následoval nosné závěry nálezu sp. zn. IV. ÚS 1788/23, který je skutkově i právně obdobný, stejně jako nález sp. zn. I. ÚS 3362/22.

17. V odůvodnění nálezu sp. zn. I. ÚS 3362/22 se Ústavní soud vyrovnal i s rozhodnutími Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3771/20, sp. zn. 25 Cdo 216/2023, sp. zn. 25 Cdo 733/2024 či sp. zn. 25 Cdo 1243/2024 (srov. zejména odst. 22 a násl.) a vysvětlil proč v případech, jakým je případ stěžovatelky, neobstojí postup podporující automatickou aplikaci náhradní tarifní hodnoty podle § 9 advokátního tarifu. Ústavní soud pro stručnost na odůvodnění a závěry toho nálezu odkazuje.

18. Byť měla být nálezová judikatura Ústavního soudu z roku 2023 a nález ze dne 10. 4. 2024 sp. zn. IV. ÚS 1788/23 soudům v době jejich rozhodování známy a oba soudy měly prostor k tomu, aby o náhradě nákladů řízení rozhodly na základě § 8 advokátního tarifu, neučinily tak. Namísto toho pro určení náhrady nákladů řízení vycházely z náhradní tarifní hodnoty ve smyslu § 9 advokátního tarifu, ač pro takový postup nebyly podle judikatury Ústavního soudu splněny podmínky. Postup zvolený soudy se zjevně příčí shora uvedené nálezové judikatuře, aniž by k tomu soudy měly ospravedlnitelný důvod. Ústavní stížností napadený výrok je proto neústavní.

19. Na uvedených závěrech nemění nic ani skutečnost, že stěžovatelka se svým nárokem uplatněným vůči vedlejší účastnici řízení nebyla úspěšná zcela (resp. nebyla úspěšná v plné výši v rámci jí uplatněných dílčích nároků), jelikož, jak uvedl již městský soud, úspěch stěžovatelky závisel do značné míry na znaleckém posouzení. Lze přisvědčit vedlejší účastnici řízení, že při aplikaci ustanovení § 142 odst. 3 o. s. ř. je pro výši odměny advokáta určující až částka přisouzená, nikoliv částka žalobou požadovaná (k tomu viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 9. 2016 sp. zn. 25 Cdo 3974/2015). Izolovaně posuzováno je pak částka 31 755 Kč odpovídající bolestnému přiznanému stěžovatelce na základě znaleckého posudku nižší, než paušální tarifní hodnota 50 000 Kč, a odměna advokáta by měla vycházet z této nižší částky. Vedlejší účastnice řízení však přehlíží, že celková částka přiznaná stěžovatelce jako pojistné plnění odpovídající náhradě újmy z titulu pojištění odpovědnosti z provozu vozidla tarifní hodnotu 50 000 Kč násobně překračuje. Právě tato celková částka je s ohledem na nálezovou judikaturu Ústavního soudu určující pro kalkulaci náhrady nákladů řízení podle § 8 odst. 1 advokátního tarifu. Stejně tak není podstatné, zda vedlejší účastnice řízení souhlasí nebo nesouhlasí se znaleckými závěry, ze kterých obecné soudy při stanovení výše míry poškození stěžovatelčina zdraví vycházely.

20. S ohledem na všechny uvedené důvody Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl a podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadenou výrokovou část rozhodnutí městského soudu, neboť v tomto rozsahu bylo napadené rozhodnutí rozporné s čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny. Obvodní soud ústavní stížností napadeným výrokem III svého rozsudku uložil vedlejší účastnici řízení zaplatit stěžovatelce na náhradě nákladů řízení částku 88 714 Kč. Městský soud v záhlaví uvedeným rozsudkem posléze rozhodl ústavní stížností napadeným výrokem II tak, že vedlejší účastnici řízení sám uložil povinnost zaplatit stěžovatelce na náhradě nákladů řízení před obvodním soudem stejnou částku 88 714 Kč. Napadený výrok III rozsudku obvodního soudu městský soud napadeným výrokem II svého rozsudku zcela nahradil. Ústavní soud proto návrh na zrušení výroku III rozsudku obvodního soudu podle § 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu odmítl, neboť k jeho projednání není příslušný.

21. Ústavní soud zdůrazňuje, že jeho závěry reflektují úpravu advokátního tarifu platnou do 31. 12. 2024, podle níž soudy v napadených rozhodnutích postupovaly.

22. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 215
Zvýhodnění pohledávek státu v insolvenčním řízení
(sp. zn. Pl. ÚS 37/23 ze dne 20. listopadu 2024; 5/2005 Sb.)

Z práva na rovnost v obsahu a ochraně vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 věty druhé Listiny základních práv a svobod ani z práva na rovnost účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod nelze dovodit absolutní zákaz privilegovaného postavení státu v insolvenčním řízení. Zvýhodnění státu v insolvenčním řízení oproti jiným, „soukromým" věřitelům však musí být stanoveno výslovně zákonem a musí být „obhajitelné", tedy musí obstát v testu proporcionality. Zákonodárce musí mít ponechán určitý prostor za účelem ochrany jiných ústavně chráněných zájmů či legitimního veřejného zájmu modifikovat postavení jednotlivých věřitelů v insolvenčním řízení, včetně postavení státu (fisku). Přitom však musí respektovat, že jde o výjimku, kterou je třeba náležitě odůvodnit a jejíž uplatnění musí být systémově udržitelné.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 37/23 dne 20. listopadu 2024 v plénu složeném z předsedy soudu Josefa Baxy a soudkyň a soudců Lucie Dolanské Bányaiové, Josefa Fialy, Milana Hulmáka, Jaromíra Jirsy, Veroniky Křesťanové, Zdeňka Kühna, Tomáše Langáška, Jiřího Přibáně, Kateřiny Ronovské, Jana Svatoně, Pavla Šámala (soudce zpravodaj), Davida Uhlíře, Jana Wintra a Daniely Zemanové o návrhu Krajského soudu v Hradci Králové na zrušení části § 169 odst. 1 písm. c) zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění zákona č. 80/2019 Sb., ve slovech „a pohledávky státu – správce daně vzniklé na základě povinnosti provést opravu odpočtu daně v případě reorganizace nebo povinnosti provést opravu odpočtu daně v případě nedobytné pohledávky podle zákona upravujícího daň z přidané hodnoty", za účasti Parlamentu, za který jednají Poslanecká sněmovna a Senát, jako účastníka řízení a vlády, za kterou jedná ministr pro legislativu a předseda Legislativní rady vlády, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Návrh na zrušení části § 169 odst. 1 písm. c) zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění zákona č. 80/2019 Sb., ve slovech „nebo povinnosti provést opravu odpočtu daně v případě nedobytné pohledávky podle zákona upravujícího daň z přidané hodnoty" se zamítá.

II. Návrh na zrušení části § 169 odst. 1 písm. c) zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění zákona č. 80/2019 Sb., ve slovech „a pohledávky státu – správce daně vzniklé na základě povinnosti provést opravu odpočtu daně v případě reorganizace" se odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Návrhem podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se Krajský soud v Hradci Králové (dále jen „navrhovatel“) domáhá zrušení v záhlaví uvedené části § 169 odst. 1 písm. c) zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění zákona č. 80/2019 Sb.

2. Navrhovatel podává návrh na zrušení napadeného ustanovení v souvislosti s řízením vedeným pod sp. zn. 15 ICm 1122/2023 (KSHK 15 INS 22286/2021) ve věci žaloby Finančního úřadu pro Královéhradecký kraj (dále jen „finanční úřad“) o určení jeho pohledávek v insolvenčním řízení. Podle navrhovatele je třeba v tomto původním řízení použít napadené ustanovení, které však považuje za rozporné s čl. 11 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

3. Ustanovení § 169 odst. 1 insolvenčního zákona, jehož část navrhovatel napadá, zní (zvýraznění doplněno):

> „Pohledávkami postavenými na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou jsou
> a) pracovněprávní pohledávky dlužníkových zaměstnanců, pokud zákon ohledně některých z nich nestanoví jinak,
> b) pohledávky věřitelů na náhradu škody způsobené na zdraví,
> c) pohledávky státu – Úřadu práce České republiky za náhradu mzdy vyplacené zaměstnancům, za náhradní výživné podle jiného zákona a za prostředky odvedené podle zvláštních právních předpisů **a pohledávky státu – správce daně vzniklé na základě povinnosti provést opravu odpočtu daně v případě reorganizace nebo povinnosti provést opravu odpočtu daně v případě nedobytné pohledávky podle zákona upravujícího daň z přidané hodnoty**,
> d) pohledávky účastníků z penzijního připojištění se státním příspěvkem,
> e) pohledávky věřitelů na výživném ze zákona,
> f) náhrada nákladů, které třetí osoby vynaložily na zhodnocení majetkové podstaty, mají-li z toho důvodu proti dlužníku pohledávku z bezdůvodného obohacení,
> g) pohledávky věřitelů vzniklé za trvání moratoria vyhlášeného před zahájením insolvenčního řízení ze smluv podle § 122 odst. 2, bylo-li insolvenční řízení zahájeno ve lhůtě 1 roku od zániku moratoria,
> h) další pohledávky, o kterých tak stanoví tento zákon.“

II. Argumentace navrhovatele

4. Navrhovatel tvrdí, že finanční úřad v původním řízení žaluje na určení pořadí uplatněných pohledávek tak, že mimo jiné pohledávka z titulu opravy daně z přidané hodnoty za listopad 2022 ve výši 1 438 106 Kč je pohledávkou postavenou na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou. Navrhovatel zdůrazňuje, že dříve pohledávky vzniklé opravou výše daně u pohledávek za dlužníkem v insolvenčním řízení upravoval § 168 odst. 2 písm. e) insolvenčního zákona, ve znění účinném do 31. 3. 2019. Již tehdy se uvedené ustanovení kritizovalo, protože neodůvodněně zakládalo státu jako věřiteli výhodnější postavení oproti jiným insolvenčním věřitelům. Navrhovatel zde odkazuje na rozsudek ze dne 31. 10. 2017 sp. zn. 29 ICdo 98/2015, v němž Nejvyšší soud odmítl zvýhodnění pohledávek z opravy daně jako rozporné se zásadou rovného postavení věřitelů v insolvenčním řízení; tehdy však zákon takový výklad umožňoval.

5. Na uvedený rozsudek reagoval zákonodárce zákonem č. 80/2019 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti daní a některé další zákony, kterým do insolvenčního zákona vložil napadené ustanovení. Zákonodárce se vypořádal s tím, že oprava daně z přidané hodnoty často není pohledávkou, která vzniká po rozhodnutí o úpadku. Přesunul tedy tyto pohledávky do kategorie vymezené v § 169 insolvenčního zákona, v níž se toto časové hledisko neuplatňuje. Zákonodárce však nevyřešil neodůvodněnou nerovnost státu jako

věřitele ve srovnání s jinými insolvenčními věřiteli, která odporuje právu věřitelů na stejný zákonný rozsah a ochranu jejich vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Navrhovatel též zdůrazňuje, že souhlasí s Nejvyšším soudem, ale věc již nyní nelze vyřešit výkladem, protože by tím došlo k zásahu do principu dělby moci; je třeba kasačního zásahu Ústavního soudu.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení a replika navrhovatele

6. Ústavní soud podle § 69 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 18/2000 Sb., vyzval Poslaneckou sněmovnu a Senát, jednající jménem Parlamentu jako účastníka řízení, aby se vyjádřily k návrhu na zahájení řízení. Dále podle § 69 odst. 2 a 3 zákona o Ústavním soudu vyzval vládu a veřejného ochránce práv, aby v zákonem stanovené lhůtě sdělili, zda vstupují (jako vedlejší účastníci) do řízení, a aby se případně k návrhu vyjádřili.

7. Poslanecká sněmovna ve vyjádření své předsedkyně Markéty Pekarové Adamové shrnula průběh legislativního procesu přijetí zákona č. 80/2019 Sb. Uvedený zákon byl podle ní schválen potřebnou většinou poslanců, podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen. Zákonodárný sbor jednal v přesvědčení, že přijatý zákon je v souladu s ústavním pořádkem České republiky.

8. Senát ve vyjádření svého předsedy Miloše Vystrčila po podrobné rekapitulaci legislativního procesu v této komoře Parlamentu konstatoval, že při projednávání návrhu zákona č. 80/2019 Sb. postupoval v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

9. Vláda prostřednictvím k tomu zmocněného ministra pro legislativu a předsedy Legislativní rady vlády zdůraznila, že pohledávky za majetkovou podstatou jsou kvalifikovanou skupinou pohledávek, které vznikají v průběhu insolvenčního řízení, v úzké souvislosti s ním nebo jako jeho přímý důsledek. Platí, že jejich přednostní uhrazení je nezbytné pro řádný průběh insolvenčního řízení nebo pro jeho hospodářskou udržitelnost a smysluplnost. Daňové pohledávky jsou přitom tradičně považovány za takové pohledávky (viz bod 33 rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 19. 9. 2019 č. j. 5 Afs 266/2017-48).

10. Rozporné názory se objevují u pohledávek státu vůči dlužníkovi z opravy daně u nedobytné pohledávky podle § 46 zákona č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů. Úmyslem zákonodárce bylo vždy tyto pohledávky považovat za prioritní, o čemž svědčí mimo jiné, že § 168 odst. 2 písm. e) insolvenčního zákona, ve znění účinném do 31. 3. 2019, obsahoval u těchto prioritních pohledávek nadřazený pojem „daně“, což však ve své judikatuře odmítl Nejvyšší soud. Na to pak reagoval zákonodárce právě přijetím explicitní úpravy v napadeném ustanovení. Zařazení těchto pohledávek mezi pohledávky postavené na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou podle zákonodárce lépe odpovídá jejich charakteru. Uspokojení těchto pohledávek přednostně přitom má své fiskální důvody, konkrétně v zájmu rychlého a účinného výběru daně za situace, kdy je plátci daně umožněno dodatečně se vymanit z daňové povinnosti za své dlužníky, čímž má být naplněn princip neutrality daně z přidané hodnoty.

11. Vláda zdůrazňuje, že nedochází k „transformaci“ pohledávky věřitele na pohledávku státu. Provedení opravy daně z přidané hodnoty je podmíněno okolnostmi konkrétního insolvenčního řízení. Jakmile věřitel provede opravu základu daně, dlužník je povinen podle § 74a zákona č. 235/2004 Sb. snížit uplatněnou daň na vstupu (a snížit uplatněný odpočet daně) ve výši odpovídající opravě daně učiněné věřitelem. Podle vlády zde proto vzniká nová pohledávka státu, přestože jde též o pohledávku k dani k již dříve uskutečněnému plnění. Dojde v podstatě k „oddanění“ původní obchodní transakce do doby, než je známo, co věřitel od dlužníka skutečně obdrží. To představuje zásadní důvod privilegovaného postavení této pohledávky.

12. Není proto pravdivé ani tvrzení v rozsudku Nejvyššího soudu sp. zn. 29 ICdo 98/2015, že dochází k cesi pohledávky svého druhu, protože byla-li by to pravda, mohl by věřitel požadovat přímo po dlužníkovi vrácení uhrazené daně (z pohledu věřitele), respektive snížení výše uplatněného odpočtu (z pohledu dlužníka). Uvedené pojetí nesprávně směšuje soukromoprávní vztah věřitele a dlužníka spolu s jejich daňovými povinnostmi. Pohledávka státu z titulu opravy základu daně existuje nezávisle na pohledávce přihlášené věřitelem, byť je její vznik bytostně spjat s aktivitou věřitele, protože její další existence s jeho postavením nijak nesouvisí.

13. Dále vláda zdůrazňuje, že k porušení čl. 37 odst. 3 Listiny dochází u výhodnějšího postavení pohledávek státu v insolvenčním řízení jen tehdy, není-li takové přednostní uspokojování formulováno explicitně, ústavně konformně nebo není obhajitelné [viz nález Ústavního soudu ze dne 7. 4. 2005 sp. zn. I. ÚS 544/02 (N 76/37 SbNU 75)]. Napadené ustanovení přitom tato kritéria splňuje. Výhodnější postavení pohledávek státu zákon formuluje výslovně a lze je obhájit právě uvedenými důvody. Platí rovněž, že princip rovnosti účastníků v řízení není absolutní a lze se od něj v odůvodněných situacích odchýlit. Napadené ustanovení přitom projde tzv. testem proporcionality.

14. Podle vlády je test vhodnosti naplněn, protože napadené ustanovení je schopno dostát svému legitimnímu cíli zajistit neutralitu daně a zachovat příjmy do veřejných rozpočtů. Totéž platí pro potřebnost, protože jde o nejšetrnější prostředek. Jakýkoli jiný by rovněž vedl buď k popření zásady neutrality, nebo rezignaci na řádný výběr daně. K přiměřenosti v užším smyslu vláda uvádí, že stát není jediným subjektem, který má v insolvenčním řízení privilegované postavení. Cílem insolvenčního řízení je vyvažovat majetkové zájmy věřitelů v situaci, kdy je nemožné všechny plně uspokojit, a zachovat všechna práva dlužníka a hospodářskou efektivitu tohoto procesu. Zákonodárci je ponechána určitá volnost v privilegování určitých skupin, a to na pozadí politických či sociálních důvodů. Zásah státu do majetkových práv ostatních věřitelů je rovněž nepřímý, protože jejich majetek je v prvé řadě ohrožen úpadkem dlužníka, nikoli činností státu. Napadené ustanovení přitom směřuje k ochraně věřitele, který má nedobytnou pohledávku, a zachování principu neutrality v co nejvyšší míře.

15. Veřejný ochránce práv sdělil, že svého práva vstoupit do řízení nevyužije.

16. Soudce zpravodaj zaslal doručená vyjádření navrhovateli na vědomí a k případné replice. Navrhovatel využil svého práva a v replice uvedl, že nepovažuje důsledky napadeného ustanovení za „cesi svého druhu“ ani nesměšuje vztahy věřitele a dlužníka s jejich vztahy vůči státu. Jde však o to, což sama vláda připouští, že pohledávka věřitele a pohledávka státu z opravy základu daně spolu jsou spjaty. Navrhovatel z toho dovozuje rozpor s ústavním pořádkem. Je zde zřejmý střet mezi zájmem státu na řádném výběru daní a rovností účastníků v řízení, která je v insolvenčním řízení vyjádřena rovným postavením věřitelů. Odpověď na vyřešení tohoto střetu dává důvodová zpráva k zákonu č. 294/2013 Sb., kterým se mění zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 312/2006 Sb., o insolvenčních správcích, ve znění pozdějších předpisů, podle které je zřejmé, že zejména v zahraničí existuje trend omezování počtu privilegovaných pohledávek. Příkladem budiž Německo, které již v roce 1999 opustilo princip prioritních pohledávek nezajištěných věřitelů. Vláda konečně marginalizuje, že insolvenční zákon je vůči daňovým zákonům ve vztahu zvláštního zákona (viz rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2018 sp. zn. 29 ICdo 23/2017).

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

17. Návrh splňuje všechny zákonem požadované náležitosti a je přípustný podle § 66 zákona o Ústavním soudu. Při posouzení podmínek řízení byl Ústavní soud dále povinen zkoumat, zda návrh podal oprávněný navrhovatel. Aktivní legitimace soudu k podání návrhu

na přezkum ústavnosti konkrétních ustanovení zákona je podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, respektive § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, dána jen tehdy, dospěje-li soud k závěru, že zákon (popřípadě jeho část), jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem.

18. Řízení zahájené podle čl. 95 odst. 2 Ústavy není abstraktním přezkumem ústavnosti, ale je vedeno v úzkém rámci soudního rozhodování konkrétní věci [viz např. bod 32 nálezu ze dne 24. 7. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 34/10 (N 130/66 SbNU 19; 284/2012 Sb.)]. Proto se aktivní legitimace soudu podat návrh na zrušení zákona nebo jeho ustanovení odvíjí od předmětu řízení a právní kvalifikace věci. Soud může podat návrh na zrušení pouze takového zákona (nebo jeho dílčích ustanovení), který má být přímo (bezprostředně) použit při řešení probíhajícího řízení. Podmínka přímého (bezprostředního) použití je splněna, pokud je aplikace daného zákona (nebo jeho jednotlivého ustanovení) nezbytná, nevyhnutelná, není jen hypotetická nebo daná širšími souvislostmi věci [viz např. usnesení ze dne 23. 10. 2000 sp. zn. Pl. ÚS 39/2000 (U 39/20 SbNU 353) nebo nález ze dne 28. 2. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 20/05 (N 47/40 SbNU 389; 252/2006 Sb.)].

19. Z předloženého spisu Ústavní soud ověřil skutečnosti, které navrhovatel uvedl v návrhu ve prospěch své aktivní legitimace, totiž že finanční úřad se v řízení vedeném navrhovatelem domáhá žalobou přednostního určení pohledávky v insolvenčním řízení, u níž se dovolává účinků části napadeného ustanovení týkající se opravy odpočtu daně z přidané hodnoty u nedobytné pohledávky. Navrhovatel proto skutečně musí bezprostředně aplikovat napadené ustanovení, což odůvodňuje jeho oprávněnost k podání návrhu na jeho přezkum, avšak pouze zčásti. Napadené ustanovení se totiž týká nejen opravy odpočtu daně z přidané hodnoty u nedobytné pohledávky, nýbrž též opravy daně v případě reorganizace. V této části se napadené ustanovení v řízení před navrhovatelem nepoužije, protože se pohledávky finančního úřadu v původním řízení reorganizace netýkají. Proto navrhovatel k návrhu na zrušení této části napadeného ustanovení není oprávněn [viz např. body 23 a 24 nálezu ze dne 6. 9. 2011 sp. zn. Pl. ÚS 11/10 (N 148/62 SbNU 277; 314/2011 Sb.) či bod 26 nálezu ze dne 30. 7. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 32/18 (N 141/95 SbNU 213; 232/2019 Sb.)].

V. Přezkum procedury přijetí napadeného ustanovení

20. Podle § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., je nutné se nejprve zabývat tím, zda napadené ustanovení bylo přijato v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Napadené ustanovení bylo do insolvenčního zákona vloženo zákonem č. 80/2019 Sb. Parlament měl k přijetí tohoto zákona pravomoc podle čl. 15 odst. 1 Ústavy.

21. Obě komory Parlamentu ve vyjádření podrobně popsaly průběh legislativního procesu, který odpovídá informacím z veřejných zdrojů. Navrhovatel ani vedlejší účastníci řízení žádné nedostatky zákonodárného procesu neuvedli a ani v řízení před Ústavním soudem nevyvstaly o ústavnosti přijetí napadeného ustanovení žádné pochybnosti.

VI. Věcný přezkum napadeného ustanovení

22. Napadené ustanovení určuje v insolvenčním řízení postavení konkrétních pohledávek správce daně jako tzv. pohledávek postavených na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou. Podle § 169 odst. 3 insolvenčního zákona přitom zásadně platí, že tyto pohledávky se uspokojují v plné výši kdykoli po rozhodnutí o úpadku. Napadené ustanovení vyjadřuje typovou preferenci těchto pohledávek oproti pohledávkám horšího pořadí, zejména oproti pohledávkám přihlašovaným do insolvenčního řízení (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 11. 2011 sen. zn. 29 NSCR 16/2011 a rozsudek ze dne 29. 4. 2020 sp. zn. 29 ICdo 68/2018). Napadené ustanovení proto v insolvenčním řízení zakládá oproti ostatním insolvenčním věřitelům privilegované postavení konkrétních pohledávek státu.

Obecná východiska

23. Základním účelem úpadkového práva upraveného insolvenčním zákonem je řešení majetkových vztahů dlužníka, který je v úpadku, a uspokojení pohledávek věřitelů dlužníka z majetkové podstaty dlužníka [bod 30 nálezu ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 14/10 (N 133/58 SbNU 67; 241/2010 Sb.)]. Jde o řízení, v němž se uplatní procesní záruky podle hlavy páté Listiny [srov. nález ze dne 11. 7. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 23/14 (N 117/86 SbNU 25; 283/2017 Sb.)] a z hlediska jeho materie se dotýká také vlastnických práv chráněných mimo jiné čl. 11 Listiny, byť u věřitelů toliko zprostředkovaně. Z hlediska ochrany vlastnického práva je totiž rozhodující zejména to, jakým způsobem bude úpadek řešen, a potažmo v jakém rozsahu budou aktiva dlužníka rozdělena mezi jednotlivé věřitele; v tomto ohledu by měl být klíčový poměrný princip uspokojení pohledávek [srov. § 1 písm. a) insolvenčního zákona], který je zde právě projevem plnění pozitivní povinnosti státu zajistit ochranu práva vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny v podobě takového principu poměrného uspokojení pohledávek věřitelů vůči dlužníkovi. Stát tuto svou povinnost plní právě i formou právní úpravy insolvenčního řízení. Teprve případné odchýlení se od principu poměrného uspokojení pohledávek pak může být považováno za (oprávněný či neoprávněný) zásah do vlastnického práva, neboť by to vedlo k porušení zásady rovnosti vlastníků při ochraně jejich práva poskytované státem [viz bod 61 nálezu ze dne 7. 11. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 33/15 (N 201/87 SbNU 269; 422/2017 Sb.)].

24. Platí proto, že postavení věřitelů v insolvenčním řízení se dotýká záruk řádně vedeného soudního řízení podle hlavy páté Listiny a ústavně zaručeného práva jednotlivých věřitelů na ochranu jejich vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny. Podle nálezu sp. zn. I. ÚS 544/02 nerovné postavení účastníků vytvořené soudním výkladem v konkursním řízení a privilegované postavení správce daně ve vztahu k ostatním věřitelům omezuje možnost poměrného uspokojení ostatních věřitelů a také možnost správce konkursní podstaty získat odměny z konkursní podstaty. Takové neodůvodněné zvýhodnění věřitele *sui generis* pak představuje porušení čl. 37 odst. 3 Listiny zaručujícího rovné postavení všem účastníkům v řízení, jakož i čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 11 odst. 1 věty druhé Listiny zaručující všem stejný zákonný rozsah a ochranu jejich vlastnického práva. Ústavní soud tehdy rovněž dodal, že mělo-li být přijato výhodnější postavení finančních úřadů jako správců daně v uspokojování jejich pohledávek (reprezentujících určitý veřejný zájem), takové zvýhodnění by musel zákonodárce formulovat explicitně, ústavně konformně a mělo by být i „obhajitelné“.

25. Na uvedený nález navázala řada dalších rozhodnutí konstatujících v konkrétních věcech porušení ústavně zaručených práv tehdejších stěžovatelů, správců konkursní podstaty [srov. nálezy ze dne 28. 7. 2005 sp. zn. III. ÚS 648/04 (N 145/38 SbNU 135), ze dne 24. 11. 2005 sp. zn. III. ÚS 24/05 (N 212/39 SbNU 255), ze dne 20. 12. 2005 sp. zn. II. ÚS 35/05 (N 232/39 SbNU 457), ze dne 18. 1. 2006 sp. zn. III. ÚS 41/05 (N 19/40 SbNU 147), ze dne 18. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 713/05 (N 17/40 SbNU 135), ze dne 18. 1. 2006 sp. zn. III. ÚS 658/04 (N 18/40 SbNU 141), ze dne 23. 2. 2006 sp. zn. III. ÚS 208/05 (N 46/40 SbNU 383), ze dne 31. 7. 2006 sp. zn. IV. ÚS 408/05 (N 146/42 SbNU 177) a ze dne 31. 7. 2006 sp. zn. IV. ÚS 402/05 (N 145/42 SbNU 171)].

26. V navazující plenární judikatuře pak Ústavní soud dovodil, že z čl. 11 Listiny nelze žádnou interpretací dovodit zvýšenou ochranu práv státu jako vlastníka v daňových věcech reprezentovaného správcem daně, což zapovídá jeho neodůvodněné zvýhodnění oproti konkursním věřitelům. V nálezu ze dne 2. 7. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 12/06 (N 121/50 SbNU 31; 342/2008 Sb.) Ústavní soud proto upřednostnil ústavně konformní výklad, podle kterého nemá stát jako vlastník privilegované postavení oproti konkursním věřitelům. V nálezu ze dne 9. 12. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 48/06 (N 217/51 SbNU 697; 54/2009 Sb.) pak Ústavní soud konstatoval protiústavnost ustanovení zákona o dani z přidané hodnoty zakládajícího

privilegované postavení státu v konkursním řízení, protože neumožňovalo ústavně konformní výklad.

27. Bude-li proto Ústavní soud vycházet z výkladu dosud přijatých nálezů v souvislosti se vzájemným postavením věřitelů v insolvenčním řízení, musí respektovat, že pro insolvenční řízení zásadně platí princip poměrného uspokojení, jež je zákonným vyjádřením uplatnivších se ústavních principů rovnosti v ochraně vlastnického práva a rovnosti účastníků v řízení. Tyto principy však nepůsobí absolutně, o čemž dosavadní judikatura svědčí. Nálezy sp. zn. Pl. ÚS 12/06 a sp. zn. Pl. ÚS 48/06 sice mohou vyznít kategoricky v tom smyslu, že stát jako vlastník nemůže mít za žádných okolností oproti ostatním věřitelům privilegované postavení, avšak v kontextu předcházející judikatury, zejména v tomto smyslu „pilotního“ nálezu sp. zn. I. ÚS 544/02, je zřejmé, že takové privilegované postavení je ve smyslu ústavně zaručených práv a svobod přípustné, je-li stanovené výslovně zákonem a z hlediska zásahu do ústavně zaručených práv a svobod obhajitelné. Navazující plenární judikatura z pilotního senátního rozhodnutí totiž vycházela a nijak se vůči němu nevymezila.

28. Takové pojetí ostatně odpovídá přístupu Ústavního soudu i v dalších souvislostech. Princip rovnosti znamená v obecné rovině zákaz libovůle a nejde o kategorii abstraktní, absolutní či mechanickou [srov. bod 27 nálezu ze dne 22. 1. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 54/05 (N 16/48 SbNU 167; 265/2008 Sb.)] a jakýkoliv zásah do vlastnického práva zaručeného čl. 11 odst. 1 Listiny je z hlediska ústavního pořádku přípustný jen (a právě) tehdy, je-li proveden na základě zákona a obstojí-li v testu proporcionality ve vztahu ke konkurujícímu legitimnímu ústavně chráněnému zájmu, v jehož prospěch je činěn [bod 122 nálezu ze dne 7. 12. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 20/21 (N 215/109 SbNU 318; 4/2022 Sb.)]. Absolutní není ani zásada rovnosti účastníků v řízení [bod 30 nálezu ze dne 28. 1. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 49/10 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.) či bod 37 nálezu ze dne 28. 6. 2022 sp. zn. Pl. ÚS 104/20 (N 79/112 SbNU 193; 254/2022 Sb.)].

29. Týmž závěrům svědčí též přístup Evropského soudu pro lidská práva k obdobným otázkám. V rozsudku ze dne 12. 12. 2017 ve věci *Acar a ostatní proti Turecku*, stížnost č. 26878/07, Evropský soud pro lidská práva nepovažoval za nutné určovat, zda systém založený na pořadí věřitelů v insolvenčním řízení sám o sobě představuje zásah do práva na ochranu majetku, protože neschopnost věřitelů vymoci své pohledávky od soukromého dlužníka v insolvenci nevyplývá pouze z pořadí nároků, ale závisí také na dostatku majetku v majetkové podstatě. Evropský soud pro lidská práva tak zde přiznal smluvním státům širší prostor k uvážení. Přesto, pokud by systém založený na pořadí věřitelů bylo možné považovat za zásah, měl Evropský soud pro lidská práva za to, že tento zásah by byl odůvodněný, protože byl stanovený zákonem za legitimním účelem. V kontextu insolvence je totiž podle něj pořadí věřitelů běžným znakem vnitrostátních systémů smluvních států, jehož cílem je nalézt rovnováhu mezi zájmy konkurenčních věřitelů a širšími veřejnými zájmy v situaci, kdy dlužník nemá dostatek majetku k uspokojení všech věřitelů (viz § 33 a násl. rozsudku).

30. Obdobně vyznívá rozsudek ze dne 9. 2. 2023 ve věcech *Katona a Závarský proti Slovensku*, stížnost č. 43932/19 a 43995/19; Evropský soud pro lidská práva tehdy v souvislosti s hodnocením přiměřenosti zásahu do práva na pokojné užívání majetku spočívajícího ve státem zvoleném nastavení konkursního řízení uvedl, že socioekonomický fenomén úpadku jednotlivců vyžaduje reakci ze strany státu, která může ve veřejném zájmu směřovat k stanovení zvláštního nastavení konkursního řízení. Tato skutečnost se projevuje v přiznání širokého prostoru pro uvážení státu. Výslovně tehdy rovněž uvedl, že obecně lze dát přednost splacení některých dluhů před jinými, samozřejmě za podmínek přiměřenosti takového řešení (viz § 54 až 59 rozsudku).

31. Také Soudní dvůr Evropské unie neshledává na unijní úrovni zvýhodnění veřejnoprávních věřitelů bez dalšího za neoprávněné, jsou-li jejich pohledávky vyloučeny

z oddlužení. Veřejní institucionální věřitelé totiž podle něj nejsou při vymáhání pohledávek ve stejném postavení jako věřitelé v komerčním nebo soukromém sektoru s ohledem na specifické cíle vymáhání těchto pohledávek (rozsudek ze dne 8. 5. 2024 ve věci C-20/23 *Instituto da Segurança Social a další*). Z komparativního hlediska lze rovněž poukázat na to, že v jednotlivých evropských státech sice povětšinou obecně platí zásada rovnosti věřitelů v insolvenčním řízení z hlediska pořadí uspokojení jejich pohledávek, avšak běžně se u této zásady uplatňuje celá řada výjimek, které jsou respektovány při ospravedlnění veřejným (obecným) zájmem a sledování legitimního cíle.

32. V tuzemském kontextu rovněž platí, že podle § 168 odst. 2 písm. e) insolvenčního zákona se též určuje privilegované postavení pohledávek státu, byť s časovou podmínkou vzniku po rozhodnutí o úpadku: daní, poplatků a jiných obdobných peněžitých plnění, pojistného na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti a pojistného na veřejné zdravotní pojištění. U těchto pohledávek přitom dlouhodobě doktrína ani judikatura s výslovně určeným privilegovaným postavením státu žádný problém nemá. Obdobné pravidlo ostatně obsahoval již § 31 odst. 2 písm. d) zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů. Je tedy patrné, že to jsou zejména důvody pro toto privilegované postavení státu v insolvenčním řízení a systematika zákona, která vede ke všeobecné akceptaci takového řešení. Problematický moment skutečně nebude spočívat v samotném zvýhodnění státu, ale spíše v jeho důvodech a únosné míře.

33. Absolutní zákaz privilegovaného postavení státu v insolvenčním řízení proto z ústavního pořádku České republiky nevyplývá. Zvýhodnění státu však musí být stanoveno výslovně zákonem a musí být „obhajitelné“. To ve světle výše uvedeného neznamená nic jiného, než že takové zvýhodnění musí obstát v testu proporcionality, protože půjde o otázku omezení základních práv na rovnost účastníků v řízení a rovnost ochrany vlastnického práva.

34. Posouzení přípustnosti daného zásahu podle testu proporcionality přitom sestává ze tří kroků. Prvním z nich je posouzení způsobilosti a vhodnosti naplnění účelu. Zjišťuje se, zda je konkrétní opatření způsobilé dosáhnout zamýšleného cíle, jímž je ochrana jiného základního práva, závažného veřejného zájmu nebo veřejného statku. Dále se ve druhém kroku posuzuje potřebnost a je zkoumáno, zda byl při výběru prostředků použit ten, který je k základnímu právu nejšetrnější. Konečně je hodnocena přiměřenost (v užším smyslu), tj. zda újma na základním právu není nepřiměřená ve vazbě na zamýšlený cíl. Opatření omezující základní lidská práva a svobody tedy nesmějí, jde-li o kolizi základního práva či svobody s veřejným zájmem, svými negativními důsledky převyšovat pozitiva, která představuje veřejný zájem na opatřeních [srov. za všechny bod 93 a násl. nálezu ze dne 18. 12. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 27/16 (N 200/91 SbNU 485; 51/2019 Sb.) či bod 52 nálezu ze dne 28. 5. 2024 sp. zn. Pl. ÚS 31/21 (221/2024 Sb.)].

35. V kontextu insolvenčního řízení, jehož specifikem je mnohost subjektů a omezené možnosti uspokojení jejich majetkových zájmů, které je závislé na majetku dlužníka a postavení ostatních věřitelů, je pro Ústavní soud rovněž rozhodné, aby případné zásahy státu do poměrného principu, reprezentujícího rovnost v obsahu a ochraně vlastnického práva a rovnost účastníků v řízení, nevyústily do popření samotné ekonomické či společenské podstaty insolvenčního řízení. Jinými slovy, zákonodárce musí mít ponechán určitý prostor za účelem ochrany jiných ústavně chráněných zájmů či legitimního veřejného zájmu modifikovat postavení jednotlivých věřitelů v insolvenčním řízení, včetně postavení státu (fisku). Musí však respektovat, že jde o výjimku, kterou je třeba náležitě odůvodnit a jejíž uplatnění musí být systémově udržitelné. Jde tedy o oblast, v níž má zákonodárce i při respektu k ústavním mezím širší prostor pro uvážení.

Použití obecných východisek na nynější věc

36. Privilegované postavení státu podle napadeného ustanovení se týká opravy odpočtu daně z přidané hodnoty u nedobytné pohledávky podle § 46 zákona č. 235/2004 Sb., jehož odstavec 1 písm. c) mimo jiné určuje případ nedobytné pohledávky věřitele, jehož dlužník se nachází v insolvenčním řízení (za splnění dalších tam specifikovaných podmínek); nedobytnost je zde dána právě důsledky insolvence. Nejde tedy o jakoukoli pohledávku státu ani o jakoukoli nedobytnou pohledávku. Privilegované postavení podle napadeného ustanovení se váže ke specifické situaci v souvislosti s insolvenčním řízením, v níž je věřiteli povoleno provést opravu základu daně právě z důvodu úpadku dlužníka.

Zhodnocení cíle napadené právní úpravy, jeho legitimity a vhodnosti zvoleného řešení

37. Oprávnění věřitele provést opravu základu daně u pohledávky vůči dlužníku, jenž je v insolvenci, v současné podobě rovněž zakotvil zákon č. 80/2019 Sb. Podle důvodové zprávy k témuž zákonu je cílem této právní úpravy větší harmonizace s čl. 90 a 185 směrnice Rady 2006/112/ES ze dne 28. 11. 2006 o společném systému daně z přidané hodnoty. Podle judikatury Soudního dvora totiž tato právní úprava mimo jiné vyjadřuje zásadu, podle níž je základ daně tvořen skutečně přijatým protiplněním a jejímž důsledkem je, že daňový orgán nemůže vybrat částku daně z přidané hodnoty převyšující částku, která byla samotné osobě povinné k dani z tohoto titulu zaplacena (bod 13 rozsudku ze dne 23. 11. 2017 ve věci C-246/16 *Di Maura*). Členské státy pak mají na základě těchto ustanovení povinnost snížit základ daně, a tudíž částku daně z přidané hodnoty dlužnou osobou povinnou k dani pokaždé, když osoba povinná k dani neobdrží po uzavření transakce část nebo celé protiplnění (rozsudek ze dne 8. 5. 2019 ve věci C-127/18 *A-PACK CZ*).

38. Obdobná právní úprava oprávnění věřitele provést opravu daně z přidané hodnoty u pohledávky dlužníka v insolvenčním řízení existovala mimo jiné též v již zrušeném § 44 zákona č. 235/2004 Sb., ve znění účinném do 31. 3. 2019, který byl do téhož zákona vložen zákonem č. 47/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 235/2004 Sb., o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů. Podle důvodové zprávy k zákonu č. 47/2011 Sb. se možnost opravy výše daně na výstupu u pohledávek za dlužníky (odběrateli) v insolvenčním řízení zavádí v souvislosti s negativním vývojem ekonomické situace; reaguje na ekonomickou situaci a je protikrizovým opatřením s cílem pomoci firmám, jejichž *cash-flow* snižují nedobytné pohledávky za podniky v platební neschopnosti. V důvodové zprávě se dále mimo jiné uvádí, že „návrh je plně v souladu se směrnicí Rady 2006/112/ES, [články] 90 a 185. Obdobná úprava platí nejméně ve 12 členských státech EU, tento režim je v různých formách implementován v následujících členských státech: Belgie, Lucembursko, Dánsko, Německo, Francie, Portugalsko, Irsko, Rakousko, Itálie, Řecko, Lotyšsko a Velká Británie“.

39. Je tak patrné, že cílem či účelem posuzovaného privilegovaného postavení státu v insolvenčním řízení je snížit negativní dopady pro stát v souvislosti se zajištěním daňové neutrality při plnění povinností státu vyplývajících z unijního práva a řádného výběru daně. Optikou testu proporcionality jde o legitimní cíl napadeného ustanovení [srov. bod 78 nálezu ze dne 12. 12. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 26/16 (N 227/87 SbNU 597; 8/2018 Sb.)]. Privilegované postavení takových pohledávek státu v insolvenčním řízení přitom je způsobilé dosáhnout tohoto cíle, protože právě přenesením daňové povinnosti na dlužníka, respektive zpětným neuznáním jím dříve uplatněného odpočtu daně, se zajistí, že daňová povinnost nespočívá na věřiteli, jehož pohledávku dlužník v důsledku svého úpadku nesplní, a současně tímto opatřením není zatížen veřejný rozpočet. Tedy jinými slovy, napadené ustanovení vede k tomu, aby základ daně odpovídal skutečně přijatému protiplnění a náklady na tuto transakci nenesl stát z vlastního rozpočtu.

Zhodnocení potřebnosti napadené právní úpravy

40. Jde-li o zhodnocení druhého kroku testu proporcionality, tedy potřebnosti, z argumentace navrhovatele ani dosavadní rozhodovací praxe neplyne jiné řešení, které by bylo stejně účinné, avšak šetrnější vůči postavení ostatních věřitelů v insolvenčním řízení. Neměly-li by posuzované pohledávky státu v insolvenčním řízení vedeném s dlužníkem privilegované postavení, daňovou zátěž by nesl sám stát, což by významným způsobem zasáhlo veřejné rozpočty. Ani vyžadovat plnění nadále po věřiteli by nemělo stejný účinek, protože by tím došlo k popření institutu možnosti opravy základu daně u nedobytné pohledávky, a šlo by tedy o rozpor s principem neutrality daně z přidané hodnoty.

Zhodnocení přiměřenosti v užším smyslu

41. Jde-li o třetí krok, tedy hodnocení přiměřenosti v užším smyslu, jak Ústavní soud naznačil shora, bude pro něj v tomto kontextu rozhodná zejména systémová a ekonomická udržitelnost řešení úpadku jednotlivců a dále aspekty systematiky zákona a porovnání dotčených hodnot.

42. Jde-li o hodnocení systémovosti přijatého řešení, napadené ustanovení se skutečně týká specifické situace vztahu insolvenčního dlužníka, jeho věřitele a orgánů finanční správy (srov. schéma v důvodové zprávě k čl. XVII zákona č. 80/2019 Sb.). Nejde tedy o paušální zvýhodnění typové skupiny pohledávek státu. Vznik této pohledávky rovněž přímo souvisí s úpadkem dlužníka, respektive je jeho přímým důsledkem.

43. Jak bylo rovněž nastíněno shora, daňové pohledávky jsou tradičně považovány za typické privilegované pohledávky, vznikly-li po rozhodnutí o úpadku [§ 168 odst. 2 písm. e) insolvenčního zákona]. Napadené ustanovení tedy nečiní nic jiného, než že na základě věcných důvodů rozšiřuje uplatnění tohoto přednostního postavení i na konkrétní daňovou pohledávku, která má svůj původ před rozhodnutím o úpadku. Zde se sice náhled na okamžik vzniku této pohledávky rozchází mezi judikaturou Nejvyššího soudu (viz rozsudek sp. zn. 29 ICdo 98/2015) a zákonodárcem (viz důvodovou zprávu k zákonu č. 80/2019 Sb.). Pro Ústavní soud je však z hlediska ochrany ústavně zaručených práv rozhodné pouze to, že zákonodárce napadeným ustanovením rozšířil privilegované postavení pohledávek o pohledávku další výslovně zákonem a přednesl k tomu obhajitelné důvody, které se s dosavadním stanoviskem Nejvyššího soudu věcně vypořádávají. Nejde tedy o řešení nesystémové ani o svévolný doktrinární obrat.

44. Je dále významné, že insolvenční zákon v současném znění za obdobné „privilegované“ státní pohledávky postavené na roveň pohledávkám za majetkovou podstatou určuje dále pohledávky 1. Úřadu práce České republiky za náhradu mzdy vyplacené zaměstnancům, za náhradní výživné podle jiného zákona a za prostředky odvedené podle zvláštních právních předpisů a 2. správce daně vzniklé na základě povinnosti provést opravu odpočtu daně v případě reorganizace [§ 169 odst. 1 písm. c)]. Aniž by tato opatření Ústavní soud hodnotil, protože mu to s ohledem na předmět nynějšího návrhu nepřísluší, je zjevné, že i za současného znění je samou četností privilegované postavení státu touto formou nadále skutečně výjimečné a navázané na konkrétní důvody.

45. Pozornost rovněž zasluhuje § 305 odst. 2 insolvenčního zákona, který určuje pořadí předrozvrhového uspokojování přednostních pohledávek mezi sebou. Uvedené ustanovení přitom v tomto „stupni“ nepočítá s předností pohledávek státu, a to ani těch podle napadeného ustanovení. Rovněž tyto skutečnosti Ústavnímu soudu značí, že nejde o nesystémové řešení či exces vyprazdňující princip poměrného uspokojení.

46. Z hlediska poměřování hodnot je pro Ústavní soud významné, že rovné postavení věřitelů v insolvenčním řízení, respektive insolvenční řízení samotné, má za cíl vyřešit socioekonomický problém úpadku dlužníka. Zde je pak relevantní argument, že primárním negativním jevem ve vztahu k pohledávkám ostatních insolvenčních věřitelů je počínání jejich

dlužníka, který je v úpadku. Jakkoli tento argument nijak nesnižuje relevanci (ústavní) ochrany vlastnického práva věřitelů insolvenčního dlužníka, nelze pominout, že stát zde vystupuje v roli jakéhosi zprostředkovatele řešení konfliktu těchto zájmů, které ze své povahy (mnohosti subjektů a omezených majetkových možností dlužníka v úpadku) nikdy nemohou být naplněny všechny zcela. Rozhodne-li se proto zákonodárce modifikovat zákonné nastavení řešení tohoto konfliktu a má k tomu pádné důvody, je třeba volit i jistou míru zdrženlivosti, protože jde svou podstatou o problematiku, u níž je třeba ponechat zákonodárci širší prostor pro uvážení (sub 0).

47. Naproti tomu protože skutečně nejde o plošné zvýhodnění pohledávek státu, nejeví se ani pravděpodobným, že by v důsledku rozšíření tohoto zvýhodněného postavení státu výrazně utrpěla ekonomická udržitelnost systému insolvencí jako celku. Teprve pak by totiž Ústavní soud byl oprávněn zasáhnout. Ostatně tímto směrem nemíří ani argumentace navrhovatele. Výše pohledávky státu podle napadeného ustanovení bude rovněž vždy záviset na konkrétních okolnostech dané věci. Skutečně tedy jde spíše o modifikace zákonných nuancí, které jsou ovlivněny mnoha proměnnými a u nichž je třeba respektovat širší prostor zákonodárce pro uvážení (viz též závěry Evropského soudu pro lidská práva, sub 0). Ústavní soud neshledal, že negativní jevy spojené s uplatněním napadeného ustanovení převyšují pozitiva z něj vyplývající.

48. Lze doplnit, že byť napadené ustanovení nestanoví daňovou či poplatkovou povinnost, a proto nejde o problematiku přímo spadající pod rozsah čl. 11 odst. 5 Listiny, zohledňuje rovněž Ústavní soud, že tato věc s daňovou problematikou úzce souvisí. V daňové problematice a při výkladu ústavních požadavků na ukládání daní a poplatků je Ústavní soud z povahy věci zdrženlivý; ustáleně respektuje, že čl. 11 odst. 5 Listiny vytváří prostor pro ústavně akceptovatelný zásah do vlastnického práva z důvodu veřejného zájmu, kterým je zájem na shromažďování finančních prostředků na zabezpečování různých typů veřejných statků a služeb [viz bod 40 nálezu ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 29/08 (N 89/53 SbNU 125; 181/2009 Sb.)]. Zdrženlivost Ústavního soudu v oblasti daňových zákonů se přitom při posuzování míry zásahu do majetkových práv zdaňovaných subjektů projevuje v nižší intenzitě přezkumu daňových zákonů v podobě zkoumání pouze extrémní disproporcionality daňové zátěže (resp. dopadu daně) namísto použití intenzity proporcionality v podobě příkazu k optimalizaci [srov. bod 36 nálezu ze dne 27. 2. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 15/17 (N 33/88 SbNU 457; 69/2018 Sb.)]. I tento úzce související kontext odůvodní v nynější věci vyšší míru zdrženlivosti.

49. Je také patřičné dodat, že Ústavní soud tímto rozhodnutím skutečně nijak nesnižuje význam a zejména nijak nerozporuje důvody rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, která za předchozího stavu právní úpravy upřednostnila princip poměrného uspokojení ostatních věřitelů, oproti privilegovanému postavení státu jako věřitele. Tuto rozhodovací praxi je totiž třeba chápat jako projev výkladu právní úpravy, která jej umožňovala, a to zejména z pohledu zákonnosti takového řešení. Přijal-li však zákonodárce zákonnou úpravu, která tento rámec modifikuje, musí Ústavní soud z povahy věci a vázán svou (striktně omezenou) rolí ochrany ústavnosti věc posuzovat právě toliko optikou základních práv a svobod, nikoli „prostého“ zákona. Musí rovněž respektovat ústavně zaručený princip dělby moci; v demokratickém právním státě totiž formulace obecných právních pravidel náleží primárně příslušným legislativním orgánům. I to je ostatně Ústavní soud povinen při plnění svých úkolů zohlednit.

50. Napadené ustanovení proto představuje přiměřený zásah do poměrného principu uspokojení věřitelů v insolvenčním řízení, reprezentujícího rovnost v obsahu a ochraně vlastnického práva a rovnost účastníků v řízení podle čl. 11 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny.

VII. Závěr

51. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud návrh na zrušení napadeného ustanovení zčásti zamítl jako nedůvodný podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu a zčásti odmítl jako podaný někým zjevně neoprávněným podle § 43 odst. 1 písm. c) téhož zákona (sub 0 *i. f.*).

Č. 216
Platová diskriminace začínajících soudkyň na mateřské a rodičovské dovolené
(sp. zn. Pl. ÚS 16/24 ze dne 20. listopadu 2024; 6/2025 Sb.)

Právní úprava odměňování soudců staví na principu, že se do doby rozhodné pro stanovení platového koeficientu (a tak pro růst platu) zásadně započítává (jako náhradní doba) i doba mateřské a rodičovské dovolené. Zákon stanoví i jiné náhradní doby, ty jsou však z povahy samé mnohem méně četné, případně se aktuálně vůbec neaplikují (povinná vojenská služba). Z pravidla, že se mateřská a rodičovská dovolená (a jiné náhradní doby) v souvislosti s růstem platu započítávají, stanoví zákon jedinou výjimku: pro přestup z druhého platového koeficientu do třetího, který má podle základního pravidla nastat od počátku 9. roku praxe (včetně náhradních dob), nestačí samotná délka praxe (8 let), ale současně se vyžaduje, aby soudce alespoň tři roky soudil. Právě a jedině do těchto tří let se doba mateřské a rodičovské dovolené (a ani jiné náhradní doby) nezapočítávají. Stanoví-li zákon, že pro postup z druhého platového koeficientu do vyššího musí soudce vykonávat tři roky funkci soudce, přičemž tento požadavek nelze splnit započtením náhradních dob, jde (ve vztahu k tomu, kdo získal jako soudce náhradní dobu čerpáním mateřské a rodičovské dovolené) o odlišné zacházení týkající se práva na spravedlivou odměnu za práci (zakotveného v čl. 28 Listiny základních práv a svobod) rozlišující podle „podezřelého kritéria" pohlaví (jež zahrnuje i rodičovství) a případně též i věku. Takové opatření může být ústavně souladným pouze, sleduje-li legitimní cíl a obstojí-li v testu proporcionality. To § 31 odst. 5 v textu „do níž se nezapočítávají doby uvedené v odstavci 4" zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, jde-li o mateřskou a rodičovskou dovolenou, nesplňuje, a porušuje tak zákaz diskriminace obsažený v čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 16/24 dne 20. listopadu 2024 v plénu složeném z předsedy soudu Josefa Baxy a soudkyň a soudců Lucie Dolanské Bányaiové, Josefa Fialy, Milana Hulmáka, Jaromíra Jirsy, Veroniky Křesťanové (soudkyně zpravodajka), Zdeňka Kühna, Tomáše Langáška, Jiřího Přibáně, Kateřiny Ronovské, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Davida Uhlíře, Jana Wintra a Daniely Zemanové o návrhu navrhovatele Obvodního soudu pro Prahu 10 na zrušení § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, v textu „do níž se nezapočítávají doby uvedené v odst. 4", za účasti Parlamentu jako účastníka řízení a vlády a veřejného ochránce práv jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ustanovení § 31 odst. 5 v textu „, do níž se nezapočítávají doby uvedené v odstavci 4“ zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, jde-li o mateřskou a rodičovskou dovolenou, se ruší dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní soud se v tomto nálezu zabývá posouzením ústavnosti zákonné úpravy, podle které se doba čerpání mateřské a rodičovské dovolené sice započítává do rozhodné doby pro stanovení koeficientu určujícího výši soudcovského platu, avšak současně u soudců s druhým platovým koeficientem (mezi šestým a osmým rokem právní praxe) podmiňuje postup do třetího koeficientu třemi lety výkonu funkce soudce, do kterého ale mateřskou a rodičovskou dovolenou takto započíst nelze. U soudců, kteří se (začínajícími) soudci stanou až poté, co budou mít praxi delší než 8 let, nemá mateřská a rodičovská dovolená žádný negativní vliv na růst platu a započítává se bezvýjimečně. Ústavní soud se v této souvislosti zabývá tím, zda je toto odlišné zacházení v rozporu se zákazem diskriminace podle čl. 3 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Ústavní soud se sice opět vyjadřuje k soudcovským platům, avšak zde posuzovaná věc se zásadně liší od skupiny rozhodnutí, kterými se v souvislosti se soudcovskými platy Ústavní soud v minulosti zabýval a která se týkala zásahů zákonodárce do výše platů zejména v souvislosti se stanovením platové základny a pravidel pro její výpočet. Specifická povaha platu soudců jako jedné z ústavních garancí jejich nezávislosti a z ní plynoucích ústavněprávních požadavků kladených na zásahy do platů soudců [celkem 19 rozhodnutí Ústavního soudu, od nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/99 ze dne 15. září 1999 (N 125/15 SbNU 191; 233/1999 Sb.) až po trojici nálezů ze dne 15. května 2024 – sp. zn. Pl. ÚS 4/23 (210/2024 Sb.), Pl. ÚS 15/22 (208/2024 Sb.) a Pl. ÚS 5/24 (211/2024 Sb.)] v této věci nehraje žádnou roli a není tímto nálezem dotčena.

3. Výše soudcovského platu je dána součinem platové základny a platového koeficientu. Platová základna odráží ekonomickou situaci ve společnosti. Platový koeficient zohledňuje délku započitatelné praxe, dále pak stupeň soudu, u něhož soudce svou funkci vykonává, a rovněž reflektuje, zda je soudce funkcionářem, předsedou senátu či dlouhodobě zastupuje nepřítomného soudce.

4. Délka započitatelné praxe se v platovém koeficientu nepromítá lineárně, nýbrž skokově. Po dosažení určitého počtu let praxe postoupí soudce do vyššího platového koeficientu.

5. Vedle vlastního výkonu funkce soudce se jako praxe zohledňuje i doba jiné právní praxe po získání vysokoškolského právnického vzdělání.

6. Započítávají se rovněž některé doby, kdy osoba nevykonávala právní praxi, avšak zákonodárce tuto dobu výslovně označuje také jako započitatelnou (dále též „náhradní doby“). Mezi takové doby patří i mateřská a rodičovská dovolená.

7. Přezkoumávané ustanovení stanoví, že pro přestup z druhého do třetího platového koeficientu (podle pořadí uvedeného v zákoně, tedy pro osoby od počátku šestého do konce osmého roku praxe, dále jen „druhý“ a „třetí platový koeficient“) je třeba vykonávat funkci soudce po dobu tří let, bez započtení náhradních dob.

8. Soudkyně Obvodního soudu pro Prahu 4 Mgr. Monika Ptáček Číhalová (dále jen „žalobkyně“) podala žalobu proti České republice – Obvodnímu soudu pro Prahu 4, kterou se domáhá doplacení platu za listopad a prosinec 2023, konkrétně částky 35 520 Kč (11 840 Kč

měsíčně s tím, že z platu za prosinec 2023 byla žalobkyni stržena částka vyplacená v platu za říjen 2023, proto žalovaná částka odpovídá trojnásobku 11 840 Kč). Kvůli napadenému ustanovení se jí doba strávená čerpáním mateřské a rodičovské dovolené nezapočítává do tříletého výkonu funkce soudce, kterým je podmíněn postup do třetího platového koeficientu. Má za to, že napadené ustanovení je neústavní, a proto jí náleží plat ve výši odpovídající třetímu platovému koeficientu.

9. Obvodní soud pro Prahu 10 (dále jen „obvodní soud“ či „navrhovatel“) vede řízení o této žalobě pod sp. zn. 16 C 49/2024. Obvodní soud se ztotožnil s argumentací žalobkyně, a proto se obrátil na Ústavní soud podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) s návrhem na zrušení § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb., o platu a dalších náležitostech spojených s výkonem funkce představitelů státní moci a některých státních orgánů a soudců a poslanců Evropského parlamentu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen zákon č. 236/1995 Sb.) ve slovech „do níž se nezapočítávají doby uvedené v odst. 4“.

10. Navrhovatel dále podle § 39 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., požádal o přednostní projednání věci.

II. Argumentace navrhovatele

11. Navrhovatel považuje § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. za svévoli zákonodárce. Pro způsobenou nerovnost neexistuje žádné racionální odůvodnění. Omezení růstu platu podle § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. po dobu prvních tří let od nástupu do funkce soudce dopadá pouze na začínající soudce, kteří nastoupí po ukončení 5. roku a před počátkem 9. roku rozhodné doby. V období prvních tří let od nástupu soudce do funkce by se zřejmě podle zákonodárce měl začínající soudce seznamovat s agendou a prací na soudu, a proto mu nepřísluší vyšší plat (jde o domněnku, důvodová zpráva neuvádí ničeho). Tato výjimka však nedopadá na všechny soudce, ale pouze na ty, kteří nastoupí mezi 6. a ukončeným 8. rokem právní praxe. Z tohoto důvodu je ustanovení diskriminační z důvodu věku.

12. Napadené ustanovení nadto nedává v rámci současné právní úpravy žádný smysl. Od roku 2022 je třeba předtím, než se může zájemce o funkci soudce vůbec do výběrového řízení – po absolvování magisterského studia a profesní zkoušce s předcházející potřebnou praxí – přihlásit, absolvovat minimálně roční přípravu justičního kandidáta. Ostatní možnosti, jak nahradit roční přípravnou praxi justičního kandidáta, jsou pak časově natolik náročné, že § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. na tyto soudce již často nebude ani dopadat, neboť v době nástupu do funkce budou mít započitatelnou praxi delší než 9 let.

13. Pokud již samotný § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. může být diskriminační, o to problematičtější je pak jeho část „do níž se nezapočítávají doby uvedené v odstavci 4“ dopadající především na osoby, které založí rodinu v „nevhodné“ době, neboť v tomto ustanovení zmíněná základní vojenská služba již není povinná, a výjimka ze započtu rozhodných dob podle § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 155/2000 Sb., ve spojení s § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. tak dopadá (kromě osob majících jinou omluvenou nepřítomnost v práci nepřesahující tři měsíce v kalendářním roce) zejména na rodiče pečující o děti po dobu mateřské nebo rodičovské dovolené.

14. Pokud soudce nastoupí do výkonu funkce v době, kdy se mu nezapočítá do rozhodné doby více jak 5 let praxe, nebo v době, kdy se mu započítává více jak 9 let praxe, pak podmínka uvedená v § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. na něj nedopadá vůbec, a tedy i doba mateřské a rodičovské dovolené se mu započítává do rozhodné doby bez dalšího.

15. Z údajů poskytnutých žalobkyni několika krajskými a okresními soudy je zřejmé, že na mateřskou a rodičovskou dovolenou v justici odchází zásadně ženy. Muži čerpají rodičovskou dovolenou jen zcela výjimečně (ohledně let 2019 až 2023 byla žalobkyně

zpravena o jednom soudci z okresního soudu a jednom soudci z krajského soudu). Napadené ustanovení je tak diskriminační vůči ženám a rodičkám zároveň.

16. Navrhovatel má za to, že napadené ustanovení je rozporné s čl. 1, čl. 3 odst. 1, čl. 28 a čl. 32 odst. 1 Listiny. Dále navrhovatel tvrdí, že napadené ustanovení je rozporné s právem Evropské unie, konkrétně poukázal na směrnici Evropského parlamentu a Rady (EU) 2019/1158 o rovnováze mezi pracovním a soukromým životem rodičů a pečujících osob a o zrušení směrnice Rady 2010/18/EU a směrnici Evropského parlamentu a Rady 2006/54/ES o zavedení zásady rovných příležitostí a rovného zacházení pro muže a ženy v oblasti zaměstnání a povolání.

III. Vyjádření k návrhu a replika navrhovatele

17. Ústavní soud zaslal návrh k vyjádření Parlamentu jako účastníkovi řízení (§ 69 odst. 1 zákona o Ústavním soudu) a dále vládě a veřejnému ochránci práv jako potenciálním vedlejším účastníkům řízení (§ 69 odst. 2 a 3 zákona o Ústavním soudu). Vláda i veřejný ochránce práv vstoupili do řízení jako vedlejší účastníci.

18. Ústavní soud si dále vyžádal vyjádření Soudcovské unie České republiky, z. s., (dále jen „Soudcovská unie“).

III.1 Vyjádření komor Parlamentu

19. Poslanecká sněmovna ve vyjádření shrnula průběh projednávání a schválení návrhu zákona, který byl vydán jako zákon č. 236/1995 Sb. Zákon byl schválen potřebnou většinou poslanců Poslanecké sněmovny, podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen. Poslanecká sněmovna jednala v přesvědčení, že přijatý zákon je v souladu s ústavním pořádkem. Rozhodnout o ústavnosti napadeného ustanovení ovšem náleží Ústavnímu soudu.

20. Senát ve vyjádření shrnul vývoj podoby napadeného ustanovení od roku 1995. V době, kdy byl zákon č. 236/1995 Sb. přijat, nebyl Senát dosud ustaven a jeho funkci podle čl. 106 odst. 2 Ústavy vykonávala Poslanecká sněmovna. Na přijetí novel provedených zákony č. 138/1996 Sb., 155/2000 Sb. a 626/2004 Sb. se Senát již podílel, avšak tyto novely se nedotýkaly podstaty napadeného ustanovení. Posouzení ústavnosti napadených ustanovení Senát ponechává na rozhodnutí Ústavního soudu.

III.2 Vyjádření vlády

21. Vláda navrhla, aby Ústavní soud návrh na zrušení napadeného ustanovení zamítl.

22. V úvodu vyjádření vláda připomněla, že mechanismus platových koeficientů je součástí právního řádu již od roku 1991 a současný návrh představuje první případ pochybnosti o ústavnosti napadeného ustanovení. Vláda dále upozornila, že pro splnění podmínky tříletého výkonu soudcovské funkce postačuje i výkon funkce soudce při určené kratší pracovní době a nezáleží ani na tom, jak je tato kratší pracovní doba rozvržena v týdnu. Podle vlády žalobkyně tím, že se ujala funkce soudkyně, vyjádřila svůj souhlas s podmínkami výkonu funkce soudce a mohla jim přizpůsobit i svůj osobní a rodinný život.

23. Vláda s odkazem na data Ministerstva spravedlnosti uvedla, že k 1. lednu 2024 bylo v České republice 3 055 soudců (z toho 1 812 žen). U okresních soudů je přiděleno 1 841 soudců (z toho 1 237 žen) a u krajských soudů 919 soudců (z toho 496 žen). Mateřskou a rodičovskou dovolenou čerpaly výlučně ženy a výlučně soudkyně okresních a krajských soudů. U okresních soudů šlo o 89 soudkyň a u krajských soudů o 5 soudkyň. V jednom případě bylo čerpáno neplacené volno.

24. Vláda argumentovala tím, že napadené ustanovení není v rozporu s čl. 28 ani s čl. 32 odst. 1 Listiny. Tuto argumentaci založila na testu racionality.

25. Podle vlády napadené opatření nepředstavuje zásah do samotné podstaty základního práva. Tento závěr podporuje vláda hodnocením provedeným Ústavním soudem v nálezu

sp. zn. Pl. ÚS 24/19 ze dne 24. listopadu 2020 (N 214/103 SbNU 203; 7/2021 Sb.). V něm Ústavní soud posuzoval ústavnost snížení odměny za výkon funkce uvolněného člena zastupitelstva územního samosprávného celku na 40 %. Toto opatření podle Ústavního soudu nepředstavovalo zásah do samotné podstaty základního práva. Vláda následně uvádí, o jaké částky šlo v případě různých funkcionářů, a demonstruje, že v případě soudců okresních, krajských a vrchních soudů jde o částky nižší.

26. Vláda dále zdůrazňuje, že v případě soudců jde o opatření pouze dočasné, neboť po tříletém výkonu funkce soudce je platový koeficient určen znovu, a to se započtením veškeré praxe včetně zohlednění mateřské a rodičovské dovolené.

27. Napadené ustanovení podle vlády sleduje legitimní cíl. Tím je zabránit tomu, aby začínající soudci bez jakékoliv odborné praxe nebo s praxí minimální získali nárok na zvýšení platu v případech, kdy doba praxe, se kterou se pojí první a druhý platový koeficient, nebyla naplněna skutečným výkonem funkce soudce, ač jinak šlo o doby podle § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 155/2000 Sb., započitatelné. Důvodem uvedeného postupu je, že si soudce teprve v průběhu prvních tří let výkonu funkce jakožto začínající soudce osvojuje dovednosti potřebné pro výkon funkce. U soudce, který fakticky funkci soudce v průběhu těchto let nevykonává, k rozvoji těchto dovedností nedochází, a proto není důvod, aby se u něj uskutečnil přestup do vyššího platového koeficientu. Podmínka skutečného výkonu funkce po dobu tří let zároveň podle vlády představuje pozitivní motivaci ke skutečnému výkonu funkce soudce, což má také pozitivní dopady na personální zajištění chodu soudu, zajištění zástupu, personální plánování apod.

28. Vláda se neztotožňuje ani s navrhovatelovou námitkou, že napadené ustanovení je diskriminační. Podle vlády nejde o diskriminaci ani mezi soudci navzájem, ani mezi soudci a jinými veřejnými zaměstnanci.

29. Vláda považuje za nezbytné zdůraznit, že § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. ve svém celku dopadá nejen na uznávání náhradních dob podle § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 155/2000 Sb., nýbrž plošně na další soudce vykonávající funkci bez rozsáhlejší zkušenosti s výkonem funkce soudce. Toto ustanovení se tak týká rovněž případných tzv. bočních vstupů do justice (jmenování nových soudců, kteří původně vykonávali jiné právnické povolání a zároveň nemají započitatelnou praxi delší než 8 let). Bude-li nyní projednávanému návrhu vyhověno, dojde k paradoxní situaci. Na osoby, které přišly do justice po předchozím výkonu advokacie či jiné právnické profese a jejich celková právní praxe je kratší než 8 let, se uplatní § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. a budou muset vykonávat funkci soudce po dobu tří let, aby postoupily do dalšího platového koeficientu. Naproti tomu osoby v podobném postavení jako žalobkyně budou moci uplatnit dobu podle § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb. ve znění zákona č. 155/2000 Sb., a postoupí do dalšího platového koeficientu, aniž by fakticky vykonávaly funkci soudce po delší dobu.

30. Ač u jiného veřejného zaměstnance po ukončení mateřské či rodičovské dovolené může dojít k postupu do dalšího platového stupně i bez tříletého skutečného výkonu funkce, tento postup má na celkovou výši platu zaměstnance méně významný dopad, než je tomu v případě soudců. To je dáno odlišnými platovými tabulkami, kvůli nimž roste plat veřejných zaměstnanců spíše lineárně, v řádu stovek korun, kdežto v případě soudcovského platu jde o skokový nárůst v řádu tisíců korun. Zároveň nelze bezprostředně po návratu z mateřské či rodičovské dovolené počítat s nárůstem ostatních složek platu veřejného zaměstnance (osobní příplatek, nepravidelné odměny atd.), jelikož ty jsou mnohdy navázané na splnění určitých výkonnostních či jiných kariérních milníků (např. v návaznosti na služební hodnocení státního zaměstnance). Proto nelze podle vlády považovat postup v rámci soudcovských platových koeficientů a platových stupňů ostatních veřejných zaměstnanců za zcela srovnatelný. Odlišné zacházení mezi soudci a ostatními veřejnými zaměstnanci tak nepředstavuje nedůvodnou diskriminaci, nýbrž legitimní rozdílné zacházení na základě objektivních důvodů.

31. K argumentům navrhovatele, že napadené ustanovení může být v rozporu i s unijním právem, vláda upozorňuje, že pro řešení těchto pochybností slouží institut položení předběžné otázky Soudnímu dvoru, a nikoliv řízení před Ústavním soudem.

III.3 Vyjádření veřejného ochránce práv

32. Veřejný ochránce práv uvedl, že se ve své praxi dosud nezabýval stížností, která by namítala diskriminaci z důvodu použití přezkoumávaného ustanovení.

33. Ustanovení dopadá na osoby, které mezi 6. a ukončeným 8. rokem započitatelné praxe z některých zákonem předvídaných důvodů nevykonávají po určitý čas funkci soudce. Veřejný ochránce práv má za to, že nejčastěji půjde o osoby, které funkci soudce nevykonávají z důvodu mateřské či rodičovské dovolené.

34. Ostatní případy, na které dopadá přezkoumávané ustanovení, se týkají výkonu základní vojenské služby, dlouhodobé nemoci a ošetřování člena rodiny. K výkonu základní vojenské služby veřejný ochránce práv uvedl, že není třeba se jím zabývat, neboť základní vojenská služba byla zrušena od roku 2003. U ostatních důvodů veřejný ochránce práv uvedl, že se budou častěji týkat osob, které budou mít více let započitatelné praxe, a přezkoumávané ustanovení na ně tak nedopadne.

35. Osobami čerpajícími mateřskou či rodičovskou dovolenou jsou v České republice ve výrazné většině případů ženy. Zároveň lze očekávat, že budou typicky ve věku 30 až 35 let. Tento interval je zdola omezen věkem požadovaným pro jmenování soudcem, horní hranici pak představují biologická omezení, neboť podle vědecké studie, na kterou veřejný ochránce práv odkázal, je ve vyšším věku výrazně menší pravděpodobnost, že se ženě podaří počít a donosit zdravé dítě.

36. Může tak jít o tzv. průsečíkovou diskriminaci, neboť přezkoumávané ustanovení dopadá na skupinu osob, které jsou zároveň charakterizovány věkem, pohlavím a rodičovstvím.

37. Veřejný ochránce práv na popsanou situaci aplikoval test diskriminace. Měl za splněné, že s jednotlivci je ze zakázaného důvodu zacházeno odlišně k jejich tíži oproti srovnatelným jednotlivcům. Vyšel z toho, že soudcům ve znevýhodněné skupině je znemožněno pro účely určení platového koeficientu zohlednit „fiktivní“ doby, kdežto ostatní soudci tuto možnost mají.

38. Přezkoumávané opatření podle veřejného ochránce práv sleduje legitimní cíl. Tento cíl souvisí s veřejným zájmem na tom, aby mimořádně zodpovědnou roli soudců vykonávaly osoby s adekvátní odbornou praxí. Současně souvisí se zájmem na tom, aby soudci byli odměňováni v návaznosti na dosaženou praxi a odbornost. Veřejný ochránce práv upozornil na to, že tento zájem za legitimní ve své judikatuře považuje i Soudní dvůr.

39. Tohoto legitimního cíle však zákonodárce podle veřejného ochránce práv dosahuje způsobem obsahujícím řadu nelogičností, což vyvolává pochybnosti, zda byly zvoleny rozumné a přiměřené prostředky.

40. Za hlavní nelogičnost má veřejný ochránce práv skutečnost, že přezkoumávané ustanovení nedopadá na všechny začínající soudce, nýbrž pouze na ty, kteří absolvovali jednu z možných kariérních cest, a kvůli tomu doba čerstvě po nástupu do funkce soudce v jejich případě spadá mezi 6. a 9. rok započitatelné praxe. Po novele provedené zákonem č. 218/2021 Sb., kterým se mění zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, je tomu tak podle veřejného ochránce práv tím spíše, neboť dostatečnou odbornost i praxi budoucího soudce má garantovat roční odborná příprava justičního kandidáta.

41. Přezkoumávané ustanovení je podle veřejného ochránce práv rozporné s čl. 1 Listiny, případně s čl. 3 odst. 1 ve spojení s čl. 28 Listiny. Proto navrhl veřejný ochránce práv přezkoumávané ustanovení zrušit.

III.4 Vyjádření Soudcovské unie

42. Soudcovská unie se ztotožnila s argumenty navrhovatele, a to ve vztahu k § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. jako celku. Soudcovská unie považuje za legitimní podmínit růst platového koeficientu skutečným výkonem funkce soudce, avšak citované ustanovení tak činí výlučně ve vztahu k soudcům, kteří nastoupili do funkce se započtenou dobou praxe od počátku 6. do konce 8. roku. Pro zařazení do vyššího platového koeficientu rovnou ani pro další postup mezi vyššími platovými koeficienty již délka skutečného výkonu funkce soudce rozhodná není.

43. Citované ustanovení tak přináší nerovnost mezi příslušnou skupinou soudců a ostatními soudci. Ujme-li se někdo funkce soudce mezi 6. a 8. rokem své celkové praxe, bude jeho postup do vyššího platového koeficientu podmíněn tříletým výkonem funkce soudce. Avšak ujme-li se táž osoba funkce soudce první den 9. roku své celkové praxe, je zařazena přímo do vyššího platového koeficientu, ač funkci soudce nikdy nevykonávala. V krajním případě může odlišné zacházení trvat téměř tři roky. K tomu dojde, ujme-li se jedna osoba funkce soudce poslední den 8. roku své celkové praxe a jiná osoba první den 9. roku své celkové praxe. První osoba potom bude potřebovat tříletý výkon funkce soudce k tomu, aby postoupila do platového koeficientu, v němž je druhá osoba od počátku svého výkonu funkce soudce.

44. Tím méně logické je pak napadené ustanovení v části týkající se započtu mateřské a rodičovské dovolené. Čerpá-li někdo mateřskou či rodičovskou dovolenou před nástupem do funkce soudce, započte se mu tato doba v plném rozsahu při určení platového koeficientu. Dosáhne-li díky tomu devíti let praxe, postoupí rovnou do 3. platového koeficientu, ač dosud funkci soudce vůbec nevykonával. Naproti tomu ujme-li se někdo funkce soudce mezi 6. a 8. rokem své celkové praxe a teprve následně nastoupí na mateřskou či rodičovskou dovolenou, nejenže potřebuje tříletý výkon funkce soudce pro postup do 3. platového koeficientu, navíc se mu do těchto tří let nezapočte mateřská ani rodičovská dovolená.

45. Při zohlednění minimálního věku pro jmenování soudcem, obvyklé délky studia, potřebné praxe pro vykonání justiční či jiné profesní zkoušky je zřejmé, že přezkoumávané ustanovení dopadá na začínající soudce, avšak nikoliv na všechny. Záleží ve výsledku na tom, jak rychle či pomalu se jim podaří uspět při výběru a ujmout se výkonu funkce soudce. Není přitom podle Soudcovské unie žádného důvodu, aby po nástupu k výkonu funkce platily jiné, z hlediska platu výhodnější podmínky pro soudce, kteří v období mezi počátkem 6. a koncem 8. roku své celkové praxe získávali „nesoudcovskou“ (advokátní, asistentskou apod.) praxi, než pro soudce, kteří ve stejném období získávali praxi již výkonem samotné funkce soudce. Citované ustanovení pak může mít navíc (opět poměrně paradoxně) i ten efekt, že uchazeče o funkci soudce v období mezi 6. a 8. rokem jejich praxe motivuje nástup k výkonu funkce soudce oddálit do započetí 9. roku jejich praxe, a to např. i ve fázi po jmenování a složení slibu.

46. Soudcovská unie proto navrhla vyhovět návrhu na zrušení napadeného ustanovení.

III.5 Replika navrhovatele

47. Ústavní soud zaslal vyjádření na vědomí navrhovateli a poskytl mu možnost repliky. Navrhovatel této možnosti využil. Ztotožnil se s vyjádřeními veřejného ochránce práv a Soudcovské unie, že napadené ustanovení je rozporné s ústavním pořádkem. K vyjádření vlády navrhovatel poznamenal, že tzv. boční vstup bývá výjimkou, neboť většina soudců získává praxi výlučně v justici.

IV. Upuštění od ústního jednání

48. Ústavní soud dospěl k závěru, že od ústního jednání nelze očekávat další objasnění věci a že není potřebné ani provést dokazování. Proto podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl bez nařízení ústního jednání.

V. Znění napadeného ustanovení

49. Předmětem přezkumu je § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. v rozsahu textu „, do níž se nezapočítávají doby uvedené v odstavci 4“.

50. Pro snazší porozumění kontextu Ústavní soud uvádí celé znění § 31 zákona č. 236/1995 Sb. včetně nadpisu:

„§ 31

Způsob určení platového koeficientu

(1) Do doby stanovené v § 28 odst. 1 pro určení platového koeficientu (dále jen ‚rozhodná doba´) se započítává

a) doba výkonu funkce justičního čekatele a justičního kandidáta,

b) doba výkonu funkce soudce,

c) soudcem prokázaná doba jiné právní praxe po získání právnického vysokoškolského vzdělání.

(2) Doba, po kterou soudce nemohl vykonávat tuto funkci z důvodů uvedených ve zvláštním zákoně,[6] se posuzuje jako doba podle odstavce 1 písm. b).

(3) Z důvodů hodných zvláštního zřetele může ministr spravedlnosti započíst i jiné doby, než jsou uvedeny v odstavcích 1 a 2.

(4) Do rozhodné doby se započítává také doba

a) výkonu vojenské základní (náhradní) služby a civilní služby v rozsahu stanoveném zvláštním zákonem pro výkon vojenské základní (náhradní) služby,

b) mateřské a rodičovské dovolené nebo trvalé péče o dítě nebo děti v rozsahu odpovídajícím délce mateřské a rodičovské dovolené platné v době této péče podle zvláštních předpisů,[7] pokud se soudce současně nepřipravoval v denním studiu[8] na povolání, nebo doba osobní péče o dlouhodobě těžce zdravotně postižené nezletilé dítě, které vyžadovalo mimořádnou péči, pokud nebylo umístěno v ústavu pro takové děti, nejvýše však v celkovém rozsahu šesti let a

c) doba jiné omluvené nepřítomnosti v práci nepřesahující tři měsíce v kalendářním roce.

(5) Při hodnocení rozhodné doby pro zvýšení platového koeficientu soudci okresního soudu z 1,01 na 1,14, krajského soudu z 1,09 na 1,26 a vrchního soudu z 1,17 na 1,33 lze postupovat podle předchozích ustanovení pouze za podmínky, že soudce v jejím průběhu skutečně vykonával funkci soudce nejméně po dobu tří let**, do níž se nezapočítávají doby uvedené v odstavci 4**. Do splnění podmínky stanovené ve větě první náleží soudci okresního soudu plat určený z platové základny platovým koeficientem ve výši 1,01, krajského soudu ve výši 1,09 a vrchního soudu ve výši 1,17; po jejím splnění se rozhodná doba určí podle postupu stanoveného v odstavcích 1 až 4.

(6) Soudci se započítají ke dni účinnosti tohoto zákona do rozhodné doby všechny doby, které byly započteny podle předchozích předpisů.“

a dále s posuzovanou věcí související část § 28 odst. 1 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 626/2004 Sb., včetně nadpisu:

„§ 28

Plat

(1) Soudci náleží plat určený z platové základny platovým koeficientem, který se stanoví podle počtu let započtené doby pro soudce

okresního soudu	krajského soudu	vrchního soudu	
0,88	0,96	1,05	do ukončení 5. roku
1,01	1,09	1,17	od počátku 6. roku
1,14	1,26	1,33	od počátku 9. roku
1,22	1,35	1,47	od počátku 12. roku

…“.

VI. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

51. Ústavní soud nejprve posoudil, zda jsou naplněny procesní předpoklady řízení.

52. Podle § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu je soud oprávněn podat návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení v souvislosti se svou rozhodovací činností podle čl. 95 odst. 2 Ústavy. Podle tohoto ustanovení soud předloží věc Ústavnímu soudu, dojde-li k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem.

53. Tuto úpravu Ústavní soud ustáleně vykládá tak, že soud je oprávněn navrhnout zrušení takového zákona či jeho ustanovení, jehož použití v dané věci je bezprostřední a nevyhnutelné. Zákon (jeho ustanovení) musí bránit tomu, aby bylo dosaženo ústavně konformního výsledku řízení. Nepostačuje tedy hypotetická možnost použití či jiné širší souvislosti zákona (jeho ustanovení) s věcí řešenou obecným soudem [usnesení sp. zn. Pl. ÚS 39/2000 ze dne 23. října 2000 (U 39/20 SbNU 353) a nálezy sp. zn. Pl. ÚS 3/06 ze dne 6. března 2007 (N 41/44 SbNU 517; 149/2007 Sb.), bod 26; sp. zn. Pl. ÚS 49/10 ze dne 28. ledna 2014 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.), bod 17; sp. zn. Pl. ÚS 15/16 ze dne 16. května 2018 (N 95/89 SbNU 409; 116/2018 Sb.), bod 32].

54. Ústavní soud v usnesení sp. zn. Pl. ÚS 12/08 ze dne 2. prosince 2008 (U 12/51 SbNU 823) vyslovil, že namítá-li obecný soud v návrhu na zrušení zákona, že napadené ustanovení je (vedle rozporu s ústavním pořádkem) rovněž v rozporu s právem Evropské unie, nehledě na to, zda pro tento závěr předkládá argumenty, musí za takové situace rozhodnout na prvním místě na základě požadavků stanovených rozsudkem Soudního dvora *Simmenthal II* (*Amministrazione delle Finanze dello Stato v Simmenthal SpA* ze dne 9. března 1978, 106/77) o nepoužitelnosti napadeného ustanovení pro jeho rozpor s právem Evropské unie. „Ústavní soud ponechává zcela na úvaze obecného soudu, zda se primárně bude zabývat zkoumáním rozporu zákonného ustanovení, které má aplikovat, s právem Evropských společenství, anebo se zaměří na zkoumání rozporu s ústavním pořádkem České republiky.“ (bod 34 citovaného usnesení). Pokud se však primárně zaměří na zkoumání souladu s právem Evropské unie a tvrdí před Ústavním soudem, že zkoumané ustanovení zákona s ním je v rozporu, musí z tohoto svého přesvědčení vyvodit důsledky v souladu s požadavky judikatury Soudního dvora. V takovém případě pak navrhující soud nesplňuje podmínky pro aktivní legitimaci k podání návrhu na zrušení zákona nebo jeho jednotlivého ustanovení podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, resp. § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, a jeho návrh musí být Ústavním soudem odmítnut jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným.

55. Tento právní názor ovšem nelze mechanicky aplikovat tak, že by každá zmínka o právu Evropské unie obsažená v návrhu nutně vedla k závěru, že předkládající soud je neoprávněným navrhovatelem.

56. V nynější věci navrhovatel založil svou argumentaci primárně na tvrzení rozporu napadeného ustanovení s ústavním pořádkem. Myšlenka, že by napadené ustanovení mohlo být v rozporu rovněž s právem Evropské unie, je uvedena pouze jako podpůrný argument. Není proto důvod, aby Ústavní soud přezkum neprováděl.

57. Zároveň platí, že obvodní soud v nyní přerušeném řízení rozhoduje o tom, zda má žalobkyně nárok na doplatek platu za měsíce listopad a prosinec 2023. Výše soudcovského platu se odvíjí od platového koeficientu. Pro určení platového koeficientu žalobkyně je vzhledem k délce její praxe rozhodné, zda se doba, kterou po jmenování soudcem strávila na mateřské a rodičovské dovolené, započítává do doby tříletého výkonu funkce soudce požadované zákonem pro postup do třetího koeficientu. Podle napadeného ustanovení se tato doba nezohlední při postupu z druhého do třetího platového koeficientu. Použití tohoto ustanovení je tedy bezprostřední a nevyhnutelné a brání dosažení výsledku, který obvodní soud pokládá za ústavně konformní.

58. Obvodní soud sice nenavrhuje zrušit slovo „skutečně“ obsažené v § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb., avšak bude-li vyhověno návrhu obvodního soudu a bude zrušena pasáž, „do níž se nezapočítávají doby uvedené v odstavci 4“, bude nezbytné vykládat zbylou část § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. tak, že za skutečný výkon funkce soudce musí být považovány i náhradní doby.

59. Obvodní soud je tudíž aktivně legitimován k podání návrhu na zrušení § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. ve slovech „do níž se nezapočítávají doby uvedené v odstavci 4“. Zároveň ovšem platí, že pro účely řízení před navrhovatelem není výjimečně třeba rušit napadené ustanovení jako celek. Z dob uvedených v § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 155/2000 Sb., se žalobkyně týká výlučně mateřská a rodičovská dovolená. Není tak třeba zkoumat ústavnost vyloučení jiných dob vypočtených v § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 155/2000 Sb. Z tohoto důvodu v konkrétní věci postačuje případné vyhovění návrhu jen rozsahovým výrokem, tedy jen ohledně (ne)započítávání doby mateřské a rodičovské dovolené, nikoli i dalších náhradních dob.

VII. Přezkum procedury přijetí napadeného ustanovení

60. Ústavní soud se dále zabýval tím, zda napadené ustanovení bylo přijato v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem (§ 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.).

61. Zákon č. 236/1995 Sb. byl přijat Parlamentem. V době přijímání zákona dosud nebyl ustaven Senát, proto podle čl. 106 odst. 2 Ústavy o návrhu zákona rozhodovala výlučně Poslanecká sněmovna. To však bylo v souladu s ústavním pořádkem, proto je třeba uzavřít, že napadené ustanovení bylo přijato v mezích Ústavou stanovené kompetence.

62. Napadené ustanovení je součástí textu zákona č. 236/1995 Sb. již od jeho přijetí. V průběhu let se novelami měnil text § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb., jehož je napadené ustanovení součástí, i text § 31 odst. 4 téhož zákona, na který napadené ustanovení odkazuje. Tyto změny se však netýkaly podstaty napadeného ustanovení. Na osoby ve stejném postavení jako žalobkyně by se napadené ustanovení po celou dobu své dosavadní účinnosti použilo stejně. Tedy mělo by za následek, že doba čerpání mateřské a rodičovské dovolené by se nezohlednila při posuzování délky doby výkonu funkce soudce potřebné pro postup do platového koeficientu určeného soudcům s devíti a více lety započitatelné praxe.

63. Návrh zákona byl předložen jako návrh skupiny poslanců v prvním volebním období Poslanecké sněmovny. Byl projednáván jako sněmovní tisk 1820. Návrh zákona byl schválen na 34. schůzi Poslanecké sněmovny dne 26. září 1995. Ze 139 přítomných poslanců bylo 114 pro, 12 proti. Schválený zákon byl následně podepsán prezidentem republiky a předsedou vlády a byl dne 26. října 1995 vyhlášen ve Sbírce zákonů.

64. Navrhovatel nepředložil žádné argumenty týkající se pravomoci Parlamentu přijmout zákon obsahující napadené ustanovení či průběhu legislativního procesu.

65. Ústavní soud uzavírá, že napadené ustanovení bylo přijato v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

VIII. Přezkum obsahu napadeného ustanovení

66. Ústavní soud se nezabýval podpůrnými námitkami navrhovatele stran rozporu napadeného ustanovení s právem Evropské unie. Ústavnímu soudu, jakožto soudnímu orgánu ochrany ústavnosti, přísluší „pouze“ posoudit, zda napadené ustanovení není v rozporu s ústavním pořádkem (viz shora body 54 až 56).

67. Z argumentace navrhovatele a ostatních obdržených vyjádření se podávají dva základní argumenty, kvůli nimž by napadené ustanovení mohlo být rozporné s ústavním pořádkem. Napadené ustanovení může být diskriminační a rovněž může porušovat

čl. 28 Listiny. Ústavní soud se nejprve zabývá námitkou, že napadené ustanovení je rozporné se zákazem diskriminace. Dospěje-li k závěru, že takový rozpor je, není již třeba zkoumat porušení čl. 28 Listiny.

68. Rovnost v právech je kategorií relativní, nikoliv absolutní (viz nález Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky sp. zn. Pl. ÚS 22/92 ze dne 8. října 1992, publikovaný pod č. 11 ve Sbírce usnesení a nálezů Ústavního soudu České a Slovenské Federativní Republiky). Uvažovat v kategorii rovnosti lze pouze v relaci mezi nejméně dvěma subjekty ve stejném, resp. srovnatelném postavení. Zatímco zpravidla není těžké stanovit, zda právní úprava zachází se dvěma situacemi rozdílně nebo stejně, zcela klíčovým krokem pro aplikaci všeobecné zásady rovnosti je stanovit, zda jsou dvě situace, s nimiž právo zachází odlišně, vskutku srovnatelné, tedy zda jsou relevantně podobné. To si vyžaduje analýzu opírající se o kritérium relevance [nález sp. zn. Pl. ÚS 50/06 ze dne 20. listopadu 2007 (N 196/47 SbNU 557; 18/2008 Sb.), bod 19].

69. Ústavní soud v obecné rovině připustil zákonem založenou nerovnost, avšak pouze za předpokladu, že ji lze odůvodnit na základě ústavně akceptovatelných hledisek. Nepřijatelné je založit nerovnost svévolně (nerovnost neakcesorická) nebo konstruovat nerovnost tak, že bude představovat zásah do některého ze základních práv (nerovnost akcesorická) [srov. např. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 7/03 ze dne 18. srpna 2004 (N 113/34 SbNU 165; 512/2004 Sb.) nebo sp. zn. Pl. ÚS 17/11 ze dne 15. května 2012 (N 102/65 SbNU 367; 220/2012 Sb.)].

70. Rozlišování akcesorické a neakcesorické rovnosti má svůj význam zejména při aplikaci Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Zákaz diskriminace zakotvený v čl. 14 Úmluvy je totiž pouze akcesorickou rovností, neboť zaručuje rovné zacházení při užívání práv a svobod přiznaných Úmluvou. Neakcesorickou rovnost zaručuje čl. 1 protokolu č. 12 k Úmluvě, který však Česká republika neratifikovala. Proto je při aplikaci Úmluvy Evropským soudem pro lidská práva klíčové, zda jde o akcesorickou či neakcesorickou rovnost, neboť nesplnění podmínek pro aplikaci akcesorické rovnosti v čl. 14 Úmluvy má za následek odmítnutí stížnosti jako nepřijatelné podle čl. 35 odst. 3 písm. a) Úmluvy pro neslučitelnost stížnosti s čl. 14 Úmluvy *ratione materiae* (srov. rozhodnutí velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Gratzinger a Gratzingerová proti České republice*, stížnost č. 39794/98, body 68–77).

71. V podmínkách českého právního řádu je ústavní právo na rovné zacházení zaručeno jednak v čl. 1 Listiny jako samostatné základní právo, jehož se lze domáhat přímo a bez dalšího (rovnost neakcesorická), jednak jako základní právo podmíněné, jehož se lze domáhat podle čl. 3 odst. 1 Listiny jen ve spojení s tvrzeným zásahem do jiného základního práva či svobody chráněné Listinou (rovnost akcesorická).

72. Jak bylo vyloženo již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 18/15 ze dne 28. června 2016 (N 121/81 SbNU 889; 271/2016 Sb.), bodech 99 až 102, jelikož Ústavní soud ve své judikatuře připustil vedle ústavní ochrany rovnosti v základních právech podle čl. 3 odst. 1 Listiny též ústavní ochranu rovnosti ve všech právech, resp. obecný zákaz libovůle podle čl. 1 Listiny, nemá samo rozlišování akcesorické či neakcesorické rovnosti v řízení o kontrole právních předpisů před Ústavním soudem rozhodující význam. Všechny možné námitky opřené o čl. 3 odst. 1 Listiny jsou vždy normativně „pokryty“ ustanovením čl. 1 Listiny, jehož působnost je z povahy věci širší. Intenzita ústavního přezkumu proto není primárně závislá na skutečnosti, zda k nerovnému zacházení dochází ve vztahu k jinému ústavně zaručenému právu (akcesoricky), či nikoli (neakcesoricky). Klíčovým je zejména důvod odlišného zacházení, tedy stanovený rozlišovací znak, a zároveň konkrétní právo či statek, ohledně kterého je odlišně zacházeno. Tomu pak musí odpovídat nároky kladené Ústavním soudem na zdůvodnění legitimity (ospravedlnění) odlišného zacházení [shodně nálezy sp. zn. Pl. ÚS 15/17 ze dne 27. února 2018 (N 33/88 SbNU 457; 69/2018 Sb.), body 50 až 52; sp. zn. Pl. ÚS

5/19 ze dne 1. října 2019 (N 168/96 SbNU 144; 303/2019 Sb.), bod 51; sp. zn. Pl. ÚS 24/19 ze dne 24. listopadu 2020 (N 214/103 SbNU 203; 7/2021 Sb.), body 54 a 55; sp. zn. Pl. ÚS 106/20 ze dne 9. února 2021 (N 25/104 SbNU 288; 123/2021 Sb.), bod 57; sp. zn. Pl. ÚS 17/22 ze dne 21. února 2023 (90/2023 Sb.), bod 79].

73. Při přezkumu, zda nedošlo k porušení práva na rovné zacházení z důvodu rozlišovacích kritérií užitých v právní úpravě, je třeba posoudit, zda:

1. jde o srovnatelné jednotlivce nebo skupiny;
2. je s nimi nakládáno odlišně a na základě jakého důvodu;
3. jde odlišné zacházení daným jednotlivcům nebo skupinám k tíži (uložením břemene nebo odepřením dobra);
4. je toto odlišné zacházení ospravedlnitelné, tedy
   a) sleduje legitimní cíl a
   b) je přiměřené.

74. To, jak intenzivní bude přezkum přiměřenosti odlišného zacházení [krok 4b)], přitom bude záviset především na uplatněném důvodu odlišného zacházení a dále na tom, jakého konkrétního práva či statku se odlišné zacházení týká. Při odlišném zacházení z tzv. podezřelých důvodů (*suspect classification*), resp. důvodů týkajících se osobních charakteristik jednotlivce majících úzký vztah k ochraně důstojnosti člověka, je potřeba klást na zdůvodnění odlišného zacházení velmi přísné nároky. Naopak bude-li důvodem odlišného zacházení (rozlišujícím znakem) kritérium běžně a nezbytně používané v určité oblasti právní regulace (např. výše či struktura příjmu v daňovém zákonodárství), byť by se odlišné zacházení dotýkalo jiného základního práva, bude intenzita ústavního přezkumu nízká (nález sp. zn. Pl. ÚS 15/17, bod 52).

75. Ústavní soud vychází z toho, že i na soudce se vztahuje právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci zakotvené v čl. 28 Listiny [nález sp. zn. Pl. ÚS 20/15 ze dne 19. července 2016 (N 127/82 SbNU 61), body 85 až 89]. Proto napadené ustanovení představuje odlišování týkající se práva na spravedlivou odměnu za práci podle čl. 28 Listiny.

76. Je tak třeba dále posoudit, zda k odlišnému zacházení dochází z ústavně kvalifikovaného zakázaného důvodu (čl. 3 odst. 1 Listiny).

77. Pro posouzení je klíčové určení srovnatelného jednotlivce, s nímž má být srovnávána žalobkyně a ostatní osoby, na něž napadené ustanovení dopadá. V tomto směru lze přisvědčit vyjádření veřejného ochránce práv, že rozhodující je (ne)možnost posoudit náhradní dobu jako výkon soudcovské praxe.

78. Zákonodárce učinil rozhodnutí, že na náhradní doby se pro účely určení platového koeficientu hledí stejně jako na výkon funkce soudce. Napadeným ustanovením následně toto rozhodnutí částečně relativizoval tím, že určil, že soudci, kteří mají právní praxi kratší než (dokončených) 8 let, musí pro účely postupu do třetího (případně čtvrtého – viz dále) platového koeficientu skutečně vykonávat funkci soudce nejméně tři roky, přičemž do této tříleté doby se náhradní doby nezapočítávají. Osoby, které získaly praxi výkonem funkce soudce, jsou srovnatelné s osobami, které získaly náhradní doby, neboť obecně platí pravidlo obsažené v § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 155/2000 Sb., že náhradní doby se považují za praxi.

79. V době přijetí napadeného ustanovení byl minimální věk pro jmenování soudcem 25 let. Ten, kdo po absolvování magisterského studia začal působit v justici a dosáhl v nejkratší možné době jmenování soudcem, mohl stihnout vykonávat funkci soudce tři roky i strávit dva roky čerpáním mateřské a rodičovské dovolené a po dosažení 8 let započitatelné praxe postoupit do třetího platového koeficientu.

80. Po zavedení minimálního věku 30 let pro jmenování soudcem má napadené ustanovení radikálně odlišný účinek. Praxe získaná před dosažením věku 30 let se sice započítává do celkové praxe, avšak nepřispívá ke splnění podmínky § 31 odst. 5 zákona

č. 236/1995 Sb., jež vyžaduje pro postup do třetího platového koeficientu tříletý výkon funkce soudce. Ustanovení tak typicky dopadá na ženy, které se rozhodly pro kariéru v justici, neodložily mateřství na vyšší věk a do tří let od jmenování soudkyní nastoupily na mateřskou a následně rodičovskou dovolenou. Jde tedy o ženy, které se ujaly funkce soudkyně, jejichž celková právní praxe (včetně případných náhradních dob) nedosáhla délky 8 let a na mateřskou či rodičovskou dovolenou nastoupily do tří let od jmenování soudkyní. Tyto ženy tak budou typicky ve věku mezi 30 a 33 lety.

81. Osoby, s nimiž je zacházeno méně výhodně tím, že mateřskou a rodičovskou dovolenou nemohou uplatnit jako součást tříletého výkonu funkce soudce požadovaného pro postup do třetího platového koeficientu, neboť ji čerpaly již jako soudci před devátým rokem své praxe (zpravidla mezi šestým a osmým, avšak výjimečně i v pátém roce), jsou typicky ženy. Mateřskou dovolenou mohou čerpat výlučně ženy, rodičovskou dovolenou mohou čerpat i muži, ale (nejen) v justici ji čerpají téměř výhradně ženy, což ukazují i data prezentovaná vládou. Osoby, s nimiž je zacházeno méně výhodně, jsou definovány společně charakteristikami věku, pohlaví a rodičovství. Kritérium pohlaví je výslovně uvedeno v čl. 3 odst. 1 Listiny. Součástí pojmu jiného postavení v tomtéž článku je rovněž charakteristika věku [např. nález sp. zn. II. ÚS 1609/08 ze dne 30. dubna 2009 (N 105/53 SbNU 313)]. Rozdílné zacházení z důvodu rodičovství se typicky považuje za diskriminaci z důvodu pohlaví [srov. § 2 odst. 4 zákona č. 198/2009 Sb., o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací a o změně některých zákonů (antidiskriminační zákon)].

82. V důvodové zprávě k zákonu č. 236/1995 Sb. se výslovně neuvádí, jaký sleduje napadené ustanovení cíl. Lze však přisvědčit vyjádřením vlády, veřejného ochránce práv i Soudcovské unie, že tímto cílem je zajistit, aby začínající soudci (tedy ti, kteří byli nově do funkce ustanoveni) předtím, než jim vznikne nárok na vyšší plat, po určitou dobu funkci soudce skutečně vykonávali a s činnostmi vykonávanými u soudu se podrobně seznámili (jinak řečeno, přestali být začínajícími soudci). Takový cíl lze označit za legitimní.

83. Napadené ustanovení se týká jiného základního práva (práva na spravedlivou odměnu za práci podle čl. 28 Listiny). Právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci patří mezi práva vypočtená v čl. 41 odst. 1 Listiny. Toto ustanovení, podle něhož se práv uvedených v čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 až 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a 35 Listiny je možno domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí, vyjadřuje přesvědčení ústavodárce, že úprava sociálních práv je legitimním předmětem politického zápolení (tzn. je primárně v rukou zákonodárce) a pouze sekundárně a v omezené míře lze ústavní garance sociálních práv považovat za otázku judiciální [nález sp. zn. Pl. ÚS 54/10 ze dne 24. dubna 2012 (N 84/65 SbNU 121; 186/2012 Sb.), bod 45]. V nynější věci však převáží to, že k odlišnému zacházení dochází z „podezřelého důvodu“ pohlaví (zahrnujícího i rodičovství) a případně též i věku. Je proto namístě poměřovat napadené ustanovení testem proporcionality.

84. Test proporcionality sleduje tři kritéria. Prvním z nich je posouzení způsobilosti naplnit sledovaný legitimní cíl (kritérium vhodnosti). Zjišťuje se, zda konkrétní opatření může dosáhnout zamýšleného cíle, kterým je ochrana jiného než omezeného základního práva nebo veřejného statku. Dalším kritériem je posouzení nezbytnosti napadené právní úpravy, kde se zkoumá, zda byl při výběru vhodných prostředků použit takový, který je k omezenému základnímu právu nejšetrnější. Jako poslední je třeba posoudit přiměřenost (v užším smyslu), tj. zda újma na základním právu není nepřiměřená ve vazbě na sledovaný legitimní cíl. Opatření omezující základní práva a svobody nesmějí svými negativními důsledky převyšovat pozitiva, která přináší kolidující zájem na jejich přijetí [z mnoha rozhodnutí například nález sp. zn. Pl. ÚS 92/20 ze dne 11. dubna 2023 (124/2023 Sb.), bod 41].

85. Napadené ustanovení splňuje kritérium vhodnosti, neboť může přispět k naplnění legitimního cíle spočívajícího v zajištění, aby začínající soudci předtím, než jim vznikne

nárok na vyšší plat (postoupí do vyššího platového koeficientu), po určitou dobu funkci soudce skutečně vykonávali a s činnostmi vykonávanými u soudu se podrobně seznámili.

86. Působí totiž tak, že při plnění podmínek pro postup do třetího platového koeficientu od soudců vyžaduje, aby pro dosažení třetího platového koeficientu skutečně vykonávali funkci alespoň tři roky, přičemž tuto dobu nelze (s)plnit náhradně prostřednictvím náhradních dob.

87. Tento účinek má však napadené ustanovení pouze na soudce, jejichž celková doba započitatelné praxe nedosáhla 8 let. Ten, kdo začne vykonávat funkci soudce počínaje devátým rokem praxe, žádnému takovému omezení nečelí a bezprostředně po jmenování soudcem je zařazen do třetího platového koeficientu (srov. KOCOUREK, Jiří. 3.1.5 Omezení postupu z druhého do třetího „platového stupně“. In: KOCOUREK, Jiří. Zákon o soudech a soudcích. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 418).

88. Uvedené lze demonstrovat na situaci dvou žen, které mají stejnou kariérní dráhu (dokonce obě u soudu), pouze se částečně liší pořadí jednotlivých etap. Obě absolvují magisterské studium práv, jedna v 24 letech, druhá v 26 letech. Obě získají tříletou praxi jako asistentky soudce a složí justiční zkoušku. Následně obě vykonají roční praxi justiční kandidátky. První ženě je po skončení roční praxe justiční kandidátky pouze 28 let, působí tedy ještě dva roky jako asistentka soudce, následně, po dovršení 30 let (a šesti let praxe) je jmenována soudkyní a po jednom roce výkonu funkce soudkyně nastoupí na dva roky na mateřskou a následně rodičovskou dovolenou. Druhá žena je po roční praxi justiční kandidátky následně jmenována soudkyní, neboť již dovršila věk 30 let (má v tu dobu čtyři roky praxe). Po třech letech výkonu funkce soudkyně nastoupí na mateřskou a následně rodičovskou dovolenou v celkové délce dvou let.

89. Obě ženy po absolvování vysokoškolského studia sledují stejnou trajektorii. Obě mají 9 let praxe, z čehož dva roky tvoří náhradní doby. Dvouletý věkový rozdíl v době absolvování magisterského studia mezi nimi ovšem způsobí, že druhá žena se stane soudkyní po kratší praxi, tudíž dříve začne plnit podmínku tříletého skutečného výkonu funkce soudce a osmý rok celkové praxe, který tráví čerpáním mateřské a rodičovské dovolené, se jí plně započítává, ač jde o náhradní dobu. Již po tomto jednom roce (uvažujeme-li možnost, že druhá žena stráví čerpáním mateřské a rodičovské dovolené pouze jeden rok, čímž dovrší osm let započitatelné praxe) by dosáhla na třetí platový koeficient.

90. Naproti tomu první žena, která je mladší (avšak zároveň ve věku, v němž obvykle studující absolvují magisterské studium práva), se stane soudkyní z pohledu délky praxe později. Napadené ustanovení na ni dopadne tak, že dvouletá náhradní doba se jí pro plnění podmínky tříletého skutečného výkonu funkce soudce nezohlední. Proto pro postup do třetího platového koeficientu musí další dva roky vykonávat funkci soudkyně, setrvá tak v druhém platovém koeficientu o dva roky déle a dosáhne postupu do vyššího platového koeficientu o dva roky později než druhá žena, přičemž pak rovnou postoupí do koeficientu čtvrtého, neboť po dvouletém souzení po návratu z rodičovské dovolené jí začne 12. rok praxe. Pokud by mateřskou a rodičovskou dovolenou čerpala pouze rok, pak také dosáhne postupu o dva roky později než druhá žena s roční mateřskou a rodičovskou dovolenou. Podmínku tří let souzení naplní po dvouletém souzení po návratu z mateřské a rodičovské dovolené, další rok bude jedenáctým rokem její praxe a tehdy dosáhne na třetí koeficient.

91. Kariérní trajektorii z pohledu, kdy ženy začnou pobírat plat s vyšším než druhým koeficientem, lze číselně vyjádřit u první ženy při dvouleté mateřské a rodičovské dovolené 6-1-2-2 a při roční 6-1-1-2, u druhé ženy 4-3-2, respektive 4-3-1.

92. Třetí hypotetická žena, která absolvovala magisterské studium práv v 24 letech, následně vykonala tříletou praxi advokátní koncipientky, složila advokátní zkoušku a pět let vykonávala praxi advokátky, podle § 117 odst. 2 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech

a soudcích), ve znění zákona č. 218/2021 Sb., nemusí vykonávat roční praxi justiční kandidátky a může být rovnou jmenována soudkyní. Po jmenování bude mít splněno 8 let započitatelné praxe a bude zařazena rovnou do třetího platového koeficientu. Po roce půjde na dva roky na mateřskou a rodičovskou dovolenou. Po návratu, tedy začátkem 12. roku praxe, počítaje v to mateřskou a rodičovskou dovolenou, která u ní spadala do prvních tří let výkonu funkce, bude zařazena (stejně jako obě ženy) do čtvrtého koeficientu, ač ještě nebude mít zkušenosti ze souzení a – z pohledu skutečného výkonu funkce – bude začínající soudkyní. Ustanovení § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. na ni vůbec nebude dopadat.

93. Ze tří žen, které začínaly na stejné startovní čáře při ukončení studia na vysoké škole, dosáhne jedna na třetí platový koeficient již po 8 letech praxe, ač s nulovou zkušeností z výkonu funkce soudce, jedna po 9 letech s tříletou zkušeností z výkonu funkce soudce (respektive při roční mateřské a rodičovské také po 8 letech, ale s tříletou zkušeností z výkonu funkce soudce) a jedna třetí platový stupeň v postupu přeskočí a po 11 letech praxe s tříletou zkušeností z výkonu funkce soudce dosáhne na čtvrtý platový koeficient, po celou předchozí tříletou dobu výkonu funkce soudce bude mít druhý platový koeficient. Bude-li čerpat mateřskou a rodičovskou dovolenou pouze rok, pak dosáhne na třetí platový koeficient po 10 letech s tříletou zkušeností z výkonu funkce soudce.

94. Legitimní cíl, který napadené ustanovení sleduje, dokonce nebyl v případě třetí hypotetické ženy (jež působila v advokacii a na třetí platový koeficient dosáhla po 8 letech praxe) naplněn vůbec, což relativizuje i posouzení vhodnosti přezkoumávaného opatření. Přestože tato žena nikdy fakticky nevykonávala funkci soudkyně, a dokonce ani nikdy nepůsobila v justici (u soudu), dosáhne třetího platového koeficientu nejdříve. Samozřejmě, pokud by třetí žena namísto advokacie působila v justici, před dosažením 8 let praxe se stala soudkyní a také by nebyla po dobu 8 let praxe na mateřské a rodičovské dovolené, postoupila by do třetího platového koeficientu stejně rychle a následné čerpání mateřské a rodičovské dovolené by u ní stejně jako u osoby z advokacie nemělo na délku rozhodné doby pro růst platu vliv. To současně může platit pouze tehdy, stihla-li by v tu dobu naplnit tři roky výkonu funkce, což je možné jen tehdy, pokud se výkonu funkce soudce ujme nejpozději počátkem 6. roku praxe. Z hlediska dosahování legitimního cíle je ale podstatný rozdíl v tom, že osobě z advokacie na rozdíl od druhé osoby mateřská a rodičovská dovolená nebude ovlivňovat výši platu, ač ji bude – stejně jako druhá žena – čerpat jako začínající soudkyně. Osoba, která by svou profesní dráhu zahájila v 24 letech u soudu, by na rozdíl od třetí ženy po 8 letech praxe bez mateřské a rodičovské nemohla dosáhnout na třetí platový koeficient, protože by mohla do funkce soudce být jmenována nejdříve ve 30 letech a v důsledku § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. by tři roky výkonu funkce dosáhla až po 9 letech praxe (paradoxně by na třetí koeficient dosáhla stejně jako advokátka žena z justice, která by jmenování oddálila až na 9. rok praxe a byla rovnou zařazena do třetího koeficientu, tedy také s nulovým výkonem funkce soudce).

95. Pouze na první ženu dopadne napadené ustanovení, jež pro ni bude mít ten následek, že doba strávená na mateřské a rodičovské dovolené se pro postup z druhého platového koeficientu nezohlední, a ona bude muset vykonávat funkci soudkyně další dva roky (za nezapočítávané dva roky, po které byla na mateřské a rodičovské dovolené), než splní podmínky pro postup do třetího i čtvrtého platového koeficientu.

96. Množina začínajících soudců (tedy těch, kteří byli nově jmenováni, a vztahuje se tak na ně legitimní cíl) a množina osob, na které dopadá napadené ustanovení, nejsou totožné. Zákonodárcem zvolená konstrukce napadeného ustanovení mohla mít své opodstatnění v době přijímání zákona č. 236/1995 Sb. Za současné situace, kdy do justice přicházejí i osoby s jinou kariérní dráhou, než jakou má žalobkyně, není důvod očekávat, že by všichni začínající soudci byli začínajícími soudci před devátým rokem své celkové praxe.

97. Zákonodárce na základě svého politického rozhodnutí umožnil, že i doba čerpání mateřské a rodičovské dovolené stejně jako ostatní doby uvedené v § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 155/2000 Sb., se započítávají do rozhodné doby pro určení platového koeficientu. Následně ovšem napadené ustanovení arbitrárně stanoví, že aby bylo možno mateřskou a rodičovskou dovolenou započíst pro zvýšení (koeficientu) platu soudce, musí k ní u soudců typicky dojít jindy než mezi šestým a osmým rokem (přesně řečeno před devátým rokem) praxe dané osoby. Pro postup do třetího platového koeficientu je třeba tříletý skutečný výkon funkce soudce a osoba, jež byla jmenována soudkyní ve věku 30 let či krátce po něm, nemá jinou možnost než plnit podmínku tříletého skutečného výkonu funkce soudce právě v tomto období. Není přitom ospravedlnitelné, proč by právě osobám v této fázi kariérního vývoje nemělo být umožněno započítat mateřskou a rodičovskou dovolenou do skutečného výkonu funkce, když jiným soudcům, jejichž mateřská a rodičovská dovolená spadá za osmý rok celkové praxe, takové omezení, ač jsou začínajícími soudci, kladeno není.

98. Uvedené svědčí o tom, že zákonodárce nevybral opatření, které by bylo nejšetrnější k základním právům, neboť legitimní cíl je sledován selektivně pouze u některých osob na základě arbitrárního kritéria, což vytváří nedůvodné rozdíly i mezi soudkyněmi navzájem. Napadené ustanovení proto neobstálo v testu nezbytnosti.

99. Neobstálo-li napadené ustanovení v testu nezbytnosti, není již třeba provádět test přiměřenosti v užším smyslu. Napadené ustanovení neobstálo v testu proporcionality, a je proto diskriminační, a tudíž rozporné s čl. 3 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 28 Listiny. Proto již není třeba samostatně posuzovat, zda je napadené ustanovení rozporné rovněž s právem na spravedlivou odměnu za práci zakotveným v čl. 28 Listiny.

100. Ústavní soud dodává, že v době svého přijetí mohlo mít napadené ustanovení odlišný účinek. V té době [do novely provedené zákonem č. 192/2003 Sb., kterým se mění zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, tj. do 30. června 2003] byla minimální věková hranice pro jmenování soudcem jen 25 let. Žena, jež byla jmenována soudkyní v 25 letech, následně vykonávala funkci soudkyně a čerpala mateřskou a rodičovskou dovolenou, vstoupila do šestého roku své celkové praxe již s několikaletou zkušeností s výkonem soudcovské funkce. Zavedením věkové hranice 30 let pro jmenování soudcem začalo mít napadené ustanovení jiný účinek, neboť osoby mezi šestým a osmým rokem celkové praxe byly zpravidla začínajícími soudci. Nejpozději přijetím novely umožňující tzv. boční vstup do justice napadené ustanovení pozbylo na nezbytnosti definitivně.

IX. Časové účinky nálezu

101. Ústavnímu soudu zbývá posoudit, zda nález zakládá nárok na zpětné doplacení platu. Jde tedy o to, zda nyní musí být zpětně dorovnány platy těm, kterým se v důsledku přezkoumávaného ustanovení nezapočetla doba mateřské a rodičovské dovolené pro splnění tříletého výkonu funkce soudce, a nepostoupili tak z druhého platového koeficientu do třetího.

IX.1 Obecná východiska

102. Rozhodne-li Ústavní soud o zrušení zákona nebo jeho jednotlivého ustanovení podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy, pozbývá zákon či příslušné ustanovení platnosti dnem vykonatelnosti nálezu. Tím je buď den vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv, nebo jiný den, který Ústavní soud v nálezu určil (čl. 89 odst. 1 Ústavy ve spojení s § 58 odst. 1 a § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). V rovině objektivního práva tedy působí zrušení zákona ode dne, kdy se nález stal vykonatelným.

103. Důvod, pro který Ústavní soud shledal neústavnost zákona, ovšem může v některých případech bránit jeho použití i ve vztahu ke skutečnostem nastalým v době jeho účinnosti [stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 57/22 ze dne 29. listopadu 2022 (4/2023 Sb.), bod 28]. Obecné soudy se ostatně obrací na Ústavní soud s návrhem na zrušení zákona podle čl. 95 odst. 2 Ústavy právě proto, aby v souzených věcech nemusely použít zákon, který pokládají za neústavní (citované stanovisko, bod 29).

104. Samotná skutečnost, že Ústavní soud rozhodl o zrušení zákona nebo o vyslovení jeho neústavnosti, ovšem ještě neznamená, že každé jeho použití představuje porušení základních práv a svobod nebo jiný neústavní následek. Naopak mohou existovat důvody, pro které by z ústavněprávních hledisek nemohlo obstát právě nepoužití takovéhoto zákona. Východiskem jakýchkoli úvah v tomto směru musí být konkrétní důvod neústavnosti zákona, jenž byl vyjádřen v nosných částech odůvodnění nálezu Ústavního soudu (citované stanovisko, bod 30).

IX.2 Posouzení věci

105. Napadené ustanovení se týká platu soudce. Vztah mezi státem a soudci, jakožto „zaměstnanci“ státu, se svou povahou blíží vztahu vertikálnímu. V takových vztazích má zásadně přednost ochrana základních práv a svobod jednotlivce [nález sp. zn. Pl. ÚS 28/13 ze dne 10. července 2014 (N 137/74 SbNU 93; 161/2014 Sb.), bod 89].

106. Judikatura Ústavního soudu týkající se soudcovských platů připouští, že požadavek zpětného doplacení části platu, která soudcům nebyla vyplácena v důsledku rušené protiústavní právní úpravy, může za určitých okolností vést k ohrožení schopnosti státu plnit své funkce, v důsledku čehož může být třeba dát přednost právní jistotě a zachování současného právního stavu.

107. Pro takový postup však Ústavní soud v nynější věci neshledal důvod. Předně ve srovnání s požadavkem na plošné doplacení platů všem soudcům bude mít přiznání přednosti ochraně základních práv jednotlivců v nynější věci mnohem menší dopad s ohledem na to, kolika osob se napadené ustanovení týkalo (navíc povinnost doplacení se nemusí ani týkat všech, neboť požadavku na doplacení platu z doby před více než třemi roky se stát může bránit námitkou promlčení). Za těchto okolností nelze uvažovat o tom, že by mohlo dojít k ohrožení státního rozpočtu.

108. Rovněž nelze pominout, že zákonodárce měl nejpozději s novelou zákona o soudech a soudcích s bočními vstupy (ale patrně již při stanovení věkové hranice 30 let) upravit i právní regulaci platů s ohledem na posun v tom, kdo bude začínajícím soudcem, a jak má tedy být napadené ustanovení konstruováno, aby zahrnulo celou kategorii osob, jichž se týká legitimní cíl, který napadené ustanovení sleduje. Obdobně mohla vláda reagovat na zahájení nynějšího řízení iniciováním změny právní úpravy. Nic z toho se však nestalo. Účinnou nápravu nepřípustného odlišného zacházení, jemuž byla vystavena žalobkyně a další osoby, proto může představovat pouze upřednostnění jejich práv před jistotou zachování jistoty původního stavu.

X. Závěr

109. Napadené ustanovení je, jde-li o mateřskou a rodičovskou dovolenou, v rozporu se zákazem diskriminace obsaženým v čl. 3 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto vyhověl návrhu obvodního soudu a podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., v daném rozsahu napadené ustanovení zrušil. Ke zrušení dojde dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv. K předejití pochybností Ústavní soud dodává, že zrušení napadeného ustanovení ve vztahu k mateřské a rodičovské dovolené nelze vykládat tak, že nově budou pod napadené ustanovení spadat podřazením pod obecný (zbytkový) § 31 odst. 4 písm. c) zákona č. 236/1995 Sb. Obdobně požadavek na „skutečný“

výkon funkce soudce v § 31 odst. 5 zákona č. 236/1995 Sb. je třeba vykládat tak, že zahrnuje rovněž dobu mateřské a rodičovské dovolené. Jinak řečeno, nově se mateřská a rodičovská dovolená do rozhodné doby započítávají bez omezení napadeným ustanovením.

110. Ústavní soud rozhodl tzv. rozsahovým výrokem a napadené ustanovení zrušil pouze, týká-li se mateřské a rodičovské dovolené. V tomto rozsahu bylo potřebné rozhodovat o návrhu obvodního soudu s ohledem na předmět řízení před ním. Nosné důvody derogačního rozhodnutí se vztahují pouze na tento rozsah posuzovaného ustanovení. Zároveň však Ústavní soud považuje za potřebné poznamenat, že některé důvody, pro které ruší napadené ustanovení ve vztahu k mateřské a rodičovské dovolené, se mohou týkat i dalších situací upravených v § 31 odst. 4 zákona č. 236/1995 Sb., ve znění zákona č. 155/2000 Sb., zejména pak dalších důvodů upravených stejně jako mateřská a rodičovská dovolená pod písmenem b). Ve vztahu k nim však Ústavní soud napadené ustanovení tímto nálezem neruší z důvodů popsaných v bodě 59.

111. O žádosti o přednostní projednání návrhu (podle § 39 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.) Ústavní soud pak již (výslovně) nerozhodoval, neboť rozhodl bez zbytečného odkladu po obdržení vyjádření a repliky navrhovatele.

Č. 217
Vyvažování dotčených zájmů před uložením povinnosti uvést věci v původní stav v řízení o žalobě na ochranu rušené držby (sp. zn. II. ÚS 2430/23 ze dne 20. listopadu 2024)

V řízení o žalobě na ochranu rušené držby musí soud před uložením povinnosti uvést věci v původní stav vyvážit dotčené zájmy, a to zejména tehdy, bude-li se jevit, že by uložení této povinnosti mohlo být (fakticky) nesplnitelné, bylo spjato se značnými náklady, nastolilo nenavratitelný stav apod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Svatoně, soudce Davida Uhlíře a soudce zpravodaje Tomáše Langáška o ústavní stížnosti Ing. Romana Kolaříka, zastoupeného advokátem Mgr. Ing. Martinem Matějkou, sídlem Jana Babáka 2733/11, Brno, proti usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 13 Co 65/2023-239 ze dne 8. června 2023, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení a Mgr. et Ing. Ivety Kučerové, BA, a Ing. Ctibora Kučery, zastoupených advokátkou Mgr. et Mgr. Kamilou Mesiarkinovou, sídlem Josefská 504/8, Brno, Ing. Magdy Kolaříkové a Romana Romaňuka a Inny Romaňukové, zastoupených advokátem Mgr. Lukášem Vernerem, sídlem nám. Republiky 679/5, Opava, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Výroky II a III usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 13 Co 65/223-239 ze dne 8. 6. 2023 bylo porušeno stěžovatelovo právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 13 Co 65/223-239 ze dne 8. 6. 2023 se ve výroku II ve vztahu ke stěžovateli a ve výroku III ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Posuzovanou ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím bylo porušeno jeho právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále také „Listina“), právo na ochranu vlastnictví zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny a právo provozovat jinou hospodářskou činnost zaručené čl. 26 odst. 1 Listiny. K tomu mělo dojít v řízení o žalobě na ochranu držby uložením povinnosti zdržet se rušení držby vodovodu a uvést jej v předešlý stav.

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Okresního soudu Brno-venkov sp. zn. 11 C 193/2022, okresní soud výrokem I usnesení č. j. 11 C 193/2022-67 ze dne 29. 8. 2022 zamítl žalobu Mgr. et Ing. Ivety Kučerové, BA, a Ing. Ctibora Kučery (vedlejší účastníci řízení před Ústavním soudem; dále také „žalobci“), aby soud uložil stěžovateli a Ing. Magdě

Kolaříkové (vedlejší účastnice řízení před Ústavním soudem; společně dále také „žalovaní“) povinnost uvést potrubí vodovodu ve vlastnictví žalobců do původního stavu. Výrokem II pak žalovaným uložil povinnost zdržet se rušení držby vodovodu žalobců.

3. Okresní soud tak rozhodl v řízení o žalobě podle § 1003 občanského zákoníku (§ 176 a násl. občanského soudního řádu), přičemž vyšel z toho, že žalobci jsou vlastníky vodovodu nacházejícího se zčásti na pozemcích ve vlastnictví žalovaných, resp. třetích osob, a jejich držené právo užívání bylo svémocně narušeno jednáním žalovaných, kteří při výstavbě rodinných domů vodovod přepojili z původní trasy na novou větev. Učinit tak měli bez souhlasu žalobců a bez veřejnoprávního povolení, jelikož při přeložení nepostupovali dle schválené projektové dokumentace. V tomto jednání okresní soud spatřoval svémocné rušení držby, a proto žalobě částečně vyhověl. Návrhu uložit povinnosti uvést potrubí vodovodu do původního stavu soud nevyhověl, neboť takto formulovaný petit byl neurčitý a nevykonatelný.

4. K odvolání všech účastníků Krajský soud v Brně výrokem I napadeného usnesení změnil prvostupňové rozhodnutí ve výroku II tak, že uložil žalovaným povinnost zdržet se rušení držby blíže specifikované vodovodní přípojky a vodovodu vedoucího od vodovodní přípojky. Výrokem II napadeného usnesení změnil prvostupňové rozhodnutí ve výroku I tak, že uložil žalovaným povinnost uvést potrubí vodovodu do předešlého stavu tak, že odstraní napojení vodovodu do nového potrubí ve dvou narušených místech a propojí vodovod do potrubí původního. Výrokem III krajský soud rozhodl o povinnosti stěžovatele nahradit žalobcům náklady řízení, výrokem IV o povinnosti druhé žalované nahradit náklady řízení a výroky V, VI a VII o povinnosti účastníků zaplatit soudní poplatek.

5. Podle krajského soudu poslední držba vodovodu existovala v té podobě, že ji vykonávali žalobci tak, že jím byla z vodovodního řadu dodávána v dané trase pitná voda do jejich nemovitostí. K narušení posledního stavu držby došlo 10. 8. 2022 tím, že žalovaní zprovoznili přeložku vodovodu, kdy od uvedeného dne již není voda žalobcům dodávána vodovodním potrubím vedoucím v jeho původní trase, ale potrubím vedoucím v trase jiné. Podle krajského soudu není relevantní, že voda žalobcům teče, relevantní je, že poslední držbu vodovodu vykonávali v jiné trase a že se způsobem provedení přeložky nesouhlasili. Podstatná pak není ani námitka územním rozhodnutím stavebního úřadu, neboť žalovaní přeložku vodovodního potrubí provedli odchylně od trasy přeložky povolené územním rozhodnutím. Návrhu na určení povinnosti uvést vše v předešlý stav krajský soud vyhověl, jelikož žalobci zpřesnili petit.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel uvádí, že se svou manželkou koupili nezastavěné pozemky, na kterých následně chtěli vystavět rodinné domy. V katastru nemovitostí nebyla na pozemcích evidována žádná právní vada, při přípravě projektu nicméně zjistili, že přes ně vede neevidované vodovodní potrubí, které je nepovolenou a neoprávněnou stavbou. Pro realizaci projektu bylo nezbytné potrubí přeložit tak, aby nevedlo šikmo přes pozemky, ale při jejich hranici, čemuž žalovaní od počátku bránili. Provedení přeložky bylo i požadavkem stavebního úřadu a došlo k němu na základě pravomocného povolení (rozhodnutí o umístění stavby), a to pouze s nepatrnými odchylkami. Původní potrubí tehdy zůstalo zachováno.

7. Po vydání prvostupňového usnesení se žalovaní údajně rozhodli, že dále nechtějí být stavebníky daného stavebního záměru a od 7. 2. 2023 stavebníky již nebyli a žádné stavební práce neprováděli, a to ani prostřednictvím třetích osob. Z tvrzení žalobců poté vyplynulo, že cca 10. 2. 2023 bylo původní potrubí odstraněno, což však dle svých slov neučinil ani stěžovatel, ani jeho manželka. Krajský soud přesto napadeným usnesením uložil stěžovateli povinnost uvést potrubí do původního stavu, ačkoli nebyl tím, kdo původní stav změnil, a ačkoli uvedení do původního stavu znamená umístění nepovolené a neoprávněné stavby na

pozemky třetích osob, na kterých se navíc nachází asfaltová komunikace, kterou by bylo nutné odstranit. Na splnění povinnosti uložené soudem by bylo třeba vynaložit statisíce korun.

8. Úvahu, že držba přívodu vody je rušena umístěním potrubí na nevýznamně odlišném místě na cizích pozemcích, stěžovatel vnímá jako zásadně nesprávnou a odporující obyčejnému lidskému cítění. Voda v novém potrubí teče v kvalitě a množství vyžadovaném rozhodnutím stavebního úřadu, žalobci přepojení ani nezaznamenali.

9. Stěžovatel poukázal na rozsudek Krajského soudu v Brně č. j. 14 Co 175/2023-252 ze dne 20. 3. 2024, jímž byla zamítnuta žaloba, kterou se žalobci domáhali určení existence služebnosti inženýrské sítě - vodovodního potrubí vedoucího přes pozemky stěžovatele, totožného potrubí, které je předmětem řízení o rušené držbě. V tomto rozsudku krajský soud označil stěžovatelovu situaci za bezvýchodnou, kdy na jednu stranu musí (aby mohl dále stavět) provést přeložku vodovodního potrubí, na druhou stranu je mu uložena povinnost uvést potrubí do původního stavu za situace, kdy právem samým žalobci ani nedisponují. Navíc původní potrubí mělo být odstraněno dle rozhodnutí stavebního úřadu, odstraněním potrubí tedy držba rušena být nemohla, a soud tak mohl rozhodnout maximálně o povinnosti provést potrubí přesně ve schválené trase.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

10. Původním soudcem zpravodajem v řízení o ústavní stížnosti byl Tomáš Lichovník. Po skončení jeho mandátu soudce Ústavního soudu byla věc podle rozvrhu práce přidělena Tomáši Langáškovi a rozhoduje o ní II. senát Ústavního soudu ve složení Tomáš Langášek, David Uhlíř a Jan Svatoň.

11. Usnesením č. j. II. ÚS 2430/23-29 ze dne 10. 9. 2024 Ústavní soud přiznal Romanu Romaňukovi a Inně Romaňukové postavení vedlejších účastníků řízení, neboť jsou vlastníky pozemku, který by dle tvrzení stěžovatele byl dotčen splněním povinnosti uložené napadeným usnesením. Ústavní soud poté vyzval účastníky a vedlejší účastníky řízení k vyjádření k ústavní stížnosti.

12. Krajský soud v Brně navrhl ústavní stížnost odmítnout, případně zamítnout, neboť rozhodl v souladu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 4306/18 ze dne 21. 5. 2019 (N 93/94 SbNU 179) a usnesením Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3018/18 ze dne 17. 9. 2019. Žalobci prokázali, že vykonávali držbu vodovodu a že žalovaní tuto držbu svémocně narušili. Podle krajského soudu není podstatné, že voda žalobcům teče, neboť s přeložením potrubí nesouhlasili. V řízení bylo dále prokázáno, že žalovaní provedli přeložku potrubí odchylně od trasy přeložky povolené územním rozhodnutím, polemika o tom, že jde o nepodstatnou odchylku, je bezpředmětná. Jestliže žalovaní odstranili části původního potrubí, je jejich povinností potrubí opět uložit v jeho původní trase tak, aby žalobcům byla voda dodávána jako v době do 10. 8. 2022.

13. Manželé Romaňukovi navrhli ústavní stížnosti vyhovět. Ačkoli žalobci napadají přeložku vodovodního potrubí pro všemožné důvody, od provedení přeložky je jejich areál zásobován vodou bez jediného problému. Za současnou situaci údajně mohou žalobci, neboť vodovodní potrubí včas nezabezpečili věcným břemenem a poté, co opožděně podali odvolání v řízení o provedení výstavby, začali hledat jiné způsoby, jak výstavbě zabránit. Tím jsou poškozováni i Romaňukovi, neboť již měli dokončovat stavbu svého rodinného domu, přičemž pozemek kupovali s předpokladem, že potrubí bude dle rozhodnutí stavebního úřadu odstraněno, ale jelikož má být původní trasa potrubí obnovena, stavba dosud ani nezačala. Romaňukovi navrhovali žalobcům různá alternativní řešení, avšak bez úspěchu.

14. Romaňukovi také upozorňují na specifika inženýrských sítí, jejichž jediným účelem je zajištění dopravy příslušné komodity do napojeného objektu. Je tak prý naprosto nerozhodné, kudy přesně vodovodní potrubí vede, podstatné je, že na trase nejsou žádné úniky a voda je dopravována do objektu žalobců. Sami žalobci se navíc o trasu potrubí nijak

nezajímali a stejně jako všichni ostatní ani nevěděli, kudy vede. Do práv žalobců tak zasaženo nebylo, žalobci naopak zneužívají svých práv v rozporu s dobrými mravy a s úmyslem způsobit jiným újmu.

15. Žalobci navrhli ústavní stížnost zamítnout, neboť ji považují za účelovou a založenou na nepravdivých tvrzeních. Žalobci v řízení před soudy i správními orgány jednali vždy konstruktivně, naopak stěžovatel opakovaně porušuje své povinnosti a dopouští se svémoci ve snaze dosáhnout podnikatelských cílů s minimalizací nákladů. Stěžovatel podle žalobců pozemky kupoval za účelem developerského projektu, za převod pozemků utržil pravděpodobně přes 100 000 000 Kč a údajně se domníval, že pozemky výhodně zpeněží, aniž by plnil jakékoliv povinnosti. Byli to žalobci, kdo se aktivně zasadil o zahrnutí přeložky vodovodu do správního rozhodnutí (usnesení o umístění stavby), ostatně bez rozhodnutí o provedení přeložky potrubí a její faktické realizace by nebylo možné stavební záměr realizovat a bez souhlasu žalobců s podobou přeložky by ani nedošlo k vydání rozhodnutí. Žalobci se domáhají pouze provedení přeložky v souladu s tímto rozhodnutím, k čemuž nedošlo, přičemž rozdíl oproti schválené trase zdaleka není nepodstatný.

16. Podle žalobců není pravda, že by stávající vodovodní potrubí bylo nepovolenou a neoprávněnou stavbou, žádný orgán nic takového nekonstatoval. Potrubí bylo postaveno právním předchůdcem žalobců v roce 1982 v souladu s předpisy a to, že nebylo zřízeno věcné břemeno, neznamená, že jde o stavbu neoprávněnou. Žalovaní o existenci potrubí věděli, ohledně přeložky vodovodu ale začali nelogicky konat teprve v okamžiku, kdy měli pozemky rozprodány a stávající vodovod překážel stavbě na pozemku nově vlastněném Romaňukovými.

17. Tvrzenou změnu v osobě stavebníka, k níž mělo dojít 7. 2. 2023, považují žalobci za účelovou, došlo k ní právě a jen proto, aby se stěžovatel vyvázal z povinnosti provést přeložku potrubí dle rozhodnutí stavebního úřadu a z podezření, že právě on se odstraněním původního potrubí hodlá vyhnout povinnosti potrubí opravit. Odstranění původního vodovodu bylo rovněž šetřeno Policií České republiky a bylo zjištěno, že ho prováděli pracovníci společnosti KoruSTAV, s. r. o., se kterou stěžovatel dlouhodobě spolupracuje.

18. Žalobci nesouhlasí, že povinnost k odstranění potrubí vznikla rozhodnutím stavebního úřadu. Tak by tomu bylo pouze v případě komplexního řešení věci dle tohoto rozhodnutí. Cílem žalobců není způsobovat škodu Romaňukovým, jestliže však je držba žalobců rušena, mají právo se bránit. Jednáním stěžovatele jsou poškozeni žalobci i Romaňukovi, v řízení mezi žalobci a Romaňukovými o určení existence věcného břemene se navíc Romaňukovým nepodařilo prokázat nepoctivý úmysl žalobců, kteří v dobré víře spoléhali, že vodovod je součástí jimi restituovaného majetku a že jeho vznik byl po právu.

19. Stěžovatel v replice zopakoval, že změna trasy potrubí je zanedbatelná, a zdůraznil, že on ani jeho manželka původní potrubí neodstranili, ačkoli soud z tohoto svého vnitřního přesvědčení patrně při rozhodnutí vycházel. Potrubí odstranil stavebník, na něhož byl projekt výstavby převeden, a stěžovatel má tak uvést do předešlého stavu potrubí, které neodstranil.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

20. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

21. Ústavní soud rozhodl podle § 44 zákona o Ústavním soudu bez ústního jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

22. Ústavní stížnost je zčásti důvodná.

23. Součástí práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny je i povinnost soudů vypořádat se se vším, co v průběhu řízení vyšlo najevo a co účastníci řízení tvrdí, má-li to vztah k projednávané věci [nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 593/04 ze dne 20. 12. 2005 (N 230/39 SbNU 443)]. Soudy tedy musejí svá rozhodnutí řádně odůvodnit [nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 113/02 ze dne 4. 9. 2002 (N 109/27 SbNU 213)], přičemž již samotné nedostatky v odůvodnění mohou představovat dostatečný důvod pro zrušení napadeného rozhodnutí v řízení o ústavní stížnosti [např. nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1845/11 ze dne 27. 10. 2011 (N 185/63 SbNU 153)].

24. Potřebná míra odůvodnění závisí na okolnostech každé věci. Povinnost odůvodnit rozhodnutí neznamená, že se vyžaduje podrobná odpověď na každý argument (nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1858/24 ze dne 8. 10. 2024). Soud má ovšem povinnost vypořádat se se všemi vznesenými a pro řízení relevantními argumenty a z odůvodnění soudního rozhodnutí musí být pro účastníka řízení odvoditelné, z jakého důvodu nemůže jím uplatněná argumentace obstát. Tento požadavek může být splněn i tehdy, není-li reagováno na každou uplatněnou námitku zvlášť a soud místo toho předloží „vlastní ucelený argumentační systém, který logicky a v právu rozumně vyloží tak, že podpora správnosti jejich závěrů je sama o sobě dostatečná“ [nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 989/08 ze dne 12. 2. 2009 (N 26/52 SbNU 247)]. Rozsah odpovědi se navíc může lišit úměrně významu námitek či otázek, které účastník vznáší. Ani úplné ignorování konkrétního argumentu tak nemusí porušovat právo na soudní ochranu, jde-li o argument zjevně bezpředmětný či formulovaný toliko obecně a nekonkrétně.

25. Ústavní soud opakovaně potvrdil, že se tyto závěry uplatní i na rozhodnutí o předběžném opatření (viz např. nález sp. zn. III. ÚS 1858/24), pochopitelně tedy platí i pro řízení o žalobě z rušené držby podle § 1003 občanského zákoníku.

26. K ní Ústavní soud v nálezu sp. zn. IV. ÚS 4306/18 s odkazem na rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 4115/2011 ze dne 19. 4. 2012 poznamenal, že jejím předmětem není ochrana práva, ale pokojného stavu. Žaloba z rušené držby (posesorní žaloba) tudíž poskytuje prozatímní ochranu posledního faktického stavu, nikoli stavu právního. V usnesení sp. zn. I. ÚS 2662/16 ze dne 12. 12. 2017 Ústavní soud přirovnal řízení o posesorních žalobách k řízením o předběžných opatřeních v tom smyslu, že do rozhodnutí soudů o žalobách z rušené držby zásadně nezasahuje, neboť „jde o rozhodnutí, která do práv a povinností účastníků zasahují nikoli konečným způsobem v tom směru, že držba musí mít svůj původ v právním titulu (zakládat se na něm); teprve vyřešení sporu o něj má ve svém důsledku dopad na další trvání držby“.

27. Tato specifika posesorní žaloby se odráží v její procesní úpravě, podle níž soud o žalobě rozhodne usnesením (§ 180 odst. 1 občanského soudního řádu) do 15 dnů od zahájení řízení, a to aniž by musel nařizovat jednání (§ 177 odst. 1 občanského soudního řádu). Vyhovění žalobě nepředstavuje překážku věci pravomocně rozhodnuté ve vztahu k eventuální petitorní žalobě (usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3018/18). V souladu s tím Ústavní soud v usnesení sp. zn. IV. ÚS 2591/19 ze dne 27. 8. 2019 uvedl, že smyslem posesorní žaloby jakožto institutu srovnatelného s předběžným opatřením „je zatímně a rychle napravit zásah do pokojného stavu, nikoliv předjímat meritorní rozhodnutí“.

28. V určitém napětí s právě uvedenou charakteristikou řízení o posesorních žalobách se může ocitnout skutečnost, že se posesorní žalobou lze domáhat nikoli pouze toho, aby se rušitel rušení držby zdržel, nýbrž i toho, aby vše uvedl v předešlý stav. Nelze ale zapomínat, že řízení o posesorní žalobě neslouží k náhradě škody (§ 179 občanského soudního řádu; srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2591/19 ze dne 27. 8. 2019) a tento cíl nesleduje ani nárok na uvedení v původní stav, který „nemá za cíl dostat držitele (resp. drženou věc) do

stejného stavu, ve kterém se nacházel před zásahem do držby, ale znovu mu zajistit faktické právní panství nad věcí“ (usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3308/23 ze dne 13. 3. 2024). Jak totiž Ústavní soud uvedl v usnesení sp. zn. IV. ÚS 1305/24 ze dne 10. 7. 2024, uvedení v předešlý stav je „zpravidla spojeno s většími náklady nebo nastolením nenavratitelného nebo obtížně navratitelného stavu". Žalovaný tak teoreticky může být nucen vynaložit značné finanční prostředky, aby dostál povinnosti uložené soudem, ačkoli tato povinnost nemusí nutně odpovídat právnímu stavu, byla uložena ve zjednodušeném řízení a v budoucnu může být nahrazena rozhodnutím soudu ve věci samé. Proto, jak uvedl Ústavní soud v posledně citovaném usnesení, je při rozhodování o uložení povinnosti uvést vše v předešlý stav „na obecných soudech, aby v konkrétním případě vyvážily dotčené zájmy“ [stejný názor zastává i odborná literatura; srov. SPÁČIL, J. a kol. Občanský zákoník III. Věcná práva (§ 976–1474). Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2021, s. 118–123].

29. V souladu s tím, co bylo řečeno v bodu 23 tohoto nálezu, přitom není nutné, aby se soud vyvažováním dotčených zájmů výslovně zabýval v odůvodnění každého rozhodnutí o posesorní žalobě. Bude tak potřeba učinit typicky tehdy, bude-li se z okolností věci jevit, že by uložení povinnosti navrátit původní stav mohlo být (fakticky) nesplnitelné, bylo spjato s nepřiměřenými náklady, nastolilo nenavratitelný stav apod.

30. Promítnuto do podmínek posuzované věci, žalovaní v odvolání mimo jiné opakovaně poukazovali na (dle jejich názoru) zcela zanedbatelnou újmu, která má žalobcům tvrzeným narušením držby vznikat. V řízení dále bylo tvrzeno, že původní potrubí bylo zcela odstraněno (přičemž mezi účastníky je sporné, kdo za případným odstraněním stojí). Přesto krajský soud uložil stěžovateli povinnost uvést potrubí vodovodu v předešlý stav, aniž by se jakkoli zabýval tím, zda je splnění této povinnosti vůbec možné, případně s jakými náklady (alespoň v hrubém odhadu), a zda se takový požadavek s ohledem na ve hře stojící protichůdné zájmy a další okolnosti již nevymyká povaze a smyslu řízení o posesorní žalobě.

31. Krajský soud se tudíž při uložení povinnosti stěžovateli uvést potrubí vodovodu do původního stavu dostatečně nevypořádal se všemi okolnostmi věcmi a v řízení uplatněnými námitkami a napadené rozhodnutí dostatečně neodůvodnil, čímž porušil stěžovatelovo právo na soudní ochranu.

32. Ve vyjádření k ústavní stížnosti krajský soud poukázal na nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 4306/18 a usnesení Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3018/18. Je pravda, že v nálezu sp. zn. IV. ÚS 4306/18 se Ústavní soud vyjádřil kriticky k tomu, že soud v tehdy napadeném usnesení zamítl posesorní žalobu na základě jiných než zákonem předvídaných skutečností, těmito jinými skutečnostmi ovšem v rozporu s podstatou řízení o posesorní žalobě (chránícího faktický stav) bylo právní posouzení, že sklepní prostory, ochrany jejichž držby se tehdejší stěžovatel domáhal, nejsou věcí v právním smyslu. Smyslem uvedeného nálezu – stejně jako nálezu nynějšího – bylo respektování podstaty řízení o posesorních žalobách. Ani závěry vyslovené v usnesení sp. zn. IV. ÚS 3018/18, které se primárně zaměřilo na procesní garance v řízení o posesorní žalobě, Ústavní soud rozpornými s tímto nálezem neshledává.

33. Výše řečené v žádném případě neznamená, že by nároku žalobců na uvedení v předešlý stav nemohlo být – v důsledku tohoto nálezu – v dalším řízení vyhověno. Stejně tak není nutné, aby soud za účelem vyvážení dotčených zájmů prováděl obsáhlé dokazování. I to by smysl řízení o posesorní žalobě popíralo. Je ovšem nezbytné, aby si soud byl vědom, jakou povinnost účastníku řízení reálně ukládá (tedy zejména zda existuje původní potrubí, do kterého má stěžovatel vodovod propojit), a aby při tomto vědomí v odůvodnění vysvětlil, že s ohledem na způsob rušení držby, oprávněné zájmy dotčených subjektů a další okolnosti (např. zda nárůst případných nákladů na splnění povinnosti nebyl způsoben jednáním žalovaných po zahájení řízení; srov. usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1305/24) je skutečně namístě tuto povinnost stěžovateli uložit.

34. Ústavní stížnost je tedy důvodná, ovšem pouze v části mířící proti výroku II napadeného usnesení (a to ve vztahu ke stěžovateli) a dále proti jeho výroku III, neboť jím uložená povinnost (nahradit náklady řízení) se odvíjí od procesního neúspěchu stěžovatele [srov. nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2741/15 ze dne 10. 5. 2016 (N 83/81 SbNU 401)].

35. Výrokem I byla stěžovateli uložena povinnost zdržet se dalšího rušení držby, proti této povinnosti stěžovatel v ústavní stížnosti argumentačně v podstatě nebrojil (nepředložil argumentaci svědčící o neústavnosti takového rozhodnutí). Výše vytýkané nedostatky odůvodnění napadeného usnesení se přitom týkají pouze uložení povinnosti uvést vše do původního stavu, uložení povinnosti zdržet se rušení držby krajský soud odůvodnil dostatečně. V této části je tak ústavní stížnost zjevně neopodstatněná. Stejně tak je ústavní stížnost zjevně neopodstatněná v části napadající výroky IV, V, VI a VII usnesení krajského soudu, o povinnosti žalované zaplatit náhradu nákladů řízení a o uložení povinnosti žalobcům a žalované zaplatit soudní poplatky, vůči kterým stěžovatel nevznesl žádné námitky.

36. Konečně je potřeba upozornit, že ačkoli krajský soud výrokem II uložil povinnosti oběma žalovaným (stěžovateli a jeho manželce), Ústavní soud uvedený výrok zrušil toliko ve vztahu ke stěžovateli, neboť pouze stěžovatel podal ústavní stížnost a pouze porušením jeho ústavně zaručených práv se Ústavní soud mohl zabývat [srov. § 72 odst. 1 písm. a), § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu; usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1381/24 ze dne 12. 6. 2024]. Z ústavní stížnosti přitom není zřejmé, jak uložení povinnosti jiné osobě porušuje stěžovatelova ústavně zaručená práva, nejde přitom o otázku, kterou by se Ústavní soud musel zabývat z úřední povinnosti; v tomto rozsahu je tak ústavní stížnost také zjevně neopodstatněná.

VI. Závěr

37. Ústavní soud z uvedených důvodů shledal, že výroky II a III napadeného usnesení krajského soudu bylo porušeno stěžovatelovo právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní stížnosti proto částečně vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu výrok II ve vztahu ke stěžovateli a výrok III usnesení krajského soudu zrušil. Ve zbývající části Ústavní soud ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítl.

38. Nálezy Ústavního soudu jsou závazné pro všechny orgány a osoby (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky).

Č. 218
Ochrana vlastnického práva vlastníků nemovitostí s nedostatečným přístupem prostřednictvím zřízení věcného břemene nezbytné cesty (sp. zn. II. ÚS 3045/23 ze dne 20. listopadu 2024)

Za situace, kdy stát po desítky let toleroval vznik takových majetkových poměrů, kdy jsou v důsledku historického právního vývoje stavby stojící na cizím pozemku – nezřídka s nedostatečným přístupem –- velmi častým jevem, je nespravedlivé, jestliže nyní neproporcionálně odpírá vlastníkům nemovitostí s nedostatečným přístupem ochranu vlastnického práva prostřednictvím zřízení věcného břemene nezbytné cesty. To, co se může v podmínkách jiného státu jevit jako individuální problém, je v podmínkách českých problémem systémovým. Tomuto rozdílu by pak měl odpovídat i rozdílný přístup soudů.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Svatoně, soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudce Pavla Šámala ve věci ústavní stížnosti stěžovatelek D. F. a J. F., zastoupených JUDr. Arturem Ostrým, advokátem, se sídlem v Praze, Arbesovo náměstí 257/7, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 22. srpna 2023 č. j. 22 Cdo 3012/2022-1160 a rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 26. května 2022 č. j. 19 Co 174/2021-1110, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze, Okresního soudu v Kutné Hoře a P. L., zastoupené JUDr. Lukášem Klicperou, advokátem, se sídlem v Praze, Uruguayská 380/17, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2023 č. j. 22 Cdo 3012/2022-1160 a rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 26. 5. 2022 č. j. 19 Co 174/2021-1110 byla porušena práva stěžovatelek, chráněná čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace ústavní stížnosti a dosavadní průběh řízení

1. Stěžovatelky tvrdí, že shora citovanými rozhodnutími obecných soudů byla porušena jejich základní práva, konkrétně právo na řádný proces, zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, právo vlastnit majetek, zakotvené v čl. 11 Listiny, a právo na právní slyšení podle čl. 38 odst. 2 Listiny.

2. V žalobě, podané k Okresnímu soudu v Kutné Hoře, žalobce L. F., právní předchůdce stěžovatelek, požadoval zřízení nezbytné cesty ve formě služebnosti přes pozemek parc. č. X1 v k. ú. Ř., ve vlastnictví žalované P. L. (vedlejší účastnice v řízení před

Ústavním soudem), jakožto pozemku služebného, a to ve prospěch pozemku parc. č. X2, k. ú. Ř. ve vlastnictví žalobce – nyní stěžovatelek, jakožto panujícího pozemku, a to v rozsahu stanoveném v geometrickém plánu č. XXX zpracovaném Ing. Stanislavem Kutálkem, CSc., a schváleném Katastrálním úřadem pro Středočeský kraj, katastrální pracoviště Kutná Hora dne 1. 4. 2020.

3. Žalobce uvedl, že na jeho nemovitostech nelze hospodařit či je jinak řádně užívat proto, že pozemky nejsou dostatečně spojeny s veřejnou cestou. Jediná přístupová vede přes pozemek vedlejší účastnice, kde jsou viditelné výrazně vyježdděné koleje, jež vznikly využíváním tohoto pozemku vlastníky sousedících pozemků jakožto cesty po desítky let. Předchozí vlastník tohoto pozemku umožňoval žalobci a jeho právním předchůdcům (jakož i ostatním sousedům) užívání svého pozemku coby cesty, a to bez jakýchkoliv sporů, nicméně vedlejší účastnice se v průběhu doby, kdy vlastní daný pozemek, snaží neustále bránit užívání jejího pozemku jakožto cesty všemožnými prostředky, např. závorou.

4. Žalobce přitom se svojí manželkou (jednou ze současných stěžovatelek) D. F. stavbu trvale obýval. V průběhu odvolacího řízení žalobce vážně onemocněl, a nakonec zemřel, přičemž vedlejší účastnice prý bránila v užívání předmětné cesty i zdravotnímu personálu a záchranné službě, v důsledku čehož musel být automobil záchranné služby zaparkován před cestou a žalobce byl záchranáři přenesen na nosítkách. V návaznosti na to bylo vedeno proti vedlejší účastnici trestní řízení pro podezření ze spáchání trestného činu neposkytnutí pomoci. V současné době stavbu trvale obývá pouze stěžovatelka D. F., která je opět nucena veškeré věci nezbytné k užívání svých pozemků (například topivo na zimu) dopravovat do stavby ručně (nikoliv automobilem), což je pro ni enormně fyzicky náročné a z hlediska jejího věku dlouhodobě neudržitelné.

5. V průběhu soudního řízení před soudem prvního stupně bylo vedeno zejména dokazování k otázce, zda je předmětný pozemek vedlejší účastnice lesním pozemkem či nikoliv. Vedlejší účastnice tvrdila, že jde o lesní pozemek, což dokládala rozhodnutím Městského úřadu v Kutné Hoře, odboru životního prostředí, ze dne 14. 12. 2015 č. j. MKH/079997/2015. Nicméně s ohledem na skutečnost, že toto rozhodnutí bylo v průběhu řízení před soudem prvního stupně pravomocně zrušeno nadřízenými správními orgány (Krajským úřadem Středočeského kraje a Ministerstvem zemědělství), rozhodl se soud prvního stupně posoudit tuto otázku sám, a zejména na základě provedeného místního šetření dospěl k závěru, že se jedná o lesní pozemek, v důsledku čehož dle názoru soudu prvního stupně nelze bez souhlasu vedlejší účastnice zřídit na jejím pozemku služebnost cesty ve prospěch původního žalobce, nyní pozemku stěžovatelek.

6. Dále soud prvního stupně uvedl, že žalobce údajně jednal hrubě nedbale, když se konstruktivně nepokusil o zajištění přístupu ke svým pozemkům, a tím, že odmítl nabídku vedlejší účastnice, se možnosti zajištění přístupu vzdal. Tudíž nelze nezbytnou cestu zřídit i s odkazem na § 1032 odst. 1 písm. b) občanského zákoníku, tj. žalobce si dle něj způsobil nedostatek přístupu z hrubé nedbalosti. Soud tedy žalobu zamítl a uložil žalobci zaplatit náhradu nákladů řízení, a to ve výši 38 425 Kč pro žalovanou a ve výši 45 906,31 Kč České republice, spolu s poplatkem za návrh ve výši 10 000 Kč.

7. Dne 26. 5. 2022 vydal Krajský soud v Praze rozsudek č. j. 19 Co 174/2021-1110, kterým rozhodl o odvolání žalobce L. F. proti rozsudku Okresního soudu v Kutné Hoře tak, že povinnost týkající se nákladů řízení, v tomto rozsudku vyslovená, se ukládá oběma žalobkyním společně a nerozdílně; jinak rozsudek potvrdil a stanovil žalobkyním povinnost zaplatit náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 16 456 Kč. Odvolací soud se však neztotožnil se závěrem soudu prvního stupně v tom směru, že si žalobce způsobil nedostatek přístupu z hrubé nedbalosti, avšak (podle stěžovatelek zcela překvapivě, aniž by poučil odpovídajícím způsobem žalobce anebo v tomto směru prováděl jakékoliv dokazování) dospěl až v rozhodnutí k závěru, že nezbytnou cestu nelze zřídit ve prospěch žalobce rovněž

z důvodu, že vzdálenost, kterou musí žalobce překonat z veřejné cesty na pozemky činí kolem 125 metrů (aniž by prý jakkoliv uváděl, jak k této vzdálenosti dospěl), tudíž dle jeho přesvědčení žalobce ve smyslu § 1032 odst. 1 písm. c) občanského zákoníku žádá o zřízení nezbytné cesty jen za účelem pohodlnějšího spojení, neboť citovaná vzdálenost není dle odvolacího soudu natolik zásadní, aby bylo možno uzavřít, že užívání pozemků znemožňuje nebo značně ztěžuje.

8. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 22. 8. 2023 č. j. 22 Cdo 3012/2022-1160 pak bylo odmítnuto také dovolání stěžovatelek v dané věci.

II. Argumentace stěžovatelek

9. Stěžovatelky v obsáhlém odůvodnění ústavní stížnosti zejména uvedly, že rozhodnutí odvolacího soudu je překvapivé, neboť s odlišným právním názorem odvolacího soudu (potažmo s odlišným právním posouzením zřízení nezbytné cesty pro účely pohodlnějšího spojení) se seznámily až při četbě rozhodnutí (nikoliv v rámci samotného odvolacího řízení), a neměly tak možnost se k tomuto odchylnému právnímu názoru jakkoliv vyjádřit, ani předložit důkazy, které takové zjištění vyvracejí.

10. Odvolací soud ani neuvedl, na základě jakých důkazů dospěl k závěru, že vzdálenost mezi veřejnou cestou a pozemkem činí kolem 125 metrů, ačkoliv na základě této skutečnosti založil stěžejní závěr, že ve prospěch pozemku stěžovatelek nelze zřídit nezbytnou cestu k tíži pozemku vedlejší účastnice, neboť žalobce požaduje zřízením nezbytné cesty pouze pohodlnější spojení.

11. Stěžovatelky jsou rovněž přesvědčeny, že odvolací soud nesplnil také povinnost řádně své rozhodnutí odůvodnit, když se zejména nevypořádal s námitkou žalobce vznesenou na jednání před odvolacím soudem konaném dne 11. 11. 2021 v tom směru, že i kdyby pozemek byl skutečně lesním pozemkem, a i kdyby skutečně nebylo možné na lesním pozemku zřídit služebnost cesty, jak žalobce navrhoval v rámci své žaloby, není soud vázán v tomto typu řízení jeho návrhem (resp. návrhem formy nezbytné cesty) a je tedy oprávněn, jsou-li k tomu splněny další zákonné podmínky, zřídit nezbytnou cestu ve prospěch žalobce jiným způsobem než navrhoval žalobce - tj. nikoliv ve formě služebnosti, ale například ve formě obligačního práva.

12. Stěžovatelky jsou toho názoru, že pozemek vedlejší účastnice není právně ani fakticky lesním pozemkem, zejména proto, že na něm nejsou lesní porosty a předmětná cesta neslouží k obhospodařování lesa, ale pouze jakožto přístupová cesta k přilehlým stavbám a jejich zahradám. Předmětná cesta neslouží k obhospodařování žádného lesa, ale jako přístupová komunikace, nemá z obou stran údajný „les“, avšak pouze ze strany jedné, přičemž z druhé strany pokračuje těsně vedle několika staveb. Účelem předmětného ustanovení § 20 lesního zákona, které zakazuje stání a jízdu motorovými vozidly lesem, je přitom ochrana lesa, fauny a flóry v něm se nacházející. Zřízení nezbytné cesty přes pozemek vedlejší účastnice tak, aby byl zajištěn přístup a obhospodařování nemovitých věcí (pozemků) stěžovatelek, potažmo vůbec možnost řádné realizace jejich vlastnického práva, je i ve veřejném zájmu, když zřízením nezbytné cesty v dané situaci nedojde k jakémukoliv zásahu do přírody a krajiny.

13. Stěžovatelky zdůraznily, že nežádaly zřízení nezbytné cesty „za účelem pohodlnějšího spojení ve smyslu § 1032 odst. 1 písm. c) občanského zákoníku“, jak uzavřel odvolací soud, ale mají v souladu s konstantní judikaturou dovolacího soudu a Ústavního soudu za to, že takový právní závěr lze učinit pouze v situaci, kdy žadatel o zřízení nezbytné cesty již disponuje možností přístupu ze své nemovitosti na veřejnou komunikaci (tj. jiným přístupem než přístupem, který žádá soudem zřídit), a zároveň je tento přístup dostatečný k obhospodařování jeho nemovitosti.

14. V řízení bylo přitom jasně prokázáno, že stěžovatelky nemají zajištěný žádný přístup k jejich pozemkům z veřejné komunikace; musejí vždy překonat pozemek či pozemky ve vlastnictví vedlejší účastnice – zejména inkriminovaný pozemek. Za předpokladu, že by bylo v řízení prokázáno, že vzdálenost mezi jejich pozemkem a veřejnou komunikací činí odvolacím soudem dovozených 125 metrů (což v řízení prokázáno nebylo), stále platí, že se jedná o 125 metrů cesty vedoucí přes pozemek osoby odlišné od nich, k jehož užívání stěžovatelky nedisponují žádným právním titulem, a tudíž tuto skutečnost nelze považovat za existenci přístupu stěžovatelek z jejich pozemků na veřejnou komunikaci.

15. S ohledem na tyto skutečnosti nelze ani požadavek stěžovatelek považovat za žádost o zřízení nezbytné cesty za účelem pohodlnějšího spojení, když v dané situaci žádné "méně pohodlné" spojení neexistuje. Zároveň otázka, zda je inkriminovaný pozemek lesním pozemkem a umožňuje tak ex lege všem osobám pěší přístup, je dle stěžovatelek sporná, přičemž i kdyby byl stěžovatelkám zajištěn z tohoto titulu pěší přístup, tak ten je pro ně nedostatečný za situace, kdy jedna ze stěžovatelek – D. F. – trvale obývá stavbu, což (zejména s ohledem na její věk a zdravotní stav) vyžaduje používání automobilu za účelem dovozu potravin, topení na zimu a dalších potřebných věcí, jež jsou v rámci hospodaření s nemovitostí bezpodmínečně nutné.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

16. Ústavní soud si vyžádal vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení. Nejvyšší soud uvedl, že stěžovatelky řádně nezpochybnily nosný závěr o tom, že právo nezbytné cesty je žádáno za účelem pohodlnějšího přístupu. Ústavní stížnost shledal zjevně neopodstatněnou.

17. Krajský soud v Praze ve svém vyjádření považuje své skutkové a právní závěry ve zkoumané věci za srozumitelné a dostatečně odůvodněné. V podrobnostech odkázal na obsah svého napadeného rozsudku.

18. Rovněž Okresní soud v Kutné Hoře se neztotožnil s názorem stěžovatelek. Otázka charakteru pozemku je otázkou právní, proto si ji soud po provedeném místním šetření posoudil sám. Stěžovatelky a jejich právní předchůdce prý měli a mají pěší přístup k pozemku zajištěn a de facto se domáhali zřízení práva nezbytné cesty pouze za účelem pohodlnějšího spojení – jízdy automobilem, když vzdálenost mezi jejich nemovitostí a veřejnou komunikací činí 125 metrů. Právní předchůdce stěžovatelek prý navíc v minulosti odmítl řešení formou nájemní smlouvy a domáhal se zřízení věcného břemene či odprodeje části nemovitosti vedlejší účastnice.

19. Vedlejší účastnice řízení ve svém vyjádření zejména uvedla, že soudy se podle jejího názoru vypořádaly po materiální stránce s řešenou věcí řádně a správně. Pokud nyní stěžovatelky namítají překvapivost rozsudku odvolacího soudu a nesplnění poučovací povinnosti soudu pro závěr odvolacího soudu, podle kterého bylo povolení nezbytné cesty žádáno z důvodu pohodlnějšího spojení, uvedla k tomu vedlejší účastnice, že „i kdyby důvod žádosti o povolení nezbytné cesty pro pohodlnějšího spojení odpadl, tak by stejně pro charakter předmětného pozemku nemohla být nezbytná cesta povolena, a že již před soudem prvního stupně namítala skutečnost, že původní stěžovatel nezbytnou cestu žádal z důvodu pohodlnějšího spojení (viz bod 24 odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně). Pro stěžovatelky tedy nemůže být žádným způsobem překvapivé, že se soudy tímto kritériem k povolení nezbytné cesty zabývaly“. Vedlejší účastnice řízení proto navrhla, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou, případně aby ji zamítl.

IV. Ústavněprávní posouzení věci

20. Ústavní stížnost je důvodná.

21. Listina základních práv a svobod garantuje práva, která jsou chápána jako subjektivní veřejná práva. Základní práva ze své podstaty působí primárně přímo mezi

jednotlivcem a státem jako veřejnou mocí, v některých případech ovšem působí tak, že jednoduchým právem „prozařují“, jako je tomu ve vztazích horizontálních, tedy ve vztazích, které nejsou založeny na nadřízenosti a podřízenosti subjektů. Garance vlastnického práva podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod se sice bezprostředně týká toliko vztahu mezi jednotlivcem a státem, avšak kromě toho, že tato ustanovení zajišťují povinnost veřejné moci jednat tak, aby do vlastnického práva jednotlivce sama nezasahovala, zavazují veřejnou moc, aby vlastníkovi poskytla ochranu v případě, kdy by jeho vlastnické právo bylo rušeno či omezováno ze strany třetích subjektů.

22. Garantované vlastnické právo tedy není chráněno pouze před zásahy ze strany veřejné moci (klasický status negativus), nýbrž zakotvuje i nárok na určité pozitivní plnění (zejména ochranu) ze strany státu (status positivus). Povinností veřejné moci – a v jejím rámci pak zejména orgánů moci soudní – je tudíž i v občanskoprávních věcech pečlivě vážit ústavní rozměr projednávaných případů a hledat spravedlivou rovnováhu mezi právy stojícími v kolizi.

23. V projednávané věci se jedná o právo nezbytné cesty. Obsahem vlastnického práva je právo věc držet *(ius possidendi*), s věcí disponovat *(ius disponendi*), právo věc užívat a požívat její plody a užitky (*ius utendi et fruendi*). Bez spojení s nemovitou věcí jsou vlastníkovy možnosti výrazně omezeny nebo zcela vyloučeny; dochází k zásadnímu zásahu do jeho vlastnického práva chráněného čl. 11 Listiny základních práv a svobod. Vlastníkovi tak zůstává pouze *nuda proprietas*, holé vlastnictví. Vlastnictví přitom zakládá v právním státě každému legitimní očekávání, že svoji nemovitost může plnohodnotně, trvale a efektivně užívat, a to včetně patřičného přístupu k ní.

24. Stěžovatelky se před obecnými soudy domáhaly zřízení věcného břemene spočívajícího ve služebnosti cesty přes pozemek vedlejší účastnice. Prizmatem ústavního práva se tudíž jedná o typický případ horizontálního střetu dvou základních práv. Na straně jedné stojí právo stěžovatelek vlastnit majetek, tj. konkrétně jejich zájem na tom, aby mohly užívat své vlastnické právo ke stavbě v plném rozsahu (tj. právo věc držet, disponovat s ní, ale i právo věc užívat a požívat její plody), na straně druhé ovšem má i vedlejší účastnice právo vlastnit majetek, jež se v podústavní rovině promítá jako její právo nebýt rušena v držbě pozemku, přes který by cesta měla vést. Podle názoru Ústavního soudu obecné soudy v projednávané věci daly na základě příliš extenzivního výkladu ustanovení § 1032 odst. 1 písm. b) a c) občanského zákoníku přednost právu vedlejší účastnice, aniž by dostatečně zvážily ústavněprávní rozměr věci, přičemž se jim nabízely výkladové varianty, jež by vnesly spravedlivou rovnováhu do práv všech účastníků řízení.

25. Ústavní soud konstatuje, že existence tzv. lesní cesty nebrání zřízení práva cesty soudem. Obecně vychází úprava lesního zákona z toho, že lesy jsou veřejně přístupné, ale v § 20 odst. 1 písm. g) omezuje tento veřejný zájem tak, že podmiňuje vjezd motorových vozidel souhlasem vlastníka. V zásadě to tedy není veřejný zájem, který brání užití lesní cesty motorovými vozidly, ale zájem vlastníka, který jinak souhlas může udělit. Jestliže občanský zákoník umožňuje soudu omezit vlastnické právo vlastníka každého pozemku a zřídit právo stezky i cesty, v případě lesního pozemku právo pěšího vstupu (stezky) vyplývá přímo ze zákona. Není důvod, proč by souhlas vlastníka s vjezdem nemohl být nahrazen souhlasem soudu. Zákony je třeba vykládat v souladu s jejich účelem, a účelem lesního zákona je právě jen částečné omezení práv vlastníka lesa, ne jeho zvýhodnění ve srovnání s vlastníky jiných pozemků.

26. Úvahy soudu prvního stupně (v jeho rozsudku pod body 96 až 98) o hrubé nedbalosti původního žalobce jsou nesprávné. Nabytí nemovité věci bez spojení s veřejnou cestou nelze v České republice s ohledem na historický vývoj právní úpravy pozemkového vlastnictví považovat za projev hrubé nedbalosti bez dalšího. Právo nezbytné cesty upravené v § 1029 občanského zákoníku představuje pravidlo naplňující ústavní právo zaručené v čl. 11

Listiny základních práv a svobod. Případy, kdy soud podle § 1032 občanského zákoníku nezbytnou cestu nepovolí, jsou výjimkou z tohoto pravidla. Pojem „hrubá nedbalost“ není v zákoně definován, jednu z podmínek, kdy je omezena ochrana vlastnického práva, tedy určuje obecný soud výkladem zákona. Při výkladu právního předpisu, který zasahuje do základního práva zaručeného ústavním pořádkem, je třeba postupovat velmi obezřetně a s respektem k základnímu právu. Excesivní soudní výklad výjimek, které omezují pravidla zaručující základní právo, je v rozporu s čl. 4 odst. 4 větou první Listiny základních práv a svobod. Ve zkoumané věci přijatý závěr, že původní – mezitím zesnulý – žalobce údajně jednal hrubě nedbale, když se konstruktivně nepokusil o zajištění přístupu ke svým pozemkům, a tím, že prý odmítl nabídku vedlejší účastnice, se možnosti zajištění přístupu vzdal, se zřetelem na shora vyslovené podmínky neobstojí. Navíc takový závěr vůbec neřeší současnou a budoucí situaci stěžovatelek.

27. Tento názor soudu prvního stupně správně korigoval odvolací soud v bodě 10 svého rozsudku. Právní názor soudu prvního stupně byl také pozměněn odvolacím soudem v tom směru, že vzdálenost, kterou musí žalobce překonat z veřejné cesty na pozemky, činí kolem 125 metrů, a tedy dle jeho přesvědčení žalobce ve smyslu § 1032 odst. 1 písm. c) občanského zákoníku žádá o zřízení nezbytné cesty jen za účelem pohodlnějšího spojení, neboť citovaná vzdálenost není dle odvolacího soudu natolik zásadní, aby bylo možno uzavřít, že užívání pozemků znemožňuje nebo značně ztěžuje.

28. Závěr odvolacího soudu o „pohodlnějším přístupu“ je dalším důvodem, proč bylo ústavní stížnosti vyhověno. Kdyby daný lesní pozemek byl přístupný jen pěšky, situaci stěžovatelek by to neřešilo, jelikož podstata věci spočívá v nutnosti obhospodařovat předmětnou nemovitost, a to pomocí dopravního prostředku. Zjištěná přístupová vzdálenost 125 metrů (i když soud podle stěžovatelek neuvedl, jak k této vzdálenosti dospěl), je pro odnos např. potravin a otopu příliš veliká. To je triviální skutečnost, nehledě na věk a zdravotní stav stěžovatelky přímo užívající nemovitost. Zejména však, v souladu s právním názorem stěžovatelek, soudem přijatý právní závěr by bylo možno učinit pouze tehdy, kdyby žadatel o zřízení nezbytné cesty možností přístupu ze své nemovitosti na veřejnou komunikaci již disponoval. V řízení bylo přitom prokázáno, že stěžovatelky nemají zajištěný žádný přístup k jejich pozemkům z veřejné komunikace a musejí vždy překonat pozemek ve vlastnictví vedlejší účastnice, k jehož užívání nedisponují žádným právním titulem.

29. Právní jistoty nedosahuje ani případná možnost dojít na pozemek pěšky, musí to být zaručené právně. Ostatně spory právního předchůdce stěžovatelek a stěžovatelek samotných s vedlejší účastnicí signalizují, že jim to neskýtá ani faktickou jistotu. Při hodnocení spravedlivé rovnováhy mezi v kolizi stojícími právy vlastníků nelze pustit ze zřetele povahu práv, která jim svědčí.

30. Požadavek na dostupnost pozemku vozidlem je tedy v daném případě přiměřený, z důvodů nutných oprav, dopravy nákladu, věku stěžovatelky atd. Naopak omezení přístupu jen na právo pěší cesty (stezky) je výjimkou, která musí být řádně odůvodněna (srov. koncepci nezbytnostné cesty podle § 1029 občanského zákoníku)

31. Základní povinností obecných soudů je vzít do úvahy všechny konkrétní okolnosti individuálního případu. Jak v do jisté míry obdobné věci již Ústavní soud uvedl (srov. nález sp. zn. II. ÚS 1587/20) při snaze o nalezení spravedlivé rovnováhy nemohou obecné soudy přehlížet ani ekonomickou a právní realitu v České republice, kde jsou v důsledku historického právního vývoje stavby stojící na cizím pozemku – nezřídka s nedostatečným přístupem – velmi častým jevem. Za situace, kdy stát po desítky let toleroval vznik takových majetkových poměrů, se jeví nespravedlivé, jestliže nyní neproporcionálně odpírá vlastníkům nemovitostí s nedostatečným přístupem ochranu vlastnického práva prostřednictvím zřízení věcného břemene nezbytné cesty. To, co se může v podmínkách jiného státu jevit jako

individuální problém, je v podmínkách českých problémem systémovým. Tomuto rozdílu by pak měl odpovídat i rozdílný přístup soudů.

32. Konečně Ústavní soud připomíná, že nepoměr mezi zájmy stěžovatelek a vedlejší účastnice možno například řešit náhradou za zřízení věcného břemene. Tímto způsobem je možno dosáhnout spravedlivé rovnováhy mezi ústavně garantovanými právy stěžovatelek a vedlejší účastnice; při stanovení výše náhrady totiž obecné soudy mohou vzít do úvahy veškeré relevantní okolnosti věci. A jak také uvedl Ústavní soud ve výše citovaném nálezu, při stanovení výše náhrady může soud v plné míře reflektovat i ekonomické souvislosti věci a skutečnost, že majetkoprávní vztahy k nemovitosti a k okolním pozemkům mohly mít vliv na tržní cenu nemovitosti.

33. Soudy tedy musí daný případ znovu řádně zvážit; *obiter dictum* možno podotknout, že mohou případně právo cesty zřídit i jinak než jako služebnost (viz § 1029 odst. 2 občanského zákoníku, který uvádí, že nezbytnou cestu soud zřídí „…i jako služebnost“); lze tedy takové právo zřídit i jako relativní právo, zavazující a opravňující jen účastníky řízení.

V. Závěr

34. Shora popsaným postupem obecných soudů došlo k porušení práva stěžovatelek na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a také k porušení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, jenž předpokládá, že povinností soudů je každé rozhodnutí řádně odůvodnit s přihlédnutím ke všemu relevantnímu, co v řízení vyšlo najevo.

35. Ústavní soud proto výše uvedená rozhodnutí obecných soudů zrušil podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. V dalším průběhu řízení budou obecné soudy vázány nosnými důvody nálezu Ústavního soudu.

Č. 219
Odůvodnění neprovedení důkazu v trestním řízení
(sp. zn. IV. ÚS 456/24 ze dne 20. listopadu 2024)

Rozsah a podrobnost odůvodnění, proč trestní soud důkaz neprovedl, musí odpovídat potenciálnímu významu navrhovaného důkazu. Z ústavního pořádku neplyne pro soudy požadavek na podrobné odůvodnění toho, proč neprovedly každý jednotlivý navržený důkaz. Pokud však je navrhovaný důkaz (teoreticky) způsobilý zvrátit rozhodnutí o vině, musí být jeho neprovedení odůvodněno pečlivě (čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Milana Hulmáka a Zdeňka Kühna (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky D. K., zastoupené JUDr. Romanem Haisem, advokátem, sídlem Palackého třída 2203/186, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. ledna 2024 č. j. 4 Tdo 1167/2023-409, usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 24. ledna 2023 č. j. 4 To 243/2022-295 a rozsudku Městského soudu v Brně ze dne 26. září 2022 č. j. 5 T 116/2022-258, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Brně a Městského soudu v Brně jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 9. ledna 2024 č. j. 4 Tdo 1167/2023-409 a usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 24. ledna 2023 č. j. 4 To 243/2022-295 byla porušena základní práva stěžovatelky zaručená v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. ledna 2024 č. j. 4 Tdo 1167/2023-409 a usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 24. ledna 2023 č. j. 4 To 243/2022-295 se ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Podstata věci

1. Trestní soudy uznaly stěžovatelku vinnou z podvodu, kterého se dopustila na spoluvězeňkyni během výkonu trestu odnětí svobody. Stěžovatelka se před trestními soudy bránila také argumentací, že několik měsíců před tím, než měla dle obžaloby spáchat přečin podvodu, ve věznici potratila. Proto byla ve špatném psychickém stavu, potřebovala péči psychiatra a užívala léky. Tím popírala svou schopnost se v daném období přečinu podvodu vůbec dopustit. V průběhu odvolacího řízení navrhla, aby si soud k důkazu vyžádal její lékařskou zprávu z doby výkonu trestu. Ani s uvedenou argumentací ani s návrhem na provedení důkazu se však odvolací soud nijak nevypořádal. Nejvyšší soud jako soud dovolací

následně tento postup schválil. Ústavní soud proto nynějším nálezem zrušil rozhodnutí dovolacího a odvolacího soudu.

II. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

2. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhá zrušit rozhodnutí uvedená v záhlaví, kterými podle ní trestní soudy porušily její ústavně zaručená práva podle čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 3, čl. 38 odst. 2 a čl. 39 Listiny základních práv a svobod.

3. Městský soud v Brně uznal rozsudkem stěžovatelku vinnou spácháním přečinu podvodu podle § 209 odst. 1, 2 a 3 trestního zákoníku. Stěžovatelka se podle městského soudu dopustila přečinu tím, že v době od 31. 10. 2019 do 14. 11. 2019, kdy ve věznici vykonávala dříve uložený trest odnětí svobody, vylákala na poškozené, své spoluvězeňkyni, částku 180 000 Kč za předstíranou právní pomoc. Stěžovatelka totiž poškozené nabídla pomoc v soudních řízeních, ve kterých poškozená vystupovala. Stěžovatelka podle městského soudu tvrdila, že má známosti mezi soudci a státními zástupci a že pracovala na státním zastupitelství. Tyto informace ale nebyly pravdivé a poškozené nijak pomoci nemohla. Stěžovatelce se přesto podařilo vylákat částku 180 000 Kč, kterou poškozená stěžovatelce zaslala prostřednictvím své sestry (částku nechala zaslat ve dvou platbách na bankovní účet stěžovatelky s uvedeným účelem platby „vrácení půjčky“). Městský soud stěžovatelku odsoudil k trestu odnětí svobody v délce 2 let a pro výkon trestu ji zařadil do věznice s ostrahou. Současně stěžovatelce uložil povinnost nahradit škodu ve výši 180 000 Kč.

4. Před městským soudem se stěžovatelka především bránila tím, že předkládala vlastní verzi skutkových událostí. Tvrdila, že se s poškozenou znala již předtím, než se setkaly ve výkonu trestu odnětí svobody. Stěžovatelka měla v roce 2015 zájem o koupi automobilu v autosalonu, kde pracovala i poškozená. Stěžovatelka poškozené předala jako zálohu částku 180 000 Kč v hotovosti, k tomu dostala příjmový pokladní doklad. Když se ale stěžovatelka vrátila další den k dokončení koupě automobilu, v autosalonu jí sdělili, že poškozená na místě nepracuje a ke koupi tak nedošlo. Poškozená jí v té době prý předala lísteček s kontaktními údaji, který soudu předložila. Během hlavního líčení též tvrdila, že problémy s koupí automobilu následně nedořešila, protože se musela věnovat svému trestnímu řízení, ve kterém byla obviněna z pokusu o úvěrový podvod (jde o jiné trestní řízení než to, které vedlo k nyní napadeným rozhodnutím).

5. Během hlavního líčení před městským soudem jak stěžovatelka, tak její obhájce opakovaně poukázali na to, že stěžovatelka před údajným spácháním přečinu ve věznici potratila. Stěžovatelka tím např. vysvětlovala, proč v nynější věci předložila některé důkazy až před soudem, neměla důvěru v policii. Její obhájce navíc zpochybnil, že by stěžovatelka byla schopná během výkonu trestu odnětí svobody krátce po této zkušenosti vytvořit fiktivní příběh, který podle obžaloby měla poškozené spoluvězeňkyni přednést, aby z ní vylákala peníze (srov. záznam z hlavního líčení ze dne 26. 9. 2022).

6. Městský soud v odůvodnění napadeného rozsudku uvedl, že v nynější věci proti sobě stály dvě výpovědi. Přisvědčil verzi poškozené, že se se stěžovatelkou poprvé seznámila až ve výkonu trestu odnětí svobody a že na ní stěžovatelka částku 180 000 Kč vylákala za předstíranou právní pomoc. Poškozená předložila soudu dopisy, které si se stěžovatelkou psaly. Z jednoho plynulo, že stěžovatelka poškozené psala, že jí „zařídila“ nějakou blíže neurčenou záležitost, v dalším se pak stěžovatelka poškozené dotazovala na číslo účtu. Poškozená k tomu uvedla, že poté, co zjistila, že pro ni stěžovatelka nemůže v jejích soudních řízeních nic zařídit, chtěla částku 180 000 Kč vrátit, což podle ní vzájemné dopisy dokládaly.

7. Výpověď stěžovatelky, stejně jako její celkovou obranu, městský soud nepovažoval za věrohodnou. Městský soud mimo jiné uvedl, že poškozená v době, kdy mělo dojít k předání částky 180 000 Kč jako zálohy za automobil, již v autosalonu nepracovala. Verze stěžovatelky, která se prý o tuto částku začala zajímat až ve výkonu trestu odnětí svobody, se

jeví jako značně nepravděpodobná. Příjmový pokladní doklad, kterým stěžovatelka dokládala předání peněz, označil za zjevně padělaný. Lísteček s kontaktními údaji poškozené zase podle městského soudu jen stěží mohl být sepsán v roce 2015, protože byl v perfektním stavu a jeho podobě více odpovídalo, že jej stěžovatelka dostala od poškozené ve věznici.

8. Současně stěžovatelka tvrdila, že ve výkonu trestu byly s poškozenou nejprve kamarádky, probíraly spolu řadu věcí. Poškozená stěžovatelce mj. říkala o svém advokátovi a stěžovatelka měla zájem o to, aby ji zastupoval. Část vzkazů, které si ve věznici posílaly, se tak týkala možnosti, aby stěžovatelku zastupoval ve věci obnovy řízení advokát poškozené, stěžovatelka mu chtěla zaslat zálohu a z toho důvodu též žádala poškozenou o číslo účtu jejího zástupce.

9. Městský soud uvedl, že poškozená se do výkonu trestu dostala poprvé a byla v zoufalé životní situaci, mj. se snažila dostat svou dceru mimo péči svého manžela. Stěžovatelku naopak městský soud zhodnotil jako velmi sociálně zdatnou a schopnou působit na lidi empaticky. Tomu odpovídala i dřívější práce stěžovatelky v pohřebním ústavu. Poškozená podle městského soudu postupovala naivně. Pro stěžovatelku byla snadnou kořistí. Z přiložených dopisů bylo navíc patrné, že poškozená požadovala vrácení peněz a stěžovatelka poškozenou vyzývala, aby jí sdělila číslo účtu. Naopak verzi stěžovatelky označil městský soud za nevěrohodnou. K odkazům na prodělaný potrat a stěžovatelčin následný psychický stav se městský soud nikde v napadeném rozsudku nevyjádřil.

10. Při ukládání trestu městský soud zhodnotil mj. trestní minulost stěžovatelky, která byla již čtyřikrát trestána, převážně pro majetkovou trestní činnost. Žádné polehčující okolnosti městský soud neshledal, jako přitěžující okolnosti naopak hodnotil kromě stěžovatelčiny trestní minulosti i to, že stěžovatelka zneužila situaci jiné odsouzené ve výkonu trestu.

11. Proti rozsudku městského soudu se stěžovatelka odvolala. V odvolání především obhajovala tvrzení, která na svou obranu uváděla před městským soudem. Vytýkala městskému soudu, že nenařídil provedení znaleckého posudku k ověření, zda příjmový pokladní doklad z roku 2015 vypsala poškozená či někdo jiný. Rozsudek městského soudu též označila za nepřezkoumatelný, jelikož městský soud např. uvedl, že bylo namístě využít zásady *in dubio pro reo*, což by znamenalo postup ve prospěch stěžovatelky. Současně se ohradila proti hodnocení své osoby a poškozené. Městský soud podle stěžovatelky tendenčně stěžovatelku hodnotil jako velmi sociálně zdatnou, empatickou, zatímco poškozenou vnímal jako osobu zoufalou, zlomenou a snadno manipulovatelnou. Poukázala na to, že ona sama však v době, kdy se měla přečinu dopustit, byla v péči psychiatra.

12. V rámci odvolacího řízení před Krajským soudem v Brně se konala dvě veřejná zasedání. Během prvního veřejného zasedání dne 10. 1. 2023 (ze kterého je ve spisu správný zvukový záznam uložený na CD) obhájce stěžovatelky jednak hájil a vysvětloval skutkovou verzi stěžovatelky ohledně předání částky 180 000 Kč. Současně se ostře ohradil proti hodnocení stěžovatelky městským soudem. Stěžovatelka se měla dopustit přečinu podvodu ve věznici, do které nastoupila těhotná a kde potratila, ač soud věděl o jejím těhotenství a měl ji z výkonu trestu propustit. Tato záležitost stěžovatelku silně traumatizovala. Byla v péči psychiatričky, pod prášky a nebyla skoro schopná vnímat v té době stále probíhající trestní řízení. Podle obhájce bylo nemyslitelné, že by snad stěžovatelka v tomto stavu zvládla vymyslet fiktivní sled okolností ohledně předání a vrácení částky 180 000 Kč. Již zde obhájce uvedl, že by se k jejímu zdravotnímu stavu mohla vyjádřit i její psychiatrička z věznice. Mimo to stěžovatelka předložila soudu čestná prohlášení a vyjádření známých stěžovatelky, která měla podpořit stěžovatelčinu verzi o koupi automobilu v roce 2015. Krajský soud poté veřejné zasedání odročil.

13. Během dalšího veřejného zasedání dne 24. 1. 2023 (ze kterého je ve spisu k dispozici pouze stručný protokol, nikoli však zvukový záznam – viz k tomu bod 23 níže)

obhájce navrhnul k provedení důkazů listiny, které na předchozím veřejném zasedání předložil. Současně navrhnul, aby soud zajistil lékařskou zprávu stěžovatelky z doby, kdy se nacházela ve věznici společně s poškozenou. Soud podle protokolu návrhy na doplnění dokazování zamítl (ze stručného protokolu neplyne proč) a následně vyhlásil usnesení, kterým odvolání zamítl.

14. Krajský soud se v odůvodnění napadeného usnesení ztotožnil se závěry městského soudu. Městský soud podle krajského soudu zjistil skutkový stav bez důvodných pochybností, skutková zjištění odpovídala výsledkům provedeného dokazování, byla úplná a správná. Řízení před městským soudem nebylo stiženo žádnými podstatnými vadami, městský soud své rozhodnutí též řádně odůvodnil. Rozsudek městského soudu nebyl nepřezkoumatelný, ve zmínce o zásadě *in dubio pro reo* se městský soud dopustil jen písařské chyby. Podle krajského soudu se městský soud rovněž podrobně zabýval věrohodností poškozené a obranou stěžovatelky. Rovněž výrok o trestu byl podle krajského soudu správný, trest nebyl nepřiměřený a městský soud správně u stěžovatelky neshledal žádné polehčující okolnosti, naopak zohlednil jako okolnost přitěžující stěžovatelčinu trestní minulost a zneužití situace spoluvězeňkyně.

15. K návrhům na doplnění dokazování v řízení o odvolání se krajský soud vyjádřil pouze stručně. V bodu 9 napadeného usnesení uvedl: „Návrhy na doplnění dokazování pak byly předloženy i v rámci jednání o odvolání obžalované, kdy tyto byly zamítnuty s tím, že se stejně jako v přípravném řízení jednalo o důkazy, které měly prokazovat vznik závazku poškozené vůči obžalované v minulosti.“ Mimo to pouze v bodu 6 obecně uvedl, že „neshledal, že by existovala důvodná potřeba pro doplnění dokazování“.

16. K odkazům obhájce na to, že stěžovatelka ve věznici před údajným spácháním podvodu potratila, resp. že byla v péči psychiatra, se krajský soud nevyjádřil. V rekapitulaci odvolací argumentace stěžovatelky v bodu 3 napadeného usnesení pouze zmínil, že stěžovatelka "poukazuje také na neblahé okolnosti, které postihly obžalovanou v důsledku výkonu trestu".

17. Stěžovatelka podala dovolání k Nejvyššímu soudu. Stěžovatelka v dovolání vytýkala krajskému soudu, že se nevypořádal s jejími námitkami a důkazními návrhy. I v dovolání stěžovatelka poukázala též na to, že byla po potratu ve věznici v péči psychiatra a pod medikací. Kritizovala, že přes opětovné odkazy na její zdravotní stav se soudy jejími námitkami a návrhy v podstatě nezabývaly. Zpochybnila, že by se v daném stavu vůbec byla schopná přečinu podvodu dopustit. Zdůraznila, že tvrzení poškozené soudy přijaly, aniž by je poškozená čímkoli podložila, naopak stěžovatelkou předloženými čestnými prohlášeními se soudy zabývat odmítly. Rovněž namítala, že jí městský soud uložil nepřiměřeně přísný trest.

18. Nejvyšší soud dovolání stěžovatelky odmítl. Mimo jiné uvedl, že pokud soud nevyhoví návrhům na doplnění dokazování, musí důvody svého negativního postoje ústavně konformním způsobem vysvětlit, a to alespoň v písemném vyhotovení rozhodnutí ve věci samé. Žádné pochybení soudů v nynější věci však Nejvyšší soud „z předloženého spisového materiálu“ neshledal. Stěžovatelka se před městským soudem domáhala především opatření písmoznaleckého posudku k prokázání pravdivosti pokladního dokladu. Městský soud však přesvědčivě v odůvodnění napadeného rozsudku vysvětlil, proč stěžovatelce nevyhověl. Další návrhy stěžovatelka vznesla při veřejném zasedání před krajským soudem. Podle Nejvyššího soudu na tyto návrhy krajský soud „reagoval jak přímo při jednání, tak i v odůvodnění meritorního rozhodnutí ve věci“ (bod 11 napadeného usnesení). Nejvyšší soud neshledal, že by skutkové závěry soudů byly projevem neobjektivního, selektivního nebo jinak deformovaného hodnocení provedených důkazů. Podle Nejvyššího soudu stěžovatelka v podstatě setrvale argumentovala „toliko odlišnou a pro sebe příznivější verzí skutkového děje“, podle níž podnětem pro převedení částky 180 000 Kč na její účet ze strany poškozené „nebyl příslib zajištění ‚protekce' u soudů či státních zástupců, nýbrž dluh z minulosti, který

byl touto cestou pouze vrácen“ (bod 12 tamtéž). Nejvyšší soud též neshledal, že by stěžovatelčin trest byl nepřiměřeně přísný.

III. Argumentace stěžovatelky

19. Stěžovatelka v úvodu ústavní stížnosti shrnuje, že v proběhlém trestním řízení proti sobě stály dvě výpovědi – její výpověď a výpověď poškozené. Byť je hodnocení těchto výpovědí, resp. důkazů jako takových, právem trestních soudů, v nynější věci podle stěžovatelky trestní soudy vykročily z ústavněprávních mantinelů. Opomenuly totiž stěžovatelkou navržené důkazy, resp. dostatečně neodůvodnily, proč tyto důkazy neprovedly. V tom spatřuje porušení svých ústavně zaručených práv uvedených v hlavě páté Listiny. Nalézací soudy zamítly většinu stěžovatelkou navržených důkazů, avšak vyjma důkazu písmoznaleckým posudkem k podpisu na pokladním dokladu to nijak nevysvětlily. Pouhé konstatování, že stěžovatelkou předkládané důkazy nemohou zvrátit závěr o neexistenci závazku mezi stěžovatelkou a poškozenou, není dostatečné. Nadto stěžovatelkou předkládaná čestná prohlášení jsou s tímto závěrem v jasném rozporu.

20. Dále stěžovatelka namítá, že se trestní soudy nezabývaly její příčetností v době, kdy se měla dopustit přečinu podvodu. Stejně tak se soudy nezabývaly jejím návrhem na zajištění lékařských zpráv ohledně užívané medikace a jejího množství či případného posudku v tomto směru. Stěžovatelka také uvádí, že se soudy nezabývaly příčetností poškozené v rozhodné době, zvláště když její naivitou, ovlivnitelností a hloupostí je argumentováno v neprospěch stěžovatelky. A rovněž namítá, že poukazovala na rozpory v hodnocení důkazů trestními soudy (např. jeden z dopisů, který napsala poškozené, uváděl, že stěžovatelka požaduje číslo účtu nikoli poškozené, ale osoby mužského rodu, nebo že nedává smysl, aby, pokud si už podle soudu fakticky vyžádala číslo účtu poškozené, nakonec peníze poškozené nevrátila a riskovala trestní postih), s čímž se trestní soudy též nevypořádaly.

21. Konečně stěžovatelka spatřuje porušení ústavně zaručeného práva na soudní ochranu též v tom, že soudní spis byl předán Nejvyššímu soudu až více než devět měsíců poté, co podala dovolání proti usnesení krajského soudu. Nejvyšší soud následně o dovolání rozhodl během několika málo pracovních dnů.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

22. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný. Stěžovatelka je zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Vyčerpala též všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv ve smyslu § 75 odst. 1 téhož zákona. Ústavní stížnost je tedy přípustná.

V. Shrnutí řízení před Ústavním soudem

23. Ústavní soud si vyžádal trestní spis. Z něj zjistil, že v části spisu ohledně řízení před krajským soudem je založený nesprávný záznam z veřejného zasedání ze dne 24. 1. 2023 (na kterém podle stručného protokolu stěžovatelčin obhájce vznesl návrh na doplnění dokazování lékařskou zprávou stěžovatelky). Na CD (jinak formálně označeném jménem a věcí stěžovatelky) přiloženém v trestním spisu byl totiž uložen záznam z veřejného zasedání konaného patrně téhož dne, ovšem ve zcela jiné a nesouvisející věci. Konkrétně šlo o záznam z veřejného zasedání věci sp. zn. 4 T 1/2023 o odvolání proti rozsudku Městského soudu v Brně sp. zn. 2 T 142/2022. Na to Ústavní soud krajský soud upozornil a vyžádal si zaslání správného záznamu. Krajský soud však sdělil, že záznam z veřejného zasedání ve věci stěžovatelky ze dne 24. 1. 2023 nemá a že tento záznam není ani v zálohovém systému krajského soudu.

24. Ústavní soud poté požádal účastníky a vedlejší účastníky k vyjádření k ústavní stížnosti. K ústavní stížnosti se jako účastníci řízení vyjádřily městský soud, krajský soud i Nejvyšší soud.

25. Městský soud jen odkázal na své rozhodnutí. Krajský soud stručně uvedl, že se navrhovanými důkazy, které byly předloženy obhájcem stěžovatelky u veřejného zasedání dne 10. 1. 2023, zabýval. O tom svědčí skutečnost, že veřejné zasedání bylo odročeno na 24. 1. 2023, aby se všichni členové senátu mohli s povahou těchto důkazů v kontextu již provedeného dokazování seznámit. Na veřejném zasedání dne 24. 1. 2023 pak důkazní návrhy zamítl, což stručně odůvodnil v bodě 9 odůvodnění napadeného usnesení.

26. Nejvyšší soud v podrobnějším vyjádření uvedl, že vedle způsobu hodnocení důkazů trestními soudy pokládá stěžovatelka za klíčový procesní nedostatek neprovedení důkazu lékařskými zprávami z jejího pobytu ve vazební věznici v rozhodném období, eventuálně důkazu znaleckým posudkem ke zjištění, nakolik se jí užívaná medikace mohla projevit na její příčetnosti v době páchání činu. Nejvyšší soud však v postupu trestních soudů žádnou podstatnou vadu neshledal. Zjevným cílem námitek stěžovatelky bylo v rámci flexibilní obrany zpětně zpochybnit svou příčetnost v době páchání trestného činu. Ani případné formální pochybení soudu, který neodůvodnil, proč neprovedl navržený důkaz, však nemusí být důvodem pro zásah do pravomocně skončené trestní věci v dovolacím řízení. Nejvyšší soud navrhnul Ústavnímu soudu, aby při svém rozhodování sám zvážil i materiální podstatu alternativní argumentace obhajoby, založené podle Nejvyššího soudu na spekulativních tezích, že stěžovatelce při pobytu ve věznici byla nebo mohla být lékařem předepsána taková medikace, která jí buď vůbec nedovolovala spáchat stíhaný skutek, anebo u ní vyvolala či dramaticky zvýšila již existující duševní poruchu, pro kterou následně nemusela rozpoznat protiprávnost páchaného činu anebo ovládat své jednání. Podle Nejvyššího soudu tato varianta zřetelně koliduje se sofistikovaným způsobem, kterým stěžovatelka od poškozené vylákala finanční částku 180 000 Kč.

27. K ústavní stížnosti se dále vyjádřilo Nejvyšší státní zastupitelství, které uvedlo, že se trestní soudy v nynější věci nedopustily porušení stěžovatelčiných ústavně zaručených práv.

28. Krajské státní zastupitelství ani městské státní zastupitelství se k ústavní stížnosti nevyjádřily. Poškozená pak sdělila Ústavnímu soudu, že se k ústavní stížnosti nebude vyjadřovat. V souladu s poučením, kterého se jim dostalo, se tedy tito potenciální vedlejší účastníci postavení vedlejšího účastníka vzdali (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve spojení s § 101 odst. 4 občanského soudního řádu).

29. Ústavní soud přeposlal stěžovatelce vyjádření trestních soudů a Nejvyššího státního zastupitelství. Na tato vyjádření však stěžovatelka již dále nereagovala.

30. Ústavní soud nenařídil ústní jednání, protože od něj podle § 44 věty první zákona o Ústavním soudu nebylo možné očekávat další objasnění věci.

VI. Věcné posouzení ústavní stížnosti

31. Stěžovatelka v ústavní stížnosti především vytýká, že trestní soudy neprovedly jí navržené důkazy, resp. že neodůvodnily, proč tyto důkazy neprovedly. Současně namítá, že provedené důkazy hodnotily soudy tendenčně v její neprospěch a rovněž se dovolává porušení svých ústavně zaručených práv při rozhodování o dovolání.

32. K tomu uvádí Ústavní soud následující. V řízení před soudem musí mít účastník možnost navrhnout důkazy, jejichž provedení pokládá za potřebné pro prokázání svých tvrzení. Tomuto procesnímu právu pak odpovídá povinnost soudu nejen o navržených důkazech rozhodnout, ale také, pokud návrhu na jejich provedení nevyhoví, v rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů důkazy neprovedl. Pokud tak soud neučiní, postupuje v rozporu se zásadami vyjádřenými v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny [srov. např. nález ze dne 24. 2. 2005 sp. zn. IV. ÚS 251/04 (N 34/36 SbNU 379), část VI, nověji nález ze dne 28. 1. 2022 sp. zn. II. ÚS 1026/21 (N 11/110 SbNU 106), body 27 a 28].

33. Rozsah a podrobnost odůvodnění, proč trestní soud důkaz neprovedl, musí odpovídat potenciálnímu významu navrhovaného důkazu. Z ústavního pořádku neplyne pro soudy požadavek na podrobné odůvodnění toho, proč neprovedly každý jednotlivý navržený důkaz. Ostatně takovýchto důkazních návrhů může být i velká řada. Pokud však je navrhovaný důkaz (teoreticky) způsobilý zvrátit rozhodnutí o vině, musí být jeho neprovedení odůvodněno pečlivě a přesvědčivě.

34. K problematice tzv. opomenutých důkazů Ústavní soud soustavně uvádí, že neakceptování důkazního návrhu obviněného lze odůvodnit jen třemi způsoby. Prvním je argument, dle něhož tvrzená skutečnost, k jejímuž ověření nebo vyvrácení je důkaz navržen, nemá relevantní souvislost s předmětem řízení. Druhým je argument, dle kterého navržený důkaz není s to ani ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, tedy nemá potřebnou vypovídací potenci. Konečně třetím je nadbytečnost důkazu, tj. určité tvrzení, k jehož ověření nebo vyvrácení je důkaz navržen, bylo již v dosavadním řízení bez důvodných pochybností ověřeno nebo vyvráceno (srov. opět nález sp. zn. II. ÚS 1026/21, bod 29, včetně výčtu starší judikatury).

35. Jak Ústavní soud výše uvedl, stěžovatelka v ústavní stížnosti vytýká trestním soudům, že neprovedly jí navržené důkazy, resp. neodůvodnily jejich neprovedení. Stěžovatelka se za prvé ohrazuje proti postupu trestních soudů ohledně důkazů týkajících se údajné koupě automobilu, resp. neprovedení důkazů ohledně příčetnosti poškozené. Za druhé, stěžovatelka nesouhlasí ani s tím, jak krajský soud naložil s návrhem na provedení důkazu stěžovatelčinou lékařskou zprávou z doby jejího pobytu ve věznici.

36. Ve vztahu k první části neprovedených důkazů trestní soudy stěžovatelčina ústavně zaručená práva neporušily. Krajský soud v napadeném usnesení (stručně, ale dostatečně srozumitelně) vysvětlil, že stěžovatelkou předkládané listiny měly prokazovat vznik závazku mezi ní a poškozenou ohledně plánované koupě automobilu. Tuto skutkovou variantu však krajský soud považoval za vyvrácenou (srov. bod 15 shora). Pokud jde o námitku, že soudy neprovedly důkazy k ověření příčetnosti poškozené, stěžovatelka takto formulovaný návrh před trestními soudy nevznesla (resp. ani v ústavní stížnosti konkrétně neuvádí, o jaký návrh mělo jít a kdy jej měla přednést).

37. Ústavní soud však shledal ústavní stížnost důvodnou, pokud jde o námitky týkající se neprovedení důkazu lékařskou zprávou hodnotící zdravotní stav stěžovatelky z doby jejího pobytu ve věznici. Tato zpráva měla podle stěžovatelky prokázat její špatný psychický stav poté, kdy ve věznici dle svých slov potratila.

38. Jak Ústavní soud výše zrekapituloval, ze stručného protokolu z veřejného zasedání ze dne 24. 1. 2023 je patrné, že stěžovatelčin obhájce navrhnul, aby si krajský soud obstaral a provedl k důkazu výše zmíněnou lékařskou zprávu (stěžovatelka např. dále před Nejvyšším soudem tvrdila, že navrhovala dokonce provedení znaleckého posudku, což ale nelze s ohledem na chybějící audiozáznam ověřit). Z téhož protokolu je dále pouze patrné, že krajský soud stěžovatelčiným návrhům na doplnění dokazování nevyhověl. Na rozdíl od návrhů na doplnění dokazování dalšími listinami k údajnému nevydařenému prodeji automobilu však v odůvodnění usnesení krajského soudu chybí jakákoli zmínka o tom, proč krajský soud nevyhověl návrhu na provedení důkazu lékařskou zprávou. Krajský soud v narativní části napadeného usnesení fakticky ani nepřipouští, že by takový důkazní návrh padl, rovněž v odůvodnění samém se nezmiňuje ani o části obrany stěžovatelky opřené o špatný psychický stav poté, co měla ve věznici potratit (část stěžovatelčiny obrany ohledně psychického stavu po potratu uvádí pouze v rekapitulaci její argumentace – viz bod 16 shora).

39. Jak Ústavní soud výše uvedl, v trestním spisu byl právě k veřejnému zasedání ze dne 24. 1. 2023 přiložen nesprávný zvukový záznam (srov. bod 23 shora). A protože krajský soud neměl uvedený záznam k dispozici, Ústavní soud jednoduše nemohl ověřit, zda a jak

krajský soud na stěžovatelčin návrh reagoval alespoň ústně na veřejném zasedání (což přitom zmínil Nejvyšší soud v napadeném usnesení).

40. Nejvyšší soud se k výhradám stěžovatelky ohledně neprovedených důkazů rovněž vyjádřil jen velmi stručně a také způsobem, kdy fakticky zcela pominul část stěžovatelčiny argumentace ohledně návrhu na důkaz lékařskou zprávou (srov. bod 18 shora). Současně Ústavní soud dodává, že mu není jasné, z čeho vycházel Nejvyšší soud při svém závěru, že na stěžovatelčiny návrhy reagoval krajský soud ústně. Především ale platí, že Nejvyšší soud schválil neústavní postup krajského soudu, který se s důkazním návrhem stěžovatelky nevypořádal.

41. K argumentu Nejvyššího soudu, aby sám Ústavní soud posoudil „materiální podstatu alternativní argumentace“ stěžovatelky, resp. k pochybnostem Nejvyššího soudu o tvrzeních a návrzích stěžovatelky, Ústavní soud uvádí následující. Rolí Ústavního soudu z povahy věci není poprvé se zabývat důkazními návrhy, které, přestože jasně před trestními soudy zazněly, trestní soudy pominuly (nejde-li o návrhy svou povahou zjevně excesivní či mimoběžné). V nynější věci přitom nejde o opomenutý důkaz (resp. o tvrzení, která měla být lékařskou zprávou prokázána), který by pro stěžovatelčinu věc nemohl mít v žádném myslitelném případě význam.

42. Stěžovatelka během trestního řízení opakovaně zmiňovala, že na jejím psychickém stavu se podepsalo to, že do výkonu trestu odnětí svobody nastoupila těhotná a dokonce v průběhu výkonu trestu potratila. Tvrdila, že to byla traumatizující událost, která se promítla na jejím psychickém stavu. Její psychický stav prý vylučoval spáchání nějakého sofistikovanějšího podvodu. K této argumentaci se trestní soudy vůbec nevyjádřily.

43. Ústavní soud neví, zda se tvrzená událost (samovolný potrat ve věznici) skutečně stal. Z trestního spisu v této věci nic takového neplyne. Jde však o závažné tvrzení, které, pokud by se ukázalo být pravdivým, mohlo stěžovatelku silně ovlivnit (ať už samotný potrat, či následná medikace v rámci psychiatrické péče, na kterou stěžovatelka též odkazuje). Trestný čin měla stěžovatelka spáchat jen několik málo měsíců po potratu. Těmto tvrzením i souvisejícímu důkaznímu návrhu se doposavad trestní soudy zcela vyhnuly; neprovedení důkazního návrhu vůbec neodůvodnily.

44. Ústavní soud proto za této situace nemůže bez dalšího zpochybnit případný význam tvrzených událostí a schválit postup trestních soudů, které důkazní návrh (ale i s ním související příběh) ignorovaly. Trestní soudy (resp. krajský soud a při hodnocení jeho postupu též Nejvyšší soud) neměly tento důkazní návrh pominout. Ústavní soud ovšem nepředjímá, jak se mají trestní soudy se stěžovatelčiným návrhem vypořádat, a tedy ani nepředjímá, zda důkaz provedou. Musí to však řádně odůvodnit. Tím méně Ústavní soud předjímá, jaké závěry mají případně z provedeného důkazu vyvodit. V každém případě se však musí důkazním návrhem, právě s ohledem na jeho případný význam, pečlivě zabývat.

45. V další části ústavní stížnosti stěžovatelka polemizuje s hodnocením provedených důkazů. Ústavní soud nicméně považuje za předčasné blíže posuzovat postup trestních soudů v tomto směru. Trestní soudy, resp. primárně krajský soud, se totiž nejprve musí vypořádat s opomenutým důkazním návrhem.

46. Konečně, Ústavní soud neshledal porušení stěžovatelčiných ústavně zaručených práv ve skutečnosti, že Nejvyššímu soudu byl spis s dovoláním předložen až po mnoha měsících a že o samotném dovolání naopak Nejvyšší soud rozhodnul velmi rychle. Kromě toho, že stěžovatelka konkrétněji nerozvádí, jakým způsobem měly tyto okolnosti vést k zásahu do jejích práv, je z trestního spisu patrné, že prodlení s předáním spisu Nejvyššímu soudu vyplynulo z toho, že se trestní soudy zabývaly stěžovatelčinými návrhy na odložení nástupu do výkonu trestu odnětí svobody (shodou okolností nyní též z důvodu těhotenství).

47. Ve vztahu k napadenému rozsudku městského soudu stěžovatelka žádnou ústavně relevantní argumentaci nesnáší, proto je v tomto rozsahu ústavní stížnost zjevně neopodstatněná ve smyslu § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

VII. Shrnutí

48. Lze shrnout, že byť ne každý neprovedený důkaz zakládá neústavnost napadených rozhodnutí, v tomto případě jde o situaci odlišnou. Neústavnost neprovedení důkazu plyne z kombinace okolností, kdy 1) skutečnost, která měla být navrženým důkazem prokázána, mohla alespoň teoreticky zvrátit rozhodnutí o vině; 2) odvolací soud neprovedení důkazu vůbec neodůvodnil a důkazní návrh ignoroval; 3) odůvodnění, proč odvolací soud navržený důkaz neprovedl, nelze zjistit ani z protokolu z jednání, ani ze zvukového záznamu, který se ztratil. Nejvyšší soud tuto neústavní vadu nenapravil, čímž sám zatížil vlastní rozhodnutí neústavností. Oba trestní soudy tak porušily základní práva stěžovatelky zaručená v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny.

49. Ústavní soud proto ústavní stížnosti zčásti vyhověl a napadená usnesení krajského soudu a Nejvyššího soudu zrušil.

50. Naopak ve vztahu k rozsudku městského soudu ústavní stížnost odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 220
Výše odškodnění nemateriální újmy za nedůvodné trestní stíhání političky (sp. zn. II. ÚS 2241/24 ze dne 20. listopadu 2024)

Pokud stát zasáhne do života člověka nedůvodným trestním stíháním, poškodí či dokonce zničí jeho postavení ve společnosti a mnohdy i v rodině, musí výše odškodnění odpovídat takovému zásahu. Výše odškodnění nemateriální újmy totiž jistým způsobem vypovídá i o úctě státu k soukromému a veřejnému životu jednotlivých lidí.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Svatoně a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Pavla Šámala o ústavní stížnosti stěžovatelky E. V., zastoupené JUDr. Martinem Richterem, Ph.D., advokátem, se sídlem v Praze, Seifertova 2919/12, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. května 2024 č. j. 28 Cdo 3773/2023-590 a části výroku I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 30. listopadu 2022 č. j. 91 Co 309/2022--551, kterým byl potvrzen zamítavý výrok II rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 21. června 2022 č. j. 10 C 89/2021-516, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 2 jako účastníků řízení a České republiky – Ministerstva spravedlnosti, se sídlem Vyšehradská 424/16, Praha 2 – Nové Město, za kterou jedná Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, se sídlem Rašínovo nábřeží 390/42, Praha 2 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2024 č. j. 28 Cdo 3773/2023-590 a částí výroku I rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 30. 11. 2022 č. j. 91 Co 309/2022-551, kterým byl potvrzen zamítavý výrok II rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 21. 6. 2022 č. j. 10 C 89/2021-516, bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, a právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím soudu, zaručené v čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení Nejvyššího soudu a část výroku I městského soudu se proto ruší.

Odůvodnění

I. Rekapitulace věci a námitky stěžovatelky

1. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhala, aby Ústavní soud vyslovil, že napadenými rozhodnutími obecných soudů bylo porušeno její ústavně zaručené právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na náhradu škody, způsobené nezákonným rozhodnutím soudu zaručené v čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

2. Stěžovatelka podala ústavní stížnost proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 5. 2024 č. j. 28 Cdo 3773/2023-590 a proti rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 30. 11.

2022 č. j. 91 Co 309/2022-551, a to v rozsahu té části výroku I, jímž byl potvrzen (zamítavý) výrok II rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 21. 6. 2022 č. j. 10 C 89/2021-516. Tento soud stěžovatelce jako žalobkyni žalující Českou republiku – Ministerstvo spravedlnosti, za kterou jedná Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, (vedlejší účastnice řízení před Ústavním soudem) o zaplacení částky 6 616 641,80 Kč rozhodl ve výroku I tak, že uložil žalované zaplatit 106 000 Kč se specifikovaným úrokem z prodlení, a co do částky 6 510 641,80 Kč žalobu ve výroku II zamítl. Výrokem III pak rozhodl o nákladech řízení. Stěžovatelka uvedla, že ústavní stížností nenapadá rozsudek soudu prvního stupně, neboť má za to, že výše zadostiučinění může být na podkladě zjištěného skutkového stavu napravena odvolacím soudem.

3. Městský soud v Praze poté napadeným rozsudkem změnil rozsudek soudu prvního stupně ve výroku II částečně tak, že žalovaná je povinna zaplatit 50 000 Kč se specifikovaným úrokem z prodlení; jinak byl rozsudek v tomto výroku potvrzen. Výrokem II pak rozhodl o nákladech řízení. Nejvyšší soud poté usnesením ze dne 27. 5. 2024 č. j. 28 Cdo 3773/2023-590 odmítl stěžovatelčino dovolání v dané věci.

4. Stěžovatelka v odůvodnění ústavní stížnosti uvedla, že je bývalou pražskou političkou, mezi lety 2011 a 2014 byla radní města X zodpovědnou za informatiku a evropské fondy. Spolu s dalšími členy rady byla v roce 2013 obviněna v tzv. kauze XX a pravomocně zproštěna viny byla až poté, co byla dvakrát nepravomocně odsouzena Městským soudem v Praze v řízení, které bylo předsedou senátu A. S. závažně zmanipulováno v neprospěch obžalovaných neoprávněným pozměňováním protokolů o výpovědích.

5. Po skončení trestního stíhání se stěžovatelka domáhala náhrady újmy za nezákonné trestní stíhání. Tato větev případu se týká jen náhrady nemajetkové újmy, přičemž stěžovatelce byla postupně přiznána dohromady částka 500 000 Kč s příslušenstvím (nejprve byla přiznána ministerstvem spravedlnosti částka 344 000 Kč, rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 2 č. j. 10 C 89/2021-516 částka 106 000 Kč a rozsudkem Městského soudu v Praze č. j. 91 Co 309/2022-551 pak dalších 50 000 Kč)

6. Dovolání stěžovatelky proti rozsudku Městského soudu v Praze bylo odmítnuto, když dovolací soud shledal, že nižší soudy dostatečně zohlednily dopad nezákonného trestního stíhání do osobní sféry stěžovatelky, jakož i excesivní postupy orgánů činných v trestním řízení. Případ stěžovatelky podle dovolacího soudu nevybočuje z komparovaných případů, kde byla přiznána odškodnění v obdobné výši (konkrétně šlo o případ P. R., spoluobviněného v kauze XX, který byl zproštěn hned napoprvé a jehož případ není se stěžovatelkou přímo srovnatelný, k tomu se podrobněji odkazuje odst. 9 dovolání stěžovatelky ze dne 3. 3. 2023). Dovolání stěžovatelky Nejvyšší soud proto odmítl jako nepřípustné (nesplňující kritéria § 237 o. s. ř.) a nad rámec odůvodnění ještě doplnil, že vyšší než žalobkyni přiznané zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou nezákonným trestním stíháním je přiznáváno zcela ojediněle.

7. Stěžovatelka má za to, že obecné soudy dostatečně nezohlednily především bezprecedentní selhání orgánů činných v trestním řízení (úmyslné manipulování s protokoly ze strany trestního soudce v neprospěch obviněných, který za to byl i kárně odsouzen), a ve výsledku je tak přiznané zadostiučinění naprosto nedostatečné ve srovnání s jinými případy, v nichž v nedávných letech Ústavní soud zasáhl.

8. Právě způsob vedení řízení, individuální charakterové rysy a životní zkušenosti stěžovatelky nebyly podle ní obecnými soudy dostatečně zohledněny. Stěžovatelka byla před listopadem 1989 disidentkou, podepsala Chartu 77 a nesla všechny negativní následky s tím spojené. V roce 2010 vstoupila do politiky s cílem zvýšit politickou kulturu a bojovat proti korupci. Byla zvolena zastupitelkou města X, kterou byla do roku 2018, kdy z politiky odešla. Během jejího působení jako radní města X (viz výše) čelila pochybnému trestnímu stíhání v tzv. kauze XX a byla Městským soudem v Praze dokonce dvakrát odsouzena, než se (po

více než 600 hodinách, které strávila analýzou protokolů z hlavního líčení a zvukových záznamů) u odvolacího soudu prokázaly závažné manipulace s protokoly v neprospěch obžalovaných ze strany předsedy senátu S. Způsob vedení trestního stíhání proti ní byl tak mimořádně excesivní a svědčil o naprostém a úmyslném selhání orgánů činných v trestním řízení. Celé předmětné trestní řízení bylo provázeno svévolnými excesy orgánů činných v trestním řízení. Usnesení o zahájení trestního stíhání byl ve skutečnosti nezákonný plagiát práce syna jednoho ze spoluobviněných, kdy tvůrčím a protiprávním užitím jeho autorského díla orgán činný v trestním řízení zakrýval, že se věcí po právní stránce nijak nezabýval a bez jakékoli právní analýzy zahájil trestní stíhání proti žalobkyni (plagiát představovala celá právní část odůvodnění, protiprávní porušení autorských práv ze strany policejního orgánu bylo deklarováno rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 11. 9. 2014 sp. zn. 31 C 10/2014 a potvrzeno rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 5. 5. 2015 č. j. 5 Co 5/2015--80).

9. Poté, co zákonný soudce N. (přesněji soudní senát, jemuž předsedal) v rámci předběžného projednání obžaloby vrátil věc státní zástupkyni k došetření, neboť podle předmětného rozhodnutí se měly vyšetřující orgány zaměřit též na prokázání společenské škodlivosti jednání obviněných, tak byl pro podjatost vyloučen a věc byla přidělena k rozhodnutí soudnímu senátu, jemuž předsedal S. Stěžovatelka tedy musela strpět výměnu zákonného soudce, který jí byl původně přidělen na základě rozvrhu práce. V průběhu hlavního líčení pak došlo k zadržení dozorové státní zástupkyně M., která vedla proti stěžovatelce trestní stíhání, a to právě pro podezření z účelové kriminalizace osob. Zadržena byla v rámci kauzy tzv. YY, jejíž krycí název byl orgány činnými v trestním řízení vytvořen právě odkazem na osobu státní zástupkyně („YY“), která trestní stíhání proti stěžovatelce vedla. Následně dozorová státní zástupkyně byla pro páchání této trestné činnosti skutečně obžalována a zatím nepravomocně odsouzena k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.

10. Obžaloba byla postavena na posudku znaleckého ústavu Česká znalecká, jehož zpracování zadaly orgány činné v trestním řízení a který fabrikoval způsobení škody ve výši desítek milionů korun stěžovatelkou. Excesivní a odborně neakceptovatelnou povahu tohoto znaleckého posudku objednaného orgány činnými v trestním řízení s odstupem let konstatoval mj. expertní poradní sbor ministra spravedlnosti pro znalecké otázky.

11. Předseda senátu S. účelově zasahoval do protokolace výpovědí svědků či obviněných takovým způsobem, aby v rozporu s průběhem dokazování umožnil či usnadnil nespravedlivě odsouzení stěžovatelky. Tyto protiprávní zásahy činil zcela zjevně záměrně, neboť takto přepisoval správný text protokolů připravený soudní kanceláří (např. odpověď „neměl jsem k dispozici“ přepsal na „měl jsem k dispozici“). Za část tohoto jednání byl následně kárně postižen. Přestože stěžovatelka odhalila fabrikaci důkazů předsedou senátu již záhy po jejím prvním odsouzení a tato skutečnost byla důvodem zrušení prvního odsuzujícího rozsudku, byla stěžovatelka bez jakékoli reflexe ze strany rozhodujícího soudního senátu opětovně shledána vinnou ze spáchání trestného činu i podruhé, a to opět na základě stejného modu operandi – fabrikovaných důkazů a protismyslně upravených protokolů.

12. Podle stěžovatelky je tedy zjevné, že čelila typu nezákonného trestního stíhání, který byl do té doby neslýchaný, neboť je podle ní typický spíše pro totalitní režimy. To je v dané situaci obzvláště paradoxní, protože žalobkyně byla za minulého režimu držena jako disidentka bezpečnostními složkami v cele na Ruzyni. Vedené trestní stíhání proto pro ni bylo mimořádným zklamáním a deziluzí o samotných základech společnosti a právního státu. V této situaci navíc ztratila svého otce, přičemž bylo prokázáno, že odešel ve stavu silného rozrušení situací vyvolanou trestním stíháním stěžovatelky, a že rodina pociťovala značný podíl trestního stíhání na jeho předčasném odchodu (srov. odst. 23 rozsudku odvolacího soudu). V tomto směru stěžovatelka odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 27. 9. 2016 sp. zn. IV. ÚS 3183/15, který se týkal nezákonného trestního stíhání advokátky, které zejména

kvůli „tvrdohlavosti“ odvolacího soudu trvalo šest let a rozvrátilo jí profesní, rodinný i osobní život. Ústavní soud tehdy konstatoval, že napadeným rozhodnutím obecných soudů chybí velkorysost a že se soudci zejména v těchto věcech „musí umět alespoň elementárně vcítit do pozice souzeného člověka, zejména za situace, kdy mají napravit škody způsobené jinými soudy (tím spíše trestními)“. Jinými slovy, zejména v případech skutečně excesivního postupu (a selhání) orgánů činných v trestním řízení je Ústavní soud „přesvědčen o nutnosti nezbytné individualizace rozhodnutí a nevhodnosti rozhodování podle předem daných tabulek a algoritmů výpočtu. Je zapotřebí, aby se soudy dostatečně vypořádaly se ztrátami stěžovatelky v důsledku nezákonného trestního řízení“.

13. Přitom v daném případě je zejména z odůvodnění odmítavého usnesení Nejvyššího soudu patrné, že dovolací soud rozhodoval právě na základě „tabulek“, kdy suše konstatoval, ať je stěžovatelka ráda, že dostala půl milionu korun, protože více „se zkrátka nepřiznává“. To však není pravda a stěžovatelka stavěla své dovolání především na srovnání s případy, kde Ústavní soud rušil rozhodnutí obecných soudů pro excesivně nízké zadostiučinění, které zasahuje do práva podle čl. 36 odst. 3 Listiny. Tím stěžovatelka dostála požadavku, aby jako žalobce zvolila přesvědčivé srovnání, podle kterého jeho újma z hlediska spravedlnosti není menší než újma jiná, za kterou se přiznává minimálně žalovaná částka (s odkazem na nález ze dne 24. 4. 2024 sp. zn. II. ÚS 379/23)

14. Stěžovatelka srovnávala svůj případ s kauzou bývalého primátora J. L., kde byla již Nejvyšším soudem přiznána vyšší částka za každý měsíc trestního stíhání (sp. zn. 30 Cdo 3204/2020) a po zásahu Ústavního soudu částka v zásadě trojnásobná (nález ze dne 21. 6. 2021 sp. zn. II. ÚS 417/21). Citovaný případ exprimátora L. se podle ní v řadě rysů shoduje s daným případem. V době zahájení trestního stíhání byla stěžovatelka aktivní političkou vykonávající vysokou exekutivní funkci člena rady m. X, přičemž předmět trestního stíhání přímo souvisel s jejím výkonem politické funkce, neboť – zjednodušeně řečeno – byla trestně stíhána za hlasování na radě pro prodloužení smlouvy na servis systému provozující tzv. XX. Trestní stíhání jí těžce poznamenalo politickou kariéru, konkrétně bylo využíváno proti ní k politickému boji a v důsledku toho, že byla opakovaně konfrontována s trestním stíháním, rezignovala posléze na svou politickou aktivitu (viz odst. 9 rozsudku odvolacího soudu). Podle stěžovatelky bylo v uvedeném případě (zejména po zásahu Ústavního soudu) přiznáno zadostiučinění za nemajetkovou újmu významně přesahující výši zadostiučinění přiznaného stěžovatelce. Srovnatelnost obou případů stěžovatelka pro přehlednost prezentovala v přiložené tabulce.

15. Stěžovatelka tedy shrnuje, že oproti srovnávanému případu trvalo její trestní stíhání o 2 roky déle a způsobilo jí psychické potíže, které byly v soudním řízení prokázány. V řízení bylo rovněž prokázáno, že trestní stíhání představovalo relevantní okolnost pro úmrtí jejího otce. Přesto přiznané zadostiučinění za nemajetkovou újmu dosahuje oproti srovnávanému případu třetinové výše při přepočtu na měsíc a ani ne poloviční výše při srovnávání celkové výše zadostiučinění. Stěžovatelce tedy byla přiznána za výrazně déle trvající trestní stíhání mající vážnější dopady na její zdraví nižší výše zadostiučinění, ačkoli její trestní stíhání jinak vykazuje shodné rysy. Jestliže tedy Ústavní soud zasáhl ve věci pana L. (nálezem sp. zn. II. ÚS 417/21) proto, že přiznaná výše zadostiučinění porušuje základní lidská práva stěžovatele, pak z toho podle stěžovatelky plyne i zjevná nepřiměřenost výše přiznaného zadostiučinění stěžovatelce. Byla úspěšnou političkou na začátku politické kariéry, kterou musela opustit, musela snést prokazatelně zmanipulované a opakovaně manipulované hlavní líčení, nehledě na prokázání souvislosti zahájení trestního stíhání se smrtí jejího otce (kdy příbuzní dávali smrt do souvislosti s rozrušením otce z trestního stíhání stěžovatelky krátce před jeho smrtí) a vlastních zdravotních komplikací. Rozsudek jí přesto nepřiznává ani tolik, co ve shora uvedeném případě bylo přiznáno politikovi, který musel snést trestní stíhání sice se srovnatelnou právní klasifikací, ale za příznivějších podmínek (zákonný průběh hlavního

líčení, bez bezprecedentních manipulací s protokoly ze strany předsedy senátu, s obžalobou vedenou zjevně bezúhonným státním zástupcem) a po kratší dobu. Rozdíl v přiznaných částkách je přitom natolik velký, že by dokonce podle hmotného práva rozsahem postačoval pro kvalifikaci neúměrného zkrácení, a je tak podle stěžovatelky rovněž nemravný.

II. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

16. Ústavní soud v souladu s § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření všem účastníkům řízení i vedlejší účastnici řízení. Nejvyšší soud uvedl, že nesdílí názor stěžovatelky, podle nějž obecné soudy nebraly v potaz individuální okolnosti jejího případu. Jak vyplývá z odůvodnění rozhodnutí ve věci vydaných, soudy nižších stupňů při posouzení nároku stěžovatelky braly v potaz prokázané dopady předmětného trestního stíhání do osobnostní sféry žalobkyně a taktéž zohlednily postupy orgánů činných v trestním řízení, jež byly zjevně excesivní (pozměňování protokolů o hlavním líčení) či se vymykaly standardům a byly s to zasáhnout do práv stěžovatelky nad míru nezbytně nutnou (doručení usnesení o zahájení trestního stíhání přispívající k medializaci případu) Pokud stěžovatelka nesouhlasí s výší poskytnutého zadostiučinění, je třeba podotknout, že Nejvyšší soud v rámci dovolacího řízení, jakožto řízení o mimořádném opravném prostředku, ve vztahu ke stanovení formy a výše zadostiučinění v zásadě posuzuje právní otázky spojené s výkladem podmínek a kritérií obsažených v § 31a odst. 2 zák. č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), přičemž v dané věci na základě podaného dovolání neshledal právní otázku posouzenou ze strany soudů nižších stupňů v rozporu s jeho ustálenou rozhodovací praxí (resp. právní otázku v rozhodování dovolacího soudu dosud nevyřešenou, jím rozhodovanou rozdílně anebo otázku vyřešenou, jíž by bylo třeba posoudit jinak) Stanovení zadostiučinění nevyhnutelně spočívá na objektivizaci poškozenými vnímaných příkoří, jež jsou charakteru subjektivního. Pakliže nemá docházet k svévoli, vycházejí soudy (zásadní úlohu zde – vzhledem ke skutkové povaze – má soud prvního stupně a soud odvolací) z rámce případů újem (pokud možno co nejpodobnějších) a za ně poskytnutých zadostiučinění. V tomto směru soudy provedly náležitou komparaci a dospěly k závěru, který dovolacím soudem nebyl shledán zcela zjevně nepřiměřeným. Namítá-li stěžovatelka, že v její věci mělo být přistoupeno k velkorysému odškodnění, lze zopakovat, že vyšší (než v této věci přiznané) zadostiučinění je poskytováno zcela výjimečně.

17. Nabízí-li stěžovatelka opětovně ke srovnání případ vedený u Obvodního soudu pro Prahu 2 pod sp. zn. 29 C 207/2017, v rámci, kterého byly závěry přijaté obecnými soudy korigovány nálezem Ústavního soudu ze dne 21. 6. 2021 sp. zn. II. ÚS 417/21, Nejvyšší soud nemá za to, že by se jednalo o argument ústavněprávně relevantní. Ústavní soud (soudě podle odůvodnění označeného nálezu) přistoupil ke zrušení rozhodnutí obecných soudů s ohledem na přímou souvislost nezákonného trestního stíhání tam uvedeného stěžovatele s koncem jeho politické kariéry, načež obecné soudy poskytly zadostiučinění vymykající se rámci obvykle přiznávaných peněžních zadostiučinění za újmy způsobené nezákonnými trestními stíháními. Ve věci nyní projednávané uvedená přímá souvislost mezi trestním stíháním stěžovatelky a koncem její politické kariéry nebyla shledána (byť o nepříznivém vlivu nebylo pochyb). Nelze tedy shledat, že by komparace ve věci provedená soudy nižších stupňů byla nesprávnou. Nejvyšší soud tudíž nesdílí přesvědčení stěžovatelky, že by napadenými rozhodnutími obecných soudů (a zejména pak usnesením dovolacího soudu) došlo k zásahu do jejích ústavně zaručených práv. Současně proto Nejvyšší soud navrhl, aby Ústavní soud podanou ústavní stížnost jako návrh „zjevně bezdůvodný“ odmítl.

18. Městský soud v Praze k námitkám stěžovatelky odkazuje zejména na body 28 až 31 odůvodnění rozsudku ze dne 30. 11. 2022 č. j. 91 Co 309/2022-551, kde v souladu

s judikaturou Nejvyššího soudu (R 67/2016) provedl podrobné srovnání případu žalobkyně s dalšími obdobnými případy, když za případ pro srovnání nejvhodnější považoval případ osoby spoluobviněné se žalobkyní (P. R.) Komparaci provedl též s dalšími případy, např. s odškodněním bývalého policejního prezidenta P. L. Současně zde odvolací soud vysvětlil důvody, pro které uzavřel, že dopady trestního stíhání na osobní a profesní život v posledně citovaném případu nebyly s případem žalobkyně zcela srovnatelné.

19. Obvodní soud pro Prahu 2 ve svém vyjádření uvedl, že odkazuje na předmětný spisový materiál s tím, že ničeho více nad rámec spisu nechce doplnit.

20. Vedlejší účastnice řízení před Ústavním soudem zastává právní názor, že obecné soudy se řádně vypořádaly se všemi aspekty a specifiky proti stěžovatelce vedeného trestního řízení, a že přiznáním částky 500 000 Kč na náhradě nemajetkové újmy nebylo porušeno její právo dané čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle kterého má každý právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem. Stěžovatelka svou ústavní stížnost staví na komparaci s trestním stíháním bývalého senátora a primátora města Z, přičemž opomíjí zásadní rozdíly mezi dopady do osobnostních sfér u své osoby a u pana J. L., přičemž tyto dopady (postižení v pracovní a politické kariéře způsobené nenávratným poškozením výkonu funkce primátora a senátora) byly právě tím důvodem, proč bylo dle názoru Ústavního soudu obecnými soudy porušeno jeho právo na náhradu škody. Komparace s nálezem Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 417/21 není dle názoru vedlejšího účastníka zcela přiléhavá, jelikož v nyní posuzované věci nedošlo k tomu, že politická kariéra stěžovatelky byla ukončena v důsledku trestního stíhání, neboť stěžovatelka vykonávala volenou funkci i po zahájení trestního stíhání. Nebylo zjištěno, že by ji politické uskupení, za něž kandidovala, z účasti na politické soutěži vyřadilo, ve volbách roku 2014 byla zvolena do zastupitelstva města X a až v roce 2018 rezignovala na svou další politickou aktivitu. Skutečnost, že trestní stíhání negativně zasáhlo do osobnostní sféry stěžovatelky, včetně oblasti zdravotní, profesní, politické a společenské (aniž by jí však byla další politická kariéra znemožněna), byla soudy v rámci úvahy o výši zadostiučinění řádně zohledněna. Pan J. L. vykonával 8 let funkci primátora Z a 7 let funkci senátora. Jednalo se tak o osobu veřejně činnou i na celorepublikové úrovni, čemuž předcházela dlouhodobá politická činnost na nižších stupních, a jednalo se tak o osobu veřejně činnou po mnohem delší dobu než v případě stěžovatelky. Jako více přiléhavé je dle názoru vedlejší účastnice srovnání se spoluobžalovanými stěžovatelky, a to bývalého radního pana J. N. (rozsudkem Městského soudu v Praze č. j. 28 Co 410/2022-196 pravomocně přiznána na nemajetkové újmě částka 550 000 Kč) a bývalého primátora města X T. H. (rozsudkem Městského soudu v Praze č. j. 58 Co 280/2024-421 pravomocně přiznána na nemajetkové újmě částka 800 000 Kč), kdy u spoluobžalovaných byly zcela shodné okolnosti, pokud se jedná o průběh trestního řízení i ohledně dopadů do osobnostních sféry, když všichni spoluobžalovaní byli ve veřejných funkcích a veřejně známé osoby. V návaznosti na výše uvedené vedlejší účastník navrhl, aby byla ústavní stížnost zamítnuta.

III. Ústavněprávní posouzení věci

21. Ústavní soud po přezkoumání napadených rozhodnutí obecných soudů shledal, že ústavní stížnost je důvodná.

22. Zákon o odpovědnosti státu za škodu zavazuje stát absolutně, objektivně, a je nezbytné, aby ten pochybením vzniklé škody nahradil v maximální možné míře. Při posuzování otázky náhrady škody vzniklé v důsledku trestního stíhání, které skončilo zproštěním obžaloby, je třeba vycházet především z čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, podle něhož má každý právo na náhradu škody způsobené mu nezákonným rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným

úředním postupem. Ústavní soud ve své judikatuře však také opakovaně konstatoval (srov. např. již nález sp. zn. IV. ÚS 642/05 ze dne 28. 8. 2007), že ústavněprávní základ nároku jednotlivce na náhradu škody v případě trestního stíhání, které je skončeno zproštěním obžaloby, je třeba hledat nejen v ustanovení čl. 36 odst. 3 Listiny, ale v obecné rovině především v čl. 1 odst. 1 Ústavy, tedy v principech materiálního právního státu. Má-li být stát skutečně považován za materiální právní stát, musí nést objektivní odpovědnost za jednání svých orgánů, kterým státní orgány nebo orgány veřejné moci přímo zasahují do základních práv jednotlivce. Nelze totiž přehlédnout, že stát nemá svobodnou vůli, nýbrž je povinen striktně dodržovat právo v jeho ideální interpretaci. Na jednu stranu je povinností orgánů činných v trestním řízení vyšetřovat a stíhat trestnou činnost, na druhou stranu se však stát nemůže zbavit odpovědnosti za postup těchto orgánů, pokud se posléze ukáže jako postup mylný, zasahující do základních práv. V takové situaci není rozhodné, jak orgány činné v trestním řízení vyhodnotily původní podezření, ale to, zda se jejich podezření v trestním řízení potvrdilo.

23. Osoba, která byla povinna se podrobit úkonům orgánů činných v trestním řízení, musí mít záruku, že pokud trestnou činnost nespáchala, dostane se jí odškodnění. Pokud by taková perspektiva neexistovala, nebylo by možné trvat na povinnosti jednotlivce taková omezení v rámci trestního stíhání snášet. Tato záruka musí být dána i v případě, jestliže je pro poškozenou osobu výše újmy či příčinná souvislost problematicky prokazatelná. Soudy jsou povinny při stanovení formy a výše zadostiučinění za nezákonné trestní stíhání vždy pečlivě zvažovat veškeré, mnohdy jedinečné, okolnosti případu. Obzvláště důsledně musí zohlednit všechny nepříznivé následky způsobené nezákonným trestním řízením, dotýkající se zejména osobní integrity stěžovatele, včetně jeho rodinného a pracovního života a jeho finanční sféry. Platí tedy, že soudy musí posuzovat podobné případy důsledně a individualizovaně, na základě řádně zjištěného skutkového stavu tak, aby rozsah odškodnění zásadně co nejvíce odpovídal způsobené újmě, a nikoliv hodnotit jednotlivé články řetězu jen a pouze z formálního hlediska, aniž by se přihlédlo k materiální podstatě věci. Nemohou postupovat paušálně a mechanicky bez přihlédnutí k okolnostem konkrétního případu a zájmům konkrétní posuzované osoby, nebo odkazovat na nepoužitelné statistické údaje.

24. Výše přiznané peněžité náhrady přitom nemůže být jen symbolická, ale musí vždy naplnit požadavky plynoucí z čl. 36 odst. 3 Listiny a principu demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. V nálezu ze dne 14. 1. 2021 sp. zn. I. ÚS 4293/18 Ústavní soud uvedl, že jestliže stát zasáhne do života člověka nedůvodným trestním stíháním, poškodí či dokonce zničí jeho postavení ve společnosti a mnohdy i v rodině, musí výše odškodnění odpovídat takovému zásahu. Výše odškodnění nemateriální újmy totiž jistým způsobem vypovídá i o úctě státu k soukromému a veřejnému životu jednotlivých lidí. A mohlo by být výzvou pro obecné soudy, aby zvážily, zda již v minulosti přiznaná odškodnění, se kterými poměřují nově přiznávaná, byla opravdu dostatečná. Stát tedy nesmí závažnost nemajetkové újmy způsobené nezákonným trestním stíháním bagatelizovat přiznáním nepřiměřeně nízké náhrady.

25. Nutno rovněž připomenout, že v oblasti regulace následků výkonu veřejné moci a deliktní odpovědnosti státu za způsobenou materiální a nemateriální škodu je třeba hledat mnohem větší sepětí s ústavním právem, než je tomu u jiných druhů soukromoprávní regulace. To proto, že daná oblast právní regulace řeší důsledky vztahu, v němž stát a jednotlivec vystupovali v nerovném, vrchnostenském postavení. Proto tato ustanovení jsou zvláště otevřená vlivu ústavního práva. To jistě platí tím spíše tam, kde kvazideliktní odpovědnost státu vůči jednotlivci vzniká jako důsledek vadného nebo neodpovědného uplatňování veřejné moci. Normy ústavního práva jsou doplněny hodnotovým systémem, který ideově působí na jednání nositelů moci a je součástí empiricky zjistitelné politické kultury země.

26. Aplikujeme-li shora uvedená obecná východiska na posuzovaný případ, nutno předeslat, že Ústavní soud se obdobnými případy již několikrát zabýval; zejména lze odkázat na závěry, vyslovené v nálezu sp. zn. II. ÚS 417/21 a z poslední doby například v nálezu sp. zn. II. ÚS 379/23. Do jisté míry srovnatelnou situací se Ústavní soud zabýval také v již citovaném případě, řešeném pod sp. zn. I. ÚS 4293/18. Uvedl zde mimo jiné, že výkon politické funkce úzce souvisí s dodržováním určitých morálních a mravních pravidel, tedy s důvěryhodností politika. Stát zahájením trestního stíhání zasáhl stěžovatelku jako politika na místě pro něj nanejvýš citlivém tím, že zpochybnil její důvěryhodnost. Ta je přitom rozhodná pro další působení ve veřejné funkci či obecně v politice. V takovém případě se však stát nemůže zprostit své odpovědnosti za vzniklou škodu, neboť zpětné nabytí důvěry bývá, když ne nemožné, tak přinejmenším velmi obtížné. Pokud stát zasáhne do života člověka nedůvodným trestním stíháním, poškodí či dokonce zničí jeho postavení ve společnosti a mnohdy i v rodině, musí výše odškodnění odpovídat takovému zásahu. Výše odškodnění nemateriální újmy totiž jistým způsobem vypovídá i o úctě státu k soukromému a veřejnému životu jednotlivých lidí.

27. Ústavní soud konstatuje, že případ stěžovatelky sice obecné soudy porovnávaly s jinými případy, které v napadených rozhodnutích také řádně specifikovaly, avšak po jejich podrobnějším přezkoumání lze konstatovat, že zkoumaná věc se v mnoha zásadních ohledech odlišuje. Naopak Ústavní soud na rozdíl od soudů rozhodujících ve věci souhlasí se stěžovatelkou, že její případ je spíše skutečně srovnatelný s kauzou, řešenou pod sp. zn. II. ÚS 417/21.

28. Jak sama stěžovatelka opakovaně v soudním řízení uváděla a jak také přehledně uvedla ve své ústavní stížnosti, v obou posuzovaných případech se jednalo o trestní stíhání aktivního politika pro čin přímo související s jeho politickou činností, hrozící sazba trestu odnětí svobody byla v rozmezí dvou až osmi let, oba byli dvakrát nepravomocně odsouzeni a zprošťující rozsudek byl vyhlášen až napotřetí, přičemž došlo k široké medializaci trestní věci v celostátních médiích. Na rozdíl od stíhaného senátora L. byla stěžovatelka stíhána o dva roky déle (po dobu překračující sedm let) a prokazatelně trpěla psychickými obtížemi, léčenými psychiatrem. Navíc ji v této době zemřel otec, rozrušený okolnostmi jejího trestního stíhání.

29. Přitom stěžovatelce bylo celkem přiznáno 500 000 Kč, zatímco panu L. ve značně srovnatelné kauze přes milión Kč; rozpočítáme-li navíc tyto částky na jeden měsíc trestního stíhání, je nepoměr ještě vyšší, totiž téměř trojnásobný v neprospěch stěžovatelky. Lze tedy konstatovat, že stěžovatelce bylo za déle trvající trestní stíhání (jinak vykazující obdobné rysy), s vážnými dopady na její zdraví, přiznána nižší výše zadostiučinění.

30. Rovněž lze souhlasit se stěžovatelkou, že obecné soudy dostatečně nezohlednily také bezprecedentní selhání orgánů činných v trestním řízení, ve kterém došlo k úmyslnému manipulování s protokoly ze strany trestního soudce v neprospěch obviněných, který za to byl i kárně odsouzen. Tu lze konstatovat, že okolnostmi rozhodnými pro vznik újmy hodné peněžitého odškodnění může být i způsob vedení řízení, procesní taktika jeho účastníků, ale i jejich individuální charakterové rysy či životní zkušenosti (srov. např. nález ze dne 29. 4. 2014 sp. zn. I. ÚS 2551/13). Ústavní soud zde mimo jiné uvedl, že se zásadně liší nemajetková újma způsobená nezákonným trestním stíháním bezúhonné a morálně čisté osobě, nadto zastávající významnou veřejnou funkci, oproti recidivistovi se značnou zkušeností s výkonem trestu odnětí svobody. Jinak řečeno nelze podceňovat nemajetkovou újmu spočívající také např. v pocitech úzkosti, nejistoty, ve ztížení společenského postavení či v poškození dobrého jména, způsobenou vedením trestního řízení proti člověku dosud netrestanému a zastávajícímu významnou společenskou veřejnou funkci. Závěry soudů ve zkoumaném případě lze proto vzhledem ke shora vyslovenému považovat za ústavně neakceptovatelné.

31. Ústavní soud pro úplnost zdůrazňuje, že není jeho úkolem, aby v daném případě sám určoval přesně výši finanční částky, která stěžovatelce má náležet, a rozhodně ani netvrdí, že takové přiměřené zadostiučinění by mělo odpovídat původnímu požadavku stěžovatelky ve výši přesahující šest milionů Kč.

32. Obecné soudy však musí v navazujícím pokračování v řízení znovu zvážit veškeré klíčové okolnosti tohoto mimořádného případu a znovu rozhodnout, vázány přitom shora vyslovanými názory Ústavního soudu.

IV. Závěr

33. Ústavní soud tedy konstatuje, že napadenými rozhodnutími obecných soudů bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na náhradu škody způsobené nezákonným rozhodnutím podle čl. 36 odst. 3 Listiny.

34. Z výše uvedených důvodů proto podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Č. 221
Nedostatečné odůvodnění rozhodnutí a nezohlednění unijního práva a judikatury Soudního dvora Evropské unie Nejvyšším správním soudem (sp. zn. II. ÚS 899/23 ze dne 27. listopadu 2024)

Součástí práva na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) je i právo na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí. Soudy jsou tedy povinny vypořádat všechny řádně uplatněné námitky, které by mohly mít vliv na výsledek řízení.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Svatoně, soudce zpravodaje Tomáše Langáška a soudce Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatelky Palírna U Zeleného stromu, a. s., IČ 27336760, sídlem Drážďanská 14/84, Krásné Březno, zastoupené JUDr. Jiřím Kindlem, M.Jur., Ph.D., advokátem, sídlem Křižovnické náměstí 193/2, Praha 1, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 31. ledna 2023 č. j. 3 As 83/2020-164 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 20. listopadu 2019 č. j. 9 A 115/2016-191, za účasti Nejvyššího správního soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a Úřadu průmyslového vlastnictví a společnosti Bacardi & Company Limited, sídlem Aeulestrasse 5, FL-9490, Vaduz, Lichtenštejnsko, zastoupené JUDr. Andreou Kůs Považanovou, advokátkou, sídlem Elišky Peškové 15, Praha 5, jako vedlejších účastníků řízení takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 31. ledna 2023 č. j. 3 As 83/2020--164 bylo porušeno stěžovatelčino právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 31. ledna 2023 č. j. 3 As 83/2020--164 se ruší.

III. Ve zbývajícím rozsahu se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. V tomto nálezu se Ústavní soud zabývá zejména otázkou, zda správní soudy při přezkumu rozhodnutí o zamítnutí stěžovatelčiny přihlášky slovní ochranné známky dodržely všechny aspekty spravedlivého procesu, zejména v kontextu práva na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí, odvozovaného z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Stěžovatelka podala přihlášku slovní ochranné známky „Vodka 42 Blended“. Úřad průmyslového vlastnictví (dále jen „Úřad“) tuto přihlášku zamítl na základě námitek vedlejší účastnice řízení, která poukazovala na svoji dříve zapsanou slovní ochrannou známku Společenství „42 BELOW“ a kombinovanou ochrannou známku Společenství obsahující týž text. Tyto ochranné známky mají na území Evropské unie dobré jméno a užívání přihlašované

ochranné známky by nepoctivě těžilo z jejich rozlišovací způsobilosti a dobrého jména [§ 7 odst. 1 písm. e) zákona č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách a o změně zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o ochranných známkách), ve znění účinném do 31. prosince 2018]. Rozklad stěžovatelky proti tomuto rozhodnutí zamítl předseda Úřadu.

3. Proti rozhodnutí o rozkladu se stěžovatelka bránila žalobou, kterou Městský soud v Praze zamítl napadeným rozsudkem. Zdůraznil, že se porovnávané ochranné známky týkají stejného druhu výrobku (vodky), což vede k silnější ochraně těch dříve zapsaných. Přisvědčil Úřadu, že přihlašované označení stěžovatelky a ochranné známky vedlejší účastnice jsou podobné, zejména kvůli užití shodné číslovky „42“, která je dominantním prvkem porovnávaných ochranných známek, jakož i podobně znějících slov „Blended“ a „BELOW“. Vedlejší účastnice v řízení před Úřadem prokázala rozlišovací způsobilost a dobré jméno svých ochranných známek, přičemž stačí, že prokázala dobré jméno na území jednoho členského státu Evropské unie. Úřad hodnotil všechny důkazy v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů a vypořádal se i s otázkou časové a věcné relevance podkladů, které předložila stěžovatelka. Skutečnost, že stěžovatelka vlastní starší ochrannou známku obsahující číslovku „42“, není relevantní, neboť předmětem řízení bylo porovnání ochranných známek vedlejší účastnice, proti jejichž zápisu stěžovatelka nijak nebrojila, s přihlašovanou ochrannou známkou. Konečně městský soud shledal, že výrobky, pro něž stěžovatelka ochrannou známku přihlašovala, by mohly neoprávněně těžit z již vytvořené „image“ výrobků vedlejší účastnice. Na závěr uvedl, že správní rozhodnutí nejsou nepřezkoumatelná a Úřad nepřekročil meze správního uvážení, nebyla porušena pravidla koncentrace v námitkovém řízení a Úřad vzal v úvahu stěžovatelčiny vyjádření a důkazní návrhy.

4. Stěžovatelka podala proti rozsudku městského soudu kasační stížnost, kterou v průběhu řízení dvakrát obsáhle doplnila. Nejvyšší správní soud kasační stížnost napadeným rozsudkem zamítl. Obsah prvního ze stěžovatelčiných podání vyhodnotil jako opakování polemiky se skutkovými zjištěními Úřadu a odkázal na jejich vyčerpávající vypořádání ze strany předsedy Úřadu a městského soudu. V dalších podáních pak stěžovatelka částečně shrnula již uplatněnou argumentaci a uplatnila též řadu nových námitek, které však nejsou v řízení o kasační stížnosti přípustné. S ohledem na obsáhlost stěžovatelčiny argumentace se Nejvyšší správní soud zaměřil jen na klíčové aspekty případu. Shledal, že městský soud posoudil podobnost ochranných známek podle správných kritérií a dospěl k logickému závěru. Nejvyšší správní soud odmítl posuzovat míru znalosti angličtiny u běžného spotřebitele za účelem určení rozlišovací způsobilosti slov „Blended“ a „BELOW“. Pro závěr o nízké odlišnosti označení považoval za klíčové, že se týkají zcela shodného výrobku. Přisvědčil městskému soudu, že na základě podkladů shromážděných ve správním řízení bylo možné učinit závěr o dobrém jménu ochranných známek vedlejší účastnice. Ve shodě s městským soudem též zdůraznil, že neoprávněné těžení z dobrého jména dříve zapsané ochranné známky se posuzuje s ohledem na celý vnitřní trh Evropské unie, nikoli s ohledem na trhy jednotlivých členských států. Proto byla otázka dobrého jména stěžovatelky v České republice irelevantní.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti proti rozsudkům správních soudů namítá porušení svého práva na soudní ochranu, na rovnost účastníků řízení, na ochranu legitimního očekávání a právní jistoty, na zákonného soudce a práva vlastnit majetek. Napadené rozsudky dle jejího názoru porušují zákaz libovůle.

6. Stěžovatelka poukazuje na to, že Úřad vyšel z důkazů o dobrém jménu ochranných známek vedlejší účastnice předložených až po uplynutí lhůty k podání námitek a naopak

odmítl zohlednit důkazy předložené stěžovatelkou na podporu tvrzení, že její produkty s přihlašovaným označením jsou v České republice široce známé. Nejvyšší správní soud tento dvojí standard aproboval. Důkazy, které stěžovatelka předložila, svědčí o užívání přihlašovaného označení a vylučují, aby si je český spotřebitel jakkoli spojil s ochrannými známkami vedlejší účastnice. V tomto kontextu stěžovatelka zpochybňovala i závěr, že nebylo potřeba zvlášť dokazovat hrozbu nepoctivého těžení z dobrého jména ochranných známek vedlejší účastnice. Zopakovala, že přihlašované označení je mezi spotřebiteli známé a jeho záměna s ochrannými známkami vedlejší účastnice nehrozí. Na užívání dříve zavedeného označení nemůže být nic nepoctivého. Riziko nepoctivého těžení navíc nemělo být posuzováno ve vztahu k území Evropské unie, nýbrž jen optikou průměrného spotřebitele v České republice (stěžovatelka přihlašovala národní ochrannou známku), který ochranné známky vedlejší účastnice nezná a nehrozí, že by si s nimi spojoval tu stěžovatelčinu.

7. Rozsudek Nejvyššího správního soudu považuje stěžovatelka za nepřezkoumatelný, neboť se nevypořádává s jejími klíčovými námitkami (ohledně vymezení relevantní spotřebitelské veřejnosti, povahy výrobků vedlejší účastnice a výkladu pojmu „podstatná část území“ Evropské unie) a pouze mechanicky přebírá závěry městského soudu. Námitky, které Nejvyšší správní soud označil za nepřípustné novoty, nepřesahovaly již uplatněné argumenty. Uplatněný důvod nezákonnosti je třeba posuzovat v celé jeho šíři. Nejvyšší správní soud nevypořádal ani námitky týkající se nesrozumitelnosti a vnitřní rozpornosti odůvodnění rozsudku městského soudu.

8. Stěžovatelka rovněž namítá, že závěry Nejvyššího správního soudu jsou v příkrém rozporu s ustálenou rozhodovací praxí Soudního dvora Evropské unie. Území jednoho členského státu může být dostatečné pro prokázání dobrého jména ochranné známky pouze výjimečně, pokud má ochranná známka u relevantní spotřebitelské veřejnosti významnou reputaci. Nic takového však v tomto případě prokázáno nebylo.

9. Dalším okruhem námitek stěžovatelka zpochybňuje rozlišení skutkových a právních otázek ze strany Nejvyššího správního soudu. Konkrétně brojí proti závěru, že otázka podobnosti ochranných známek je primárně otázkou skutkovou, neboť judikatura ji považuje za otázku výkladu práva. V případě pochybností je navíc třeba postupovat ve prospěch účastníka, který se domáhá soudního přezkumu s předpokladem, že jde o otázku právní. Tím, že Nejvyšší správní soud rozhodl v rozporu se svou judikaturou, aniž věc předložil rozšířenému senátu, porušil právo stěžovatelky na zákonného soudce.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení, replika stěžovatelky

10. Vedlejší účastnice (společnost Bacardi & Company Limited) ve vyjádření k ústavní stížnosti odmítla, že by Úřad vůči ní a stěžovatelce uplatňoval dvojí standard. Upozornila, že předmětem námitkového řízení nebyla známost nezapsaného označení pro výrobky stěžovatelky. Soudy svá rozhodnutí řádně odůvodnily a vypořádaly se s podstatou stěžovatelčiny argumentace. Vedlejší účastnici není zřejmé, z čeho stěžovatelka dovozuje, že Nejvyšší správní soud považoval podobnost ochranných známek za otázku skutkovou.

11. Stěžovatelka v reakci na vyjádření vedlejší účastnice zopakovala ty své argumenty, k nimž se vyjadřovala i vedlejší účastnice, a uvedla, že její produkty nesoucí sporné označení se i v současné době nabízejí na trhu v České republice.

12. Městský soud v Praze ve svém vyjádření uvedl, že tvrzení o porušení ústavních práv stěžovatelky neodráží podstatu závěru, k němuž dospěl. Městský soud vycházel z celkového souhrnu důkazů vypovídajících o dobrém jménu a rozlišovací způsobilosti starších ochranných známek a hodnotil, které z těchto důkazů relevantně vypovídaly o výrobku, jemuž poskytují ochranu starší ochranné známky, o relevantním trhu, průměrné spotřebitelské veřejnosti i o období, kdy se budovalo jméno starších ochranných známek. Stěžovatelka v podstatě vyjadřuje nesouhlas s hodnocením důkazů a s věcným posouzením

podmínek pro zápis ochranné známky a nárokuje si vypořádání námitek, které nejsou způsobilé přivodit rozhodnutí v její prospěch. Městský soud odkázal na závěry Nejvyššího správního soudu.

13. Nejvyšší správní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že stěžovatelka převážně opakuje svou kasační argumentaci, která postrádá ústavněprávní dimenzi. Ústavní soud nelze vnímat jako další opravnou instanci. Nejvyšší správní soud v napadeném rozsudku pečlivě vypořádal všechny argumenty stěžovatelky, a proto odkazuje na jeho odůvodnění. K námitkám, které přesahují argumenty uplatněné v kasační stížnosti, se není třeba vyjadřovat, neboť takové námitky nelze v ústavní stížnosti efektivně vznést.

14. Nejvyšší správní soud také uvedl, že v plném rozsahu přezkoumal závěr městského soudu ohledně podobnosti přihlašovaného označení s namítanými ochrannými známkami. Debata o tom, zda je podobnost ochranných známek otázkou skutkovou, či právní, je spíše akademická, neboť posouzení této okolnosti bude obsahovat jak skutkové, tak právní závěry. Nic jiného nevyplývá ani z judikatury, na kterou se stěžovatelka odvolává. Nejvyšší správní soud ve svém rozsudku pouze poznamenal, že zjištění a porovnání jednotlivých prvků porovnávaných označení bylo primárně skutkovým zjištěním, na které logicky navazovalo právní posouzení jejich zaměnitelnosti. S argumentací, kterou stěžovatelka v tomto směru uplatnila, se Nejvyšší správní soud vypořádal.

15. Úřad průmyslového vlastnictví označil ústavní stížnost za zjevně neopodstatněnou. Poukázal na to, že stěžovatelka fakticky jen pokračuje v dosavadní polemice a domáhá se dalšího běžného přezkumu předchozích rozhodnutí. Správní soudy rozhodovaly v souladu s ústavněprávními zásadami, řádně zjistily skutkový stav a věc náležitě právně posoudily. Žádné z napadených rozhodnutí není nepřezkoumatelné. Vedlejší účastník se ztotožňuje se závěrem Nejvyššího správního soudu, že některé námitky stěžovatelka poprvé vznesla až v kasační stížnosti. Správní soudy i vedlejší účastník se zabývali i posouzením nebezpečí nepoctivého těžení z rozlišovací způsobilosti nebo dobrého jména namítaných ochranných známek. Dobré jméno přihlašovaných označení v tomto směru není relevantní. Stěžovatelka i zde opakuje dříve uplatněnou argumentaci, její odkazy na judikaturu Soudního dvora jsou naopak zcela nové. Pouhé označení určité otázky za skutkovou ze strany Nejvyššího správního soudu není způsobilé zasáhnout do základních práv stěžovatelky.

16. Stěžovatelka se v replice ohradila proti tomu, že by její ústavní stížnost zpochybňovala jen „běžnou“ nesprávnost a nezákonnost napadených rozhodnutí. Odkázala na konkrétní body ústavní stížnosti, ve kterých tvrdí konkrétní zásahy do konkrétních základních práv. Nejvyšší správní soud ani ve vyjádření k ústavní stížnosti neuvedl, kde a jak se vypořádal s konkrétními námitkami stěžovatelky, a místo toho se zaměřil jen na rozlišení právní a skutkové povahy posuzování podobnosti srovnávaných označení. Tím, že správní soudy a Úřad trvaly na hodnocení této otázky jako skutkové, fakticky nutily stěžovatelku spolehlivě prokázat neexistenci takové podobnosti, což negativně ovlivnilo její možnost domoci se spravedlivého přezkumu rozhodnutí ÚPV.

IV. Posouzení věci Ústavním soudem

IV. 1. Opomenuté námitky

17. Ústavní soud připomíná, že jedním z klíčových prvků práva na soudní ochranu chráněného čl. 36 odst. 1 Listiny, jehož porušení se stěžovatelka dovolává, je povinnost soudů řádně odůvodnit svá rozhodnutí (například nález ze dne 20. června 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94, N 34/3 SbNU 257). Prostřednictvím odůvodnění totiž soud seznamuje účastníky řízení s úvahami, které jej vedly k vydání rozhodnutí. Soud se musí vypořádat se všemi relevantními okolnostmi a uplatněnými tvrzeními či námitkami (například nález ze dne 23. března 2006 sp. zn. III. ÚS 525/01, N 70/40 SbNU 691). Pro přesvědčivost soudního rozhodnutí je klíčové, aby soudy reagovaly na argumenty a námitky stěžovatelů a případně vysvětlily, proč je

nepřijaly (nález ze dne 15. srpna 2018 sp. zn. I. ÚS 3755/17, N 135/90 SbNU 227). Rozhodnutí, které řádné odůvodnění postrádá, je nepřezkoumatelné a zpravidla porušuje právo účastníků řízení na soudní ochranu (například nález ze dne 6. března 1997 sp. zn. III. ÚS 271/96, N 24/7 SbNU 153, z poslední doby též nález ze dne 3. dubna 2024 sp. zn. II. ÚS 237/24).

18. Právo na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí není absolutní. Soudy nemusí podrobně odpovídat na každou námitku účastníka řízení. Rozsah povinnosti řádně odůvodnit rozhodnutí závisí na konkrétních okolnostech každého případu. Je vždy třeba posoudit, zda argument, na který soud neodpověděl, je pro souzenou věc relevantní a zda mohl mít vliv na výsledek řízení (nález ze dne 23. března 2015 sp. zn. I. ÚS 3143/13, N 60/76 SbNU 809, bod 31).

19. V kontextu uvedeného se Ústavní soud nejprve vyjádří k těm námitkám, jimiž stěžovatelka zpochybňuje odůvodnění rozsudku Nejvyššího správního soudu, především k otázce rozšiřování stěžovatelčiny argumentace nad rámec žalobních bodů.

20. Ústavní soud již v minulosti judikoval, že omezení přípustných kasačních námitek na ty, které již byly uplatněny v řízení před krajskými soudy (§ 104 odst. 4 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní), je součástí „stanoveného postupu“ ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a odráží přezkumnou roli Nejvyššího správního soudu. Jeho smyslem je zajistit, aby se Nejvyšší správní soud nezabýval otázkami, k nimž se dosud nemohl vyjádřit prvoinstanční soud, což mimo jiné napomáhá projednání věci v přiměřené lhůtě bez zbytečných průtahů (nález ze dne 19. května 2020 sp. zn. III. ÚS 3997/19, N 101/100 SbNU 163, bod 78). Po účastnících řízení lze spravedlivě žádat, aby uplatnili veškeré důvody nezákonnosti správního rozhodnutí již v řízení před soudem prvé instance. Pokud tak neučiní, je legitimní, že z hlediska možnosti uplatnění argumentace v dalším stupni ponesou případné nepříznivé následky. Správní soudnictví je totiž založeno na zásadě, že soud z vlastní iniciativy nepřezkoumává správní rozhodnutí nad rámec vymezený žalobcem a nenahrazuje žalobcovu iniciativu (nález ze dne 12. ledna 2016 sp. zn. II. ÚS 2732/15, N 6/80 SbNU 65, bod 17). Těžiště správně soudního přezkumu tak leží v řízení před krajským soudem jako soudem nalézacím; jeho rozhodnutí nabývá právní moci a vyvolává právní účinky bez ohledu na podání kasační stížnosti k Nejvyššímu správnímu soudu, ledaže by zákon stanovil jinak nebo by Nejvyšší správní soud v zákonem stanovených případech přiznal kasační stížnosti odkladný účinek. Logickým důsledkem této koncepce správního soudnictví je zákonný požadavek, že již v žalobě, a nikoli až v kasační stížnosti, je žalobce povinen uvést vše, co uplatnit může.

21. Z tohoto hlediska rozsudek Nejvyššího správního soudu částečně neobstojí.

22. Jak vyplývá z výše provedené rekapitulace, Nejvyšší správní soud odmítl jako nepřípustné novoty zejména námitky týkající se vymezení relevantní spotřebitelské veřejnosti, povahy výrobků vedlejší účastnice (zda jsou luxusní, či určené k běžné spotřebě) a vymezení podstatné části území Evropské unie ve smyslu § 7 odst. 1 písm. e) zákona o ochranných známkách. Ústavní soud však přisvědčuje stěžovatelce, že první dvě z těchto námitek byly řádně uplatněny v žalobě, konkrétně v části V. Posouzení dobrého jména přihlašovaného označení a namítaných ochranných známek (například na str. 27 žaloby stěžovatelka uváděla, že „namítané ochranné známky jsou průměrnému spotřebiteli ve Velké Británii vesměs nedostupné a tedy neznámé, a výrobky jimi označené jsou přitom cenově určeny průměrnému spotřebiteli“, což stěžovatelka doplnila důkazními návrhy stran nabídky čtyř největších maloobchodních prodejců ve Velké Británii, a na str. 29 uváděla, že produkty vedlejší účastnice jsou cenově určeny pro průměrného spotřebitele a nejsou ve Velké Británii spojovány s image „prestiže“ a „kvality“). Tyto námitky tedy byly v řízení před městským soudem uplatněny, a tudíž jejich vznesení v kasační stížnosti Nejvyšší správní soud nemohl vyhodnotit jako nepřípustné.

23. Ústavní soud uznává, že stěžovatelčina žaloba byla rozsáhlá, ne zcela přehledná a řada námitek se v ní opakovala, nelze však tvrdit, že by v ní byly námitky týkající se vymezení relevantní veřejnosti a povahy výrobků vedlejší účastnice zcela „utopeny“ tak, aby jí to Nejvyšší správní soud (a posléze Ústavní soud) v tomto ohledu mohl klást procesně k tíži.

24. Zároveň nelze říci, že by tato rovina argumentace nebyla podstatná pro výsledek řízení, neboť jejím prostřednictvím stěžovatelka zpochybňovala závěry o dobrém jménu ochranných známek vedlejší účastnice na území Evropské unie, a to způsobem, který nelze označit za na první pohled nesmyslný. Tím, že se s ní nevypořádal, Nejvyšší správný soud porušil právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

25. Naopak ve vztahu k námitce týkající se vymezení podstatné části území Evropské unie Nejvyšší správní soud nepochybil. Žaloba totiž neobsahuje ani základ takového žalobního bodu, a označení této námitky za nepřípustnou v řízení o kasační stížnosti tudíž práva stěžovatelky nijak neporušilo.

26. Z téhož důvodu není tato námitka (a na ni navazující argumentace ohledně rozporu závěrů Nejvyššího správního soudu s judikaturou Soudního dvora Evropské unie) přípustná ani v ústavní stížnosti. Požadavek na vyčerpání procesních prostředků, které stěžovateli zákon poskytuje k ochraně jeho práva, stanovený v § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, totiž neleží pouze ve formální, ale též v materiální rovině. Stěžovatelka měla povinnost předestřít svou argumentaci nejprve v řízení před obecnými soudy, které jsou jako první povolány k ochraně jejích základních práv (čl. 4 Ústavy České republiky). Teprve poté, co by obecné soudy dostaly možnost se tvrzeným porušením práv stěžovatelky účinně zabývat, by Ústavní soud mohl posoudit, zda této povinnosti dostály (obecně k materiální přípustnosti ústavní stížnosti viz například nálezy ze dne 6. září 2016 sp. zn. II. ÚS 3383/14, N 163/82 SbNU 565, či ze dne 15. listopadu 2023 sp. zn. I. ÚS 1534/23, vyhlášený pod č. 64/2024 Sb.).

IV. 2. Nezohlednění unijního práva a judikatury Soudního dvora Evropské unie

27. Ústavní soud dále připomíná povinnost soudů vykládat právní předpisy eurokonformním způsobem, která vyplývá z čl. 1 odst. 2 Ústavy České republiky (viz například nález ze dne 14. května 2019 sp. zn. Pl. ÚS 45/17, N 76/94 SbNU 19, vyhlášený pod č. 161/2019 Sb., bod 54). Soudy tedy musejí z vícera výkladových variant volit tu, jež bude v souladu s právem Evropské unie (nálezy ze dne 16. července 2015 sp. zn. III. ÚS 1996/13, N 130/78 SbNU 57, bod 47, či ze dne 18. července 2017 sp. zn. IV. ÚS 3092/16, N 128/86 SbNU 195, bod 24).

28. V tomto směru je podstatné, že pravomoc podávat závazný výklad unijního práva má Soudní dvůr Evropské unie. Soud členského státu, jehož rozhodnutí nelze napadnout opravnými prostředky, má povinnost se na něj obrátit, vyvstane-li v řízení předběžná otázka týkající se výkladu unijního práva (čl. 267 Smlouvy o fungování Evropské unie). Ústavní soud přitom již v minulosti judikoval, že pokud soud tuto povinnost nesplní, může tím porušit právo účastníků řízení na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny). Neústavní bude takový postup zejména, bude-li vykazovat prvky svévole, což nastává mimo jiné v situaci, kdy se soud úmyslně odchýlí od judikatury Soudního dvora EU, aniž zahájí řízení o předběžné otázce (nálezy ze dne 8. ledna 2009 sp. zn. II. ÚS 1009/08, N 6/52 SbNU 57, bod 23, či ze dne 29. listopadu 2011 sp. zn. II. ÚS 1658/11, N 202/63 SbNU 357, bod 18).

29. V nálezu ze dne 18. října 2021 sp. zn. II. ÚS 1854/20, N 177/108 SbNU 167, Ústavní soud označil za neudržitelné (a tedy odporující čl. 36 odst. 1 Listiny) odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu, který při výkladu a aplikaci vnitrostátních právních norem majících svůj původ v unijním právu nedostatečně zohlednil existující judikaturu Soudního

dvora a odchýlil se od jeho rozhodovací praxe, aniž Soudnímu dvoru položil předběžnou otázku (bod 63).

30. V kontextu projednávaného případu je důležitý zejména rozsudek Soudního dvora ze dne 27. listopadu 2008 ve věci C-252/07 Intel. Z něj vyplývá, že podobnost mezi ochrannými známkami sama o sobě nepostačuje pro závěr o spojení mezi nimi z pohledu relevantní veřejnosti (bod 45). A i když se takové spojení prokáže, nestačí to samo o sobě pro závěr o nebezpečí, že později zapsaná ochranná známka bude neoprávněně těžit z dobrého jména či rozlišovací způsobilosti té starší (bod 71). Soudní dvůr dospěl k závěru, že „důkaz o tom, že užívání pozdější ochranné známky působí nebo by působilo újmu rozlišovací způsobilosti starší ochranné známky, předpokládá prokázání změny hospodářského chování průměrného spotřebitele výrobků nebo služeb, pro které je starší ochranná známka zapsána, vyplývající z užívání pozdější ochranné známky, nebo vážného nebezpečí, že by k takové změně mohlo v budoucnu dojít“ (bod 77), přičemž důkazní břemeno zde tíží vlastníka starší ochranné známky (bod 38). Dále, i když vlastník starší ochranné známky prokáže nebezpečí neoprávněného těžení z jejího dobrého jména či rozlišovací způsobilosti, může být stále prokázán řádný důvod užívání později zapisovaného označení (bod 39).

31. Nejvyšší správní soud však riziko, že stěžovatelka bude neoprávněně těžit z dobrého jména ochranných známek vedlejší účastnice, dovozoval již z toho, že přihlašované označení stěžovatelky se těmto ochranným známkám podobá („nedisponuje vůči nim vlastní rozlišovací způsobilostí“) a tyto ochranné známky mají dobré jméno (viz zejména body 58–60 napadeného rozsudku). Otázkou nepoctivého těžení z dobrého jména ochranných známek vedlejší účastnice se tak v rozporu s citovaným rozsudkem Soudního dvora samostatně fakticky nezabýval. Nesprávně též odmítl poukazy stěžovatelky na známost přihlašovaného označení mezi spotřebiteli v České republice danou tím, že stěžovatelka toto označení již řadu let používá. Jak je zřejmé z citovaného rozsudku Intel, tato okolnost (řádný důvod užívání později zapisovaného označení) může převážit nad zjištěním o nebezpečí neoprávněného těžení z dobrého jména či rozlišovací způsobilosti starší ochranné známky. Námitku, kterou v tomto směru stěžovatelka uplatnila, tak nelze jednoduše odmítnout jako nerelevantní.

32. Stěžovatelka též opakovaně poukazovala na to, že spotřebitelé v České republice ochrannou známku vedlejší účastnice (na rozdíl od stěžovatelčiných produktů a označení) neznají. Ani tuto okolnost Nejvyšší správní soud nepovažoval za podstatnou, čímž se opět bez relevantního důvodu (respektive odůvodnění) odchýlil od judikatury Soudního dvora Evropské unie, jenž v rozsudku ze dne 3. září 2015 ve věci C-125/14 Iron & Smith (který stěžovatelka citovala v doplnění kasační stížnosti ze dne 25. ledna 2022) shledal, že „za předpokladu, že starší ochranná známka Společenství není známa relevantní veřejnosti členského státu, ve kterém byl požadován zápis pozdější národní ochranné známky, což přísluší ověřit vnitrostátnímu soudu, […] používání této národní ochranné známky v zásadě neumožňuje neoprávněně těžit z rozlišovací způsobilosti či dobrého jména starší ochranné známky nebo jim působit újmu“ (bod 29).

33. Stěžovatelka tedy v řízení před Nejvyšším správním soudem upozorňovala na několik okolností, jež jsou dle judikatury Soudního dvora relevantní pro výklad podmínek pro zamítnutí přihlášky ochranné známky podle § 7 odst. 1 písm. e) zákona o ochranných známkách. Nejvyšší správní soud však tuto judikaturu nezohlednil, fakticky se vůbec nevypořádal s unijním rozměrem případu, a tím porušil stěžovatelčino právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

IV. 3. Zbývající námitky

34. K dalším námitkám stěžovatelky se Ústavní soud vyjádří již jen stručně, neboť je vyhodnotil jako zjevně neopodstatněné.

35. Nejvyšší správní soud sice skutečně označil závěr žalovaného ohledně podobnosti porovnávaného označení za „primárně skutkový“ (bod 39 napadeného rozsudku), z jeho dalších úvah však nevyplývá, že by tento závěr, respektive výsledek jeho přezkumu ze strany městského soudu, nepřezkoumal v plném rozsahu. Nejvyšší správní soud shrnul všechny úvahy, které při posuzování této otázky učinil městský soud, a ztotožnil se s nimi, přičemž je zřejmé, že je posuzoval z hlediska aplikace práva (i v bodu 40 svého rozsudku kvituje aplikaci správných právních kritérií ze strany městského soudu). S ohledem na to, jak podrobně se městský soud věnoval otázce podobnosti mezi přihlašovaným označením a ochrannou známkou vedlejší účastnice, a na roli Nejvyššího správního soudu coby přezkumné (nikoli odvolací) instance, Ústavní soud považuje takové vypořádání stěžovatelčiných námitek za zcela dostatečné.

36. V návaznosti na to nemůže být opodstatněná ani námitka, že se Nejvyšší správní soud bez předložení věci do rozšířeného senátu odchýlil od své dosavadní judikatury, která podobnost mezi ochrannými známkami vnímá jako otázku právní. Nejvyšší správní soud se totiž od své judikatury neodchýlil.

37. Námitku, že Úřad vyšel i z důkazů, které mu vedlejší účastnice předložila po uplynutí zákonné lhůty, městský soud řádně vypořádal (zejména bod 135 rozsudku městského soudu) a Nejvyšší správní soud se s jeho závěry ztotožnil (bod 61 rozsudku Nejvyššího správního soudu). Stěžovatelka v tomto směru v podstatě jen opakuje dříve uplatněnou argumentaci, aniž by ji obohatila o konkrétnější ústavněprávní argumenty či alespoň reagovala na závěry městského soudu. Úkolem Ústavního soudu však není znovu posuzovat námitky, které již vypořádaly obecné soudy.

38. K námitce, že Úřad nezohlednil důkazy, jimiž se stěžovatelka snažila prokázat známost přihlašovaného označení mezi spotřebiteli v České republice, se Ústavní soud nemůže vyjádřit již proto, že tato námitka je úzce svázána s posouzením relevance této okolnosti pro výsledek řízení, což je rovina, v níž Ústavní soud shledal závěry Nejvyššího správního soudu nedostatečnými (viz výše). Je tudíž namístě, aby se touto otázkou nejprve komplexně zabýval Nejvyšší správní soud, a teprve poté může přijít na řadu přezkum jeho závěrů z hlediska ústavnosti.

V. Závěr

39. Nález Ústavního soudu lze uzavřít tak, že Nejvyšší správní soud nedostál požadavkům na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí vyplývajícím z čl. 36 odst. 1 Listiny, konkrétně nesprávně označil některé (relevantní) stěžovatelčiny námitky jako nepřípustné, ač byly včas uplatněny v žalobě, a pominul pro věc relevantní judikaturu Soudního dvora Evropské unie, na kterou stěžovatelka ve svých podáních odkazovala. Porušil tedy stěžovatelčino právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

40. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a zrušil napadený rozsudek Nejvyššího správního soudu [§ 83 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Rozhodl tak mimo ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

41. V části, v níž ústavní stížnost směřovala proti rozsudku Městského soudu v Praze, ji Ústavní soud odmítl pro zjevnou neopodstatněnost. Důvody pro vyhovění ústavní stížnosti se totiž vztahují výhradně k rozsudku Nejvyššího správního soudu. Námitky, které dopadaly i na rozsudek městského soudu, opodstatněné nebyly (viz část IV. 3).

Č. 222
Právo na zákonného soudce a důvody pro vznik pochybností o jeho nepodjatosti
(sp. zn. IV. ÚS 2404/23 ze dne 27. listopadu 2024)

I. Existují-li mezi soudcem rozhodujícím ve věci a právním zástupcem jednoho z účastníků řízení bývalé kolegiální vztahy a další vazby v profesní sféře, není to samo o sobě důvodem vyloučení soudce (§ 14 o. s. ř.). Naplnění práva na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) vyžaduje zhodnotit povahu a intenzitu vztahu, který existuje mezi soudcem a zástupcem účastníka řízení.

II. S ohledem na záruku nestranného soudce (čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) může být důvodem pro pochybnosti o nepodjatosti soudce (§ 14 o. s. ř.) to, pokud disponuje mimoprocesně zjištěnými informacemi o věci, která je mu přidělena k projednání a rozhodnutí, zjištěnými tak, že ještě před zahájením řízení o věci hovořil s jednou ze stran řízení (nebo jejím zástupcem).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy, soudkyně Veroniky Křesťanové a soudkyně zpravodajky Kateřiny Ronovské o ústavní stížnosti stěžovatele Ing. Ivana Měrky, zastoupeného Mgr. Markem Hejdukem, advokátem, sídlem Jugoslávská 620/29, Praha 2 – Vinohrady, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 1718/2023-800 ze dne 27. června 2023, usnesení Vrchního soudu v Olomouci č. j. 4 Cmo 161/2022-760 ze dne 16. března 2023, usnesení Krajského soudu v Ostravě č. j. 15 Cm 126/2016-726 ze dne 14. listopadu 2022, usnesení Nejvyššího soudu č. j. 27 Cdo 3719/2021-662 ze dne 18. května 2022, rozsudku Vrchního soudu v Olomouci č. j. 8 Cmo 184/2018-596 ze dne 21. července 2021 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě č. j. 15 Cm 126/2016-386 ze dne 16. května 2018, o návrhu na přikázání věci jinému soudu, návrhu na uložení povinnosti postoupit věc jinému soudu a návrhu na prohlášení soudců rozhodujících ve věci za podjaté, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Ostravě jako účastníků řízení a obchodní společnosti FBB holding, s. r. o., sídlem Zuberská 2601, Rožnov pod Radhoštěm, zastoupené JUDr. Petrem Hampelem, Ph.D., advokátem, sídlem Bohumínská 1227/98, Ostrava, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Návrh na zrušení usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 1718/2023-800 ze dne 27. června 2023, usnesení Vrchního soudu v Olomouci č. j. 4 Cmo 161/2022-760 ze dne 16. března 2023, usnesení Krajského soudu v Ostravě č. j. 15 Cm 126/2016-726 ze dne 14. listopadu 2022, usnesení Nejvyššího soudu č. j. 27 Cdo 3719/2021-662 ze dne 18. května 2022, rozsudku Vrchního soudu v Olomouci č. j. 8 Cmo 184/2018-596 ze dne 21. července 2021 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě č. j. 15 Cm 126/2016-386 ze dne 16. května 2018 se zamítá.

II. Návrh na přikázání věci jinému soudu, návrh na uložení povinnosti postoupit věc jinému soudu a návrh na prohlášení soudců rozhodujících ve věci za podjaté se odmítají.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Stěžovatel tvrdí, že výše uvedenými rozhodnutími bylo porušeno jeho právo na zákonného soudce, zaručené čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), dále právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny) a právo na rovnost účastníků v soudním řízení (čl. 37 odst. 3 Listiny).

2. Podstatou jeho námitek je, že v soudním řízení, v němž vystupoval jako žalobce, byl u soudu prvního stupně pro pochybnost o nepodjatosti vyloučen soudce, kterému věc napadla, ač u něj z objektivního pohledu pochybnosti o jeho nepodjatosti nebyly. Tvrdí, že věc byla potom přidělena soudci, který naopak podjatý byl, ale přesto nebyl z projednání a rozhodování věci vyloučen. Vyjadřuje podezření, že šlo o účelovou „řízenou soudní výměnu“.

II. Skutkové okolnosti věci a obsah napadených rozhodnutí

3. Z napadených rozhodnutí a vyžádaného spisu Krajského soudu v Ostravě plynou následující skutečnosti. Stěžovatel zahájil řízení žalobou podanou dne 13. 11. 2015 k Okresnímu soudu ve Vsetíně (dále jen „okresní soud“). Vrchní soud v Olomouci z podnětu okresního soudu určil, že v předmětné věci jsou věcně příslušné krajské soudy a věc postoupil Krajskému soudu v Ostravě (dále také „krajský soud“), který tak věc posuzoval jako soud prvního stupně.

4. Stěžovatel se domáhal po vedlejší účastnici zaplacení částky 114 216 500 Kč s příslušenstvím, která měla představovat rozdíl mezi skutečnou hodnotou obchodního podílu stěžovatele v obchodní společnosti REMAK holding s. r. o. a kupní cenou, kterou stěžovatel jako prodávající za tento podíl obdržel od vedlejší účastnice (kupní smlouva byla uzavřena v roce 2011). Podle stěžovatele došlo při stanovení kupní ceny k omylu, který měla způsobit vedlejší účastnice.

5. Věc byla po postoupení z okresního na krajský soud zapsána pod sp. zn. 15 Cm 126/2016, a tak přidělena soudci JUDr. Petru Gottwaldovi, který byl podle tehdy účinného rozvrhu práce soudcem v soudním oddělení 15 Cm. Jeho zástupcem byl podle rozvrhu práce soudce JUDr. Ivo Walder (ze soudního oddělení 42 Cm). JUDr. Gottwald dne 8. 6. 2016 oznámil předsedkyni krajského soudu, že právní zástupkyně vedlejší účastnice JUDr. Naděžda Zetková je jeho bývalá spolužačka, s níž má dobré vztahy a příležitostně se s ní stýká, a že před podáním žaloby spolu v obecné rovině hovořili o právních aspektech věci.

6. Den poté (9. 6. 2016) předsedkyně krajského soudu určila věc k projednání a rozhodnutí podle § 15 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) zastupujícímu soudci JUDr. Ivu Walderovi.

7. Vedlejší účastnice nedlouho poté změnila právního zástupce. Podle plné moci datované dnem 31. 8. 2016 a doručené krajskému soudu dne 7. 9. 2016 vedlejší účastnici dále zastupoval advokát JUDr. Petr Hampel. Ten dříve působil jako soudce u (téhož) krajského soudu.

8. Ve věci samé krajský soud (tedy JUDr. Walder jako samosoudce) žalobu zamítl a uložil stěžovateli povinnost nahradit vedlejší účastnici náhradu nákladů řízení (rozsudek č. j. 15 Cm 126/2016-386 ze dne 16. 5. 2018). Vrchní soud v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) rozsudek krajského soudu k odvolání stěžovatele potvrdil a uložil stěžovateli povinnost

nahradit vedlejší účastnici náklady odvolacího řízení. Nejvyšší soud rozhodnutí vrchního soudu zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení (rozsudek č. j. 27 Cdo 1595/2019-550 ze dne 2. 2. 2021). Vrchní soud doplnil své úvahy, jak požadoval Nejvyšší soud, a znovu rozsudek krajského soudu potvrdil (rozsudek č. j. 8 Cmo 184/2018-596 ze dne 21. 7. 2021). Nejvyšší soud poté dovolání stěžovatele proti tomuto rozsudku odmítl pro nepřípustnost (usnesení Nejvyššího soudu č. j. 27 Cdo 3719/2021-662 ze dne 18. 5. 2022).

9. V odvolání proti rozsudku krajského soudu stěžovatel uplatnil jako odvolací námitku, že věc rozhodoval JUDr. Walder jakožto vyloučený (podjatý) soudce. Odůvodnil ji tím, že JUDr. Walder pět let působil jako zástupce JUDr. Hampela v jeho soudním oddělení, jsou spoluautory knižního komentáře, vedli spolu školení pro Justiční akademii (seminář proběhl dne 21. 11. 2017, tj. během řízení před krajským soudem) a JUDr. Hampel „vedl" rigorózní práci JUDr. Waldera. Dovozoval, že vztah JUDr. Hampela a JUDr. Waldera má nejen profesionální, ale i osobní rozměr. Upozornil také na načasování změny právního zástupce vedlejší účastnice, které vyvolává dojem, že zastoupení JUDr. Zetkovou bylo jen účelovým krokem pro to, aby došlo ke změně soudce, jemuž byla věc přidělena.

10. JUDr. Walder potvrdil správnost základu tvrzených skutečností, avšak uvedl, že vztahy mezi ním a JUDr. Hampelem zůstaly kolegiální, profesionální a nepřerostly do osobní roviny. Komentář netvořili spoluautorsky, jsou spíše autory oddělených částí textu a neplyne jim z něj společný ekonomický zájem. Jejich přednášková činnost byla jen jednorázová. V souvislosti s „vedením rigorózní práce" zůstal jejich vztah „profesionálně kritickým".

11. Odvolací námitku podjatosti shledal vrchní soud v prvním rozhodnutí o odvolání nedůvodnou. Stěžovatelem tvrzené skutečnosti podle něj samostatně ani ve svém souhrnu nesvědčily o pochybnostech o nepodjatosti, když vztah nepřerostl ve vztah blízký, jak tvrdil JUDr. Walder. Úvahy o účelovosti postupu vedlejší účastnice označil za spekulativní. Svou argumentaci stěžovatel zopakoval i v dovolání. Nejvyšší soud ve zrušujícím rozsudku konstatoval, že nezjistil žádné konkrétní skutečnosti, z nichž by vyplýval jakýkoli relevantní vztah JUDr. Waldera k věci, účastníkům či jejich zástupcům, z něhož by mohly plynout důvody pochybovat o jeho nepodjatosti. Ve druhém, ústavní stížností napadeném rozsudku vrchní soud odkázal na právě zmíněné závěry Nejvyššího soudu. Nejvyšší soud se v napadeném usnesení k namítané podjatosti již znovu nevyjádřil, protože druhé dovolání shledal nepřípustným.

12. Stěžovatel poté podal žalobu pro zmatečnost, jíž se domáhal zrušení rozsudku krajského soudu č. j. 15 Cm 126/2016-386 a rozsudku vrchního soudu 8 Cmo 184/2018-596, a to jak proto, že soud nebyl správně obsazen [§ 229 odst. 1 písm. f) o. s. ř. – měl rozhodovat JUDr. Gottwald], tak proto, že rozhodoval vyloučený soudce [§ 229 odst. 1 písm. e) o. s. ř. – JUDr. Walder měl být vyloučen]. Ve vztahu k nesprávnému obsazení soudu krajský soud uzavřel, že žaloba byla podána včasně, ale je nedůvodná. Shledal totiž, že není oprávněn přezkoumat rozhodnutí předsedkyně krajského soudu o přidělení věci JUDr. Walderovi, proto se argumentací stěžovatele věcně nezabýval. Ve vztahu k rozhodování vyloučeného soudce krajský soud konstatoval, že žaloba nebyla podána včasně, jelikož v ní stěžovatel netvrdí nové skutečnosti.

13. Vrchní soud rozhodnutí krajského soudu potvrdil, ač důvody, na nichž spočívalo rozhodnutí krajského soudu, označil za nesprávné, a uložil stěžovateli povinnost nahradit náklady odvolacího řízení vedlejší účastnici. Dospěl k závěru, že u JUDr. Gottwalda existovaly důvody pochybovat o jeho nepodjatosti kvůli vztahu k JUDr. Zetkové, protože disponoval mimoprocesně získanými informacemi o věci. Ve vztahu k namítané podjatosti JUDr. Waldera neoznačil žalobu za opožděnou, ale nedůvodnou, protože se opírala o skutečnosti, s nimiž se už vrchní soud a Nejvyšší soud vypořádaly v řízení o věci samé, a žádné nové skutečnosti kromě „podezřelých souvislostí" nebyly tvrzeny. Krajský soud

podle vrchního soudu nepochybil ani tím, že neprovedl k důkazu navrhované výslechy, jelikož je shledal nadbytečnými.

14. Proti tomuto rozhodnutí podal stěžovatel dovolání, které Nejvyšší soud odmítl pro nepřípustnost. K vyloučení JUDr. Gottwalda uvedl, že jestliže má soudce k právnímu zástupci žalovaného osobně přátelský vztah a byl s obecnými aspekty posuzované věci seznámen mimo řízení, jde o skutečnosti způsobilé vyvolat objektivní pochyby o jeho podjatosti. U JUDr. Waldera důvody pro pochybnosti naopak nenalezl. Kolegiální vztahy plynoucí z přidělení soudců ke stejnému soudu nevyvolávají důvodné pochybnosti o podjatosti, stejně jako informace o akademických a lektorských stycích JUDr. Hampela a JUDr. Waldera. Úvahy o účelovosti změny právního zástupce označil Nejvyšší soud za čistě spekulativní; změnu právního zástupce považoval za možný postup. Nejvyšší soud označil za nesprávný „podpůrný" závěr vrchního soudu, že v žalobě pro zmatečnost mohl stěžovatel uplatnit jen důvody podjatosti dosud neuplatněné. Vrchní soud však i přesto, že vycházel z tohoto nesprávného závěru, posoudil též individuální okolnosti věci, a pro neúspěch stěžovatelovy žaloby tak nebyla tato nesprávná úvaha rozhodující.

III. Argumentace stěžovatele

15. Stěžovatel má za to, že u prohlášení soudce o existenci důvodů pro jeho vyloučení, je rozhodující objektivní posouzení relevance vznášených důvodů. To však žádný ze soudů ve vztahu k vyjádření JUDr. Gottwalda neprovedl. Důvody, které JUDr. Gottwald pro své vyloučení uvedl (navštěvování téže fakulty, dobré vztahy a příležitostné styky s právní zástupkyní vedlejší účastnice), nejsou z objektivního pohledu dostatečné pro vyloučení soudce.

16. Důvod spočívající v konzultaci věci mezi JUDr. Zetkovou a JUDr. Gottwaldem považuje stěžovatel buď za zjevně smyšlený, nebo jde o důkaz účelovosti postupu vedlejší účastnice. JUDr. Zetková nemohla mít povědomí o tom, jaký bude konkrétní obsah stěžovatelem podané žaloby. Stěžovatel zamýšlel tuto skutečnost prokázat výslechem JUDr. Zetkové i JUDr. Gottwalda, ale vrchní soud odmítl výslech provést jako nadbytečný, ačkoli tento závěr neodůvodnil jinak než jeho nadbytečností. Toto pochybení představuje opomenutí důkazního návrhu porušující čl. 36 odst. 1 Listiny. Pokud však k takové konzultaci i přesto došlo, muselo jít o účelové jednání JUDr. Zetkové. Ta působila v orgánech vedlejší účastnice a znala veškeré její právní záležitosti. Od počátku věděla, že nebude vedlejší účastnici v řízení o stěžovatelově žalobě zastupovat – jednala na základě plné moci omezené jen na konkrétní procesní úkon. Musela si tedy být vědoma, že její omezené zapojení do řízení by nemělo být důvodem vyloučení JUDr. Gottwalda z rozhodování věci.

17. Postup předsedkyně krajského soudu, jakož i soudů rozhodujících v řízení o žalobě pro zmatečnost byl mechanický a nepředcházely mu transparentní a odůvodněné úvahy, jak požadují rozhodnutí Ústavního soudu [odkázal na nález sp. zn. IV. ÚS 3011/20 ze dne 31. 8. 2021 (N 153/107 SbNU 278); všechna odkazovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz/]. Stěžovatel neměl možnost se k uvažovanému vyloučení soudce JUDr. Gottwalda vyjádřit.

18. Obecné soudy pochybily, když na vztah mezi JUDr. Walderem a JUDr. Hampelem (pozdějším právním zástupcem vedlejší účastnice) nahlížely jako na vztah dvou soudců – kolegů. JUDr. Hampel v té době již soudcem nebyl. Měl tak být posouzen jako kolegiální vztah soudce k zástupci účastníka řízení, pramenící z jejich předchozího působení na stejném pracovišti. Stěžovatel představil důvody, proč se lze domnívat, že jejich vztah měl osobní dimenzi, které byly výrazně intenzivnější než u JUDr. Gottwalda.

19. Žaloba pro zmatečnost nemohla zhojit výše uvedená porušení stěžovatelových práv, protože o ní rozhodovali soudci téhož krajského soudu. Stěžovatel se tak nacházel před soudem v nerovném postavení ve srovnání s vedlejší účastnicí. O nestandardním a neférovém

průběhu řízení svědčí i postup krajského soudu ve vztahu ke stěžovatelově žádosti o informaci, ve kterých rozhodnutích JUDr. Waldera vystupoval JUDr. Hampel jako zástupce účastníka řízení. Stěžovatel uzavřel, že jeho ústavní stížnost nepopisuje jen individuální porušení jeho ústavně chráněných práv v soudním řízení, ale je dokladem systémové možnosti manipulovat soudní rozhodování.

IV. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

20. Ústavní stížnost byla podána oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem předcházejících řízení. Stěžovatel je řádně zastoupen advokátem v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), včetně žaloby pro zmatečnost [srov. stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 58/23 ze dne 7. 2. 2023 (č. 57/2023 Sb.)]. Ústavní stížnost je tedy přípustná. Byla podána včasně, a to i proti rozhodnutím vydaným v řízení ve věci samé, jelikož jejím obsahem je toliko námitka porušení práva na zákonného soudce, kterou mohl stěžovatel před Ústavním soudem přípustně vznést až po podání žaloby pro zmatečnost a vyčerpání prostředků ochrany svých práv v řízení o ní (srov. postup Ústavního soudu v usneseních sp. zn. II. ÚS 3277/23 ze dne 30. 5. 2024 a sp. zn. I. ÚS 3587/22 ze dne 17. 1. 2023).

21. Ústavní soud je příslušný k projednání ústavní stížnosti, jíž se stěžovatel domáhá zrušení napadených rozhodnutí. Nenáleží mu ale rozhodnout o návrhu, že se věc přikazuje k rozhodnutí jinému soudu, návrhu uložit povinnost, aby byla postoupena jinému soudu, ani návrhu prohlásit konkrétní soudce za podjaté. V části, v níž se stěžovatel domáhá vydání takového rozhodnutí, není Ústavní soud k rozhodnutí příslušný [podobně nález sp. zn. II. ÚS 699/18 ze dne 26. 6. 2018 (N 117/89 SbNU 763), bod 30].

V. Další vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

22. Ústavní soud obdržel vyjádření vedlejší účastnice řízení. O vyjádření požádal také další účastníky řízení.

23. Nejvyšší soud ke svému rozhodnutí ve zmatečnostním řízení konstatoval, že jej nadále považuje za správné a odkázal na jeho odůvodnění. Argumentace ústavní stížnosti podle něj postrádá ústavněprávní rozměr. K rozhodnutí ve věci samé potom poukázal na to, že rozhodování vyloučeného soudce představuje zmatečnostní vadu, k níž Nejvyšší soud přihlíží jen tehdy, je-li dovolání shledáno přípustným, a to nebylo. Ve věci samé je podle Nejvyššího soudu ústavní stížnost podána po zákonné lhůtě.

24. Vrchní soud k řízení o zmatečnostní žalobě zdůraznil, že otázku správnosti obsazení soudu posoudil – na rozdíl od krajského soudu – po vlastním uvážení. Zopakoval, že zatímco u JUDr. Gottwalda byly důvody pro jeho vyloučení dány, u JUDr. Waldera nikoli. K věci samé vrchní soud odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí a na bod 42 rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 27 Cdo 1595/2019-550 (tj. první rozhodnutí o dovolání ve věci samé).

25. Za krajský soud se vyjádřil k věci JUDr. Walder. Konstatoval, že argumentace stěžovatele je postavena na nepravdivých skutečnostech. Rozporoval jeho závěr o předvídatelnosti přidělení věci (rozvrh práce připouštěl její napadení až pěti soudcům). Dále odmítl, že by byl „spoluautorem“ komentářového díla s JUDr. Hampelem a že by měli být „ekonomicky propojeni“. Ve zbytku odkázal na své vyjádření k námitce podjatosti. Ve druhém vyjádření krajský soud označil své rozhodnutí o žalobě pro zmatečnost za zákonné a ústavně konformní.

26. Vedlejší účastnice upozornila, že stěžovatel v předchozích fázích řízení netvrdil, že vztah mezi jejím zástupcem JUDr. Hampelem a JUDr. Walderem byl založen i dřívějším působením jejího zástupce u téhož soudu. Rezignace JUDr. Hampela z funkce soudce s projednávanou věcí nijak nesouvisí, JUDr. Hampel, JUDr. Zetková a osoby jednající za vedlejší účastnici se v té době ani neznali. Vedlejší účastnice jako žalovaná nebyla

iniciátorkou zahájení soudního řízení a nemohla ovlivnit, jak bude vedeno. Stěžovatelovo tvrzení, že JUDr. Gottwald nemohl diskutovat o věci s JUDr. Zetkovou před podáním žaloby, opomíjí, že okolnosti vypořádání podílu stěžovatele, které vyústily v podání žaloby, se vyvíjely po několik měsíců až let a zcela jistě byly dostatečně konkrétně známy před podáním žaloby, mimo jiné z obsahu předžalobní výzvy. Úvahy stěžovatele o účelovém postupu koordinovaném mezi tolika aktéry jsou pouze spekulativní a zcela nepodložené. Nejvyšší soud řádně vysvětlil, proč v řízení o žalobě pro zmatečnost už nehrály roli úvahy předsedkyně krajského soudu týkající se vyloučení JUDr. Gottwalda. Závěry, ke kterým v řízení o žalobě pro zmatečnost obecné soudy dospěly, byly řádně odůvodněny a podle vedlejší účastnice obstojí.

27. Stěžovatel v replice dále rozvedl argumentaci z ústavní stížnosti. Mimo jiné poukázal na to, že Nejvyšší soud opomíjí podstatnou část rozhodovacích důvodů svého usnesení sp. zn. 4 Nd 99/2008 ze dne 15. 4. 2008. Poukázal též na to, že soudy všech stupňů v obou řízeních nezjistily individuální okolnosti věci, odmítly provést jím navržené důkazy a z tvrzení JUDr. Gottwalda a JUDr. Waldera vycházely jako z „dogmat“. Stěžovatel označil za známku podjatosti JUDr. Waldera už to, že ten se ke svému vztahu k JUDr. Hampelovi před stěžovatelem nepřihlásil, stejně jako JUDr. Hampel, který by jistě sám vznesl námitku podjatosti, kdyby čekal, že proti němu může být JUDr. Walder negativně zaujat. Stěžovatel se také ohradil proti tomu, že snad tvrdil, že šlo předvídat přidělení věci buď JUDr. Gottwaldovi, nebo JUDr. Walderovi. Upřesnil, že za predikovatelné, a tudíž záměrně manipulovatelné, považoval jen "posunutí věci" od JUDr. Gottwalda k JUDr. Walderovi. Stejně tak nikdy netvrdil, že JUDr. Hampel opustil krajský soud ve věcné souvislosti s žalobou stěžovatele; stěžovatel jen zdůrazňoval časovou blízkost jeho odchodu z krajského soudu s převzetím zastoupení vedlejší účastnice. Vyjádření vedlejší účastnice se podle stěžovatele zakládá na záměrném zkreslování obsahu jeho argumentace.

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

28. Ústavní soud připomíná, že je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti. Není tedy součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), není jim instančně nadřízen a do rozhodovací činnosti soudů zasahuje až tehdy, dojde-li k porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 45/94 ze dne 25. 1. 1995 (N 5/3 SbNU 17)].

29. Tímto prizmatem Ústavní soud posoudil ústavní stížnost a napadená rozhodnutí. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost není důvodná.

a) Právo na zákonného soudce - obecná východiska

30. Z ústavněprávního pohledu je třeba považovat za klíčovou otázku posouzení ústavní konformity interpretace a aplikace § 14 odst. 1 o. s. ř. ve vztahu k základnímu právu na zákonného soudce, zakotvenému v čl. 38 odst. 1 Listiny. Právo na zákonného soudce představuje jednu ze základních záruk nezávislého a nestranného soudního rozhodování v právním státě a podmínku řádného výkonu části veřejné moci svěřené soudům. Integrální součástí práva na soudní ochranu, jak je vymezeno v čl. 36 odst. 1 Listiny a v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), je garance toho, aby ve věci rozhodoval nezávislý a nestranný soudce. Nestrannost a nezaujatost soudce je jedním z hlavních předpokladů spravedlivého rozhodování a jednou z hlavních premis důvěry občanů a dalších subjektů v právo a právní stát [viz nález sp. zn. I. ÚS 371/04 ze dne 31. 8. 2004 (N 121/34 SbNU 255)].

31. Nestrannost je především subjektivní psychickou kategorií vyjadřující psychický vztah soudce k věci v širším slova smyslu (tedy k předmětu řízení, k jeho účastníkům nebo jejich zástupcům), o němž je schopen nejpřesněji referovat jen on sám (stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 58/23, bod 17). Takto pouze vnitřně pojatá kategorie nestrannosti by ovšem

v demokratickém právním státě byla nedostatečnou zárukou férového soudního řízení, a proto je doplněna rovněž o kritérium nestrannosti z hlediska objektivního. Pro její posouzení není podstatné jen její hodnocení z hlediska vnějšího pozorovatele (např. účastníka řízení), nýbrž také to, zda reálně existují objektivní okolnosti, které by mohly vést k pochybnostem, zda soudce má skutečně nezaujatý vztah k věci v širším slova smyslu (nález sp. zn. I. ÚS 371/04). Při posuzování soudcovské nestrannosti je tak nutno vycházet nejen z přesvědčení konkrétního soudce, ale také z dostatečně objektivních a viditelných záruk vylučujících rozumnou pochybnost o jeho nestrannosti [viz nález sp. zn. II. ÚS 105/01 ze dne 3. 7. 2001 (N 98/23 SbNU 11)]. Nestrannost sice nemůže být nikdy postavena zcela najisto (ve vztahu k subjektivní nestrannosti se presumuje, dokud není prokázán opak), nicméně k odpovědi na ni se lze přiblížit rozborem objektivních skutečností, které by mohly v případě konkrétního soudce nestrannost zpochybňovat.

32. Obdobné principy plynou také z čl. 6 odst. 1 Úmluvy [viz např. rozsudek velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) *Micallef proti Maltě* ze dne 15. 10. 2009, stížnost č. 17056/06, bodech 93 až 99, nebo *Morice proti Francii* ze dne 23. 4. 2015, stížnost č. 29369/10, body 73 až 78]. Z hlediska tzv. subjektivního testu (zaměřeného na vnitřní přesvědčení soudce) ESLP judikuje, že lze nestrannost předpokládat, není-li prokázán opak. Test objektivní nestrannosti spočívá v posouzení, zda nezávisle na vlastním chování soudce existují ověřitelné okolnosti vyvolávající pochybnosti o jeho nestrannosti. Při rozhodování, zda v daném případě existuje legitimní důvod k obavě, že konkrétní soudce není nestranný, je subjektivní vnímání účastníka řízení sice důležité, nikoli však určující. Rozhoduje to, zda tato obava může být považována za objektivně oprávněnou (viz např. rozsudek *Pétur Thór Sigurđsson proti Islandu* ze dne 10. 4. 2003, stížnost č. 39731/98, bod 37).

33. Jak plyne z judikatury ESLP, důvodné pochybnosti o nepodjatosti může vyvolávat vztah soudce k jednomu z účastníků řízení, který má dlouhotrvající, úzký a honorovaný profesní charakter (viz např. rozsudek *Pescador Valero proti Španělsku* ze dne 17. 6. 2003, stížnost č. 62435/00), ale také osobní vztahy mezi soudcem a právním zástupcem jednoho z účastníků soudního řízení (viz výše odkazovaný rozsudek *Micallef proti Maltě*). Šíření informací o právu a judikatuře prostřednictvím pedagogické nebo publikační činnosti ESLP považuje za součást výkonu funkce soudce, na což obdobně nahlíží i Ústavní soud [srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 3150/21 ze dne 17. 3. 2022; z téhož pohledu vychází § 83 a § 85 odst. 1 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů]. Jsou-li ovšem i profesní vztahy soudce s jednou ze stran řízení pravidelné, úzké a honorované, mohou podle ESLP vyvolávat pochybnosti o nepodjatosti (viz rozsudek ESLP *Syndicat national des journalistes a další proti Francii* ze dne 14. 12. 2023, stížnost č. 41236/18).

34. Podle Ústavního soudu k vyloučení soudce z projednávání a rozhodnutí věci může dojít teprve tehdy, je-li evidentní, že vztah soudce k dané věci, účastníkům nebo jejich zástupcům dosahuje takové povahy a intenzity, že i přes zákonem stanovené povinnosti soudce je důvodné pochybovat, zda bude moci nezávisle a nestranně rozhodovat. Nepochybně jde o případy, kdy je tentýž soudce současně na straně účastníka řízení či svědka, případně kdyby mohl být v řízení dotčen na svých právech; shodně to platí, má-li soudce k účastníkům řízení či jejich zástupcům příbuzenský, přátelský nebo zjevně nepřátelský vztah či vztah ekonomické závislosti [např. nález sp. zn. II. ÚS 741/21 ze dne 2. 8. 2021 (N 136/107 SbNU 125), bod 17].

35. Vztah soudce k věci nebo účastníkům nebo jejich zástupcům je nutno posoudit ze dvou vzájemně se prolínajících hledisek – z hlediska povahy tohoto vztahu a jeho intenzity, např. zda je bezprostřední, určitým způsobem individualizovaný (nález sp. zn. II. ÚS 105/01). Existenci společenských vztahů mezi členy různých právnických profesí lze předpokládat,

podstatné ovšem je rozlišovat mezi nimi podle právě uvedených hledisek (srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 3619/19 ze dne 11. 8. 2020).

36. Vyloučení soudce pro pochybnost o nepodjatosti tedy představuje výjimečný institut. Porušení práva na zákonného soudce totiž představuje i opačná situace, kdyby došlo k vyloučení soudce navzdory nedostatku důvodů pro tento postup [srov. nález sp. zn. I. ÚS 629/20 ze dne 4. 8. 2020 (N 158/101 SbNU 105)].

b) Aplikace obecných východisek na posuzovanou věc

37. Stěžovatel namítá, že mu byl jednak odejmut jeho zákonný soudce (JUDr. Gottwald), jednak to, že místo něj rozhodoval soudce podjatý (JUDr. Walder). Logika práva na zákonného soudce v kontextu dané věci vyžaduje nejprve posoudit, zda nedošlo k porušení stěžovatelových práv v souvislosti s vyloučením JUDr. Gottwalda; pak by bylo již nadbytečné se zabývat tím, zda měl být z rozhodování věci vyloučen JUDr. Walder jako soudce, kterému byla poté věc přikázána k rozhodování.

i) Vyloučení soudce JUDr. Gottwalda

38. Stěžovatel v ústavní stížnosti – zcela v souladu s judikaturou Ústavního soudu a ESLP – akcentoval skutečnost, že pro posouzení důvodů pro vyloučení soudce vedle subjektivního přesvědčení soudce (tzv. subjektivní test nestrannosti) hraje stěžejní roli to, jak se věc může jevit vnějšímu pozorovateli na základě existence skutečností vedoucích k důvodným pochybnostem o nestrannosti daného soudce (tzv. objektivní test nestrannosti).

39. Ústavní soud však nemůže přisvědčit tomu, že by k vyloučení JUDr. Gottwalda došlo jen na základě vlastního subjektivního závěru soudce bez posouzení věci z objektivní, tedy jevové stránky věci. Naopak má za to, že už samo oznámení JUDr. Gottwalda o skutečnostech potenciálně zakládajících důvody podjatosti (č. l. 27 spisu krajského soudu) je formulováno tak, že se nevyjadřuje k podjatosti ze subjektivního pohledu (jinak řečeno, soudce v něm neuvedl, že se cítí podjatý, ani neuvedl opak). Zaměřil se na předestření skutečností, u nichž usuzoval, že mohou z objektivního pohledu zavdávat důvod k pochybnostem o jeho nepodjatosti (tím naplnil svoji povinnost stanovenou § 15 odst. 1 o. s. ř.). Způsob, jímž se tomuto problému věnoval v řízení o žalobě pro zmatečnost vrchní soud a Nejvyšší soud, taktéž jasně svědčí o tom, že se zabývaly stránkou jevovou, nikoli tím, zda by JUDr. Gottwald nepřistupoval k věci nestranně z pohledu svého skutečného vnitřního (psychického) přístupu k věci.

40. Ústavní soud dále přisvědčuje závěru obecných soudů, že skutečnosti uvedené JUDr. Gottwaldem v oznámení byly způsobilé vyvolat objektivně podložené pochybnosti o jeho nepodjatosti.

41. JUDr. Gottwald v oznámení uvedl, že od tehdejší právní zástupkyně vedlejší účastnice získal informace o věci tzv. mimoprocesní cestou, tj. mimo vedené řízení. Ač uvedl, že tyto informace byly pouze "obecného" charakteru, nemění to nic na tom, že disponoval určitými informacemi přímo od jednoho z účastníků řízení. Disponuje-li soudce informacemi získanými procesně nepřípustným způsobem, nelze vyloučit riziko, že v jeho úsudku a rozhodnutí ve věci takové informace sehrají – vědomě či nevědomě – určitou, byť ne nutně rozhodující roli. Současně nelze nikdy zcela vyloučit pochybnosti o konkrétním obsahu takto získaných informací. Informace získané od jedné ze stran sporu mimoprocesní cestou současně nevyhnutelně staví účastníky řízení do nerovného postavení. To zpochybňuje, že se soudce nadále jeví jako nestranný soudce – jinými slovy, zakládá poměr soudce k věci a vyvolává z objektivního pohledu pochybnosti o jeho nepodjatosti [obecně srov. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Nd 104/2019 ze dne 27. 3. 2019 či nález sp. zn. I. ÚS 629/20, bod 18; z literatury viz § 14 (Důvody vyloučení). In: SVOBODA, Karel, SMOLÍK, Petr,

LEVÝ, Jiří, DOLEŽÍLEK, Jiří a kol. Občanský soudní řád. Praha: C. H. Beck, 2023, marg. č. 3].

42. Informace o tom, že JUDr. Zetková je bývalá spolužačka JUDr. Gottwalda, příležitostně se stýkají a udržují dobré vztahy, pak dokládá to, v jakém kontextu k rozhovoru mezi nimi došlo, či jinak řečeno, vysvětluje jej tím, že mezi nimi existuje určitý vztah a stýkají se.

43. Stěžovatel však namítá, že tvrzení, na němž se tento závěr zakládá, nebylo nikdy „objektivizováno“, bylo „přijímáno nekriticky jako dogma“ a k vyloučení JUDr. Gottwalda došlo na základě „mechanického postupu“. Jinak řečeno, stěžovatel namítá, že skutečnosti uvedené JUDr. Gottwaldem nebyly prověřeny a nezakládaly se na pravdě. Zpochybňuje jednak to, zda k takovému rozhovoru mezi JUDr. Gottwaldem a JUDr. Zetkovou „ještě před podáním žaloby“ mohlo dojít, jednak to, zda mohl být jeho obsah relevantní k předmětu řízení. Poukazuje zejména na to, že sám byl ve věci žalobcem určujícím předmět sporu, zatímco JUDr. Zetková zastupovala žalovanou, a tak nemohla mít o věci žádné relevantní informace před podáním žaloby.

44. Stěžovatelovu argumentaci, že JUDr. Zetková nemohla disponovat žádnými relevantními informacemi, nepokládá Ústavní soud za přesvědčivou. Zaprvé, pro to, aby mohl JUDr. Gottwald s JUDr. Zetkovou o věci v obecné rovině hovořit, nebylo nutné, aby byla seznámena s přesným obsahem stěžovatelovy žaloby. Spor stěžovatele s vedlejší účastnicí plynul z vývoje poměrů v obchodní společnosti, představoval v podstatě spor mezi stěžovatelem a jinými osobami ve vedení této obchodní společnosti a JUDr. Zetková byla s poměry této obchodní společnosti i podle stěžovatele blízce obeznámena (uvedl, že zasedala v jejích orgánech a „řídila její každodenní právní agendu“). Lze si tudíž představit, že mohla mít od vedlejší účastnice povědomost o věci ještě předtím, než stěžovatel podal žalobu. Ovšem zadruhé, lze předpokládat, že konkrétní informace o sporu musely ještě před podáním žaloby plynout z toho, že se stěžovatel před podáním žaloby na vedlejší účastnici obrátil dopisem mimosoudně, jak uvedl v žalobě (č. l. 7 *verso* spisu krajského soudu). Tento dopis měla vedlejší účastnice obdržet 12. 10. 2015 (do datové schránky) či 2. 11. 2015 (poštou). Zatřetí, je nutno vzít v potaz, že věc byla přidělena krajskému soudu až 1. 6. 2016 a až v návaznosti na to JUDr. Gottwald předložil své oznámení. I kdyby tedy Ústavní soud připustil, že protistrana o vznášeném nároku neměla ponětí až do odeslání v žalobě zmíněné předžalobní výzvy, existoval časový prostor, v němž mohlo dojít k obecnému rozhovoru o věci mezi JUDr. Gottwaldem a JUDr. Zetkovou, o němž JUDr. Gottwald informoval předsedkyni soudu.

45. Ústavní soud dodává, že vzhledem k právě uvedenému už není nezbytné se zabývat tím, zda by samotný vztah mezi JUDr. Gottwaldem a JUDr. Zetkovou představoval důvod pochybovat o nestrannosti JUDr. Gottwalda. Taktéž skutečnost, zda oznámení JUDr. Gottwalda poskytovalo dostatečnou oporu pro závěr Nejvyššího soudu, že mezi ním a JUDr. Zetkovou existoval „osobně přátelský vztah“ (viz bod 17 usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 1718/2023), není pro tento dílčí závěr rozhodná.

46. Pouze nad rámec věci proto Ústavní soud poukazuje na to, že vyjádření JUDr. Gottwalda na č. l. 27 soudního spisu pro závěr o „osobním přátelském vztahu“ neposkytuje zcela jasnou oporu. JUDr. Gottwald se nevyjádřil dostatečně detailně k tomu, v jakém společenském kontextu se s JUDr. Zetkovou „příležitostně stýká“ ani jaký charakter jejich „dobrý vztah“ má. Jeho vyjádření umožňuje také interpretaci, že JUDr. Gottwald se svou bývalou spolužačkou setrvává v občasném kontaktu, k němuž dochází při pracovních či společenských odborných příležitostech (konference, sdílený okruh známých v příbuzných profesích apod.), lze jej tedy považovat za „profesní přátelství“, které ale postrádá výraznější osobní rozměr a nevyznačuje se vyšší intenzitou vzájemného vztahu. Takové „profesní přátelství“ (srov. rozsudek Nejvyššího soudu č. j. 16 Kss 1/2017-183 ze dne 24. 5. 2017,

body 46 až 48) by samo o sobě důvodem pro vyloučení být nemuselo. V tom je třeba přiznat jistou relevanci názoru stěžovatele, že to, jak JUDr. Gottwald popsal svůj vztah k JUDr. Zetkové, pro jeho vyloučení nemuselo postačovat. Rozdílnost možných interpretací podaného oznámení jen dokládá nutnost, aby soudci, kteří oznamují existenci skutečností významných pro posouzení jejich nepodjatosti, dbali o určitost a dostatečnou detailnost svých vyjádření představujících stěžejní podklad pro rozhodování o jejich vyloučení.

47. Hodnocení, nakolik byl takový rozhovor o věci vhodný z hlediska naplnění zásad profesní etiky soudce či advokáta, či dokonce jejich zákonem uložených povinností, nehraje roli pro závěr, který je nutno z něj nutno dovodit pro posouzení pochybností o nepodjatosti JUDr. Gottwalda. I kdyby se takovým rozhovorem jeho účastníci mohli dopustit porušení svých povinností, podle Ústavního soudu to nijak nezpochybňuje věrohodnost informace, že takový rozhovor proběhl.

ii) Pochybnosti o nepodjatosti soudce JUDr. Waldera

48. Úvodem je vhodné poznamenat, že k důvodům pro vyloučení JUDr. Waldera se v průběhu obou řízení (ve věci samé a v řízení o žalobě pro zmatečnost) vyjádřily soudy všech stupňů, některé opakovaně. To koresponduje s tím, že úkolem obecných soudů je dbát o ochranu základních práv (čl. 4 Ústavy), zejména promítají-li se ústavně zaručená práva do podústavní úpravy (jako je tomu v případě vyloučení soudce pro podjatost podle § 14 o. s. ř. a násl.).

49. V tomto případě ovšem počet instancí, kterým stěžovatel námitky proti JUDr. Walderovi předložil, poněkud nekoresponduje s rozsahem věcného přezkumu, který byl skutečně proveden. Ve věci samé se jim sice věnoval i Nejvyšší soud v prvním rozhodnutí, které stěžovatel ústavní stížností nenapadá. Vzhledem k tomu, že na toto posouzení účastníci řízení poukazovali, k němu Ústavní soud konstatuje, že Nejvyšší soud reagoval na tvrzení stěžovatele poměrně obecně, pouze odkazem na to, že nebyla tvrzena žádná ze skutečností, která podle judikatury Nejvyššího soudu a Ústavního soudu zakládá důvody pro vyloučení (s odkazem na konkrétní soudní rozhodnutí). Neobsahovala však vysvětlení, proč stěžovatelem uvedené důvody konkrétně neobstojí. Pro nynější řízení je nicméně podstatnější míra, v níž se dostalo stěžovatelovým námitkám přezkumu v řízení o žalobě pro zmatečnost. Podle závěru Nejvyššího soudu krajský soud při rozhodnutí o žalobě pro zmatečnost posoudil tento aspekt věci podle zcela nesprávného právního názoru. Z nesprávného právního názoru vycházel následně i vrchní soud. To Nejvyšší soud „zhojil“ tím, že nesprávný právní názor měl v jeho rozhodnutí jen „podpůrnou úlohu“. Ústavní soud není přesvědčen o tom, že v kontextu rozhodnutí vrchního soudu měla úvaha o nezbytnosti argumentovat v žalobě pro zmatečnost novými skutečnostmi jen „podpůrnou úlohu“. Ovšem i když tato úvaha byla součástí rozhodovacích důvodů (*ratio*) rozhodnutí, lze přisvědčit Nejvyššímu soudu v tom, že vrchní soud se okrajově „dopustil“ také vyjádření právního názoru na věc samu, byť tak učinil zcela stručnou, skoupě odůvodněnou úvahou. Podrobnější vypořádání stěžovatelových argumentů tak lze nalézt až v odůvodnění usnesení Nejvyššího soudu. Ten kvazimeritorním posouzením významně doplnil dosavadní nedostatečné úvahy nižších obecných soudů rozhodujících o žalobě pro zmatečnost.

50. Proto se Ústavní soud zaměří na to, zda obstojí důvody uváděné Nejvyšším soudem v jeho posledním rozhodnutí, a to jednak z pohledu řádného odůvodnění soudního rozhodnutí [čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy, viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 1898/21 ze dne 30. 9. 2021 (N 169/108 SbNU 90)], jednak z pohledu práva na zákonného soudce. Dospěl k závěru, že ústavním požadavkům dostojí. Ke kvalitě odůvodnění postačí uvést tolik, že rozhodnutí Nejvyššího soudu je přezkoumatelné a srozumitelně se věnuje podstatě stěžovatelových námitek, ačkoli v podobě omezené tím, že stěžovatelovo dovolání bylo shledáno nepřípustným.

51. Není sporu o to, že mezi JUDr. Walderem a JUDr. Hampelem určité vazby existovaly, a to ve třech ohledech: (i) šlo o bývalé kolegy z téhož soudu, (ii) které pojily akademické vazby a (iii) společně se podíleli na publikační a osvětové činnosti. Stěžovatel rozporuje především to, co z těchto vazeb lze dovodit.

52. Co se týče hodnocení vlivu předchozího profesního působení u téhož soudu [ad (i)], Ústavní soud přisvědčuje stěžejnímu závěru Nejvyššího soudu, že vztahy vznikající na soudním pracovišti nepřekračující standardní kolegiální rámec nezavdávají důvod pochybovat o nepodjatosti soudců. Tento závěr Nejvyšší soud podpořil přiléhavými odkazy na vlastní judikaturu. Ta se ovšem podle stěžovatele týkala pouze situace, kdy byla podjatost spatřována ve vztazích mezi soudci rozhodujícími v téže věci. Projednávaná věc se má údajně odlišovat tím, že šlo o vztah mezi soudcem a bývalým soudcem v pozici zástupce účastníka řízení. K tomu stěžovatel poukazuje na právní názor vyjádřený v usnesení sp. zn. 4 Nd 99/2008. Jím Nejvyšší soud vyloučil skupinu soudců z důvodu, že zástupkyní jednoho z účastníků řízení byla soudkyně téhož soudu, přičemž uvedl: „Vztahy mezi soudci nepřekračující běžný pracovně kolegiální rámec nemají samy o sobě povahu důvodů vyloučení podle ustanovení § 14 odst. 1 o. s. ř., jestliže by tyto důvody spočívaly pouze v tom, že se soudci navzájem znají, protože jsou pro výkon funkce zařazeni na stejném soudu. Na rozdíl od toho dlouholetý kolegiální vztah soudce k účastníku řízení, který dříve působil nebo stále působí na témže pracovišti, je důvodem k pochybnosti o nepodjatosti soudce.“

53. Ústavní soud k tomu zaprvé podotýká, že právě citovaný závěr nepovažuje za ustálený v judikatuře Nejvyššího soudu. Kupříkladu v pozdějším usnesení sp. zn. 22 Nd 104/2019 ze dne 27. 3. 2019 Nejvyšší soud projednávanou situaci odlišil od situace řešené v usnesení sp. zn. 4 Nd 99/2008. Zdůraznil, že ač byl žalovaným soudce působící u téhož soudu, který vedl řízení, soudci, jejichž podjatost byla namítána, s ním měli pouze běžné kolegiální vztahy a nevyjádřili pochybnosti o své nepodjatosti. Ostatně jen nedlouho před vydáním usnesení, jehož se stěžovatelka dovolává, Nejvyšší soud připustil i právní názor opačný, když v usnesení sp. zn. 4 Nd 19/2008 ze dne 7. 2. 2008 naznačil, že působil-li dříve soudce u téhož soudu jako účastník řízení, jenž je profesí soudce, není to samo o sobě důvodem pro jeho vyloučení. Zdá se tedy, že judikatura Nejvyššího soudu nestojí na tom, že je-li zástupcem účastníka řízení či účastníkem řízení současný či bývalý soudce téhož soudu, musí dojít k vyloučení všech soudců, kteří s ním navázali kolegiální vztah založený pouhým působením na stejném soudním pracovišti.

54. Zadruhé, závěr, kterého se stěžovatel s odkazem na usnesení sp. zn. 4 Nd 99/2008 dovolává, není podle Ústavního soudu z pohledu čl. 38 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy opodstatněný. Obecně vůči zástupcům účastníků řízení platí, že je třeba hodnotit individuálně charakter a povahu jejich vztahu k osobě soudce. To vyplývá z judikatury Ústavního soudu, citované výše, stejně jako z judikatury Nejvyššího soudu (viz např. usnesení sp. zn. 28 Nd 225/2023 ze dne 23. 6. 2020 nebo sp. zn. 21 Cdo 23/2015 ze dne 26. 3. 2015), a tentýž závěr lze najít též v odborné literatuře (viz komentář k § 14 o. s. ř. In: JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení. 1. část. Soudcovský komentář. Praha: Wolters Kluwer, citováno dle ASPI podle právního stavu k 1. 1. 2023). Není zřejmý důvod, proč by se toto obecné pravidlo mělo uplatnit jinak, je-li zástupcem účastníka řízení bývalý soudce. Není-li z hlediska možné podjatosti bez dalšího problematický kolegiální vztah mezi soudci rozhodujícími v téže věci, potom nelze za automaticky problematický považovat ani bývalý kolegiální vztah k právnímu zástupci účastníka řízení. Jde totiž stále jen o vztah, který má profesní charakter a nevyznačuje se nijak vysokou intenzitou (srov. např. usnesení sp. zn. I. ÚS 274/09 ze dne 24. 3. 2009, v němž Ústavní soud shledal zjevně neopodstatněnou stížnost proti nevyloučení soudců v řízení, kde byl žalovaným přísedící u téhož soudu). Na závěr o čistě profesní a profesionální povaze vzájemného vztahu nemá vliv ani to, že se měl JUDr. Hampel ujmout zastupování vedlejší účastnice „brzy“ poté, co se vzdal funkce soudce

(k tomu došlo na počátku roku 2015, jak plyne z dostupných rozvrhů práce krajského soudu, čili do převzetí zastoupení v srpnu 2016 uplynulo přes rok a půl).

55. Stěžovatel tvrdil, že mezi JUDr. Walderem a JUDr. Hampelem musel existovat intenzivnější než jen běžný kolegiální vztah, jelikož šlo o soudce, kteří byli zařazeni do stejného soudního oddělení. Toto tvrzení však je třeba zpřesnit. JUDr. Walder podle rozvrhu práce krajského soudu zastupoval JUDr. Hampela v soudním oddělení, v němž druhý jmenovaný působil jako samosoudce (dle rozvrhu práce pro rok 2014 šlo o oddělení 26 Cm). Při vlastní rozhodovací činnosti tedy nijak nespolupracovali. Stěžovatelovo tvrzení, že vzhledem k jejich spolupráci na krajském soudě musel jejich vztah být už jen proto blízký, tedy postrádá oporu.

56. Stěžovatel ovšem přítomnost osobních vazeb dovozuje též z dalších společných aktivit JUDr. Waldera a JUDr. Hampela [ad (ii) a (iii)]. Šlo však stále o aktivity v profesní sféře a profesionálního charakteru. Jednak šlo o společné konzultace rigorózní práce JUDr. Waldera (odevzdané v roce 2013), což představuje časově a věcně omezenou formu odborné spolupráce, která svým charakterem a omezenou intenzitou sama o sobě není schopna vyvolat pochybnosti o nepodjatosti. V této souvislosti je vhodné poukázat na usnesení sp. zn. Pl. ÚS 14/22 ze dne 13. 3. 2024 nebo sp. zn. II. ÚS 808/13 ze dne 26. 8. 2014, v nichž šlo o vztah mezi soudcem-školitelem a právním zástupcem stěžovatele/navrhovatelem-doktorandem. Ústavní soud takový vztah hodnotil stále jako vztah existující v profesní rovině, nezavdávající důvod k objektivním pochybnostem o nepodjatosti (ač je nutno zohlednit, že šlo o vyloučení soudce Ústavního soudu, což mělo na hodnocení věci jistý vliv). Šlo tam přitom o vztah dokonce z doktorského studia, v němž pro jeho délku může vzniknout mezi školitelem a doktorandem vztah bližší než při konzultacích rigorózní práce, ale i přesto byla povaha takového vztahu typově hodnocena jako jen profesní.

57. Dále šlo o společnou tvorbu knižního komentáře. Nehledě na podobu spoluautorské tvorby (společné psaní, nebo souběžná oddělená příprava částí textu, jak JUDr. Walder a JUDr. Hampel shodně uvedli), lze připustit, že taková činnost zintenzivňuje vzájemné vazby, když příprava publikace dvěma autory se může odlišovat od spolupráce v rámci širokého spoluautorského kolektivu o desítce (či desítkách) osob (k ní srov. usnesení Nejvyššího správního soudu č. j. Nao 46/2010-78 ze dne 11. 6. 2010). Přesto ani tato skutečnost nesvědčí o existenci vztahů osobní, přátelské povahy. Stěžejní pro takovou aktivitu je sdílený odborný zájem a erudice v téže právní oblasti, které vedou spoluautory k užší spolupráci, aniž by je nutně spojovaly hlubší vztahy, natož vztahy osobní povahy. Obdobný závěr lze zopakovat i u jednorázového společného školení pro Justiční akademii. V tom, že JUDr. Walder a JUDr. Hampel na odborných aktivitách spolupracovali opakovaně, Ústavní soud neshledává podezřelou okolnost. Čím užší je odborné zaměření, tím užší okruh odborníků se tomuto zaměření věnuje. Jinak řečeno, pakliže se oba specializují na relativně úzké právní téma, logicky mají důvody odborně spolupracovat i opakovaně.

58. Je nutno zdůraznit, že akademická a osvětová činnost jsou s funkcí soudce slučitelné, přičemž jejich průvodním jevem je navazování a udržování kolegiálních vztahů i napříč právnickými profesemi. Co se týče společného ekonomického zájmu, který těmito akademickými a osvětovými aktivitami mohl vzniknout, nepovažuje jej Ústavní soud za tak významný, aby se do hodnocení vzájemného vztahu JUDr. Waldera a JUDr. Hampela promítl. Lze tedy shrnout, že šlo o aktivity v zásadě jednorázové, které podle obvyklé zkušenosti nepřesahují standardní profesní/kolegiální vztahy a jsou spojeny s nevysokým finančním ohodnocením.

59. Ústavní soud tedy dospěl k následujícím závěrům. Samotný vztah bývalých kolegů z téhož soudního pracoviště nepostačuje pro závěr, že JUDr. Walder měl být vyloučen z rozhodování věci pro svůj vztah k právnímu zástupci vedlejší účastnice řízení, neboť nešlo o vztah, který by vzhledem ke svému charakteru a intenzitě vzbuzoval důvodné pochybnosti

o nepodjatosti soudce. Dále je pojily jen jednorázové aktivity odborného profesního rázu, které nezakládaly významnější společný ekonomický zájem. Žádné skutečnosti dokládající osobní a intenzivní charakter vztahu nebyly tvrzeny. Závěr Nejvyššího soudu tedy obstojí.

iii) Namítaná účelovost postupu vedlejší účastnice

60. Stěžovatel apeloval na Ústavní soud, aby nahlížel na věc jako na celek, s vědomím vzájemné posloupnosti na sebe navazujících procesních kroků, které podle jeho názoru zvyšují závažnost podezření, že došlo k účelové manipulaci s obsazením soudu.

61. V této souvislosti Ústavní soud zaznamenal určitý posun v argumentaci stěžovatele, který v ústavní stížnosti uvedl, že JUDr. Zetková byla jen „nastrčenou figurou“, přičemž „bylo jasné, že věc napadne soudnímu oddělení 15 Cm“. V replice se od takového tvrzení distancoval (viz body 43 až 44 repliky) a připustil, že věc mohla napadnout několika soudním oddělením. Role JUDr. Zetkové tak měla spočívat „jen“ v tom, aby v případě napadení věci do oddělení 15 Cm došlo k vyloučení JUDr. Gottwalda a přidělení věci JUDr. Walderovi.

62. Ústavní soud shledává úvahy stěžovatele nepřesvědčivými. Tvrzení o účelovém zmocnění JUDr. Zetkové nelze ničím podložit. Lze přisvědčit Nejvyššímu soudu, že změna právního zástupce účastníka v průběhu řízení není neobvyklá (svého právního zástupce ostatně během řízení změnil i stěžovatel) a standardní (jde o výraz realizace jeho ústavně zaručeného práva na právní pomoc). K tomu je nutné dodat, že JUDr. Zetková se zastoupení vedlejší účastnice ujala už v době, kdy řízení o věci vedl okresní soud, k němuž stěžovatel žalobu podal. Řízení se tedy ani nevedlo před soudem, u něhož se údajně měla vedlejší účastnice pokoušet ovlivnit jeho obsazení.

63. Jak potom opakovaně poukázal i stěžovatel, vedlejší účastnicí i JUDr. Zetkovou vnímané omezení zmocnění nebylo vůči soudu účinné (viz § 25 odst. 1 větu druhou o. s. ř.); navíc tato plná moc (č. l. 18 spisu krajského soudu) sice byla formulována jako „zvláštní“ plná moc pro konkrétní úkon, současně ale i jako generální plná moc. Stěžovatelovy pochybnosti založené na tom, že JUDr. Gottwald před předložením oznámení nezohlednil omezení zmocnění jen pro část řízení, jsou tak nepodložené. Navíc vzhledem ke skutečnostem, které zakládaly jeho poměr k věci (nikoli jen k zástupkyni účastníka řízení), důvod pro jeho vyloučení by byl dán nehledě na to, kdo vedlejší účastnici v řízení dál zastupoval.

64. K tomu přistupuje zcela zásadní skutečnost, že při postoupení věci krajskému soudu nemohla vedlejší účastnice předem předvídat, kterému soudnímu oddělení bude věc přidělena. Stejnou specializaci jako oddělení 15 Cm, tj. „věci společenstevní“ [jimiž byly dle rozvrhu práce krajského soudu mj. věci podle § 9 odst. 2 písm. e) o. s. ř.], mělo několik dalších oddělení (podle rozvrhu práce 24 Cm, 28 Cm, 29 Cm a oddělení JUDr. Waldera 42 Cm). Podle rozvrhu práce krajského soudu se při přidělování věcí obchodnímu úseku krajského soudu postupovalo poměrnou kolovací metodou, při níž se přidělují věci prostřednictvím počítačových aplikací soudu mezi oddělení, která vyřizují věci dané dílčí specializace, a to postupně podle data nápadu a čísla oddělení bez ohledu na případnou nepřítomnost soudců.

65. Jediným předvídatelným elementem tak bylo to, že po vyloučení JUDr. Gottwalda na jeho místo nastoupil JUDr. Walder, což plynulo z pravidel zastupování stanovených rozvrhem práce (ten určuje obsazení oddělení 15 Cm soudcem JUDr. Gottwaldem a za jeho zástupce určuje JUDr. Waldera). Předvídatelnost přidělení věci JUDr. Walderovi po vyloučení JUDr. Gottwalda však není vadou, nýbrž naplněním práva na zákonného soudce, které – jak ostatně stěžovatel správně zdůrazňuje – vyžaduje minimalizovat riziko ad hoc obsazování soudu (tedy rozhodovacího tělesa) konkrétními soudci (obecně viz nález sp. zn. IV. ÚS 3011/20). Jde o projev toho, že smyslem čl. 38 odst. 1 Listiny není garantovat jen to, že soudce bude vybrán podle zákonných pravidel, ale především to, že soudce bude vybrán podle předem stanovených transparentních pravidel, dostupných a srozumitelných účastníkům

řízení i veřejnosti [nález sp. zn. I. ÚS 2769/15 ze dne 15. 6. 2016 (N 115/81 SbNU 795), bod 28].

66. Navíc tomu, aby Ústavní soud této předvídatelné skutečnosti přičítal jakýkoli zvláštní význam, brání předchozí závěr, že neexistovaly dostatečně závažné důvody pochybovat o nepodjatosti JUDr. Waldera plynoucí z jeho vztahu k JUDr. Hampelovi, a naopak existovaly dostatečně závažné důvody pochybovat o nepodjatosti JUDr. Gottwalda.

67. Ve světle předchozího nelze vyvozovat žádné závěry ani z toho, že JUDr. Walder neinformoval stěžovatele o existenci určitých vazeb k právnímu zástupci vedlejší účastnice z vlastní iniciativy už během řízení. Takové oznámení mohlo podpořit stěžovatelovu důvěru v nestrannost soudu a soudce, jelikož by mu umožnilo zvážit vznesení námitky podjatosti už v průběhu řízení před soudem prvního stupně. Protože však v dané věci skutečnosti odůvodňující pochybnosti o nepodjatosti objektivně nebyly dány, nelze z absence oznámení JUDr. Waldera domýšlet, že byl subjektivně podjatým či že sledoval jiný nepoctivý úmysl (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 16 Kss 1/2018-207 ze dne 30. 5. 2018, body 123 až 125, ke vzniku oznamovací povinnosti soudce dle § 15 odst. 1 o. s. ř.).

68. Ústavní soud setrvává na závěru, že nedošlo k porušení stěžovatelova práva na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny).

c) Zbývající námitky stěžovatele

69. Co se týče námitek proti procesnímu postupu obecných soudů, nepřisvědčil Ústavní soud tomu, že stěžovatel neměl v řízení možnost předložit svou argumentaci. Obsah spisu krajského soudu svědčí o tom, že jediná fáze řízení, v níž nedostal prostor se k otázce zákonného soudce vyjádřit, ihned navazovala na vyjádření JUDr. Gottwalda k jeho možné podjatosti. Ustanovení § 15 odst. 1 o. s. ř. nevyžaduje, aby účastníci řízení dostali prostor vyjádřit se k věci předtím, než předseda soudu věc přikáže jinému soudci (senátu), tedy v případě, kdy po posouzení věci sám shledal, že existují důvody pro vyloučení soudce. Stěžovatel ale mohl zjistit, že došlo k vyloučení soudce, jemuž byla u krajského soudu věc původně přidělena, během nahlížení do spisu dne 21. 6. 2024 (tj. zhruba dva týdny poté, co došlo k vyloučení). V této fázi však proti němu stěžovatel nijak nebrojil (ústavní stížnost směřující proti rozhodnutí o vyloučení soudce Ústavní soud shledává přípustnou, viz např. nález sp. zn. I. ÚS 629/20; přípustnost ústavní stížnosti směřující proti opatření předsedy senátu podle § 15 odst. 2 o. s. ř. lze podpořit též usnesením sp. zn. I. ÚS 2255/08 ze dne 3. 11. 2008). Vyloučení JUDr. Gottwalda začal stěžovatel samostatně zpochybňovat až v žalobě pro zmatečnost, tedy v době, kdy především nesouhlasil s vlastním výsledkem řízení. V řízení ve věci samé se naopak počínaje odvoláním (tj. také až po zamítnutí žaloby prvostupňovým soudem) soustředil na zpochybnění nepodjatosti JUDr. Waldera. Příležitost předložit svou argumentaci měl tedy opakovaně.

70. Stěžovatel dále namítal porušení práva na rovné postavení účastníků soudního řízení (čl. 37 odst. 3 Listiny) vzhledem k tomu, že o žalobě pro zmatečnost v prvním stupni rozhodoval tentýž krajský soud jako ve věci samé. Ani této námitce Ústavní soud nepřisvědčil. Příslušnost soudu byla pro řízení o žalobě pro zmatečnost určena v souladu s § 235a odst. 1 o. s. ř. To, že rozhoduje jako věcně, místně a funkčně příslušný stejný prvostupňový soud jako ve věci samé, nezpůsobuje samo o sobě riziko „systémové“ podjatosti ani „strukturální nerovnost“ mezi účastníky řízení (žalobcem a žalovaným, tj. stěžovatelem a vedlejší účastnicí). Stále lze předpokládat, že rozhoduje „pouze“ některý ze soudců působících na témže soudu (rozhodování téhož soudce vylučuje přímo § 14 odst. 3 o. s. ř.). Není-li prokázáno jinak, nelze u něj předpokládat jinou než běžnou kolegiální vazbu k soudci, který vydal rozhodnutí napadené žalobou pro zmatečnost (obdobně viz usnesení sp. zn. IV. ÚS 469/10 ze dne 3. 6. 2010). Důvody pochybovat o nepodjatosti tak nejsou dány.

71. Stěžovatel konečně namítl i to, že byly opomenuty jeho důkazní návrhy. Ústavní soud ustáleně judikuje, že zásadám práva na soudní ochranu, vyplývajícím z čl. 36 odst. 1 Listiny, nutno rozumět tak, že v řízení před soudem musí být dána účastníku řízení možnost vyjádřit se nejen k provedeným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny) a k věci samé, ale také označit (navrhnout) důkazy, jejichž provedení pro zjištění (prokázání) svých tvrzení pokládá za potřebné. Procesním právům účastníka přitom odpovídá povinnost soudu o účastníkem navržených důkazech rozhodnout. Pokud jim nevyhoví, musí ve svém rozhodnutí vyložit, z jakých důvodů navržené důkazy neprovedl. Tzv. opomenuté důkazy, o nichž nebylo soudem rozhodnuto, proto typicky zakládají nejen nepřezkoumatelnost vydaného rozhodnutí, nýbrž i jeho neústavnost (viz např. nález sp. zn. II. ÚS 1318/23 ze dne 10. 1. 2024, bod 29 a v něm odkazovaná rozhodnutí).

72. V tomto případě však k opomenutí důkazních návrhů nedošlo – krajský soud i vrchní soud v napadených rozhodnutích k žalobě pro zmatečnost odůvodnily, že nepovažovaly provedení dokazování výslechy JUDr. Gottwalda, JUDr. Hrdinové (předsedkyně krajského soudu) a JUDr. Zetkové za potřebné vzhledem k právnímu názoru, který zaujaly. Vrchní soud sice v podstatě úplně nahradil důvody, proč by bylo nadbytečné provést dokazování pomocí navrhovaných výsledků, dospěl však k totožnému závěru ohledně dokazování jako krajský soud. Důkazní návrhy stěžovatele tedy nezůstaly nevypořádány, přičemž závěr o jejich nadbytečnosti nelze oddělovat od zbývající části odůvodnění daných rozhodnutí. Ústavní soud k tomu dodává, že vzhledem k výše uvedenému na tomto závěru neshledává nic excesivního – výslech předsedkyně krajského soudu by nemohl zvrátit závěr, že existovaly skutečnosti vyvolávající pochybnost o nepodjatosti JUDr. Gottwalda; o výslechu JUDr. Zetkové a JUDr. Gottwalda k tomu, co bylo konkrétním obsahem rozhovoru s JUDr. Gottwaldem před podáním žaloby stěžovatelem, lze uvést totéž. Samotné věrohodné tvrzení, že JUDr. Gottwald disponoval mimoprocesně získanými informacemi, pro jeho vyloučení postačovalo.

VII. Závěr

73. Vzhledem k výše uvedeným důvodům Ústavní soud ústavní stížnost podle § 82 zákona o Ústavním soudu zamítl. V části, v níž se stěžovatel domáhal výroku, jímž by Ústavní soud přidělil věc k rozhodnutí jinému soudu, uložil povinnost postoupit věc jinému soudu nebo označil za podjaté soudce dosud rozhodující ve věci, návrhy odmítl podle § 43 odst. 1 písm. d) téhož zákona, jelikož jde o návrhy, k jejichž projednání není příslušný.

Č. 223
Svoboda projevu u kontroverzních projevů vs. postih za šíření toxikomanie (sp. zn. I. ÚS 1933/24 ze dne 27. listopadu 2024)

S ohledem na význam svobody projevu a práva rozšiřovat informace v demokratické společnosti je nutné hodnotit každý konkrétní projev přísně individuálně. Proto nelze akceptovat, aby skutková věta odsuzujícího rozsudku trestního soudu obsahovala i projevy (časopisové články), které se týkají otázek veřejného zájmu a jejichž trestní postih není přiměřeným opatřením pro dosažení legitimního cíle (zde ochrany společnosti před škodlivými účinky návykových látek). Takový popis skutku totiž dává najevo, že i tyto projevy (články) přispěly k naplnění skutkové podstaty trestného činu, byť ji třeba nenaplnily samy o sobě, což ochlazuje veřejnou debatu (*chilling effect*).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Wintra, soudce Jaromíra Jirsy a soudce zpravodaje Tomáše Langáška o ústavní stížnosti stěžovatele: R. V., zastoupeného Mgr. Adamem Biňovcem, advokátem, sídlem Bykoš 41, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. února 2024 č. j. 11 Tdo 625/2023-696, rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 1. března 2023 č. j. 6 To 47/2022-632 a rozsudku Okresního soudu v Bruntále ze dne 3. listopadu 2021 č. j. 66 T 84/2021-506, spojené s návrhem na zrušení § 287 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, za účasti 1) Nejvyššího soudu, 2) Krajského soudu v Ostravě a 3) Okresního soudu v Bruntále jako účastníků řízení a 1) Nejvyššího státního zastupitelství a 2) Okresního státního zastupitelství v Bruntále jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Návrh stěžovatele na zrušení § 287 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, se odmítá.

II. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 29. února 2024 č. j. 11 Tdo 625/2023-696 a rozsudkem Krajského soudu v Ostravě ze dne 1. března 2023 č. j. 6 To 47/2022-632 bylo porušeno stěžovatelovo právo na svobodu projevu a právo rozšiřovat informace podle čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod.

III. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. února 2024 č. j. 11 Tdo 625/2023-696 a rozsudek Krajského soudu v Ostravě ze dne 1. března 2023 č. j. 6 To 47/2022-632 se ve vztahu ke stěžovateli ruší.

IV. Ve zbytku se ústavní stížnost zamítá.

Odůvodnění

1. V tomto nálezu se Ústavní soud zabývá především zásahem do svobody projevu a práva na informace šéfredaktora tištěného a internetového časopisu, který byl v trestním

řízení odsouzen za spáchání trestného činu šíření toxikomanie v podobě podněcování ke zneužívání návykové látky tetrahydrokanabinolu (THC) prostřednictvím článků a inzerce publikovaných v tomto časopisu.

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

2. Stěžovatel byl společně se společností X, jejímž je jednatelem, napadeným rozsudkem Okresního soudu v Bruntále shledán vinným ze spáchání přečinu šíření toxikomanie podle § 287 odst. 1, odst. 2 písm. c) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, neboť podněcoval zneužívání jiné návykové látky než alkoholu a čin spáchal tiskem a veřejně přístupnou počítačovou sítí. Stěžovatel totiž od konce roku 2010 jako šéfredaktor vydával magazín XX, který se zaměřoval na pěstování konopí a účinky THC. Některé články publikované v tomto magazínu propagovaly konopí a THC způsobem, který mohl ve čtenářích vzbudit rozhodnutí užít je jako návykovou (nikoli léčebnou) látku. Stěžovatel byl odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání dvanácti měsíců s podmíněným odkladem na dva roky a šest měsíců. Krajský soud v Ostravě napadeným rozsudkem změnil (zmírnil) uložený trest na peněžitý trest v celkové výměře 100 000 Kč. Stěžovatelovo dovolání odmítl Nejvyšší soud napadeným usnesením.

II. Argumentace stěžovatele

3. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že magazín XX od počátku plnil tři hlavní funkce – (i) informování široké veřejnosti o problematice konopí, v rámci čehož pomáhal vytvářet společenský tlak na změnu právní regulace konopí, (ii) informování konkrétních odborných a zájmových skupin o aktuálních poznatcích týkajících se konopí a (iii) prevence zaměřená na uživatele konopí, popřípadě i dalších omamných a psychotropních látek. Tyto informace byly doplňovány obsahem life-stylového charakteru a zabaleny do obsahově i vizuálně atraktivního celku, a to za účelem zajištění čtenosti. Magazín postrádal vnější zdroje financování, a spoléhal se proto převážně na inzerci. Zvýšení prodejní ceny magazínu by totiž ohrozilo jeho cíle, zejména ve vztahu k prevenci. Stěžovatel se proto domnívá, že šíření informací v magazínu XX sloužilo veřejně prospěšnému cíli a představovalo výkon ústavně zaručeného práva stěžovatele na svobodu projevu i adresátů konkrétních sdělení na informace v rozsahu přiměřeném sledovanému cíli, který nevyžadoval omezení v zájmu demokratické společnosti. Stěžovatel v tomto směru poukazoval na konkrétní legislativní změny, které odpovídaly postojům magazínu XX. Dle názoru stěžovatele orgány činné v trestním řízení nesprávně interpretovaly relevantní ústavní právo, čímž porušily práva stěžovatele zaručená čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a rovněž porušily čl. 22 Listiny.

4. Stěžovatel též namítá porušení svého práva na soudní ochranu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny. Soudy si totiž samy učinily závěr o povaze jeho jednání v rozporu s předloženými vyjádřeními a stanovisky odborníků. Nastal tak extrémní rozpor mezi skutkovými zjištěními a právními závěry. Soudy navíc nevyslechly klíčové svědky – vrchní státní zástupkyni v Praze a ředitele Národní protidrogové centrály, kteří mohli vysvětlit, proč již dříve neiniciovali zahájení trestního stíhání stěžovatele, ačkoli znali obsah magazínu XX.

5. Dále stěžovatel brojí proti tomu, že orgány činné v trestním řízení zahrnuly mezi dílčí útoky trestného činu právem dovolené jednání a nepromítly poznatky získané během řízení do skutkové věty. Tím porušily stěžovatelovo právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 Úmluvy), zásadu "není trestného činu bez zákona" (čl. 39 Listiny a čl. 7 odst. 1 Úmluvy) a princip předvídatelnosti práva. Napadená rozhodnutí stěžovateli navíc nedávají žádné vodítko pro budoucí výkon jeho činnosti, čímž porušují jeho právo podnikat chráněné čl. 26 odst. 1 Listiny.

6. Pro případ, že Ústavní soud vyhoví jeho ústavní stížnosti, stěžovatel žádá, aby byl tento závěr vztažen i na spoluobviněnou právnickou osobu X.

7. Stěžovatel je též přesvědčen o neústavnosti samotného § 287 trestního zákoníku, a proto Ústavnímu soudu společně s ústavní stížností podává návrh na jeho zrušení. Poukazuje především na výklad tohoto ustanovení v praxi, který umožňuje trestat jakékoli pozitivní sdělení týkající se návykových látek bez ohledu na jeho objektivní pravdivost. Navíc se tato skutková podstata zcela diskriminačně netýká alkoholu. Takové omezení svobody projevu je zcela zjevně v rozporu s čl. 17 odst. 4 Listiny, neboť není nezbytné. Skutková podstata šíření toxikomanie je též krajně problematická z hlediska předvídatelnosti ve vztahu k službám pro uživatele omamných nebo psychotropních látek, vzdělání, kultuře a podobně.

III. Vyjádření účastníků řízení

8. Nejvyšší soud ve vyjádření k ústavní stížnosti upozornil, že stěžovatel vznáší totožné námitky, jaké uplatnil v trestním řízení. Soudy se s těmito námitkami náležitě vypořádaly. Stěžovatel staví Ústavní soud do role další přezkumné instance. Ve zbytku odkázal Nejvyšší soud na odůvodnění svého rozhodnutí s tím, že neporušil žádné stěžovatelovo základní právo.

9. Krajský soud v Ostravě ve svém vyjádření uvedl, že stěžovatelově trestní věci věnoval náležitou pozornost. Dokazování proběhlo v řádném kontradiktorním řízení za plného respektování práv stěžovatele. Ke všem odvolacím námitkám se krajský soud vyjádřil.

10. Okresní soud v Bruntále a Okresní státní zastupitelství v Bruntále se k ústavní stížnosti nevyjádřily.

11. Společnost X a Krajské státní zastupitelství v Ostravě se vzdaly postavení vedlejšího účastníka řízení.

12. Nejvyšší státní zastupitelství ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedlo, že postup orgánů činných v trestním řízení neporušil ústavně zaručená práva stěžovatele. Stěžovatel v zásadě opakuje svoji obhajobu. V popisu skutku jsou pro určitý kontext obsaženy i údaje trestněprávně indiferentní, což jej může trochu znepřehlednit, avšak nijak to nezpochybňuje závěr o trestní odpovědnosti stěžovatele. Legitimní snaha stěžovatele přispět ke společenské diskuzi o užívání konopí a změně příslušného právního rámce nemohou ze stěžovatele sejmout odpovědnost za jednání, které se dostalo do kolize s trestním právem. Povzbuzování zájmu o konzumaci konopí specificky pro jeho psychoaktivní účinky nelze považovat za veřejně prospěšný cíl. Stěžovatel nebyl postižen za šíření pravdivých informací o jakýchkoli pozitivních účincích konopí. Výklad prvků skutkové podstaty trestného činu šíření toxikomanie v praxi nečiní významnější obtíže. Stěžovatel není oprávněn zaměřit ústavní stížnost ve prospěch jiného subjektu.

13. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření stěžovateli na vědomí.

IV. Posouzení ústavní stížnosti

IV. 1. Návrh na zrušení § 287 trestního zákoníku

14. Ústavní soud (jeho I. senát) se nejprve zabýval stěžovatelovým návrhem na zrušení § 287 trestního zákoníku. Stěžovatel brojí především proti uplatňování tohoto ustanovení v praxi, nikoli proti jeho normativnímu obsahu jako takovému. Ústavní soud však opakovaně zdůrazňuje, že před derogací právního předpisu musí mít vždy přednost jeho ústavně konformní výklad (nález ze dne 28. ledna 2004 sp. zn. Pl. ÚS 41/02, N 10/32 SbNU 61, vyhlášený pod č. 98/2004 Sb., či nález ze dne 18. července 2013 sp. zn. IV. ÚS 457/10, N 124/70 SbNU 133, bod 23). To, že právní předpis není interpretován v souladu s ústavním pořádkem, není samo o sobě důvod pro jeho zrušení (nález ze dne 13. března 2024 sp. zn. Pl. ÚS 27/23, vyhlášený pod č. 101/2024 Sb., bod 52).

15. Pokud by § 287 trestního zákoníku byl skutečně v praxi uplatňován protiústavním způsobem, byl by to důvod pro zásah ze strany Ústavního soudu – ovšem pro zásah nikoli

v podobě zrušení tohoto ustanovení, nýbrž především (na prvním místě) v podobě vyhovění ústavním stížnostem v individuálních případech. V rámci toho by Ústavní soud poskytl ústavně konformní výklad § 287 trestního zákoníku, který by do budoucna orgány činné v trestním řízení zavazoval (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky, dále jen „Ústava“; k závaznosti nejen výroku, ale i odůvodnění vyhlášených nálezů Ústavního soudu viz například nálezy ze dne 14. října 2000 sp. zn. III. ÚS 200/2000, N 151/20 SbNU 71, a ze dne 28. července 2020 sp. zn. IV. ÚS 1328/20, N 157/101 SbNU 98, bod 32). Tím, zda byl § 287 trestního zákoníku vyložen a aplikován ústavně konformním způsobem v tomto konkrétním případě, se Ústavní soud bude zabývat níže v rámci vlastního posouzení ústavní stížnosti.

16. Stěžovatel též poukazoval na to, že skutková podstata šíření toxikomanie „zjevně diskriminačně“ nedopadá na alkohol. K tomu Ústavní soud připomíná, že pokud by posuzoval šíři hranic kriminalizace určitých typů jednání, suploval by roli zákonodárce, což mu zásadně nepřísluší (nález ze dne 20. února 2001 sp. zn. Pl. ÚS 5/2000, N 31/21 SbNU 273, vyhlášený pod č. 127/2001 Sb.). Skutková podstata trestného činu formálně vyjadřuje takové jednání, jež většina dosažená při hlasování v zákonodárném sboru, která reprezentuje společnost, považuje za natolik společensky nebezpečné, že je musí samostatně prohlásit za trestné a vymezit jako samostatnou skutkovou podstatu trestného činu (nález ze dne 26. května 2020 sp. zn. Pl. ÚS 46/18, N 104/100 SbNU 207, vyhlášený pod č. 312/2020 Sb., bod 31). To, že je alkohol jako jediná návyková látka výslovně vyňat z dosahu § 287 trestního zákoníku, je důsledkem právě takového rozhodnutí zákonodárce. Z ústavního pořádku nevyplývá právo na rovné zacházení mezi uživateli různých druhů návykových látek, a proto skutková podstata šíření toxikomanie tak, jak je dnes formulována, nemůže představovat stěžovatelem namítanou diskriminaci, natož diskriminaci THC oproti alkoholu, jak stěžovatel zjednodušeně namítá. Jak Ústavní soud uvedl v usnesení ze dne 14. dubna 2016 sp. zn. II. ÚS 3196/15, úvahy *de lege ferenda* nepředstavují referenční měřítko ústavního přezkumu. „Ústavní soud nemůže být rozsuzovatelem diskusí politického a odborného charakteru. Nastavení trestněprávní politiky v tomto směru je věcí zákonodárce.“

17. K námitce nepředvídatelnosti § 287 trestního zákoníku Ústavní soud jen stručně podotýká, že ústavnímu požadavku právní jistoty odporuje teprve taková neurčitost právní normy, která vylučuje poznání jejího normativního obsahu za pomoci obvyklých výkladových postupů (nález ze dne 23. dubna 2013 sp. zn. Pl. ÚS 28/12, N 63/39 SbNU 187, vyhlášený pod č. 176/2013 Sb., bod 25). Neústavnost konkrétního ustanovení právního předpisu totiž zásadně nezakládají potíže při jeho výkladu (nález ze dne 25. září 2018 sp. zn. Pl. ÚSU 18/17, N 156/90 SbNU 525, vyhlášený pod č. 261/2008 Sb., bod 41). Stěžovatel přitom i v tomto směru poukazuje především na možné potíže při aplikaci § 287 trestního zákoníku (a to pouze v hypotetické rovině), které však lze řešit nápravou individuálních pochybení. Proti textu zákona jako takovému stěžovatel nenamítá prakticky nic.

18. I. senát Ústavního soudu proto neshledal důvod k přerušení řízení a předložení stěžovatelova návrhu na zrušení § 287 trestního zákoníku plénu podle § 78 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, nýbrž tento návrh odmítl jako zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. b) ve spojení s § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu (výrok I tohoto nálezu).

IV. 2. Obecná východiska - svoboda projevu a šíření toxikomanie

19. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně připomíná význam svobody projevu, kterou označil za úhelný kámen demokratického státu (nález ze dne 27. září 2005 sp. zn. I. ÚS 394/04, N 184/38 SbNU 471), respektive konstitutivní znak demokratické pluralitní společnosti a jednu ze základních podmínek pro její chod a sebeuplatnění jednotlivce (nález ze dne 6. března 2012 sp. zn. I. ÚS 823/11, N 44/64 SbNU 521, bod 19). V rámci demokratické pluralitní společnosti se může každý vyjadřovat k věcem veřejným. Z ústavního

hlediska platí předpoklad, že kritika veřejné záležitosti vykonávané veřejně působícími osobami je přípustná (dovolená). Tento předpoklad je výrazem demokratického principu, respektive účasti občanské společnosti na věcech veřejných (nález ze dne 11. listopadu 2005 sp. zn. I. ÚS 453/03, N 209/39 SbNU 215, shodně též nález ze dne 30. ledna 2018 sp. zn. I. ÚS 4035/14, N 13/88 SbNU 191, bod 34).

20. Při informování veřejnosti o otázkách veřejného zájmu hrají nezastupitelnou roli média. Umožňují udržovat veřejnou diskuzi, v níž se střetávají různé názory, a poskytují tak jednotlivcům i různým společenským skupinám příležitost přispět k utváření obecnějšího názoru. Představují tedy rozhodující faktor v nikdy nekončícím procesu utváření názorů a nakonec i vůle jednotlivců, společenských skupin a politických institucí (nález ze dne 17. července 2007 sp. zn. IV. ÚS 23/05, N 111/46 SbNU 41, bod 30).

21. I Evropský soud pro lidská práva (dále též „ESLP“) opakovaně zdůrazňuje význam médií pro šíření informací a myšlenek ohledně všech záležitostí veřejného zájmu (rozsudek ze dne 24. února 1997 ve věci *De Haes a Gijsels proti Belgii*, stížnost č. 19983/92, bod 37, či rozsudek velkého senátu ze dne 20. května 1999 ve věci *Bladet Tromso a Stensaas proti Norsku*, stížnost č. 21980/93). Úkolem médií je šířit informace a veřejnost má právo je přijímat (rozsudek pléna ze dne 26. dubna 1979 ve věci *Sunday Times proti Spojenému království*, stížnost č. 6538/74).

22. S ohledem na povahu projednávané věci je třeba připomenout i to, že ústavně chráněny jsou nejen projevy obecně přijímané, nýbrž i takové, které urážejí, šokují nebo znepokojují (rozsudek pléna ESLP ze dne 7. prosince 1976 ve věci *Handyside proti Spojenému království*, stížnost č. 5493/72, bod 49, nález ze dne 20. května 2014 sp. zn. IV. ÚS 1511/13, N 100/73 SbNU 621, bod 33).

23. Ani komerční, respektive ryze apolitické projevy nejsou zcela mimo dosah čl. 17 Listiny. Ochrana takových projevů je však snížená (nález ze dne 23. srpna 2021 sp. zn. II. ÚS 1440/21, N 142/107 SbNU 174).

24. I přes svůj význam pro demokratickou společnost není svoboda projevu absolutní. Je třeba vycházet z toho, že všechna základní práva jsou rovnocenná a případný konflikt práv zaručených čl. 17 Listiny s jinými základními právy (či veřejnými zájmy) se musí řešit cestou testu proporcionality (nález ze dne 3. dubna 2018 sp. zn. IV. ÚS 1200/16, N 64/89 SbNU 25, bod 32). Podle čl. 17 odst. 4 Listiny lze svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Vyvažování v kolizi stojících zájmů je úkolem primárně pro obecné soudy. Pokud toto vyvažování neprovedou řádně, mohou porušit právo účastníků řízení na soudní ochranu (nález ze dne 21. března 2017 sp. zn. IV. ÚS 3208/16, N 47/84 SbNU 549).

25. Případy šíření toxikomanie se Ústavní soud zabýval již v minulosti. V nálezu ze dne 20. února 2014 sp. zn. III. ÚS 934/13, N 21/72 SbNU 253 se věnoval tzv. growshopům, v nichž tehdejší stěžovatelé nabízeli a veřejně prezentovali tištěné materiály, které propagovaly pěstování a užívání marihuany a konopí, poskytovaly návody na pěstování různých vyšlechtěných odrůd konopí za účelem získání co nejvyššího obsahu THC v rostlinách a popisovaly účinky užívání částí rostlin na lidský organismus a obsah THC v jednotlivých odrůdách; dále stěžovatelé nabízeli zákazníkům semena konopí. Ústavní soud neshledal porušení základních práv stěžovatelů, kteří se dovolávali zejména zásady subsidiarity trestní represe.

26. Přečinem šíření toxikomanie v kontextu svobody projevu se Ústavní soud zabýval v usnesení ze dne 17. května 2017 sp. zn. III. ÚS 3489/16, kterým odmítl pro zjevnou neopodstatněnost ústavní stížnost proti trestnímu odsouzení za vydání knihy „Recepty z konopí“. Shledal, že obecným účelem skutkové podstaty trestného činu šíření toxikomanie je zabránit šíření zneužívání omamných a psychotropních látek ve společnosti. Takový účel

spadá mezi legitimní cíle omezení svobody projevu dle čl. 17 odst. 4 Listiny a čl. 10 odst. 2 Úmluvy (zdraví, veřejné zdraví, morálka, veřejná bezpečnost, nepřímo pak i práva a svobody druhých). Hodnocení, zda lze konkrétní projev trestně postihnout jako šíření toxikomanie, Ústavní soud spojil především se skutkovým hodnocením, které zásadně náleží obecným soudům. Knižní díla či jiné tiskoviny v tomto směru nemají samy o sobě žádné privilegované postavení co do formy trestně postižitelného jednání. Debata o problémech spojených se zneužíváním jednotlivých druhů omamných látek a jejich vyvažování s jinými hodnotami či dokonce pozitivními účinky musí probíhat na politickém a odborném fóru, nikoli v řízení před obecnými soudy (viz též usnesení ze dne 7. srpna 2018 sp. zn. I. ÚS 3069/17, bod 18).

27. V usnesení ze dne 13. února 2018 sp. zn. III. ÚS 3566/16 pak Ústavní soud uvedl, že k naplnění skutkové podstaty šíření toxikomanie prostřednictvím šíření knih a obdobných děl je podstatný úmysl pachatele. Je tedy možné, aby určitá kniha v určitém prostředí (veřejné knihovně) sloužila například k získávání poznatků o léčivých účincích konopí, zatímco v jiném prostředí pobízela a vyzývala k zneužívání návykových látek (tehdy byli stíháni a odsouzeni provozovatelé growshopů, kteří nabízeli k prodeji mimo jiné určitý typ knih, nikoli autoři těchto knih). Ústavní soud též znovu zdůraznil význam skutkového hodnocení pro vyvození trestní odpovědnosti v každém konkrétním případě.

28. Z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 3. října 2006 ve věci *Palusinski proti Polsku*, stížnost č. 62414/00, potom vyplývá, že trestní odsouzení za publikaci knihy, která nabádá k užívání návykových látek (vyzdvihuje jejich pozitivní účinky pro fyzické a duševní zdraví, aniž by zmiňovala negativní důsledky jejich užívání), neporušuje čl. 10 Úmluvy. Pro celkový kontext lze zmínit též dvojici rozsudků ze dne 5. března 2009 ve věcech *Hachette Filipacchi Presse Automobile and Dupuy proti Francii*, stížnost č. 13353/05, a *Société de conception de presse et d'édition and Ponson proti Francii*, stížnost č. 26935/05, které se týkaly nezákonné reklamy na tabákové výrobky. ESLP v nich poukázal zejména na širší strategii v rámci boje proti kouření napříč Evropskou unií a obecně na význam veřejného zdraví, což jej vedlo k závěru, že zásah do svobody projevu stěžovatelek obstál v testu nezbytnosti.

29. Problematiky prezentace konopí v médiích se ESLP dotkl v rozsudku ze dne 23. září 2021 ve věci *Ringier Axel Springer Slovakia, a. s. proti Slovensku* (č. 4), stížnost č. 26826/16. Vyhověl stížnosti mediální společnosti, která dostala pokutu (ve správním řízení) za otevřenou propagaci drog, neboť odvysílala rozhovor se známým zpěvákem o marihuaně. Z odůvodnění tohoto rozsudku vyplývá, že veřejnost má právo na informace o odlišných náhledech na užívání a případnou dekriminalizaci marihuany (bod 42), a dále zejména požadavek na individuální hodnocení každého projevu (v tehdejším případě kladl ESLP důraz na pečlivé posouzení i s ohledem na silnou ochranu novinářů při prezentaci názorů jiných osob).

IV. 3. Vlastní posouzení ústavní stížnosti - svoboda projevu

30. Jak již bylo uvedeno, jakýkoli zásah do svobody projevu musí obstát v testu proporcionality. Ten se v judikatuře Ústavního soudu tradičně skládá ze tří kroků – vhodnosti, potřebnosti a přiměřenosti v užším smyslu (nález ze dne 12. října 1994 sp. zn. Pl. ÚS 4/94, N 46/2 SbNU 57, vyhlášený pod č. 214/1994 Sb.), jimž musí z povahy věci předcházet hodnocení, zda má zásah do základního práva zákonný podklad a zda sleduje legitimní cíl, se kterým lze zásah poměřovat (přiměřeně nález ze dne 23. června 2015 sp. zn. II. ÚS 577/13, N 118/77 SbNU 721, bod 22).

31. Není pochyb o tom, že potrestání za skutek spočívající v jednání souvisejícím s vydáváním magazínu XX je zásahem do stěžovatelovy svobody projevu. Tento zásah veřejné moci má základ v § 287 trestního zákoníku. Objektem této skutkové podstaty je zájem na ochraně společnosti a lidí proti možnému ohrožení, které vyplývá ze zneužívání

návykových látek (jiných než alkoholu; usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. srpna 2015 sp. zn. 11 Tdo 959/2015) a v konečném důsledku i ochrana života a zdraví lidí (ŠÁMAL, P., ŠÁMALOVÁ, M., GŘIVNA, T. Trestní zákoník. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2023. Citováno dle Beck-online, § 287). Tento cíl lze bezesporu považovat za legitimní a podřadit jej pod ochranu práv a svobod druhých, ochranu veřejného zdraví, popřípadě i ochranu mravnosti ve smyslu čl. 17 odst. 4 Listiny (výše citované usnesení sp. zn. III. ÚS 3489/16, bod 15).

32. Ústavní soud se proto bude dále zabývat tím, zda byl zásah do stěžovatelovy svobody projevu způsobilý dosáhnout uvedeného legitimního cíle (kritérium vhodnosti), zda tohoto cíle nebylo možné dosáhnout prostředky, které by stěžovatelovu svobodu projevu omezovaly méně (kritérium potřebnosti), a případně, které z chráněných hodnot dát v kontextu všech relevantních okolností přednost (kritérium přiměřenosti v užším smyslu).

33. V tomto ohledu Ústavní soud předesílá, že pokud by veškerý obsah magazínu XX odpovídal účelu popsanému stěžovatelem v ústavní stížnosti, trestní postih za jeho vydávání by bezpochyby porušoval stěžovatelovu svobodu projevu. Šíření informací souvisejících s problematikou konopí, a to včetně kritiky současné právní úpravy jeho užívání, je totiž příspěvkem do společenské debaty o otázkách veřejného zájmu, mezi něž patří i nastavení trestní politiky státu. Trestní právo by mělo do značné míry zrcadlit hodnotovou orientaci společnosti, pročež je žádoucí, aby formulace jednotlivých skutkových podstat vycházela z co nejširší politické a odborné diskuze, v níž mohou zaznít rozličné i minoritní pohledy na danou otázku. Tato diskuze pochopitelně nikdy nekončí, neuzavírá se přijetím trestního zákoníku, probíhá i poté, vyvíjí se a může vyvolat legislativní proces vedoucí k novelizaci trestního zákoníku a jejím prostřednictvím ke kriminalizaci či dekriminalizaci určitých jednání. Projevy spadající do této kategorie jsou bytostně politické (bez ohledu na to, do jaké míry se opírají i o argumenty odborné), a tedy požívají nejvyšší míry ústavní ochrany. Takové lze omezit jen zcela výjimečně za splnění přísného testu proporcionality, tedy pouze ke splnění závažných cílů, je-li to v demokratické společnosti naprosto nezbytné.

34. Za silně chráněnou lze považovat i diskusi na téma prevence a účinků látek obsažených v konopí (zejména THC a kanabidolu – CBD) na lidský organismus. I ta souvisí s otázkami veřejného zájmu, zejména s ochranou veřejného zdraví, byť nespadá do tradičního jádra svobody projevu, které tvoří projevy politické.

35. Stěžovatel navíc tyto projevy činil z pozice vydavatele tištěného a později i internetového média, tedy subjektu (novináře), který má při formování veřejné debaty o uvedených otázkách zásadní roli. To na straně jedné vede k vyšší míře ochrany, kterou jeho projev tradičně požívá (svoboda tisku), na straně druhé to ale může vést k vyšší míře jeho odpovědnosti, pokud jde o dosah a účinky projevů, které se ocitnou za hranou ústavní ochrany.

36. Jednání stěžovatele, v němž orgány činné v trestním řízení spatřovaly trestný čin šíření toxikomanie, však nezahrnovalo vydávání magazínu XX jako takového. Ostatně trestní soudy připouštěly, že většina publikovaných článků se snaží působit objektivně a poskytovat nezaujaté informace, nepopisují jen pozitivní účinky užívání konopí a produktů z něj, ale i negativní účinky a následky, včetně rizika závislosti (bod 22 rozsudku okresního soudu), dokonce přitakaly obhajobě, že takových relativně objektivních a seriózních článků byla v časopise většina (body 27 a 28 rozsudku okresního soudu) a celkové zaměření časopisu směrem k informování veřejnosti stěžovatele trestní soudy při ukládání trestu označily za polehčující okolnost (viz bod 35 rozsudku okresního soudu a bod 43 rozsudku krajského soudu).

37. Okresní soud vymezil podstatu stěžovatelovy trestné činnosti v uvozovací části skutkové věty napadeného rozsudku tak, že stěžovatel prostřednictvím textů publikovaných v magazínu XX vyzdvihoval účinky látek obsažených v konopí, navozoval dojem legality

pěstování rostlin konopí, uveřejňoval kvalifikované návody a rady k pěstování rostlin konopí vedoucí k co největší koncentraci látek včetně THC, návody k výrobě koncentrovaných přípravků z konopí a texty zabývající se následným zpracováním vypěstovaných rostlin konopí, zaměřených na vaření a pečení, dále uveřejňoval příspěvky a inzerci zaměřené na prodej semen konopí s doprovodným textem poukazujícím na obsah účinných látek, chuť a účinky jednotlivých odrůd, zařízení a chemikálie potřebné k pěstování konopí a pomůcky potřebné k užití zpracovaného konopí, a jako přílohu magazínu XX distribuoval feminizovaná semena konopí; stěžovatel též na internetové doméně www.magazin-XX.cz publikoval obsah jednotlivých čísel magazínu XX včetně dalších návodů na pěstování rostlin konopí.

38. Pokud jde o toto shrnutí skutku, Ústavnímu soudu není zřejmé, jakým způsobem by se takto obecně charakterizované články měly dotýkat otázek veřejného zájmu - stěžovatel ostatně něco takového ani netvrdí. Jeho námitku lze chápat tak, že jelikož magazín XX přispíval do veřejné debaty, nelze ani část jeho obsahu trestně postihnout. Takové pojetí je však mylné. Jak vyplývá z výše citovaných usnesení (sp. zn. III. ÚS 3489/16 a III. ÚS 3566/16), jakož i z judikatury ESLP, každý případ, respektive každý projev je třeba hodnotit přísně individuálně. V této souvislosti se veškerou judikaturou týkající se svobody projevu jako příslovečná červená nit vine požadavek na hodnocení každého projevu v celkovém kontextu, v jakém byl učiněn (například nález ze dne 28. listopadu 2011 sp. zn. IV. ÚS 2011/10, N 201/63 SbNU 339, bod 47, či nález ze dne 5. září 2016 sp. zn. I. ÚS 2617/15, N 162/82 SbNU 539, bod 76). Toto hodnocení trestní soudy provedly se závěrem, že publikací článků s popsaným obsahem a konkrétně vyjmenovaných ve skutkové větě rozsudku okresního soudu stěžovatel podněcoval ke zneužívání návykové látky THC.

39. Současně a opakovaně však stěžovateli vysvětlovaly, že není souzen za vydávání magazínu XX jako takového, pouze za tu část své publikační činnosti, která naplnila skutkovou podstatu trestného činu šíření toxikomanie (bod 28 rozsudku okresního soudu, bod 38 rozsudku krajského soudu a bod 60 usnesení Nejvyššího soudu).

40. Těmto závěrům nelze z ústavního hlediska nic vytknout. Skutková věta rozsudku okresního soudu kromě obecného popisu publikační činnosti stěžovatele proto pokračuje (a musela pokračovat) i konkrétním výčtem článků publikovaných v jednotlivých číslech magazínu XX, včetně shrnutí podstatného obsahu těchto článků, jejichž publikací podle zjištění trestních soudů naplnil skutkovou podstatu přečinu šíření toxikomanie. Identifikovat konkrétní články bylo nezbytné, neboť jinak by skutková věta zůstala neurčitou a mohla by svádět k závěru, že stěžovatel byl odsouzen za vydávání magazínu XX jako takového, což by nebylo ústavně akceptovatelné, jak je uvedeno výše.

41. Ústavní soud nicméně souhlasí se stěžovatelem, že trestní soudy nebyly v tomto ohledu důsledné a že výčet ve skutkové větě zahrnuje i články, jejichž trestní postih z ústavního hlediska nelze akceptovat.

42. Na prvním místě je třeba jmenovat článek na str. 18 čísla 21 vydaného dne 9. ledna 2014 (bod 17 skutkové věty), který orgány činné v trestním řízení popsaly jako „článek věnující se problematice trestních řízení proti majitelům tzv. growshopů, vyhrazující se proti kriminalizaci popsaného jednání, zdůrazňující absenci společenské nebezpečnosti takového jednání, neboť dle názoru autora sortiment tzv. growshopů neslouží k užívání či zneužívání konopí či jiných návykových látek“, a článek na str. 56 čísla 3 vydaného dne 10. ledna 2011 (bod 2 skutkové věty) nazvaný „Ohlédnutí za absurditami lysohlávkového podzimu“, který srovnává „nebezpečnost užití hub s užitím alkoholu, které je v ČR zdaleka více tolerováno“.

43. Tyto články jsou učebnicovým příkladem ústavně silně chráněných projevů k otázkám veřejného zájmu, konkrétně k nastavení trestní politiky státu ve vztahu k návykovým látkám. Relevantní též je, že stěžovatel tyto projevy činil jako šéfredaktor časopisu, tedy osoba, která má důležitou roli při formování veřejné debaty (nejen) o těchto otázkách.

44. Dále je třeba zdůraznit, že z napadených rozhodnutí přímo nevyplývá, jakým způsobem tyto články podněcují ke zneužívání THC (respektive jakou právě ony hrají roli pro závěr o tom, že stěžovatel naplnil znaky skutkové podstaty šíření toxikomanie). Kritika kriminalizace jednání souvisejícího s užíváním určitých návykových látek automaticky necílí na ovlivnění rozhodnutí jiných osob užít tyto návykové látky, respektive není sama o sobě způsobilá vyvolat u jiných osob takové rozhodnutí (viz výklad pojmu „podněcování“ v usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. listopadu 2014 sp. zn. 8 Tdo 1217/2014).

45. Tyto okolnosti vedou Ústavní soud k závěru, že trestní postih uvedených článků neobstojí již v kritériu vhodnosti, neboť není způsobilý dosáhnout legitimního cíle v podobě ochrany společnosti před škodlivými účinky návykových látek. Články, které kritizují kriminalizaci užívání konopí, totiž v tomto směru nepředstavují prakticky žádnou hrozbu – a není tak nutné proti nim jakkoli zakročovat (nota bene prostředky trestního práva, které musí být až poslední možností ochrany nějakého veřejného statku). Většinu obsahu prvního z uvedených článků navíc tvoří rozhovor se dvěma majiteli tzv. growshopů, tedy prezentace názorů jiných osob ze strany novináře, což vyžaduje skutečně obezřetný přístup ve vztahu k omezením svobody projevu [viz výše citovaný rozsudek ESLP *Ringier Axel Springer Slovakia, a. s. proti Slovensku* (č. 4)].

46. Dále je zde článek na str. 26 čísla 2 vydaného dne 8. listopadu 2010 s názvem „Necítíte se dobře? Možná máte ‚nedostatek marihuany‘ ve kterém se „spekuluje o možném vlivu nedostatku marihuany na špatný zdravotní stav“ (bod 1 skutkové věty), článek na straně 26 čísla 31 vydaného dne 3. září 2015 s názvem „Běhání v rauši, který popisuje pozitivní vliv užití konopí ve spojení s tělesnou aktivitou“ a článek na str. 32 téhož čísla s názvem „Užívání konopí v mládí nevede k psychickým problémům ani dalším zdravotním obtížím v pozdějším věku“ (bod 22 skutkové věty), dále článek na str. 26 čísla 41 vydaného dne 8. června 2017 s názvem „Osm důvodů, proč by vaše babička měla užívat konopí, který uvádí důvody, proč by starší lidé měli užívat konopí“ (sedmá odrážka bodu 26 skutkové věty), článek na str. 36 čísla 50 vydaného dne 10. prosince 2018 s názvem „Metabolismus THC v lidském těle, zabývající se účinky látky delta-9-THC na lidský organismus“ (šestnáctá odrážka bodu 26 skutkové věty), článek na str. 28 čísla 51 vydaného dne 11. února 2019 s názvem „Konopí jako doplněk ve sportovní kulturistice“ (sedmnáctá odrážka bodu 26 skutkové věty) a článek na str. 74 čísla 53 vydaného dne 6. června 2019 s názvem „Tak upaluj! Cesta je cíl, popisující přínos THC při sportu“ (osmnáctá odrážka bodu 26 skutkové věty).

47. Byť stěžovatelova charakteristika těchto článků jako „osvěta“ může působit nadneseně (takto však o nich hovořil i okresní soud), nelze popřít, že povětšinou shrnují výsledky různých studií a zabývající se z různých hledisek vlivem látek obsažených v konopí (zejména THC a kanabidolu – CBD) na lidský organismus. Tyto informace nesouvisejí s otázkami veřejného zájmu ve stejné intenzitě, jako je tomu u politického projevu, nelze však vyloučit, že mohou přispět k veřejné debatě. Mnoho z nich se týká sportu a fungování lidského organismu obecně, což jsou témata, o něž se v míře větší, či menší zajímá většina společnosti (sice ne vždy ve vztahu ke konopí, nicméně je legitimní také v těchto ohledech přinášet třeba i menšinové pohledy na danou problematiku).

48. Ve vztahu k těmto článkům by sice napadená rozhodnutí mohla projít testem vhodnosti (tyto články by mohly ve čtenářích vyvolat zájem například vyzkoušet při sportu kouření marihuany) i potřebnosti (na první pohled zde není jiné opatření, které by vedlo ke stejnému cíli jako aplikace § 287 trestního zákoníku), neobstojí však v poměřování v třetím kroku testu proporcionality. Ústavní soud v tomto směru zdůrazňuje především to, že uvedené články se konopí věnují v širším rámci, nikoli pouze ve vztahu k jeho psychoaktivním účinkům (které jsou důvodem typického „zneužívání“, k němuž pachatel trestného činu šíření toxikomanie podněcuje), a nevyznívají pro ně vždy zcela pozitivně (například článek „Běhání v rauši“ zmiňuje řadu negativních aspektů užívání konopí při sportu). Navíc nelze trestat

jakoukoli pozitivní zmínku o konopí – takový postup by měl zmrazující účinek (chilling effect) na veřejnou diskuzi, do níž i drogová problematika (chtě nechtě) patří.

49. Dále jsou zde návody na využití konopí k výrobě různých mastí, tinktur a olejů, konkrétně článek „Recept na konopnou/bylinnou mast, který přináší podrobný návod na výrobu masti z konopí a konopného květu“ na str. 34 čísla 4 vydaného dne 7. března 2011 (bod 3 skutkové věty), článek s názvem „Fénixovy slzy za konopný výtažek“ na str. 30 čísla 6 vydaného dne 8. července 2011 (bod 5 skutkové věty), článek s názvem „Návod na konosprej, ústní sprej z konopí“, který obsahuje návod k výrobě a aplikaci spreje na ústní sliznici, na str. 44 čísla 13 vydaného dne 6. září 2012 (bod 10 skutkové věty), článek s názvem „Návod: OBOLEJ Konopný olej obohacený konopím, popisující návod na výrobu a aplikaci konopného oleje“ na str. 40 čísla 14 vydaného dne 1. listopadu 2012 (bod 11 skutkové věty), článek s názvem „Jak si vybavit konopnou lékárnu, kde je uveden návod na výrobu masti, tinktury či extraktu z konopí“, na str. 18 čísla 20 vydaného dne 31. října 2013 (bod 16 skutkové věty), článek s názvem „Konopné čípky – Opomíjený poklad domácí lékárničky, mimo jiné popisující návod výroby konopných čípků z výtažku či přímo z konopí a dále aplikaci těchto čípků“ na str. 24 čísla 34 vydaného dne 3. března 2016 (bod 25 skutkové věty), článek s názvem „Domácí konopná mast 2.0, poskytující komplexní návod na výrobu masti z konopí“ na str. 24 čísla 42 vydaného dne 10. srpna 2017 (osmá odrážka bodu 26 skutkové věty)] a článek na str. 78 čísla 49 vydaného dne 27. srpna 2018 s názvem „Je možné doma vypěstovat konopí v léčebné kvalitě?“ (patnáctá odrážka bodu 26 skutkové věty).

50. I na publikaci těchto článků dopadá stěžovatelovo právo šířit informace, resp. projevy, které se v tomto případě týkají zdraví. Proto i tyto články do jisté míry přispívají do veřejné debaty. Jinak lze v zásadě odkázat na to, co Ústavní soud dovodil k článkům týkajícím se vlivu látek obsažených v konopí (zejména THC a kanabidolu – CBD) na lidský organismus (viz výše bod 47).

51. Také ve vztahu k uvedeným návodům na výrobu různých mastí, tinktur a podobně napadená rozhodnutí mohou projít testem vhodnosti a potřebnosti (opět lze odkázat výše na bod 48), nikoli však již testem přiměřenosti v užším smyslu. V tomto směru je podstatné, že tzv. lékařské využití konopí je v současné době zákonem dovolené (sice za splnění přísných podmínek, nejde však o činnost zakázanou, respektive z pohledu zákonodárce škodlivou *per se*) a že skutkovou podstatu šíření toxikomanie naplňuje pouze takové jednání, jímž pachatel podněcuje zneužívání návykové látky, tedy škodlivé jednání, které je v rozporu s účelným využitím konopí [VICHEREK, R. in ŠČERBA, F. a kol. Trestní zákoník. Komentář. 1. vydání (2. aktualizace). Praha: C. H. Beck, 2022. Citováno dle Beck-online, § 287]. Lze mít přitom oprávněné pochybnosti o tom, zda lze právě výrobu různých léčivých přípravků z konopí považovat za zneužívání v naznačeném smyslu. Ostatně například v článku „Konopné čípky – Opomíjený poklad domácí lékárničky“ autor zmiňuje, že nemocní, kteří konopí užívají k léčebným účelům, nestojí o změněné stavy vědomí (což je cíl, ke kterému zneužívání návykových látek zpravidla vede), a právě s aplikací konopných čípků nejsou spojeny psychoaktivní účinky THC. Jiným slovy, dává najevo, že využití konopí popsaným způsobem k jeho zneužití nepovede.

52. Ústavní soud tedy shrnuje, že trestní postih článků obsahujících kritiku trestní politiky státu ve vztahu ke konopí, článků věnujících se účinkům konopí na lidský organismus (v ohledu širším než jen psychoaktivní působení) a návodů na výrobu různých léčivých přípravků z konopí nelze považovat za přiměřené omezení, a tudíž porušuje stěžovatelovu svobodu projevu a právo rozšiřovat informace dle čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny.

53. Jak bylo výše uvedeno, obecné soudy na argumentaci, kterou stěžovatel poukazoval na nepřiměřenost postihu některých článků, reagovaly tím, že jednání stěžovatele posuzovaly jako jeden celek, nikoli dílčím způsobem, a zohlednily právě celkový kontext, z něhož bez

důvodných pochybností vyplývá podněcování ke zneužívání psychoaktivního konopí (bod 59 usnesení Nejvyššího soudu).

54. Takový argument je však ve zjevném napětí s tím, jak orgány činné v trestním řízení na počátku svých úvah vydělily z celého obsahu magazínu XX jen ty texty, které (byť ve svém souhrnu) naplňovaly znaky skutkové podstaty trestného činu šíření toxikomanie. Nelze si totiž na jednu stranu z publikační činnosti stěžovatele jako celku vybrat jen „závadné“ články, a poté, co stěžovatel namítá, že jsou mezi nimi i takové, které nemohou být považovány za trestné, tvrdit, že jeho jednání bylo posuzováno jako jeden celek. Navíc není zřejmé, z jakého důvodu by skutková věta odsuzujícího rozsudku vyjmenovávala konkrétní články, pokud by právě jejich publikací (byť v souhrnu s dalšími) stěžovatel neměl spáchat trestný čin. Nejvyšší soud označil argumentaci, kterou stěžovatel v tomto směru uplatnil, za účelovou, avšak účelový je spíše způsob, jakým se s ní Nejvyšší soud vypořádal.

55. Jak již Ústavní soud uvedl výše, specifikace konkrétních článků, jejichž publikací měl stěžovatel spáchat přečin šíření toxikomanie, ve skutkové větě odsuzujícího rozsudku je nezbytná pro individualizaci a identifikaci skutku (výše bod 40 a následující). Ústavní soud nezpochybňuje závěr trestních soudů, že skutkovou podstatu trestného činu nenaplnila publikace každého z vyjmenovaných článků zvlášť, nýbrž uveřejnění všech ve svém souhrnu. Stejně tak Ústavní soud nemůže vyloučit, že stěžovatel skutečně spáchal přečin šíření toxikomanie [takový závěr nám nepřísluší, navíc články, jejichž trestní postih jsme vyhodnotili jako porušení stěžovatelových základních práv, představovaly jen malý podíl v množině textů, za jejichž publikaci byl stěžovatel odsouzen (dva články týkající se kriminalizace užívání konopí, sedm článků věnujících se vlivu konopí na lidský organismus a osm návodů na lékařské využití konopí v rámci 37 čísel magazínu XX, v každém z nich byly označeny vyšší jednotky článků]. I pokud by z popisu skutku vypadly, nelze vyloučit, že by stále zůstával dostatečný podklad pro závěr o vině stěžovatele. Jakkoli to nelze ze strany Ústavního soudu předjímat, ani tak by to nemohlo ospravedlnit ponechání těchto ústavně chráněných textů (sdělení) v popisu skutku. Popisem skutku, zahrnujícím i tyto články, se totiž dává najevo, že i tyto články přispěly k naplnění skutkové podstaty trestného činu, byť ji nenaplnily samy o sobě. S ohledem na význam svobody projevu a práva šířit informace v demokratické společnosti nelze akceptovat, aby byť i menší část jinak rozsáhlého výroku odsuzujícího rozsudku kriminalizovala ústavně chráněný výkon těchto základních politických práv. Takový postup by bezesporu vedl k ochlazení (či dokonce zmrazení - již zmíněný chilling effect) veřejné debaty ohledně kontroverzních témat, mezi něž patří i drogová problematika, což je výsledek značně nežádoucí.

56. Ústavní soud znovu připomíná, že čl. 17 Listiny chrání i kontroverzní projevy a sdělení, či přesněji řečeno projevy a sdělení, které aktuálně společnost, její větší, či menší část, její reprezentace či vláda za kontroverzní považuje. Z ústavní garance svobody projevu vyplývá požadavek na ústavně konformní interpretaci právních předpisů, které svobodu projevu limitují, ve prospěch uplatnění základního práva (výklad *in favorem libertatis*), při trestněprávním postihu se vedle toho tato garance promítá i do obecné zásady presumpce neviny, z níž vyplývá, že v případě pochybností o vině obviněného, resp. obžalovaného je třeba rozhodnout v jeho prospěch (*in dubio pro reo*). Lapidárně řečeno, kardinální význam svobody projevu v demokratickém právním státě musí v hraničních situacích vždy vést k upřednostnění její ochrany i za cenu ponechání některých potenciálně škodlivých projevů bez trestu, jinak riskujeme podstatně více.

57. V této souvislosti stěžovatel též oprávněně namítá, že mu napadená rozhodnutí nedávají do budoucna žádné vodítko pro výkon jeho činnosti. Tvrzeným zásahem do stěžovatelova práva podnikat se však Ústavní soud nebude samostatně zabývat, neboť to v kontextu právě uvedeného nepovažuje za nezbytné; stěžovatel tuto námitku navíc prakticky vůbec nerozvedl.

IV. 4. Další (procesní) námitky

58. K posouzení zbývá námitka, že trestní soudy rozhodly v rozporu se stanovisky odborníků, která stěžovatel předložil, a nevyslechly vrchní státní zástupkyni v Praze a ředitele Národní protidrogové centrály, kteří mohli vysvětlit, proč neiniciovali zahájení trestního stíhání stěžovatele dříve.

59. Tato námitka je nedůvodná. Všechny tři trestní soudy označily stěžovatelem navrhovaný výslech čtyř odborníků zabývajících se drogovou problematikou za nadbytečný důkaz. Okresní soud k tomu uvedl, že tito svědci by se měli vyjadřovat k přínosu činnosti stěžovatele, k účinkům konopí a konopných produktů a k právní úpravě, tedy spíše k záležitostem, které stěžovateli nebyly kladeny za vinu; jejich názor byl navíc uveden již v písemných vyjádřeních, která stěžovatel předložil a soud je vzal v úvahu (bod 34 napadeného rozsudku; viz též bod 41 rozsudku krajského soudu a bod 68 usnesení Nejvyššího soudu). Takové odůvodnění neprovedení důkazu odpovídá judikatuře Ústavního soudu, podle níž soudy nemusejí provádět takové důkazy, které jsou navrhovány k ověření či vyvrácení skutečností, jež nemají relevantní souvislost s předmětem řízení, dále důkazy, které nejsou způsobilé ověřit ani vyvrátit tvrzenou skutečnost, a konečně důkazy nadbytečné, jež se vztahují ke skutečnosti, která již byla v řízení bez pochybností ověřena či vyvrácena (například nálezy ze dne 29. června 2004 sp. zn. III. ÚS 559/03, N 57/33 SbNU 339, a ze dne 30. června 2004 sp. zn. IV. ÚS 570/03, N 91/33 SbNU 337). Ústavní soud k tomu jen dodává, že stěžovatel se na názory odborníků odvolával především v souvislosti s hodnocením svého jednání jako (nikoli) trestného činu, nechtěl tedy jejich prostřednictvím prokázat nějakou skutečnost. Právní hodnocení však náleží pouze soudu, který tuto svou odpovědnost nemůže přenášet na jiné osoby (například nález ze dne 28. června 2022 sp. zn. I. ÚS 1785/21, bod 19).

60. Za neústavní nelze považovat ani závěr trestních soudů o nadbytečnosti výslechu vrchní státní zástupkyně v Praze a ředitele Národní protidrogové centrály. Skutečnost, že proti stěžovateli nebylo zahájeno trestní stíhání dříve (jednání, za něž byl stěžovatel odsouzen, započalo již v roce 2010), totiž nemá žádný vztah k otázce naplnění skutkové podstaty trestného činu. Stěžovatel ani netvrdil, že by jej některá z uvedených osob výslovně ujistila (nota bene v rámci výkonu své funkce), že jeho jednání není trestné - právě naopak, ze skutkových zjištění okresního soudu vyplývá, že ředitel Národní protidrogové centrály stěžovatele výslovně upozornil na to, že obsah jeho časopisu může naplnit znaky skutkové podstaty šíření toxikomanie.

V. Závěr

61. Ústavní soud tedy uzavírá, že obecné soudy porušily stěžovatelovo právo na svobodu projevu a právo rozšiřovat informace zaručené v čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny, neboť do skutkové věty odsuzujícího rozsudku zahrnuly (respektive v ní ponechaly) i články v magazínu XX, jejichž trestní postih není přiměřeným opatřením pro dosažení legitimního cíle, který skutková podstata trestného činu šíření toxikomanie v § 287 trestního zákoníku sleduje. Není přitom vyloučeno, že porušením stěžovatelova základního práva je i postih publikace dalších článků než těch, které Ústavní soud výslovně analyzoval v bodech 42 a následujících, které stačily pro kasaci napadených rozhodnutí v rozsahu nezbytném pro závěr o jejich neústavnosti. Prostor pro případné přehodnocení dosavadních závěrů trestních soudů ve vztahu k dalším projevům stěžovatele ve světle tohoto nálezu Ústavního soudu bude v dalším řízení dle § 314h odst. 1 trestního řádu.

62. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a ve vztahu ke stěžovateli zrušil napadené usnesení Nejvyššího soudu a rozsudek Krajského soudu v Ostravě [§ 83 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Rozhodl tak mimo ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

63. Návrh stěžovatele na zrušení § 287 trestního zákoníku Ústavní soud, jak již bylo uvedeno, odmítl pro zjevnou neopodstatněnost podle § 43 odst. 2 písm. b) ve spojení s § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

64. Ústavní soud ve zbývající části, tj. proti rozsudku Okresního soudu v Bruntále, ústavní stížnost zamítl pro nedůvodnost (§ 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu) s ohledem na její subsidiární povahu a zásadu minimalizace zásahů Ústavního soudu do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť případné vady rozsudku okresního soudu a porušení základních práv stěžovatele může napravit svým novým rozhodnutím Krajský soud v Ostravě, pro což Ústavní soud zrušením jeho rozsudku vytvořil dostatečný procesní prostor.

65. Stejný závěr platí i pro stěžovatelův návrh vztáhnout závěry vyhovujícího nálezu i na spoluobviněnou právnickou osobu X, která nepodala ústavní stížnost, na základě trestněprávní zásady tzv. dobrodiní v souvislosti (*beneficium cohaesionis*). Ústavní soud sice již v minulosti dovodil, že princip *beneficium cohaesionis* se může uplatnit i v řízení o ústavní stížnosti (nález ze dne 4. listopadu 1999 sp. zn. III. ÚS 188/99, N 156/16 SbNU 157, viz též nálezy ze dne 9. ledna 2014 sp. zn. III. ÚS 1980/13, N 1/72 SbNU 23, bod 18, ze dne 9. října 2013 sp. zn. Pl. ÚS 25/13, N 175/71 SbNU 69, bod 32, či ze dne 8. února 2022 sp. zn. IV. ÚS 2718/21, N 16/110 SbNU 142, bod 43), není to však přístup jediný [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 553/05 ze dne 20. září 2006 (N 167/42 SbNU 407)]. Princip subsidiarity ústavní stížnosti naopak opodstatňuje zdrženlivost Ústavního soudu při aplikování této ryze trestněprávní zásady, nota bene v situaci, kdy jde o spoluobviněnou právnickou osobu, jejímž společníkem a jednatelem je sám stěžovatel, který zvolil právě takovou procesní strategii, že podal ústavní stížnost jen za sebe a nikoli též za spoluobviněnou právnickou osobu, která se pak navíc výslovně vzdala postavení vedlejší účastnice. Prostor pro případné uplatnění *beneficii cohaesionis* na spoluobviněnou právnickou osobu X vzhledem k tomu, že byla odsouzena za publikaci týchž článků jako stěžovatel (či přesněji některých z nich, neboť její trestná činnost podle popisu skutku započala až v roce 2016), tak bude v řízení před Krajským soudem v Ostravě (§ 261 trestního řádu).

Č. 224
Formalistická a restriktivní aplikace restitučních zákonů
(sp. zn. II. ÚS 3406/22 ze dne 2. prosince 2024)

Při aplikaci restitučních zákonů není možno postupovat příliš restriktivně a formalisticky, ale naopak velmi citlivě vždy s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Nelze přitom abstrahovat ani od notoricky známého, tzv. třídního přístupu státních orgánů v období totalitního režimu. Ke splnění účelu restitucí je rovněž nutné, aby obecné soudy interpretovaly restituční zákony ve vztahu k oprávněným osobám co nejvstřícněji, jelikož demokratický právní stát nesmí vytvářet další křivdy, a to ani za pomoci zdánlivě adekvátního výkladu zákona, který je však příliš sofistikovaný a vede k závěrům, které restituenti právem považují za nespravedlivé. Soud tedy není vázán doslovným zněním zákonného ustanovení bezvýhradně, ale smí a musí se od něj odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, nebo některý z principů, jenž má základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Svatoně, soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudce Pavla Šámala ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky Královské kanonie premonstrátů na Strahově, se sídlem Strahovské nádvoří 132/1, Praha 1, zastoupené JUDr. Jakubem Křížem, Ph.D., advokátem, se sídlem Na Podkovce 281/10, Praha 4, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. září 2022 č. j. 28 Cdo 1997/2022-839, rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 10. února 2022 č. j. 4 Co 152/2019-811 a rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 2021 č. j. 28 Cdo 1759/2021-663, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze, Krajského soudu v Praze, Státního pozemkového úřadu (Krajského pozemkového úřadu pro hl. m. Prahu) a Lesů České republiky, s. p., se sídlem Přemyslova 1106/19, Hradec Králové, zastoupeného JUDr. Ing. Milošem Olíkem, advokátem, se sídlem v Praze, Na Pankráci 1683/27, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 13. září 2022 č. j. 28 Cdo 1997/2022-839 a rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 10. února 2022 č. j. 4 Co 152/2019-811 bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Řízení před obecnými soudy a rekapitulace věci

1. Stěžovatelka v obsáhlé ústavní stížností napadá usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. září 2022 č. j. 28 Cdo 1997/2022-839, rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. února

2022 č. j. 4 Co 152/2019-811 a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 2021 č. j. 28 Cdo 1759/2021-663, když jejich zrušení navrhuje z toho důvodu, že jimi byla porušena její ústavně garantovaná základní práva a svobody, a to konkrétně právo na spravedlivý proces, které jí zaručuje čl. 36 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, včetně práva na rovnost účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod, jakož i právo vlastnit majetek, zaručené čl. 11 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Protože shora uvedené první napadené usnesení Nejvyššího soudu potvrzuje rozsudek vrchního soudu, který odvolací soud vydal jsa vázán právním závěrem učiněným dovolacím soudem v předchozím rozsudku Nejvyššího soudu, a tedy k zásahu do ústavně zaručených práv a svobod došlo všemi třemi rozhodnutími, navrhuje stěžovatelka zrušení všech tří rozhodnutí, nikoliv pouze posledního v řadě.

2. Z obsahu ústavní stížnosti a shromážděných podkladů vyplývá, že Státní pozemkový úřad, Krajský pozemkový úřad pro hl. m. Prahu rozhodl postupem dle § 9 odst. 6 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi“) tak, že se stěžovatelce nevydávají pozemky parc. č. 165/1, 423/1, 464/1, 465/4 a 772/1, všechny v k. ú. Hradištko pod Medníkem. Správní orgán odůvodnil své rozhodnutím tím, že pozemky byly vyvlastněny v době nesvobody ve prospěch Německé říše (konkrétně rozhodnutím Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu ze dne 26. ledna 1944 č. j. 2111-26/14), v důsledku čehož byly 14. března 1945 odepsány z knihovní vložky č. 623 (Hradištko statek a Štěchovice) a č. 6 zemských desk českých pro k. ú. Hradištko. Přestože po skončení války byla stěžovatelka Zemským národním výborem v Praze dne 8. června 1945 pověřena, aby svůj bývalý majetek opětovně převzala do vlastnictví, nebylo toto rozhodnutí knihováno. Ačkoliv tedy stěžovatelka převzala nacisty uchvácený majetek po roce 1945 zpět fakticky, nedošlo k obnovení jejího vlastnického práva, a tak do rozhodného období (§ 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi) vstoupila, aniž by byla vlastníkem pozemků; ty proto netvoří původní majetek [§ 2 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi] a nemohou být vydány.

3. Soud prvního stupně Krajský soud v Praze - posoudil právní otázku odlišně a rozhodl rozsudkem ze dne 4. prosince 2018 č. j. 38 C 215/2016-659 o vydání pozemků a nahradil rozhodnutí správního orgánu. Soud prvního stupně podrobně rekapituloval skutkový stav: pozemky byly z vlastnictví stěžovatelky vyvlastněny v době nacistické okupace usnesením Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu ze dne 26. ledna 1944. Zemský národní výbor v Praze dne 8. června 1945 stěžovatelku vyzval k opětovnému převzetí pozemků do vlastnictví a správy; současně požádal místně příslušné národní výbory, aby stěžovatelce v provedení tohoto příkazu nebránily a všemožně ji podporovaly. K převzetí pozemků (a celého velkostatku Hradištko-Štěchovice) ze strany stěžovatelky skutečně došlo. Dne 14. června 1945 ministerstvo vnitra stěžovatelku informovalo, že ve vztahu k pozemkům je třeba se řídit dekretem prezidenta republiky o majetku zabraného Němci a kolaboranty a o národní správě (míněn dekret č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů; dále jen „dekret č. 5“) V období let 1945–1948 stěžovatelka k pozemkům přistupovala jako ke svému majetku: převzala je, hospodařila na nich, uváděla je v rámci přiznání k dávce z majetku, zaměstnávala osoby na statku pracující, vykázala je v rámci soupisu pozemkového majetku podléhajícího revisi podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, dále jen „zákon o revisi první pozemkové reformy“, a byla za něj pokládána také orgány veřejné moci.

4. Těsně před začátkem rozhodného období dle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi – 27. ledna 1948 – Ministerstvo zemědělství sdělilo stěžovatelce záměr pozemky

převzít, s tím, že jde o pozemky podléhající revisi; současně ministerstvo navrhlo Krajskému soudu civilnímu v Praze zápis výpovědi z hospodaření, poznámky zamýšleného převzetí a označení majetku jako podléhajícího zákonu o revisi první pozemkové reformy. Až v době rozhodného období (§ 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi) stát pozemky fakticky převzal; stalo se tak k 29. dubnu 1948 postupem podle zákona o revisi první pozemkové reformy.

5. Stěžovatelka podnikala v období let 1945-1948 aktivní kroky k restituci pozemků ve smyslu zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, dále jen „zákon č. 128/1946 Sb.“ Konkrétně 22. března 1946 podala žádost o restituci svého majetku dle dekretu č. 5 u Státního pozemkového úřadu, o uzavření mimosoudní dohody jednala s Fondem národní obnovy, který převzal tuto agendu a postupoval podle směrnice o uzavírání mimosoudních dohod mezi Fondem národní obnovy a oprávněnými k restituci dle zákona č. 128/1946 Sb. co do majetku bývalých německých vojenských cvičišť ze dne 2. prosince 1947 č. j. ZR 12373/47. Bylo prokázáno, že Fond národní obnovy se stěžovatelkou vedl řízení sp. zn. ZR Hrad 2, řešil s ní majetkoprávní vypořádání podle ustanovení § 6 zákona č. 128/1946 Sb., a připravil i návrh zápisu o mimosoudní dohodě o restituci. Žádost měla vlastní evidenční list, odhad škod, zachovala se část spisu se záznamy o provádění jednotlivých úkonů v řízení. 21. září 1949 si stěžovatelka prostřednictvím úředníka pana Miroslava Mirovského vyžádala od Osidlovacího úřadu a Fondu národní obnovy potvrzení, že restituce nemovitého majetku zapsaného v knihovní vložce č. 623 zemských desek pro katastrální území Hradištko dle zákona č. 128/1946 Sb. nebyla dosud provedena. Stěžovatelka se domnívá, že v závěru roku 1949 došlo k samotnému uzavření příslušné mimosoudní dohody mezi ní a Fondem národní obnovy ohledně restituce jejího majetku v katastrálním území Hradištko pod Medníkem; listinu k dispozici však nemá.

6. Z opatrnosti stěžovatelka také uplatnila svůj restituční nárok podle ustanovení § 10 odst. 1 zákona č. 128/1946 Sb. soudní cestou. Nedochovalo se sice znění žaloby, nicméně, o vedení soudního řízení svědčí nepřímé důkazy, především účet odměn a výloh v záležitostech právních vyhotovený jejím právním zástupcem dr. Stanislavem Klímou ze dne 13. února 1948, který jmenuje výzvu Okresního soudu v Jílovém k doplnění žaloby, a záznam o vypovězené plné moci pro dr. Klímu ze dne 13. února 1949. Podací deníky Okresního soudu v Jílovém již neexistují.

7. Soud prvního stupně tedy uzavřel, že žádost o restituci podle zákona č. 128/1946 Sb. byla stěžovatelkou uplatněna řádně a včas, nelze jí přičítat k tíži, že řízení o restituci nebylo uzavřeno, a protože nebyly zjištěny zákonné překážky bránící restituci majetku, je třeba vycházet z toho, že žádosti bylo vyhověno a účinky restituce nastaly *ex tunc*, tedy k okamžiku přechodu majetku na Německou říši. Soud tedy dospěl k závěru, že pozemky jsou původním majetkem registrovaných církví ve smyslu § 2 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, protože stěžovatelka po skončení války převzala pozemky dle § 24 dekretu č. 5, nakládala s nimi jako vlastník a aktivně činila kroky k obnovení vlastnického práva postupem podle zákona č. 128/1946 Sb.; majetková křivda ve smyslu § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi spočívala v nedokončení postupu restituce podle zákona č. 128/1946 Sb.

8. Odvolací soud – Vrchní soud v Praze – rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil rozsudkem ze dne 24. září 2020 č. j. 4 Co 152/2019-624, přičemž pouze ve vztahu k jednomu z pozemků zpřesnil formulaci vydávacího výroku o identifikaci geometrického plánu. Odvolací soud sice konstatoval, že se ve spise nenachází listina jednoznačně prokazující uplatnění restitučního nároku podle zákona č. 128/1946 Sb. u soudu (aniž by ovšem výslovně zpochybnil skutkové závěry soudu prvního stupně), to ale nic nemění na tom, že restituční nárok byl uplatněn postupem podle § 11 odst. 1 zákona č. 128/1946 Sb. Zde se v závěrech ztotožnil se soudem prvního stupně a dodal, že vyžadovat uplatnění restitučního nároku

u soudu by bylo přepjatým formalismem, že je důvodné uzavřít, že k nedokončení restitučního řízení došlo z politických důvodů, a že je možné na věc vztáhnout přiměřeně závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. února 2014 sp. zn. 28 Cdo 3885/2013 akcentujícího „jiný způsob ukončení poválečného restitučního řízení motivovaný diskriminací nárokovatele“ jako majetkovou křivdu.

9. Rozsudek odvolacího soudu napadl vedlejší účastník dovoláním, v němž jako dovolací důvod formuluje otázku dosud nevyřešenou dovolacím soudem, kterou vymezuje takto: „zda lze považovat jednání církve o mimosoudní dohodě s Fondem národní obnovy dle § 11 odst. 1 věty druhé zákona č. 128/1946 Sb. bez předchozího uplatnění nároku u soudu za řádné uplatnění restitučního nároku ve smyslu zákona č. 128/1946“. Dovolací soud dovolání posoudil jako přípustné, neboť rozhodnutí odvolacího soudu závisí na vyřešení otázek hmotného práva, které dosud nebyly dovolacím soudem vyřešeny, a to zda podle zákona č. 128/1946 Sb. byla přípustná závazná mimosoudní dohoda stran, aniž by byl restituční nárok uplatněn u soudu, a dále k otázce aplikace § 5 písm. j) zákona č. 428/2012 Sb. za situace, kdy nárokovaný majetek byl před rozhodným obdobím podroben postupu podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy. Ve vztahu k právnímu názoru a námitkám zformulovaným vedlejším účastníkem v dovolání Nejvyšší soud uvedl, že jim nelze přisvědčit a že jednání o mimosoudní dohodě lze i bez předchozího uplatnění nároku u soudu považovat za řádné uplatnění restitučního nároku podle zákona č. 128/1946 Sb. Následně se dovolací soud věnoval otázce aplikovatelnosti § 5 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a dospěl k závěru, že v případě stěžovatelky nejsou naplněny podmínky § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, protože o zneužití zákona o revisi první pozemkové reformy „nemůže být v posuzované věci ani řeč“, a to proto, že Ministerstvo zemědělství zahájilo kroky k odnětí majetku před únorem 1948, ani § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, protože nebylo prokázáno, že k neuzavření dohody o restituci majetku podle zákona č. 128/1946 Sb. došlo z politických důvodů.

10. Klíčovou myšlenkou rozsudku dovolacího soudu je, že stěžovatelka nevlastnila pozemky ani po část rozhodného období, neboť nedošlo k obnově vlastnického práva podle zákona č. 128/1946 Sb.; současně u ní nemohlo dojít k majetkové křivdě ve smyslu § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, neboť stát ještě před zahájením rozhodného období projevil vůli pozemky stěžovatelce odejmout postupem podle zákona o revisi první pozemkové reformy

11. V dalším řízení před odvolacím soudem stěžovatelka zejména poukazovala na skutečnost, že dovolací soud ve svém dovolání řešil otázku hmotného práva, která nebyla učiněna předmětem dovolání (kterou si dovolací soud položil sám); vedle toho poukazovala na hmotněprávní nedostatky rozhodnutí dovolacího soudu, zejména rozpor s judikaturou Ústavního soudu, a vyzvala Vrchní soud v Praze, aby působil jako orgán ochrany ústavnosti a i přes nepříznivý rozsudek Nejvyššího soudu poskytl ochranu ústavním právům stěžovatelky. Odvolací soud ovšem nepřekvapivě poukázal na vázanost rozhodnutím dovolacího soudu a žalobu stěžovatelky zamítl. Odůvodnění tohoto závěru věnoval odvolací soud lakonicky stručnou pasáž: „S ohledem na výše uvedené právní závěry Nejvyššího soudu uvedené v usnesení ze dne 25. 8. 2021 č. j. 28 Cdo 1759/2021-663, odvolací soud uzavírá, že předmětné pozemky nebyly původním majetkem žalobce ve smyslu § 2 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, přičemž k majetkové křivdě v rozhodném období nedošlo v důsledku skutečností uvedených v § 5 písm. a) a j) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, a proto není splněna základní podmínka pro jejich případné vydání. Tato skutečnost představuje sama o sobě důvod, který brání vydání předmětných pozemků žalobci“. Odhlédne-li se od rekapitulace věci a citací zákona, napadený rozsudek neobsahuje žádné další odůvodnění.

12. Proti rozsudku podala stěžovatelka dovolání. Vedle pochybení procesního charakteru stěžovatelka namítala pochybení odvolacího soudu spočívající v tom, že dospěl k nesprávnému právnímu závěru, že zahájení postupu podle zákona o revisi první pozemkové reformy lze vykládat jako zamítavé rozhodnutí ve věci restituce předmětných pozemků podle zákona č. 128/1946 Sb. a dekretu č. 5. Vymezila se také proti právnímu závěru, že zahájení postupu podle zákona o revisi první pozemkové reformy před počátkem rozhodného období vylučuje spáchání majetkové křivdy dle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi.

13. Nejvyšší soud dovolání odmítl s tím, že rozhodnutí odvolacího soudu na předestřených otázkách nezávisí, neboť odvolací soud se řídil závazným právním názorem vyjádřeným v rozsudku Nejvyššího soudu a dospěl k závěru, že k nabytí předmětných nemovitostí státem došlo k 26. lednu 1948, tedy před rozhodným obdobím.

II. Argumentace stěžovatelky

14. Napadená rozhodnutí podle stěžovatelky trpí ústavněprávními deficity zejména proto, že obecné soudy (Nejvyšší soud a Vrchní soud v Praze) dospěly k závěru, že předmětné pozemky nebyly původním majetkem stěžovatelky, a to v důsledku toho, že v nesouladu s judikaturou Ústavního soudu zhodnotily význam jejich záboru, zamýšleného převzetí a výpovědi z hospodaření podle zákona o revisi první pozemkové reformy a význam nedokončení procesu podle zákona č. 128/1946 Sb. Při posuzování dovolání stěžovatelky proti těmto závěrům Nejvyšší soud nereagoval na předestřenou ústavněprávní argumentaci, ústavněprávními argumenty se nezabýval a dovolání odmítl pro nepřípustnost, aniž by nepřípustné bylo. Naopak při posuzování předchozího dovolání vedlejšího účastníka otázku hmotného práva položil aktivisticky zcela sám, bez odpovídajícího návrhu, ani implicitního, ze strany vedlejšího účastníka (dovolatele) a bez splnění podmínky odůvodnění její přípustnosti. Tuto otázku si Nejvyšší soud podle stěžovatelky položil natolik široce, že zahrnuje celou paletu právních otázek, jež jsou předpokladem naplnění majetkové křivdy (např. zda ke křivdě došlo v rozhodném období, zda došlo k politické nebo náboženské perzekuci nebo k odmítnutí ukončení procesu rozhodování o majetkových nárocích atd.) Nejvyšší soud tím dal účastníkům najevo, že se považuje za příslušného úplně a ze všech hledisek přezkoumat otázku spáchání majetkové křivdy.

15. K tomu, že v dané věci k majetkové křivdě došlo, stěžovatel nejdříve argumentuje v pasáži týkající se nedokončení restituce podle zákona č. 128/1946 Sb. Obecné soudy dospěly podle něj k nesprávnému právnímu závěru, že zahájení postupu podle zákona o revisi první pozemkové reformy lze vykládat jako zamítavé rozhodnutí ve věci restituce předmětných pozemků podle zákona č. 128/1946 Sb. a dekretu č. 5. Nevzaly v úvahu, že nedokončení postupu restituce majetku stěžovatelky ve smyslu zákona č. 128/1946 Sb. bylo skutečností vedoucí k majetkovým křivdám podle ustanovení § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a že oznámení a knihovní žádost Ministerstva zemědělství ze dne 27. ledna 1948 nebyly dostatečným projevem vůle státu k převzetí majetku. Rozsudek Nejvyššího soudu je založen na závěru, že ačkoliv běželo restituční řízení podle zákona č. 128/1946 Sb., stát akty Ministerstva zemědělství ze dne 27. ledna 1948 projevil vůli majetek znovu zabrat – a tedy restituci nedokončit. Později – v usnesení Nejvyššího soudu – doznala interpretace Nejvyššího soudu vývoje a tyto akty označil za právní titul nabytí pozemků státem do vlastnictví. Stěžovatelka nemůže souhlasit s tvrzením, že oznámení a knihovní žádost ze dne 27. ledna 1948 č. j. 10207/48-IX/R-3 a výnos Ministerstva zemědělství ze dne 26. ledna 1948 č. j. 6365/48-IX/R-l L 786/1-8 lze hodnotit jako projev vůle bránící provedení restituce předmětných pozemků ve smyslu zákona č. 128/1946 Sb.

16. Bylo prokázáno, že Fond národní obnovy vedl se stěžovatelkou řízení sp. zn. ZR Hrad 2, v němž s ní řešil majetkoprávní vypořádání podle ustanovení § 6 a 7 zákona

č. 128/1946 Sb. Osidlovací úřad i Fond národní obnovy pak 21. září 1949 potvrdily, že restituce majetku stěžovatelky nebyla ani k tomuto datu provedena. Z článku JUDr. Karla Pradáče „Restituce majetku v oblasti bývalých německých vojenských cvičišť“ vyplývá, že agendu týkající se nároku stěžovatelky na vrácení předmětných pozemků dle zákona č. 128/1946 Sb. převzaly 1. června 1947 na základě stejného zákona Fond národní obnovy a osidlovací úřady, které sjednávaly mimosoudní restituci majetku. První byl zřízen při osidlovacích úřadech dekretem prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, jako samostatná právnická osoba zastupovaná finanční prokuraturou. Osidlovací úřad v Praze měl (podle ustanovení § 1 statutu Osídlovacího úřadu v Praze, který tvoří přílohu vyhlášky ministra vnitra č. 72/1945 Sb., o statutu osidlovacího úřadu v Praze) povahu samostatného úřadu při Ministerstvu vnitra. Vedle toho stěžovatelka poukazovala na důkazy o průběhu restitučního řízení dle zákona č. 128/1946 Sb. vedeného u Okresního soudu v Jílovém, který byl pro rozhodnutí o nároku příslušný podle ustanovení § 10 odst. 1 zákona č. 128/1946 Sb. Žádné z těchto řízení však nevedlo Ministerstvo zemědělství dle zákona č. 128/1946 Sb.

17. Stěžovatelka se rovněž domnívá, že v závěru roku 1949 došlo k uzavření příslušné dohody mezi ní a Fondem národní obnovy ohledně restituce mj. předmětných pozemků. Ačkoli se dohoda nedochovala, svědčí o ní vedení řízení a k dispozici je i její koncept. Z rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 11. listopadu 2014 sp. zn. 28 Cdo 2514/2014, pak vyplývá, že pro prokázání existence obdobné listiny postačují nepřímé důkazy. Stěžovatelce nelze klást k tíži, že se tato historická listina nedochovala. Pokud však dohoda uzavřena nebyla, zůstal restituční nárok stěžovatelky neprojednán a řízení nebylo nikdy dokončeno. Protože podle srovnání s ostatními případy jiných osob ve stejném katastrálním území bylo lze důvodně očekávat uzavření mimosoudní dohody o restituci předmětných pozemků a v rozhodném období takového závěru dosaženo nebylo, je nutné tento výsledek přičítat skutečnostem vedoucím k majetkové křivdě. Nejvyšší soud ostatně sám v rozsudku ze dne 27. února 2014 sp. zn. 28 Cdo 3885/2013 konstatoval, že „za neuspokojení nároku z důvodu politické či jiné perzekuce lze mít nejen výsledek řízení, jímž je meritorní rozhodnutí soudu či správního orgánu obsahující odůvodnění, z něhož jasně vyplývá diskriminační povaha těchto rozhodnutí, ale i jiný způsob ukončení poválečného restitučního řízení motivovaný diskriminací nárokovatele“ (viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. září 2004 sp. zn. 28 Cdo 1600/2004, usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. ledna 2000 sp. zn. 23 Cdo 2001/98, PR 6/2000, s. 276). Ve vztahu k soudnímu řízení o restituci předmětných pozemků dle zákona č. 128/1946 Sb. pak lze odkázat na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 19. srpna 1999, sp. zn. 24 Cdo 1212/98: „Pokud byla podána žádost o restituci majetku podle zák. č. 128/1946 Sb., nelze však zjistit, zda a jak o této žádosti soud rozhodl, je třeba v případě, že nebudou zjištěny zákonné překážky, které bránily restituci majetku, vycházet z toho, že této žádosti bylo vyhověno. Účinky restituce pak nastaly *ex tunc*, tedy k okamžiku přechodu majetku na Německou říši.“ Jestliže nejsou dochovány přímé důkazy o tom, jak se soudní řízení u Okresního soudu v Jílovém vyvíjelo (zdá se, že v něm nedošlo k žádnému meritornímu rozhodnutí), ani ve vztahu k pravděpodobně uzavřené mimosoudní dohodě, pak je však na místě hledět na předmětné pozemky jako na navrácené stěžovatelce zpětně k roku 1944. Stěžovatelka přitom již od počátku zde vedeného řízení poukazovala na to, že se stala obětí náboženské a politické perzekuce. Nadto je notorietou, že veřejná činnost stěžovatelky byla fakticky ukončena komunistickým režimem provedením Akce K v noci ze 13. na 14. dubna 1950. Kláštery byly přepadeny Státní bezpečností, řeholníci sváženi do centralizačních klášterů, internováni, podrobeni nuceným pracím. Veřejná činnost stěžovatelky do roku 1989 byla zakázána, příslušnost řeholníků k ní trestána. Statutární orgán stěžovatelky – opat J. M. Dr. Bohuslav Stanislav Jarolímek - byl komunistickým režimem zatčen a ve vykonstruovaném procesu odsouzen ke 20 letům vězení. Krátce poté, 31. ledna 1951, zemřel

v pankrácké vězeňské nemocnici. Šlo o projev třídního boje komunistického režimu proti katolické církvi, neboť „komunistický režim a ti, kteří ho aktivně prosazovali, systematicky a trvale porušoval lidská práva, přičemž zvlášť závažným způsobem utlačoval některé politické, sociální a náboženské skupiny občanů“ – § 1 odst. 1 písm. b) zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

18. Vedle toho jsou naplněny podmínky ustanovení § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi také proto, že mezi skutečnosti vedoucí k majetkové křivdě náleží také „postup porušující obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, včetně odepření nebo neposkytnutí ochrany vlastnického práva nebo odmítnutí ukončení procesu rozhodování o majetkových nárocích před soudem nebo jiným orgánem veřejné moci“. Sama absence rozhodnutí o restitučním nároku stěžovatelky (odmítnutí ukončení procesu rozhodování), což je skutečnost nepochybně prokázaná, tedy tvoří majetkovou křivdu hodnou odčinění. Prolíná se s otázkou náboženské perzekuce, neboť nedokončení řízení zjevně souviselo s násilným přerušením veřejné činnosti stěžovatelky v důsledku provedení Akce K. I kdyby tomu tak nebylo, je hypotéza právní normy naplněna, neboť ve vztahu k tomuto dílčímu znaku majetkové křivdy se přítomnost prvku náboženské nebo politické perzekuce nevyžaduje (srov. spojka „anebo“ za slovy „politická nebo náboženská perzekuce“ v předmětném ustanovení)

19. Pro dokreslení situace stěžovatelka zdůraznila, že ostatní subjekty nacházející se v obdobné situaci nebyly obdobným opatřením ze strany státu vystaveny. Fyzické nebo právnické osoby v obci Hradištko bez problémů své vlastnické právo ve vztahu k majetku, který pozbyly během nacistické okupace, obnovily (např. obec Hradištko). Pouze stěžovatelce restituce umožněna nebyla, ačkoli i ona naplňovala všechna kritéria pro úspěšné provedení restituce a postupovala stejně jako ostatní, tedy řádně uplatnila svůj nárok a vedla mimosoudní jednání o restituci s Fondem národní obnovy.

20. K otázce zamýšleného převzetí a výpovědi z hospodaření stěžovatelka poukazuje na to, že Nejvyšší soud v rozsudku pochybil, když dospěl k ústavněprávně nesprávnému závěru, že zahájení postupu podle zákona o revisi první pozemkové reformy před počátkem rozhodného období vylučuje spáchání majetkové křivdy dle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi. Nevzal v úvahu, že je třeba vycházet z okamžiku převzetí nemovitostí.

21. Stěžovatelka připomíná znění ustanovení § 5 písm. a) zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi: Skutečnostmi, v jejichž důsledku došlo v rozhodném období k majetkovým křivdám, jsou odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, nebo podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. K odnětí předmětných pozemků bez náhrady postupem podle zákona o revisi první pozemkové reformy došlo a stalo se tak v rozhodném období. Předmětné pozemky byly zabrány státem podle zákona č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, a následně ze záboru propuštěny. Rozhodnutí o propuštění ze záboru bylo podle zákona o revisi první pozemkové reformy zrušeno výměrem Ministerstva zemědělství ze dne 26. ledna 1948, knihovní žádost týkající se poznámky zamýšleného převzetí pochází ze dne 27. ledna 1948, kdy byla stěžovatelce také dána výpověď z hospodaření s předmětnými pozemky k 1. březnu 1948. Ačkoli k těmto krokům došlo před počátkem rozhodného období dle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, jejich prostřednictvím nebylo uskutečněno ani převzetí ani vyvlastnění předmětných pozemků. To vyplývá také z ustanovení § 13 zákona č. 215/1919 Sb., podle něhož musí skutečnému převzetí nemovitostí předcházet udělení výpovědi a uběhnutí výpovědní doby.

22. Teprve přípisem ze dne 22. dubna 1948 Ministerstvo zemědělství rozhodlo, aby byly předmětné pozemky převzaty státem podle zákona o revisi první pozemkové reformy, a jako datum převzetí stanovilo termín 1. března 1948, k němuž bylo stěžovatelce vypovězeno hospodaření. K faktickému převzetí majetku stěžovatelky došlo zápisem ze dne 29. dubna

1948, a to do správy Státních lesů a statků. Nejvyšší soud přitom při svém posuzování věci vycházel ze závěru, že k nabytí předmětných pozemků státem došlo výnosem Ministerstva zemědělství ze dne 26. 1. 1948. Takový závěr je přitom v příkrém rozporu s judikaturou Ústavního soudu. Ten – mimo jiné také v případu totožné stěžovatelky a při přezkumu totožné listiny – konstatoval, že samotná poznámka revize dle zákona o revisi první pozemkové reformy k vyvlastnění majetku nevede (nález sp. zn. I. ÚS 663/06); obdobně také Nejvyšší soud v usnesení ze dne 24. dubna 2012 sp. zn. 28 Cdo 1639/2011 a usnesení ze dne 25. dubna 2012 sp. zn. 28 Cdo 777/2012. Vůli k převzetí určitého majetku musel stát projevit pravomocným rozhodnutím příslušného státního orgánu. Ke stejnému závěru dospěl Ústavní soud v odst. 200 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 29. 5. 2013: Účinky vyvlastnění ani při postupu podle zákona č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 329/1920 Sb., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový (zákon náhradový), ve znění pozdějších předpisů, ani později podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, ve znění pozdějších předpisů, totiž nenastávaly přímo ze zákona, ke dni jeho účinnosti, tedy jinak před rozhodným obdobím. K přechodu vlastnického práva pak dokonce nedocházelo samotným záborem ani na základě poznámky zamýšleného převzetí. Zůstal-li však dosavadní vlastník zabraného, ale státem dosud nepřevzatého majetku nadále jeho vlastníkem, byť i v určitých směrech omezeným, pak nelze říci, že pouhým zabráním podle zákona č. 215/1919 Sb. nabyl stát vlastnického titulu k zabranému majetku, když vlastnictví k němu ani právně na stát v této fázi provádění záborového zákona převedeno ještě nebylo, neboť jak právním, tak i faktickým vlastníkem zůstal dosavadní majitel (rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 3438/35 ze dne 15. 11. 1938, Boh. F 9307/1938). „Na návrh státního pozemkového úřadu uvedou knihovní soudy v patrnost zabraný majetek poznámkou, že majetek je zabrán podle zákona č. 215/1919 Sb. Poznámka ta nezakládá sama o sobě žádný nový právní stav, nýbrž je jen evidenčním opatřením za tím účelem, aby byl i zevně dokumentován zábor, nastavší již po zákonu samém (Boh. adm. 1127/1922)“ – Mácha, E., Hoetzel, J., Laštovka, K., Weyr, F. Slovník veřejného práva československého. Brno: Polygrafia, 1938, s. 338. Obdobně ve vztahu k „poznámce revise“ dle vládního nařízení č. 194/1947 Sb., o soupisu pozemkového majetku pro revisi první pozemkové reformy a o jejím vyznačení ve veřejných knihách. Konečně je třeba připomenout znění § 32 odst. 3 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, podle něhož „za okamžik přechodu na stát nebo jinou právnickou osobu postupem podle zákona č. 142/1947 Sb. se považuje den faktického převzetí nemovitostí státem nebo jinou právnickou osobou“. Tedy Nejvyšší soud i Ústavní soud se dlouhodobě a konstantně shodují na tom, že samotné zahájení postupu podle zákona o revisi první pozemkové reformy nevedlo k vyvlastnění nebo jinému druhu odnětí vlastnického práva. Z toho vyplývá, že časové zařazení zahájení řízení dle zákona o revisi první pozemkové reformy před počátek rozhodného období nevylučuje odčinění majetkových křivd ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi.

23. K provedení revize pozemkové reformy v rozhodném období stěžovatelka uvedla, že v projednávané věci bylo prokázáno, že k rozhodujícím krokům realizace revize pozemkové reformy na předmětné pozemky (faktickému převzetí a nabytí státem) došlo v rozhodném období podle § 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi. Shora uvedená argumentace sama o sobě postačuje k odůvodnění závěru, že protiústavním projevem libovůle je právní závěr Nejvyššího soudu o nabytí pozemků státem k 26. lednu 1948, stejně jako závěr, že akty Ministerstva zemědělství z 26. a 27. ledna 1948 představují svého druhu zamítnutí restituce podle zákona č. 128/1946 Sb.

24. Nad rámec jádra své argumentace považuje stěžovatelka za vhodné poukázat na judikaturu Ústavního soudu (nález sp. zn. II. ÚS 1920/20 ze dne 25. 1. 2021, nález sp. zn. I. ÚS 1975/20 ze dne 23. 3. 2021, nález sp. zn. III. ÚS 361/21 ze dne 30. 11. 2021, nález sp. zn.

I. ÚS 3918/19 ze dne 21. 12. 2021) akcentující účinné provedení revize ve smyslu zákona o revisi první pozemkové reformy, které, je-li prokázáno, je třeba upřednostnit jako restituční titul dle ustanovení § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi. Dokončený postup revize nelze lehkovážně pominout jako omyl orgánů veřejné moci, obzvláště došlo-li v tomto řízení k faktickému odnětí předmětných pozemků stěžovatelce. Stěžovatelka si je vědoma toho, že tento právní názor Ústavní soud formuluje v kontextu střetu účinně provedeného odnětí podle revize pozemkové reformy a neúčinného provedení konfiskací podle tzv. Benešových dekretů, což jej činí v očích některých disentujících soudců problematickým. Samotné argumentační jádro – zdůraznění, že z hlediska postupu podle zákona o revisi první pozemkové reformy je rozhodné účinné převzetí pozemků státem – je ovšem neproblematické, nekontroverzní, a tím spíše může být v projednávaném případě zdůrazněno, neboť v něm o aplikaci dekretů prezidenta republiky nejde.

25. Zde vedené řízení se v některých rysech podobá věci projednávané Ústavním soudem pod sp. zn. 1. ÚS 3918/19, kdy byl v obdobném řízení o vydání zemědělských nemovitostí podle ustanovení § 9 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi projednáván restituční nárok oprávněné osoby k pozemkům, které nebyly do počátku rozhodného období vráceny postupem podle zákona č. 128/1946 Sb. (žádost o restituci dle zákona č. 128/1946 Sb. byla nakonec roku 1951 prokazatelně zamítnuta), dotýkala se jich formálně vyhlášená konfiskace podle tzv. Benešových dekretů a bylo zdokumentováno provedení řízení dle zákona o revisi první pozemkové reformy. Ústavní soud za takových okolností upřednostnil vydání pozemků postupem podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi s důrazem na toliko formální konfiskaci a opravdu provedenou revizi pozemkové reformy. Nedokončení restitučního procesu podle zákona č. 128/1946 Sb. nepovažoval za překážku. Tím spíše by v případě stěžovatelky – kdy za a) předmětných pozemku ani stěžovatelky se žádná konfiskace netýká, za b) postup podle zákona č. 128/1946 Sb. nebyl ukončen pro stěžovatelku negativně a za c) byl dostatečně prokázán postup podle zákona o revisi první pozemkové reformy – neměl být přijat méně příznivý závěr než ve věci sp. zn. I. ÚS 3918/19.

26. Stěžovatelka shrnula, že Nejvyšší soud a jeho právním názorem vázaný Vrchní soud v Praze navodily hrubě nespravedlivý výsledek a vytvořily novou křivdu, když odmítly zmírnit majetkovou křivdu, která byla zjevně spáchána v rozhodném období. Odůvodnění jejich rozsudků vnímá jako sofistikované zdůvodnění zjevné nespravedlnosti.

27. Z pohledu stěžovatelky je v konečném důsledku nerozhodné, zda majetková křivda, která na ni byla spáchána, spočívala v nedokončení procesu podle zákona č. 128/1946 Sb., anebo v odnětí podle zákona o revisi první pozemkové reformy, případně v synergickém působení obou příčin. Tato okolnost nebyla ostatně podstatná ani pro komunistický totalitní režim, který chtěl pouze docílit odnětí majetku stěžovatelky a činil tak jak zneužitím legálních institutů, tak faktickou násilnou cestou Akce K.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení

28. Ústavní soud si pro posouzení celého případu vyžádal příslušný spisový materiál a vyjádření účastníků řízení, jakož i vedlejšího účastníka řízení. Nejvyšší soud uvedl, že v zájmu stručnosti v podrobnostech odkazuje na odůvodnění svého ústavní stížností napadeného usnesení, případně též stěžovatelkou označeného rozsudku dovolacího soudu; jejich obsahem jsou i četné odkazy na relevantní judikaturu nejenom Nejvyššího soudu, ale i Ústavního soudu, s níž je právní posouzení projednávané věci evidentně konformní a od níž není důvodu se odchýlit. Nejvyšší soud tudíž nesdílí přesvědčení stěžovatelky, že stížností napadenými rozhodnutími obecných soudů (zejména pak výše rozebíranými rozhodnutími dovolacího soudu) došlo k zásahu do jejích ústavně zaručených práv. Nejvyšší soud proto navrhl, aby ústavní stížnost Ústavní soud odmítl.

29. Vrchní soud v Praze ve svém vyjádření zejména uvedl, že projednávaná věc postrádá jakýkoli zvláštní ústavní rozměr, a to i ve vztahu k ústavnímu právu na ochranu majetku ve smyslu čl. 11 Listiny či podle čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Jedná se pouze o výklad a aplikaci norem podústavního (jednoduchého) práva. Podstatou ústavní stížnosti je pouze polemika, resp. nesouhlas stěžovatelky se správností právního názoru obecných soudů a jimi provedeného výkladu norem podústavního práva, na němž obecné soudy svá rozhodnutí založily. Soud proto navrhl, aby ústavní stížnost byla odmítnuta.

30. Vedlejší účastník řízení Lesy ČR, s. p., zejména uvedl, že ústavní stížnost je zjevně neopodstatněná, popřípadě nedůvodná. Žádná z ústavně zaručených práv stěžovatelky ze strany Nejvyššího soudu, respektive Vrchního soudu prý porušena nebyla. Stěžovatelka v Ústavní stížnosti pouze polemizuje se závěry obou soudů, aniž by tuto polemiku doplnila relevantní a věcnou ústavněprávní argumentací. Z odůvodnění Ústavní stížnosti je dále zřejmé, že stěžovatelka nesouhlasí se skutkovými závěry soudů, že pozemky nebyly původním majetkem stěžovatelky jakožto církevní restituentky v rozhodném období. To je podstata celé věci i ústavní stížnosti a je patrné, že stěžovatelka tento závěr napadá. Tvrzení stěžovatelky, že soudy údajně špatně celou situaci zhodnotily, je ale pouhou polemikou v rovině podústavního práva, která nedosahuje ústavněprávních rozměrů. Ústavní stížnost podle vedlejšího účastníka řízení neobsahuje dostatečnou ústavněprávní argumentaci. Stěžovatelka se pouze neztotožňuje s rozhodnutími nižších soudů a chce, aby Ústavní soud tato rozhodnutí znovu věcně posoudil.

31. Krajský soud v Praze a Státní pozemkový úřad se k ústavní stížnosti nevyjádřily.

IV. Ústavněprávní posouzení věci

32. Úvodem nutno konstatovat, že napadení rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 25. srpna 2021 č. j. 28 Cdo 1759/2021-663 je nepřípustným návrhem, neboť tímto rozsudkem byly rozsudky soudu prvního stupně a odvolacího soudu zrušeny a věc byla vrácena soudu prvního stupně k dalšímu řízení, jak ostatně uvádí sama stěžovatelka. Ta poté již procesně správně napadla následná rozhodnutí ve věci, tedy usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. září 2022 č. j. 28 Cdo 1997/2022-839 a rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 10. února 2022 č. j. 4 Co 152/2019-811. Ústavní stížnost, směřující vůči těmto rozhodnutím je důvodná.

33. Ve zkoumaném případě bylo nepochybně zjištěno, že pozemky stěžovatelky byly vyvlastněny v době nacistické okupace usnesením Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu ze dne 26. ledna 1944. Zemský národní výbor v Praze vyzval již dne 8. června 1945 stěžovatelku k opětovnému převzetí pozemků do vlastnictví a správy, přičemž současně požádal místně příslušné národní výbory, aby stěžovatelce v provedení tohoto příkazu nebránily a všemožně ji podporovaly. K převzetí pozemků (součásti velkostatku Hradištko-Štěchovice) ze strany stěžovatelky skutečně došlo a v letech 1945–1948 s nimi stěžovatelka hospodařila a uváděla je v rámci přiznání k dávce z majetku. Teprve těsně před začátkem rozhodného období podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, dne 27. ledna 1948, Ministerstvo zemědělství sdělilo stěžovatelce záměr pozemky převzít s tím, že jde o pozemky podléhající revizi podle zákona o revisi první pozemkové reformy. Stát však pozemky podle tohoto zákona převzal až dne 29. dubna 1948, tedy v době rozhodného období podle § 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi.

34. Předmětné pozemky tedy byly stěžovatelce po skončení druhé světové války fakticky navráceny, ujala se jejich držby a začala s nimi hospodařit. Řádně uplatnila nárok podle dekretu prezidenta republiky č. 5 a zákona č. 128/1946 Sb. na jejich naturální restituci. Stát pak během roku 1948 provedl celé řízení podle zákona o revisi první pozemkové reformy, v němž stěžovatelku označoval za vlastníka předmětných pozemků a jehož výsledkem bylo jejich vyvlastnění a faktické odnětí.

35. Soud prvního stupně i soud odvolací dospěly v původním řízení shodně k závěru, že pozemky jsou původním majetkem registrovaných církví ve smyslu § 2 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, protože stěžovatelka je po skončení války převzala podle § 24 dekretu č. 5, nakládala s nimi jako vlastník a aktivně činila kroky k obnovení vlastnického práva postupem podle zákona č. 128/1946 Sb. Majetková křivda ve smyslu § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi pak spočívala v nedokončení restituce podle tohoto zákona. Žádost o restituci byla stěžovatelkou uplatněna řádně a včas a nelze jí přičítat k tíži, že řízení o restituci nebylo uzavřeno, a protože nebyly zjištěny zákonné překážky bránící restituci majetku, je třeba vycházet z toho, že žádosti mělo být vyhověno a účinky restituce by pak nastaly *ex tunc*, tedy k okamžiku přechodu majetku na Německou říši. Jinak došlo k diskriminaci a majetkové křivdě stěžovatelky, napravitelné dnes podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi.

36. Po zrušení těchto rozhodnutí Nejvyšším soudem však bylo dále vycházeno z názoru dovolacího soudu, že nedošlo k obnově vlastnického práva podle zákona č. 128/1946 Sb. ani k majetkové křivdě ve smyslu § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, neboť stát ještě před zahájením rozhodného období projevil vůli pozemky stěžovatelce odejmout postupem podle zákona o revisi první pozemkové reformy. V napadeném usnesení Nejvyššího soudu je to popsáno tak, že k nabytí předmětných pozemků státem došlo výnosem Ministerstva zemědělství ze dne 26. 1. 1948 dle zákona č. 142/1947 Sb., tedy před počátkem rozhodného období, vymezeného restitučním zákonem od 25. 2. 19498 do 1. 1. 1990.

37. Ústavní soud již mnohokrát vyslovil, že při aplikaci restitučních zákonů není možno postupovat příliš restriktivně a formalisticky, ale naopak velmi citlivě vždy s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Nelze přitom abstrahovat ani od notoricky známého, tzv. třídního přístupu státních orgánů v období totalitního režimu. Ke splnění účelu restitucí je rovněž nutné, aby obecné soudy interpretovaly restituční zákony ve vztahu k oprávněným osobám co nejvstřícněji, jelikož demokratický právní stát nesmí vytvářet další křivdy, a to ani za pomoci zdánlivě adekvátního výkladu zákona, který je však příliš sofistikovaný a vede k závěrům, které restituenti právem považují za nespravedlivé. Soud přitom není vázán doslovným zněním zákonného ustanovení bezvýhradně, ale smí a musí se od něj odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, nebo některý z principů, jenž má základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku.

38. Podle § 5 písm. a) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi, skutečnostmi, v jejichž důsledku došlo v rozhodném období k majetkovým křivdám, jsou odnětí věci bez náhrady postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revisi první pozemkové reformy, nebo podle zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. Ústavní soud v daném případě nezastává názor, že pouhé zahájení postupu podle zákona o revizi první pozemkové reformy (těsně před počátkem rozhodného období podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi) vylučuje spáchání majetkové křivdy. Soudy při svém posuzování věci vycházely v zásadě ze závěru, že k nabytí předmětných pozemků státem došlo již výnosem Ministerstva zemědělství ze dne 26. 1. 1948.

39. Ve věci však vyšlo najevo, že teprve přípisem ze dne 22. dubna 1948 Ministerstvo zemědělství rozhodlo, aby byly předmětné pozemky převzaty státem podle zákona o revisi první pozemkové reformy, a jako datum převzetí stanovilo termín 1. března 1948, k němuž bylo stěžovatelce vypovězeno hospodaření. K faktickému převzetí majetku stěžovatelky pak došlo zápisem ze dne 29. dubna 1948, a to do správy Státních lesů a statků.

40. Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 663/06, vydaného v rámci sporu, jehož účastníkem byla taktéž stěžovatelka a Ústavní soud v něm interpretoval právní dopady totožného aktu Ministerstva zemědělství - konstatoval, že samotná poznámka revize dle zákona o revisi první pozemkové reformy k vyvlastnění majetku nevede. Podobně uvedl

Ústavní soud také v nálezu sp. zn. I. ÚS 562/09 ze dne 31. 8. 2011 že existence pouhé poznámky zamýšleného výkupu předmětných nemovitostí v evidenci nemovitostí, mající toliko informativní charakter, přechod vlastnického práva sama o sobě nemohla, a to ani za dřívějšího režimu, způsobit.

41. Podle názoru Ústavního soudu k odnětí předmětných pozemků bez náhrady postupem podle zákona o revisi první pozemkové reformy došlo, ale stalo se tak až v rozhodném období pro restituce, neboť v řízení bylo prokázáno, že k rozhodujícím krokům realizace revize pozemkové reformy na předmětné pozemky (faktickému převzetí a nabytí státem) došlo v období, stanoveném v § 1 zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi. Nedokončení procesu restituce (absence rozhodnutí o restitučním nároku stěžovatelky) pak zakládá majetkovou křivdu, napravitelnou v režimu zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi. Stěžovatelka přitom v této souvislosti již od počátku poukazovala na to, že se stala obětí náboženské a politické perzekuce, neboť nedokončení řízení zjevně souviselo s násilným přerušením činnosti stěžovatelky v důsledku nechvalně známé tzv. Akce K v noci ze 13. na 14. dubna 1950. Původní závěry ve věci rozhodujícího soudu prvního stupně a soudu odvolacího tedy byly v daném případě v podstatě správné.

42. Ústavní soud rovněž souhlasí s názorem stěžovatelky, že Ministerstvo zemědělství nebylo věcně příslušné k tomu, aby zasahovalo do řízení vedených podle zákona č. 128/1946 Sb. a na místo příslušných orgánů veřejné moci projevovalo vůli majetek stěžovatelky restituovat či nikoli. Akty Ministerstva zemědělství z 26. a 27. ledna 1948 jsou sice relevantní pro postup podle zákona o revisi první pozemkové reformy, nemohou mít však žádnou relevancí ani vliv na postup podle zákona č. 128/1946 Sb., neboť orgány veřejné moci mohly i tehdy vykonávat svoji pravomoc a působnost pouze na základě konkrétního, pro ně určeného zákona. Pro účely řízení, vedených na základě zákona č. 128/1946 Sb. k nim nelze přihlížet.

43. Z hlediska stěžovatelky, jak sama uvedla, je podstatné toliko to, že majetek neplatně uchvácený nacisty jí byl vrácen zpátky a protiprávně odňat jí byl znovu až po 25. únoru 1948, nezávisle na tom, že přípravné kroky k odnětí se odehrály ještě v období, těsně předcházejícím období rozhodnému podle příslušného restitučního zákona; pokud by v tomto období byly také dokončeny, byla by jí ostatně vyplacena náhrada. Jedině takový může být ústavně konformní výklad zákona v dané věci, vycházející ze všech okolností, které vyšly v řízení najevo, byly prokázány a jsou v souladu s účelem a smyslem zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi.

44. Ústavní soud tedy dospěl k závěru, že obecné soudy rozhodující ve věci porušily právo stěžovatelky na soudní ochranu a na řádný proces, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

45. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti z podstatné části vyhověno v souladu s § 82 odst. 3 písm. a), a zčásti byla odmítnuta jako návrh nepřípustný podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

Č. 225
Bezplatná obhajoba a důraz na aktuální majetkové poměry obviněného
(sp. zn. I. ÚS 2653/24 ze dne 3. prosince 2024)

I. Při rozhodování o nároku na bezplatnou obhajobu musí soud vycházet primárně z aktuální majetkové situace a výdělkových možností obviněného. Pokud nárok na bezplatnou obhajobu nepřizná pouze na základě možnosti dosáhnout příjmů v blíže neurčené budoucnosti a odhlédne od aktuální situace, postupuje v rozporu s čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Důvodem pro nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu nemůže být rozhodnutí žadatele spadající do samotného jádra ústavně chráněného soukromého a rodinného života (zde rozhodnutí žadatelky mít dítě).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Wintra, soudce Jaromíra Jirsy a soudce zpravodaje Tomáše Langáška o ústavní stížnosti stěžovatelky D. B., zastoupené Mgr. Josefem Benešem, advokátem, sídlem Na Bělidle 848/2, Chomutov, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. června 2024 č. j. 4 To 233/2024-13 a usnesení Okresního soudu v Lounech ze dne 14. května 2024 č. j. 0 Nt 1051/2024-2, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem a Okresního soudu v Lounech jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. června 2024 č. j. 4 To 233/2024-13 bylo porušeno stěžovatelčino právo na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 17. června 2024 č. j. 4 To 233/2024-13 se ruší.

III. Ve zbývajícím rozsahu se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Proti stěžovatelce je vedeno trestní řízení pro přečiny úvěrového podvodu, poškození cizích práv a podvodu. Stěžovatelka požádala o bezplatnou obhajobu.

2. Okresní soud v Lounech stěžovatelce bezplatnou obhajobu napadeným usnesením nepřiznal. Poukázal na to, že jí nic nebrání opatřit si finanční prostředky zejména prací či jinou výdělečnou činností, neboť nemá žádné zdravotní omezení a její dcera chodí do školky. U osob práce schopných není aktuální nedostatek finančních prostředků důvodem pro přiznání bezplatné obhajoby. Stěžovatelka nesplácí žádnou půjčku, není v exekuci ani v insolvenci, kromě nákladů na živobytí nemá žádné mimořádné náklady.

3. Stěžovatelka podala proti tomuto usnesení stížnost, v níž nově poukázala na to, že je v úpadku a bylo jí povoleno oddlužení a rovněž že je v rizikovém těhotenství, což jí objektivně brání najít si zaměstnání.

4. Krajský soud v Ústí nad Labem napadeným usnesením stížnost zamítl. Poukázal na to, že stěžovatelka je v produktivním věku, nemá závažný zdravotní hendikep a není zcela bez příjmů a prostředků. Stěžovatelka má vůli najít si zaměstnání, v čemž jí aktuálně brání rizikové těhotenství. To je však pouze dočasná životní situace, pro kterou se stěžovatelka sama rozhodla v době, kdy čelí trestnímu stíhání. Ve vztahu k insolvenci stěžovatelky krajský soud vyjádřil podiv nad tím, že dříve policejnímu orgánu při výslechu tvrdila, že nemá exekuce ani půjčky. I tato okolnost je každopádně jen přechodná a záleží na stěžovatelce, jak se s ní vypořádá. Krajský soud rovněž poukázal na to, že si stěžovatelka i přes tvrzenou nemajetnost pronajala rodinný dům, což je bezesporu spojeno s vyššími náklady než nájem bytu.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka namítá porušení svého práva na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, dále jen „Listina“) a práva na bezplatnou obhajobu (čl. 40 odst. 3 Listiny). Soudy svá rozhodnutí odůvodnily formalisticky a v rozporu s judikaturou Ústavního soudu. Zejména krajský soud zcela ignoroval důkazy o nedostatku prostředků na straně stěžovatelky a nemožnosti si je opatřit a bagatelizoval stěžovatelčino rizikové těhotenství i probíhající insolvenční řízení. Ani po narození dítěte stěžovatelka pravděpodobně nebude schopna nastoupit do práce z důvodu péče o dítě. V nynější situaci stěžovatelka nemůže pracovat bez ohrožení svého zdraví i zdraví svého nenarozeného dítěte. Ani insolvenci nelze označit za okolnost přechodné povahy, jde o roky trvající proces, v jehož rámci je dlužník výrazně omezen v dispozici se svým majetkem. Krajský soud se zaměřil pouze na možnost budoucích příjmů stěžovatelky, takový postup však aktuální judikatura Ústavního soudu odmítá.

6. Účastníci řízení se k ústavní stížnosti nevyjádřili.

III. Posouzení věci Ústavním soudem

7. Ústavně zaručené právo na obhajobu [čl. 40 odst. 3 Listiny; viz též čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, dále jen „Úmluva“] je vedle presumpce neviny základní podmínkou spravedlivého trestního procesu (nález ze dne 25. září 1996 sp. zn. III. ÚS 83/96, N 87/6 SbNU 123, vyhlášený pod č. 293/1996 Sb.). Jeho součástí je i právo obviněného, který si pro svou nemajetnost nemůže zcela nebo zčásti sám hradit náklady obhajoby, na obhajobu bezplatnou či za sníženou odměnu, a tomu korespondující povinnost soudu rozhodnout o tom, že náklady obhajoby ponese zcela nebo zčásti stát (nález ze dne 7. dubna 2010 sp. zn. I. ÚS 22/10, N 77/57 SbNU 43, body 16 a 20). Právo na obhajobu je subjektivním právem, má však přímý vliv též na naplnění objektivní hodnoty spočívající ve zjištění a spravedlivém potrestání pachatele trestného činu (nález ze dne 13. září 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16, N 174/82 SbNU 693, bod 13).

8. Ústavní soud k otázce nároku na bezplatnou obhajobu přistupuje velmi zdrženlivě, neboť její posouzení do značné míry závisí na uvážení trestních soudů (nález ze dne 1. února 2022 sp. zn. III. ÚS 3501/20, N 12/110 SbNU 115, bod 15). Úkolem Ústavního soudu není jejich činnost v tomto směru nahrazovat. Důvod k zásahu Ústavního soudu nastane teprve v situaci, kdy jsou závěry trestních soudů v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, zatíženy zjevným logickým rozporem, případně svévolné (nejsou opřeny o konkrétní skutková zjištění či srozumitelná kritéria). Samo o sobě nestačí, že by Ústavní soud hodnotil relevantní skutečnosti odlišně (nález ze dne 10. června 2024 sp. zn. II. ÚS 483/23, bod 12, či usnesení ze dne 20. listopadu 2018 sp. zn. III. ÚS 3495/18, bod 9).

9. V tomto případě trestní soudy postavily svá rozhodnutí na tzv. majetkové potencialitě stěžovatelky. Toto kritérium sice starší judikatura Ústavního soudu, obsažená ovšem jen v usneseních, bez dalšího akceptovala, v poslední době je však v některých případech upozadila (citovaný nález II. ÚS 483/23, bod 16; též nálezy ze dne 16. února 2021 sp. zn. III. ÚS 3582/20, N 35/104 SbNU 379, bod 19, a ze dne 31. ledna 2023 sp. zn. IV. ÚS 2198/22, body 11 a 15). V nálezu ze dne 23. dubna 2019 sp. zn. I. ÚS 3966/17, N 69/93 SbNU 341, označil Ústavní soud za neústavní to, že soudy tehdejšímu stěžovateli nepřiznaly bezplatnou obhajobu s odkazem na pouhou hypotetickou možnost, že stěžovatel bude mít v dlouhodobém horizontu schopnost dostát svým závazkům a uhradit náklady obhajoby. Podmínka vztahující se ke vzdálenější budoucnosti, která může, ale také nemusí nastat, nemá oporu v zákoně. Při rozhodování o tom, zda má obviněný dostatek prostředků, aby si hradil náklady obhajoby, jsou soudy povinny vycházet ze skutkového stavu v době rozhodování (nález ze dne 8. října 2019 sp. zn. IV. ÚS 2590/19, N 173/96 SbNU 206, bod 11). Založí-li tedy soudy závěr o nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu na hypotetických příjmech, které by obviněný někdy v blíže neurčené budoucnosti mohl získat, poruší tím jeho právo na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 40 odst. 3 Listiny. Takovýto postup zasahuje do samotné podstaty práva na bezplatnou pomoc obhájce, protože obviněný potřebuje efektivní obhajobu právě v době probíhajícího trestního řízení, nikoli někdy v budoucnu. Stát navíc nemůže realizaci práva nemajetného obviněného na pomoc obhájce přenášet na tohoto obhájce (nález ze dne 1. září 2020 sp. zn. II. ÚS 1411/20, N 174/102 SbNU 30, bod 49).

10. Je však třeba zdůraznit, že Ústavní soud hodnocení majetkové potenciality obviněného do budoucna zcela neodmítl, o čemž svědčí již citovaný nález sp. zn. III. ÚS 3501/20 (zejména body 19 a 20). V něm Ústavní soud zdůraznil, že majetkovou potencialitu je třeba hodnotit na základě konkrétních a aktuálních skutkových zjištění. Finanční perspektivu lze dovozovat z takových okolností, jako jsou zdravotní stav, vzdělání, schopnosti a dosavadní příjmy obviněného (obdobně například usnesení ze dne 24. července 2024 sp. zn. I. ÚS 1356/24). Není ovšem možné vycházet z pouhých spekulací a hypotéz, které by nebyly založeny na učiněných zjištěních. Nelze také možnost získání dostatečného množství finančních prostředků vztahovat až k velmi vzdálené budoucnosti. Majetkovou potencialitu je tak třeba hodnotit komplexně. Ze schopnosti obviněného obstarat si do budoucna finanční prostředky prací nelze mechanicky vyvodit závěr o nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu. Nelze pominout, že reálná možnost zajistiti si prostředky na úhradu obhajoby může být oslabována různými skutečnostmi, jako například probíhajícím exekučním či insolvenčním řízení.

11. Při rozhodování o nároku na bezplatnou obhajobu tedy soudy musí vycházet primárně z aktuální majetkové situace a výdělkových možností obviněného. Budoucí vývoj mohou zohlednit také, avšak nikoli v rovině ničím nepodložených hypotéz či spekulací.

12. Napadená rozhodnutí nejsou založena na zcela shodných důvodech, a proto je Ústavní soud posoudí samostatně.

13. Okresní soud vyšel z informací, které stěžovatelka poskytla orgánům činným v trestním řízení a které mu předal státní zástupce, jehož prostřednictvím žádala o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu. Z nich dovodil, že stěžovatelce nic nebrání opatřit si finanční prostředky, neboť nemá zdravotní omezení a její dcera je umístěna ve školce. Stěžovatelka zároveň nemá žádné exekuce, nesplácí půjčky a není v insolvenci, kromě nákladů na živobytí nemá jiné mimořádné náklady. To, že stěžovatelka značnou částku vynakládá na nájem rodinného domu, kompenzují příspěvky na bydlení, na dítě a na živobytí.

14. Rozhodnutí okresního soudu, opřené o jemu tehdy známé skutečnosti, z ústavního hlediska obstojí. Ústavní soud znovu odkazuje na poměrně širokou míru uvážení, kterou v této rovině trestní soudy mají a z jejíchž mezí okresní soud nevybočil. Jak vyplývá z výše shrnutého vývoje judikatury, ačkoli Ústavní soud ve svých nálezech začal akcentovat

posouzení aktuálních majetkových poměrů, zvažování majetkové potenciality obviněného zcela nevyloučil. Okresní soud v tomto směru zohlednil, že stěžovatelce ve výdělečné činnosti nebrání žádné objektivní překážky, přičemž tuto úvahu vztáhl k aktuální situaci, a nikoli k nějaké vzdálenější budoucnosti. Ostatně i stěžovatelka, byť formálně napadla i usnesení okresního soudu, v ústavní stížnosti fakticky zpochybňovala pouze závěry krajského soudu. V části, v níž směřuje proti usnesení okresního soudu, je tudíž ústavní stížnost zjevně neopodstatněná.

15. Naproti tomu závěry krajského soudu nelze považovat za ústavně souladné. Ústavní soud připomíná, že stěžovatelka ve stížnosti proti usnesení okresního soudu poukazovala nově na své rizikové těhotenství, které jí objektivně brání najít a udržet si zaměstnání, a na to, že ji tíživá majetková situace vedla k podání insolvenčního návrhu a insolvenční soud rozhodl o zjištění úpadku a o povolení jeho řešení oddlužením.

16. Krajský soud i tyto okolnosti vyhodnotil jako přechodné, jež stěžovatelce nebrání v budoucím dosahování příjmů. Takové odůvodnění nepřiznání nároku na bezplatnou obhajobu však porušuje stěžovatelčino právo zaručené v čl. 40 odst. 3 Listiny. Opírá se totiž o možnost stěžovatelky dosáhnout příjmů v blíže neurčené budoucnosti a naopak zcela odhlíží od její aktuální situace, která jí skutečně objektivně znemožňuje významnějších příjmů dosáhnout.

17. Ústavní soud se v žádném případě nemůže ztotožnit ani s argumentem krajského soudu, že rizikové těhotenství stěžovatelky je pouze dočasnou životní situací, „pro kterou se sama rozhodla v době, kdy čelí trestnímu stíhání za rozhodně nikoli bagatelní majetkovou trestnou činnost“. Rozhodnutí počít a donosit dítě spadá do samotného jádra ústavně chráněného práva na ochranu a na respektování soukromého a rodinného života (čl. 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod) a nemůže být důvodem pro odepření práva na (bezplatnou) obhajobu; spekulovat (či něco naznačovat) o příčinách těhotenství nebo o důvodech a motivacích budoucích rodičů je v tomto kontextu zcela nemístné. Ústavní soud navíc již opakovaně (byť v poněkud jiné situaci) zdůraznil, že při rozhodování o nároku na bezplatnou obhajobu nelze obviněnému přičítat k tíži, že si měl svoji nepříznivou finanční situaci přivodit vlastním jednáním. Takový postup by určitou skupinu obviněných *de facto* vyloučil z přístupu k bezplatné obhajobě (nálezy sp. zn. I. ÚS 3966/17, bod 9, a sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 22). Tato složka práva na právní pomoc však přísluší každému bez rozdílu, tedy i nemajetným (nález ze dne 13. září 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16, N 174/82 SbNU 693, bod 21, či již citovaný nález sp. zn. II. ÚS 1411/20, bod 47).

18. Krajský soud má samozřejmě pravdu, že rizikové těhotenství brání stěžovatelce v získání finančních prostředků na úhradu odměny obhájce pouze dočasně. Pomíjí však, že stěžovatelka potřebuje obhájce právě v tuto chvíli v rámci probíhajícího trestního řízení, jakož i to, že její možnost výdělku nebude omezena pouze na dobu těhotenství, ale i v době následné péče o narozené dítě.

19. Zjištění úpadku a povolení oddlužení stěžovatelky pak sice samo o sobě nemusí odůvodnit přiznání nároku na bezplatnou obhajobu (nález sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 20), na druhou stranu je však nelze bagatelizovat. Naopak, je třeba se vypořádat s podmínkami pro vydání takového rozhodnutí insolvenčního soudu a jeho důsledky, a to včetně případných omezení dispozičních práv dlužníka (citovaný nález sp. zn. I. ÚS 3966/17, bod 9).

20. K podivu, který krajský soud vyjádřil nad tím, že stěžovatelka dříve policejnímu orgánu tvrdila, že nemá žádné exekuce ani půjčky, a ve stížnosti nově poukázala na insolvenční řízení, které je s ní vedeno, lze jen stručně upozornit na to, že stížnost lze opřít o nové skutečnosti nebo důkazy (§ 145 odst. 2 trestního řádu). Tyto skutečnosti mohou být stěžovateli známy již dříve, a přesto je může uplatnit až ve stížnosti (GŘIVNA, T. § 145 in ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád. Komentář. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2013, citováno dle Beck-online). To, že stěžovatelka zmínila insolvenční návrh a rozhodnutí soudu o zjištění

úpadku až ve stížnosti, jí tedy samo o sobě nelze klást k tíži. Tato skutečnost by mohla mít vliv toliko na hodnocení věrohodnosti jejích tvrzení či vyvolat pochybnosti o jejich pravdivosti, tím směrem se však úvahy krajského soudu zřejmě neubíraly.

21. Ústavní soud rovněž považuje za nutné poukázat na to, že krajský soud za situace, kdy neshledal důvod pro přiznání nároku na bezplatnou obhajobu, vůbec nezvažoval přiznání alespoň nároku na obhajobu za sníženou cenu (viz přiměřeně nález sp. zn. III. ÚS 3501/20, bod 20).

IV. Závěr

22. Z uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že krajský soud porušil stěžovatelčino právo na bezplatnou pomoc obhájce zaručené v čl. 40 odst. 3 Listiny.

23. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu] a zrušil napadené usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem [§ 83 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Rozhodl tak mimo ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

24. V části, v níž směřovala proti usnesení Okresního soudu v Lounech, Ústavní soud odmítl ústavní stížnost pro zjevnou neopodstatněnost [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Č. 226
Pozměňovací návrh jako neústavní legislativní přílepek (lex Babiš II)
(sp. zn. Pl. ÚS 41/23 ze dne 4. prosince 2024; 427/2024 Sb.)

I. Ústavní soud se při posuzování legislativních přílepků řídí následujícími hledisky: Přílepek je takový pozměňovací návrh, který (1) nemá úzký vztah ani (1a) k účelu, ani (1b) k obsahu původního návrhu zákona, a současně (2) v Poslanecké sněmovně nebylo dosaženo širokého konsenzu na jeho přijetí. U takového přílepku je třeba posoudit intenzitu, v níž zasahuje ústavní pravidla a principy.

Ústavní soud posuzuje, zda nad porušenými ústavními pravidly a principy nepřevažují jiné, protichůdné ústavní hodnoty, pro které je namístě úpravu nerušit. Tato kritéria přitom nejsou algoritmem, jenž by pořadí kroků stanovil závazně. Je-li tedy zřejmé, že na potřebnosti přílepku panoval široký konsenzus nebo že převažuje zájem na ochraně právní jistoty, není na místě se mechanicky držet popsaného pořadí kroků.

II. Ústavní soud nepřistoupí ke zrušení celého zákona proto, že jeho část je výsledkem neústavního přílepku, což plyne ze zásad zdrženlivosti a sebeomezení Ústavního soudu. Přílepek sám o sobě nekontaminuje legislativní proces týkající se zbývajících částí zákona.

III. Zda v důsledku zrušení novelizujících ustanovení, která sama rušila či měnila původní právní úpravu, dochází k „obživnutí" původní právní úpravy, řeší Ústavní soud následovně. Ve výjimečných případech může dojít k „obživnutí" předchozí právní úpravy v důsledku derogace novely, pokud takový důsledek se svým rozhodnutím Ústavní soud výslovně spojí. Ústavní soud přitom zvažuje, zda by došlo k zásadnímu narušení ústavních principů v případě, že by předchozí právní úprava „neobživla". Pokud by v důsledku derogace novely přestal být právní předpis upravující důležité otázky fungování státu aplikovatelný, nebo pokud by právní předpis upravující důležité společenské vztahy přestal být srozumitelný či aplikovatelný a jeho adresáti se dostali do stavu značné právní nejistoty, Ústavní soud rozhodne, že předchozí právní úprava „obživne", a tak zabrání nástupu protiústavního stavu.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 41/23 dne 4. prosince 2024 v plénu složeném z předsedy soudu Josefa Baxy a soudkyň a soudců Lucie Dolanské Bányaiové, Josefa Fialy, Milana Hulmáka, Jaromíra Jirsy, Veroniky Křesťanové, Zdeňka Kühna, Tomáše Langáška, Jiřího Přibáně, Kateřiny Ronovské, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Davida Uhlíře (soudce zpravodaj), Jana Wintra a Daniely Zemanové o návrhu skupiny 70 poslanců, za kterou jedná poslankyně JUDr. Alena Schillerová, Ph.D., zastoupené Mgr. Da-videm Rašovským, advokátem, se sídlem Šumavská 525/33, Brno, na zrušení zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 19a odst. 2 a 3, § 19b odst. 1 a 2, § 19b odst. 3 ve slovech „; není-li tento člen Úřadu určen nebo přítomen, zastupuje předsedu Úřadu nejstarší z přítomných členů Úřadu", § 19e odst. 5 a 6, § 19f, 19g, 19ha, 19hb, 19hc, 19i, § 19j odst. 3 a 4, § 19l odst. 3 až 6; dále

zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) slov „prezident republiky“, § 2 odst. 1 písm. d) ve slovech „nejvyšší státní tajemník“, § 4a odst. 1 ve slovech „skutečným majitelem“ a „To neplatí v případě, kdy je vydavatelem periodického tisku politická strana, politické hnutí nebo politický institut, právnická osoba jimi ovládaná, nebo právnická osoba ovládaná územním samosprávným celkem anebo pokud je provozovatelem rozhlasového nebo televizního vysílání nebo vydavatelem periodického tisku právnická osoba, která nemá povinnost vyhotovit výroční zprávu podle zákona upravujícího účetnictví.“, § 4a odst. 2, § 4c, § 13 odst. 8 ve slovech „uvedených v § 2 odst. 2“, § 23 odst. 1 písm. b), § 23 odst. 3 písm. b) ve slovech „, b) bodu 1 a“, § 23 odst. 3 písm. d), § 25 odst. 1 a 3; dále zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 13 odst. 3 písm. g) ve slovech „skutečným majitelem“ a § 63 odst. 1 písm. d) ve slovech „skutečným majitelem“; a dále zákona č. 253/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, v ustanovení čl. II a IV; eventuálně na zrušení zákona č. 253/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, v ustanovení čl. I bodu 6 v části týkající se § 19g odst. 1 písm. a) zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „a dozor nad dodržováním zákona o střetu zájmů“ a v části týkající se § 19g odst. 1 písm. h) téhož zákona ve slovech „v případech stanovených zákonem se domáhá vyslovení neplatnosti právního jednání a dalších opatření stanovených zákonem“; čl. I bodů 7 až 11; čl. III, IV a V; a o návrhu na přednostní projednání, za účasti Parlamentu jako účastníka řízení a vlády jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. V zákoně č. 253/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, se ustanovení čl. I bodu 6 v části týkající se znění § 19g odst. 1 písm. a) zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „a dozor nad dodržováním zákona o střetu zájmů“ a v části týkající se znění § 19g odst. 1 písm. h) téhož zákona; čl. I bodů 7 až 11; čl. III, IV a V ruší dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv.

II. Ve zbývající části se návrh odmítá.

Odůvodnění

I.1 Vymezení věci

1. Nález se věnuje problematice legislativních přílepků. Ústavní soud v návaznosti na dosavadní judikaturu shrnuje, jaké pozměňovací návrhy mají povahu přílepku. Upřesňuje, za jakých podmínek je nutné zrušit zákonná ustanovení, která jsou výsledkem přílepku, z důvodu neústavnosti zákonodárného procesu.

Pro přehlednost Ústavní soud shrnuje obsah nálezu:

I. Vymezení věci (body 1–5)
II. Napadená úprava (bod 6)
III. Argumentace navrhovatelky (body 7–13)
IV. Vyjádření účastníků řízení (body 14–29)
IV.1 Vyjádření Poslanecké sněmovny (body 16–18)
IV.2 Vyjádření Senátu (body 19–22)

IV.3 Vyjádření vlády (body 23–28)
IV.4 Sdělení veřejného ochránce práv (bod 29)
V. Replika navrhovatelky (body 30–34)
VI. Předmět řízení před Ústavním soudem a jeho procesní předpoklady (body 35–48)
VII. Ústní jednání (body 49–73)
VIII. Přezkum procedury přijetí napadených zákonných ustanovení (74–82)
IX. Legislativní přílepky (body 83–168)
IX.1 Legislativní přílepky obecně (body 83–85)
IX.2 Dosavadní judikatura (body 86–89)
IX.3 Dosavadní judikaturu není důvod opouštět (body 90–105)
IX.4 Algoritmus přezkumu legislativních přílepků (body 106–127)
IX.5 Aplikace na nyní projednávaný případ (body 128–168)
X. Omezení debaty ve třetím čtení (body 169–178)
XI. Důsledky derogace (body 179–193)
XI.1 Obecné principy (body 180–185)
XI.2 Aplikace na posuzovaný případ (body 186–191)
XI.3 Zvážení odkladu vykonatelnosti (body 192–193)
XII. Závěr (body 194–207)

2. Navrhovatelka svými námitkami brojí předně proti procesu přijetí zákona č. 253/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony. Podle navrhovatelky původní vládní návrh uvedeného zákona pouze měnil organizační strukturu a řízení Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí (dále jen „Úřad“). Pozměňovací návrh poslance Jakuba Michálka však do novely včlenil zpřísnění zákazu vlastnictví médií politiky a přijímání dotací a investičních pobídek v zákoně o střetu zájmů a totéž promítl do dvou dalších zákonů. Uvedený pozměňovací návrh má podle navrhovatelky charakter neústavního přílepku. Navíc podle navrhovatelky došlo i k neústavnímu zkrácení parlamentní debaty, protože rozprava ve třetím čtení návrhu zákona byla ukončena, ačkoliv do ní ještě byli přihlášeni řečníci. Ustanovení, která byla novelizována na základě – dle mínění navrhovatelky neústavního – pozměňovacího návrhu, navrhovatelka napadá i pro jejich obsahový rozpor s ústavním pořádkem.

3. Návrhem podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 1 písm. b) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, se navrhovatelka původně výslovně domáhala zrušení všech ustanovení novelizovaných zákonem č. 253/2023 Sb., tedy: zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 19a odst. 2 a 3, § 19b odst. 1 a 2, § 19b odst. 3 ve slovech „; není-li tento člen Úřadu určen nebo přítomen, zastupuje předsedu Úřadu nejstarší z přítomných členů Úřadu“, § 19e odst. 5 a 6, § 19f, 19g, 19ha, 19hb, 19hc, 19i, § 19j odst. 3 a 4, § 19l odst. 3 až 6; dále zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) slov „prezident republiky“, § 2 odst. 1 písm. d) ve slovech „nejvyšší státní tajemník“, § 4a odst. 1 ve slovech „skutečným majitelem“ a „To neplatí v případě, kdy je vydavatelem periodického tisku politická strana, politické hnutí nebo politický institut, právnická osoba jimi ovládaná, nebo právnická osoba ovládaná územním samosprávným celkem anebo pokud je provozovatelem rozhlasového nebo televizního vysílání nebo vydavatelem periodického tisku právnická osoba, která nemá povinnost vyhotovit výroční zprávu podle zákona upravujícího účetnictví.“, § 4a odst. 2, § 4c, § 13 odst. 8 ve slovech „uvedených v § 2 odst. 2“, § 23 odst. 1 písm. b), § 23 odst. 3 písm. b) ve slovech „, b) bodu 1 a“, § 23 odst. 3 písm. d), § 25 odst. 1 a 3; dále zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, v ustanovení § 13 odst. 3 písm. g) ve slovech „skutečným majitelem“ a § 63 odst. 1 písm. d) ve slovech „skutečným majitelem“; a dále zákona č. 253/2023 Sb.,

kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, v ustanovení čl. II a IV.

4. Pokud by Ústavní soud neshledal návrh v plném rozsahu důvodným, navrhla navrhovatelka, aby byla zrušena alespoň ta ustanovení, která byla novelizována v důsledku přijetí pozměňovacího návrhu poslance Michálka. Podáním ze dne 29. 11. 2024 upřesnila navrhovatelka tuto část návrhu tak, že se domáhá zrušení nejen novelizovaných ustanovení, ale eventuálně i novelizujících ustanovení, konkrétně:
zákona č. 253/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, v ustanovení čl. I bodu 6 v části týkající se § 19g odst. 1 písm. a) zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „a dozor nad dodržováním zákona o střetu zájmů“ a v části týkající se § 19g odst. 1 písm. h) téhož zákona ve slovech „v případech stanovených zákonem se domáhá vyslovení neplatnosti právního jednání a dalších opatření stanovených zákonem“; čl. I bodů 7 až 11; čl. III, IV a V.
Jak bude vyloženo níže, tato novelizující ustanovení by musel Ústavní soud přezkoumat z úřední povinnosti i na základě původního návrhu, byť výslovně směřoval jen proti novelizovaným ustanovením.

5. Napadená ustanovení navrhovatelka považuje za rozporná s čl. 1, čl. 2 odst. 1 a 3, čl. 5 a 6, čl. 9 odst. 2, čl. 10, 15, 18, čl. 19 odst. 1 a 2, čl. 41, 44, čl. 57 odst. 1, čl. 81, 90 a čl. 102 odst. 1 Ústavy; dále též s čl. 1, čl. 2 odst. 2, čl. 3 odst. 1 a 3, čl. 11 odst. 1, 3 a 4, čl. 21 odst. 1 a 4, čl. 22 a 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i s čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Dále spatřuje rozpor napadaných ustanovení s principy ústavně souladné normotvorby a legislativní procedury, jakož i s dalšími principy vyjádřenými v judikatuře Ústavního soudu. Navrhovatelka proto požádala o přednostní projednání návrhu (§ 39 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.).

II. Napadená úprava

6. V posuzované věci není potřebné citovat znění napadených novelizovaných ustanovení ani znění novelizujícího zákona č. 253/2023 Sb. Klíčovou otázkou bylo, zda pozměňovací návrh poslance Jakuba Michálka představuje neústavní přílepek. Ústavní soud proto odkazuje na veřejně dostupné údaje k projednávání sněmovního tisku 312 [Poslanecká sněmovna, 9. volební období, od 2021]. Původní návrh zákona je veden pod sněmovním tiskem 312/0 (dostupný z: https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=312&CT1=0). Pozměňovací návrh poslance Jakuba Michálka je veden pod sněmovním tiskem 312/3, a to v části D (dostupný z: https://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=9&CT=312&CT1=3).

III. Argumentace navrhovatelky

7. Procedurální námitky navrhovatelky proti napadené úpravě lze stručně shrnout tak, že došlo k porušení požadavku volné soutěže politických stran podle čl. 5 Ústavy a čl. 22 Listiny a práva menšiny na ochranu v legislativním procesu vyplývajícího z čl. 6 Ústavy. Dále uvádí, že jsou napadená ustanovení neústavním přílepkem.

8. Pozměňovací návrh poslance Jakuba Michálka obsahově nijak nesouvisel s původním vládním návrhem zákona (sněmovní tisk 312/0). Nešlo o vládou iniciovaný a schválený „pozměňovací návrh“. Z hlediska své materie měl tento návrh povahu přílepku [nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (N 30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.]. K předložení pozměňovacího návrhu došlo v nejzazším možném momentu zákonodárného procesu. Jeho předložení bylo nečekané a překvapivé. Poslanec měl návrh připravený již čtrnáct dní před koncem druhého čtení, přičemž nic nebránilo tomu, aby byl předložen dříve.

Proto jediným místem, kde mohla být o napadených ustanoveních vedena diskuse, bylo plénum Poslanecké sněmovny v průběhu třetího čtení návrhu zákona. Pro řádné projednání návrhů zákonů přitom slouží výbory Poslanecké sněmovny, zejména jde-li o rozsáhlé pozměňovací návrhy měnící materii projednávaného návrhu zákona.

9. Ačkoliv opozice ve třetím čtení navrhovala vrácení návrhu zákona zpět do druhého čtení, návrh nebyl Poslaneckou sněmovnou přijat. Mimo to mělo dojít k porušení zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „jednací řád Poslanecké sněmovny“) pevným zařazením hlasování o návrhu zákona ve třetím čtení na pátek 16. června 2023 v 11.00 hod., ačkoliv v okamžiku ukončení rozpravy do ní bylo stále přihlášeno 74 poslanců. Koaliční většina se vědomě rozhodla k postupu rozpornému nejenom s jednacím řádem Poslanecké sněmovny, ale také s pravidly a principy legislativního procesu stanovenými ústavním pořádkem a judikaturou Ústavního soudu a porušila práva politické menšiny při projednávání zákona.

10. Pozměňovací návrh je dále v rozporu s požadavkem obecnosti zákona. Návrh je totiž svou podstatou selektivní a účelový. Předkladatel nikdy nezastíral, že návrh je zaměřený na jedinou osobu v České republice, a to na předsedu opozičního hnutí ANO 2011 Andreje Babiše. Podle judikatury Ústavního soudu je nepřijatelné schvalovat zákony zaměřené na jednotlivé osoby, přičemž je nezbytné vždy posuzovat skutečnou podstatu posuzované normy, nikoliv pouze její formální aspekty [srov. nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 55/2000 ze dne 18. 4. 2001 (N 62/22 SbNU 55; 241/2001 Sb.)].

11. Přijetím návrhu došlo k porušení principu dělby moci. Z napadených ustanovení je zřejmé, že přímo zákon stanovuje, co se rozumí veřejným zájmem. Zejména z konstrukce § 19ha odst. 2 zákona o sdružování v politických stranách a v politických hnutích je patrné, že ve skutečnosti nikoliv Úřad, ale přímo zákonodárce stanoví, co se má s určitým majetkem již nyní známých majitelů stát. Takový postup je rozporný s nálezem sp. zn. Pl. ÚS 24/04 ze dne 28. 6. 2005 (N 130/37 SbNU 641; 327/2005 Sb.), protože mimo porušení požadavku obecnosti zákona představuje nežádoucí ingerenci moci zákonodárné do moci výkonné, neboť je to zákonodárce, a nikoliv správní orgán v konkrétním řízení, kdo stanoví, co je ve veřejném zájmu.

12. Hmotněprávní námitky v návrhu lze stručně shrnout tak, že přílepkem dotčené novelizované předpisy vedou k zásahu do práva na přístup k volené a jiné veřejné funkci podle čl. 21 odst. 4 Listiny, k zásahu do práva vlastnit majetek podle čl. 11 Listiny a do práva podnikat podle čl. 26 Listiny. Výsledná úprava totiž zabraňuje některým občanům vykonávat veřejné funkce vyjmenované v § 2 odst. 1 zákona o střetu zájmů, ačkoliv jde o přístup zaručený na úrovni ústavního pořádku. Protiústavnost spatřuje navrhovatelka v tom, že ústavně nepřípustně vylučuje z politické soutěže a správy věcí veřejných osoby vlastnící (ve formě skutečných majitelů) sdělovací prostředky. Právo občanů na přístup k veřejným funkcím zahrnuje nejen možnost se o funkci ucházet, ale v případě úspěchu ve volební či jiné ustavovací proceduře tuto funkci také nerušeně vykonávat.

13. Konečně napadená úprava zasahuje do ústavně garantovaného práva vlastnit majetek. Nutí zájemce o výkon vyjmenovaných veřejných funkcí (tedy o výkon svého ústavně garantovaného práva) se části svého majetku vzdát, a to pod hrozbou nuceného převodu. Tím je nutí vzdát se podílu na správě věcí veřejných. Tento argument navrhovatelka dále rozvádí odkazy na dřívější závěry Ústavního soudu prezentované v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/17 ze dne 11. 2. 2020 (N 21/98 SbNU 163; 148/2020 Sb.) a zdůrazňuje, že oproti dřívější podobě § 4a zákona o střetu zájmů překračují změny přinesené novelou přípustné zásahy do práva podnikat tím, že nově a nepřípustně zasahují do samotného práva vlastnit majetek.

IV. Vyjádření účastníků řízení

14. Ústavní soud podle § 69 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 18/2002 Sb., vyzval Poslaneckou sněmovnu a Senát, jednající jménem Parlamentu jako účastníka řízení, aby se vyjádřily k návrhu na zahájení řízení.

15. Dále podle § 69 odst. 2 a 3 zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, vyzval vládu a veřejného ochránce práv, aby v zákonem stanovené lhůtě sdělili, zda vstupují (jako vedlejší účastníci) do řízení, a aby se případně k danému návrhu vyjádřili.

IV.1 Vyjádření Poslanecké sněmovny

16. Poslanecká sněmovna ve svém vyjádření popsala proces projednávání a uvedla, že zákon byl schválen potřebnou většinou poslanců Poslanecké sněmovny, podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen.

17. Uvedla, že návrh zákona č. 253/2023 Sb. byl předložen vládou Poslanecké sněmovně v 9. volebním období dne 27. září 2022, a to jako sněmovní tisk 312. První čtení tohoto tisku proběhlo na 41. schůzi dne 14. října 2022, ve kterém byl tento tisk přikázán k projednání kontrolnímu výboru a ústavně-právnímu výboru, přičemž lhůta k projednání výbory byla zkrácena na 30 dnů. Kontrolní výbor návrh zákona projednal a vydal dne 20. října 2022 usnesení doručené poslancům jako sněmovní tisk 312/1. Ústavně-právní výbor projednal návrh zákona dne 2. listopadu 2022 a vydal usnesení doručené poslancům jako sněmovní tisk 312/2. Druhé čtení se uskutečnilo na 48. schůzi dne 16. prosince 2022. Všechny podané pozměňovací návrhy byly zpracovány jako sněmovní tisk 312/3. Kontrolní výbor vydal usnesení garančního výboru, které bylo 20. ledna 2023 doručeno poslancům jako sněmovní tisk 312/4. Následné třetí čtení bylo zahájeno na 52. schůzi Poslanecké sněmovny dne 8. února 2023, pokračovalo dne 19. května 2023 na 66. schůzi. Dne 16. června 2023 na 66. schůzi došlo k hlasování o návrhu. Z přihlášených 165 poslanců bylo pro 86, proti 65. Návrh zákona byl přijat.

18. Poslanecká sněmovna postoupila schválený návrh zákona Senátu dne 4. července 2023. Senát návrh zákona schválil dne 2. srpna 2023 na 15. schůzi Senátu. Zákon byl doručen prezidentovi k podpisu dne 7. srpna 2023. Prezident zákon podepsal dne 10. srpna 2023. Zákon byl vyhlášen dne 25. srpna 2023 ve Sbírce zákonů v částce č. 116 pod č. 253/2023 Sb.

IV.2 Vyjádření Senátu

19. Senát ve svém vyjádření rekapituloval obsah návrhu, rovněž popsal proces projednávání návrhu zákona a vyjádřil přesvědčení, že postupoval v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Ponechal na Ústavním soudu, aby posoudil soulad návrhem napadených ustanovení s ústavním pořádkem.

20. Schválený návrh zákona byl Senátu postoupen Poslaneckou sněmovnou dne 4. července 2023. V Senátu byl návrh projednáván jako senátní tisk 126 ve 14. funkčním období.

21. Návrh byl projednán ústavně-právním výborem jako výborem garančním dne 11. července 2023. Zpravodajská zpráva i obecná rozprava se mimo jiné věnovaly zpřísnění zákona o střetu zájmů. Zhodnocen byl dosavadní legislativní proces. Výbor dospěl k tomu, že materie byla dostatečně diskutována, zmíněno bylo souhlasné stanovisko vlády. Výbor usnesením č. 83 ze dne 11. července 2023 doporučil Senátu návrh zákona schválit ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Návrh zákona byl dále projednán Stálou komisí Senátu pro dohled nad veřejnými prostředky dne 2. srpna 2023. Rovněž komise vydala usnesením č. 14 ze dne 2. srpna 2023 kladné doporučení, zároveň navrhla přijmout doprovodné usnesení k otázce omezení vlivu veřejných funkcionářů na internetová média.

22. Plénum Senátu se návrhem zákona zabývalo na své 15. schůzi ve 14. funkčním období dne 2. srpna 2023. Návrh zákona představil ministr pro evropské záležitosti Martin

Dvořák, který zastoupil ministra vnitra Víta Rakušana. K rozšíření materie prostřednictvím pozměňovacích návrhů uvedl, že cílem bylo zlepšit vymahatelnost povinností veřejných funkcionářů podle zákona o střetu zájmů, zejména povinností a omezení ve vztahu k vlastnictví či ovládání médií. V rámci zpravodajské zprávy předseda ústavně-právního výboru Tomáš Goláň shrnul závěry rozpravy vedené na výboru. V obecné rozpravě se téma dále neřešilo. Senát v hlasování č. 14 přijal usnesení č. 247, jímž návrh zákona schválil ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Z přítomných 65 senátorů a senátorek bylo 50 pro, proti 8, zdrželo se 7. Dále Senát v hlasování č. 15 přijal doprovodné usnesení č. 248 k problematice omezení vlivu veřejných funkcionářů na internetová média. Z přítomných 65 senátorů a senátorek bylo 40 pro, proti 6, zdrželo se 19.

IV.3 Vyjádření vlády

23. Vláda navrhla Ústavnímu soudu zamítnutí návrhu. Podle ní nedošlo k porušení požadavku volné soutěže politických stran ani k porušení práva menšiny na ochranu v legislativním procesu. Navrhovatelka sice namítá, že pozměňovací návrh byl v posuzovaném případě uplatněn v samotném závěru druhého čtení a nebyl z tohoto důvodu projednán ve výborech Poslanecké sněmovny, to ovšem platí s výhradou projednání návrhu kontrolním výborem jakožto výborem garančním dne 19. ledna 2023, který měl možnost vyjádřit se ke všem předloženým pozměňovacím návrhům a mezi jehož členy patří i opoziční poslanci. Navrhovatelka rozporuje postup, který lze označit za běžný, protože není omezený jednacím řádem Poslanecké sněmovny. Ten poslancům umožňuje pozměňovací návrhy k návrhu zákona předkládat až do skončení druhého čtení, a to bez ohledu na to, kdy jsou jejich předkladateli vyhotoveny. Z hlediska procedurálních záruk a požadavků na formální a obsahovou racionalitu normotvorby by jistě bylo možné zvážit uplatňování pozměňovacích návrhů výhradně prostřednictvím výboru, který je určen výborem garančním, případně výborů dalších. Jednoznačně převažující praxí je uplatňování samostatných či skupinových pozměňovacích návrhů jednotlivými poslanci, což také lépe odpovídá principu zastupitelské demokracie. Není možné arbitrárně určit časovou hranici předkládání pozměňovacích návrhů v průběhu druhého čtení.

24. Novela byla ve třetím čtení Poslaneckou sněmovnou diskutována celkem ve čtyřech jednacích dnech (8. února, 19. května, 14. června a 16. června 2023), přičemž zejména v posledních dvou případech o ní byla vedena široká diskuse za účasti vládních i opozičních poslanců. Mezi uplatněním pozměňovacího návrhu poslancem Jakubem Michálkem a prvním jednacím dnem třetího čtení o návrhu zákona uplynula doba zhruba šest týdnů, po kterou měli poslanci možnost se s návrhem seznámit a zaujmout k němu stanovisko. To také odpovídá požadavkům § 95 odst. 1 jednacího řádu Poslanecké sněmovny. K oběma cílům mohlo poslancům dopomoci i stanovisko garančního výboru, který o návrhu zákona jednal 19. ledna 2023. V úhrnu rozprava zahrnovala zhruba 200 vystoupení poslanců, mezi nimiž vcelku jednoznačně převažovali poslanci hnutí ANO 2011, tedy poslanci opoziční, kteří jsou nyní v pozici navrhovatelky. Podle vlády tak nebyla práva menšiny omezena. Navrhovatelka okolnost, že opoziční poslanci ve třetím čtení „zdržovali a užívali obstrukce“, nijak nerozporuje, jen uvádí, že tuto situaci vyvolala vládní většina v Poslanecké sněmovně. Ačkoliv posléze uvádějí, že by vrácení do druhého čtení mohlo zmírnit „přílepkový“ charakter pozměňovacího návrhu, není zřejmé, o jaké argumenty tento závěr opírají. Je-li totiž podstatou „přílepkového“ charakteru pozměňovacího návrhu to, že úzce věcně nesouvisí s původní materií návrhu zákona, nemůže na tom jeho vrácení do druhého čtení nic změnit.

25. Vláda také odmítla argumentaci, že napadená ustanovení představují nepřípustný přílepek. Věcná souvislost je relativně úzká. Smyslem původního vládního návrhu zákona bylo provést změnu v organizaci a fungování Úřadu mimo jiné vytvořením Kolegia úřadu, jasnějším vymezením postavení funkcionářů Úřadu při výkonu dohledové a metodické

činnosti a zlepšením informovanosti uvnitř Úřadu. Za tímto účelem mělo návrhem zákona dojít k dílčím úpravám vnitřního rozdělení a výkonu pravomocí v rámci působnosti Úřadu svěřené. Nelze proto považovat za překvapivé, nesrozumitelné nebo nekoherentní, pokud k takto koncipovanému vládnímu návrhu byla pozměňovacím návrhem připojena úprava, která dále upravila (rozšířila) pravomoci a působnost Úřadu, ačkoliv se tak stalo ve vztahu k oblasti, v níž dosud dozor a kontrolu nevykonával, tj. oblasti zákona o střetu zájmů. Nová působnost byla pozměňovacím návrhem Úřadu svěřena téměř výhradně ve vztahu k dozoru nad dodržováním zákazu podle § 4a zákona o střetu zájmů, tj. zákazu vlastnit média prvořadě přímo volenými veřejnými funkcionáři (politiky). Jde přitom o zákaz, který svou konstrukcí sleduje velmi podobné cíle, jako jsou ty, jež sledují pravidla pro financování a vedení volebních kampaní, nad nimiž Úřad bděl již podle předchozí právní úpravy. Jde o cíle spojené s ochranou politické soutěže před její deformací, včetně zajišťování její svobody a plurality (čl. 22 Listiny).

26. Pozměňovací návrh nepopírá požadavek obecnosti zákona. V případě § 4a dopadá na všechny veřejné funkcionáře podle § 2 odst. 1 zákona o střetu zájmů v počtu nižších desítek tisíc přímo volených funkcionářů a v případě § 4c dopadá na o něco více než 30 osob v postavení jednak prezidenta republiky, nebo vedoucího ústředního správního úřadu, v popředí se členy vlády. Významné je v tomto ohledu i časové hledisko, neboť napadená právní úprava má *pro futuro* dopadat na všechny obdobné případy. Upravuje situace, které již existují, i ty, které mohou nastat v budoucnosti, a není nijak omezena pouze na konkrétní osoby, jež ke dni účinnosti novelizace zákona o střetu zájmů zastávají vymezené funkce.

27. Vláda také odmítla, že by pozměňovací návrh směřoval k porušení principu dělby moci. Na rozdíl od případu, který tvořil skutkové pozadí nálezu sp. zn. Pl. ÚS 24/04, nejde o případ, kdy přímo zákonodárce prostřednictvím zákona konstatuje, jaké řešení konkrétní nastalé nebo předvídané životní situace je ve veřejném zájmu, a tím jej vyjímá z působnosti orgánů výkonné moci aplikujících právo a z přezkumu soudů. Zákon pouze v obecné rovině stanoví požadavky na způsoby řešení typových situací spojených s kumulací politické, mediální, případně též ekonomické moci, a ve zbytku svěřuje Úřadu posouzení, zda veřejným funkcionářem zvolené řešení z pohledu těchto požadavků obstojí.

28. Ústavní soud by neměl přisvědčit ani hmotněprávním námitkám. Nedošlo k zásahu do práva na přístup k volené funkci ani k zásahu do práva vlastnit majetek. Ústavní soud se s obdobnou argumentací vypořádal již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/17. Za zachování popsaných limitů (zákaz diskriminační, svévolné a nerozumné či neadekvátní normotvorby) je proto přípustné, aby zákonodárce stanovil podmínky výkonu veřejných funkcí jako opatření proti maření účelu výkonu veřejné funkce sledováním jiného cíle, než je veřejný zájem a obecné blaho. Navrhovatelka tento nález dezinterpretuje. Ve skutečnosti nikomu není upíráno vlastnit majetek ani možnost podnikat. Je na svobodném rozhodnutí každého, zda podmínky výkonu veřejné funkce splní tím, že se určitých činností (dočasně) vzdá, či nikoliv. Tento závěr má podle názoru vlády platnost i po přijetí sporné novely.

IV.4 Sdělení veřejného ochránce práv

29. Veřejný ochránce práv dal Ústavnímu soudu na vědomí, že nevyužije svého práva podle § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, a do řízení tak nevstoupil.

V. Replika navrhovatelky

30. Navrhovatelka ve své replice uvedla, že i nadále trvá na projednání svého návrhu a žádá, aby mu Ústavní soud vyhověl.

31. K vyjádření vlády týkajícímu se legislativního procesu konstatovala, že jej považuje za zavádějící. Vady legislativního procesu je třeba posoudit komplexně a v jejich vzájemné

souvislosti. Navrhovatelce je známo, že podle jednacího řádu Poslanecké sněmovny je možné pozměňovací návrhy předkládat po celé druhé čtení návrhu zákona, to však neznamená, že toto právo nemůže být – spolu s dalšími kroky poslanců vládní většiny – zneužito k nastolení právního stavu, který je v rozporu s ústavním pořádkem. Přesně k takové situaci přitom došlo při schvalování napadených ustanovení. Přiznává-li totiž jednací řád poslancům právo předložit pozměňovací návrh k návrhu zákona až do konce druhého čtení návrhu zákona, činí tak proto, aby ti měli dostatečný časový prostor pro přípravu takového pozměňovacího návrhu, nikoliv proto, aby již dávno připravené pozměňovací návrhy záměrně uplatňovali až na poslední chvíli a tím účelově omezovali prostor pro diskusi nad tímto návrhem v orgánech Poslanecké sněmovny.

32. V replice se dále vymezila vůči tvrzení vlády, že by návrh zpochybňoval ústavnost desítek či stovek zákonů, které byly schváleny ve znění pozměňovacího návrhu uplatněného na konci druhého čtení návrhu zákona. Ústavnost samotných ustanovení jednacího řádu, která upravují lhůtu pro uplatnění pozměňovacích návrhů, navrhovatelka nezpochybňuje. Zpochybňuje právě až postup poslanců vládní většiny v konkrétní věci, který vedl k porušení principů ústavně konformní normotvorby. Projednání návrhu zákona kontrolním výborem dne 19. ledna 2023 nezhojilo vady legislativního procesu, neboť usnesení tohoto výboru se již vyjadřovalo pouze k pořadí, v jakém by Poslanecká sněmovna měla o předložených pozměňovacích návrzích hlasovat, k jejich obsahu však žádné stanovisko nezaujalo. Obdobně nepřiléhavá je argumentace vlády i ve vztahu k předčasnému ukončení rozpravy pevným zařazením hlasování o návrhu zákona na pátek 16. června 2023 v 11.00 hod., a to ačkoliv do rozpravy bylo v tento okamžik přihlášeno ještě 74 poslanců.

33. Vláda také nesprávně vykládá pravidlo úzkého vztahu jako vztah pozměňovacího návrhu k novelizovanému zákonu, jehož se původní návrh (tzv. nosič) týká. Takové pravidlo ale z judikatury neplyne. Podle judikatury Ústavního soudu je východiskem posouzení úzkého vztahu toliko původní návrh, tedy zákonodárná iniciativa (novelizující zákon) podle čl. 41 Ústavy, nikoli zákon, který je předmětem této iniciativy (novelizovaný zákon). Nerozhoduje proto, zda předmětem novelizace je např. obchodní zákoník (široký vztah), nýbrž zda jde o novelizaci úpravy obchodního rejstříku v obchodním zákoníku a rejstříkového řízení v občanském soudním řádu (úzký vztah).

34. Vymezila se rovněž vůči argumentaci překážkou věci rozhodnuté ve vztahu k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/17 (*lex Babiš I)*. Napadená ustanovení podstatu původního omezení zcela zásadním způsobem mění, a celou věc tedy rozhodně nelze „odbýt“ tvrzením, že o obdobné věci již bylo rozhodováno. Napadená ustanovení neobstojí v kroku vhodnosti, potřebnosti ani proporcionality v užším slova smyslu. Je neobhajitelné, aby demokratický právní stát kladl občanům do cesty takto zásadní překážky pro výkon jejich základních práv.

VI. Předmět řízení před Ústavním soudem a jeho procesní předpoklady

35. Ústavní soud nejprve zkoumal, zda jsou naplněny procesní předpoklady řízení. Návrh byl podán aktivně legitimovanou navrhovatelkou, tj. skupinou 70 poslankyň a poslanců [§ 64 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu] a Ústavní soud je k jeho projednání příslušný [čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy].

36. Navrhovatelka výslovně jako napadená označila toliko ustanovení novelizovaná zákonem č. 253/2023 Sb. Až později na výzvu Ústavního soudu upřesnila petit tak, že za napadená výslovně označila ustanovení novelizujícího předpisu v rozsahu pozměňovacího návrhu poslance Jakuba Michálka.

37. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu novelizující právní předpis a jeho jednotlivá ustanovení obecně nemají samostatnou normativní existenci, stávají se totiž součástí novelizovaného právního předpisu. Proto se zpravidla není možné domáhat zrušení novelizujícího právního předpisu a jeho jednotlivých ustanovení [nález ze dne 8. 10. 1996

sp. zn. Pl. ÚS 5/96 (N 98/6 SbNU 203; 286/1996 Sb.), ze dne 12. 3. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 33/01 (N 28/25 SbNU 215; 145/2002 Sb.) či ze dne 25. 9. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 18/17 (N 156/90 SbNU 525; 261/2018 Sb.), bod 15]. I toto pravidlo má ale výjimky.

38. Některá ustanovení novely, typicky například její přechodná ustanovení, se nestávají součástí novelizovaného předpisu, mají tedy samostatnou normativní existenci, a lze je proto přímo napadat [viz podrobněji nález ze dne 2. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 6/13 (N 49/69 SbNU 31; 112/2013 Sb.), body 15 a 16 a tam citovanou judikaturu].

39. Je-li „namítána absence normotvorné kompetence nebo porušení ústavně předepsaného způsobu přijetí právního předpisu, může být z těchto hledisek posuzována ústavnost novelizujícího předpisu“ [nález sp. zn. Pl. ÚS 35/23 ze dne 3. 4. 2024 (111/2024 Sb.), bod 43; obdobně nález ze dne 2. 10. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 5/02 (N 117/28 SbNU 25; 476/2002 Sb.); nález ze dne 2. 4. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 6/13 (N 49/69 SbNU 31; 112/2013 Sb.);].

40. V posuzované věci Ústavní soud považuje za potřebné v návaznosti na citovanou judikaturu objasnit, jaká pravidla platí v případě, napadne-li navrhovatel výslovně toliko ustanovení novelizovaného právního předpisu, ale současně vznese námitky proti způsobu přijetí novely, jejímž výsledkem jsou napadená ustanovení.

41. Ústavní soud podle § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., v řízení o kontrole norem posuzuje „obsah zákona nebo jiného právního předpisu z hlediska jejich souladu s ústavními zákony, a jedná-li se o jiný právní předpis, též se zákony a zjišťuje, zda byly přijaty a vydány v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem“.

42. Ústavní soud je i bez námitky navrhovatele povinen zjistit, zda zákony, jejichž výsledkem jsou napadená ustanovení, byly přijaty a vydány v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Napadá-li navrhovatel novelizovaná ustanovení, musí se tedy Ústavní soud i bez námitky zabývat tím, zda byl ústavně souladným způsobem přijat novelizující zákon, z něhož vzešlo znění napadených ustanovení. Této otázce se Ústavní soud věnuje vždy; vznesení námitek proti proceduře přijetí má dopad pouze na podrobnost přezkumu, a to, jak podrobně se této otázce Ústavní soud věnuje v odůvodnění svého rozhodnutí.

43. Uvedený postup je v judikatuře ustálený. Ústavní soud se nikdy neodmítl zabývat ústavností procedury přijetí novely jen z toho důvodu, že návrh nesměřuje proti novele samotné, ale jen proti novelizovanému předpisu. Například v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 30/23 ze dne 17. 1. 2024 (36/2024 Sb.), *valorizace důchodů*, se proto Ústavní soud zabýval ústavností přijetí novelizujícího zákona č. 71/2023 Sb., ačkoliv tento zákon navrhovatel výslovně nenapadl a domáhal se zrušení toliko novelizovaných ustanovení.

44. Pokud by Ústavní soud v takové situaci shledal, že novelizující zákon nebyl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem, musel by tento novelizující zákon zrušit, a to i bez jeho výslovného napadení. Tento výklad nic nemění na vázanosti Ústavního soudu petitem návrhu, tedy tím, čeho se navrhovatel domáhá. Novela totiž může být zrušena pouze v rozsahu, v němž jsou jejím výsledkem napadená ustanovení novelizovaného předpisu.

45. Opačný výklad zákona o Ústavním soudu by vedl k absurdnímu důsledku. I když by byla napadena pouze novelizovaná ustanovení, musel by Ústavní soud v souladu s § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., přezkoumat, zda novelizující zákon byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Bez výslovného rozšíření návrhu tak, aby směřoval i proti novele, by ji ale Ústavní soud nemohl zrušit, i kdyby ústavně relevantní nedostatky kompetence či procedury zjistil. Je neudržitelné vykládat zákon o Ústavním soudu tak, že Ústavnímu soudu

ukládá zabývat se otázkami, které bez změny návrhu nejsou předmětem řízení a nemohou mít žádný vliv na jeho výsledek.

46. Platí tedy, že i když navrhovatel napadá pouze novelizovaná ustanovení, musí Ústavní soud z úřední povinnosti přezkoumat, zda novelizující předpis byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. V případě shledání ústavně relevantních vad pak musí Ústavní soud novelu – či její části, jejichž výsledkem jsou napadená ustanovení – zrušit i bez výslovného návrhu.

47. Jak již bylo uvedeno výše, v posuzovaném případě navrhovatelka na výzvu svůj návrh upřesnila a napadla i některá novelizující ustanovení, konkrétně ta, která byla přijata na základě pozměňovacího návrhu poslance Michálka. Jelikož by je Ústavní soud mohl z úřední povinnosti zrušit i bez návrhu, nebylo třeba toto upřesnění zasílat na vědomí ostatním účastníkům. Parlament i vláda se navíc správně a v souladu s ustálenou praxí již ve svých vyjádřeních soustředily na ústavnost přijetí novelizujícího zákona, tedy jim od počátku řízení bylo zřejmé, že tato otázka je předmětem řízení před Ústavním soudem.

48. S ohledem na obsah námitek navrhovatelky Ústavní soud dospěl k názoru, že pro objasnění věci a zjištění skutkového stavu (zejména ve vztahu k projednávání sněmovních tisků 110 a 312 a s ohledem na parlamentní praxi týkající se pozměňovacích návrhů a problematiku tzv. přílepků) je třeba provést dokazování, proto nařídil ústní jednání (§ 44 a § 48 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

VII. Ústní jednání

49. Ústavní soud na nařízeném ústním jednání konaném dne 6. listopadu 2024 vyslechl níže uvedené svědky: poslance Radka Vondráčka, poslankyni Helenu Válkovou, poslance Radovana Vícha, poslance předkládajícího sporný pozměňovací návrh Jakuba Michálka, bývalého ministra pro legislativu Michala Šalomouna a poslance Marka Bendu.

50. Předmětem dokazování při ústním jednání byly zejména: (i) legislativní proces týkající se návrhu zákona vedeného jako sněmovní tisk 312 (Poslanecká sněmovna, 9. volební období, od 2021), později přijatého a vyhlášeného jako zákon č. 253/2023 Sb.; (ii) legislativní proces týkající se návrhu zákona vedeného jako sněmovní tisk 110 (Poslanecká sněmovna, 9. volební období, od 2021); a (iii) parlamentní praxe týkající se pozměňovacích návrhů a tzv. přílepků, včetně otázky využití jiných sněmovních tisků jako pozměňovacích návrhů.

51. Svědek Radek Vondráček uvedl, že pozměňovací návrh nebyl projednán v ústavně-právním výboru Poslanecké sněmovny, v němž je největší prostor pro tvorbu zákonů. První čtení slouží k tomu, aby bylo rozhodnuto, zda se vůbec bude Poslanecká sněmovna návrhem zákona zabývat, druhé čtení slouží k samotné „tvorbě zákona“ a ve třetím čtení se řeší pouze technické legislativní záležitosti, není zde prostor pro věcnou diskusi.

52. Podle názoru tohoto svědka nebyla úplná koaliční jednota na prosazení poslaneckého návrhu zákona, kterým se měl novelizovat zákon o střetu zájmů a zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání“). Návrh byl projednáván pod tiskem 110 a šlo především o iniciativu Pirátské strany. O tisku 110 ani o pozměňovacím návrhu neproběhla diskuse v ústavně-právním výboru. Opozice měla k tisku 110 zásadní námitky proti institutu skutečného majitele. Tento institut má zabránit praní špinavých peněz, není pro něj místo v zákoně o střetu zájmů. Je podle něj běžné, že se ve druhém čtení načítají pozměňovací návrhy, není však běžné, že se tak děje tři minuty před koncem čtení. Postup poslance Michálka vyloučil diskusi nad pozměňovacím návrhem, ústavně-právní výbor neměl šanci ovlivnit podobu zákona, nebyl prostor pro opravu legislativních chyb.

53. V minulosti svědek vícekrát hlasoval pro návrh, s nímž byla schvalována ne zcela související úprava, která byla doplněna pozměňovacím návrhem. V Poslanecké sněmovně se

to podle něj děje. Pokud dojde k dohodě mezi koalicí a opozicí, není tím případná povaha přílepku zcela zhojena, ale projeví se tím určitá autonomie Poslanecké sněmovny. To však nebyl případ napadeného návrhu. Praxe poslanců, kteří se neobtěžují pozměňovací návrh podat výboru a podají ho na poslední chvíli, je běžná. Politické kluby to považují za negativní jev, ale je obtížné to uhlídat.

54. Politická kultura v Poslanecké sněmovně je podle něj taková, že se její jednací řád často porušuje, chybí politická vůle napříč sněmovnou k jeho změně. Projednávání návrhů zákonů se tak ve srovnání s minulostí častěji řídí zvyky, konvencemi a precedenty. V poslední době se např. „upouští pára" prostřednictvím schvalování programů schůze. Mezi poslanci se často vede diskuse o tom, zda konkrétní zákonodárná iniciativa je ještě „přílepkem" dovoleným nebo protiústavním. K pozměňovacímu návrhu neproběhla ve druhém čtení žádná rozprava, opoziční poslanci nestihli na iniciativu poslance Jakuba Michálka zareagovat.

55. Svědkyně Helena Válková se připojila k tomu, co ve své výpovědi uvedl svědek Vondráček. Projednávaný sněmovní tisk 312 nebyl konfliktní návrh zákona, svědkyně k němu měla tři technické návrhy. Garančním výborem tisku 312 byl kontrolní výbor, nikoliv ústavně-právní výbor. Při projednávání tohoto tisku poslanec Jakub Michálek přiběhl těsně před koncem druhého čtení, překvapil ji načtením pozměňovacího návrhu, na což nemohl nikdo reagovat. V případě překvapivého postupu během druhého čtení je správné, aby návrh znovu projednal ústavně-právní výbor. Následné projednání v ústavně-právním výboru nebylo iniciováno, protože s ohledem na složení tohoto výboru neměla opozice šanci na úspěch. Opoziční poslanci nedostali v tomto případě jakýkoliv prostor, aby na pozměňovací návrh reagovali. Sněmovní tisk 312/3 byl svědkyni doručen ten samý den po ukončení druhého čtení, teprve tehdy měla možnost seznámit se s tím, co bylo načteno, a teprve tehdy mohla zjistit, že mezi původním návrhem a pozměňovacím návrhem není obsahová souvislost. Pozměňovací návrh se obsahově týkal působnosti Úřadu, s nímž tento návrh nebyl předem projednán. Následně Úřad novelu zkritizoval pro nedostatečné personální a finanční zajištění nové působnosti.

56. Podle svědkyně je čistě procesně v pořádku, že je pozměňovací návrh načten vteřinu před koncem druhého čtení. Stejně tak ani samotné načtení pozměňovacího návrhu, který byl obsahem nějakého předchozího sněmovního tisku, není v rozporu s žádným konkrétním ustanovením jednacího řádu. Je však důležitá materiální a obsahová souvislost mezi přílepkem a jeho podvozkem, která v tomto případě neexistuje. Od Parlamentního institutu nedostala svědkyně uspokojivou odpověď, zda šlo v tomto případě o přílepek. Poslanci nemají jasno v tom, co je přílepkem dovoleným, a co již nikoliv, jednací řád na to nedává jednoznačnou odpověď, důležitá je ovšem obsahová souvislost mezi přílepkem a jeho nosičem. Po Ústavním soudu svědkyně požaduje, aby nejistou situaci pokud možno vyjasnil.

57. Dále svědkyně uvedla, že ve druhém čtení běžně probíhá věcná rozprava k pozměňovacím návrhům. Svědkyně se k nim pravidelně vyjadřuje, v tomto případě tak učinit nemohla. Ve třetím čtení již opoziční poslanci věcně nic neuplatňovali, protože koalice byla jednotná v podpoře postupu předkládajícího poslance. Předseda Vondráček nesvolal ústavně-právní výbor po ukončení druhého čtení, protože to bylo zbytečné.

58. Svědkyně sama uplatnila ve druhém čtení rozsáhlý pozměňovací návrh týkající se přechylování ženských jmen, který byl „přilepen" k novele zákona o občanských průkazech, upravující pouze formální náležitosti občanských průkazů. [V původním návrhu se novelizovalo ustanovení, v němž se slova „jejich držitelích" nahradila slovy „o osobách, jimž je občanský průkaz vydán", slovo „úřadu" se nahradilo slovy „správního orgánu" a doplnilo se písmeno h), které zní „číslo, popřípadě série a datum skutečného skončení platnosti neplatného občanského průkazu"]. Návrh tohoto obsahu měla připravený již delší dobu. Čekala, až přijde vhodný zákon, ke kterému by tento návrh připojila. Pokud by podala vlastní poslanecký návrh na změnu přechylování, očekávala 100% nebo 99% negativní výsledek,

neboť koalice k němu neměla souhlasné stanovisko. Snažila se o prodiskutování tohoto pozměňovacího návrhu napříč politickým spektrem, proto neměla pocit, že by někoho překvapila. Svědkyně hlasovala i pro pozměňovací návrh novely trestního zákona k zákonu o Policii České republiky, regulující primárně oprávnění policisty při kontrole motorového vozidla požadovat uhrazení nedoplatku a zadržení státních poznávacích značek, k němuž byl podán ve druhém čtení pozměňovací návrh regulující postup Nejvyššího soudu při rozhodování o stížnosti pro porušení zákona a vyhlašování rozhodnutí Nejvyššího soudu. Byla si vědoma toho, že tento návrh má znaky přílepku, nicméně na něm byla politická shoda.

59. Svědek Radovan Vích uvedl, že sněmovní tisk 312/0 byl projednáván v kontrolním výboru. Šlo o nekonfliktní novelu zákona o působnosti Úřadu. Těsně před koncem druhého čtení při projednávání tohoto tisku mu poslanec Jakub Michálek donesl pozměňovací návrh s krátkým, několikaminutovým odůvodněním. Ve druhém čtení obvykle k pozměňovacím návrhům probíhá rozprava. Vložená problematika pozměňovacího návrhu se týká střetu zájmů, nikoliv fungování Úřadu. Nad postupem poslance Jakuba Michálka se pozastavoval i ministr vnitra Vít Rakušan, neboť Úřad není schopen novou působnost zvládnout.

60. Svědek Jakub Michálek vypověděl, že jednou z priorit Pirátské strany bylo vyřešit po posledních volbách problém kumulace mediální a politické moci, proto byl připraven prosadit sněmovní tisk 110, s nímž opozice od počátku silně nesouhlasila. Hnutí ANO 2011 považovalo tento návrh za tzv. neuralgický bod – záležitost, která pro ně má mezi návrhy, které projednává Poslanecká sněmovna, zásadní význam. Tomu odpovídalo i odhodlání neumožnit projednání tohoto záměru. Sněmovní tisk 110 byl nejdříve zařazen jako první bod jednání pevně určeného jednacího dne, kvůli obstrukcím se nepodařilo schůzi začít. Následně byl zařazen na mimořádnou schůzi Poslanecké sněmovny počátkem května 2022, i ta byla kvůli obstrukcím opozice přerušena. Vedení koalice jednalo se zástupci opozice. Z jejich jednání vyplynulo, že je tento bod pro opozici zásadní a jeho projednání tímto způsobem nebude možné, případně bude mimořádně obtížné. Celé jednání Poslanecké sněmovny by bylo paralyzováno, protože by musely být překonávány obstrukce od prvního do třetího čtení. To by znamenalo, že po dobu několika měsíců (možná i po dobu jednoho roku) bude Poslanecká sněmovna zablokovaná projednáním jediného návrhu zákona. Na základě toho hledali cestu, která by byla v souladu se zákonem a s Ústavou a umožnila by jim úpravu přijmout. Pozměňovací návrh vznikal ve spolupráci s Úřadem vlády, s ministrem Šalomounem a jeho týmem.

61. Pro podání pozměňovacího návrhu vybrali sněmovní tisk 312, který rozšiřuje působnost Úřadu, a to na základě diskuse, jak má probíhat dohled nad některými politickými jevy (např. lobbingem). Tento úřad je v podstatě jeden z mála nezávislých a nestranných, ale nesoudních orgánů, který není přímo zařazen do exekutivy a který by mohl tuto pravomoc vykonávat. Proto využili tisk, který stanovoval kompetenci Úřadu. Zabývali se tím, zda pozměňovací návrh není přílepkem. Dospěli k závěru, že souvislost s původním zákonem je dána. Kvůli tomu, aby návrh nebyl přílepkem, v judikatuře Ústavního soudu označovaným také jako tzv. divoký jezdec, do zákona nezařadili např. regulaci internetových médií ani neotvírali zákon o periodickém tisku.

62. Svědek nepopřel, že moment překvapení načtení pozměňovacího návrhu byl záměrný. Předpokládali, že pokud by tento záměr předem vyjevili, nastaly by ještě silnější obstrukce (označil doslovně za „obstrukční peklo“). Proto zvolili překvapivou metodu, na které není nic protizákonného. Není vstřícná vůči opozici, ale opozice si toto vynutila svým destruktivním přístupem vůči Parlamentu. Při přípravě tisku dbali na to, aby se kryl fundamentální účel původního návrhu, kterým bylo zajištění fungování Úřadu, aby to byl nezávislý úřad a aby měl vymezené nějaké kompetence. Pozměňovacím návrhem bylo navrženo jejich rozšíření. Obstrukce opozice provázely i třetí čtení sněmovního tisku 312,

předsedkyně klubu hnutí ANO 2011 výslovně uvedla, že usilují o to, aby se na uvedený tisk nedostalo.

63. Před načtením pozměňovacího návrhu svědek s Úřadem nejednal, s jeho předsedou projednal připomínky až následně. Není nezbytné se vždy ptát příslušného orgánu na nově svěřenou pravomoc. Úřad může svoji působnost podle názoru svědka zvládnout, tzv. RIA nebývá vždy etalonem kvality. Úmyslem svědka bylo prosadit férové podmínky politické soutěže. Sněmovní tisk 110 se týkal střetu zájmů, sněmovní tisk 312 fungování Úřadu. Oba tisky mají podle něj souvislost s férovým fungováním politické soutěže.

64. K praxi Poslanecké sněmovny ohledně tzv. přílepků svědek uvedl několik příkladů, kdy byly schváleny zákony obsahující pozměňovací návrhy se zcela odlišnou materií od původního zákona, ke kterému byl návrh načten (např. sněmovní tisk 109 a pozměňovací návrh 1371 v roce 2018, sněmovní tisk 247 a komplexní pozměňovací návrh 2066 v roce 2019, sněmovní tisk 1091 a pozměňovací návrh 8299 v roce 2021). Poukázal na to, že oproti situaci, kterou posuzoval Ústavní soud v rámci tzv. přílepkového nálezu, došlo k vývoji legislativy. Dále byl zaveden garanční výbor, který posuzuje návrhy ve svém projednávání, a také byla zprovozněna elektronická sbírka zákonů, která zpřehledňuje pro občany obsah právní úpravy. Podle svědka oprávnění poslance podat k podanému pozměňovacímu návrhu další pozměňovací návrh nelze vyložit jako povinnost Poslanecké sněmovny ve všech případech vytvořit časový prostor pro to, aby každý mohl podat pozměňovací návrh k podaným pozměňovacím návrhům. To by v praxi vyžadovalo vedení druhého čtení vždy ve dvou jednacích dnech, aby se mezitím vytvořil prostor pro jejich přípravu. Takto Poslanecká sněmovna nepostupuje. Není běžné, aby se stávalo, že je původní tisk (sněmovní tisk 110) tzv. překlopen do pozměňovacího návrhu, protože většina poslanců podává přímo pozměňovací návrh a nezdržuje se tím, že by podávala vlastní návrh zákona.

65. Svědek doplnil svou svědeckou výpověď v souladu s výzvou předsedy Ústavního soudu podáním ze dne 13. 11. 2024. Na základě zpracování údajů o okamžiku podání pozměňovacích návrhů dokládá, že nahrávání pozměňovacích návrhů až v den druhého čtení nebo dokonce až po jeho zahájení není nijak neobvyklou praxí (návrhy, které byly nahrány do systému až poté, co bylo druhé čtení zahájeno, a zároveň šlo o jeho jediný či poslední den, tvořily v minulém volebním období 8,6 % podaných pozměňovacích návrhů). Nepovažuje tedy za udržitelnou argumentaci, že by proběhnutí rozpravy o konkrétním pozměňovacím návrhu či schopnost na něj reagovat během druhého čtení bylo nezbytnou podmínkou kvalitního legislativního procesu. Pokud by tomu tak mělo být, musela by být časová hranice pro předkládání pozměňovacích návrhů stanovena před zahájením druhého čtení, nikoli jeho koncem. Stejně tak by souhrn pozměňovacích návrhů jako podklad pro debatu ve druhém čtení musel být rozesílán v dostatečném předstihu před ním a poslanci by se s nimi měli seznamovat, místo toho ale jednací řád ukládá jeho vyhotovení až po skončení druhého čtení. Ani to by z logiky věci nemohlo fungovat, protože by šlo o další čtení, které zákon nezná a k těm „dalším“ pozměňovacím návrhům by už další návrhy nemohly být předkládány. Ze stávajícího znění jednacího řádu a z praxe dovozuje, že účelem druhého čtení není hodnocení podaných pozměňovacích návrhů. K tomu jsou určeny až následující fáze legislativního procesu. Diskuse o návrhu ve druhém čtení je pouze možností, její absence nemá vliv na řádnost nebo dokonce ústavnost legislativního procesu, neboť tato fáze k hodnocení pozměňovacích návrhů podle současné úpravy parlamentní procedury neslouží a sloužit ani nemůže. Dotyčný pozměňovací návrh byl z formálního hlediska předložen zcela v souladu se zákonem o jednacím řádu a nijak nevybočuje z běžné praxe.

66. K prokázání výše uvedených tvrzení svědek připojil tabulky okamžiku předložení pozměňovacích návrhů v Poslanecké sněmovně v období 2017–2024, příklady vágně souvisejících pozměňovacích návrhů či úplných přílepků podaných navrhovateli, příklady

pozměňovacích návrhů předložených na poslední chvíli, které sněmovna schválila, i podrobná data o okamžiku předložení pozměňovacích návrhů.

67. Svědek Michal Šalomoun vypověděl, že vláda se sněmovním tiskem 110 souhlasila, původně šlo o poslanecký návrh. S poslancem Jakubem Michálkem jeho zákonodárnou iniciativu nijak neřešil. Vláda se vyjádření k pozměňovacímu návrhu nedomáhala. Sněmovní tisk 110 řešil problematiku střetu zájmů, sněmovní tisk 312 fungování Úřadu, obecně jde v obou případech o kultivaci politické soutěže.

68. Svědek Marek Benda vypověděl, že Poslanecká sněmovna se v současné době nachází v bojovném období, opozice si vybrala příliš konfliktních témat, dramatickou změnu ve fungování sněmovny však svědek nevnímá. Poslanci se v rámci legislativního procesu často dohodnou na uplatnění přílepku, je to běžná legislativní technika. V případě pozměňovacího návrhu poslance Jakuba Michálka věděli všichni poslanci, o čem ve třetím čtení hlasují, situace zde byla odlišná od případu, který řešil nález Pl. ÚS 77/06. Podle svědka je již nález překonaný, od jeho vyhlášení byl novelizován jednací řád, pozměňovací návrhy se nahrávají do systému v elektronické podobě. Novela jednacího řádu je pro poslance vůbec nejcitlivější téma, není reálné kvalitní novelu prosadit.

69. Je podle něj obecně správné, aby se o pozměňovacích návrzích diskutovalo ve výborech. V rámci třetího čtení v podrobné rozpravě již neprobíhá žádná diskuse, pouze se hlasuje. V obecné rozpravě někdy diskuse probíhá, nikoliv již v rozpravě podrobné. Poslanci mají 14 dnů pro přípravu na třetí čtení, tato lhůta se počítá až od rozeslání příslušných dokumentů. Z hlediska možnosti poslanců seznámit se s návrhem považuje za dostatečné, že návrh je projednán v garančním výboru po druhém čtení a pak je projednán ve třetím čtení.

70. Koalice v tomto případě postupovala jednotně, svědek však neví, zda byl postup poslance Jakuba Michálka v rámci koalice koordinován. Svědek si nemyslí, že by se z podobného postupu stala konvence, šlo o postup výjimečný. Neshledává problém v tom, že návrh neprojednal ústavně-právní výbor. Nikdo se ho nepokusil svolat, a i kdyby jeho jednání proběhlo, pravděpodobně by na věci nic nezměnilo. Od začátku byla stanoviska ze všech stran a od všech hlasujících naprosto jasná. Svědkovi v tomto případě moment překvapení nevadí. Všichni věděli, o čem hlasují. Postup, kdy je pozměňovací návrh načten v posledních minutách před koncem druhého čtení, svědek považuje za běžný. Jen za poslední měsíc bylo několik takových případů. Pokud je vytvořen prostor mezi druhým a třetím čtením na seznámení se s tím, o čem se hlasuje, nespatřuje v tom žádný problém.

71. V závěrečné řeči navrhovatelka setrvala na své dosavadní argumentaci vyjádřené v návrhu. Vláda jako vedlejší účastnice řízení prostřednictvím přítomného ministra spravedlnosti Pavla Blažka uznala, že legislativní proces trpěl vadami, posouzení jejich ústavnosti však ponechala na Ústavním soudu.

72. Protože se předsedkyně Poslanecké sněmovny, jednající za účastníka, nařízeného ústního jednání neúčastnila, zaslala soudu vyjádření zpracované předkládajícím poslancem Jakubem Michálkem. Ústavní soud toto vyjádření rozeslal účastníkům i vedlejším účastníkům řízení. Stejným způsobem postupoval i v případě písemných podkladů k jeho projevu na ústním jednání, které svědek soudu dodatečně zaslal. Svědkyně Válková pak předala soudu písemné podklady svého projevu přímo v jednací síni.

73. Provedené důkazy soud zhodnotil jednotlivě i v jejich souhrnu s přihlédnutím ke skutečnostem a tvrzením obsaženým ve spisu. Podstatná skutková zjištění, která takto učinil, jsou obsažena v další části odůvodnění tohoto nálezu.

VIII. Přezkum procedury přijetí napadených zákonných ustanovení

74. Rozsah přezkumné pravomoci Ústavního soudu stanovuje čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy a § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb. Podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy Ústavní soud rozhoduje o zrušení zákonů nebo jejich jednotlivých

ustanovení, jsou-li v rozporu s ústavním pořádkem. Podle § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., pak Ústavní soud při takovém rozhodování posuzuje obsah zákona z hlediska souladu s ústavními zákony a zjišťuje, zda byl zákon přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

75. Navrhovatelka se od počátku výslovně domáhala přezkumu všech ustanovení, která jsou výsledkem novelizace provedené zákonem č. 253/2023 Sb. Ústavní soud se proto musel zabývat tím, zda byl tento zákon přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

76. Ústavní soud shledal, že zákon č. 253/2023 Sb. byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence. Navrhovatelka proti tomu ostatně žádné námitky nevznesla, její argumentace se soustřeďuje na vady legislativního procesu. Dále se proto Ústavní soud zabýval tím, zda byl zákon č. 253/2023 Sb. přijat ústavně předepsaným způsobem.

77. Ústavní soud se k posuzování ústavnosti legislativního procesu v řízení o zrušení zákonů a jiných právních předpisů podle § 64 a násl. zákona o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, vyjádřil již mnohokrát.

78. Dosavadní judikatura Ústavního soudu stojí na východisku, že z protiústavního legislativního procesu nemůže vzniknout ústavně konformní legislativní akt [srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 7/22 ze dne 13. 9. 2022 (317/2022 Sb.), bod 67; Pl. ÚS 6/21 ze dne 22. 6. 2021 (N 121/106 SbNU 312; 301/2021 Sb.), bod 48; Pl. ÚS 30/16 ze dne 7. 4. 2020 (N 67/99 SbNU 258; 254/2020 Sb.), bod 40; či Pl. ÚS 5/02].

79. Ústava vymezuje pouze základní rámec legislativního procesu. Součástí požadavků na zákonodárný proces však nejsou jen relativně určitá procesní pravidla (např. úprava zákonodárné iniciativy podle čl. 41 Ústavy), ale i některé zastřešující principy jako třeba princip demokratického a právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy), princip volné soutěže politických stran (čl. 5 Ústavy), princip většinového rozhodování či princip ochrany menšin (čl. 6 Ústavy), za kterou je nutno v tomto kontextu považovat zejména parlamentní opozici [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/14 ze dne 30. 6. 2015 (N 122/77 SbNU 759; 199/2015 Sb.), bod 124; a dále také nálezy sp. zn. Pl. ÚS 30/23, bod 77; či sp. zn. Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 (N 75/61 SbNU 137; 119/2011 Sb.), bod 107].

80. Podrobněji upravují legislativní proces zejména jednací řády obou komor Parlamentu. Dalším pramenem tzv. parlamentního práva jsou usnesení jednotlivých komor Parlamentu vydaná na základě § 1 odst. 2 jejich jednacích řádů (tzv. autonomní usnesení). Významná je rovněž ustálená (a ústavně souladná) praxe parlamentní komory a jejích orgánů [viz nálezy sp. zn. Pl. ÚS 55/10 ze dne 1. 3. 2011 (N 27/60 SbNU 279; 80/2011 Sb.), bod 63; nebo Pl. ÚS 77/06, bod 38]. Jsou to tedy především jednací řády jednotlivých komor Parlamentu, jimiž jsou jednotlivé ústavní principy zákonodárného procesu účinně garantovány a promítány do praxe, přičemž tyto principy jsou určující při výkladu a aplikaci jednotlivých ustanovení jednacích řádů [sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012 (N 195/67 SbNU 333; 437/2012 Sb.), bod 205; Pl. ÚS 77/06, bod 38].

81. Vady v legislativním procesu ovšem mohou založit protiústavnost posuzovaného zákona pouze tehdy, odporují-li vady nějaké normě plynoucí z ústavního pořádku. Role Ústavního soudu se nemůže redukovat na přezkum stovek procedurálních pochybení obou sněmoven a jejich řídících orgánů, aniž by tato pochybení měla jakýkoli dopad na posouzení materiální ústavnosti právního řádu (nález Pl. ÚS 7/22, bod 118). Ústavní soud proto opakovaně zmiňoval, že musí jít o „přímé a podstatné porušení“ pravidel legislativního procesu a zároveň takové porušení „dosahuje ústavněprávní dimenze“. Není totiž úlohou Ústavního soudu být ochráncem „pouhé“ zákonnosti parlamentní procedury [srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 15/22 ze dne 15. 5. 2024 (208/2024 Sb.), bod 87; Pl. ÚS 7/22, bod 67; Pl. ÚS 6/21; Pl. ÚS 30/16, bod 40; Pl. ÚS 55/10 či Pl. ÚS 7/03 ze dne 18. 8. 2004 (N 113/34 SbNU 165; 512/2004 Sb.)]. V nálezu Pl. ÚS 6/21 (bod 45) Ústavní soud shrnul, že „se drží zásady

zdrženlivosti a ruší právní úpravu výjimečně, nebyla-li v rámci zákonodárného procesu dodržena jeho esenciální pravidla a pochybení dosahuje ústavněprávních rozměrů“.

82. V posuzovaném případě navrhovatelka vznesla dvě námitky týkající se ústavnosti legislativního procesu. Zaprvé, část zákona č. 253/2023 Sb. byla podle jejího názoru přijata na základě přílepku, tedy neústavního pozměňovacího návrhu poslance Jakuba Michálka. Zadruhé, byla protiústavně omezena parlamentní debata, neboť rozprava ve třetím čtení návrhu zákona byla ukončena za situace, kdy do ní ještě byli přihlášeni řečníci. V tomto pořadí se oběma námitkami zabýval i Ústavní soud.

IX. Legislativní přílepky

IX.1 Legislativní přílepky obecně

83. Legislativní přílepky jsou návrhy, které byly v průběhu legislativního procesu formou pozměňovacího návrhu „přilepeny“ k původnímu projednávanému návrhu zákona, s tímto původním návrhem (legislativní předlohou) však nesdílí stejný předmět a účel. Jde tedy ve vztahu k projednávanému zákonu o věcně a teleologicky nijak nesouvisející návrhy, které jsou pozměňovacími návrhy jen formálně, zdánlivě, ve skutečnosti jde o nový návrh zákona ve smyslu čl. 41 a násl. Ústavy [srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 77/06, body 49–52, 66–70; či Pl. ÚS 56/05 ze dne 27. 3. 2008 (N 60/48 SbNU 873; 257/2008 Sb.), bod 41; a také Kazai, V. The Equilibrium of Parliamentary Law-making. Routledge, 2024, s. 195; a Syllová, J. K nálezu Ústavního soudu o tzv. přílepcích (zrušujícímu ustanovení o odškodnění klientů bank). Právní rozhledy, 11/2007, s. 409]. Přílepek proto představuje zastřenou zákonodárnou iniciativu (nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06, bod 57 a tam citovaný J. Kysela. Tvorba práva v ČR: truchlohra se šťastným koncem? Právní zpravodaj č. 7/2006).

84. Přílepky jsou přitom nežádoucím jevem zákonodárného procesu. Obchází či dokonce zneužívají nastavené parlamentní procedury. Občanům tak vlastně sdělují, že ti, kteří sami zákony tvoří, se při samotné normotvorbě paradoxně zákony (zde především jednacím řádem) neřídí. To oslabuje důvěru občanů v právní stát.

85. Ačkoliv Ústava existenci ani průběh trojího čtení legislativních návrhů, včetně podávání pozměňovacích návrhů, výslovně neupravuje (až na zmínky v čl. 47 Ústavy) a na rozdíl od ústav některých jiných států ani výslovně nezakazuje nesouvisející pozměňovací návrhy (přílepky), „přílepková praxe“ ve svých důsledcích a v konkrétních případech může narušovat některé základní ústavní principy, pravidla a hodnoty. Může například ohrozit demokratický princip – nepřípustně omezit řádnou parlamentní debatu k návrhu a upřít dostatečný prostor na vyjádření parlamentní menšině. Může také zasáhnout do dělby moci a ústavních záruk tzv. brzd a protivah uvnitř moci zákonodárné i mezi jednotlivými mocemi (Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06, bodě 71, upozorňuje na obcházení práva vlády vyjádřit se ke každému návrhu zákona podle čl. 44 Ústavy). Konečně může představovat i nepřípustné obcházení zákonodárné iniciativy (čl. 41 Ústavy).

IX.2 Dosavadní judikatura

86. Ústavní soud se přílepkům poprvé zevrubně věnoval v již citovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06. V něm ústavně konformně vyložil ustanovení jednacího řádu týkající se pozměňovacích návrhů a stanovil meze pro jejich využívání. Nález vymezil, že přílepek je takový pozměňovací návrh, který nemá úzký vztah k předmětu (obsahu) ani účelu původního návrhu zákona (body 66–70). Současně identifikoval čtyři důvody, pro které využívání přílepků narušuje ústavní principy a pravidla:

(i) Omezení parlamentní a veřejné debaty o návrhu zákona

Nález zdůraznil, že přijetí návrhu zákona má být výsledkem diskurzu, v němž všichni zúčastnění dostali příležitost se s projednávanou materií podrobně seznámit a informovaně se k ní vyjádřit. Náležitým je totiž takový proces, který umožňuje otevřenou diskusi mezi zastánci konkurenčních názorů, včetně názorů menšinových (bod 38). Transparentní slyšení stran reprezentujících veřejnost přispívá k její identifikaci s produktem rozhodovacího procesu, v tomto případě se zákonem. To je také hlavním důvodem preference parlamentního zákonodárství před přijímáním aktů se silou zákona uvnitř exekutivy (bod 44). Parlamentní debatu je dle nálezu třeba chránit již proto, že se skrze ni dosahuje informovanosti veřejnosti (bod 55).

Nález v této souvislosti připomenul, že v parlamentu se také odráží idea pluralismu, která je základem a znakem každé svobodné společnosti. V parlamentní rozpravě, a přirozeně i v práci jednotlivých výborů parlamentu, se dostává ke slovu opozice, která tak zároveň uplatňuje kontrolu, kterou lze chápat jako jeden ze základních znaků právního státu. Často jen v parlamentu dostávají příležitost k vyjádření tzv. slabé zájmy, tj. zájmy takových společenských skupin, které nedisponují takovou kapacitou k prosazení se. Právě tyto vlastnosti parlamentních rozprav ukazují na zvláštní úlohu parlamentu při vyrovnávání a při integraci zájmů (bod 56).

(ii) Obcházení zákonodárné iniciativy (čl. 41 Ústavy)

Předložením přílepku, tedy pozměňovacího návrhu, který nemá úzký vztah k předmětu ani účelu původního návrhu zákona, se obchází pravidla o zákonodárné iniciativě podle čl. 41 Ústavy (bod 73 nálezu). Pozměňovací návrh je totiž ve skutečnosti zastřenou novou zákonodárnou iniciativou.

(iii) Porušování práva vlády vyjádřit se k návrhu zákona (čl. 44 Ústavy)

Z obdobných důvodů může podle nálezu přílepkem dojít k porušení práva vlády vyjádřit se ke každému návrhu zákona (body 71–73).

(iv) Porušování principů demokratického právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy)

Podle nálezu využívání přílepků porušuje dělbu moci (body 47–48, 73). Protože pozměňovacím návrhům chybí důvodová zpráva, nesou s sebou zvýšené riziko libovůle (bod 71). Nález shledal též porušení požadavků na přehlednost (předvídatelnost) zákona, neboť v důsledku přílepků se orientace jednotlivců v právním řádu „bez použití nástrojů informačních technologií stává zcela nemožnou“ (bod 39). Především však uvedl, že porušování v nálezu vyslovených požadavků na legislativní proceduru bude v budoucnu vnímat jako „derogační důvod dle čl. 1 odst. 1 Ústavy“ (bod 75).

87. Z uvedeného nálezu Ústavní soud dosud vychází. Navazující judikatura konzistentně uvádí, že přílepek je pozměňovací návrh, který nemá „úzký vztah“ k předmětu ani účelu původního návrhu zákona [nálezy sp. zn. Pl. ÚS 56/05, bod 41; Pl. ÚS 24/07 ze dne 31. 1. 2008 (N 26/48 SbNU 303; 88/2008 Sb.); Pl. ÚS 6/12 ze dne 9. 1. 2013 (N 6/68 SbNU 103; 39/2013 Sb.), bod 52 a násl.; Pl. ÚS 1/14 ze dne 31. 3. 2015 (N 64/76 SbNU 867; 115/2015 Sb.), bod 67; Pl. ÚS 30/16, bod 40; Pl. ÚS 17/22 ze dne 21. 2. 2023 (90/2023 Sb.), bod 31]. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 30/16 (*zrušení zákona o významné tržní síle*) se sice Ústavní soud zmínil o tom, že přílepek musí být projevem „extrémní systémové svévole“ (bod 40), nešlo však o modifikaci dosavadního přístupu, neboť v pozdějším nálezu sp. zn. Pl. ÚS 17/22 se Ústavní soud vrátil k přezkumu „zda existuje úzký vztah mezi obsahem a účelem původního návrhu zákona a obsahem a účelem posuzovaného pozměňovacího návrhu“ (bod 31). Kritérium úzkého vztahu je tedy v judikatuře ustáleno. Žádné jiné kritérium –

například že postačí toliko „nepřímý“ vztah pozměňovacího a původního návrhu či to, že nejsou „významně vzdáleny“ – judikatura nikdy neobsahovala.

88. Z navazující judikatury je rovněž zřejmé, že pozměňovací návrh je přílepkem jen tehdy, pokud nemá úzký vztah ani k předmětu, ani k účelu původního návrhu zákona. V nálezu Pl. ÚS 77/06 Ústavní soud neshledal úzký vztah pozměňovacího návrhu k předmětu ani účelu původního návrhu zákona, což ho vedlo k derogaci napadené úpravy. V pozdějších nálezech ovšem Ústavní soud úzký vztah k předmětu nebo k účelu shledal, a tudíž o přílepek nešlo. Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 24/07, kde byl k návrhu zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů přijat pozměňovací návrh upravující techniku účetnictví, Ústavní soud konstatoval, že mezi zákonnou úpravou daní a účetnictví je tematická souvislost. Ve věci Pl. ÚS 6/12, kde byl nový místní poplatek za hrací automaty připojen jako pozměňovací návrh k novele zákona o podpoře sportu, shledal Ústavní soud naopak účelovou souvislost v podpoře sportu obcemi, protože část výtěžků z hracích automatů je používána na podporu sportu (bod 60, v jehož světle je třeba vykládat bod 58 nálezu). Ve věci Pl. ÚS 1/14, kde k zákonu o změně zákonů v souvislosti s rekodifikací soukromého práva bylo připojeno přechodné ustanovení k exekučním příkazům, Ústavní soud přes výslovné popření souvislosti v účelu konstatoval souvislost v předmětu, neboť pozměňovací návrh se stejně jako vládní návrh týkal stejného zákona, tj. exekučního řádu (podrobněji viz níže bod 110).

89. Konečně, i když Ústavní soud shledá, že určitý pozměňovací návrh je přílepkem, podle dosavadní judikatury musí zvažovat, zda nad důvody pro jeho zrušení nepřeváží jiné ústavně chráněné hodnoty, zejména právní jistota (viz již nálezy sp. zn. Pl. ÚS 56/05 nebo Pl. ÚS 21/14).

IX.3 Dosavadní judikaturu není důvod opouštět

90. Ústavní soud neshledal důvody, proč se od dosavadní judikatury odchylovat.

91. Ústavní soud nepřehlédl, že některé z nedostatků legislativního procesu, na které nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 upozorňoval, byly zčásti vyřešeny dalším právním či společenským vývojem. Novela jednacího řádu Poslanecké sněmovny provedená zákonem č. 265/2014 Sb. měla zajistit dostatečně informovanou debatu o pozměňovacích návrzích a jejich odůvodňování tím, že

(i) prodloužila lhůtu mezi druhým a třetím čtením ze 72 hodin na 2 týdny,

(ii) vložila obligatorní projednání garančním výborem, který mezi druhým a třetím čtením posuzuje hlasovatelnost pozměňovacích návrhů a zaujme k nim i věcné stanovisko, a

(iii) zavedla povinné písemné nebo aspoň ústní odůvodňování pozměňovacích návrhů. Zatímco v době vydání nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 bylo možné podat pozměňovací návrh v podrobné rozpravě druhého čtení bez jakéhokoli odůvodnění (což byl i případ z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06) a za 72 hodin (při zkrácení sněmovnou i za 48 hodin) se mohlo hlasovat ve třetím čtení, dnes musí být pozměňovací návrh odůvodněný, projednává jej garanční výbor a třetí čtení může začít nejdříve za dva týdny (což může sněmovna zkrátit na jeden týden).

92. Obdobně požadavek na přehlednost právní úpravy je oslaben v dnešní digitální době, kdy jsou hlavním zdrojem poznání obsahu právních předpisů internetové prameny a jednotlivé novely různých zákonů jsou relativně jednoduše a přehledně zaneseny do původního znění zákona. I nadále však může být v některých situacích podstatný.

93. Principy, na nichž nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 stojí, ovšem zůstávají relevantní. V důsledku přílepku může v některých případech dojít k neústavnímu zkrácení parlamentní a veřejné debaty o návrhu zákona. Jakkoliv novelizace jednacího řádu brání tomu, aby byl takový důsledek obvyklý, tuto možnost zcela nevyloučila. Stejně tak může být přílepkem porušeno právo vlády vyjádřit se k návrhu zákona, i když opět platí, že vláda bude zpravidla mít dostatečný časový prostor se k obsahu přílepku vyjádřit.

94. Přílepek ovšem vždy obchází právo zákonodárné iniciativy.

95. Zákonodárnou iniciativu mají podle čl. 41 odst. 2 Ústavy pouze jednotliví poslanci, jejich skupiny, Senát, vláda nebo zastupitelstva vyšších územních samosprávných celků. Zatímco právo podávat návrhy zákonů je zakotveno přímo v Ústavě, oproti tomu právo podávat pozměňovací návrhy k zákonům je zakotveno toliko na zákonné úrovni v jednacím řádu. Uplatněním tohoto podústavního práva ovšem nelze vyprazdňovat obsah práva ústavního.

96. Návětí § 63 odst. 1 jednacího řádu Poslanecké sněmovny stanoví, že poslanec může v rozpravě podávat návrhy „k projednávané věci“. Tyto návrhy se mají vztahovat „k určité věci projednávaného bodu“. Ustanovení § 63 odst. 1 bodu 4 jednacího řádu Poslanecké sněmovny opravňuje poslance k podání pozměňovacího návrhu, jímž se vypouštějí, rozšiřují nebo mění některé části původního návrhu.

97. Předkládání pozměňovacích návrhů nespadá pod ústavní právo jednotlivých poslanců navrhovat zákony (právo zákonodárné iniciativy). Pozměňovací návrh musí být vskutku pozměňovacím návrhem k existujícímu návrhu zákona, nikoli alternativním návrhem zákona, jemuž slouží původní návrh zákona jen jako předmětem a účelem nesouvisející nosič. V posléze uvedeném případě nejde o výkon práva poslance podat pozměňovací návrh, ale o zastřenou zákonodárnou iniciativu.

98. Především však platí, že přílepek narušuje principy právního státu.

99. Přílepkem vždy dochází ke zneužití práva podat pozměňující návrh, a to s cílem obejít zákonodárnou iniciativu a proceduru, která by byla spojena s podáním řádného návrhu zákona. Zákaz zneužití práva je přitom jedním z principů právního státu [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1889/19 ze dne 21. 5. 2021 (N 103/106 SbNU 164), nález sp. zn. III. ÚS 252/04 ze dne 25. 1. 2005 (N 16/36 SbNU 173)].

100. Z principů právního státu pak plynou i požadavky na jednoznačnost a transparentnost legislativního procesu. Tyto požadavky klade na legislativní proces i odborná literatura. Frederick Schauer odkazuje na požadavek jednoznačnosti zákonodárného procesu, který se váže k jeho veřejnému charakteru a transparentnosti. Tyto principy podle něj nemají být jen jakousi brzdou proti úmyslnému zneužití zákonodárného procesu, ale stejně tak mají sloužit jako obrana i proti jinak dobře míněnému obejití jeho jednotlivých institutů (F. Schauer. Legislatures as Rule-Followers. In: Bauman R. W., Kahana T., eds. The Least Examined Branch: The Role of Legislatures in the Constitutional State. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 472–474). Právní teoretik Jeremy Waldron, který není stoupencem soudního přezkumu zákonů, v této souvislosti zdůrazňuje princip transparentnosti jako jednu ze základních podmínek legislativní činnosti. (J. Waldron. Principles of Legislation. In: Bauman R. W., Kahana T., eds. The Least Examined Branch: The Role of Legislatures in the Constitutional State. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, s. 15–32). Na tyto principy výslovně odkazuje i nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 v bodě 45 a označuje je za tzv. formální hodnoty práva, které zákonodárce zavazují a vytvářejí společně s dalšími formálními hodnotami (jako jsou zejm. předvídatelnost, jasnost nebo logická koherence) tzv. vnitřní „morálku práva“, nezbytnou pro praktické fungování i legitimitu pozitivního práva (L. L. Fuller. Morálka práva. Praha: Oikoymenh, 1998). Přílepek, který představuje zastřenou zákonodárnou iniciativu, je s výše uvedenými principy jednoznačnosti a transparentnosti zákonodárného procesu v rozporu.

101. Na skutečnost, že přílepky mohou významně narušovat princip vlády práva a demokratického právního státu, odkazuje i Viktor Zoltán Kazai, podle kterého přílepky kolidují s principem právního státu tím, že nerespektují normy legislativního procesu a jejich formální vady ve svém důsledku otevírají cestu nejen k erozi materiálních základů demokratického právního státu, ale i nástupu autokratické vlády (V. Z. Kazai. The Equilibrium of Parliamentary Law-making. Comparative Perspectives on the Role of Courts in a Democracy. London: Routledge, 2024, s. 195, 220).

102. Formální i materiální racionalita zákonodárného procesu tak není zjišťována pouze provedením testu proporcionality v rámci věcného přezkumu napadeného ustanovení (materiálního přezkumu úpravy), ale též v rámci požadavku posoudit soulad procesu přijetí úpravy s ústavním pořádkem v jeho formální a materiální jednotě, jak ji popisuje nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 i odborná literatura. Tato jednota vytváří principiální základy konstitucionalismu, na kterých stojí a funguje demokratický právní stát (N. W. Barber. The Principles of Constitutionalism. Oxford: Oxford University Press, 2018, s. 85–116). Bez těchto mantinelů (transparentnosti a racionality zákonodárného procesu) by smysl legislativního procesu byl zcela vyprázdněn.

103. Přílepky představují ústavní problém v řadě zemí, např. v Polsku, Maďarsku, ale i ve Francii. Trendy v zahraniční doktríně směřují k důslednější kontrole zákonů i zákonodárné procedury ústavními soudy tak, aby byly zachovány hodnoty demokratického právního státu, jako je vláda většiny, ochrana politických menšin, transparentnost zákonodárné procedury pro politické menšiny i veřejnost apod. Wojciech Sadurski považuje přezkum legislativní procedury za užitečnou pojistku demokratického právního státu proti neliberálním vývojům a upozorňuje na rizika zrychleného a obsahově nepřehledného legislativního procesu jak pro politické menšiny, tak pro veřejnost (W. Sadurski. Poland's Constitutional Breakdown. Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 133–134). Na skutečnost, že zákonodárné přešlapy vládnoucí většiny silně souvisí s autoritářskými tendencemi, upozorňuje také Viktor Zoltán Kazai, který se zabýval případem Maďarska (V. Z. Kazai, citované dílo, kapitola 8). Totožný autor pak v případě Francie uvádí, že navzdory více než čtyřiceti letům ústavního přezkumu a několika reformám ústavy a parlamentních jednacích řádů představují přílepky ve Francii stále vážný problém (tamtéž, s. 220).

104. Navíc odborná literatura podporuje, aby na parlamentní procedury dohlížel externí aktér, jako jsou ústavní soudy, a to dokonce i v případech, kdy sama vnitřní regulace komor jednacími řády obsahuje mechanismus kontroly možných přílepků (V. Z. Kazai, citované dílo, s. 219, podobně F. Schauer, citované dílo, s. 476–478). Na skutečnost, že pouhé samoregulační mechanismy parlamentu k řešení této problematiky nestačí, upozorňuje Wojciech Sadurski. Trvání na řádných legislativních postupech a na ochraně práv parlamentní opozice soudy označuje za účinnou strategii proti zásahům do fungování demokratického právního státu [W. Sadurski. Judicial Review versus Populist Authoritarianism. 2024, 2(2) Comparative Constitutional Studies (dostupné z: https://www.elgaronline.com/view/journals/ccs/aop/article-10.4337-ccs.2024.0026/article-10.4337-ccs.2024.0026.xml)].

105. Ústavní soud je ve shodě se svou dosavadní judikaturou a citovanou doktrínou přesvědčen, že problém přílepků nemůže být vyřešen bez spolupráce všech dotčených aktérů. Jakkoli role Ústavního soudu je tu z povahy věci subsidiární, nemůže na svou přezkumnou roli ani v této oblasti rezignovat. Z ústního jednání navíc vyplynulo, že novelizace jednacího řádu je vždy politicky složitá a v praxi obtížně dosažitelná (což zmínili jak aktéři vládnoucí většiny, tak i opozice).

IX.4 Algoritmus přezkumu legislativních přílepků

106. V souladu s dosavadní judikaturou je třeba se při posuzování přílepků řídit následujícími hledisky:

- Přílepek je takový pozměňovací návrh, který (1) nemá úzký vztah ani (1a) k účelu, ani (1b) k předmětu původního návrhu zákona, a současně (2) ve sněmovně nebylo dosaženo širokého konsenzu na jeho přijetí.
- U takového přílepku je třeba posoudit intenzitu, v níž zasahuje ústavní pravidla a principy, což se bude u různých přílepků lišit.

– V návaznosti na to je třeba zvážit, zda nad porušenými ústavními pravidly a principy nepřevažují jiné, protichůdné ústavní hodnoty, pro které je namístě úpravu nerušit.

IX.4.a) Úzký vztah pozměňovacího návrhu k původnímu návrhu zákona

107. Nejprve je třeba vymezit, co je přílepek. Přílepek je takový pozměňovací návrh, který nemá úzký vztah k původnímu návrhu zákona ani z hlediska předmětu, ani z hlediska účelu.

108. Zkoumá-li Ústavní soud úzký vztah z hlediska předmětu, zabývá se otázkou, co bylo obsahem původního návrhu zákona a co obsahem pozměňovacího návrhu a zda je mezi těmito obsahy úzký vztah. Již v prvotním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 Ústavní soud použil jako synonymum předmětu pojem obsahu (body 69–70) a o obsahu v této souvislosti mluví i aktuální judikatura (nález sp. zn. Pl. ÚS 17/22, bod 31). Je tedy třeba hledat úzký obsahový vztah.

109. Není samo o sobě rozhodující, jaké zákony by se měnily (novelizovaly) podle původního návrhu zákona a jaké podle pozměňovacího návrhu. Jak uvádí již nález Pl. ÚS 56/05, při posuzování úzkého vztahu je východiskem „‚původní návrh', tedy zákonodárná iniciativa (novelizující zákon) podle čl. 41 Ústavy, nikoli zákon, který je předmětem této iniciativy (novelizovaný zákon)" (bod 42). Jinak vyjádřeno, je třeba zkoumat souvislost mezi obsahem původního návrhu zákona a obsahem pozměňovacího návrhu, nikoliv izolovaně to, zda se původní návrh a pozměňovací návrh týkají novelizace stejných nebo jiných zákonů.

110. To, že se původní návrh zákona i pozměňovací návrh zákona týkaly novelizace stejného zákona (konkrétně exekučního řádu), Ústavní soud zdůraznil v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/14 s tím, že požadavek úzkého vztahu tak byl „evidentně splněn" (bod 67). Tuto pasáž odůvodnění je ale třeba vykládat v souladu s předchozí judikaturou a s vědomím kontextu, v němž byla vyslovena. V daném případě byl pozměňovací návrh uplatněn k návrhu zákona, který byl nakonec publikován pod č. 303/2013 Sb. Již dle původního vládního návrhu zákona (Poslanecká sněmovna, 6. volební období, 2010–2013, sněmovní tisk 930/0) se měly novelizovat desítky zákonů v souvislosti s přijetím rekodifikace soukromého práva. Pozměňovacím návrhem došlo ke vložení přechodného ustanovení upravujícího, jakou právní úpravou se řídí exekuční příkazy v řízeních zahájených ve vymezeném období. Šlo tedy o úpravu technické otázky. Pozměňovací návrh tak vkládal do zákona ustanovení, které bylo z hlediska obsahového srovnatelné s ustanoveními původního návrhu, a právě to je klíčové. Pro úplnost je vhodné dodat, že i kdyby pozměňovacím návrhem vložené ustanovení reagovalo na něco jiného než rekodifikaci soukromého práva, znamenalo by to, že se od původního návrhu liší účelem, ale nikoliv obsahem.

111. Zkoumá-li dále Ústavní soud úzký vztah z hlediska účelu, zabývá se tím, co sledoval původní návrh zákona a co pozměňovací návrh. Jde tedy o objektivní úvahu, jaký byl účel původně navržené úpravy a účel pozměňovacím návrhem vložených ustanovení, a posouzení, zda je mezi nimi úzký vztah. Subjektivní názor předkladatele původního návrhu zákona či předkladatele pozměňovacího návrhu na účel jimi navržených norem může mít toliko podpůrný význam.

112. Účel nelze vymezovat příliš abstraktním způsobem. V nejobecnější rovině je účelem každé právní úpravy zlepšení právního řádu (alespoň jedná-li zákonodárce v dobré víře), a tento účel by tedy bylo možné shledat u jakékoliv úpravy. Obdobně to platí pro příliš široce formulované účely, jako je „posílení principů demokratického právního státu", „posílení právní jistoty" nebo „ochrana základních práv". Úzký vztah k takto široce formulovaným cílům by bylo možné nalézt téměř vždy, a takto pojímaný test úzkého vztahu k účelu by tak byl zcela vyprázdněn.

113. Test úzkého vztahu, vycházející z prejudikatury, lze jen stěží označit za zbytečně přísný. Přílepkem je totiž jen pozměňovací návrh, u něhož nelze shledat úzký vztah ani k předmětu, ani k účelu původního návrhu zákona. Pokud má tedy pozměňovací návrh úzký vztah alespoň k předmětu nebo alespoň k účelu původního návrhu, tímto testem projde. Rozhodující přitom není, jakých zákonů se týkal původní návrh a jakých pozměňovací návrh. Byl by tedy například přípustný pozměňovací návrh, který předmětem (obsahem) srovnatelnou úpravu navrhuje vložit do jiného zákona, než měl být původně novelizován, a to i kdyby tato změna sledovala jiný účel. Obdobně by byl přípustný pozměňovací návrh, který do jiného zákona vkládá obsahově odlišnou úpravu, pokud sleduje srovnatelný účel.

114. Zcela neproblematická by tak byla například situace, pokud by původní návrh zákona zaváděl změnu v doručování v zákoně č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, a pozměňovací návrh by novelizoval doručování v zákoně č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů. V tomto případě by byl dokonce dán úzký vztah jak k předmětu (úprava doručování v soudním řízení), tak k účelu (například snaha zákonodárce upravit doručování ve všech soudních řádech obdobně, sjednotit doručování prostřednictvím datové schránky apod.). Tento příklad ilustruje, proč není rozhodující, že pozměňovací návrh „vykročí“ k novelizaci jiného zákona než původní návrh.

115. Na druhou stranu, to, že se původní návrh zákona a pozměňovací návrh týkají novelizace stejného zákona, ještě neznamená, že je mezi nimi dán úzký vztah z hlediska předmětu či účelu. Pokud by původní návrh zákona odstraňoval případné legislativně-technické nedostatky dílčích ustanovení rozsáhlého kodexu, například občanského zákoníku, nebylo by možné pozměňovacím návrhem v tomto kodexu reformovat například celou část třetí o absolutních majetkových právech. Pozměňovací návrh by vkládal do návrhu zákona obsahově odlišná ustanovení a sledoval by i jiný účel.

IX.4.b) Široký konsenzus

116. Pokud je pozměňovací návrh přílepkem, představuje to ve světle nálezu Pl. ÚS 77/06 (body 49, 57 a 73) porušení ústavně konformně vykládaného § 63 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny („Poslanec může v rozpravě podávat k projednávané věci návrhy. Mají se vztahovat k určité věci projednávaného bodu …“). Ani každý přílepek ale není protiústavní.

117. Bude-li o potřebnosti pozměňovacího návrhu dosaženo v Poslanecké sněmovně širokého konsenzu, nebude jej Ústavní soud nikdy považovat na neústavní přílepek, a to i kdyby neměl úzký vztah ani k předmětu, ani k účelu původního návrhu zákona. Široký konsenzus totiž využití takového přílepku legitimizuje a zhojuje nedostatky, které jsou jinak s přílepky spojeny. Vykročení z mezí ústavně konformně vykládaného jednacího řádu lze tedy kompenzovat širokým konsenzem (srov. shodně k legislativní nouzi nález sp. zn. Pl. ÚS 15/22, bod 80 a násl., podle něhož je buď třeba splnit zákonné podmínky zkráceného projednání, nebo je třeba na zkráceném projednání dosáhnout širokého konsenzu).

118. Širokým konsenzem se rozumí „alespoň taková většina, která je srovnatelná s většinou vyžadovanou k přijetí ústavního zákona“ (obdobně nález sp. zn. Pl. ÚS 55/10, bod 80), v níž je zapojena nikoliv malá část opozice. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 30/16 (*zrušení zákona o významné tržní síle*) takto jako jeden z faktorů Ústavní soud zohlednil, že zákon včetně namítaného přílepku byl přijat 134 hlasy ze 146 přítomných poslanců, přičemž zbylých 12 poslanců se hlasování zdrželo (viz bod 47 nálezu). Přinejmenším ústavní většiny je třeba dosáhnout při závěrečném hlasování o návrhu zákona obsahujícím daný pozměňovací návrh v závěru třetího čtení v Poslanecké sněmovně; relevantní ale je i to, jakou podporu mělo přijetí samotného pozměňovacího návrhu.

119. Tento krok zároveň odráží zjištění z ústního jednání, že přílepky jako takové nejsou zcela neobvyklé a že je poslankyně a poslanci nepovažují za negativní jev v případě, že jsou přijímány na základě široké shody ve sněmovně.

IX.4.c) Intenzita porušení ústavních principů a pravidel

120. Nemá-li pozměňovací návrh úzký vztah ani k předmětu, ani k účelu původního návrhu zákona a nebyl-li podpořen širokým konsenzem ve sněmovně, jde o přílepek. Jednotlivé přílepky se ale budou lišit v tom, která ústavní pravidla a principy a v jaké intenzitě (závažnosti) porušily.

121. Přílepek vždy obchází zákonodárnou iniciativu (čl. 41 Ústavy) a vždy narušuje principy právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy), lišit se však může intenzita tohoto porušení. Oproti tomu i přes využití přílepku může být zachována dostatečná parlamentní debata a vláda může mít dostatečnou příležitost se k přílepku vyjádřit.

IX.4.d) Zvážení protichůdných ústavních principů, pravidel a hodnot

122. Nakonec Ústavní soud posuzuje, zda protichůdné ústavní principy, pravidla a hodnoty nepřevažují nad těmi, které byly přílepkem zasaženy. Protichůdnými hodnotami bude zejména princip právní jistoty, ale může jít i o jiné ústavní hodnoty či principy, zejména týkající se materiálního právního státu či efektivní ochrany ústavnosti (čl. 1 odst. 1, čl. 83 Ústavy).

123. Již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 56/05 (tzv. *squeeze out*) Ústavní soud dospěl k závěru, že přes absenci úzkého vztahu k původnímu návrhu nelze přílepek zrušit, a to zejména z důvodu ochrany právní jistoty (bod 44–45).

124. Obdobně v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/14, bod 166; [srov. též nálezy sp. zn. Pl. ÚS 20/21 ze dne 7. 12. 2021 (N 215/109 SbNU 318; 4/2022 Sb.), bod 88, a Pl. ÚS 7/22, bod 117] Ústavní soud sice shledal vadu legislativního procesu, dále však zvažoval, zda by případná derogace napadeného zákona nebyla v rozporu s hodnotami materiálního právního státu, právní jistoty a efektivní ochrany ústavnosti (čl. 1 odst. 1, čl. 83 Ústavy), přičemž dospěl k závěru, že ochrana uvedených hodnot v posuzovaném případě převáží nad zájmem na derogaci napadeného zákona. Podle Ústavního soudu by tehdy derogace napadeného zákona do principu právní jistoty a důvěry v právo zasáhla velmi významně: Všichni zaměstnanci státní správy, přecházející do režimu státní služby, by se po několika měsících účinnosti zákona opět ocitli ve stavu právní nejistoty ohledně fungování celé státní správy – to vše poté, co se po dvaceti dvou letech od účinnosti Ústavy podařilo důsledně naplnit její čl. 79 odst. 2 a uvést v život systém státní služby.

125. Ústavní soud musí mít v souvislosti s přílepky na zřeteli ochranu právní jistoty. Pro podání návrhu na zrušení zákona nejsou stanoveny žádné lhůty počítané od jeho platnosti. Zjednodušeně řečeno, ale plynutím doby, po kterou je schválený zákon platnou součástí právního řádu, slábne zájem na přezkumu procedurální ústavnosti jeho přijetí a narůstá potřeba chránit právní jistotu adresátů práva a zákon z procedurálních důvodů nerušit.

126. Přísnější pravidla platí pro abstraktní kontrolu ústavnosti a tzv. privilegované navrhovatele. Jelikož mohou podat návrh na zrušení zákona od okamžiku jeho vyhlášení, lze po nich vyžadovat, aby své procedurální námitky uplatňovali v krátkém časovém horizontu od nabytí platnosti zákona. Námitku, že proces je zatížen neústavním přílepkem, by tito navrhovatelé měli uplatnit „bez zbytečného odkladu po vyhlášení zákona. Nesmí se tedy jednat o delší časový odstup pohybující se v řádu několika měsíců, či dokonce let“ (shodně k legislativní nouzi nález sp. zn. Pl. ÚS 15/22, bod 94 a tam citované nálezy). V případě později uplatněných procedurálních námitek již v těchto případech převáží zájem na ochraně právní jistoty. I u konkrétní kontroly ústavnosti hraje ochrana právní jistoty důležitou roli. Platí, že čím déle je právní úprava aplikována, tím větší váhu je třeba přiznat ochraně právní

jistoty. I v těchto případech je tedy možnost domáhat se z procedurálních důvodů zrušení právní úpravy časově omezena.

127. Výše vyložená kritéria nejsou závazným algoritmem, který by pevně stanovil pořadí kroků, jež je třeba při přezkumu dodržet. Například je-li zřejmé, že na potřebnosti přílepku panoval široký konsenzus, nebo že převáží zájem na ochraně právní jistoty, bylo by zbytečné se mechanicky držet pořadí kroků, jak byly výše popsány.

IX.5 Aplikace na nyní projednávaný případ

128. Navrhovatelka namítá, že pozměňovací návrh poslance Jakuba Michálka nesouvisel s původním vládním návrhem zákona a jde o protiústavní přílepek. Vláda během ústního jednání uznala, že legislativní proces byl zatížený vadou, ponechala však na Ústavním soudu posouzení, zda dosahuje ústavněprávní intenzity.

129. Ústavní soud přistoupil k přezkumu a zabýval se nejprve tím, zda je pozměňovací návrh Jakuba Michálka přílepkem. Je tedy třeba posoudit, zda jde o takový pozměňovací návrh, který nemá úzký vztah k původnímu návrhu zákona ani z hlediska předmětu, ani z hlediska účelu.

IX.5.a) Chybějící úzký vztah k předmětu

130. Jde-li o úzký vztah k předmětu, připomíná Ústavní soud, že není klíčové, zda původní a pozměňovací návrh novelizuje stejné zákony.

131. Původní návrh zákona novelizoval výhradně zákon o sdružování v politických stranách a v politických hnutích.

132. Pozměňovací návrh rovněž novelizoval tento zákon [šlo konkrétně o § 19g odst. 1 písm. a) ve slovech „a dozor nad dodržováním zákona o střetu zájmů“ a § 19g odst. 1 písm. h) ve slovech „v případech stanovených zákonem se domáhá vyslovení neplatnosti právního jednání a dalších opatření stanovených zákonem“, § 19ha, 19 hb, 19 hc, 19i, § 19j odst. 3 a 4, § 19l odst. 3 až 6 tohoto zákona]; vedle toho však ve významně větší míře novelizoval i zákon o střetu zájmů a zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání.

133. Jak už ale bylo vyloženo, podstatné je, jaký byl obsah původního návrhu zákona a jaký byl obsah pozměňovacího návrhu.

134. Původní návrh zákona (sněmovní tisk 312/0) obsahoval změny administrativně-organizačního charakteru, směřující dovnitř Úřadu jakožto správního orgánu. Zakotvoval také (jedinou) novou kompetenci Úřadu: zveřejňovat údaje o fungování Úřadu pravidelně na jeho webových stránkách (zprávu o své činnosti za příslušný kalendářní rok, úplné výroční finanční zprávy stran a hnutí, poznatky, které vyplynuly z jeho činnosti).

135. Obsahem pozměňovacího návrhu bylo především stanovení povinností a omezení soukromým osobám. Tyto povinnosti plynou z možností vyslovení neplatnosti právního jednání, v povinnosti prodat podíl v právnické osobě, v zákazu některých právních jednání, zrušení investiční pobídky, omezení dotací apod. Samostatnou pozornost si také zaslouží nové (širší) definice veřejných funkcionářů v zákoně o střetu zájmů a nově stanovené přestupky v zákoně o střetu zájmů.

136. Pozměňovací návrh rozšířil působnost Úřadu do oblasti zákona o střetu zájmů a zároveň na další právní subjekty, nikoliv jen na politické strany a hnutí. Ustanovení § 19ha zákona o sdružování v politických stranách a v politických hnutích nově zavádí, že Úřad má vykonávat dozor nad naplňováním zákonného zákazu, podle kterého nemohou vrcholní politici vlastnit média (§ 4a zákona o střetu zájmů); navazující ustanovení upravují, jak má Úřad tuto novou kompetenci vykonávat; zakotvena jsou nová oprávnění Úřadu [kupříkladu uložení povinnosti prodat podíl v právnické osobě (§ 19ha odst. 2)]; nově se zakotvují zákonné povinnosti pro fyzické a právnické osoby, jichž se zákon o střetu zájmů týká [např. povinnost nevykonávat hlasovací práva (§ 19ha odst. 4)]; nově jsou zakotveny i přestupky

v oblasti zákona o střetu zájmů (§ 19j odst. 4). Pozměňovací návrh mimo jiné zavedl nové skutkové podstaty zakázaných jednání a vymezil tomu odpovídající přestupky v zákoně o střetu zájmů a s tím související správní dozor. Osobní působnost tohoto předpisu rozšířil mimo politické strany a funkcionáře také na celou řadu podnikatelů a majitelů obchodních účastí ve vybraných právnických osobách a jejich příbuzenstvo.

137. Stručně vyjádřeno, obsahové změny provedené skrze pozměňovací návrh nemají úzký vztah k obsahu původního návrhu: ke změně organizační struktury uvnitř Úřadu. Pozměňovací návrh tudíž nemá úzký vztah k předmětu původního vládního návrhu zákona.

IX.5b) Chybějící úzký vztah k účelu

138. Jak bylo uvedeno výše, to samo o sobě nevede k závěru, že jde o přílepek. Ústavní soud proto dále posuzoval vztah pozměňovacího návrhu k účelu původního návrhu zákona.

139. Podle důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona (sněmovní tisk 312/0) bylo hlavním cílem návrhu zefektivnit dosavadní fungování Úřadu, proto byly navrženy změny v organizaci Úřadu a nové rozložení vztahů uvnitř správního orgánu (mimo jiné šlo o posílení kolektivního principu řízení správního orgánu). Hlavními změnami mělo být vytvoření Kolegia, jasné vymezení postavení funkcionářů Úřadu při výkonu dohledové a metodické činnosti a zlepšení informovanosti uvnitř správního orgánu i navenek.

140. Účelem pozměňovacího návrhu (sněmovní tisk 312/3) bylo vyloučit vlastnictví některých médií veřejnými funkcionáři uvedenými v § 4a zákona o střetu zájmů, zavést vůči jednotlivcům sankce za porušování regulace a zakotvit nové kompetence Úřadu, a to dokonce včetně zahajování soudních řízení.

141. Zjednodušeně shrnuto: Původní návrh zákona sledoval účel změnit organizaci uvnitř Úřadu a vedle toho zavedl jednu – relativně marginální – kompetenci zveřejňovat zprávy týkající se činnosti správního orgánu. Pozměňovací návrh sledoval účel zakotvit dohled nad vlastnictvím médií politicky činnými osobami, jejich příbuznými, právnickými osobami a podnikateli. Pozměňovací návrh nesměřuje k zefektivnění fungování Úřadu uvnitř ani zlepšení informovanosti o jeho činnosti, na rozdíl od původního návrhu.

142. V této souvislosti je relevantní, že Úřad až do schválení zákona č. 253/2023 Sb. nikdy nevykonával působnost v oblasti střetu zájmů. Z textu vládního návrhu zákona (ani obsahu důvodové zprávy) nevyplývala snaha o rozšíření pravomocí Úřadu o dohled nad dodržováním zákona o střetu zájmů. Zákonná úprava vnitřní struktury Úřadu, jehož úkolem dosud bylo pouze kontrolovat financování politických stran a hnutí, nemá souvislost s úpravou, která zavádí zcela novou a významnou kompetenci tohoto Úřadu kontrolovat, aby politici a jimi vlastněné právnické osoby neovládali média. Dlužno dodat, že veřejní funkcionáři vyjmenovaní v § 2 zákona o střetu zájmů nemusí (někteří ani nesmějí) být členy politické strany či hnutí ani se účastnit jakékoliv formy politické soutěže.

143. Mezi změnou v organizaci Úřadu a rozšířením jeho kompetence na zákon o střetu zájmů nelze spatřovat úzký vztah prostřednictvím obecného principu ochrany „férové politické soutěže“ nebo „ochrany demokratického právního státu“. Touto optikou by totiž téměř vždy bylo možné spatřovat úzký vztah pozměňovacího návrhu k návrhu původnímu. Při takto širokém chápání účelu by šlo v konečném důsledku pozměňovacím návrhem provést cokoli.

144. V posuzované věci takový výklad navíc dobře ilustruje rozdíl mezi požadavkem na „úzký vztah“ (s nímž jediným judikatura pracuje) a jinými požadavky, například na vztah toliko „nepřímý“ či na to, aby pozměňovací a původní návrh nebyly „významně vzdáleny“ (s nimiž judikatura nepracuje a které dostatečné nejsou, srov. bod 88 tohoto nálezu). Původní návrh měnil strukturu Úřadu, a teprve zlepšení fungování Úřadu by se zprostředkovaně – díky jeho další činnosti – mohlo projevit lepší ochranou férové politické soutěže či demokratického

právního státu. Šlo tedy toliko o nepřímé účely původního návrhu, na nichž naplnění kritéria „úzkého vztahu“ nelze stavět.

145. Se skutečností, že úzký vztah k účelu původního návrhu není naplněn, zjevně počítal i samotný předkládající poslanec. Jak vyplývá ze skutkových zjištění, jeho záměrem bylo využít nesouvisejícího „podvozku“ (původního návrhu) a přiřadit novou (konfliktní) kompetenci Úřadu k nekonfliktní, a tudíž i poklidně projednávané vládní novele, se kterou většina poslanců opozice neměla žádný problém.

146. Pozměňovací návrh tudíž nemá úzký vztah ani k účelu původního návrhu zákona.

147. Opačný výklad, tedy že úzký vztah k předmětu nebo účelu je v posuzované věci dán, by celý test vyprázdnil a učinil celou judikaturu k přílepkům bezzubou a nevyužitelnou. Znamenal by totiž, že návrh zákona reformující vnitřní strukturu Úřadu a přiznávající mu nově jedinou marginální kompetenci (zveřejňovat informace o své činnosti) otevírá prostor pro to, aby se formou pozměňovacího návrhu v legislativním procesu kompetence Úřadu rozšířila o cokoli do oblasti upravené jakýmkoliv jiným zákonem. Z procedurálního hlediska by nic nebránilo přiznat Úřadu pozměňovacím návrhem například kompetence v oblasti ochrany hospodářské soutěže, která jistě – nepřímo, při dostatečném zobecnění – souvisí i s ochranou soutěže politické.

IX.5.c) Nedosažení širokého konsenzu

148. Pozměňovací návrh nebyl přijat ani na základě širokého konsenzu v Poslanecké sněmovně. Naopak. Pro samotný pozměňovací návrh se vyslovilo z přihlášených 164 poslanců 83 poslanců, proti bylo 80 poslanců (hlasování č. 28). V závěrečném hlasování o návrhu zákona, který přílepek obsahoval, jako celku bylo z přihlášených 165 poslanců pro 86, proti 65 (hlasování č. 29). Nebylo tedy dosaženo kvalifikované většiny. Pozměňovací návrh je tedy neústavním přílepkem.

IX.5.d) Intenzita zasažení ústavních pravidel a principů

149. Ústavní soud se dále zabýval tím, v jaké intenzitě přílepek porušuje ústavní pravidla a principy.

150. Některými přílepky by mohlo dojít k porušení řádné parlamentní deliberace. To se však v nyní posuzovaném případě nestalo. Ústavní soud k tomuto závěru dospěl na základě průběhu třetího čtení a na podkladě výslechů provedených na ústním jednání.

151. Z ústního jednání totiž vyplynulo, že ve třetím čtení měli všichni poslanci jasno, o jakém znění zákona se hlasuje, a opozice měla dostatečný prostor se k materii zákona, včetně pozměňovacího návrhu poslance Michálka, vyjádřit. Také pauza mezi druhým a třetím čtením byla dostatečná a umožnila i veřejnou debatu o návrhu zákona včetně přílepku. S ohledem na průběh třetího čtení je patrné, že parlamentní deliberace zachována byla.

152. Porušeno nebylo ani právo vlády vyjádřit se k návrhu zákona. Vzhledem k době mezi koncem druhého a třetího čtení měla vláda dostatečnou možnost své stanovisko k pozměňovacímu návrhu projevit.

153. Přílepek ovšem porušuje ústavní pravidla legislativního procesu tím, že obchází zákonodárnou iniciativu (čl. 41 Ústavy). V posuzované věci je toto obcházení obzvláště patrné, neboť to, co bylo předmětem přílepku, bylo již předtím samostatně podaným návrhem zákona předloženým sněmovně dne 20. 12. 2021 a dosud neprojednaným (sněmovní tisk 110). Využití této zastřené zákonodárné iniciativy nelze ospravedlnit ani snahou zabránit obstrukcím opozice, jak bude vyloženo níže.

154. Přílepek rovněž porušuje principy právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy).

155. Předně, přílepek představuje zneužití institutu pozměňovacího návrhu. Zákaz zneužití práva je sám o sobě jedním z principů právního státu.

156. Přílepky jsou v rozporu s požadavky na transparentnost, jednoznačnost a racionalitu legislativního procesu. Nejde přitom jen o již zmíněnou skutečnost, že přílepky slouží k zastření zákonodárné iniciativy. Přílepky znepřehledňují legislativní proces, ztěžují jeho veřejnou kontrolu a rozmělňují politickou odpovědnost aktérů legislativního procesu. Ústava poskytuje i jedinému poslanci možnost navrhovat samostatně zákony. S privilegiem zákonodárné iniciativy je ovšem spojena určitá odpovědnost. Ústava předpokládá, že chce-li samotný poslanec navrhnout nový zákon (či novelizovat stávající), ponese odpovídající náklady, které jsou s návrhem nového zákona spojeny. Zmíněné „osobní náklady" jsou vedle politické odpovědnosti též náklady reputační a zejména časové (návrh nového zákona musí absolvovat standardní procesy návrhu zákona ve sněmovně a ve výborech).

157. Porušení principů právního státu je o to výraznější, že podle ústního jednání předkládající poslanec zvolil cestu přílepku s cílem „využít momentu překvapení", jak sám uvedl, tedy zastihnout opozici nepřipravenou. I když se často při charakteristice parlamentního projednávání a schvalování zákonů hovoří o soutěži, zápasu, hře, tedy termínech užívaných ve sportovním zápolení, kde překvapování soupeře, využití nepozornosti či chyby jsou často rozhodujícími faktory pro úspěch a výsledek klání, legislativní proces nemá být překvapivý, neboť jde o vážnou věc. Vládní většina měla možnost zajistit si projednání původního samostatného návrhu zákona (tisku 110) řádnou legislativní procedurou. Případné obstrukce ze strany opozice mohla většina legitimně ukončit. Namísto toho zvolila k prosazení svého přílepek, který však legitimním nástrojem k překonání obstrukcí není.

158. Ústavní soud shledal, že v posuzované věci přílepek vedle obcházení zákonodárné iniciativy podle čl. 41 odst. 2 Ústavy porušuje principy právního státu (zákaz zneužití práva, transparentnost, jednoznačnost a racionalitu legislativního procesu). Intenzitu porušení zvyšuje, že využití přílepku bylo cílené a mělo opozici zaskočit.

IX.5.e) Zvážení protichůdných ústavních principů, pravidel a hodnot

159. Ačkoliv přílepek v posuzované věci je neústavní, musí Ústavní soud ještě uvážit, zda nad zájmem na jeho zrušení nepřeváží ochrana jiných ústavních principů, pravidel a hodnot.

160. Nejprve se musí Ústavní soud vypořádat s tím, zda využití přílepku nepředstavovalo ve specifických poměrech posuzované věci legitimní nástroj, jak prosadit vládu většiny proti opozičním obstrukcím.

161. Přílepky nelze ospravedlnit ani jako reakci na různé obstrukční aktivity opozice. Většina v Poslanecké sněmovně má legitimní nástroje k tomu, jak bezbřehé obstrukce ústavně souladným způsobem ukončit. Ústavní soud totiž opakovaně připustil, že ve chvíli, kdy opozice provádí obstrukce a zneužívá svých zaručených práv, lze debatu ukončit. Parlamentní většina tedy má nástroje, jak obstrukcím čelit. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/22 sice přiznal parlamentní opozici, že může k dosažení vlastních politických cílů oddalovat či blokovat rozhodnutí přijímaná parlamentní většinou k dosažení jejích politických cílů. Zneužívání tohoto práva však nemá vést k oslabení či znemožnění efektivního výkonu vládnutí. V nedávném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 30/23 pak Ústavní soud konstatoval, že obstrukce nemají vést k paralýze legislativní činnosti Poslanecké sněmovny, neboť pak by většina – a to v rozporu s čl. 6 větou první Ústavy – nebyla s to prosadit svou vůli svobodným hlasováním. Rovněž obstrukcemi tedy sice může parlamentní menšina deklarovat svůj rozhodný nesouhlas s návrhem zákona, ovšem v okamžiku, kdy svými obstrukcemi zásadním způsobem naruší fungování Poslanecké sněmovny, je parlamentní většina oprávněna učinit adekvátní opatření k zajištění jejího fungování [bod 127 citovaného nálezu; nález sp. zn. Pl. ÚS 10/13 ze dne 29. 5. 2013 (N 96/69 SbNU 465; 177/2013 Sb.),

bod 87]. Ani hrozba „obstrukčního pekla“ ze strany opozice, na kterou na ústním jednání upozornil předkládající poslanec, proto nepředstavuje důvod pro přistoupení k přílepkům.

162. Tato judikatura vyjadřuje obecný princip, že obstrukce lze ústavně souladným způsobem ukončit v jakékoliv fázi legislativního procesu, pokud již dochází k zablokování činnosti sněmovny, a to i když jednací řád takovou možnost výslovně neupravuje. Paralyzující obstrukce představují zneužití ustanovení jednacího řádu o možnosti vystoupit či jinak participovat na jednání sněmovny; zneužití práva přitom nepožívá právní – ani ústavněprávní – ochrany, aniž by to musel jednací řád výslovně stanovit. Tím Ústavní soud nijak nezpochybňuje, že výslovná úprava podmínek pro takový zásah v jednacím řádu by mohla být vhodnější.

163. Závěry tohoto nálezu jakož i ustálené judikatury k přílepkům, z níž vychází – jsou v souladu s přístupem Ústavního soudu k obstrukcím. Sněmovní menšina nemůže zneužívat svých práv k tomu, aby zablokovala obstrukčními postupy jednání sněmovny; na druhou stranu ale sněmovní většina nemůže zneužívat práva podávat pozměňovací návrhy formou přílepků k prosazení své většinové vůle.

164. Ani právní jistota nemůže nad normami, které byly přílepkem porušeny, převážit. Zákon byl navrhovatelkou, skupinou poslanců, napaden méně než měsíc po nabytí platnosti (zákon byl vyhlášen 25. 8. 2023 a již 15. 9. 2023 Ústavní soud obdržel posuzovaný návrh).

165. Ústavní soud dospěl k závěru, že samotná derogace napadených ustanovení není v rozporu s hodnotami materiálního právního státu, právní jistoty a efektivní ochrany ústavnosti (čl. 1 odst. 1, čl. 83 Ústavy). Nesnižuje nepřiměřeným způsobem ochranu svobodné soutěže politických sil. Ústavní soud neshledal, že by bylo v zájmu na právní jistotě osob či aktérů svobodné politické soutěže k derogaci nepřistoupit. Nejde například o situaci posuzovanou v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/14, kdy by derogace tehdy napadené úpravy velmi významně zasáhla do principu právní jistoty a důvěry v právo všech zaměstnanců státní správy přecházejících do režimu státní služby.

166. Ústavní soud neshledal, že by protichůdné ústavní normy (principy) v daném případě převážily nad ústavními normami (principy), které byly přílepkem porušeny, tedy (čl. 1 odst. 1 Ústavy; čl. 41 odst. 2 Ústavy).

IX.5.f) Shrnutí

167. Pozměňovací návrh předložený poslancem Jakubem Michálkem představuje neústavní přílepek. Žádné protichůdné principy či normy ústavního pořádku nepřevažují nad důvody pro zrušení. Novelizující ustanovení zákona č. 253/2023 Sb., která jsou výsledkem přílepku, proto musí Ústavní soud zrušit. Důsledky derogace se bude zabývat níže.

168. I když se vady legislativního procesu zpravidla týkají zákona jako celku [nález ze dne 18. 5. 2021 sp. zn. Pl. ÚS 87/20 (N 97/106 SbNU 84; 232/2021 Sb.), bod 97], představují přílepky výjimku z tohoto pravidla. Přílepek sám o sobě nekontaminuje legislativní proces týkající se zbývajících částí zákona. Ústavní soud, v souladu se zásadami zdrženlivosti a sebeomezení, nemůže přistupovat ke zrušení celého zákona proto, že jeho část – a může se jednat toliko o jediné ustanovení – je výsledkem neústavního přílepku.

X. Omezení debaty ve třetím čtení

169. Podle navrhovatelky dále došlo při projednávání návrhu zákona č. 253/2023 Sb. (sněmovní tisk 312) k porušení zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny pevným zařazením hlasování o návrhu zákona ve třetím čtení na pátek 16. června 2023 v 11.00 hod., ačkoliv v okamžiku ukončení rozpravy do ní bylo stále přihlášeno 74 poslanců. Námitka navrhovatelky se týká třetího čtení návrhu zákona jako celku.

170. Ústavní soud se již v minulosti zabýval porušením jednacího řádu tím, že byla ukončena rozprava dříve, než promluvili všichni přihlášení řečníci. Takový postup odporuje

§ 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, podle něhož předsedající rozpravu ukončí, nejsou-li do rozpravy přihlášeni další řečníci. Ustanovení § 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny je přitom jednou z možných konkretizací svobody poslanců účastnit se parlamentní rozpravy a jejich rovnosti vyplývající už z čl. 5 a 6 Ústavy a čl. 22 Listiny. Ústavní soud se proto musel zabývat tím, zda k nezákonnému ukončení parlamentní rozpravy došlo a zda případným nezákonným ukončením byly porušeny ústavní normy (principy).

171. Návrh zákona byl ve třetím čtení Poslaneckou sněmovnou projednáván celkem ve čtyřech jednacích dnech (8. února, 19. května, 14. června a 16. června 2023). Podle § 95a zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny se pro třetí čtení návrhů zákonů vyčlení ve stanovených jednacích dnech připadajících na středu a pátek doba od 9 hodin do 14 hodin, přičemž o návrhu na vyčlenění jiných hodin pro třetí čtení návrhu zákona nemůže sněmovna hlasovat, vznesou-li proti takovému návrhu námitku nejméně dva poslanecké kluby. Dne 8. února 2023 pro obstrukce spočívající v rozsáhlém podávání návrhů na doplnění pořadu schůze od 9.00 hod. začalo třetí čtení až cca v 10.35 hod. a bylo přerušeno ve 12.32 hod. na základě žádosti poslankyně Aleny Schillerové o přestávku na poradu klubu ANO do 14 hodin. Dne 19. května 2023 pro obstrukce spočívající v delších než půlhodinových projevech poslankyň a poslanců Karla Havlíčka, Aleny Schillerové a Kláry Dostálové k návrhu pořadu mimořádné schůze od 9.00 hod. pokračovalo třetí čtení až od cca 11.15 hod. a bylo přerušeno v 12.20 hod. na základě žádosti poslankyně Aleny Schillerové o přestávku na poradu klubu ANO do 14 hodin. Dne 14. června 2023 cca v 9.05 hod. navrhl poslanec Josef Cogan usnesení, podle kterého hlasování o podaných návrzích a návrhu zákona jako celku proběhne nejpozději 16. června 2023 od 11.00 hod., což bylo přijato 86 hlasy ze 153 přítomných poslanců. Následně pokračovalo třetí čtení do 14.00 hod. Dne 16. června 2023 pokračovalo třetí čtení od cca 9.05 hod. do 11.00 hod., kdy byla rozprava ukončena a hlasovalo se o procedurálních a pozměňovacích návrzích a následně byl návrh zákona ve znění přijatých pozměňovacích návrhů schválen. Projednávání návrhu zákona ve třetím čtení na schůzi Poslanecké sněmovny tak trvalo necelých deset hodin čistého času ve čtyřech jednacích dnech od 9. února do 16. června 2023.

172. Usnesení Poslanecké sněmovny ze 14. června 2023, podle něhož hlasování o podaných návrzích a návrhu zákona jako celku proběhne nejpozději 16. června 2023 od 11.00 hod., opřel jeho navrhovatel Josef Cogan formálně o usnesení Poslanecké sněmovny č. 248 z 9. schůze 26. února 1997, kterým na základě § 1 odst. 2 jednacího řádu Poslanecké sněmovny Poslanecká sněmovna upravuje své vnitřní poměry a podrobnější pravidla jednání. Podle jeho čl. 1 se Poslanecká sněmovna může usnést, že v určitém čase nebude hlasováno a hlasování o podaných návrzích proběhne ve stanovenou dobu. Je ale zjevné, že tímto autonomním usnesením Poslanecké sněmovny nelze činit výjimky z jasného a jednoznačného ustanovení § 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny („Předsedající rozpravu ukončí, nejsou-li do rozpravy přihlášeni další řečníci.“).

173. Ukončením rozpravy v situaci, kdy ještě bylo do rozpravy přihlášeno 74 poslanců, tak bylo porušeno znění § 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, podle Ústavního soudu však nedošlo k porušení ústavních norem (principů).

174. Legitimním cílem omezení rozpravy je ochrana principu politického rozhodování vycházejícího z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasováním (čl. 6 Ústavy). Použitý prostředek je přiměřený tehdy, pokud by bez jeho nasazení Poslanecká sněmovna nebyla kvůli obstrukci schopna daný návrh schválit, i když pro něj měla potřebnou většinu.

175. Projednávání návrhu zákona ve třetím čtení bylo provázeno obstrukcemi, za něž lze považovat jednak procedurální návrhy poslanců na přerušení projednávání bodu do 30., resp. 31. prosince 2024, jednak již zmíněné zneužívání rozpravy o návrhu pořadu schůze a žádosti poslankyně Aleny Schillerové o přestávku na poradu klubu ANO, které zkrátily čas

na projednávání návrhu zákona v době vymezené pro třetí čtení celkem o šest a půl hodiny, tedy přibližně o dvě třetiny času vyčleněného na třetí čtení v oněch dvou jednacích dnech 8. února a 19. května 2023. Za dobu tří hodin, kdy se jednalo, dokázaly vystoupit s řádnou přihláškou do rozpravy, vyjma faktických poznámek a vystoupení přednostních řečníků, jen dvě poslankyně: Zuzana Ožanová a Helena Válková. Po zkrácení řečnické doby na deset minut a přijetí usnesení o pevném hlasovacím čase dne 14. června 2023 probíhaly jen faktické poznámky a řeči přednostních řečníků, takže deklarovaný seznam 71 řádných přihlášek do rozpravy se nijak nezkrátil. Dne 16. června 2023 zaznívaly také jen faktické poznámky, řeči přednostních řečníků a řeč poslankyně Heleny Válkové, pověřené přednést stanovisko klubu podle § 59 odst. 1 jednacího řádu, na niž se tudíž omezení řečnické doby nevztahovalo. Deklarovaný seznam 71 řádných přihlášek do rozpravy se tak zkrátil o jednu řečnici.

176. Z tohoto vylíčení je zřejmé, že proti používaným obstrukčním metodám nebylo možné se v reálném čase zbývajícím do konce volebního období přiblížit k ukončení rozpravy vyčerpáním seznamu přihlášených řečníků, jak to předvídá § 66 odst. 1 jednacího řádu. Bez přijetí usnesení o pevném hlasovacím čase by tak sněmovní většina nebyla v rozporu s čl. 6 Ústavy schopna prosadit svou většinovou vůli.

177. Význam parlamentní diskuse spočívá v možnosti konfrontace názorů napříč politickým spektrem, jež je zárukou svobodné soutěže politických sil podle čl. 5 Ústavy. Porušení jednacího řádu proto může mít ústavněprávní rozměr, není-li v jeho důsledku umožněno parlamentní menšině se k obsahu návrhu zákona kvalifikovaně vyjádřit. To se v posuzovaném případě nestalo. Parlamentní opozice může k dosažení vlastních politických cílů oddalovat či blokovat rozhodnutí přijímané většinou, zneužívání tohoto práva však nemá vést k oslabení či znemožnění efektivního výkonu moci vládnoucí většinou. Smyslem zákonodárného procesu je totiž projednání a schválení (či zamítnutí) návrhu zákona, nikoliv oddalování jeho přijetí a obstrukce vedoucí k paralýze legislativní činnosti. Ústavní soud proto neposkytuje politické menšině ochranu tam, kde svých práv podle jednacího řádu využívá k jinému účelu, než pro který do něj byla zakotvena, srov. nedávný nález sp. zn. Pl. ÚS 30/23 (*valorizace důchodů*), a neučinil tak ani nyní.

178. Protože při projednávání zákona č. 253/2023 Sb. nedošlo k neústavnímu omezení debaty ve třetím čtení, Ústavní soud nemohl zrušit přílepkem nedotčená ustanovení týkající se organizační struktury Úřadu. Ústavní soud proto rozhodl tak, jak je uvedeno ve výroku II tohoto nálezu, a v tomto rozsahu návrh odmítl jako zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb.

XI. Důsledky derogace

179. Ústavní soud se dále musel vypořádat s otázkou, jaké jsou důsledky zrušení novelizujících ustanovení.

XI.1 Obecné principy

180. Ve své judikatuře se Ústavní soud opakovaně zabýval otázkou, zda v důsledku zrušení novelizujících ustanovení, která sama rušila či měnila původní právní úpravu, dochází k „obživnutí“ původní právní úpravy. Judikatura od počátku připouštěla, že v některých případech k obživnutí dojít může. Již nález sp. zn. Pl. ÚS 5/94 ze dne 30. 11. 1994 (N 59/2 SbNU 155; 8/1995 Sb.) zrušil mimo jiné i derogační ustanovení novely, konkrétně bod 198 zákona č. 292/1993 Sb., kterým se rušil § 324 trestního řádu. I když se Ústavní soud v odůvodnění tohoto nálezu otázkou obživnutí výslovně nezabýval, později vyložil, že „derogace derogačního ustanovení bodu 198 zákona č. 292/1993 Sb. měla za následek ‚rehabilitaci‘ ustanovení § 324 trestního řádu“ [nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.)]. Ve znění pozdějších novelizací zůstává dosud součástí právního řádu.

181. Obdobně již zmíněný nález sp. zn. Pl. ÚS 2/02 ze dne 9. 3. 2004 zrušil derogační ustanovení novely, konkrétně ustanovení části druhé zákona č. 229/2001 Sb., která rušila § 879c, 879d a 879e zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Ústavní soud vyložil, že derogací novely „se obnoví stav založený ustanoveními § 879c, 879d a 879e [občanského zákoníku]“. Z důvodu právní jistoty odložil vykonatelnost derogačního nálezu, aby poskytl zákonodárci čas přijmout vhodnou právní úpravu; jelikož zákonodárce časový prostor nevyužil, dnem vykonatelnosti nálezu ustanovení § 879c, 879d a 879e občanského zákoníku obživla a byla v navazující soudní praxi aplikována [rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2006 sp. zn. 22 Cdo 2205/2005 a na něj navazující usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 755/06 ze dne 20. 11. 2007; dále viz nález sp. zn. I. ÚS 1696/09 ze dne 8. 2. 2011 (N 13/60 SbNU 127), body 34–37; shodně nálezy sp. zn. I. ÚS 1927/09 ze dne 21. 3. 2011 (N 50/60 SbNU 593) a sp. zn. I. ÚS 504/10 ze dne 21. 3. 2011 (N 51/60 SbNU 609)]. Ústavní soud v této souvislosti poukázal i na názory části doktríny, podle níž zrušením novelizujících ustanovení pro rozpor s ústavním pořádkem „není dán důvod, pro nějž by mělo být ustanovením původního předpisu obnovení platnosti odpíráno (jejich neústavnost nebyla v řízení před Ústavním soudem tvrzena ani zkoumána), ale zájem na urychleném obnovení konzistence předchozí právní úpravy, a tedy i právní jistoty přímo pro automatické obnovení platnosti ustanovení původního předpisu svědčí“ (nález sp. zn. I. ÚS 1696/09, bod 35, a tam citovaný Vladimír Mikule, Vladimír Sládeček. Zákon o Ústavním soudu – komentář a judikatura k Ústavě ČR a Listině základních práv a svobod. Eurolex Bohemia, 2001, str. 199).

182. Nálezem sp. zn. Pl. ÚS 55/10 ze dne 1. 3. 2011 (N 27/60 SbNU 279; 80/2011 Sb.) zrušil Ústavní soud celou novelu, konkrétně zákon č. 347/2010 Sb., a to z důvodů vad legislativního procesu, které spatřoval v nedodržení požadavků pro zkrácené projednání návrhu tohoto zákona ve stavu legislativní nouze. Ústavní soud opět odložil vykonatelnost svého nálezu, současně ale stanovil, že „pokud nebude do okamžiku nabytí účinnosti derogačního výroku tohoto nálezu přijata nová úprava, obživne dnem [vykonatelnosti nálezu] úprava obsažená v právním řádu přede dnem účinnosti zákona č. 347/2010 Sb., zrušeného tímto nálezem“.

183. Ačkoliv se lze v některých rozhodnutích setkat se pasážemi, podle kterých zrušením novelizujícího ustanovení „neožívá ustanovení dřívější, které bylo protiústavním ustanovením zrušeno či změněno“ [viz např. nález sp. zn. Pl. ÚS 21/01 ze dne 12. 2. 2002 (N 14/25 SbNU 97; 95/2002 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 6/02 ze dne 27. 11. 2002 (N 146/28 SbNU 295; 4/2003 Sb.)], nikdy nešlo o bezvýjimečné pravidlo, ale toliko o zásadu. Ve výjimečných případech tedy k obživnutí předchozí právní úpravy v důsledku derogace novely dojít může, pokud takový důsledek se svým rozhodnutím Ústavní soud výslovně spojí.

184. Tím způsobem Ústavní soud svůj přístup k „obživnutí“ původní právní úpravy z důvodu zrušení novely shrnul již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 5/19 ze dne 1. 10. 2019 (N 168/96 SbNU 144; 303/2019 Sb.). Vyložil, že „jednou zrušené ustanovení zásahem Ústavního soudu zásadně ‚neožívá‘, neshledá-li Ústavní soud existenci výjimečných důvodů, pro něž je k tomuto ojedinělému opatření třeba sáhnout, neboť nápravy způsobeného protiústavního stavu nelze dosáhnout jinak a od zákonodárce nelze očekávat, že by nežádoucí stav v dohledné době napravil prostřednictvím své zákonodárné kompetence“ (bod 60 citovaného nálezu). Od tohoto přístupu není důvod se v posuzované věci odchýlit.

185. Ačkoliv posledně uvedený nález uvádí, že rozhodující je „okamžik nabytí účinnosti právní úpravy, jež je před Ústavním soudem napadána pro svou protiústavnost“, nemůže jít o jediné ani klíčové kritérium pro posouzení, zda je výjimečně namístě připustit obživnutí předchozí právní úpravy. Podstatné je, k jak zásadnímu narušení ústavních principů by došlo v případě, že by předchozí právní úprava neobživla. Pokud by například v důsledku derogace novely přestal být aplikovatelný právní předpis upravující důležité otázky fungování

státu, nebo pokud by se právní předpis upravující důležité společenské vztahy stal obtížně srozumitelným či aplikovatelným a jeho adresáti se dostali do stavu značné právní nejistoty, může Ústavní soud shledat, že je obživnutí předchozí právní úpravy namístě, a tak předem zabránit vzniku protiústavního stavu.

XI.2 Aplikace na posuzovaný případ

186. V posuzovaném případě by derogace novelizujících ustanovení bez náhrady, tedy bez obživnutí předchozí právní úpravy, vedla jednak k ohrožení aplikovatelnosti důležitých norem týkajících se fungování státu, jednak by se část adresátů těchto norem dostala do stavu značné právní nejistoty.

187. Derogace novelizujících ustanovení bez obživnutí předchozí úpravy by znamenala například to, že z § 4a odst. 1 zákona o střetu zájmů bude bez náhrady odstraněn zákaz veřejných funkcionářů být „skutečným majitelem“ právnické osoby, která je provozovatelem rozhlasového nebo televizního vysílání nebo vydavatelem periodického tisku; přitom by se neobnovil dřívější zákaz být „ovládající osobou“ takové právnické osoby. Především by ale bez náhrady byla zrušena konkretizace dané povinnosti všech veřejných funkcionářů v § 4a odst. 2 zákona o střetu zájmů, což by vyvolalo stav značné právní nejistoty u každého veřejného funkcionáře, který je povinen povinnosti podle tohoto zákona plnit. Nadto Ústavní soud v minulosti shledal, že v původním znění představovala daná ustanovení zákona o střetu zájmů „důležitá opatření vedoucí k transparentnosti a integritě výkonu veřejné funkce“ [nález sp. zn. Pl. ÚS 4/17 ze dne 11. 2. 2020 (N 21/98 SbNU 163; 148/2020 Sb.), bod 118]. Ohrožení jejich aplikovatelnosti je proto nežádoucí i z hlediska řádného fungování demokratického právního státu.

188. Derogace novelizujících ustanovení bez obživnutí předchozí právní úpravy by tedy vyvolala právní nejistotu adresátů důležitých právních předpisů, které byly předmětem novelizace, a ohrozila by aplikovatelnost norem důležitých pro řádné fungování demokratického právního státu. Aby nedošlo vlivem derogačního nálezu k tomuto nežádoucímu a neústavnímu stavu, dospěl Ústavní soud k závěru, že je výjimečně namístě spojit derogaci novelizujících ustanovení s účinkem v podobě obživnutí původní právní úpravy.

189. K obživnutí původní právní úpravy dojde jen tehdy, pokud Ústavní soud derogoval ustanovení novely, které rušilo předchozí úpravu, nebo pokud derogoval celé ustanovení novely, které měnilo předchozí právní úpravu. Pokud derogoval pouze část novelizujícího ustanovení, uplatní se toto ustanovení i nadále (bez Ústavním soudem zrušených slov); prostor k obživnutí původní právní úpravy zde není.

190. Ve vztahu k zákonu o sdružování v politických stranách a v politických hnutích to znamená, že v § 19g odst. 1 písm. a) dojde toliko ke zrušení slov „a dozor nad dodržováním zákona o střetu zájmů,“ a ke zrušení písmena h). Jinak se novelizující ustanovení čl. I bodu 6 zákona č. 253/2023 Sb. v Ústavním soudem nezrušené části uplatní, takže původní znění § 19f ani 19g zákona o sdružování v politických stranách a v politických hnutích neobživne. Bez náhrady budou zrušeny novelou nově vložené § 19ha, 19hb a 19hc. Obživne naopak původní znění § 19i a § 19j odst. 3. Bez náhrady budou zrušena rovněž novelou vložená ustanovení § 19j odst. 4 a § 19l odst. 3 až 6.

191. V případě zákona o střetu zájmů a zákona o provozování rozhlasového a televizního vysílání obživne v důsledku derogace jejich znění před novelizací provedenou zákonem č. 253/2023 Sb.

XI.3 Zvážení odkladu vykonatelnosti

192. Ústavní soud dále zvažoval, zda nemá tak jako v nálezech sp. zn. Pl. ÚS 2/02 či Pl. ÚS 55/10 přistoupit k odkladu vykonatelnosti derogačního nálezu. Neshledal ale žádné

důležité důvody, proč by měl být zákonodárci poskytnut časový prostor k reakci dříve, než se derogační nález stane vykonatelným. V důsledku derogace dojde toliko k tomu, že se napadená úprava (částečně) vrátí k dřívějšímu znění. Zákonodárci nic nebrání tuto úpravu změnit v případě, že to bude pokládat za vhodné, musí tak však učinit ústavně souladným způsobem.

193. Ústavní soud shrnuje, že k derogaci dojde dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv a tímto dnem rovněž dojde k obživnutí předchozí právní úpravy ve výše vyloženém rozsahu.

XII. Závěr

194. Ústavní soud k posuzovanému průběhu legislativního procesu konstatuje, že účelu, který přílepek sledoval, mohlo být vládní většinou dosaženo jinak. Vládní většina měla možnost zajistit si projednání původního samostatného návrhu zákona, tisku 110, přičemž případné obstrukce ze strany opozice mohla většina legitimně ukončit. Byť Ústavní soud nijak nezpochybňuje, že v nynějším stavu jednacího řádu není ukončení obstrukcí nikterak jednoduché, ani to neznamená, že přijatelnou odpovědí na obstrukce je zneužívání přílepků.

195. Ústavní soud se při posuzování přílepků řídí následujícími hledisky:

- Přílepek je takový pozměňovací návrh, který (1) nemá úzký vztah ani (1a) k účelu, ani (1b) k předmětu původního návrhu zákona, a současně (2) ve sněmovně nebylo dosaženo širokého konsenzu na jeho přijetí.
- U takového přílepku je třeba posoudit intenzitu, v níž zasahuje ústavní pravidla a principy, což se bude u různých přílepků lišit.
- V návaznosti na to je třeba zvážit, zda nad porušenými ústavními pravidly a principy nepřevažují jiné, protichůdné ústavní hodnoty, pro které je namístě úpravu nerušit.

196. V posuzované věci neměl pozměňovací návrh poslance Michálka úzký vztah ani k účelu, ani k předmětu původního návrhu zákona a v Poslanecké sněmovně nebylo dosaženo širokého konsenzu ve prospěch jeho přijetí. Šlo tedy ve smyslu ustálené judikatury Ústavního soudu o přílepek.

197. Tento přílepek porušoval požadavky na transparentnost, jednoznačnost a racionalitu legislativního procesu plynoucí z principů demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Představoval zneužití práva podávat pozměňovací návrhy k tomu, aby došlo k obejití (zastření) zákonodárné iniciativy. Cílem pozměňovacího návrhu totiž bylo vložit do vládního návrhu zákona úpravu, která měla být samostatným návrhem zákona (a v dané době dokonce skutečně byla předložena Poslanecké sněmovně i jako samostatný návrh zákona). Navíc z ústního jednání vyplynulo, že předkládající poslanec pozměňovací návrh využil s úmyslem překvapit opozici a omezit její schopnosti reagovat.

198. Ústavní soud současně neshledal, že by protichůdné ústavní normy (principy) v daném případě převážily nad ústavními principy a normami, které byly porušeny. Vysvětlil, že přes obtíže, které mohou obstrukce vyvolávat ve fungování Poslanecké sněmovny, není využití přílepků legitimním nástrojem, jak se s nimi vypořádat. Sněmovní většina má jiné nástroje, jak ústavně konformně zajistit, že činnost Poslanecké sněmovny nebude blokována. Nad důvody pro zrušení novely v částech, v nichž je výsledkem neústavního přílepku, nemohla převážit ani ochrana právní jistoty. Novela totiž byla napadena u Ústavního soudu nedlouho – necelý měsíc – po svém vyhlášení. Ústavní soud neshledal, že by zrušení dané právní úpravy bylo v rozporu s hodnotami materiálního právního státu, právní jistoty a efektivní ochrany ústavnosti (čl. 1 odst. 1, čl. 83 Ústavy). I vláda u ústního jednání uznala, že legislativní proces v části týkající se přílepku byl zatížený vadou, a ponechala na Ústavním soudu, aby posoudil, zda jde o vadu neústavní. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal, že ano.

199. Ústavní soud zrušil novelu, tedy zákon č. 253/2023 Sb., v rozsahu ustanovení, která jsou výsledkem výše popsaného přílepku. V důsledku zrušení těchto ustanovení by se stala účinná právní úprava mezerovitou a obtížně srozumitelnou, což by vyvolalo právní nejistotu a ohrozilo použitelnost důležitých právních norem. Proto Ústavní soud výjimečně dospěl k závěru, že zrušení novelizujících ustanovení bude mít za následek obživnutí původní právní úpravy.

200. Ústavní soud dále připomíná, že zákon musí být výsledkem diskurzu vedeného napříč politickým spektrem, a to diskurzu, v němž všichni zúčastnění (jak opozice, tak veřejnost) dostali příležitost se s projednávanou materií podrobně seznámit a informovaně se k ní vyjádřit. Náležitý je takový proces, který umožňuje otevřenou diskusi mezi zastánci konkurenčních názorů, včetně názorů menšinových.

201. Aktuální stav zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny ani jeho aplikace v praxi nepodporují dobře ani jeden z ústavních principů vyplývajících z čl. 6 Ústavy, tj. princip většinového rozhodování ani princip ochrany menšiny. Chybějící výslovná úprava vede k zásahům ze strany Ústavního soudu.

202. Parlamentní praxe od roku 2016 ukazuje, že proti obstrukci v podobě dlouhých a opakovaných řečí přednostních řečníků, dlouhých procedurálních diskusí zejména o pořadu schůze, řetězení faktických poznámek, požadování přestávek a blokování třetích čtení ve středu a v pátek není v jednacím řádu efektivní nástroj, který by bránil obstruující menšině blokovat sněmovní jednání třeba až do konce volebního období. Sněmovní většina se tak od roku 2016 uchyluje k ukončení rozpravy i přesto, že jsou do rozpravy ještě přihlášeni řečníci, což je jinak v rozporu se zněním § 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. Zákon o jednacím řádu Poslanecké sněmovny výslovně nedává sněmovní většině efektivní nástroje, jak prosadit svoji legitimní většinovou vůli proti odhodlané obstrukci. Parlamentní praxe rovněž ukazuje, že sněmovní menšina není s to úspěšně nastolovat na pořad schůzí Poslanecké sněmovny svá témata, a naplňovat tak svoji ústavní funkci kritizující a kontrolující opozice. Svědčí o tom velmi nízká úspěšnost sněmovní menšiny při hlasováních o pořadu mimořádných schůzí, jež navrhuje.

203. Ústavní soud považuje aktuální stav zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny (a jeho aplikaci) za dlouhodobě neudržitelný a apeluje na všechny poslankyně a poslance napříč politickým spektrem, aby se zasadili o reformu jednacího řádu Poslanecké sněmovny tak, aby napříště zajišťoval, že jednání Poslanecké sněmovny dostojí oběma principům vyplývajícím z čl. 6 Ústavy, tedy jak principu rozhodování vycházejícího z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasování, tak principu ochrany menšiny.

204. Ústavní soud zčásti vyhověl návrhu a podle § 70 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., zrušil ustanovení čl. I bodu 6 v části § 19g odst. 1 písm. a) zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „a dozor nad dodržováním zákona o střetu zájmů“ a v části § 19g odst. 1 písm. h) téhož zákona; čl. I bodů 7 až 11; čl. III, IV a V zákona č. 253/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů a mezinárodních smluv. Zrušení novelizujících ustanovení je spojeno s obživnutím předchozí právní úpravy.

205. Novelizovaná ustanovení, která jsou výsledkem zrušených novelizujících ustanovení, rovněž pozbydou platnosti dnem vyhlášení nálezu, neboť „sdílejí osud“ novely (nález sp. zn. Pl. ÚS 55/10, bod 106).

206. U zbylých napadených ustanovení Ústavní soud neshledal vadu ústavněprávní intenzity. Proti jejich obsahu navrhovatelka žádné argumenty nevznesla. Ústavní soud proto rozhodl tak, jak je uvedeno ve výroku II tohoto nálezu, a ve zbytku návrh odmítl jako zjevně

neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb.

207. O návrhu na přednostní projednání věci (§ 39 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb.) Ústavní soud samostatně nerozhodoval.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudkyň a soudců Jana Wintra, Milana Hulmáka, Veroniky Křesťanové, Tomáše Langáška, Kateřiny Ronovské a Daniely Zemanové

Podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, uplatňujeme odlišné stanovisko k výroku i odůvodnění nálezu; jsme přesvědčeni, že návrh na zrušení napadených částí zákona č. 253/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, měl být zamítnut, a napadená ustanovení zákona č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 159/2006 Sb., o střetu zájmů, ve znění pozdějších předpisů, měla být přezkoumána z hlediska obsahového souladu s ústavním pořádkem. Vedou nás k tomu tyto důvody:

1. Jsme přesvědčeni, že nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 41/23, přijatý nejtěsnější většinou potřebnou pro zrušení zákona nebo jeho části, se významně odchyluje od dosavadní judikatury Ústavního soudu k legislativnímu procesu obecně a i k tzv. přílepkům konkrétně, působí nepřesvědčivě a nesoudržně, ba dokonce v řadě ohledů rozporuplně a nedomyšleně, rozkolísává judikaturu Ústavního soudu a činí ji do budoucna jen těžko srozumitelnou. V odlišném stanovisku k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 41/23 nejprve shrneme obecná východiska přezkumu legislativního procesu a tzv. přílepků v dosavadní judikatuře Ústavního soudu (I), dále vyložíme, proč v dané věci posuzovaný pozměňovací návrh nebyl tzv. přílepek (II), a i kdyby byl, tak proč v konkrétní věci neporušuje Ústavu České republiky (III). Dále se kriticky vyslovíme k provedenému posouzení, zda protichůdné ústavní normy nepřevažují v daném případě nad ústavní normou, která je případně zasažena (IV), a k procesnímu postupu Ústavního soudu v této věci (V) a nakonec zformulujeme závěr (VI).

2. Vada v legislativním procesu je podle níže provedeného shrnutí dosavadní judikatury Ústavního soudu protiústavní tehdy, pokud: (1) odporuje přímo normě výslovně zakotvené v ústavním pořádku, nebo (2) porušuje jednací řád Poslanecké sněmovny či Senátu či jinou podústavní normu upravující legislativní proces (2a) a současně v důsledku této vady došlo k dotčení některé z ústavních norem (2b); a zároveň protichůdné ústavní normy nepřevažují v daném případě nad ústavní normou, která je zasažena (2c). Většina Ústavního soudu v nálezu používá definici přílepku (2a), která se oproti dosavadní praxi Ústavního soudu významně a překvapivě zpřísňuje, krok (2b) pojímá tak, že přílepek je protiústavní téměř automaticky, a krok (2c) provádí jen velmi povrchně. Nejzávažnější přitom je, že nález nově vytvořil v druhém kroku tak přísný výklad čl. 1 a 41 Ústavy, že vlastně každý přílepek v druhém kroku porušuje Ústavu. Klíčové přitom podle dosavadní judikatury Ústavního soudu k legislativnímu procesu vždy bylo kritérium dostatečné úrovně parlamentní a veřejné diskuse (šetřící práva vlády i opozice, prostor pro parlamentní i veřejnou debatu a informovanost veřejnosti). Nález sám uznává, že dostatečná parlamentní deliberace v posuzovaném případě byla, přesto v tomto případě (na rozdíl od všech podobných případů v minulosti) napadenou právní úpravu ruší.

I. Obecná východiska přezkumu legislativního procesu a tzv. přílepků v dosavadní judikatuře

3. Souhlasíme s obecnými východisky přezkumu ústavnosti legislativního procesu uvedenými v bodech 78–81 včetně důrazu na zdrženlivost Ústavního soudu v bodě 81. Máme za to, že z dosavadní judikatury Ústavního soudu vyplývá následující postup, jehož se ale nález nedrží.

4. Vada v legislativním procesu je protiústavní tehdy, pokud:

(1) odporuje přímo normě výslovně zakotvené v ústavním pořádku, nebo

(2) porušuje jednací řád Poslanecké sněmovny či Senátu či jinou podústavní normu upravující legislativní proces (2a) a současně v důsledku této vady došlo k dotčení některé z ústavních norem (popř. principů; ve zbytku odlišného stanoviska budeme psát souhrnně o „ústavních normách“; 2b); a zároveň protichůdné ústavní normy nepřevažují v daném případě nad ústavní normou, která je zasažena (2c).

5. Zatímco v prvním případě (přímé porušení ústavní normy) Ústavní soud již bez dalšího napadený zákon nebo jeho část zruší, ve druhém případě je třeba nejprve posoudit, zda porušením jednacího řádu (2a) došlo k dotčení některé z ústavních norem (2b), a následně provést poměřování ústavních norem dotčených vadou v legislativním procesu a ústavních norem dotčených při případném derogačním nálezu Ústavního soudu (2c).

6. Vadu v legislativním procesu, která přímo odporovala normě výslovně zakotvené v ústavním pořádku, Ústavní soud dosud shledal v následujících třech situacích:

a) při nepřihlédnutí k včas uplatněnému prezidentovu vetu [nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.)];

b) při vědomém postoupení návrhu zákona Senátu v jiné verzi, než která byla přijata Poslaneckou sněmovnou [nález sp. zn. Pl. ÚS 5/02 ze dne 2. 10. 2002 (N 117/28 SbNU 25; 476/2002 Sb.)];

c) a při chybějícím souhlasu Senátu u zákona uvedeného v čl. 40 Ústavy [nález sp. zn. Pl. ÚS 13/05 ze dne 22. 6. 2005 (N 127/37 SbNU 593; 283/2005 Sb.)].

Naproti tomu absenci podpisů prezidenta a předsedy Poslanecké sněmovny za situace, kdy vyhlášený zákon odpovídá svým zněním zákonu, jenž byl přijat, považuje Ústavní soud za pouhou formální vadu, která není derogačním důvodem vedoucím ke zrušení napadeného zákona [nález sp. zn. Pl. ÚS 6/21 ze dne 22. 6. 2021 (N 121/106 SbNU 312; 301/2021 Sb.)]. Jde-li tedy o vadu v legislativním procesu odporující přímo normě výslovně zakotvené v ústavním pořádku, nejde-li o pouhou formální vadu, Ústavní soud přistupuje ke zrušení napadeného zákona.

7. Co se týče druhé varianty, Ústavní soud ve své dosavadní judikatuře dospěl k závěru, že porušení jednacího řádu (2a) může vést i k porušení ústavnosti zejména ve třech typových situacích:

a) porušení pravidel stavu legislativní nouze [zrušovací nálezy sp. zn. Pl. ÚS 55/10 ze dne 1. 3. 2011 (N 27/60 SbNU 279; 80/2011 Sb.) a Pl. ÚS 53/10 ze dne 19. 4. 2011 (N 75/61 SbNU 137; 119/2011 Sb.); zamítavé nálezy sp. zn. Pl. ÚS 7/22 ze dne 13. 9. 2022 (317/2022 Sb.), Pl. ÚS 30/23 ze dne 17. 1. 2024 (36/2024 Sb.) a Pl. ÚS 15/22 ze dne 15. 5. 2024 (208/2024 Sb.)];

b) tzv. přílepky [zrušovací nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06 ze dne 15. 2. 2007 (N 30/44 SbNU 349; 37/2007 Sb.), zamítavé nálezy sp. zn. Pl. ÚS 56/05 ze dne 27. 3. 2008 (N 60/48 SbNU 873; 257/2008 Sb.), Pl. ÚS 24/07 ze dne 31. 1. 2008 (N 26/48 SbNU 303; 88/2008 Sb.), Pl. ÚS 6/12 ze dne 9. 1. 2013 (N 6/68 SbNU 103; 39/2013 Sb.), Pl. ÚS 1/14 ze dne 31. 3. 2015 (N 64/76 SbNU 867; 115/2015 Sb.), Pl. ÚS 30/16 ze dne 7. 4. 2020 (N 67/99 SbNU 258; 254/2020 Sb.) a Pl. ÚS 17/22 ze dne 21. 2. 2023 (90/2023 Sb.)];

c) omezení parlamentní debaty sloučením rozpravy k nesouvisejícím návrhům zákonů [zamítavý nález sp. zn. Pl. ÚS 1/12 ze dne 27. 11. 2012 (N 195/67 SbNU 333; 437/2012 Sb.)]

nebo ukončením rozpravy za situace, kdy jsou do ní ještě přihlášeni řečníci [zamítavé nálezy sp. zn. Pl. ÚS 26/16 ze dne 12. 12. 2017 (N 227/87 SbNU 597; 8/2018 Sb.), Pl. ÚS 87/20 ze dne 18. 5. 2021 (N 97/106 SbNU 84; 232/2021 Sb.), Pl. ÚS 7/22 a Pl. ÚS 30/23].

8. V řadě případů druhé varianty Ústavní soud konstatoval porušení jednacího řádu a dále zvažoval, zda tato vada legislativního procesu dosahuje ústavněprávní dimenze. Jinými slovy, považoval za nutné prověřit, zda v důsledku této vady došlo současně k porušení některé z ústavních norem (2b). Takto například u tzv. přílepků v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 shledal porušení principu právního státu podle čl. 1 Ústavy v aspektu tvorby souladného, přehledného a předvídatelného práva, dále obcházení institutu zákonodárné iniciativy podle čl. 41 Ústavy a porušení práva vlády vyjádřit se k návrhu zákona podle čl. 44 Ústavy. Jindy, u porušení pravidel stavu legislativní nouze, Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 55/10 kladl důraz na princip většinového rozhodování a od něj neoddělitelný princip ochrany menšin (čl. 6 Ústavy), jež jsou na parlamentní půdě představovány parlamentní opozicí, přičemž „mezi její základní funkce patří zejména artikulace menšinových názorů, předkládání alternativních návrhů k většinovým stanoviskům a rozhodnutím a kontrola vládnoucí většiny, to vše před zraky veřejnosti, tedy občanské společnosti, která si i tímto způsobem tvoří a upřesňuje svůj názor“. S tím souvisí princip pluralismu, který dovodil z principu svobodné soutěže politických sil (čl. 22 Listiny základních práv a svobod). Parlament je podle Ústavního soudu „založen na svobodném výkonu mandátu všech svých členů, na jejich rovnosti, neboť všichni jsou reprezentanty lidu, dále na svobodě projevu všech a na svobodě parlamentní rozpravy (čl. 15, čl. 23 odst. 3, čl. 26 a čl. 27 odst. 2 Ústavy“.

9. V dalších případech ale Ústavní soud dospěl k závěru, že porušení jednacího řádu ústavněprávní dimenze nedosahovalo. Takto v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 1/12 Ústavní soud konstatoval, že sloučení rozpravy k nesouvisejícím návrhům zákonů vrácených Senátem sice porušilo jednací řád, avšak nešlo o pochybení takové intenzity, které by s ohledem na celkový způsob přijetí napadených zákonů bylo s to založit jejich nesoulad s ústavním pořádkem. Všechny zúčastněné osoby totiž měly možnost seznámit se s obsahem návrhů zákonů, zaujmout k nim své stanovisko a v průběhu jejich projednávání toto stanovisko veřejně (nejen) na parlamentní půdě sdělit, případně i navrhnout jejich změny, a přijatým zákonům nelze vytknout ani případnou nepředvídatelnost nebo překvapivost ve vztahu k jejich adresátům, resp. ve vztahu k širší veřejnosti. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 30/16 k tzv. přílepkům Ústavní soud sice konstatoval, že obsah posuzovaného pozměňovacího návrhu nebyl obsahem původního vládního návrhu zákona, neshledal ale, že by pozměňovací návrh byl překvapivý, neboť poslanci ho měli k dispozici již dva a půl měsíce před třetím čtením návrhu zákona a byl přijat velkou většinou. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 87/20, jenž je jedním z nálezů, v nichž Ústavní soud posuzoval ukončení rozpravy za situace, kdy jsou do ní ještě přihlášeni řečníci, sice byl při projednávání návrhu zákona porušen jednací řád, ovšem podle Ústavního soudu „celý průběh legislativního procesu nevedl k omezení práv parlamentní opozice spočívajících v možnosti účastnit se zákonodárné procedury jako její plnohodnotný účastník, resp. že představitelé opozice nebyli z ústavního pohledu zbaveni možnosti reálně se seznámit s návrhem zákona a vyjádřit k němu své stanovisko“. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 7/22 Ústavní soud vyhodnotil, že přes vady legislativního procesu nebyla dotčena kontrolní (legitimační) funkce parlamentního procesu nejen směrem dovnitř (vůči aktérům legislativního procesu), ale ani navenek (vůči veřejnosti). V legislativním procesu jako celku nebyla odpůrcům návrhu zákona upřena možnost parlamentní diskuse ani právo jednotlivých poslanců (příslušníků parlamentní opozice) prezentovat svá stanoviska, konkurenční názory a postoje. Z obsahu jejich projevů bylo patrné, že se s obsahem návrhu zákona dostatečně seznámili, jelikož vůči němu zaznívala věcná kritika, včetně potenciálního dopadu jeho jednotlivých ustanovení. Laická i odborná veřejnost měla dostatečný časový a informační prostor se seznámit jak s obsahem návrhu zákona, tak i se stanovisky zúčastněných politických subjektů, ať již

politických uskupení, jednotlivých poslanců, či výborů, tudíž nešlo učinit závěr o překvapivosti či nepředvídatelnosti ve vztahu k adresátům projednávaného zákona.

10. I pokud u vady legislativního procesu spočívající v porušení jednacího řádu v důsledku této vady došlo současně k porušení některé z ústavních norem, Ústavní soud dále zvažuje, zda zároveň (2c) protichůdné ústavní normy nepřevažují v daném případě nad ústavní normou, která je zasažena. Takto v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/14 ze dne 30. 6. 2015 [(N 122/77 SbNU 759; 199/2015 Sb.), bod 166; srov. též nálezy sp. zn. Pl. ÚS 20/21 ze dne 7. 12. 2021 (N 215/109 SbNU 318; 4/2022 Sb.), bod 88, a sp. zn. Pl. ÚS 7/22, bod 117] Ústavní soud sice shledal vadu legislativního procesu, dále však zvažoval, zda by případná derogace napadeného zákona nebyla v rozporu s hodnotami materiálního právního státu, právní jistoty a efektivní ochrany ústavnosti (čl. 1 odst. 1, čl. 83 Ústavy), přičemž došel k závěru, že ochrana uvedených hodnot v posuzovaném případě převáží nad zájmem na derogaci napadeného zákona. Podle Ústavního soudu by derogace napadeného zákona do principu právní jistoty a důvěry v právo zasáhla velmi významně, neboť všichni zaměstnanci státní správy, kteří přecházejí do režimu státní služby, by se poté, co se po dvaceti dvou letech od účinnosti Ústavy podařilo důsledně naplnit její čl. 79 odst. 2 a uvést v život systém státní služby, opět po několika měsících účinnosti zákona ocitli ve stavu právní nejistoty ohledně fungování celé státní správy, resp. jejího personálního základu.

11. Tříkrokový test uvedený výše v bodu 4 odstavci (2) lze vysledovat i u posuzování tzv. přílepků Ústavním soudem. Souhlasíme s obecným vymezením tzv. přílepků a jejich přezkumu Ústavním soudem, jak jsou popsány v bodech 84–86, 89 a 91–93 nálezu. Důležité jsou zejména změny zákona č. 90/1995 Sb., o jednacím řádu Poslanecké sněmovny, ve znění pozdějších předpisů, provedené zákonem č. 265/2014 Sb., jimiž Parlament reagoval mj. na problémy vytknuté nálezem sp. zn. Pl. ÚS 77/06 (srov. např. v bodě 71: „pozměňovacím návrhům chybí důvodová zpráva, přičemž platí, že absence odůvodnění rozhodnutí vždy značí zvýšené riziko libovůle“). Další výklady v nálezu ale hrubě dosavadní judikaturu Ústavního soudu zkreslují.

12. Přílepek lze definovat jak šířeji, tak úžeji. Významné je, že český ústavní pořádek (na rozdíl od některých jiných států) pozměňovací návrhy neupravuje, a neupravuje tedy logicky ani přílepky. Definováním toho, co je přílepek, zároveň Ústavní soud dotváří vymezení své přezkumné pravomoci – tedy dotváří, do jaké míry bude zasahovat do jinak výlučné pravomoci legislativy přijímat zákony. S ohledem na respektování principu dělby moci by měl proto Ústavní soud při definici přílepku zaujmout spíše zdrženlivý přístup. Vhodnost zdrženlivého přístupu vyplynula v posuzované věci zřetelně i z ústního jednání a svědeckých výpovědí – vymezení přílepku i označení pozměňovacího návrhu za přílepek je politikum využívané v politickém boji jako jeden z formálních argumentů, proč by neměl být pozměňovací návrh přijat. Ústavní soud by neměl do takových politických sporů vstupovat ani obecně hodnotit politickou taktiku jednotlivých aktérů, nýbrž chránit pouze ústavnost.

13. Ústavní soud se přílepkům poprvé zevrubně věnoval v již citovaném významném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06, kde v obecné rovině odkázal na především americkou doktrínu týkající se tzv. „wild riders“ (divokých jezdců) a s nimi související uplatňované pravidlo úzkého vztahu (tzv. „germaneness rule“; viz body 50–52 citovaného nálezu). V následné aplikaci na konkrétní případ v bodech 69 a 70 posuzoval obsah a účel jak původního návrhu zákona, tak i posuzovaného pozměňovacího návrhu, a dospěl k závěru, že obsahy i účely obou zkoumaných obsahů se zásadně liší. Pozměňovací návrh se nevztahoval k obsahu původního návrhu zákona a ani jeho fundamentální účel neměl úzký vztah k fundamentálnímu účelu projednávaného návrhu zákona. V tomto konkrétním případě tak Ústavní soud neposuzoval existenci úzkého vztahu, ale konstatoval nepřítomnost jakéhokoliv vztahu. Obdobně nález vykládá i doktrína, srov. článek J. Syllové, podle níž Ústavní soud v tomto nálezu v obecných pasážích slučuje americké pojetí „divokých jezdců“ s hmotněprávními přílepky, ale za

přílepek nález nakonec považuje „změnu zákona, která vůbec nesouvisí s návrhem“ [Syllová, J. K nálezu Ústavního soudu o tzv. přílepcích (zrušujícímu ustanovení o odškodnění klientů bank). Právní rozhledy, 11/2007, s. 409].

14. Pozdější judikatura Ústavního soudu potvrzuje, že o přílepek jde jen tehdy, je-li pozměňovací návrh od původního návrhu zákona významně vzdálen jak obsahem, tak zároveň účelem. Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 24/07, kde byl k návrhu zákona o stabilizaci veřejných rozpočtů přijat pozměňovací návrh upravující techniku účetnictví, Ústavní soud konstatoval, že mezi zákonnou úpravou daní a účetnictví je tematická souvislost. Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 6/12, kde byl nový místní poplatek za hrací automaty v zákoně o místních poplatcích připojen jako pozměňovací návrh k novele zákona o podpoře sportu, shledal Ústavní soud naopak účelovou souvislost v podpoře sportu obcemi, protože část výtěžků z hracích automatů je používána na podporu sportu. Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 1/14, kde k zákonu o změně zákonů v souvislosti s rekodifikací soukromého práva bylo připojeno přechodné ustanovení k exekučním příkazům, Ústavní soud přes výslovné popření účelové souvislosti konstatoval souvislost v obsahu, neboť pozměňovací návrh se stejně jako vládní návrh týkal stejného zákona, tj. exekučního řádu. Ve všech těchto případech je přitom zjevné, že o žádný „úzký vztah“ nešlo.

15. Ve dvou případech Ústavní soud souvislost v obsahu ani v účelu návrhu zákona a pozměňovacího návrhu neshledal, přesto ale dané přílepky za protiústavní nepovažoval. Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 30/16 nebylo dosaženo dimenze protiústavnosti, neboť pozměňovací návrh nebyl vyhodnocen jako překvapivý vzhledem k tomu, že poslanci ho měli k dispozici již dva a půl měsíce před třetím čtením návrhu zákona a byl přijat velkou většinou. Ve věci sp. zn. Pl. ÚS 56/05 Ústavní soud dospěl k závěru, že v projednávané věci formální a procedurální aspekty přezkumu ustupují z hlediska principu proporcionality požadavkům principů materiálního právního státu, právní jistoty a efektivní ochrany ústavnosti.

16. Na základě dosavadní judikatury Ústavního soudu lze tedy shrnout, že aby byl pozměňovací návrh považován za přílepek, musí jít o pozměňovací návrh (formálně), jehož obsah i účel je významně vzdálený od obsahu i účelu návrhu zákona, k němuž je podáván (absence tzv. bližšího vztahu mezi zákonem a pozměňovacím návrhem co do obsahu i účelu). K tomu se ostatně hlásí i zatím poslední nález Ústavního soudu na toto téma, nález sp. zn. Pl. ÚS 17/22, který v bodě 31 sice cituje větu o „úzkém vztahu“ z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 6/12 (kde ovšem, jak uvádíme výše, reálně o žádný „úzký vztah“ nešlo), ale sám používá tuto formulaci: „O ústavně nepřípustný legislativní ‚přílepek‘ jde (obecně) v případě, kdy je pozměňovacím návrhem do návrhu zákona vnesena obsahově zcela nesouvisející materie, kterou má být právně upravena zcela jiná oblast společenských vztahů, než jakou chce regulovat projednávaný návrh zákona ve svém původním znění …“. Většina Ústavního soudu ovšem v bodě 87 citaci nálezu sp. zn. Pl. ÚS 17/22 posunula a dezinterpretovala.

17. Pokud je pozměňovací návrh přílepkem, tj. pokud je jeho obsah i účel významně vzdálený od obsahu i účelu návrhu zákona, k němuž je podáván, představuje to ve světle nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 (body 49, 57 a 73) porušení ústavně konformně vykládaného § 63 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny („Poslanec může v rozpravě podávat k projednávané věci návrhy. Mají se vztahovat k určité věci projednávaného bodu …“). Jde tedy o porušení jednacího řádu (2a). Ústavní soud dál zkoumá, zda současně v důsledku této vady došlo k porušení některé z ústavních norem (2b), a zároveň, zda protichůdné ústavní normy nepřevažují v daném případě nad ústavní normou, která je zasažena (2c).

18. Většina Ústavního soudu v nálezu používá definici přílepku (2a), která se od dosavadní judikatury významně odchyluje, krok (2b) pojímá tak, že přílepek je protiústavní téměř automaticky, a krok (2c) provádí jen velmi povrchně.

II. První krok: Definice přílepku a její aplikace

19. Vyplývá-li z dosavadní praxe Ústavního soudu vymezení přílepku jako pozměňovacího návrhu, jehož obsah i účel je významně vzdálený od obsahu i účelu návrhu zákona, pozměňovací návrh poslance Jakuba Michálka k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, (sněmovní tisk 312), přílepkem není.

20. Posuzovaný pozměňovací návrh především není od legislativní předlohy významně vzdálen co do obsahu. Původní návrh zákona prováděl změnu v organizaci a fungování Úřadu pro dohled nad hospodařením politických stran a politických hnutí (např. vytvoření Kolegia úřadu, jasnější vymezení postavení funkcionářů při výkonu dohledové a metodické činnosti apod.) a novelizoval také pravomoc a působnost tohoto Úřadu.

21. Posuzovaný pozměňovací návrh přitom působnost Úřadu dále rozšířil do oblasti zákona o střetu zájmů, a to o dohled nad dodržováním zákazu vlastnit média prvořadě přímo volenými veřejnými funkcionáři (politiky) podle § 4a zákona o střetu zájmů. V této působnosti pak Úřadu stanovil také některé nové pravomoci. Pozměňovací návrh dále zpřesnil existující hmotněprávní úpravu. Rozvedl některé povinnosti podle § 4a zákona o střetu zájmů, doplnil nástroje pro vymáhání těchto povinností a vymezil tomu odpovídající přestupky (a s tím související správní dozor). Nově stanovené povinnosti slouží k efektivnímu vymožení povinností již existujících v § 4a (zavádí se např. zákaz převodu na osobu blízkou a osobu jednající ve shodě). Řešení v pozměňovacím návrhu tak nelze považovat za nesystémové a z obsahového hlediska ani za překvapivé. O rozšíření působnosti Úřadu i na zákon o střetu zájmů se ostatně diskutuje i v odborných kruzích (srov. Kapras, J. Střet zájmů veřejných funkcionářů. Leges, 2023, s. 192–201).

22. Posuzovaný pozměňovací návrh není od legislativní předlohy významně vzdálen ani co do účelu právní úpravy. Podle důvodové zprávy k původnímu návrhu zákona (sněmovní tisk č. 312) je jedním z obecných účelů původního návrhu „zlepšit výkon dohledu nad financováním politických stran a průběhem volebních kampaní, a tím napomoci svobodné soutěži politických stran“. Konkrétní účel spočíval podle důvodové zprávy v zefektivnění fungování Úřadu a vyjasnění postavení některých funkcionářů při výkonu mj. dohledové činnosti (např. posílení kolektivního principu při řízení úřadu), a to opět proto, aby Úřad lépe (efektivněji) dohlížel na hospodaření politických stran a průběh volebních kampaní.

23. Stejně tak posuzovaný pozměňovací návrh, který směřuje především k dozoru nad dodržováním zákazu vlastnit média prvořadě přímo volenými veřejnými funkcionáři (politiky) podle § 4a zákona o střetu zájmů, sleduje obdobný účel spočívající v ochraně politické svobodné, pluralitní a férové politické soutěže. Dohled na hospodaření politických stran na straně jedné a dohled na aktivity politiků v sobě ve svém důsledku nesou obdobný účel – ochranu férovosti politické soutěže. Pozměňovací návrh se významně nevzdaluje ani od účelu legislativní předlohy spočívající ve zlepšení výkonu dohledu nad financováním politických stran a průběhem volebních kampaní, neboť rozšíření působnosti a pravomocí Úřadu o dohled nad zákazem vlastnit média přímo volenými politiky úzce souvisí se zlepšením výkonu dohledu nad průběhem volebních kampaní, při níž hrají média stále více klíčovou roli.

24. Nález ovšem v bodě 106 používá definici přílepku, která se od dosavadní judikatury významně odchyluje zejména tím, že zdůrazňuje nutnost „úzkého vztahu“, což ji činí rozpornou s tím, jak to pojímala dosavadní judikatura uvedená výše v bodech 13–16 tohoto odlišného stanoviska. Vytváří tím, oproti dosud Ústavním soudem zastávanému výkladu, de facto zpřísňující režim, aniž by byly důvody takového posunu (odklonu) náležitě vyargumentovány. Konkrétní aplikace v bodech 131–147 nálezu je přitom velmi přísná a překvapivá nejen ve vztahu k předchozí judikatuře, ale i k rozšířené a napříč politickým

spektrem provozované praxi, jak vyplynulo z ústního jednání i ze stanovisek legislativního odboru Poslanecké sněmovny, jež jsou součástí spisu. Vedle tohoto popření dosavadní judikatury se přímo do definice přílepku neorganicky dostává též podmínka, že „(2) ve sněmovně nebylo dosaženo širokého konsenzu na jeho přijetí“. Přihlédnutí k široké shodě v Poslanecké sněmovně přitom logicky patří do druhého kroku, kde se posuzuje, zda porušení jednacího řádu porušuje i některou z ústavních norem, zejména v souvislosti s tím, zda byla zkrácena ústavně zaručená práva opozice. Jinak je definice přílepku nelogická. Bude to tak, že když tentýž nesouvisející pozměňovací návrh prosadí 105 poslanců, je to přílepek, a když 155 poslanců, není to přílepek? Tento problém definice pak vyvolává další pojmová zmatení, v bodě 116 se hovoří o přílepku, aniž se zkoumal široký konsensus, v bodě 148 se hovoří o „neústavním přílepku“, ač test ústavnosti ještě neskončil, atd. Nadto by i obsahově stálo za širší úvahu, zda vady připisované přílepku lze automaticky zhojit prostřednictvím souhlasu kvalifikované většiny. Sice asi může zhojit případné porušení práv opozice vyjádřit se, k tomuto porušení ale podle bodů 150 a 151 nálezu v nynějším případě nedošlo. Další principy jmenované nálezem – transparentnost, jednoznačnost ani racionalitu legislativního procesu (bod 158) – ale kvalifikovaná většina nijak neovlivňuje.

III. Druhý krok: Posouzení, zda případné porušení jednacího řádu porušuje i některou z ústavních norem

25. Nález de facto vyprazdňuje druhý krok přezkumu, který ale u všech předchozích posuzování legislativního procesu Ústavním soudem byl klíčový – totiž zkoumání, zda porušení jednacího řádu dosahuje dimenze protiústavnosti. Věnuje se tomu pouhý jeden bod 121, kde se vedle tvrzeného obcházení zákonodárné iniciativy a narušování principů právního státu (což je ale pojato zcela tautologicky, viz níže) uvádí už jen kritérium, zda byla zachována dostatečná parlamentní debata a zda vláda měla dostatečnou příležitost se k přílepku vyjádřit. Argumentace pak v bodě 150–152 (a znovu v bodě 177) nálezu uznává, že dostatečná parlamentní deliberace v posuzovaném případě byla, srov. body 151 a 152: „Z ústního jednání totiž vyplynulo, že ve třetím čtení měli všichni poslanci jasno, o jakém znění zákona se hlasuje, a opozice měla dostatečný prostor se k materii zákona, včetně pozměňovacího návrhu poslance Michálka, vyjádřit. Také pauza mezi druhým a třetím čtením byla dostatečná a umožnila i veřejnou debatu o návrhu zákona včetně přílepku. S ohledem na průběh třetího čtení je patrné, že parlamentní deliberace zachována byla. Porušeno nebylo ani právo vlády vyjádřit se k návrhu zákona. Vzhledem k době mezi koncem druhého a třetího čtení měla vláda dostatečnou možnost své stanovisko k pozměňovacímu návrhu projevit.“ Kritérium dostatečné parlamentní deliberace je přitom klíčové, nález se k němu výslovně hlásí v bodě 86 (i) a v bodě 177: „Porušení jednacího řádu proto může mít ústavněprávní rozměr, není-li v jeho důsledku umožněno parlamentní menšině se k obsahu návrhu zákona kvalifikovaně vyjádřit.“ Vůči tomu je ale reálné posuzování druhého kroku v nálezu mimoběžné.

26. Ve shodě s judikaturou Ústavního soudu (srov. vedle nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 i nález sp. zn. Pl. ÚS 87/20, bod 93, dále nálezy sp. zn. Pl. ÚS 7/22 a Pl. ÚS 30/23) přitom právě dostatečnou úroveň parlamentní a veřejné diskuse (šetřící práva vlády i opozice, prostor pro parlamentní i veřejnou debatu a informovanost veřejnosti) považujeme za jádro ústavních požadavků kladených na legislativní proces. Ústavní soud se k účelu a smyslu parlamentního projednávání návrhů zákonů vyjádřil v zásadním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06, který nadále považujeme za ideový základ rozumného přístupu Ústavního soudu k posuzování ústavnosti parlamentních procedur. Z tohoto nálezu vyplývají především následující požadavky:

- Adresáti právních norem mají nepochybně právo legitimně očekávat, že případná omezení jejich základních práv provedená zákonem jsou výsledkem diskursu vedeného napříč politickým spektrem, a to diskursu, v němž všichni zúčastnění dostali

příležitost se s projednávanou materií podrobně seznámit a informovaně se k ní vyjádřit. Náležitým je tak takový proces, který umožňuje otevřenou diskusi mezi zastánci konkurenčních názorů, včetně názorů menšinových. Proto vystupují do popředí procedury zajišťující jednak slyšení stranám, jednak formální kvalitu zákonodárného díla (bod 38 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06).

- Podobně jako v soudním rozhodování, i v parlamentním rozhodování vyžaduje idea „spravedlivého rozhodnutí“, která je imanentní právnímu státu, dodržení přirozenoprávní zásady slyšet všechny strany. Zatímco před soudem jde o strany sporu, v parlamentu je podstatná možnost slyšení zástupců všech politických stran v něm zúčastněných. Transparentní slyšení stran reprezentujících veřejnost přispívá k její identifikaci s produktem rozhodovacího procesu, v tomto případě se zákonem. To je také hlavním důvodem preference parlamentního zákonodárství před přijímáním aktů se silou zákona uvnitř exekutivy (bod 44).
- Určující charakteristikou parlamentu jsou svobodné, rovné, všeobecné volby jeho členů, jejich svobodný mandát, dále zásada veřejnosti zásadně uplatňovaná při projednávání zákonů, jakož i většinový princip rozhodování. Princip veřejnosti směřuje jak dovnitř, tak i vně parlamentní komory. Působení směrem dovnitř slouží svobodné tvorbě názorů členů parlamentní komory, působení směrem ven slouží k informování veřejnosti. A jakkoli bývá literaturou upozorňováno na neplodnost parlamentních debat, je třeba tyto debaty chránit již proto, že skrze ně se dosahuje informovanosti veřejnosti (bod 55).
- V parlamentu se také odráží idea pluralismu, která je základem a znakem každé svobodné společnosti. V parlamentní rozpravě, a přirozeně i v práci jednotlivých výborů parlamentu se dostává ke slovu opozice, která tak zároveň realizuje kontrolu, kterou lze chápat jako jeden ze základních znaků právního státu. Často jen v parlamentu dostávají příležitost k vyjádření tzv. slabé zájmy, tj. zájmy takových společenských skupin, které nedisponují takovou kapacitou k prosazení se. Právě tyto vlastnosti parlamentních rozprav ukazují na zvláštní úlohu parlamentu při vyrovnávání a při integraci zájmů (bod 56).

Tyto požadavky jsou pro Ústavní soud důležitým východiskem pro posouzení, zda konkrétní vada legislativního procesu dosahuje ústavněprávní dimenze, čili, jinými slovy, zda v důsledku této vady došlo současně k porušení některé z ústavních norem (2b).

27. Nález místo toho shledává protiústavnost v porušení principů právního státu podle čl. 1 Ústavy a v obcházení zákonodárné iniciativy podle čl. 41 Ústavy. Tato část nálezu (body 94–105 a 153–158) dává zcela nejasné vodítko, co se vlastně chrání a co se vlastně požaduje. Mluví se v ní o transparentnosti a jednoznačnosti legislativního procesu, zákazu zneužití práva a obcházení zákonodárné iniciativy. Článek 41 odst. 2 Ústavy, zakotvující právo poslanců, vlády, Senátu a krajských zastupitelstev podávat návrhy zákonů, se přímo k pozměňovacím návrhům nevyjadřuje (srov. i odlišné stanovisko soudce Jana Filipa k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/14). Obcházení zákonodárné iniciativy není problém sám o sobě, ale především kvůli tomu, že nesouvisející pozměňovací návrh může zůstat nepovšimnut a nebude řádně před zraky veřejnosti projednán. Toto riziko se od dob „přílepkového“ nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 zmenšilo prodloužením doby mezi druhým a třetím čtením, zakotvením jednání garančního výboru v této době a povinností odůvodňovat pozměňovací návrhy (zákonem č. 265/2014 Sb., viz i bod 91 nálezu). Lze si ale představit i situaci, kdy i přes čtrnáctidenní prodlevu mezi druhým a třetím čtením bude přílepek tak rozsáhlý, zásadní a přehlédnutý, že o něm nebude dostatečná veřejná a parlamentní debata, což by mohl být důvod k zásahu Ústavního soudu. V posuzovaném případě byl ale obsah pozměňovacího návrhu zákonodárcům, včetně těch opozičních, velmi dobře znám, a byl projednán v dostatečné parlamentní i veřejné debatě, což uznává i sám nález.

28. Kdybychom ze zákazu obcházení zákonodárné iniciativy takto udělali samoúčel, bude úplně stejně dopadat na rozsáhlé a komplexní pozměňovací návrhy, které ale Ústavní soud bezvýjimečně vždy toleroval, viz i důležité nálezy sp. zn. Pl. ÚS 24/07, Pl. ÚS 21/14

a naposledy bod 47 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 32/23 ze dne 28. 5. 2024 (225/2024 Sb.): „47. … Ústavní soud se otázkou ústavnosti (modelových) komplexních pozměňovacích návrhů v minulosti zabýval několikrát a v rozporu s tvrzením navrhovatelky nikdy nedospěl k závěru, že by tato praxe byla v rozporu s ústavními pravidly legislativního procesu, a to ani v poukazovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 77/06 (srov. bod 57 obsahující toliko odkaz na doporučení, jak by měla podle doktríny postupovat vláda). Ústavní soud se domnívá, že by bylo nadbytečné zde opakovat rozsáhlé pasáže z předchozích rozhodnutí, které přístup zdejšího soudu vysvětlují [srov. prvotně argumentaci v nálezu ze dne 6. 10. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 39/08 (N 207/59 SbNU 3; 294/2010 Sb.), body 39 až 42, poté např. nález ze dne 30. 6. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 21/14 (N 122/77 SbNU 759; 199/2015 Sb.), body 134 až 136 a další judikaturu tam uvedenou].“ Nález, jemuž zde oponujeme, vytváří s touto ustálenou judikaturou rozpor.

29. Totéž platí o principech jednoznačnosti a transparentnosti legislativního procesu a zákazu zneužití práva, vyvozovaných nálezem z čl. 1 Ústavy. Jistě to jsou důležité požadavky, jejichž naplňování v legislativním procesu je žádoucí, otázka ale je, co z toho jsou ústavní požadavky a jak přísně mají být nastaveny. Přímé vyvozování ústavně závazných principů z čl. 1 Ústavy s sebou nese riziko libovůle a mělo by být spíše opatrné. Nález se v bodě 86 (iv) odvolává na „přílepkový“ nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06, jenže ten o čl. 1 Ústavy hovoří v souvislosti s přehledností a předvídatelností zákona pro adresáty, což je požadavek jiný a nadto pozdější judikaturou oslabený, jak to ostatně reflektuje i bod 92 nálezu.

30. Jednoznačností a transparentností legislativního procesu se patrně míní explicitnost v duchu J. Waldrona (bod 100 nálezu), který ji vymezuje takto: „The idea of legislation embodies a commitment to explicit lawmaking – a principled commitment to the idea that on the whole it is good, if law is to be made or changed, that it should be made or changed in a process publicly dedicated to that task.“ (Waldron, J. Representative Lawmaking. Boston University Law Review, Vol. 89, 2009, str. 339). Jsme přesvědčeni, že takto chápaný princip jednoznačnosti a transparentnosti porušen nebyl – veřejně a dlouho (od podání sporného pozměňovacího návrhu do skončení třetího čtení uběhlo šest měsíců) se diskutovalo o veřejně známém a písemně i ústně odůvodněném návrhu v diskusi v garančním výboru a v plénu sněmovny, kde se vznášely argumenty pro a proti, a veřejně před zraky veřejnosti se hlasovalo. Porušením by byla spíše skrytá legislativa v podobě nepřímé novely textuálně neměněného zákona nebo v podobě širokého zmocňovacího zákona delegujícího normotvorbu reálně mimo parlament.

31. Na okraj uvádíme, že citace odborné literatury v bodech 100–104 považujeme za selektivní a zkreslené, zejména názory J. Waldrona a N. Barbera jsou dle našeho názoru dezinterpretované. V. Kazai ukazuje, že judikatura francouzské Ústavní rady je velmi nejednotná, ale hlavně, francouzské reálie jsou významně jiné. Ve Francii je zákonodárná kompetence dělena mezi parlament a vládu, což vyvolává pro přilepování věcí k návrhům zákonů specifický problém kompetence. Francie taky čelí pro nás netypickému jevu předkládání velkého počtu pozměňovacích návrhů opozicí s cílem přijetí původní předlohy znemožnit. A Francie má od roku 2009 výslovnou regulaci přílepků v čl. 45 ústavy: „Sans préjudice de l'application des articles 40 et 41, tout amendement est recevable en première lecture dès lors qu'il présente un lien, même indirect, avec le texte déposé ou transmis.“ Definice přílepku je tu přitom velmi zdrženlivá: „… přípustné všechny pozměňovací návrhy, které se byť jen nepřímo týkají předloženého textu“. I my souhlasíme s tím, že je nutné, aby na parlamentní procedury dohlížel externí aktér, ideálně ústavní soud. Přeme se jen o míru a způsob. Věta „Trendy v zahraniční doktríně směřují k důslednější kontrole zákonů i zákonodárné procedury ústavními soudy tak, aby byly zachovány hodnoty demokratického právního státu, jako je vláda většiny, ochrana politických menšin, transparentnost zákonodárné procedury pro politické menšiny i veřejnost apod.“ v bodě 103

nálezu je zkreslující; i Kazaiův článek ukazuje spíš, jak je Ústavní rada někdy přísnější a někdy méně přísná. W. Sadurski má pravdu, ale v jiném kontextu, některé polské zákony v letech 2015 2023 byly schvalovány za velmi krátkou dobu několika dnů, což je velmi daleko od našeho případu.

32. Zákaz zneužití práva je v nálezu zmíněn v bodech 99, 155, 158, 162 a 197, aniž je ale jakkoli vysvětlen. Na derogační důvod je to trochu málo. V nálezu se používá ve dvou kontextech – poslanec Jakub Michálek zneužil právo podávat pozměňovací návrhy, a proto je jeho pozměňovací návrh protiústavní. Opozice zneužila právo obstrukcí, a proto smí většina porušit jednací řád a ukončit rozpravu. Nemůže přezkum s úplně stejným argumentem dopadnout naopak? Opozice prokazatelně obstruovala už projednávání obsahově obdobného návrhu novely zákona o střetu zájmů (sněmovní tisk 110), může tedy většina legitimně použít třeba i přílepek?

33. Lze shrnout, že nález vytvořil v druhém kroku tak přísný výklad čl. 1 a 41 Ústavy, že vlastně každý přílepek v druhém kroku porušuje Ústavu. Tím ovšem celý algoritmus druhého kroku ztrácí do značné míry smysl.

IV. Třetí krok: Posouzení, zda protichůdné ústavní normy nepřevažují v daném případě nad ústavní normou, která je případně zasažena

34. Kdyby byl pozměňovací návrh přílepkem (první krok) a zároveň porušoval i některou z ústavních norem (druhý krok), je třeba ještě zkoumat, zda protichůdné ústavní normy nepřevažují v daném případě nad ústavní normou, která je případně zasažena. Nález zvažuje jako protichůdné principy právní jistotu (bod 164), ochranu svobodné soutěže politických sil (bod 165) a zájem na prosazení principu vlády většiny proti obstrukcím (body 160–163).

35. Souhlasíme s nálezem v tom, že z důvodu ochrany právní jistoty je třeba, aby opozice namítala legislativní vady včas (body 125 a 126), i s tím, že v posuzovaném případě tomu tak bylo (bod 164). Ochranu svobodné soutěže politických sil a zájem na prosazení principu vlády většiny proti obstrukcím však nález podle našeho názoru pojímá povrchně a nepřesvědčivě.

36. Derogovaná ustanovení měla za cíl posílit ochranu svobodné soutěže politických sil před kumulací politické, ekonomické a mediální moci, jež je velkým problémem v řadě současných demokratických států. Demokracie je založena na politické rovnosti všech občanů, kteří mají mít také rovný přístup k prostředkům tvorby politické vůle. Koncentrovaná ekonomická a mediální moc však může proces rovné demokratické deliberace vážným způsobem podkopávat, a proto je důležité, aby byla od politické moci oddělena (zdaleka se to netýká jen těch, na které přímo dopadá zákon o střetu zájmů). Tyto principy významně reflektuje i nález sp. zn. Pl. ÚS 4/17 ze dne 11. 2. 2020 (N 21/98 SbNU 163; 148/2020 Sb.). Je proto zarážející, že se většina pléna nevěnovala porovnání potřebnosti a efektivity staré a nové úpravy zákazu vlastnit média prvořadě přímo volenými veřejnými funkcionáři pro ochranu svobodné soutěže politických sil, byť pro to ve svém testu zvažování protichůdných ústavních principů, pravidel a hodnot (IX.4.d) vytvořila prostor.

37. Asi nejproblematičtějším prvkem celého nálezu je argument, že sněmovní většina domnělý přílepek podávat k překonání obstrukce nemusela, protože přece může vždy obstrukci vyřešit tím, že ukončí rozpravu (body 157, 161, 162 a 194). Zde vlastně nález proto, aby udržel závěr o ústavní nepřípustnosti domnělého přílepku, otevřeně vyzývá k z našeho pohledu mnohem závažnějšímu a explicitnímu porušování § 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny tím, že je ukončena rozprava dříve, než promluvili všichni přihlášení řečníci.

38. Nález v bodě 170 správně uvádí, že ukončení rozpravy dříve, než promluvili všichni přihlášení řečníci, odporuje § 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké

sněmovny. Souhlasíme i s tím, že § 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny je jednou z možných konkretizací svobody poslanců účastnit se parlamentní rozpravy a jejich rovnosti vyplývající už z čl. 5 a 6 Ústavy a čl. 22 Listiny. Jsme si vědomi též toho, že Ústavní soud zatím ve všech případech, kdy se tímto porušením jednacího řádu zabýval, dospěl k závěru, že v důsledku této vady nedošlo současně k porušení některé z ústavních norem (srov. zamítavé nálezy sp. zn. Pl. ÚS 26/16, Pl. ÚS 87/20, Pl. ÚS 7/22 a Pl. ÚS 30/23). Podle Ústavního soudu v oněch případech celý průběh legislativního procesu nevedl k omezení práv parlamentní opozice spočívajících v možnosti účastnit se zákonodárné procedury jako její plnohodnotný účastník a představitelé opozice nebyli z ústavního pohledu zbaveni možnosti reálně se seznámit s návrhem zákona a vyjádřit k němu své stanovisko (nález sp. zn. Pl. ÚS 87/20, bod 93). Nejsme ale schopni souhlasit s lakonickým závěrem zformulovaným v bodě 162 nálezu, podle kterého „obstrukce lze ústavně souladným způsobem ukončit v jakékoliv fázi legislativního procesu, pokud již dochází k zablokování činnosti sněmovny, a to i když jednací řád takovou možnost výslovně neupravuje“.

39. Je zarážející, že nález, který tak přísně vymezuje, hodnotí a posuzuje tzv. přílepky, zastává tak benevolentní pozici vůči explicitnímu porušování nikoli nevýznamných ustanovení zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny. Je totiž zjevné, že „zákon o jednacím řádu Poslanecké sněmovny výslovně nedává sněmovní většině efektivní nástroje, jak prosadit svoji legitimní většinovou vůli proti odhodlané obstrukci“, jak správně uvádí nález v bodě 202. Tvrdí-li naproti tomu nález v bodě 161, že „většina v Poslanecké sněmovně má legitimní nástroje k tomu, jak bezbřehé obstrukce ústavně souladným způsobem ukončit“, nemůže tím myslet jiné nástroje než nástroje spočívající v explicitním porušování zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny.

40. Souhlasíme s nálezem v tom, že obstrukce ve třetím čtení návrhu zákona obsaženého ve sněmovním tisku 312 byly tak intenzivní, že „proti používaným obstrukčním metodám nebylo možné se v reálném čase zbývajícím do konce volebního období přiblížit k ukončení rozpravy vyčerpáním seznamu přihlášených řečníků, jak to předvídá § 66 odst. 1 jednacího řádu,“ a „bez přijetí usnesení o pevném hlasovacím čase by tak sněmovní většina nebyla v rozporu s čl. 6 Ústavy schopna prosadit svou většinovou vůli“ (bod 176). Zaráží nás však, že většina Ústavního soudu, která kritizuje přenesení obsahu sněmovního tisku 110 do pozměňovacího návrhu poslance Jakuba Michálka k tisku 312 a důrazně vytýká vládní většině neprojednání této materie prostřednictvím tisku 110 (viz bod 157 nálezu), se vůbec nezabývala obstrukcemi provázejícími projednávání sněmovního tisku 110 (návrhu novely zákona o střetu zájmů), které byly podle zjištění vyplývajících ze spisu i z ústního jednání podobně intenzivní.

41. Ukončení rozpravy v rozporu s § 66 odst. 1 zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny ale nemůže být tak automatickou reakcí na obstrukce, jak to podává bod 162 nálezu. Je třeba pečlivě zkoumat, zda i v takovém případě byla reálná možnost poslanců i veřejnosti seznámit se s předmětem jednání a adekvátně na něj reagovat tak, aby byl naplněn účel a smysl parlamentního projednávání návrhů zákonů a zda výjimečné porušení jednacího řádu nebylo svévolné.

42. Nález, místo aby se vážně zabýval skutečným problémem legislativního procesu v Poslanecké sněmovně, a sice že proti rozsáhlým a mnohotvárným obstrukcím, jejichž intenzita v čase navíc vzrůstá, není v jednacím řádu obrana, vypichuje ze všech porušení jednacího řádu a ze všech možných zneužití práva jen a pouze přílepek, navíc v tomto konkrétním případě jen domnělý. Tím judikaturu Ústavního soudu k legislativnímu procesu činí vnitřně rozpornou.

V. Nevhodně formulovaná výzva k doplnění petitu

43. Souhlasíme s většinou Ústavního soudu, že v případě protiústavnosti zákonodárného procesu se ruší novelizující, nikoli novelizovaný předpis, protože vada se týká procedury přijímání novelizujícího předpisu. Bylo tomu tak ve všech šesti řízeních, kdy Ústavní soud zrušil zákon nebo jeho část kvůli vadám zákonodárného procesu – sp. zn. Pl. ÚS 33/97 (*veto*), sp. zn. Pl. ÚS 5/02 (*revokace*), sp. zn. Pl. ÚS 13/05 (*chybějící souhlas Senátu*), sp. zn. Pl. ÚS 77/06 (*přílepek*), sp. zn. Pl. ÚS 55/10 (*stav legislativní nouze*), sp. zn. Pl. ÚS 53/10 (*stav legislativní nouze*). V pěti z těchto šesti případů navrhovatel navrhoval rovnou zrušení novelizujícího předpisu, výjimkou je tzv. „přílepkový" nález sp. zn. Pl. ÚS 77/06, kde původní návrh směřoval ke zrušení novelizovaného předpisu, ale dodatečným podáním po třech měsících byl podle bodu 2 nálezu doplněn eventuální petit na zrušení novelizujícího předpisu.

44. Na rozdíl od bodu 4 *i. f.* nálezu jsme ale přesvědčeni, že Ústavní soud může rušit jen to, co bylo ke zrušení navrženo, nemůže tedy zrušit novelizující předpis bez návrhu. Považujeme za myslitelné, že na to je navrhovatelka, která zprvu navrhovala zrušení jen ustanovení novelizovaného předpisu, v duchu procesní vstřícnosti upozorněna.

45. Navrhovatelka však byla vyzvána k úpravě petitu až několik týdnů po ústním jednání, těsně před hlasováním pléna Ústavního soudu, a to způsobem zcela neakceptovatelným. Výzvou jí bylo předepsáno přímo znění petitu, později překlopeného (nadto ještě s úpravami) do výroku nálezu, a bylo uvozeno slovy „Žádám Vás proto o výslovné upřesnění, že se podle obsahu návrhu domáháte i následujícího:". Podle tohoto návodu navrhovatelka reagovala. Taková výzva ovšem překračuje rámec něčeho, co by snad bylo ještě možno považovat za projev procesní vstřícnosti. Takovou výzvou Ústavní soud vybočil z osvědčených principů kontradiktornosti řízení a nestrannosti soudu, nemluvě o tom, že s upraveným návrhem nenaložil procesně korektním způsobem (např. nezaslal upravený návrh ostatním účastníkům řízení k vyjádření). Nález se sice snaží vysvětlit, že výzva vlastně ani nebyla nezbytná, taková argumentace je však zjevně účelová; kdyby Ústavní soud postupoval korektně, nebylo by totiž s ohledem na čl. 84 odst. 1 Ústavy v důsledku běhu času možné tento derogační návrh přijmout.

VI. Závěr

46. Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 41/23 je promarněnou příležitostí shrnout dosavadní judikaturu Ústavního soudu k legislativnímu procesu a formulovat a držet srozumitelný test, podle něhož vada v legislativním procesu je protiústavní tehdy, pokud:

(1) odporuje přímo normě výslovně zakotvené v ústavním pořádku, nebo (2) porušuje jednací řád Poslanecké sněmovny či Senátu či jinou podústavní normu upravující legislativní proces (2a) a současně v důsledku této vady došlo k dotčení některé z ústavních norem (2b); a zároveň protichůdné ústavní normy nepřevažují v daném případě nad ústavní normou, která je zasažena (2c).

47. Naopak, judikatura Ústavního soudu je po tomto nálezu nepřesvědčivá a rozporná, neboť: ukončení rozpravy v jasném rozporu s jednacím řádem – nevadí, komplexní pozměňovací návrhy – nevadí, pohyb na hraně stavu legislativní nouze – nevadí, spojování debat k nesouvisejícím bodům – nevadí, přílepek (navíc teď s velmi širokou definicí, pod kterou může z reálné parlamentní praxe spadat leccos) – vadí! K (nepřiznanému) zpřísnění „přílepkové" judikatury navíc dochází nehledě na to, že hlavní negativní důsledky „přílepkové" praxe byly zmírněny novelou jednacího řádu Poslanecké sněmovny provedenou zákonem č. 265/2014 Sb. (viz výše).

48. Z nálezu mohou vyplývat i velmi nebezpečné důsledky, zejména v bodech 161 a 162 faktické navádění, že obstrukci přece může většina (dokonce nově „v jakékoliv fázi legislativního procesu") kdykoli porazit ukončením debaty, přičemž se zamlčuje, že to lze

učinit leda přímým porušením jednacího řádu. Ač jsme ve čtyřech nálezech tento postup aprobovali, není to tak samozřejmé a je třeba vždy pečlivě poměřovat míru obstrukcí s mírou narušení práv opozičních poslanců ukončením debaty. Tím, že se většina Ústavního soudu vůbec nezabývala intenzivními obstrukcemi provázejícími projednávání původního návrhu novely zákona o střetu zájmů (sněmovní tisk 110), fakticky ochránila tímto nálezem nikoli právo opozice na dostatečnou úroveň parlamentní a veřejné diskuse, nýbrž zájem opozice, aby o legislativní změně navržené jednak ve sněmovním tisku 110 a jednak v pozměňovacím návrhu poslance Jakuba Michálka ke sněmovnímu tisku 312 nikdy neproběhlo závěrečné hlasování v Poslanecké sněmovně.

49. Naopak zcela sdílíme přesvědčení většiny Ústavního soudu, vyjádřené v bodech 201–203 nálezu, že aktuální stav zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny a jeho aplikace v praxi nepodporují dobře ani jeden z ústavních principů vyplývajících z čl. 6 Ústavy, tj. princip většinového rozhodování ani princip ochrany menšiny, že aktuální stav zákona o jednacím řádu Poslanecké sněmovny (a jeho aplikace) je dlouhodobě neudržitelná a že je třeba apelovat na všechny poslankyně a poslance napříč politickým spektrem, aby se zasadili o reformu jednacího řádu Poslanecké sněmovny tak, aby napříště zajišťoval, že jednání Poslanecké sněmovny dostojí oběma principům vyplývajícím z čl. 6 Ústavy, tedy jak principu rozhodování vycházejícího z vůle většiny vyjádřené svobodným hlasování, tak principu ochrany menšiny. Obáváme se ale, že tento nález k tomu nepřispěl.

50. S ohledem na shora uvedené závěrem shrnujeme, že návrh na zrušení napadených částí zákona č. 253/2023 Sb., kterým se mění zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, měl Ústavní soud zamítnout a měl pokračovat v obsahovém přezkumu souladu napadeného zákona s ústavním pořádkem. Ústavní soud měl poskytnout odpovědi na závažné otázky týkající se rovné a svobodné politické soutěže a vlastnictví médií politickými soutěžiteli. Návrhem na zrušení napadených ustanovení zákona o sdružování v politických stranách a v politických hnutích a zákona o střetu zájmů pro obsahovou protiústavnost se v tomto odlišném stanovisku nezabýváme, neboť přezkum prováděný nálezem se týkal jen legislativního procesu.

Č. 227
Uplatnění korektivu dobrých mravů v soukromém právu
(sp. zn. II. ÚS 618/23 ze dne 4. prosince 2024)

Korektiv dobrých mravů podle § 3 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v odůvodněných případech dovoluje zmírnit tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti; je třeba jej chápat až jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem,* jde-li o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům. Význam institutu dobrých mravů nabývá ústavně právní dimenze jako projev ústavní povinností soudce vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod vycházet v každé věci z jejích konkrétních jednotlivých okolností, snažit se v každé věci nalézt její spravedlivé řešení a své rozhodnutí náležitě odůvodnit.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Svatoně a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Pavla Šámala o ústavní stížnosti obchodní společnosti Oblastní nemocnice Kolín, a. s., nemocnice Středočeského kraje, sídlem Žižkova 146, Kolín, zastoupené JUDr. Jiřím Jarošem, Ph.D., advokátem, sídlem Na Pankráci 449/11, Praha 4 – Nusle, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. prosince 2022 č. j. 33 Cdo 215/2022-899, rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 26. října 2021 č. j. 4 Cmo 183/2020-808, 4 Cmo 184/2020 a rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 3. září 2020 č. j. 56 Cm 48/2013-664, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Praze jako účastníků řízení a obchodní společnosti X, zastoupené Mgr. Pavlem Markem, advokátem, sídlem Na Poříčí 1070/19, Praha 1 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 14. 12. 2022 č. j. 33 Cdo 215/2022-899, rozsudkem Vrchního soudu v Praze ze dne 26. 10. 2021 č. j. 4 Cmo 183/2020-808, 4 Cmo 184/2020 a rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 3. 9. 2020 č. j. 56 Cm 48/2013--664 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto zrušují.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena její ústavně zaručená práva podle čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z ústavní stížnosti, jejích příloh a vyžádaného soudního spisu se podává, že vedlejší účastnice se účastnila veřejné zakázky na nákup vybavení pro nový pavilon kolínské nemocnice vypsané stěžovatelkou jako zadavatelkou a mimo jiné hrazené z dotace z fondů Evropské unie. Po ukončení zadávacího řízení stěžovatelka a vedlejší účastnice, jako vybraná uchazečka, uzavřely dne 27. 12. 2011 kupní smlouvu v celkové hodnotě 134 383 084 Kč (vč. DPH). Později se uvedená veřejná zakázka stala předmětem trestních řízení v tzv. kauze R. vedených mimo jiné proti vedlejší účastnici či jejímu jednateli, Ř., pro podezření z trestného činu podplácení – ovlivnění uvedené veřejné zakázky. Proto poskytovatel dotace při probíhajícím trestním řízení pozastavil vyplacení její části a z téhož důvodu stěžovatelka část kupní ceny v téže výši vedlejší účastnici včas neuhradila, konkrétně z faktury vystavené na částku 89 248 758 Kč, splatné dne 20. 8. 2012, byla stěžovatelkou uhrazena toliko částka 17 601 509 Kč. Zbývající část proplacena nebyla s ohledem na pochybnosti o platnosti kupní smlouvy.

3. V roce 2019 došlo k pravomocnému zproštění obžaloby Ř., jednatele vedlejší účastnice. Vedlejší účastnice však byla uznána vinnou z trestného činu podplácení v souvislosti s uvedenou veřejnou zakázkou, a to rozsudkem Krajského soudu v Praze (dále jen „krajský soud“) ze dne 31. 1. 2020 sp. zn. 4 T 42/2016 ve spojení s rozsudkem Vrchního soudu v Praze (dále jen „vrchní soud“) ze dne 21. 6. 2022 č. j. 2 To 127/2020-28029. Po vyplacení části dotace v roce 2020 jejím poskytovatelem stěžovatelka vedlejší účastnici uhradila zbylou část kupní ceny, avšak bez požadovaných sjednaných úroků z prodlení.

4. Následně (v roce 2013) se vedlejší účastnice po stěžovatelce domáhala zaplacení 66 000 000 Kč, se smluvním úrokem z prodlení z této částky ve výši 0,01 % denně od 21. 8. 2012 do zaplacení (t. j. do 10. 1. 2020) a dále částky 290 425 Kč, představující kapitalizovaný úrok z prodlení za dobu od 21. 8. 2012 do 31. 1. 2013 z titulu neuhrazené kupní ceny za dodávku zdravotní technologie a mobiliáře, jakož i zajištění instalace, servisu a podpory zdravotní technologie.

5. Krajský soud v Praze dospěl v napadeném rozsudku k závěru, že kupní smlouva nebyla v rozporu s dobrými mravy. Stěžovatelka a vedlejší účastnice uzavřely kupní smlouvu. Šlo o obvyklou sjednanou cenu, ujednání nikoho nezvýhodňují, dohodnuté úroky odpovídají zásadám poctivého obchodního styku a probíhající trestní řízení nemá na věc vliv. Žalobkyně sice sjednané plnění řádně poskytla, žalovaná je bez výhrad převzala a uhradila část kupní ceny, zbývající část ale neuhradila včas z důvodu pozastavení financování projektu vzhledem k trestnímu řízení v tzv. „kauze R.“, přičemž namítala, že dotyčná veřejná zakázka byla žalobkyní ovlivněna v její prospěch a uzavřená kupní smlouva je tak absolutně neplatná pro rozpor s dobrými mravy. Ve vztahu k příslušenství původního nároku argumentovala jednáním žalobkyně v rozporu s poctivým obchodním stykem. V průběhu řízení žalovaná část kupní ceny doplatila. Krajský soud napadeným rozsudkem ze dne 3. 9. 2020 č. j. 56 Cm 48/2013-664 uložil stěžovatelce zaplatit vedlejší účastnici úrok z prodlení s povinností zaplatit 66 000 000 Kč jako část kupní ceny (výrok I). Dále rozhodl, že stěžovatelka je povinna zaplatit žalobkyni částku 290 425 Kč (výrok II). Výroky III a IV rozhodl o nákladech řízení.

6. Uvedený rozsudek potvrdil Vrchní soud v Praze napadeným rozsudkem. Strany podle něj uzavřely kupní smlouvu podle § 409 a násl. zákona č. 513/1991 Sb., obchodního zákoníku, ve znění účinném do 31. 12. 2013, (dále jen „obch. zák.“), na základě které žalobkyně dodala žalované předmět plnění a žalovaná nesplnila povinnost zaplatit řádně a včas sjednanou cenu za poskytnuté plnění. Námitku žalované o rozporu předmětné kupní smlouvy s dobrými mravy odmítl s tím, že žádné důvody neplatnosti smlouvy neshledal. Ohledně ve smlouvě sjednané ceny (v souvislosti s posouzením otázky, zda kupní cena byla výběrovým řízením určena v objektivně přijatelné (obvyklé) výši k požadované kvalitě) uzavřel, že jde o cenu obvyklou - nezakládající vzájemný nepoměr stran v plnění. K výhradě žalované, která v konání jednatele žalobkyně spočívajícím v ovlivnění veřejné zakázky

a poskytnutí úplatku před uzavřením kupní smlouvy spatřovala porušení dobrých mravů, odvolací soud poznamenal, že v době vynesení rozsudku neexistoval pravomocný (odsuzující) rozsudek, kterým by byl vázán (§ 135 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu, v rozhodném znění). Kromě toho neshledal, že by žalobkyní byl jakkoliv ovlivněn obsah kupní smlouvy nebo že by smlouva žalovanou znevýhodňovala oproti stavu, kdyby ji uzavřela s jakýmkoliv jiným subjektem účastnícím se veřejné soutěže. Vrchní soud v Praze se tak ve svém rozsudku ztotožnil s názorem soudu prvního stupně, že kupní smlouva není neplatná pro rozpor s dobrými mravy ve smyslu § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013, neboť smlouva obsahuje zákonem předpokládané náležitosti a neobsahuje žádné ustanovení, které by se dobrým mravům příčilo. Neplatnost se má posuzovat podle § 39 občanského zákoníku, pouze ve vztahu k obsahu či účelu právního jednání, nikoli k okolnostem, za nichž byl úkon učiněn.

7. Podané dovolání proti němu odmítl Nejvyšší soud napadeným usnesením. Otázkou, posouzení neplatnosti smluv (právních úkonů) výlučně s ohledem na jeho obsah se již Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi zabýval, navíc na posouzení platnosti dotyčné smlouvy z uvedeného důvodu (rozporu se zákonem daným ovlivněním výběru nejvhodnější nabídky) nebylo rozhodnutí odvolacího soudu založeno. Dovolání nemohlo být úspěšné. K datu rozhodování odvolacího soudu nebylo v trestním řízení vedeném u Krajského soudu v Praze pod sp. zn. 4 T 42/2016 pravomocně rozhodnuto o tom, že byl spáchán trestný čin a kdo ho spáchal. Tuto okolnost stěžovatelka ani nezpochybnila. I kdyby bylo v trestním řízení pravomocně rozhodnuto, že žalobkyně poskytla úplatek k získání veřejné zakázky, podle výsledku dokazování v tomto řízení neměla tato okolnost žádný vliv na obsah či rozsah práv a povinností smlouvou sjednaných.

8. Ve vedlejší linii řízení se vedlejší účastnice mezitím rovněž domáhala v roce 2016 po stěžovatelce další žalobou zaplacení 5 647 249,03 Kč s příslušenstvím jako zbylé části kupní ceny. Okresní soud v Kolíně po zastavení řízení v části týkající se zaplacení kupní ceny (po jejím uhrazení stěžovatelkou v roce 2020) mimo jiné uložil stěžovatelce rozsudkem ze dne 22. prosince 2021 č. j. 11 C 154/2016-261 zaplatit vedlejší účastnici 1 524 192,51 Kč jako smluvní úrok z prodlení ve výši 0,01 % denně z dlužné částky části kupní ceny. Okresní soud shledal, že trestní řízení vedená v souvislosti s veřejnou zakázkou předcházející uzavření smlouvy na platnost smlouvy vliv nemají. Smlouva je určitá, její ujednání srozumitelná a plnění z ní nebyla ve vzájemném nepoměru. Smlouva proto není neplatná pro rozpor s dobrými mravy, jak tvrdí stěžovatelka. Krajský soud v Praze poté k odvolání stěžovatelky rozsudkem ze dne 15. června 2022 č. j. 21 Co 121/2022-308 potvrdil uvedený napadený rozsudek okresního soudu. Pro krajský soud bylo mimo jiné klíčové, že stěžovatelka naopak v rozporu se smlouvou včas nezaplatila kupní cenu. Nemůže se proto dovolávat zásady, že nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního jednání. Stěžovatelka nadto jako zadavatelka odpovídala za řádný postup při zadávání veřejné zakázky. Pozdější získání prostředků z dotace není relevantní, protože smlouva zaplacení kupní ceny na výplatu dotace nevázala. Výplata dotace tedy nebyla podle krajského soudu rozhodná, i kdyby její pozastavení způsobila vedlejší účastnice. Nejvyšší soud následně napadeným usnesením odmítl dovolání stěžovatelky částečně, neboť je neshledal přípustným, a částečně pro vady spočívající v chybějícím vymezení náležitostí dovolání. Nejvyšší soud usnesením ze dne 15. března 2023 č. j. 33 Cdo 3856/2022-370 poukázal na to, že v době vydání rozhodnutí neexistoval pravomocný rozsudek trestního soudu, kterým by byly obecné soudy vázány. Později k němu nebylo možné přihlédnout (§ 241a odst. 6 o. s. ř.). U tvrzení nezohlednění širších souvislostí stěžovatelka nevymezila žádnou právní otázku, tím spíše ji neporovnala s rozhodovací praxí Nejvyššího soudu, což je zákonným předpokladem bezvadného dovolání.

9. V této linii řízení již kasačně zasáhl Ústavní soud rozhodnutím ze dne 14. listopadu 2024 sp. zn. I. ÚS 1479/23. Dospěl k závěru, že korektiv dobrých mravů podle § 3 odst. 1

zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, v odůvodněných případech dovoluje zmírnit tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti. Tento korektiv je třeba chápat až jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra legem*, jde-li o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům. Obecné soudy se podle něj musí nejprve vypořádat s okolnostmi, za kterých se stěžovatelka ocitla v prodlení s povinností uhradit kupní cenu, z něhož vedlejší účastnice dovozuje oprávněnost svého nároku na zaplacení úroků z prodlení.

II. Argumentace stěžovatelky

10. Stěžovatelka tvrdí, že kupní smlouva uzavřená s vedlejší účastnicí odporuje dobrým mravům, protože vzešla ze zadávacího řízení ovlivněného trestným činem. Bylo oprávněné, že stěžovatelka část kupní ceny po době splatnosti nehradila, protože jí nebyla pro probíhající trestní řízení vyplacena odpovídající část dotace a protože měla kvůli probíhajícímu trestnímu řízení pochybnosti o platnosti smlouvy. Vedlejší účastnice přitom byla za ovlivnění veřejné zakázky pravomocně odsouzena. Obecné soudy též tvrzený rozpor s dobrými mravy chybně zkoumaly toliko po „stránce obsahové“. Rozhodné však bylo, že vedlejší účastnice si uzavření smlouvy zajistila přijetím úplatku, s čímž se obecné soudy nevypořádaly. Korupce bezpochyby dobrým mravům odporuje.

11. Stěžovatelka se dovolává zásady zákazu těžit z vlastního protiprávního jednání. Neoprávněný prospěch vedlejší účastnice přitom nespočívá jen v uměle navýšené kupní ceně, ale zejména v samotném získání veřejné zakázky. Neoprávněný prospěch totiž netvoří jen čistý zisk, ale též zajištění obchodní příležitosti, zvyšování obratu či upevnění postavení na trhu. I u sjednání ceny obvyklé (z čehož vychází obecné soudy) tedy není vyloučeno, že vedlejší účastnice měla ze svého trestného činu neoprávněný prospěch. Stěžovatelka k argumentaci obecných soudů o své odpovědnosti za zadávací řízení tvrdí, že k uplácení došlo mezi jednatelem vedlejší účastnice a zaměstnancem jiné obchodní společnosti, řídící osoby ovládající stěžovatelku; stěžovatelka proto s trestněprávním jednáním nemá na rozdíl od vedlejší účastnice nic společného. Jednání vedlejší účastnice je tak jedinou příčinou neprovedení včasné úhrady kupní ceny.

12. Z judikatury Ústavního soudu dále vyplývá, že korektiv dobrých mravů dovoluje v právu působení jiných neprávních hodnot či spravedlnosti. V opačném případě může dojít k porušení ústavně zaručených práv účastníka řízení. Obecné soudy nadto v rozporu s ustáleným chápáním korektivu dobrých mravů paušálně odmítly zohlednit probíhající trestní řízení při posouzení platnosti kupní smlouvy. Nedůsledné zhodnocení okolností nynější věci proto odporuje ústavně zaručeným právům stěžovatelky. Konečně se stěžovatelka vymezuje proti argumentaci Nejvyššího soudu vyplývající z jeho judikatury, že porušení norem veřejného práva (o veřejných zakázkách) nemá vliv na platnost soukromoprávního jednání (smluv). Z doktríny a judikatury správních soudů se totiž podává, že zadávání veřejných zakázek je problematikou soukromoprávní.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

13. Soudce zpravodaj zaslal podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, ústavní stížnost účastníkům a vedlejší účastnici řízení k vyjádření.

14. Nejvyšší soud ve vyjádření uvedl, že odkazuje na odůvodnění napadeného rozhodnutí a navrhuje stížnost odmítnout pro zjevnou neopodstatněnost.

15. Krajský soud ve vyjádření uvedl, že setrvává na stanovisku, které projevil v napadeném rozsudku a zcela odkazuje na jeho odůvodnění, jakož i na argumentaci Vrchního soudu v Praze a Nejvyššího soudu.

16. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření poukázala na argumentaci zaslanou Ústavnímu soudu v paralelní větvi řízení (již citovaný nález sp. zn. sp. zn. I. ÚS 1479/23).

V souvislosti s obsahem dovolání stěžovatelky zdůraznila zásadu vázanosti Nejvyššího soudu dovolací argumentací, kterou nelze bezdůvodně překročit. Nejednalo se o otázku neřešenou dovolacím soudem.

17. Soudce zpravodaj zaslal doručená vyjádření stěžovatelce na vědomí a k případné replice. Stěžovatelka svého práva k replice nevyužila.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

18. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

Obecná východiska

19. Nynější ústavní stížnost se týká uplatnění korektivu dobrých mravů v soukromém právu. Této problematice se Ústavní soud věnoval v související linii řízení v nálezu ze dne 14. listopadu 2024 sp. zn. I. ÚS 1479/23 (závěry shrnuté v bodě 9 tohoto nálezu), kterým je sám Ústavní soud podle čl. 89 odst. 2 Ústavy vázán.

20. Problematika uplatnění korektivu dobrých mravů se v judikatuře Ústavního soudu projevuje zejména v souvislosti s povinností soudce vycházet v každé věci z jejích jednotlivých okolností a snažit se v každé věci nalézt její spravedlivé řešení [viz nález ze dne 5. 8. 2010 sp. zn. II. ÚS 3168/09 (N 158/58 SbNU 345) či ze dne 5. 6. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3653/11 (N 118/65 SbNU 553)]. Korektiv dobrých mravů představuje významnou zásadu, která v odůvodněných případech dovoluje zmírnit tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti; je třeba jej chápat až jako příkaz soudci rozhodovat *praeter legem* či dokonce *contra lege*m, jde-li o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům (viz body 23 a 24 nálezu ze dne 10. 1. 2023 sp. zn. III. ÚS 1190/22).

21. Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu ustáleně vychází z předpokladu, že dobré mravy představují souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24. 11. 2005 sp. zn. 26 Cdo 1865/2004 či ze dne 12. 11. 2014 sp. zn. 31 Cdo 3931/2013). Podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 29. 3. 2001 sp. zn. 25 Cdo 2895/99 uplatnění korektivu dobrých mravů přichází v úvahu nejen při tzv. šikanózním výkonu práva, ale rovněž je-li zřejmé, že výkon práva vede k nepřijatelným důsledkům projevujícím se jak mezi účastníky, tak na postavení některého z nich navenek (srov. dále např. usnesení ze dne 29. 3. 2016 sp. zn. 33 Cdo 4358/2015 či ze dne 11. 2. 2020 č. j. 26 Cdo 3689/2019-526).

22. Korektiv dobrých mravů představuje ze své podstaty nástroj, kterým lze reagovat na rozličné a obtížně řešitelné situace, se kterými právní normy (byť běžně z dobrých důvodů) nemusí počítat. Ústavní soud proto v této souvislosti také odmítá kategorické závěry obecných soudů v souvislosti s tímto korektivem, zejména že některé okolnosti nemohou být při jeho uplatnění relevantní; s takovými argumenty je třeba být opatrný, protože mohou vést k neodůvodněnému zúžení uplatnění tohoto institutu, jež má tradičně v právním řádu své místo při aplikaci principů ekvity či spravedlnosti a hledání spravedlivého řešení společenských konfliktů. Aby korektiv dobrých mravů naplňoval svůj účel, musí zůstat „otevřen“ v zásadě všemu, samozřejmě za pečlivého vyvažování vzájemně působících zájmů

v konkrétní situaci, zejména právní jistoty a dalších zásad směřujících k zajištění stability a předvídatelnosti práva.

23. Dobrým příkladem je nález ze dne 3. 11. 2020 sp. zn. IV. ÚS 702/20 (N 205/103 SbNU 57). V něm Ústavní soud zjednodušeně řečeno odmítl argumentaci obecných soudů, že u uplatnění práv ze smlouvy o úvěru nelze při použití korektivu dobrých mravů zohlednit vztahy mezi solidárními dlužníky navzájem. Pojem „dobrých mravů“ totiž představuje právě nejen rovinu práva, nýbrž i oblast mimo něj (bod 23 nálezu). Ústavní soud tehdy rovněž neoznačil za správné či ústavně konformní jediné řešení tehdejší věci, avšak vytkl obecným soudům, že se k jednomu řešení přiklonily bez náležitého zhodnocení důsledků řešení jiného. Proto také odmítl pouhý odkaz na oprávněnost nároku tehdejší žalobkyně výlučně podle práva; dobré mravy totiž ze své podstaty nutně nemusí vycházet z týchž okolností jako hypotéza příslušné právní normy. Soustředění argumentace výhradně na oprávněnost uplatňovaného nároku (podle práva) se s podstatou korektivu dobrých mravů míjí.

24. Porušením práva na soudní ochranu může být i situace, kdy v hodnocení skutkových zjištění absentuje určitá část skutečností, která vyšla v řízení najevo (tím spíše, pokud ji účastník řízení namítal), nicméně obecný soud ji náležitým způsobem v celém souhrnu posuzovaných skutečností nezhodnotil, aniž by např. dostatečným způsobem odůvodnil jejich irelevantnost [viz nález ze dne 2. 6. 2010 sp. zn. I. ÚS 2232/07 (N 119/57 SbNU 467) či bod 33 nálezu ze dne 8. 11. 2016 sp. zn. III. ÚS 2700/15 (N 212/83 SbNU 369)]. To se týká i korektivu dobrých mravů.

Aplikace obecných východisek na nynější věc

25. Stěžovatelka namítá, že v její věci existuje souhrn okolností, které vylučují oprávněnost nároku vedlejší účastnice na zaplacení úroků z prodlení se zaplacením kupní ceny. Podstatou její argumentace je zejména tvrzení, že vedlejší účastnice získala zakázku vedoucí k uzavření kupní smlouvy trestným činem, o čemž existuje pravomocný rozsudek trestního soudu.

26. Obecné soudy věc posoudily podle občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. 12. 2013. Soustředily se na výklad § 39 občanského zákoníku o neplatnosti smlouvy pro rozpor s dobrými mravy. Věc však je třeba posoudit i podle § 3 odst. 1 téhož zákona stanovícího mimo jiné, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy. Dobré mravy v českém občanském právu představují jednu ze stěžejních zásad soukromého práva, ztělesňující fundamentální společenské hodnoty. Tato zásada má normativní funkci; slouží k nalézání spravedlivého řešení tam, kde by formální aplikace právních norem vedla k neudržitelným výsledkům. Povinností obecných soudů tedy na podkladě tvrzení stěžovatelky nebylo jen hodnotit smlouvu či její obsah (jde-li o ujednání o úrocích z prodlení), nýbrž i to, zda žalobní požadavek na zaplacení těchto úroků jako výkon práva není s dobrými mravy v rozporu.

27. Lze jen dodat, že účastníci řízení nejsou odpovědní za právní kvalifikaci svých tvrzení, která je výlučnou odpovědností soudu (obdobně viz např. nálezy ze dne 14. 3. 2018 sp. zn. IV. ÚS 63/15, ze dne 29. 9. 2022 sp. zn. I. ÚS 543/22 či ze dne 24. 4. 2024 sp. zn. IV. ÚS 3072/22). Stěžovatelka v nynější věci přitom konstantně argumentovala, že žalobní požadavky vedlejší účastnice odporují dobrým mravům a ve prospěch této hypotézy předkládala konkrétní tvrzení. Její povinností nebylo označit konkrétní právní normu, které se dovolává.

28. Již z toho důvodu lze pochybovat, zda se obecné soudy s těmito tvrzeními stěžovatelky dostatečně vypořádaly. Argumentace obecných soudů je totiž založená zejména na tom, že výsledek trestního řízení bez dalšího není rozhodný pro posouzení oprávněnosti nároku vedlejší účastnice z hlediska dobrých mravů, protože se nijak netýká obsahu ani účelu smlouvy (podle § 39 občanského zákoníku). Povinností obecných soudů tedy bylo soustředit

se k námitkám stěžovatelky také na zhodnocení oprávněnosti této povinnosti z hlediska dobrých mravů, nikoli nutně jen na platnost celé kupní smlouvy.

29. Stěžovatelka přitom poukazovala zejména na to, že se zaplacením kupní ceny, tedy povinností, na jejíž porušení reagují smluvní úroky, oprávněně vyčkávala na výsledek trestního řízení, které se týkalo veřejné zakázky, jež vyústila v uzavření kupní smlouvy. Napadená rozhodnutí by tedy měla spočívat na vyřešení nastolené otázky, tedy zda je za dané situace oprávněné po stěžovatelce požadovat zaplacení úroků z prodlení. Za tím účelem bylo nutné zabývat se mimo jiné právě okolnostmi, za nichž se stěžovatelka ocitla v prodlení, a zda smluvní úroky v daném závazkovém vztahu plní svůj účel. Je tedy nutné zabývat se zásadně všemi okolnostmi, které na prodlení či účel (sjednaných) úroků mají v nynější věci vliv.

30. Má-li obecný soud za to, že některé okolnosti pro uplatnění korektivu dobrých mravů rozhodné nejsou, musí pro to přednést obhajitelné zdůvodnění. Pouhé tvrzení, že se zde některá okolnost nezohlední, z hlediska požadavků na zákaz svévole neobstojí.

31. Obhajitelné zdůvodnění přitom napadená rozhodnutí postrádají. Mimoběžná je argumentace krajského soudu, že se stěžovatelka nemůže dovolávat zásady zákazu těžit z protiprávního jednání, porušila-li sama svoji povinnost zaplatit včas kupní cenu. Porušení této povinnosti je totiž nutným předpokladem oprávněnosti nároku na úrok z prodlení. Krajský soud zde tedy argumentuje v kruhu, protože v podstatě tvrdí, že nárok vedlejší účastnice je po právu (neodporuje dobrým mravům), protože na něj vedlejší účastnice má nárok. Jeho argumentace nijak nereaguje na podstatu tvrzeného rozporu s dobrými mravy, a uplatnění korektivu dobrých mravů tím automaticky neguje.

32. Zaplacení kupní ceny nebylo podle kupní smlouvy vázáno na vyplacení dotace, jak konstatoval krajský soud. Nejde však o okolnost jedinou či rozhodující. Podle Ústavního soudu totiž v nynější věci skutečně existuje řada dalších dílčích okolností, s nimiž je třeba se vypořádat a které je třeba pro konečné, spravedlivé vyřešení věci vzájemně zvážit.

33. Okolnosti svědčící ve prospěch stěžovatelky představují například, že samotné získání veřejné zakázky je podle pravomocných rozhodnutí trestních soudů výsledkem trestného činu vedlejší účastnice. Je notorietou, že jedním z pojmových znaků korupce je jednání v rozporu s dobrými mravy. Lze též přisvědčit stěžovatelce, že motivací korupčního jednání či neoprávněným prospěchem u ovlivnění veřejné zakázky nemusí být ani tak samotný zisk z její realizace, ale rovněž získání či upevnění pozice na trhu (obecně srov. Gřivna T. a kol. Kriminologie. 5., aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 538). Trestněprávní původ kupní smlouvy proto je relevantní; na její získání trestným činem je třeba hledět jako na společensky neakceptovatelné (amorální) jednání. Na celou situaci lze také hledět tak, že byla způsobena právě nemravným jednáním vedlejší účastnice.

34. Neobstojí ani případná argumentace, že stěžovatelka je jako zadavatelka odpovědná za řádný průběh zadávacího řízení; stěžovatelka nemůže být odpovědná za jednání jednoho z účastníků zadávacího řízení, které bylo trestným činem. Sama stěžovatelka přitom jako právnická osoba v trestním řízení figurovala naopak jako poškozená. Obdobný důvod je také dalším argumentem, proč neobstojí tvrzení krajského soudu, že splatnost kupní ceny měla být navázána na vyplacení dotace. Je absurdní požadovat po účastnících právních vztahů, aby si předem smluvně stanovily rozsah svých práv a povinností při eventuálním spáchání trestného činu jednoho z nich vůči druhému. Na to by mělo být právo samo schopné adekvátně reagovat a samotná absence dohody by neměla bez dalšího negativně dopadat na poškozeného trestným činem.

35. Z ústavněprávního hlediska rovněž neobstojí argumentace Nejvyššího soudu, že k nabytí právní moci rozsudku trestního soudu o odsouzení vedlejší účastnice došlo až po rozhodnutí odvolacího soudu, proto k němu nebylo možné přihlédnout. Že se o konkrétní zakázce vede trestní řízení, bylo zřejmé již daleko dříve. Více než půl roku před vydáním napadeného rozsudku krajského soudu byl vydán odsuzující rozsudek v trestní věci. Již tehdy

bylo zřejmé, že výsledek trestního řízení může být významný jako rozhodnutí o předběžné otázce. Sama stěžovatelka opakovaně poukazovala na relevanci výsledku trestního řízení pro zhodnocení okolností včasného nezaplacení kupní ceny a navrhovala přerušení řízení s tím, že řízení v trestní věci dosud probíhá (srov. č. l. 617 či 697). Soudům rovněž nic nebránilo buď zohlednit poznatky z probíhajícího trestního řízení, které již byly k dispozici přinejmenším z rozhodnutí nalézacího soudu, nebo ještě lépe, řízení o žalobě přerušit podle § 109 odst. 1 písm. b) o. s. ř., k čemuž ostatně ani není třeba návrhu účastníků. Vypořádání ze strany obecných soudů se však s podstatou námitek stěžovatelky v celé své šíři nevypořádává. Stěžovatelce také uplatnění těchto důvodů znemožňuje skutečnostmi vyplývajícími z trestního řízení fakticky argumentovat s ohledem na to, že trestní řízení před pravomocným rozhodnutím v nynější věci neskončilo.

36. Za klíčové lze dále považovat, proč vlastně stěžovatelka byla v prodlení s placením kupní ceny. Jak se totiž podává z dosavadních zjištění, stěžovatelka podle všeho pozastavila výplatu kupní ceny kvůli trestnímu řízení, které se o této veřejné zakázce vedlo, a kvůli pozastavení vyplacení části dotace, které též s tímto trestním řízením souviselo. Tyto okolnosti je přitom nutné hodnotit z hlediska tehdejší situace, ve které se stěžovatelka toho času nacházela, mimo jiné jako právnická osoba hospodařící s veřejnými prostředky. Z důvodu probíhajícího trestního řízení bylo pozastaveno hrazení dotace. Je sice pravdou, že povinnost zaplatit kupní smlouvu nebyla navázána na hrazení dotace. Bylo však podle Ústavního soudu oprávněné a bdělé z hlediska povinnosti spravovat veřejné peníze, nehradila-li stěžovatelka kupní cenu na zakázku, u níž bylo podezření na její ovlivnění trestným činem. Je oprávněné, že těmito okolnostmi vedlejší účastnice u stěžovatelky ztratila kredibilitu spolehlivého obchodního partnera, kterému se mají zaplatit desítky milionů korun. To mohlo být rozhodné právě i z hlediska finanční kázně. Nemuselo totiž být tehdy vůbec jisté, jak to „s penězi dopadne“, například zda nemohlo jít o součást rozsáhlejší trestné činnosti nebo že by stěžovatelka dotaci nakonec neobdržela, a cenu by musela hradit neočekávaně z vlastních zdrojů. Z těchto hledisek není proto důvodný argument krajského soudu, že výplata dotace nebyla rozhodná, i kdyby její pozastavení způsobila vedlejší účastnice.

37. Je rovněž zřejmé a je třeba zohlednit, že stěžovatelka kupní cenu doplatila hned, jakmile jí byla doplacena dotace. Mohlo totiž jít o významný signál, že z hlediska finanční kázně neexistují žádné závažné pochybnosti. Šlo rovněž jen o nezaplacení části kupní ceny. Korektiv dobrých mravů přitom nespočívá jen v oprávnění uplatněný nárok jako celek přiznat či nepřiznat, ale rovněž v požadavku výši nároku moderovat.

38. Amorální aspekt přiznání celé částky úroků z prodlení v nynější věci je rovněž o to zesílenější, protože stěžovatelka nakládá s veřejnými prostředky, které byly korupčním jednáním vedlejší účastnice dotčeny. Za této situace je třeba skutečně pečlivě vážit, na čí straně má právo stát. Znovu je třeba připomenout, že nemusí jít jen o platnost kupní smlouvy jako takové a nejde ani o zaplacení kupní ceny jako protiplnění za prodané zboží, nýbrž o oprávněnost samotného nároku na zaplacení úroků z prodlení.

39. Ústavní soud přitom neformuluje požadavek za každou cenu „potrestat“ vedlejší účastnici za trestné či amorální jednání i v civilním řízení; takový požadavek je nemístný a také by odporoval ústavní zásadě zákazu dvojího trestání. Obecné soudy však musí zajistit, aby vedlejší účastnice neměla vůči stěžovatelce či veřejným prostředkům, se kterými stěžovatelka nakládá, neoprávněnou výhodu či aby stěžovatelka nevyšla z celé situace se ztrátou, přestože existují silné indicie, že zjednodušeně řečeno neudělala nic špatného, a to ani v souvislosti se svou povinností vůči vedlejší účastnici zaplatit jí včas celou kupní cenu. Z kriminologického hlediska také musí platit argument, že korupce se nevyplácí, a je také třeba dbát na preventivní nástroje, které odčerpávání zisků z korupce znesnadňují (Gřivna T., opětovně citováno, s. 360 a 362). Tyto obecné zásady podle Ústavního soudu musí platit napříč právními odvětvími jako součást množiny zásad dobrých mravů.

40. Argumentace stěžovatelky spočívá také na oprávněném požadavku, že právem nelze chránit prospěch z protiprávního jednání; pro jeho naplnění je tedy třeba zjistit, zda by někdo z účastníků právního vztahu měl z celé transakce neoprávněný prospěch. Proto bude mimo jiné třeba pro úplné zhodnocení kontextu věci zjistit, zda a jakou částku stěžovatelka nakonec obdržela jako dotaci či na úrocích z prodlení od poskytovatele dotace. Napadená rozhodnutí se proto musí vypořádat také mimo jiné se závěry správních soudů ve věci vyplacení dotace (rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 8. 9. 2021 č. j. 8 Af 6/2020-86, rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 18. 12. 2023 č. j. 5 Afs 322/2021-55 a další související či navazující rozhodnutí správních orgánů, případně správních soudů). Tyto úvahy by měly obecné soudy zahrnout například do hodnocení možnosti moderovat nárok vedlejší účastnice na zaplacení úroků z prodlení, aby bylo možné výsledek řízení s ohledem na okolnosti věci považovat za spravedlivý.

41. Pro úplnost Ústavní soud podotýká, že Nejvyšší soud se k hodnocení věci samé vyjádřil, byť stručně. Hodnotil relevanci trestního řízení či porušení norem veřejného práva, jakož i rozsah povinnosti soudu rozhodovat o neplatnosti právního úkonu v rozporu s dobrými mravy. Již na podkladě přezkumu těchto okolností bylo možné přijmout rozhodnutí, které by bylo ústavně konformní. Zabýval-li se tedy Ústavní soud věcí v celé její šíři, nejde o exces z jeho zákonné pravomoci.

42. Podle Ústavního soudu tedy okolnosti nynější věci, jak je zhodnotily obecné soudy v napadených rozhodnutích, nemohou z hlediska ústavních požadavků o nalezení spravedlivého řešení každé věci obstát. Jejich hodnocení věci v kontextu korektivu dobrých mravů, jak byl shora popsán jeho ústavněprávní význam, je za daných okolností projevem ústavně zakázané libovůle.

VI. Závěr

43. Ústavní soud uzavírá, že obecné soudy při svém rozhodování nevzaly v úvahu všechny podstatné okolnosti posuzované věci a v důsledku toho ústavně konformním způsobem nevyhodnotily v nynější věci uplatnění korektivu dobrých mravů. Vadnou interpretací a aplikací podústavního práva, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti a vykazuje známky libovůle, porušily základní právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

44. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 1 a 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a vyslovil porušení uvedených základních práv stěžovatelky. Podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadená rozhodnutí Nejvyššího soudu, vrchního soudu a krajského soudu zrušil. O ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť dospěl k závěru, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

45. Obecné soudy jsou vázány právním názorem Ústavního soudu vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy). Jejich povinností v dalším řízení bude věc posoudit znovu a za zhodnocení všech relevantních okolností. Obecné soudy zaměří svoji pozornost ke korektivu dobrých mravů, jímž lze v nynější věci korigovat oprávněnost nároku vedlejší účastnice na zaplacení úroků z prodlení či moderovat jeho výši. Zohlední, že korupční jednání zásadně odporuje dobrým mravům a jeho negativní důsledky nemusí zahrnovat jen jednání odpovídající skutkové podstatě trestného činu, za nějž byla vedlejší účastnice pravomocně odsouzena. Zohlední také požadavek, že korupčnímu jednání je třeba předcházet a je třeba zmírňovat jeho negativní následky, a to tím spíše, týká-li se veřejných prostředků. Obecné soudy se dále musí vypořádat s okolnostmi, za kterých se stěžovatelka ocitla v prodlení s povinností uhradit kupní cenu, z něhož vedlejší účastnice dovozuje oprávněnost svého nároku na zaplacení úroků z prodlení.

46. Obecné soudy také zohlední a vypořádají se s tím, kdo z celého souboru souvisejících ekonomických transakcí má vůči komu majetkový prospěch a zhodnotí, zda výsledný stav těchto transakcí není vůči okolnostem věci amorální, zejména, zda někdo nemá z celé situace neoprávněný prospěch. Obecné soudy konečně budou vycházet zejména z rozhodnutí trestních soudů o spáchání trestného činu vedlejší účastnicí, kterými jsou v rozsahu výroku o vině vázání, jakož i z rozhodnutí správních orgánů a správních soudů o okolnostech pozastavení výplaty dotace stěžovatelce. Soudy se musí náležitě vypořádat se všemi uvedenými aspekty zejména z hlediska spravedlnosti rozhodnutí v návaznosti na zásadu, že výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 občanského zákoníku).

Č. 228
Přihlédnutí k účelu poskytnutí ochrany účastníkovi řízení prostřednictvím § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. při hodnocení otázky bezdůvodného obohacení (sp. zn. II. ÚS 997/23 ze dne 4. prosince 2024)

Poskytnutí ochrany účastníku řízení prostřednictvím § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. má svůj účel. Pokud by obecné soudy při hodnocení otázky bezdůvodného obohacení od tohoto účelu odhlížely, míjely by se s důvodem poskytnutí této ochrany.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Svatoně, soudce zpravodaje Davida Uhlíře a soudce Pavla Šámala ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Liem Le Vana, zastoupeného Mgr. Jakubem Šrámkem, advokátem, se sídlem Hlinky 155/86, Brno, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. ledna 2023 č. j. 33 Cdo 1784/2022-167, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 26. srpna 2021 č. j. 25 Co 196/2021-107 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 13. října 2020 č. j. 41 C 258/2019-41, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 1 jako účastníků řízení a společnosti PROFI CREDIT Czech, a. s., jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2023 č. j. 33 Cdo 1784/2022-167, rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 26. 8. 2021 č. j. 25 Co 196/2021-107 a rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 13. 10. 2020 č. j. 41 C 258/2019-41 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu a řádný proces zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

Odůvodnění

I.

1. Ústavnímu soudu byl dne 11. 4. 2023 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů, a to pro tvrzený rozpor s čl. 26, 36 a 37 Listiny základních práv a svobod.

2. Předtím, než se Ústavní soud začal věcí zabývat, přezkoumal podání po stránce formální a konstatoval, že podaná ústavní stížnost obsahuje veškeré náležitosti, jak je stanoví zákon o Ústavním soudu.

II.

3. V roce 2013 byla mezi stěžovatelem a vedlejší účastnicí (PROFI CREDIT Czech, a. s.) uzavřena smlouva o revolvingovém úvěru, na jejímž základě žalovaná poskytla

stěžovateli půjčku ve výši 30 000 Kč. Tu měl splatit ve 42 měsíčních splátkách, přičemž celkově měl zaplatit částku 107 184 Kč, tedy více než 3,5násobek půjčené částky. Ve smlouvě byl tak uveden zjevně tzv. efektivní úrok 154,34 % ročně a nominální úrok činil 98,35% ročně. Vzhledem k tomu, že stěžovatel nesplácel poskytnutý úvěr v souladu se smlouvou, byla věc předána k posouzení rozhodci JUDr. Jiřímu Kolaříkovi, který vydal ve věci rozhodčí nález, na jehož základě přistoupila vedlejší účastnice k podání exekučního návrhu. V exekučním řízení vedeném Mgr. Marcelou Petrošovou bylo na stěžovateli následně vymoženo celkem 389 879,79 Kč. Přitom ještě před zahájením exekučního řízení stěžovatel uhradil žalované částku 35 728 Kč.

4. Usnesením Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou ze dne 26. 10. 2018 č. j. 15 EXE 1336/2015-126 ve spojení s usnesením Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 12. 6. 2019 č. j. 72 Co 10/2019-218 bylo shora uvedené exekuční řízení zastaveno, neboť zde soud dohledal jiný důvod, pro který nebylo lze rozhodnutí vykonat [§ 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř.]; úvěrová smlouva a s ní sjednaná rozhodčí smlouva byly shledány absolutně neplatnými podle § 39 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění platném a účinném do 31. 12. 2013. Z exekutorkou vymožené částky 389 879,79 Kč bylo vedlejší účastnici vyplaceno 101 166,99 Kč.

5. Stěžovatel je toho názoru, že částka vyplacená exekutorkou vedlejší účastnici představuje v její majetkové sféře bezdůvodné obohacení. Má tomu tak být proto, že plnění bylo vedlejší účastnici poskytnuto bez právního důvodu. Vzhledem k tomu, že vedlejší účastnice nevrátila stěžovateli shora uvedenou částku 101 166,99 Kč dobrovolně, domáhal se tento uvedené částky na vedlejší účastnici žalobou, o níž rozhodl Obvodní soud pro Prahu 1 ústavní stížností napadeným rozsudkem tak, že ji zamítl. Nalézací soud uzavřel, že pokud byla na stěžovateli v rámci exekučního řízení vymožena částka 101 166, 99 Kč, stalo se tak na základě platného právního titulu, a to rozhodčího nálezu. Stěžovatel v souvislosti s tvrzenou neplatnosti rozhodčí smlouvy a smlouvy o úvěru nevyužil dobrodiní § 31 písm. b) zákona o rozhodčím řízení a nesnažil se domoci zneplatnění rozhodčího nálezu, na jehož základě plnil. Z výše vyložených důvodů nelze podle soudu prvního stupně dospět k závěru, že by v předmětné věci bylo plněno bez právního důvodu.

6. K podanému odvolání Městský soud v Praze ústavní stížností napadeným rozsudkem rozhodnutí soudu prvního stupně potvrdil. Přitom uzavřel, že předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení je, že majetkové hodnoty byly získány neoprávněně – bez právního důvodu. V posuzované věci však rozhodčí nález přiznal oprávněné proti stěžovateli právo na plnění, a toto rozhodnutí nebylo doposud zrušeno. Exekuční řízení neslouží k dalšímu přezkumu exekučního titulu. V nálezu sp. zn. I. ÚS 3962/18 sice Ústavní soud uzavřel, že obecné soudy musí v exekučním řízení zkoumat, zda byla uzavřena řádná rozhodčí smlouva, a zda rozhodce tedy měl pravomoc rozhodčí nález vydat, ovšem tento závěr byl přijat jen pro účely exekučního řízení. Nikoliv pro řízení související. Uvedené závěry nemění nic na existenci pravomocného rozhodčího nálezu, který má podle § 28 odst. 2 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, stejné účinky jako soudní rozhodnutí. Přijala-li vedlejší účastnice od stěžovatele žalovanou částku na základě takového rozhodnutí, které nebylo zrušeno, představuje právní důvod pro přijetí plnění, a nejsou proto naplněny zákonné předpoklady pro vznik bezdůvodného obohacení.

7. Nejvyšší soud považoval ve věci podané dovolání za nepřípustné, přičemž vyšel z toho, že v případech, kdy je rozhodčí smlouva uzavřena, byť neplatně, je pravomoc rozhodce k vydání rozhodčího nálezu založena. Obrana strany rozhodčího nálezu tak měla spočívat v podání žaloby na zrušení rozhodčího nálezu v řízení vedeném podle § 31 a násl. zákona o rozhodčím řízení.

8. Stěžovatel má za to, že se obecné soudy v jeho věci omezily na pouhé konstatování, že v případě, kdy je rozhodčí smlouva uzavřena neplatně z jiného důvodu, než je

netransparentnost výběru rozhodce, je jeho pravomoc k vydání rozhodčího nálezu dána. Stěžovatel poukazuje na to, že žalované bylo na základě absolutně neplatné smlouvy poskytnuto plnění, kterého se nyní domáhá zpět z titulu bezdůvodného obohacení. Z hlediska právní teorie se rozhodčí nález ukládající povinnost uhradit pohledávku nestává právním důvodem, resp. právním titulem této pohledávky. Titulem i nadále zůstává původní smlouva, která je rozhodnutím pouze deklarována. V projednávaném případě byli rozhodci v rozhodčí smlouvě jmenovitě určeni, avšak k řádnému posouzení transparentnosti smlouvy takový závěr nemůže být dostatečný. Podle nalézacího soudu tvoří pravomocný rozhodčí nález překážku věci rozhodnuté a soud se tak námitkami vznášenými stěžovatelem proti rozhodčí smlouvě a smlouvě úvěrové zabývat nemůže. S odkazem na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 4460/2014 stěžovatel uvádí, že nejde o překážku věci rozhodnuté, jestliže o stejné věci, týkající se stejného předmětu řízení a týchž osob, bylo již rozhodnuto rozhodčím nálezem vydaným rozhodcem, jenž neměl k vydání takového rozhodčího nálezu pravomoc. Podle náhledu stěžovatele nemůže absolutně neplatná smlouva založit pravomoc rozhodce věc rozhodnout. Absolutně neplatné právní úkony se sice považují za existující, neboť došlo k jejich vzniku, ale jsou neplatné. Proto z nich nevznikají pro jejich účastníky ani pro třetí osoby právní následky, jež by nastaly v důsledku bezvadného právního úkonu.

III.

9. Nejvyšší soud se k ústavní stížnosti blíže nevyjádřil a toliko se odkázal na odůvodnění napadeného usnesení, které vychází z ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu.

10. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření k ústavní stížnosti učinila výčet některých rozhodnutí Ústavního soudu, přičemž vždy uvedla, z jakého důvodu má za to, že tyto na daný případ nedopadají. Vzhledem k tomu, že rozhodčí smlouva netrpí žádným ústavněprávním deficitem a rozhodčí nález nebyl zrušen, je pravomocný a zakládá překážku věci rozhodnuté. K zastavení exekuce došlo z důvodu obsaženého v § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř., tedy z tzv. jiného důvodu, pro který nelze exekuci vykonat – důvodem měla být nepřiměřenost plnění. Žádná nicotnost rozhodčího nálezu zde shledána nebyla. Samotné zastavení exekuce nezrušuje rozhodčí nález, ani jej neprohlašuje za nicotný. Pouze konstatuje, že již na jeho základě nelze nadále pokračovat v exekuci a vymáhat další peněžní prostředky dle rozhodčího nálezu. Ze zastavení exekuce nelze vyvozovat, že by zanikl hmotněprávní závazek, navíc přiznaný stále platným rozhodčím nálezem. Právní mocí rozhodčího nálezu vzniká podle vedlejší účastnice překážka věci rozsouzené. Stěžovatel byl navíc poučen o tom, že může ve lhůtě tří měsíců podat návrh na zrušení rozhodčího nálezu příslušnému soudu – této možnosti však nevyužil. Judikatura se ve věcech rozhodčích nálezů vyvinula tak, že exekuční soudy mohou v rámci exekučního řízení zkoumat, zda rozhodcem přiznané plnění lze vymáhat. V projednávané věci se však nejedná o exekuční řízení, ale o žalobu na vrácení bezdůvodného obohacení. Bylo pouze na stěžovateli, zda se rozhodne postupovat podle § 31 nebo 35 zákona o rozhodčím řízení či nikoliv. Zastavení exekučního řízení má za následek pouze to, že na základě exekučního titulu již nelze pokračovat v exekuci. Veškerá judikatura, na kterou v ústavní stížnosti stěžovatel odkazuje, se týká exekučního řízení a jeho zastavení. Nicméně neřeší situaci, která je právně odlišná, a to, kdy z důvodu přiznání nepřiměřeného plnění je zpětně dovozována v řízení o zastavení exekuce neplatnost rozhodčí smlouvy, ač rozhodčí smlouva by jinak obstála. Podanou žalobou u nalézacího soudu je tak sledováno toliko obejití marně uplynulé zákonné lhůty stanovené pro podání návrhu na zrušení rozhodčího nálezu. Rozhodčí nález nebyl v projednávané věci zrušen a stále existuje.

11. Stěžovatel svého práva repliky nevyužil a odkázal se na odůvodnění ústavní stížnosti.

IV.

12. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ je v zásadě věcí obecných soudů, a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady přitom jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

13. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“, spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz].

14. V projednávané věci spatřuje Ústavní soud podstatu ústavní stížnosti v posouzení účinků usnesení Okresního soudu ve Žďáru nad Sázavou ze dne 26. 10. 2018 č. j. 15 EXE 1336/2015-126 ve spojení s usnesením Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 12. 6. 2019 č. j. 72 Co 10/2019-218 (jimiž bylo pravomocně zastaveno exekuční řízení vedené proti stěžovateli) na řízení, jehož předmětem bylo vymožení peněžních prostředků získaných z provedené exekuce. Stěžovatel se s obecnými soudy rozchází v názoru na to, jak nahlížet na doposud vymožené a oprávněné vyplacené plnění. Zatímco obecné soudy nacházejí oporu pro jeho vyplacení vedlejší účastnici v existenci právního titulu, kterým je pravomocný rozhodčí nález, stěžovatel je považuje za bezdůvodné obohacení, neboť výkon exekuce byl zastaven z důvodu absolutní neplatnosti úvěrové smlouvy a rozhodčí smlouvy.

15. V souvislosti s projednávaným případem považuje Ústavní soud za vhodné přihlédnout k okolnostem, které vedly exekuční soud k označení smlouvy o úvěru a rozhodčí smlouvy za absolutně neplatné, a k následnému zastavení exekučního řízení. Z rozhodnutí obecných soudů se podává, že vedlejší účastnice poskytla stěžovateli půjčku ve výši 30 000 Kč, přičemž efektivní úrok dosahoval výše 154, 34% ročně a nominální úrok činil 98,35 % ročně. V důsledku řádného nesplácení úvěru a aplikace dohodnutého úroku na projednávaný případ byla na stěžovateli vymožena částka 389 879,79 Kč, která násobně převyšovala původní jistinu. V obdobných případech přitom Ústavní soud v minulosti dovodil, že za takto nastavených sankčních podmínek vůči dlužníkovi by věřiteli neměla být poskytována soudní ochrana, a to ani v exekučním řízení (srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 11. 12. 2014 sp. zn. III. ÚS 4084/12). Důvodem je především ta skutečnost, že ochrana nabytých práv zde stojí zcela mimo účel civilního procesu, resp. mimo základní hodnotový rámec práva jako normativního systému (srov. nález sp. zn. I. ÚS 199/11). Zásah či narušení tohoto hodnotového rámce pak představuje důvod pro zastavení výkonu exekuce a již pravomocné rozhodnutí či rozhodčí nález tak nelze vykonat. Jinými slovy řečeno, ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. dává exekučním soudům možnost aplikovat v rámci výkonu rozhodnutí určitý hodnotový korektiv v situacích, kdy by takový výkon nebylo lze vzhledem k okolnostem případu vnímat jako spravedlivý.

16. Obecné soudy ve svých rozhodnutích poukazují mimo jiné na to, že možnost přezkumu exekučního titulu byla dovozena toliko pro exekuční řízení, nikoliv však pro řízení související. K uvedenému lze konstatovat, že poskytnutí ochrany účastníkovi řízení prostřednictvím § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. má svůj účel. Pokud by obecné soudy při hodnocení otázky bezdůvodného obohacení od tohoto účelu odhlížely, míjely by se s důvodem poskytnuté právní ochrany. Povinný, proti jehož majetku je nespravedlivá exekuce vedena, by tak byl uchráněn toliko před jejím pokračováním, nikoliv však před následky exekuce již nastalými. Ústavní soud má za to, že bez toho aniž by zastavení exekučního řízení nalezlo svůj odraz též v navazujících řízeních, by se takové rozhodnutí exekučního soudu vymykalo svému účelu.

17. Ústavní soud tedy dospěl k závěru, že obecné soudy rozhodující ve věci porušily právo stěžovatele na soudní ochranu a na řádný proces, zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Z uvedených důvodů bylo ústavní stížnosti vyhověno, v souladu s § 82 odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. V dalším průběhu řízení budou obecné soudy vázány nosnými důvody nálezu Ústavního soudu.

Č. 229
Stanovení náhrady nákladů řízení při osvobození od placení pohledávek při oddlužení v insolvenčním řízení
(sp. zn. II. ÚS 374/24 ze dne 9. prosince 2024)

Rozhodne-li obecný soud o náhradě nákladů řízení, aniž se ústavně konformně a v souladu s dřívější rozhodovací praxí Nejvyššího soudu vypořádá s nutností aplikace § 414 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění účinném od 1. 6. 2019 do 30. 9. 2024, v tom smyslu, že se osvobození dlužníka vztahuje jak na samotnou pohledávku, tak také na její příslušenství, byť se jedná o příslušenství tvořené nárokem na náhradu nákladů nalézacího řízení vedeného za trvání oddlužení, poruší právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Svatoně (soudce zpravodaj) a soudců Pavla Šámala a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatele Ing. Milana Šefla, zastoupeného JUDr. Miroslavem Houškou, advokátem, sídlem V Jámě 699/1, Praha 1 – Nové Město, proti výrokům III, IV a V usnesení Městského soudu v Praze ze dne 10. ledna 2024 č. j. 55 Co 318/2022-742, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a Ing. Hany Šeflové, zastoupené prof. JUDr. Alešem Gerlochem, CSc., advokátem, sídlem Botičská 1936/4, Praha 2 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem IV a výrokem V, a to v části věty před středníkem, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 10. ledna 2024 č. j. 55 Co 318/2022-742 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok IV a výrok V, a to v části věty před středníkem, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 10. ledna 2024 č. j. 55 Co 318/2022-742 se zrušují.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel (dále též „povinný“) domáhá zrušení v záhlaví uvedených výroků soudního rozhodnutí, přičemž tvrdí, že jimi bylo porušeno jeho základní právo zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i v čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Stěžovatel spojil svou ústavní stížnost s návrhem na odklad vykonatelnosti napadeného

usnesení, nicméně svým přípisem ze dne 1. 3. 2024 Ústavnímu soudu sdělil, že na návrhu odkladu vykonatelnosti napadeného usnesení netrvá.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Obvodního soudu pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“) sp. zn. 68 EXE 3272/2016 se podává, že obvodní soud usnesením ze dne 30. 6. 2022 č. j. 68 EXE 3272/2016-642 v exekučním řízení pro částku 507 550 Kč s příslušenstvím ve věci oprávněných Pavla Vavryse a Marty Vavrysové (dále jen „oprávnění“), k návrhu povinného na zastavení exekuce, zastavil exekuci (výrok I), zastavil řízení o návrhu manželky povinného (tj. vedlejší účastnice v řízení o ústavní stížnosti) na částečné zastavení exekuce ze dne 11. 11. 2016 (výrok II), zastavil řízení o návrhu povinného na zastavení exekuce ze dne 1. 11. 2018 (výrok III), oprávněným uložil zaplatit společně a nerozdílně manželce povinného náhradu nákladů exekuce ve výši 55 480,66 Kč (výrok IV), dále zaplatit společně a nerozdílně povinnému náhradu nákladů exekuce ve výši 64 718,06 Kč (výrok V) a Mgr. Zuzaně Grosamové, soudní exekutorce, zaplatit společně a nerozdílně náhradu nákladů exekuce ve výši 119 753,85 Kč (výrok VI) a rozhodl o vrácení soudního poplatku povinnému ve výši 2 000 Kč (výrok VII). Obvodní soud shledal, že jelikož došlo k zastavení exekuce z důvodu, že exekuční návrh byl šikanózního charakteru, tedy z důvodů na straně oprávněných, je zřejmé, že i obrana jak manželky povinného, tak povinného, byla důvodná. Proto obvodní soud rozhodl o povinnosti oprávněných zaplatit povinnému a jeho manželce náklady exekuce.

3. K odvolání oprávněných rozhodl Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) napadeným usnesením, že se usnesení obvodního soudu ve výrocích I až III potvrzuje (výrok I), ve výroku VI se mění tak, že soudní exekutorka nemá právo na náhradu nákladů exekuce (výrok II), ve výroku IV se mění tak, že manželce povinného se právo na náhradu nákladů řízení nepřiznává (výrok III), ve výroku V se mění tak, že povinný je povinen zaplatit oprávněným společně a nerozdílně náhradu nákladů řízení ve výši 103 721,20 Kč do tří dnů od právní moci usnesení k rukám jejich právního zástupce (výrok IV), a že povinný je povinen zaplatit oprávněným společně a nerozdílně náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 10 372,12 Kč do tří dnů od právní moci usnesení k rukám jejich právního zástupce; manželce povinného se nepřiznává právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok V).

4. Městský soud shledal, že nemohou obstát výroky obvodního soudu o náhradě nákladů řízení mezi účastníky, neboť exekuce nebyla šikanózní a v řízení nevyšla najevo snaha oprávněných povinného zatížit náklady exekuce, když ostatně k tomu obvodní soud žádné zjištění, mající oporu v obsahu spisu, neučinil. Z uvedeného důvodu městský soud podle § 220 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) změnil nákladové výroky tak, že manželce povinného, která v řízení nevystupovala jako povinná podle § 150 o. s. ř. odepřel právo na náhradu nákladů řízení. Podle § 271 o. s. ř. pak uložil povinnost povinnému zaplatit oprávněným společně a nerozdílně náhradu nákladů řízení, neboť exekuce byla zastavena v důsledku jeho jednání, když vstoupil do insolvence, tuto splnil oddlužením. Nejedná se o procesní zavinění ve vlastním slova smyslu, nicméně zastavení exekuce je výlučně důsledkem jednání povinného. Oprávnění objektivně nemají možnost tento postup ovlivnit. Není proto žádný důvod, aby to byli oprávnění, kteří by byli povinni mu hradit náhrady nákladů řízení.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel zejména namítá, že městský soud odročil jednání nařízené na den 12. 10. 2022 „na poslední chvíli“ a „přerušil řízení“ přesto, že mu ze žádného zákonného ustanovení povinnost přerušit řízení nevyplývala, přesto, že ho na tento právní stav stěžovatel prostřednictvím svého právního zástupce písemně upozornil a přesto, že mu musela být známá judikatura, konkrétně usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2016 sp. zn. 31 Cdo 1714/2013, podle které má soud o návrhu na zastavení exekuce v průběhu insolvenčního

řízení rozhodnout, neboť usnesení o zastavení exekuce není úkonem, kterým se exekuce provádí.

6. Stěžovatel dále zdůrazňuje, že přesto, že podle judikatury, a to konkrétně rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2015 sp. zn. 29 ICdo 62/2014 a rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 18. 9. 2019 č. j. 27 Co 238/2019-96, ze které vyplývá, že náklady řízení probíhajícího současně s insolvenčním řízení (což byl tento případ) jsou příslušenstvím pohledávky a tedy se na ně vztahuje osvobození od placení pohledávek podle § 414 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „insolvenční zákon“), městský soud oprávněným přiznal náklady řízení o zastavení exekuce před soudy všech stupňů, a uložil je k úhradě povinnému. Městský soud tak učinil přesto, že podle stěžovatele věděl, že takto postupovat nemá a že stěžovatel je starobním důchodcem, který absolvoval proces oddlužení.

III. Vyjádření účastníků řízení, vedlejší účastnice a replika stěžovatele

7. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření městskému soudu, obvodnímu soudu, manželce povinného, oprávněným a soudní exekutorce.

8. Městský soud ve svém vyjádření sdělil, že podle § 266 odst. 1 písm. h) insolvenčního zákona se prohlášením konkursu nepřerušuje soudní řízení o výkon rozhodnutí nebo exekuce. Jak ovšem stanoví odst. 4 téhož ustanovení, úpravou podle odstavců 1–3 nejsou dotčena ustanovení § 140a až 140e. Podle § 140a odst. 1 téhož zákona se rozhodnutím o úpadku přerušují soudní a rozhodčí řízení o pohledávkách a jiných právech týkajících se majetkové podstaty, které mají být v insolvenčním řízení uplatněny přihláškou. Tak se také ohledně vymáhané pohledávky stalo a tato byla v insolvenčním řízení vypořádána. Městský soud proto považuje vytýkaný procesní postup za souladný se zákonem. Po odpadnutí překážky konkursu (splnění oddlužení) bylo pokračováno v odvolacím řízení, exekuce byla zastavena a bylo rozhodnuto o nákladech exekučního řízení mezi účastníky. Tyto nebyly předmětem insolvenčního řízení (ani být nemohly, neboť skončilo dříve) a podle § 414 odst. 1 věty třetí insolvenčního zákona šlo o pohledávky vzniklé po rozhodnutí o úpadku. Nebyly tedy předmětem oddlužení.

9. Obvodní soud ve svém vyjádření sdělil, že podmínky přerušení řízení v tomto případě nenastaly, přičemž odkázal na § 35 odst. 5 zákona č. 120/2001 Sb., exekuční řád, ve znění pozdějších předpisů, který stanoví, že exekuční řízení nelze přerušit, nestanoví-li tento nebo zvláštní právní předpis jinak. Usnesení obvodního soudu ze dne 31. 10. 2022 č. j. 68 EXE 3272/2016-685 bylo pouze reakcí na žádost povinného, která byla městským soudem zaslaná obvodnímu soudu k založení do spisu. Usnesení tak mělo pouze informativní charakter.

10. Manželka povinného (tj. vedlejší účastnice) sdělila, že se ztotožňuje s argumentací obsaženou v ústavní stížnosti a podporuje návrh na zrušení napadeného usnesení.

11. Oprávnění ani soudní exekutorka se k ústavní stížnosti nevyjádřili. Vzhledem k tomu se má za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdali (§ 28 odst. 2 a § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 o. s. ř.).

12. Výše rubrikovaná vyjádření byla stěžovateli zaslána na vědomí a k případné replice. Ten v ní uvedl, že vyjádření obvodního soudu jednoznačně potvrzuje právní názor stěžovatele, že pro přerušení odvolacího řízení městským soudem nebyly splněny podmínky a postup městského soudu byl v rozporu se zákonem. Z hlediska právního posouzení věci není argumentace městského soudu uvedená v jeho vyjádření správná, neboť exekuční řízení má svou speciální úpravu, kterou ve svém vyjádření správně uvádí obvodní soud. Stěžovatel

opětovně odkazuje na judikaturu uvedenou ve své ústavní stížnosti a setrvává na právní argumentaci tam uvedené.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

13. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost proti napadeným výrokům IV a V (a to v části věty před středníkem) usnesení městského soudu byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost proti napadeným výrokům IV a V (v části věty před středníkem) usnesení městského soudu je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné prostředky k ochraně svého práva.

14. K napadenému výroku III a výroku V (a to v části věty za středníkem) usnesení městského soudu Ústavní soud shledává, že podle § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu je k podání ústavní stížnosti podle § 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněna fyzická nebo právnická osoba, jestliže tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, opatřením nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci, bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním pořádkem. Ústavní stížností lze přitom namítat jen porušení konkrétního ústavně chráněného práva fyzické nebo právnické osoby, které se projevilo bezprostředně na právním postavení navrhovatele (stěžovatele), a nelze tudíž podat ústavní stížnost ve prospěch třetí osoby, eventuálně v zájmu ochrany veřejných zájmů, neboť právní úprava řízení o ústavní stížnosti v zákoně o Ústavním soudu [(§ 72 odst. 1 písm. a)] zřetelně vylučuje, aby byla ústavní stížnost podána jménem či ve prospěch jiné osoby (tzv. *actio popularis*). Napadeným výrokem III a výrokem V (v části věty za středníkem) usnesení městského soudu bylo rozhodnuto, že „manželce povinného se právo na náhradu nákladů řízení nepřiznává“, resp., že „manželce povinného se nepřiznává právo na náhradu nákladů odvolacího řízení“, nicméně manželka povinného není stěžovatelkou a stěžovatel v ústavní stížnosti ani nijak neuvádí, jak by se tyto napadené výroky mohly bezprostředně dotýkat jeho právního postavení. Vzhledem k právě uvedenému je nutné ústavní stížnost v části směřující proti napadenému výroku III a výroku V (v části věty za středníkem) usnesení městského soudu odmítnout podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu, jelikož byla podaná jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy). Vzhledem k tomu jej nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování soudů. Úkolem Ústavního soudu je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Proto vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ je v zásadě věcí soudů, a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady); o jaké vady jde, lze zjistit z judikatury Ústavního soudu.

16. Proces interpretace a aplikace podústavního práva pak bývá stižen takovouto kvalifikovanou vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí – z hlediska řádně vedeného soudního řízení – neakceptovatelné „libovůle“ spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi podáván, resp. který

odpovídá všeobecně přijímanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [srov. např. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)].

17. Ústavní soud proto přezkoumal napadené usnesené městského soudu, jakož i řízení jemu předcházející, a po seznámení se s vyžádaným soudním spisem dospěl k následujícím závěrům.

18. Ústavní soud se k rozhodování ve věcech nákladů řízení staví zdrženlivě a podrobuje je toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoliv i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o nákladech řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva a svobody. Nicméně je toto rozhodování nedílnou součástí soudního řízení jako celku [viz např. nález ze dne 2. 5. 2002 sp. zn. III. ÚS 455/01 (N 57/26 SbNU 113)], přičemž „právo na přiznání přiměřené (a právním předpisem stanovené) náhrady nákladů, které úspěšné straně v řízení vzniknou, je součástí práva na spravedlivý proces a také souvisí, pokud jde konkrétně o náklady právního zastoupení, s právem na právní pomoc ve smyslu čl. 37 odst. 2 Listiny“ [viz nálezy ze dne 4. 7. 2001 sp. zn. II. ÚS 598/2000 nebo ze dne 21. 3. 2006 sp. zn. II. ÚS 259/05 (N 65/40 SbNU 647)]. Jak Ústavní soud uvedl výše, jeho zásah do této činnosti je namístě pouze tehdy, je-li rozhodovací proces stižen tzv. kvalifikovanými vadami. Takový případ nastal i v nyní posuzované věci.

V.a) Procesní pochybení obecných soudů

19. Jak je patrné z vyjádření městského soudu (sub 8) a obvodního soudu (sub 9), v posuzované věci nemají obecné soudy ani postaveno najisto, zda došlo či nedošlo k přerušení řízení, resp. jejich právní názor na uvedenou problematiku se rozchází, což se projevilo i při vedení samotného soudního řízení a aktů v něm vydávaných. Z hlediska práva na soudní ochranu stěžovatele je podstatné, že městský soud v přípise ze dne 12. 10. 2022 č. j. 55 Co 318/2022-674 doslova uvedl, že: „Vzhledem k přerušení řízení v důsledku insolvence povinného zasílá odvolací soud spis zpět bez rozhodnutí ve věci.“ Následně obvodní soud vydává usnesení ze dne 31. 10. 2022 č. j. 68 EXE 3272/2016-685, ve kterém uvádí (Ústavní soud zdůrazňuje, že jde skutečně o doslovnou citaci, nikoliv o odůvodnění usnesení): „V návaznosti na žádost povinného ze dne 19. 10. 2022 o nařízení ústního jednání před odvolacím soudem, doslané zdejšímu soudu dne 20. 10. 2022, sděluje zdejší soud povinnému následující: Dne 18. 10. 2022 byl spis odvolacím soudem vrácen zpět soudu prvního stupně bez rozhodnutí ve věci z důvodu, že došlo k přerušení řízení v důsledku insolvence povinného. Dne 24. 10. 2022 učinil zdejší soud dotaz na Městský soud v Praze, zda má být spis zaslán zpět odvolacímu soudu, dne 26. 10. 2022 obdržel zdejší soud sdělení odvolacího soudu, v němž setrval na svém stanovisku a sdělil, že z důvodů přerušení řízení ve věci rozhodovat zatím nebude. Zdejší soud tak nyní bude sledovat v přiměřených lhůtách stav insolvenčního řízení povinného a po jeho skončení bude spis znovu předložen odvolacímu soudu.“ Toto usnesení je prosté jakéhokoliv odůvodnění a toliko obsahuje poučení, že proti němu není odvolání přípustné.

20. Jakkoliv Ústavní soud pomine fakt, že usnesení obvodního soudu ze dne 31. 10. 2022 č. j. 68 EXE 3272/2016-685 fakticky neobsahuje žádný výrok, kterým by bylo např. upraveno vedení řízení apod., a z pohledu Ústavního soudu jde o usnesení až nulitní (nicotné), jelikož jde skutečně toliko o sdělení postupu v řízení, než o soudní usnesení ve smyslu § 167 až 171 o. s. ř., je zřejmé, že stěžovatel nabyl oprávněně dojmu, že je řízení přerušeno (a to *ex lege*, tedy přímo na základě zákona), a to jak z výslovného sdělení městského soudu („vzhledem k přerušení řízení“), tak i obvodního soudu („došlo k přerušení řízení v důsledku insolvence povinného“ a „z důvodů přerušení řízení ve věci rozhodovat zatím nebude“).

21. Nicméně tento právní závěr obecných soudů (zejména městského soudu, který jim zavázal obvodní soud, jak ostatně vyplývá i z vyjádření k ústavní stížnosti) je zjevně chybný,

jelikož podle usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne ze dne 13. 4. 2016 sp. zn. 31 Cdo 1714/2013 platí, že „že i poté, co nastanou účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení na majetek povinného (dlužníka), je exekuční soud oprávněn zastavit exekuci vedenou na majetek povinného (dlužníka) a akcesorickým výrokem rozhodnout o nákladech exekuce; vydání usnesení o ‚zastavení' exekuce není úkonem, jímž se exekuce ‚provádí' [ve smyslu § 109 odst. 1 písm. c) insolvenčního zákona]. Pro zastavení výkonu rozhodnutí to platí obdobně. Zbývá dodat, že je-li exekuční soud za trvání účinků spojených se zahájením insolvenčního řízení na majetek povinného oprávněn zastavit exekuci vedenou na majetek povinného (dlužníka), náleží mu i právo návrh na zastavení exekuce zamítnout, dospěje-li k závěru, že důvody pro zastavení exekuce dány nejsou.“ Jinými slovy řečeno, v posuzované věci nedošlo (či nemělo dojít) k přerušení řízení a bylo povinností obecných soudů rozhodnout o zastavení či nezastavení exekučního řízení. Neučinily-li tak, dopustily se zjevné nezákonné nečinnosti.

22. Z hlediska práva na přístup k soudní ochraně stěžovatele pak vyvstává otázka, zda toto procesní pochybení obecných soudů mohlo mít vliv na ústavnost ústavní stížností napadených nákladových výroků usnesení městského soudu. V této souvislosti stěžovatel v ústavní stížnosti uvedl, že kdyby městský soud „rozhodl 12. 10. 2022 (před skončením oddlužení), tak proto, aby mohl oprávněným přiznat značné náklady řízení, by musel návrh stěžovatele na zastavení exekuce zamítnout, a proti jeho rozhodnutí by tak bylo přípustné dovolání. Díky ‚přesunutí' řízení za skončené oddlužení, vytvořil podmínky pro to, aby oprávněným přiznal náklady řízení, i když bylo exekuční řízení zastaveno v souvislosti se skončením oddlužení a stěžovatele zbavil možnosti dovolání, neboť jen proti výroku o nákladech řízení není přípustné“.

23. Byť je uvedené tvrzení stěžovatele spekulativní a nutno uvést, že ničím konkrétním nepodložené, je nepochybné, že výše uvedené procesní pochybení městského soudu mohlo mít bezpochyby vliv na náklady řízení, a to jak z hlediska osob povinných k jejich zaplacení, tak z hlediska jejich výše. Nicméně vzhledem k dále uvedenému v tomto nálezu není podstatné, zda by tato samotná skutečnost (tj. procesní pochybení obecných soudů) postačovala k derogaci napadených výroků, jelikož pro kasační zásah Ústavního soudu jsou dány i hmotněprávní důvody.

V.b) Hmotněprávní pochybení městského soudu při stanovení náhrady nákladů řízení

24. V posuzované věci je klíčové, že Krajský soud v Praze usnesením ze dne 19. 10. 2023 č. j. KSPH 68 INS 3087/2020-B-25 mj. vzal na vědomí splnění oddlužení stěžovatele plněním splátkového kalendáře se zpeněžením majetkové podstaty, schváleného usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 5. 10. 2020 č. j. KSPH 68 INS 3087/2020-B-13 (výrok I), osvobodil stěžovatele od placení pohledávek zahrnutých do oddlužení v rozsahu, v němž nebyly dosud uspokojeny (výrok V) a rozhodl, že osvobození uvedené ve výroku V se vztahuje také na věřitele, k jejichž pohledávkám se v insolvenčním řízení nepřihlíželo, a na věřitele, kteří své pohledávky do insolvenčního řízení nepřihlásili ve lhůtě určené soudem v rozhodnutí o úpadku, ač tak učinit měli. Osvobození se vztahuje i na ručitele a jiné osoby, které měly vůči dlužníkovi pro tyto pohledávky právo postihu (výrok VI).

25. V posuzované věci je dále nesporné, že předmětná pohledávka oprávněných vymáhána v posuzovaném exekučním řízení byla uplatněna v insolvenčním řízení přihláškou (viz např. bod 6 *in fine* napadeného usnesení městského soudu).

26. Podle § 414 odst. 1 insolvenčního zákona v rozhodném znění: „Jestliže insolvenční soud rozhodne o splnění oddlužení a dlužník splní řádně a včas všechny povinnosti podle schváleného způsobu oddlužení, spojí insolvenční soud s rozhodnutím o splnění oddlužení rozhodnutí, jímž dlužníka osvobodí od placení pohledávek, zahrnutých do oddlužení,

v rozsahu, v němž dosud nebyly uspokojeny. Osvobození podle věty první se nevztahuje na pohledávky vzniklé po rozhodnutí o úpadku."

27. Je sice pravda tvrzení městského soudu, že náklady soudního řízení nebyly předmětem insolvenčního řízení (ani být nemohly, neboť skončilo dříve) a tyto nebyly předmětem oddlužení, nicméně podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2015 sp. zn. 29 ICdo 62/2014 platí, že „na příslušenství pohledávky, která je nebo měla být přihlášena do insolvenčního řízení, se vztahuje osvobození podle § 414 odst. 1 insolvenčního zákona bez zřetele k tomu, že jde o příslušenství tvořené nárokem na náhradu nákladů řízení vedeného o pohledávce za trvání oddlužení u nalézacího soudu, přiznaným věřiteli v době, kdy jej již nelze přihlásit do insolvenčního řízení".

28. Z uvedeného je tedy zřejmé, že podle judikatury Nejvyššího soudu se osvobození ve smyslu § 414 odst. 1 insolvenčního zákona vztahuje nejen na samotnou pohledávku, ale i na její příslušenství, byť se jedná o příslušenství tvořené nárokem na náhradu nákladů nalézacího řízení vedeného za trvání oddlužení. Není přitom rozhodné, že daný nárok na náhradu nákladů řízení má základ v procesním právu a mohl vzniknout teprve na základě pravomocného rozhodnutí soudu (konstitutivní povahy) v době, kdy jej již nebylo možno přihlásit do insolvenčního řízení vedeného proti stěžovateli.

29. K tomuto možno poznamenat, že již ve stanovisku občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 17. 6. 1998 sp. zn. Cpjn 19/98 Nejvyšší soud zdůraznil, že v občanském soudním řízení platí zásada, že náklady řízení, které vznikají účastníku osobně i jeho zástupci, si každý účastník platí ze svého (§ 140 odst. 1 o. s. ř.). Ani úspěch účastníka občanského soudního řízení ve sporu o splnění povinnosti nevede bez dalšího ke vzniku pohledávky z titulu náhrady nákladů řízení – bez zřetele k tomu, jak soud rozhodne o věci samé, nárok na náhradu nákladů řízení vznikne až pravomocným rozhodnutím, jímž jej soud přizná (srov. usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 15. 6. 2011 sp. zn. 31 Cdo 488/2009). To ostatně podtrhuje též úprava obsažená v § 151 odst. 6 o. s. ř., jež pro případ, že soud rozhodne o náhradě nákladů řízení samostatným usnesením, prolamuje pravidlo, že lhůta k plnění počíná běžet od doručení usnesení a jejím uplynutím je usnesení vykonatelné (§ 171 odst. 1 o. s. ř.) tak, že u náhrady nákladů řízení běží lhůta k plnění vždy až od právní moci rozhodnutí, jímž byla náhrada nákladů řízení přiznána. Ostatně, jakkoli je pro přiznání náhrady nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl, ve sporném řízení určující zpravidla úspěch ve sporu, občanský soudní řád obsahuje i ustanovení, z nichž plyne, že ani úspěch ve sporu nemusí být důvodem pro přiznání práva na náhradu nákladů řízení – srov. např. § 143 o. s. ř. nebo § 142a o. s. ř. Výklad provedený Nejvyšším soudem v rozsudku ze dne 31. 3. 2015 sp. zn. 29 ICdo 62/2014 a nutné důsledky pro toto řízení (sub 28) tak nelze shledat ničím neobvyklým či dokonce neústavním.

30. Rozhodl-li tedy městský soud o náhradě nákladů řízení podle § 271 o. s. ř. tak, že je stěžovatel (povinný) povinen zaplatit oprávněným společně a nerozdílně náhradu nákladů nalézacího i odvolacího řízení, aniž se ústavně konformně a v souladu s dřívější rozhodovací praxí Nejvyššího soudu vypořádal s nutností aplikace § 414 odst. 1 insolvenčního zákona ve vazbě na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 31. 3. 2015 sp. zn. 29 ICdo 62/2014, porušil právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

VI. Závěr

31. Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem nezbývá než uzavřít, že napadenými výroky IV a V (v části věty před středníkem) usnesení městského soudu bylo porušeno ve výroku nálezu uvedené ústavně zaručené právo stěžovatele. Z uvedených důvodů proto Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl

a napadené výroky IV a V (v části věty před středníkem) usnesení městského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil. Ve zbytku ústavní stížnost odmítl (sub 14).

32. Vzhledem k tomu, že od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, Ústavní soud od něj podle § 44 věty první téhož zákona upustil.

Č. 230
Rozhodování soudů ve věcech souhlasu s podáním žaloby nezletilého dítěte; nejlepší zájem dítěte a zajištění jeho bezdlužnosti (sp. zn. IV. ÚS 1162/23 ze dne 10. prosince 2024)

I. Obecný soud při rozhodování ve věcech souhlasu s podáním žaloby nezletilého dítěte (§ 898 odst. 1 občanského zákoníku) musí jednak zjistit, zda je v zájmu nezletilého vést řízení, jednak zvážit případnou újmu, která by nezletilému v souvislosti s vedením řízení mohla nastat.

II. Ochrana nejlepších zájmů dítěte (čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte) vylučuje, aby prostřednictvím dětských žalob uspokojovali rodiče svou potřebu sjednocovat domnělé či skutečné nešvary ve státě a společnosti, pokud mohou stejného výsledku dosáhnout vlastní žalobou.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy a soudců Josefa Baxy a Zdeňka Kühna (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky M. Š., zastoupené Mgr. Zuzanou Candigliota, advokátkou, sídlem Burešova 615/6, Brno, a stěžovatelky nezl. V. Š., zastoupené Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, sídlem Šilingrovo náměstí 257/3, Brno, proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 31. ledna 2023 č. j. 36 Co 327/2022-48, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci jako účastníka řízení a V. Š., zastoupeného Mgr. Zuzanou Candigliota, advokátkou, sídlem Burešova 615/6, Brno, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Podstata věci

1. V nynější věci řeší Ústavní soud ústavnost rozhodnutí obecného soudu ve věci souhlasu s právním jednáním nezletilého dítěte, konkrétně s podáním žaloby (zde žaloby na ochranu osobnosti).

II. Popis věci a její procesní vývoj

2. Stěžovatelky se ústavní stížností domáhají zrušit v záhlaví uvedený rozsudek. Tvrdí, že porušil jejich základní práva podle čl. 10, 32 a 36 Listiny základních práv a svobod, čl. 3 a 9 Úmluvy o právech dítěte a čl. 6 a 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

3. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu plyne, že se stěžovatelky (matka a její nezletilá dcera) v řízení před Obvodním soudem pro Prahu 5 domáhaly, aby soud uložil žalované, Fakultní nemocnici v Motole, povinnost zaslat stěžovatelkám omluvu za to, že jim nemocnice neumožnila nepřetržitý kontakt při uvedení nezletilé do celkové anestezie před

operací a při probouzení z anestezie. Žalobu podala za nezletilou její matka. Nezletilá ve věku 10 měsíců podstoupila v únoru 2022 v nemocnici plánovanou operaci, a to v celkové anestezii. Matce ale nebylo umožněno, aby byla s nezletilou jak při uvádění do anestezie, tak při probouzení z ní. Přítomnost u samotné operace matka nevyžadovala. Nemožnost kontaktu s nezletilou odůvodnila nemocnice hygienickými opatřeními a zákazem obsaženým ve vnitřním řádu nemocnice. Sdělila jí, že pokud na přítomnosti trvá, může si zvolit jiné zdravotnické zařízení. Matka namítala, že by splnila všechny hygienické požadavky nemocnice. Studenti na operační sál přístup mají, nemocnice vpustila na operační sál i herce. Pro nezletilou jde o stresovou situaci a má právo na přítomnost rodiče. Jiné nemocnice to umožňují.

4. Protože obvodní soud požadoval souhlas s podáním žaloby za nezletilou, obrátila se matka v zastoupení nezletilé na Okresní soud v České Lípě s návrhem na schválení právního jednání – žaloby na ochranu osobnosti a zastoupení nezletilé advokátkou Zuzanou Candigliota. Okresní soud návrhu vyhověl (rozsudkem ze dne 10. 11. 2022 č. j. 21 Nc 3407/2022-32). Podání žaloby a uzavření příkazní smlouvy je v zájmu nezletilé, žaloba není šikanózní, nezletilé nehrozí majetková újma, neboť služby právní pomoci jsou zavázáni uhradit rodiče (prostřednictvím zájmového spolku Juno Moneta, z. s.).

5. Proti rozsudku okresního soudu se odvolal kolizní opatrovník nezletilé (město Nový Bor). Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci napadeným rozsudkem změnil rozsudek okresního soudu tak, že souhlas s právním jednáním nezletilé se neuděluje. Krajský soud upozornil na majetkovou újmu, která hrozí nezletilé v souvislosti s vedením řízení o ochranu osobnosti. Zabýval se též přínosem kladného výsledku soudního řízení pro nezletilou. S ohledem na věk nezletilé (v době podání žaloby nedosáhla věku dvou let) pro ni nemá písemná omluva žádný význam, tvrzení matky, že by se výsledek řízení projevil prospěšně pro nezletilou v budoucnu, nelze nijak prokázat, jde o skutečnost nejistou a nepředvídatelnou. Není také rozhodný argument matky, že kladný výsledek řízení by zajistil nezletilé právo na nepřetržitý kontakt se zákonným zástupcem při další anestezii u téže nemocnice. Nezletilá je zdravá. Sjednocení praxe nemocnic ohledně přítomnosti rodičů u nezletilých při uvádění do anestezie je možné dosáhnout i v řízení vedeném matkou (rodiči), do jejichž osobnostních práv bylo podle jejich tvrzení také zasaženo.

III. Argumentace v ústavní stížnosti

6. Stěžovatelky upozorňují na vhodnost přítomnosti rodiče před plánovaným operačním výkonem u menších dětí (odkazují na webové stránky jiné nemocnice). Model péče o dítě je podle Úmluvy o právech dítěte postaven na předpokladu, že jsou to rodiče, kteří nejlépe znají zájmy dítěte a dokážou je naplňovat a chránit. Nejlepší zájem dítěte dlouhodobě zdůrazňuje i Ústavní soud. Pokud jsou rodiče schopni akceptovat určité řešení týkající se uspořádání poměrů svého dítěte, jež není ve zjevném rozporu s nejlepším zájmem dítěte, měly by státní orgány (včetně orgánu sociálně-právní ochrany dětí) ke svým oprávněním přistupovat spíše zdrženlivě a respektovat stanovisko zákonných zástupců. Jedním z problémů konceptu nejlepšího zájmu dítěte je podle nich převládající paternalistický přístup státu k dítěti. Často dochází k popírání postavení dítěte jako subjektu práv. Satisfakce ve formě omluvy má pro nezletilou smysl. Rozhodnutí by působilo preventivně do budoucna, a to nejen ve vztahu k ní, ale i k ostatním nezletilým. V posuzovaném případě nevyšlo najevo, že schvalované právní jednání by mělo mít negativní dopad na nezletilou, neboť žaloba není zcela zjevně nedůvodná. Náklady právního zastoupení, by byly placené spolkem, Juno Moneta. Veškeré případné náklady se navíc zavázali uhradit za nezletilou její rodiče.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní stížnost má náležitosti stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, Ústavní soud je příslušný k jejímu projednání. Stěžovatelky jsou oprávněné k jejímu

podání a vyčerpaly všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv ve smyslu § 75 odst. 1 téhož zákona. Ústavní stížnost je proto přípustná. První stěžovatelka (matka) je zastoupena advokátkou (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu). Nezletilé stěžovatelce jmenoval Ústavní soud usnesením ze dne 9. 4. 2024 opatrovníka (Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí).

V. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud si pro účely řízení o ústavní stížnosti vyžádal vyjádření opatrovníka nezletilé stěžovatelky, krajského soudu, vedlejšího účastníka (otce nezletilé stěžovatelky) a kolizního opatrovníka nezletilé stěžovatelky v řízení před obecnými soudy, města Nový Bor. Jejich vyjádření následně zaslal matce a opatrovníkovi nezletilé stěžovatelky na vědomí a poskytl jim příležitost k replice.

9. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí sdělil, že souhlasí s ústavní stížností. Omluva plní funkci především morální satisfakce, která může mít dopad na nezletilou v budoucnu. Odepření soudní ochrany těžko posuzovat jako zájem dítěte ve smyslu čl. 3 Úmluvy o právech dítěte. Nabízí se také otázka, zda může soud autoritativně určit věk, od něhož je dítě schopno přijmout omluvu. Způsob sdělení omluvy lze přizpůsobit věku dítěte. Omluva má význam i pro omlouvající se osobu a mohla by působit preventivně. Ve vztahu k dopadům do majetkové sféry nezletilé pracuje krajský soud především s domněnkami a pomíjí existující finanční zajištění. Takový přístup soudu by vyloučil právo na soudní ochranu pro všechny nezletilé. Navrhuje tedy napadený rozsudek zrušit.

10. Krajský soud ve vyjádření uvedl, že námitky stěžovatelek považuje za zcela nedůvodné. Nezletilé hrozí riziko značných nákladů řízení. Financování spolkem není jisté. Náklady vzniknou i na straně žalované, která bude v případném soudním řízení jistě právně zastoupena. Rodiče nemusí být schopni dostát závazku uhradit vysoké náklady řízení. Převažuje zde zájem na bezdlužnosti dítěte. Nezletilé mohou být uloženy i náklady řízení podle § 147 odst. 1 občanského soudního řádu. Krajský soud uvádí, že požadavek matky vůči nemocnici nevznikl z jejího vnitřního přesvědčení, ale byl inspirován jinou matkou, které byla přítomnost u nezletilého v jiné nemocnici umožněna.

11. Krajský soud dále uvádí, že matka neuspěla s návrhem na nařízení předběžného opatření, kterým se domáhala téhož jako v nynější ústavní stížnosti. I přes tento neúspěch se rozhodla pro operaci ve Fakultní nemocnici v Motole za jí stanovených podmínek. Kladný výsledek řízení o ochranu osobnosti nebude mít pro nezletilou žádný přínos, a to ani do budoucna, neboť jí přítomnost rodiče nezajistí. Nezletilou další operační zákrok nečeká, rozsudek ve věci ochrany osobnosti není pro třetí osoby závazný. Krajský soud své vyjádření uzavírá tím, že postup matky považuje spíše za sobecký s cílem uspokojit své vlastní potřeby. Upozorňuje, že dítě se nesmí stát pouhým „vehiklem“ k uspokojování potřeb rodičů dítěte, kteří nemohou za nezletilé děti uplatňovat svévolně a bezúspěšně svá práva a představy.

12. Otec nezletilé vyjádřil souhlas s ústavní stížností. V opatrovnickém řízení předložil vyjádření, že souhlasí s podáním žaloby za nezletilou proti fakultní nemocnici. Zároveň sdělil, že uhradí veškeré náklady, které by nezletilé případně vznikly. Řízení je v zájmu nezletilé. To nejen z důvodu zadostiučinění, ale i do budoucna. Upozorňuje, že v podobné věci již vydal městský soud rozsudek, jímž uložil téže nemocnici omluvit se za neumožnění přítomnosti doprovodu při uvádění do anestezie dospělé pacientce s psychiatrickými problémy.

13. Protože bylo rozhodnutí okresního soudu krajským soudem změněno na základě odvolání kolizního opatrovníka nezletilé v řízení před obecnými soudy, Ústavní soud jej rovněž vyzval k vyjádření se ve věci (§ 48 odst. 2 zákona o Ústavním soudu). Město Nový Bor sdělilo, že ústavní stížnost není důvodná. Podle něj může být přezkoumáváno pouze to, zda neudělením souhlasu k vedení sporu byl porušen čl. 36 Listiny, nikoli porušení dalších, stěžovatelkami uváděných práv a svobod, protože tyto skutečnosti mohou být posuzovány

teprve v samotném nalézacím řízení. Nelze spoléhat na to, že náklady právního zastoupení budou v plné výši uhrazeny jinými osobami. Případný kladný výsledek řízení by neměl pro nezletilou žádný význam. Řízení vedené matkou bude mít stejný důsledek, jako by řízení bylo vedeno oběma stěžovatelkami.

14. Matka v replice poukazuje na rozsudek městského soudu, který připojila k replice. Městský soud v obdobném řízení uložil stejné fakultní nemocnici omluvit se žalobkyni s psychiatrickým onemocněním za to, že jí nebyla umožněna přítomnost doprovodu při uvádění do anestezie. Zranitelnost této osoby a nezletilé stěžovatelky je přitom srovnatelná. Odůvodnění rozhodnutí údajnými majetkovými riziky pro nezletilou není přesvědčivé. Toto riziko je v porovnání s jinými případy s ohledem na již uvedené skutečnosti zcela mizivé. Náklady se zavázali uhradit rodiče, ale i spolek prosazující práva pacientů již 12 let. Podle ustálené judikatury by navíc případné náklady fakultní nemocnice na právní zastoupení nebyly považovány za účelné. Zadlužení nezletilé považuje za nereálné i s ohledem na § 899a občanského zákoníku. Krajský soud měl podle ní toto ustanovení zohlednit. Omluva má význam pro nezletilou, ale i pro toho, kdo se omlouvá. Zásah státu by měl nastoupit pouze v případech, kdy je to skutečně nezbytně nutné. Matka se ohrazuje proti vyjádření krajského soudu, který ji označil za sobeckou.

15. Dne 16. 10. 2024 předseda senátu pověřil vypracováním nálezu jiného člena senátu, soudce Zdeňka Kühna (§ 55 zákona o Ústavním soudu).

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

VI. 1. Obecná východiska

16. Ústavní soud připomíná, že není součástí soustavy obecných soudů (čl. 83 Ústavy). Proto mu nepřísluší zasahovat do jejich ústavně vymezené pravomoci, ledaže jejich rozhodnutím došlo k zásahu do ústavně zaručených práv. Ústavní soud při přezkumu rozhodnutí ve věcech péče soudu o nezletilé posuzuje, zda orgány veřejné moci postupovaly a přijaly opatření v nejlepším zájmu dítěte, zda za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromáždily veškeré potřebné důkazy a zda náležitě odůvodnily svá rozhodnutí [srov. např. nález ze dne 26. 5. 2014 sp. zn. I. ÚS 2482/13 (N 105/73 SbNU 683), bod 17].

17. K právnímu jednání, které se týká existujícího či budoucího jmění dítěte nebo jednotlivé součásti tohoto jmění, potřebují rodiče souhlas soudu. Výjimkou jsou případy právního jednání v běžných záležitostech nebo v záležitostech sice výjimečných, ale týkajících se zanedbatelné majetkové hodnoty (§ 898 odst. 1 občanského zákoníku). Je-li to v zájmu dítěte, může (opatrovnický) soud zúžit okruh právních jednání, která podléhají souhlasu soudu (§ 898 odst. 3 občanského zákoníku ve znění zákona č. 192/2021 Sb.).

18. Právě uvedené ustanovení sleduje legitimní cíl ochrany práv dětí a vychází z ústavního principu ochrany nejlepšího zájmu dítěte. Platí, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány (čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte).

19. Právním jednáním ve smyslu § 898 odst. 1 občanského zákoníku je též podání civilní žaloby. Tento názor je dlouhodobě zastáván v odborné literatuře i v judikatuře. Podání žaloby je totiž zpravidla neběžnou záležitostí, která může mít dalekosáhlé dopady do sféry dítěte. Vedle vzniklých práv a povinností, o kterých se rozhoduje, je zde také povinnost hradit náklady soudního řízení, které zejména v civilních sporech mohou být nemalé. Z tohoto důvodu je třeba zásadně požadovat souhlas s podáním žaloby i v případě, kdy nejde o žalobu v ryze majetkové záležitosti nezletilého [takto v právní doktríně Psutka, J. Komentář k § 898. In: Králíčková, Z., Hrušáková, M., Westphalová, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655–975). 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2020, s. 913, marg. č. 20; Kotrady, P. Komentář k § 898. In: Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář.

Svazek IV. § 655–975, Praha: Leges 2016, s. 1564 až 1565; z judikatury Nejvyššího soudu k § 28 starého občanského zákoníku srov. např. usnesení ze dne 29. 4. 2015 sp. zn. 30 Cdo 4696/2014 a ze dne 29. 4. 2015 sp. zn. 30 Cdo 4999/2014, rozsudky ze dne 20. 9. 2012 sp. zn. 33 Cdo 2289/2011, ze dne 26. 4. 2017 sp. zn. 30 Cdo 3887/2016, body 34 a 35; k nyní platnému § 898 občanského zákoníku srov. např. usnesení ze dne 27. 6. 2019 sp. zn. 25 Cdo 4531/2018 – zde ve vztahu k podání žaloby na ochranu osobnosti; k ústavnosti těchto závěrů srov. např. usnesení ze dne 3. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 307/04].

20. Jak Nejvyšší soud rovněž již opakovaně uvedl, ani skutečnost, že řízení o náhradu škody nebo jiné újmy způsobené při výkonu veřejné moci nezákonným rozhodnutím, rozhodnutím o vazbě, trestu nebo ochranném opatření nebo nesprávným úředním postupem je osvobozeno od soudního poplatku a že neúspěšným žalobcům v těchto řízeních zpravidla není uložena povinnost k náhradě nákladů řízení, se nedotýká povinnosti platit náklady řízení, bude-li nezletilý např. zastoupen advokátem. Bez ohledu na případný výsledek řízení nelze ani přehlédnout, že nezletilému či jeho zástupci mohou být uloženy k náhradě náklady řízení, které by jinak nebyly vznikly, jestliže je způsobili svým zaviněním nebo jestliže tyto náklady vznikly náhodou, která se jim přihodila (§ 147 odst. 1 občanského soudního řádu) (takto např. již uvedené usnesení 25 Cdo 4531/2018).

21. Oproti tomu ve správním soudnictví není k podání žaloby nezletilým zastoupeným zákonným zástupcem zpravidla třeba souhlasu soudu. Nejvyšší správní soud k tomu uvedl, že závěry citované civilní judikatury nelze do řízení podle soudního řádu správního přebírat mechanicky. Je pravda, že ani podání žaloby ve správním soudnictví není „běžnou“ záležitostí. Potenciální zásah těchto řízení do majetkové sféry nezletilého však bude zpravidla nižší, zejména proto, že ve správním soudnictví se úspěšným žalovaným správním orgánům obvykle nepřiznává náhrada nákladů řízení. Správní soud je oprávněn v každém jednotlivém případě vyhodnotit, jak podstatně by dané řízení mohlo zasáhnout do práv či povinností nezletilého a zda konkrétní žaloba vyžaduje schválení opatrovnického soudu. Soud má vždy přihlédnout k povaze sporu, včetně otázky, zda v souvislosti se soudním řízením nehrozí žalujícímu dítěti významnější finanční náklady (srov. např. rozsudek NSS ze dne 22. 7. 2021 č. j. 10 As 123/2021-41, č. 4241/2021 Sb. NSS, bod 13).

22. V trestním (adhezním) řízení platí, že uplatnění nároku na náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo na vydání bezdůvodného obohacení zákonným zástupcem nezletilého podle § 43 odst. 3 trestního řádu zásadně není nutný souhlas opatrovnického soudu. Souhlas totiž není třeba vyžadovat, neboť takový návrh se nemůže dotknout majetkových práv, resp. jmění dítěte. Nehrozí tu totiž ani potencionální nutnost hradit úspěšnému účastníku náhradu nákladů řízení (usnesení ze dne 12. 1. 2016 sp. zn. II. ÚS 3629/15, bod 14, na který navázala též trestní judikatura, srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 2. 2023 sp. zn. 7 Tdo 96/2023, č. 22/2023 Sb. rozh. tr., body 28 až 30).

23. Řízení o udělení souhlasu s právním jednáním nezletilého [po novele zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, provedené zákonem č. 296/2017 Sb., nazývané jako řízení ve věcech souhlasu s nakládáním se jměním nezletilého dítěte, v občanském soudním řádu dříve označované jako řízení o schválení důležitého právního úkonu nezletilého] patří mezi řízení ve věcech péče soudu o nezletilé [§ 466 písm. k) zákona o zvláštních řízeních soudních]. Jde o řízení nesporné povahy, dokazování je ovládáno zásadou vyšetřovací.

24. V řízeních péče soudu o nezletilé musí být nezletilé dítě ze zákona (až na výjimky) z důvodu hrozícího střetu zájmů zastoupeno opatrovníkem. Soud pro řízení jmenuje opatrovníkem zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 469 zákona o zvláštních řízeních soudních). Opatrovník musí v řízení jednat v nejlepším zájmu dítěte (srov. čl. 10 Evropské úmluvy o výkonu práv dětí, č. 54/2001 Sb. m. s.). Opatrovník je povinen chránit nejlepší zájem dítěte i proti vůli rodičů.

25. Smyslem souhlasu soudu s podáním žaloby je ochrana jmění dítěte (srov. i systematické zařazení § 898 občanského zákoníku pod oddíl „Péče o jmění dítěte“). Soud však musí, s ohledem na závazek státu zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho (čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), zkoumat i význam řízení pro nezletilého, zejména jaký bude jeho přínos pro nezletilého v případě kladného výsledku. Soud tedy musí poměřovat případné nepříznivé dopady vedení řízení do majetkové sféry nezletilého (tedy rizika spojená s podáním žaloby v podobě nákladů soudního řízení, které by nesl nezletilý) s potenciálním přínosem řízení pro nezletilého. Převažují-li negativa spojená s vedením řízení nad jeho pozitivy, soud souhlas neudělí.

26. Dítě se nesmí stát pouhým „vehiklem“ k uspokojování potřeby žalovat ze strany zákonných zástupců dítěte. Soud též souhlas s podáním žaloby neudělí, jde-li o svévolné nebo zřejmě bezúspěšné uplatňování práva či jeho zneužití. Šikanózní je taková žaloba, je-li zjevné, že důvodem jejího podání je činit žalovanému obtíže, aniž má žaloba sama nějakou naději na úspěch (srov. např. již shora uvedená usnesení Nejvyššího soudu 30 Cdo 4696/2014 či 30 Cdo 4999/2014).

27. O zřejmě bezúspěšné uplatňování práva jde též tehdy, existuje-li k dané věci ustálená judikatura a je zřejmé, že žaloba v jejím světle nemůže být úspěšná. Je však třeba mít na paměti, že soud v řízení o udělení souhlasu nemůže zkoumat meritum věci, v níž má být žaloba podána (za tím účelem provádět dokazování) a – krom právě uvedeného – hodnotit pravděpodobný úspěch či neúspěch ve sporu. Musí jít tedy o zjevné případy bezúspěšného uplatňování práva či jeho zneužití. V nich totiž hrozí i vysoké riziko prohry v řízení a s tím spojená povinnost žalobce nahradit druhé straně náklady řízení.

VI. 2. Uplatnění obecných východisek na posuzovanou věc

28. Předně je důležité zdůraznit, že změnu rozhodnutí okresního soudu v reakci na odvolání podané kolizním opatrovníkem nelze automaticky vnímat negativně. Kolizní opatrovník má ze zákona povinnost jednat v zájmu nezletilých dětí, je oprávněn (a povinen) postavit se za práva dětí, dochází-li ke kolizi zájmů mezi nezletilým dítětem a jeho rodiči. Chránit nejlepší zájem dítěte je oprávněn i proti vůli rodičů (srov. bod 24 shora, podobně bod 18 napadeného rozsudku). V případě, že jsou však rodiče ohledně určité otázky týkající se jejich dítěte ve shodě, je třeba zvážit, zda je případná změna rozhodnutí v zájmu nezletilého dítěte, o to pečlivěji [nález ze dne 15. 3. 2016 sp. zn. III. ÚS 2298/15 (N 44/80 SbNU 543), bod 19, zde ve vztahu k rozhodnutí o úpravě styku].

29. Krajský soud dovodil, že v nynějším případě nejde o šikanózní žalobu ani o žalobu, kterou by zákonní zástupci za dítě svévolně či zjevně bezúspěšně uplatňovali svá práva. Rovněž správně vyšel z toho, že v řízení o schválení právního jednání nemá předjímat možný výsledek řízení o žalobě. Proto je bez významu, pokud stěžovatelky upozorňují na to, že civilní soudy v jiné, podle nich obdobné, věci žalobě na ochranu osobnosti vyhověly. Ústavní soud se nechce přít o to, zda nynější kauza je obdobná s věcí, na kterou stěžovatelky opakovaně poukazují. Podotýká ale, že tato věc se odehrála za poněkud odlišných skutkových okolností: šlo tam o dospělou pacientku s psychiatrickými problémy (srov. blíže rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 11. 4. 2024 sp. zn. 22 Co 4/2024). V nynější věci není pochyb, že šance na úspěch v řízení o žalobě na ochranu osobnosti existuje. Současně však bohužel existuje možnost, na kterou rovněž upozornil krajský soud, že soudní řízení může trvat dlouho, může být vedeno u soudů všech instancí a náklady s ním spojené tak mohou vyšplhat poměrně vysoko (viz níže).

30. Krajský soud vymezil ve shodě s judikaturou předmět svého řízení, kterým je jednak zjistit, zda je v zájmu nezletilé vést řízení (k tomu část VI.2.B. níže), jednak zvážit případnou újmu, která by nezletilé v souvislosti s vedením řízení mohla nastat (část VI.2.A. níže). Oběma okruhům se bude Ústavní soud věnovat dále.

VI. 2. A. Posouzení možných nepříznivých dopadů vedení řízení o ochranu osobnosti do majetkové sféry nezletilé

31. Krajský soud dovodil, že dítěti hrozí v souvislosti s vedením soudního sporu dopady do jeho majetkové sféry. S vedením soudního řízení jsou spojeny náklady, počínaje hotovými výdaji účastníků a jejich zástupců, přes ušlý výdělek účastníků a jejich zákonných zástupců, konče odměnou za zastupování, které si platí sami účastníci. Účastníku, který měl ve věci plný úspěch, pak přizná soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl (§ 142 odst. 1 občanského soudního řádu). Účastníkům může soud také uložit, aby nahradili náklady řízení, které by jinak nebyly vznikly, jestliže je způsobili svým zaviněním nebo jestliže tyto náklady vznikly náhodou, která se jim přihodila (§ 147 občanského soudního řádu). Náhradu všech těchto nákladů je možné uložit i nezletilému účastníkovi řízení.

32. Jde-li o výši případné náhrady nákladů řízení, krajský soud upozornil, že mezi účelně vynaložené náklady mohou patřit i náklady na právní zastoupení žalované nemocnice. Matka to zpochybňuje s odkazem na rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 15. 6. 2023 č. j. 22 Co 67/2023-554, který v jiné věci jiné nemocnici (rovněž příspěvkové organizace státu) nepřiznal náhradu zastoupení advokátem, neboť si nemocnice měla právní služby obstarat vlastními zaměstnanci. Z toho matka dovozuje, že přiznání náhrady nákladů v podobě advokátního zastoupení žalované nemocnici nehrozí.

33. K tomu lze uvést následující. Judikatura Ústavního soudu se již opakovaně vyslovila k účelnosti zastoupení fakultní nemocnice v řízení před obecným soudem (a z toho plynoucího práva přiznat procesně úspěšné nemocnici náhradu nákladů řízení včetně zastoupení advokátem ve smyslu § 142 odst. 1 občanského soudního řádu). Judikatura se shoduje na tom, že zastoupení nemocnice advokátem v běžných a rutinních případech nepředstavuje účelně vynaložené náklady, neboť nemocnice disponuje svým právním oddělením. Jde však toliko o zásadu, z níž existují výjimky. Při rozhodování o náhradě nákladů řízení v podobě advokátního zastoupení musí obecný soud vzít do úvahy konkrétní okolnosti případu, jako jsou předmět sporu, jeho obtížnost, souvislost sporu s běžnou agendou nemocnice apod. [k fakultním nemocnicím srov. např. nález ze dne 15. 12. 2011 sp. zn. I. ÚS 195/11 (N 215/63 SbNU 473), či přímo Fakultní nemocnice v Motole se týkající nález ze dne 18. 12. 2013 sp. zn. IV. ÚS 3678/12 (N 218/71 SbNU 557), body 14 až 18, v obou případech šlo o žalobu nemocnice na úhradu regulačních poplatků, tedy bagatelní žalobu, která však na advokátním zastoupení vygenerovala mnohem vyšší částku, než byla samotná částka žalovaná].

34. Z judikatury Ústavního soudu tedy rozhodně neplyne, že by snad fakultní nemocnice (jako příspěvková organizace státu) nikdy nemohla mít právo na náhradu nákladů řízení včetně advokátního zastoupení. Naopak, v případech komplikovanějších sporů z osobnostních práv jistě nelze po nemocnici požadovat, aby i v takových sporech nebyla zastoupena advokátem, resp. mechanicky dovozovat, že advokátní zastoupení nikdy není účelně vynaloženým nákladem [srov. v obecné rovině např. nálezy ze dne 14. 3. 2013 sp. zn. II. ÚS 376/12 (N 45/68 SbNU 449); ze dne 6. 6. 2013 sp. zn. I. ÚS 4229/12 (N 102/69 SbNU 691), body 16 a 17; ze dne 24. 7. 2013 sp. zn. I. ÚS 3344/12 (N 129/70 SbNU 193) či ze dne 16. 12. 2014 sp. zn. IV. ÚS 474/13 (N 229/75 SbNU 557), body 23 až 31].

35. Je pravda, že v řízení o udělení souhlasu bylo prokázáno, že právní služby za nezletilou má platit podle smlouvy o poskytování právních služeb spolek Juno Moneta. Krajský soud k tomu v napadeném usnesení poznamenal, že nelze vyloučit ukončení smlouvy nebo zánik spolku. Na tomto závěru není nic neústavního, a nelze jej zpochybnit argumentem, že spolek aktivně chrání práva pacientů již řadu let. To, že spolek získal prostředky od dárců v minulosti, negarantuje, že je získá i v budoucnosti.

36. Obecně jistě platí názor, že „jsou to především zákonní zástupci nezletilého (dítěte), kteří za něj nesou finanční odpovědnost“ [nález ze dne 16. 9. 2015 sp. zn. II. ÚS 728/15 (N 170/78 SbNU 543), část III]. V tomto smyslu má svůj význam, že veškeré vzniklé náklady se za nezletilou sami zavázali hradit její rodiče. Do pravomocného skončení věci ale mohou nastat události, které nezletilou vystaví riziku hradit vysoké náklady řízení. Takovou změnou jsou například rozpory mezi rodiči či zásadní změna jejich majetkových poměrů apod.

37. Klíčové pak je, že napadený rozsudek nijak nebrání matce, aby řízení vedla sama vlastním jménem na vlastní účet. Není nutné, aby ohrožovala majetková práva své dcery. Jak proto správně uvedl krajský soud, prohlášení rodičů nelze v tomto individuálním případě nadřazovat nad zájem nezletilé na její bezdlužnost v případě, že by se tak nestalo a rodiče nebyli schopni svému závazku dostát. Krajský soud tak důsledně respektoval ústavní princip ochrany nejlepšího zájmu dítěte [k ochraně dětí před dluhy srov. v obecné rovině nález ze dne 8. 8. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 9/15 (N 138/86 SbNU 333; 338/2017 Sb.), body 46 násl.].

38. Matka v replice poukázala též na nové pravidlo § 899a občanského zákoníku. Podle něj splnění peněžitého dluhu z právního jednání nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, lze vymoci pouze z majetku, který nezletilý nabyl před nabytím plné svéprávnosti, a majetku, který nabyl právním jednáním vztahujícím se výlučně k majetku nabytému před nabytím plné svéprávnosti. Ani toto ustanovení však nemůže závěry v této věci změnit. Na významu § 898 občanského zákoníku totiž toto nové ustanovení nijak neubírá.

39. Uvedené ustanovení rozhodně nevylučuje, že se nezletilé dítě nemůže stát dlužníkem i velkých dluhů. Jak význam této normy shrnuje odborná literatura, „nezletilý dlužník není právní úpravou omezení majetkové odpovědnosti bez dalšího chráněn před jakýmkoliv poklesem svých aktiv, cílem je zabránit tomu, aby vstupoval do dospělého života zatížen přílišnými dluhy. Nejhorší situace, ve které se dlužník v souvislosti s dětskými dluhy může ocitnout, je ta, že pozbude veškerá aktiva tvořící jeho původní majetek, a svůj dospělý život tak započne z hlediska svých majetkových poměrů tzv. ‚od nuly´. Ochranu před zadlužením jako takovým nezletilému *ex ante* poskytuje především potřeba soudního souhlasu s právním jednáním rodičů za nezletilého v případech stanovených § 898 o. z., které se dotýká existujícího a budoucího jmění nezletilého či jednotlivé součásti tohoto jmění“. (Dietschová, S. Odpovědnost nezletilých za dluhy. Bulletin advokacie, č. 5/2024, s. 9).

40. Z výše uvedeného zřetelně vyplývá, že finanční dopady, které v důsledku vedení sporu nezletilé hrozí, nejsou jen hypotetické. Mohou – v případě výsledku řízení pro nezletilou nepříznivého – skutečně nastat.

VI. 2. B. Posouzení významu řízení a přínosu případného vyhovujícího rozsudku pro nezletilou

41. Na závěru, že dítěti hrozí i vážné finanční dopady žaloby, samozřejmě nelze skončit. Jinak by soud nikdy nemohl schválit podání jakékoli žaloby nezletilého dítěte. Povinnost platit a případně hradit náklady řízení je neodmyslitelně spjata s každým řízením vedeným před civilním soudem. Posoudit možné nepříznivé dopady na majetková práva nezletilé je třeba i v souvislosti s významem řízení a přínosem vyhovujícího rozhodnutí pro nezletilou. Odůvodněný zájem nezletilé na vedení řízení a jeho výsledku tak může převážit nad hrozbou procesního neúspěchu a hrazení nákladů řízení.

42. I malé dítě, kterému nebyly v době rozhodování krajského soudu ani dva roky (a v době lékařského zákroku mu nebyl ani jeden rok), je nositelem práva na ochranu osobnosti podle § 81 odst. 1 občanského zákoníku. Ochrana osobnosti je přirozeným právem každého člověka, přísluší všem lidem, a to i těm, kteří pro svůj věk nebo psychický stav nejsou s to plně nebo vůbec chápat újmu, která jim vznikla neoprávněným zásahem do jejich osobnosti. Na dítě je třeba nahlížet jako na specifický subjekt ochrany, který je více zranitelný, jeho osobnost musí být šetřena za všech okolností [srov. rozsudky Nejvyššího

soudu ze dne 23. 2. 2012 sp. zn. 30 Cdo 3386/2010 a ze dne 12. 12. 2012 sp. zn. 30 Cdo 3770/2011, č. 31/2013 Sb. rozh. civ.; srov. v judikatuře Ústavního soudu nálezy ze dne 1. 8. 2016 sp. zn. II. ÚS 19/16 (N 140/82 SbNU 243), bod 25; ze dne 12. 7. 2017 sp. zn. I. ÚS 1737/16 (N 124/86 SbNU 109), bod 57; ze dne 3. 8. 2021 sp. zn. II. ÚS 3003/20 (N 137/107 SbNU 131), bod 32, zde s akcentem na rovnost v právech; nález ze dne 7. 3. 2022 sp. zn. IV. ÚS 2620/21, bod 19 atd.].

43. Proto je třeba korigovat závěr krajského soudu, že omluva by nezletilé v žádném případě nic nepřinesla.

44. Přínos řízení pro nezletilou je však v této individuální věci podstatně oslaben. To je dáno především důvody, které matka uváděla v řízení o souhlasu s právním jednáním (žalobou). Rodiče tvrdili, že žalobou nezletilé chtějí docílit, aby „se do budoucna sjednotila praxe nemocnic“ (protokol z jednání před okresním soudem ze dne 10. 11. 2022). To bylo v podstatě jediným důvodem, který na jednání před okresním soudem rodiče uvedli. Veškeré další důvody, včetně ochrany práv dítěte, matka uvedla jen jako (nutný) doplněk důvodu primárního, kterým byl pokus o sjednocení praxe nemocnic.

45. Je-li však primárním důvodem žaloby sjednotit nemocniční praxi, nemusí se to nutně stát žalobou nezletilé. Nic nebrání, aby matka podala žalobu sama a dosáhla stejného výsledku, jakého chtěla dosáhnout žalobou dcery, tedy sjednotit praxi nemocnic napříč republikou. Jak správně uvedl krajský soud, pokud by měl soud s takovou žalobou vyslovit souhlas, logicky hrozí nebezpečí, že se dítě stane „pouhým vehiklem“ k vytváření judikatury. Soud, který by svolil s podáním žaloby dítěte a akceptoval důvody uváděné rodiči, by porušil nejlepší zájem dítěte. Takové rozhodnutí by vedlo k instrumentalizaci dítěte: namísto subjektu práv by se stalo objektem, využitým pro sjednocování praxe napříč republikou. Ochrana nejlepších zájmů dítěte však vylučuje, aby prostřednictvím dětských žalob uspokojovali rodiče svou potřebu sjednocovat domnělé či skutečné nešvary ve státě a společnosti, pokud mohou stejného výsledku dosáhnout jejich vlastní žalobou.

46. Dalším důvodem, který rodiče uváděli, je ochránit nezletilou před opakovaným porušením práva stejnou nemocnicí. Jak ale upozornil již kolizní opatrovník v odvolání proti rozsudku okresního soudu, k lékařskému zákroku došlo v průběhu šíření nemoci covid-19, kdy měla žalovaná nemocnice nastavena specifická pravidla. Zájem nezletilé na ochranu proti budoucímu (opakovanému) porušení práva je tak zásadně oslaben, neboť ke spornému zamezení kontaktu s matkou došlo ve specifické době na sklonku pandemie či těsně po jejím skončení (únor 2022). Jde tak o dosti specifickou dobu spojenou se specifickými pravidly, která z logiky věci nemusí nutně poskytnout "precedent" pro dobu post-covidovou.

47. K ochraně práv samotné nezletilé (která ale podle obsahu spisu nebyla ústředním bodem snahy rodičů), Ústavní soud opakuje, že klíčové pro nynější rozhodnutí je, že matka mohla žalovat sama a na vlastní účet, aniž by formálně činila stranou řízení svou dceru. Případná omluva nemocnice matce (pokud by matka v samotném řízení uspěla) by fakticky poskytla plnohodnotné zadostiučinění i pro její dceru. V budoucnu tak jistě mohou rodiče případnou omluvu nemocnice reprodukovat dceři tak, aby ji pochopila a uvědomila si, že soud na základě žaloby matky poskytl patřičnou ochranu proti situaci, kterou rodiče považovali za porušení práva.

48. Konečně, co se týče výtek matky proti vyjádření krajského soudu k ústavní stížnosti, lze jen stručně uvést, že předmětem řízení o ústavní stížnosti je přezkum napadeného rozsudku, nikoli vyjádření krajského soudu podané v tomto řízení.

VII. Závěr

49. Napadený rozsudek krajského soudu je ústavně souladný, je přesvědčivě odůvodněný, a především je v plném souladu s požadavkem ochrany nejlepšího zájmu dítěte. Rizika spojená s vedením řízení o ochranu osobnosti pro nezletilou nejsou ani malá, ani čistě

hypotetická. Klíčová je pak premisa krajského soudu, že řízení o ochranu osobnosti mělo nyní pro nezletilou jen malý význam, neboť požadovaného účelu řízení mohlo být dosaženo žalobou podanou jen matkou. Krajský soud ochránil ústavní princip ochrany nejlepšího zájmu dítěte, kterým je zde jednak zajištění bezdlužnosti dítěte, jednak nezatahování dětí do žalob, které mohou se stejným úspěchem vést jejich rodiče.

50. Ústavní soud proto ústavní stížnost zamítl (§ 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). Ústavní soud nenařídil ústní jednání, protože od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 věta první zákona o Ústavním soudu).

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Josefa Baxy

Podle § 22 zákona o Ústavním soudu jako člen rozhodujícího senátu uplatňuji odlišné stanovisko k výroku i odůvodnění nálezu. Jsem přesvědčen, že ústavní stížnosti mělo být vyhověno a napadené rozhodnutí zrušeno.

1. Nález v bodě 25 uvádí, že soud musí v řízení o udělení souhlasu s právním jednáním nezletilého poměřovat případné nepříznivé dopady vedení řízení do majetkové sféry nezletilého (tedy rizika spojená s podáním žaloby v podobě nákladů soudního řízení, které by nesl nezletilý) s potencionálním přínosem řízení pro nezletilého. Převažují-li negativa spojená s vedením řízení nad jeho pozitivy, soud souhlas neudělí. V bodech VI. 2. A a VI. 2. B se nález věnuje uplatnění těchto obecných východisek na posuzovanou věc a dochází k závěru, že napadený rozsudek je plně v souladu s požadavkem ochrany nejlepšího zájmu dítěte. Rizika spojená s vedením řízení o ochranu osobnosti pro nezletilou nejsou podle něj ani malá, ani hypotetická. Klíčová je pak premisa krajského soudu, že řízení o ochranu osobnosti mělo nyní pro nezletilou jen malý význam, neboť požadovaného účelu řízení mohlo být dosaženo žalobou podanou jen matkou. Tyto závěry však nesdílím.

2. Jde-li o posouzení možných nepříznivých dopadů vedení řízení o ochranu osobnosti do majetkové sféry nezletilého, je třeba zdůraznit, že povinnost platit a případně i hradit náklady řízení je neodmyslitelně spjata s každým vedeným řízením (tak to ostatně uvádí i zamítavý nález v bodě 41). Je proto třeba přihlížet i k ostatním okolnostem případu. To však krajský soud neučinil, resp. jejich relevanci bez dalšího zpochybnil. Jsem přesvědčen o tom, že veškeré náklady, které hrozí nezletilé, jsou pouze hypotetické a nemají svůj odraz v prokázaném skutkovém stavu.

3. I pokud bychom totiž došli k závěru, že garance placení právních služeb za nezletilou spolkem Juno Moneta, z. s., je nedostatečná, nelze odhlédnut od toho, že se veškeré vzniklé náklady za nezletilou zavázali hradit její rodiče. Krajský soud se však vůbec nezjišťoval jejich reálné majetkové poměry. Pokud měl soud pochybnosti o tom, zda by byli rodiče schopni dostát tomuto závazku, měl v tomto směru v souladu se zásadou vyšetřovací, která ovládá řízení o udělení souhlasu, provést dokazování. Nejde přitom pouze o majetkové poměry aktuální (neboť ty se opravdu mohou změnit, srov. bod 36 zamítavého nálezu), ale i jejich výdělkové možnosti v budoucnu (v závislosti na vzdělání rodičů, jejich povolání atd.).

4. Krajský soud se v odůvodnění rozhodnutí nijak nezabýval tím, zda by mezi účelně vynaložené náklady v případě neúspěchu ve sporu spadaly i případné náklady za právní zastoupení žalované nemocnice. Zde je třeba upozornit na to, že k účelnosti zastoupení nemocnice se již v minulosti vyslovil i Ústavní soud (na tuto judikaturu odkazuje i zamítavý nález). Zamítavý nález upozorňuje na to, že zastoupení nemocnice advokátem v běžných a rutinních případech nepředstavuje účelně vynaložené náklady, nicméně jde pouze o zásadu, z níž existují výjimky, a ty dokládá další nálezovou judikaturou Ústavního soudu. Napadené rozhodnutí ani odůvodnění nálezu se však nevypořádává s tím, proč by právě případ nezletilé

stěžovatelky měl být onou výjimkou z pravidla. Nelze odhlédnout také od případného moderačního práva soudu podle § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

5. Krajský soud se v odůvodnění rozhodnutí ani nijak nevypořádal s § 899a o. z. To činí až zamítavý nález, podle nějž ale ani toto ustanovení nemůže závěry v této věci změnit, protože nijak neubírá na významu § 898 o. z., když nevylučuje, že se nezletilé dítě nemůže stát dlužníkem i velkých dluhů. Uvedené ustanovení skutečně neznamená, že by jím byl nezletilý bez dalšího chráněn před jakýmkoli poklesem svých aktiv, má však zabránit tomu, aby byl po nabytí zletilosti zatížen dluhovým břemenem, a zmírňuje tak případné dopady tzv. dětských dluhů po nabytí zletilosti.

6. Zavádějící je i závěr krajského soudu o možné sankční náhradě nákladů uložené nezletilé stěžovatelce. Jedná se o čistě teoretickou úvahu. V této souvislosti je třeba také zdůraznit to, že v řízení by byla nezletilá zastoupena advokátkou, a uvedené ustanovení umožňuje uložit povinnost k náhradě nákladů řízení i samotnému advokátovi.

7. Výhrady mám i k posouzení významu řízení a přínosu případného vyhovujícího rozsudku pro nezletilou učiněnému krajským soudem a Ústavním soudem. Na rozdíl od většiny se domnívám, že odůvodněný zájem na vedení řízení u nezletilé stěžovatelky existuje.

8. Základním východiskem k odlišnému stanovisku je skutečnost, že i nezletilí jsou nositeli práva na ochranu osobnosti podle § 81 odst. 1 o. z. Občanskoprávní ochrana osobnosti přísluší všem fyzickým osobám, včetně těch, které pro svůj věk nebo psychický stav nejsou s to plně nebo vůbec chápat újmu, která jim vznikla neoprávněným zásahem jiného do jejich osobnosti (srov. rozsudky Nejvyššího soudu ze dne 23. 2. 2012 sp. zn. 30 Cdo 3386/2010 a ze dne 12. 12. 2012 sp. zn. 30 Cdo 3770/2011). Na dítě je třeba nahlížet jako na subjekt ochrany osobnosti, který si, vzhledem ke své zvýšené zranitelnosti, zaslouží, aby jeho osobnost byla šetřena za všech okolností (srov. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 6. 2014 sp. zn. 30 Cdo 252/2014).

9. Zamítavý nález koriguje závěr krajského soudu, že kladný výsledek řízení o ochranu osobnosti nemá pro nezletilou žádný význam. Dochází však k tomu, že přínos pro nezletilou je v této individuální věci oslaben, matka mohla žalovat sama a na vlastní účet a případná omluva nemocnice matce by fakticky poskytla plnohodnotné zadostiučinění i pro její dceru. S tím však zásadně nesouhlasím. Nemyslím si, že omluva adresovaná třetí osobě (i když jde o matku nezletilé) může poskytnout dostatečné zadostiučinění přímo nezletilé. Dojde-li totiž skutečně k zásahu do práva na ochranu osobnosti, jediným skutečným zadostiučiněním může být poskytnutí omluvy osobě, do jejíhož práva bylo zasaženo. Zamítavý nález je proto podle mého přesvědčení v rozporu s judikaturou Ústavního soudu uvedenou v bodě 42 nálezu.

10. Nelze ani přisvědčit tvrzením obsaženým v zamítavém nálezu, že v podstatě jediným důvodem, je snaha rodičů docílit toho, aby se do budoucna sjednotila praxe nemocnic (byť mohlo jít skutečně o jediný důvod uváděný rodiči na jednání ze dne 10. 11 2022). Tohoto účelu opravdu může být dosaženo i žalobou podanou matku. Matka totiž uváděla i další důvody, včetně významné role omluvy nemocnice pro nezletilou v budoucnu. Navíc, obecný soud by k tomu mohl přihlédnout i bez výslovného tvrzení matky. Tento individuální dopad na nezletilou však nelze nahradit žalobou podanou její matkou.

11. Ačkoli zamítavý nález zdůrazňuje, že předmětem řízení o ústavní stížnosti je přezkum napadeného rozsudku, nikoli vyjádření krajského soudu podané v tomto řízení, nelze přehlédnout, že krajský soud v něm označil postup matky za spíše sobecký, motivovaný uspokojením jejích vlastních potřeb. Takové vyjádření působí vůči matce značně necitlivě a z průběhu řízení nijak nevyplývá.

12. Shrnuji tedy, že se závěrem zamítavého nálezu nesouhlasím. Rizika spojená s vedením řízení o ochranu osobnosti se s ohledem na dosud zjištěné okolnosti posuzovaného případu jeví pro nezletilou jako poměrně malá. Oproti tomu význam řízení a rozhodnutí v něm vydaného není pro nezletilou zanedbatelný. To přitom jak v případě vyhovujícího

rozhodnutí, tak i toho zamítavého. Umožnit vedení řízení o ochranu osobnosti proto shledávám za současného skutkového stavu v zájmu nezletilé. V konečném důsledku by to ale byli zákonní zástupci nezletilé, kteří by museli zvážit, zda v případě souhlasu soudu s podáním žaloby, by i nadále trvali na vedení řízení o ochranu osobnosti.

13. Krajský soud podle mého názoru napadeným rozhodnutím porušil ústavně zaručené právo stěžovatelek na ochranu před neoprávněným zasahováním do rodinného života podle čl. 10 odst. 2 Listiny a právo stěžovatelky 2) na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 3 Úmluvy o právech dítěte

Č. 231
Naplnění znaků skutkové podstaty trestného činu porušení tajemství dopravovaných zpráv
(sp. zn. IV. ÚS 2629/23 ze dne 10. prosince 2024)

K zásahu do základních práv nedojde postupem obecných soudů, které uznaly stěžovatele vinným přečinem porušení tajemství dopravovaných zpráv, k jejichž obsahu se stěžovatel dostal neoprávněným způsobem a bez přivolení odesílatelů a adresátů.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy (soudce zpravodaj), soudkyně Veroniky Křesťanové a soudce Zdeňka Kühna o ústavní stížnosti stěžovatele J. J., zastoupeného JUDr. Tomášem Sokolem, advokátem, sídlem Na Strži 2102/61a, Praha 4 – Krč, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. června 2023 č. j. 6 Tdo 27/2023-551, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 14. září 2022 č. j. 5 To 174/2022-507 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 2. května 2022 č. j. 8 T 82/2019-480, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 1 jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství, Městského státního zastupitelství v Praze a Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 1 jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí s tvrzením, že jimi byla porušena jeho ústavně zaručená základní práva podle čl. 8 odst. 2, čl. 17, 18 a 21 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 10 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z ústavní stížnosti a jejích příloh se podává, že Obvodní soud pro Prahu 1 (dále jen „obvodní soud“) napadeným rozsudkem (v pořadí třetím) uznal stěžovatele vinným přečinem porušení tajemství dopravovaných zpráv podle § 182 odst. 2 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a upustil od uložení souhrnného trestu, neboť měl za to, že trest uložený stěžovateli rozsudkem obvodního soudu ze dne 10. 6. 2021 sp. zn. 9 T 130/2019, ve spojení s usnesením Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) ze dne 7. 9. 2021 sp. zn. 67 To 269/2021 je dostatečný. Dále mu podle § 228 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, uložil povinnost nahradit poškozené Hygienické stanici hlavního města Prahy (dále jen „poškozená“) škodu ve výši 21 780 Kč s příslušenstvím. Uvedeného přečinu se stěžovatel podle závěrů obvodního soudu dopustil tím, že dne 21. 1. 2019 v 8:18 hodin z přesně nezjištěného místa za účelem poškození

Z. J. (dále jen „J.“), pověřené zastupováním ředitele poškozené, ohrožením jejího působení a její pracovní pozice, a to za účelem obsazení místa osoby pověřené zastupováním ředitele poškozené osobou, která by mu vyhovovala z jeho osobních důvodů, když byl rozhodnutím státního tajemníka v Ministerstvu zdravotnictví (dále jen „ministerstvo“) ze dne 12. 10. 2018 zproštěn výkonu služby na služebním místě vrchní rada, vedoucí služebního úřadu – ředitel poškozené, a to do skončení jeho trestního stíhání v jiné trestní věci, odeslal předsedovi vlády Ing. Andreji Babišovi, ministru zdravotnictví Mgr. et Mgr. Adamu Vojtěchovi a státnímu tajemníkovi RNDr. Josefu Postráneckému ze svého e-mailu zprávu nazvanou „otevřená výzva k zastavení nezákonného postupu J. na MSHMP“. V textu e-mailu mimo jiné uvedl: „Nadto se dále dne 7. 1. 2018 písemně obrátila J. na MZ ČR na sekci hlavní hygieničky s dotazem (až po své dovolené, proto to zpoždění), že má firmu, která udělá ten požadovaný audit za 2 roky zpětně a zároveň se přímo táže MZ ČR, Paní inženýrko, je i v tomto případě, když audit je požadován zástupci MZ třeba provádět výběrové řízení? Nabídku firmy přikládám. V případě, že byste shledala v nabídce nějaké nepřesnosti, budu Vám vděčná za předání informace.“ Následně druhý den, tj. 8. 1. 2018 MZ ČR cestou P. M. odpovídá dopisem MZDR 946/2019--2/SOZ ze dne 8. 1. 2019, že: „je nutné se při výběru auditorské firmy řídit interními předpisy Vámi řízené organizace. V případě zadání veřejné zakázky malého rozsahu dodržet zásady ZoZVZ, tj. zásadu transparentnosti, přiměřenosti, rovného zacházení a zákazu diskriminace“, načež uvedl pochybnosti o výběru J. po dobu jeho dočasného zproštění funkce ředitele s tím, že nebyla vybrána jeho oficiální zástupkyně JUDr. Doušová nebo ředitelka Odboru sekce ochrany a podpory veřejného zdraví MUDr. Pavla Svrčinová, a žádal o pověření vedením poškozené jinou osobou, přičemž text e-mailu ze dne 21. 1. 2019 je citací ze dvou zpráv. Zaprvé zprávy, kterou dne 7. 1. 2019 odeslala J. do datové schránky ministerstva k rukám P. M., ve které uvedla následující: „Vážená paní inženýrko, chci Vás informovat, že HSHMP konečně nalezla auditorskou firmu, která je ochotna provést forenzní audit hospodaření za uplynulé 2 roky. Paní inženýrko, je i v tomto případě, když audit byl požadován zástupci MZ na základě situace vzniklé podáním trestního oznámení na ředitele J. třeba provádět výběrové řízení? Nabídku firmy přikládám v příloze. V případě, že byste shledala v nabídce nějaké nepřesnosti, budu Vám vděčná za předání informace.“ Zadruhé zprávy, kterou dne 8. 1. 2019 P. M. pod č. j. MZDR 946/2019-2-SOZ odeslala do datové schránky poškozené k rukám J., ve které je uvedeno: „Vážená paní ředitelko, děkujeme za informaci ohledně záměru provést forenzní audit HS HMP. Tento záměr má podporu sekce ochrany a podpory veřejného zdraví s tím, že je nutné se při výběru auditorské firmy řídit interními předpisy Vámi řízené organizace. V případě zadání veřejné zakázky malého rozsahu dodržet zásady uvedené v § 6 zákona č. 134/2016 Sb., o zadávání veřejných zakázek, ve znění pozdějších předpisů, tj. zásadu transparentnosti, přiměřenosti, rovného zacházení a zákazu diskriminace.“ J. ani P. M. stěžovateli obsah zpráv nesdělily ani nepředaly, neboť obsah zprávy byl určen výlučně pro ně jako odesílatele a adresáty, přičemž stěžovatel se k obsahu jejich komunikace dostal doposud nezjištěným neoprávněným způsobem a bez jejich přivolení.

3. Na základě odvolání, které proti tomuto rozsudku podal stěžovatel, městský soud napadeným rozsudkem podle § 258 odst. 1 písm. f), odst. 2 trestního řádu zrušil rozsudek obvodního soudu toliko ve výroku o náhradě škody a podle § 229 odst. 1 trestního řádu poškozenou odkázal se svým nárokem na náhradu škody na řízení ve věcech občanskoprávních. Jinak zůstal napadený rozsudek nezměněn.

4. Stěžovatelovo dovolání Nejvyšší soud napadeným usnesením podle § 265i odst. 1 písm. e) trestního řádu jako zjevně neopodstatněné odmítl.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel namítá, že obecné soudy porušily jeho ústavně zaručená práva závěrem, podle něhož lze skutkem spočívajícím v oznámení státního zaměstnance o protiprávním

jednání ředitelky správního úřadu a v uplatnění petičního práva a práva na svobodu projevu dopisem politickým představitelům naplnit skutkovou podstatu přečinu porušení tajemství dopravovaných zpráv podle § 182 trestního zákoníku, byť obsah je korektní, ale vychází z obsahu úřední komunikace mezi zcela jinými osobami, než je autor dopisu. Neústavním je závěr obecných soudů o tom, že elektronická komunikace mezi dvěma státními úřednicemi o úřední záležitosti byla komunikací soukromou, nikoli úřední. Jednáním, jehož se podle popisu skutku dopustil, nemohl naplnit skutkovou podstatu přečinu podle § 182 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku.

6. Stěžovatel vytýká, že skutek je popsán poměrně složitě, nesrozumitelně a nadbytečně obsahuje i popis okolností, které nejsou relevantní ani z hlediska zákonných znaků tvrzeného trestného činu, ani z hlediska individualizace skutku tak, aby nemohl být zaměněn s jiným. Skutek spočívá v tom, že jako státní zaměstnanec zaslal e-maily předsedovi vlády, ministrovi zdravotnictví a náměstkovi ministra vnitra, tj. osobám nadřízeným J., v nichž sděloval, že se J. obrátila na ministerstvo s dopisem, o němž se domníval, že z jeho obsahu vyplývá možné protiprávní jednání J. či poškozené. Dále se podle závěrů obecných soudů dopustil trestného činu tím, že uvedl pochybnosti o pověření J. řízením poškozené po dobu jeho dočasného zproštění z funkce, a tím, že žádal o pověření vedením organizace jinou osobu nacházející se v době jmenování ředitelkou dané hygienické stanice na nadřízených pozicích ve vztahu k J. Podnětem byla korespondence, kterou získal, ač mu podle soudu nebyla určena, a jejíž obsah vyzradil. Stěžovatel zdůrazňuje, že obsah korespondence se netýkal personálních otázek a jeho kritika toliko navazovala na poukaz týkající se zmíněné komunikace mezi J. a ministerstvem. V tomto směru popis skutku neodpovídá tomu, co bylo předmětem dopravované zprávy. Stěžovatel J. tedy neobvinil z nezákonného jednání, ale obrátil se na představitele příslušných orgánů s doslovnou citací elektronických zpráv a na nich ponechal, aby učinili závěr, co dotyčná zamýšlí, eventuálně k čemu může dojít bez ohledu na její chtění.

7. S výjimkou konstatování obecných soudů o tom, jaký zájem měl stěžovatel svým jednáním sledovat, samotný popsaný skutek stěžovatel nezpochybňuje, nicméně oponuje jeho právní kvalifikaci. Městský soud vyslovil v odůvodnění rozsudku závěry, s nimiž se stěžovatel neztotožňuje. Souhlasí pouze s právním názorem, podle kterého je z trestněprávního hlediska k naplnění dané skutkové podstaty irelevantní, jakým způsobem se stěžovatel k předmětné elektronické korespondenci dostal. V bodu 8. odůvodnění rozsudku městský soud uvedl, že korespondence byla pracovní, ale současně soukromá, což je jedním z argumentů obecných soudů pro to, že taková korespondence je chráněna ústavním právem na listovní tajemství. S tímto závěrem se stěžovatel neztotožňuje, korespondence podle něj byla úřední a závěr soudů o tom, že šlo o korespondenci soukromou, považuje za nesprávné právní posouzení.

8. Stěžovatel argumentuje, že napsal-li by žádost o poskytnutí informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, tak by mu kopie korespondence musela být vydána. Datové zprávy by tedy získal pouze o několik dnů později než jejich „verze“ pocházející z nezjištěného zdroje. To logicky vylučuje závěr o soukromém charakteru korespondence a zejména o tzv. tajemství, které mělo být podle obecných soudů chráněno. Podle stěžovatele není podstatné, jakým způsobem získal přístup ke korespondenci. Za určující považuje, že její obsah vyhodnotil jako znepokojující informaci o podezřelém jednání, které může vést k trestnému činu, proto se obrátil s touto informací na kompetentní státní úředníky, což mělo za následek, že ministerstvo zakázalo pokračování v této činnosti. Jeho jednání mělo přesně ten sledovaný záměr, který je obecně přiznáván čl. 18 odst. 1 Listiny.

9. Stěžovatel připomíná, že městský soud zdůraznil, že listovní tajemství může být prolomeno jen v případech a způsobem, který stanoví zákon, čímž dal najevo, že nevnímá jako zákonný důvod prolomení listovního tajemství svobodu projevu a oznámení státního

zaměstnance o jednání ředitelky správního úřadu v rozporu s právními předpisy, tedy že není nutno v každém případě střetu ústavních práv posuzovat, kterému právu má být dána přednost.

10. Předmětem sporu je posouzení, do jaké míry měl stěžovatel právo s elektronickou korespondencí a informacemi v ní obsaženými nakládat. Je třeba se zabývat i otázkou, zda může občan reagovat na obsah informace, která se mu dostala do dispozice nezjištěným způsobem, je-li přesvědčen, že je třeba reagovat a chce-li uplatnit své petiční právo či prostě realizovat svobodu slova. Připustili-li bychom, že občan bude moci realizovat své právo na svobodu slova s tím, že posléze zde bude kompetentní autorita, která bude posuzovat oprávněnost jeho postupu, pak jde o cenzuru a takový projev „svobody slova“ popírá právo na svobodu slova a projevu. Občan má ze zákona právo si stěžovat a uvádět informace, které jsou kritické a působí újmu tomu, na koho si stěžuje, ale principiálně jde vždy o projev svobody slova. Hledání konsekvencí v tom smyslu, že občan si stěžuje proto, aby ublížil tomu, na kterého si stěžuje, je naprosto nesmyslné. Každý občan má právo si stěžovat a je irelevantní, jaké následky to bude mít pro toho, na koho si stěžuje („případná újma osob, na jejichž jednání je poukázáno, je zcela integrální součástí realizace oznámení o možném protiprávním jednání“). Listovní tajemství a tajemství jiných písemností a záznamů zasílaných poštou nebo jiným způsobem je chráněno čl. 13 Listiny a jde tedy o právo ústavní. Stejným právem je svoboda projevu, která podle čl. 17 odst. 4 Listiny může být omezena pouze zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv a svobod. Stěžovatel realizoval své právo na svobodu projevu, a to právo poukázat na jednání, které se mu jevilo jako podezřelé jednání, jež může mít protiprávní důsledky. Právě v tomto kontextu měly soudy na jeho jednání pohlížet. Existuje řada zákonem předpokládaných situací, v nichž je namístě právo tajemství zpráv prolomit a takový postup by byl plně v souladu s právem na svobodu projevu. Typickým příkladem je situace, kdy prostřednictvím získané zprávy byly sdělovány informace svědčící o tom, že byl nebo je páchán trestný čin, na který se vztahuje oznamovací povinnost. I v případě přípravy jakéhokoliv trestného činu je namístě, aby tajemství přepravovaných zpráv ustoupilo jeho překažení. Právo na přiměřené zveřejnění této informace by mělo být významnější než právo na ochranu tajemství přepravovaných zpráv. Uvedený závěr je v souladu se směrnicí Evropského parlamentu a rady (EU) 2019/1937 ze dne 23. 10. 2019, o ochraně osob, které oznamují porušení práva Unie (dále též jen „směrnice“). Tato směrnice měla od 17. 12. 2021 přímou účinnost v České republice a kdokoli měl právo se jí dovolat. Podle čl. 2 odst. 1 této směrnice je jako prvý případ porušení práva Evropské unie uvedeno zadávání veřejných zakázek. Transpoziční úprava zákonem č. 171/2023 Sb., o ochraně oznamovatelů, (dále jen „zákon o ochraně oznamovatelů“), odkazuje rovněž na zadávání veřejných zakázek (§ 2 odst. 1).

11. V situaci, kdy měl stěžovatel za to, že dochází či může dojít k protiprávnímu jednání, měl právo na tuto nezákonnost upozornit a nesmí být za toto oznámení nijak postižen. Za minimálně podezřelý považoval postup J. nejen stěžovatel, ale i Ing. Božena Malíčková, ředitelka ekonomicko-provozního odboru poškozené, jak vyplývá z jejího e-mailu ze dne 18. 1. 2019. Reakce ministra zdravotnictví je jasným důkazem, že nešlo u stěžovatele o zneužití svobody projevu. Bez ohledu na to, zda stěžovatel v době svého jednání znal směrnici, tak znal nařízení vlády č. 145/2015 Sb., o opatřeních souvisejících s oznamováním podezření ze spáchání protiprávního jednání ve služebním úřadu, (dále jen „nařízení vlády č. 145/2015 Sb.“) a vycházel z něj.

12. Stěžovatel setrvává v přesvědčení, že právo na svobodu slova, konkrétně právo upozornit na podezření z možného protiprávního jednání, musí převážit nad zájmem na ochranu důvěrnosti přepravovaných zpráv. Tím, že zvolil postup, který je dovolen a chráněn směrnicí a nařízením vlády, vykonal své právo na svobodu slova, která by měla mít přednost

před právem na listovní tajemství. Jako státní zaměstnanec by měl požívat ochrany podle nařízení vlády č. 145/2015 Sb.

13. Ministr zdravotnictví dne 22. 2. 2019 nařídil mimořádnou veřejnosprávní kontrolu poškozené a současně zakázal J. angažovat externí auditorskou společnost pro plnění veřejné zakázky. Z uvedeného data a ze skutkové věty je zřejmé, že se tak stalo poté, kdy stěžovatel zaslal inkriminované oznámení. To evokuje závěr, že úvaha stěžovatele o podezření z protiprávního jednání byla opodstatněná. Městský soud přitom směšuje důvodnost svobodného projevu – kritiky s právem tuto kritiku přednést. Navíc tuto „důvodnost" posuzuje podle toho, zda ji příjemci informace (ministr zdravotnictví a další adresáti inkriminovaného sdělení stěžovatele) uznají.

14. Stěžovatel rovněž poukazuje na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP") ze dne 16. 2. 2021 ve věci *Gawlik v. Lichtenštejnsko*, stížnost č. 23922/19, s tím, že na jeho základě lze dospět k závěru, že zveřejnění informace, navíc činěné přiměřeným způsobem, bylo v daném případě legitimní. Dalším významným kritériem, které ESLP zkoumal, byla pravost (důvěryhodnost) informací. Ve věci stěžovatele nebyla důvěryhodnost informace zpochybněna. ESLP stanovil další kritérium, zda existovaly alternativní kanály pro učinění odhalení, což zkoumáno nebylo. Je jisté, že minimálně dva z adresátů dopisu stěžovatele, vrcholní představitelé rezortu, představují odpovídající kanál pro učinění odhalení. Stěžovatel své podezření ventiloval interně, stále v linii, kterou lze považovat za interní ve vztazích nadřízenosti a podřízenosti na příslušném úseku státní správy. Za další relevantní kritérium považoval ESLP motiv jednání stěžovatele, který také nebyl v přípravném řízení zkoumán. Městský soud vyslovil názor, že stěžovatel chtěl dehonestovat J., což následně převzal obvodní soud do svého rozsudku a městský soud to akcentoval ve svém odvolacím rozsudku. Oznámení, které se týká kritiky činnosti jakékoli fyzické osoby, přináší vždy jistou míru dehonestace osoby, která se měla protiprávní činnosti dopustit. Měla-li by dehonestace protiprávně postupující osoby představovat kritérium pro oprávněnost takového jednání realizovaného jako právo na svobodu slova, byla by pochopitelně taková stížnost a priori vždy vyloučena. V neposlední řadě je třeba při hodnocení jednání stěžovatele vycházet z postulátu, že projevy osob při výkonu svých veřejných funkcí, nepožívají shodné ochrany jako projevy v soukromém životě. Neobstojí přitom úvahy městského soudu, že komunikace byla současně soukromá i pracovní, neboť šlo zcela jednoznačně o úřední komunikaci.

15. Stěžovatel polemizuje též se závěry Nejvyššího soudu. Neobstojí úvaha, že není podstatné, komu elektronickou korespondenci poskytl, protože je rozdíl kupř. mezi jejím zasláním policejnímu orgánu a uveřejněním prostřednictvím internetu. Nejvyšší soud neargumentoval výstižně ani extenzívním výkladem čl. 13 Listiny, neboť nešlo o soukromou korespondenci o soukromém životě, ale komunikaci, která se svým dopadem týkala veřejných zájmů. Podle stěžovatele neobstojí ani tvrzení Nejvyššího soudu, že zaměstnavatel nemůže porušovat soukromí zaměstnance na pracovišti bez vážného důvodu. Sám stěžovatel však byl zaměstnanec a nesledoval narušení soukromí, nýbrž chtěl upozornit na možné protiprávní jednání. Jeho sdělení neobsahovalo nepravdivé informace ani subjektivní interpretace, a tedy nemohlo být hodnoceno jako pomluva. Nepřípadný je i odkaz Nejvyššího soudu na nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2005 sp. zn. I. ÚS 453/03 (N 209/39 SbNU 215), který se týká omluvy za zveřejnění nepravdivých výroků. Ve stěžovatelově věci nešlo o nepravdivé informace, jimiž by ostatně nemohl neoprávněně zasáhnout do tajemství přepravovaných zpráv. Nejvyšší soud se nevypořádal ani s odkazem na rozsudek ve věci *Gawlik v. Lichtenštejnsko.* Neobstojí přitom úvaha, že získané informaci dal falešný rozměr. Za toto jednání nebyl odsouzen. Stěžovatel též poukazuje na rozsudek velkého senátu ESLP ze dne 14. 2. 2023 ve věci *Halet v. Lucembursko*, stížnost č. 21884/18, týkající se práva whistleblowera předat novináři důvěrné dokumenty, zejména daňová přiznání mezinárodních

společností. Stěžovatel dovozuje, že splnil všechna kritéria formulovaná v uvedeném rozsudku a prejudikatuře, zejména týkající se dostupnosti alternativních kanálů pro zpřístupnění informace, věrohodnosti zpřístupněných informací, dobré víry oznamovatele, veřejného zájmu na zpřístupnění informace, škodlivých následků zpřístupnění ve srovnání s veřejným zájmem na zpřístupnění informace a přísnosti sankce. Stěžovatel opětovně poukazuje na zákon o ochraně oznamovatelů a dovozuje, že případnou povinnost respektovat tajemství prolamuje jeho § 3 odst. 1 ve spojení s § 2 odst. 1. Závěrem stěžovatel zdůrazňuje, že soudy sice upustily od uložení souhrnného trestu, nicméně uznaly ho vinným a uložily mu povinnost nahradit náklady trestního řízení.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení. Shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

IV. Vyjádření dalších účastníků k ústavní stížnosti

17. Ústavní soud vyzval další účastníky řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

18. Nejvyšší soud ve vyjádření konstatuje, že stěžovatel nejednal se záměrem upozornit na potenciální protiprávní jednání J., neboť mu z korespondence muselo být zřejmé, že se dotazovala své nadřízené, jakým způsobem má postupovat při výběru společnosti, která provede audit. Stěžovatel se přesto snažil navodit dojem, že J. protiprávní jednání plánuje. Podle Nejvyššího soudu nejde o ex post subjektivní interpretaci záměrů J., neboť je patrné, že konzultací směřovala k řádnému výkonu své funkce. Nejvyšší soud nepřisvědčuje ani námitkám stěžovatele o úmyslu poškodit J., neboť již z formulace „otevřená výzva k zastavení nezákonného postupu J. na MSHMP“ se podává, že šlo o pokus o její dehonestaci, a to bez věcného podkladu. Nejvyšší soud dále zdůrazňuje, že stěžovateli nelze upřít právo kritizovat, nicméně k prosazení tohoto práva není přijatelné užívat protiprávních postupů, či dokonce trestné činnosti. Stěžovateli nesvědčí postavení whistleblowera, a to se zřetelem k časové působnosti jím odkazovaných právních norem, jakož i absenci dobré víry, která vylučuje uplatnění výše zmíněné judikatury ESLP. Za případnou nepovažuje Nejvyšší soud ani stěžovatelovu argumentaci zákonem o svobodném přístupu k informacím již proto, že postrádá bližší odůvodnění předpokladu, že by mu podle uvedeného zákona byla inkriminovaná komunikace mezi J. a ministerstvem (M.) zprostředkována. Závěrem Nejvyšší soud navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost zamítl.

19. Městský soud ani obvodní soud vyjádření nepodaly.

20. Nejvyšší státní zastupitelství ve vyjádření dovozuje, že komunikace J. a M. nestála mimo dosah práva na ochranu soukromí, resp. listovního tajemství. Její obsah přitom neimplikuje vybočení z mezí běžné konzultace úředního postupu, v daném případě při zadávání auditu požadovaného ministerstvem v návaznosti na pochybení stěžovatele, pro které byl své ředitelské pozice na hygienické stanici (poškozené) zproštěn. Nejvyšší státní zastupitelství nepřisvědčuje ani odkazům stěžovatele na právní normy a judikaturu ESLP týkající se tzv. whistleblowingu rovněž proto, že nekonal v dobré víře. Závěrem Nejvyšší státní zastupitelství navrhuje, aby Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou, popř. ji zamítl.

21. Městské státní zastupitelství v Praze ve vyjádření souhrnně označuje námitky stěžovatele za nedůvodné a navrhuje, aby Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou.

22. Obvodní státní zastupitelství pro Prahu 1 ve vyjádření uvádí, že stěžovatel se neobracel na kompetentní orgány s podezřením na možné protiprávní jednání, nýbrž dezinterpretoval obsah korespondence, k čemuž jej vedla skutečnost, že J. byla pověřena jeho zastupováním po dobu dočasného zproštění výkonu funkce ředitele poškozené. Toto účelové zkreslení však nebylo součástí popisu skutku, protože nebyl stíhán pro trestný čin pomluvy, nýbrž pro zveřejnění autentického znění soukromé, jemu neurčené, korespondence, k níž se dostal neoprávněným způsobem. Závěrem obvodní státní zastupitelství navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

23. Vyjádření dalších účastníků zaslal Ústavní soud stěžovateli na vědomí a k případné replice. Svého práva stěžovatel využil a v replice nejprve reagoval na vyjádření obvodního státního zastupitelství, kterému vytkl přehlížení podstaty ústavní stížnosti spočívající v porušení ústavních práv, zejména práva vyjadřovat své názory a šířit informace, obracet se sám na státní orgány s žádostí, návrhem a stížností a podílet se na správě veřejných věcí. Podle stěžovatele není podstatou sporu, nakolik bylo jím pojaté podezření opodstatněné (o „extrémní“ neopodstatněnost přitom nejde), ale otázka, zda byl oprávněn vycházet ze zdroje informací ve formě korespondence, která mu nebyla určena. Prokázání legality zdroje by přitom nemělo převažovat, a to ani v ústavněprávní rovině, nad zájmem předejít spáchání trestného činu. Svoboda slova podle obecně respektované definice znamená nejen právo šířit informace pozitivní nebo neutrální, ale též informace zneklidňující, znepokojující nebo dokonce zraňující. Podle stěžovatele nelze pojem tzv. whistleblowingu a jeho právní ochranu omezit jen na případy, kdy se následně potvrdí oprávněnost podezření, které oznamovatel předestřel.

24. Nejvyšší soud, připomíná dále stěžovatel, označuje za podstatné a určující, že se stěžovatel seznámil s komunikací nelegálně a stejně tak protiprávně ji prozradil. To jsou podle stěžovatele ale ve skutečnosti dvě věci. Jednou věcí je seznámení se s obsahem komunikace (a jeho legálnost), zatímco druhou věcí je využití informací takto získaných. Stěžovatel namítá, že samotný fakt vědomí o obsahu korespondence ještě nelze hodnotit jako nelegální seznámení, protože existuje celá řada způsobů, kdy se další osoby mohou dozvědět o obsahu původně jim neurčené korespondence od někoho, kdo se s jejím obsahem seznámil (legálně či nelegálně) a šíří jej dál. Námitka Nejvyššího soudu, že šlo o hypotetickou úvahu, je co do svého základu nesporně pravdivá. Ovšem stěžovatel tím chtěl poukázat na relativně velmi snadnou cestu, jak listovní tajemství v daném případě prolomit, a tedy i na to, že nejde u takovéto úřední komunikace o listovní tajemství v pravém slova smyslu. Toto listovní tajemství bylo již *ex lege* prolomeno ve prospěch kohokoliv, kdo o sdělení obsahu korespondence požádá.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

V.a Obecná východiska

25. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti a tuto svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. též § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), není jim instančně nadřazen, a nezasahuje do rozhodovací činnosti soudů vždy, když došlo k porušení „běžné zákonnosti nebo k jiným nesprávnostem“, ale až tehdy, představuje-li takové porušení zároveň porušení ústavně zaručeného základního práva nebo svobody [srov. nález ze dne 25. 1. 1995 sp. zn. II. ÚS 45/94 (N 5/3 SbNU 17)], v řízení o ústavní stížnosti tedy není sama o sobě významná námitka "nesprávnosti" napadeného rozhodnutí, a není rozhodné, je-li dovozována z hmotného či procesního (podústavního) práva.

26. Ústavní soud mnohokrát konstatoval, že procesní postupy v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, jakož i výklad a použití podústavních právních předpisů, jsou svěřeny primárně (obecným) soudům, nikoli Ústavnímu soudu. Z hlediska ústavněprávního může být pouze posouzeno, zda skutková zjištění mají dostatečnou a racionální základnu, zda právní závěry těchto orgánů veřejné moci nejsou s nimi v „extrémním nesouladu“, a zda interpretace použitého práva je i ústavně konformní; deficit takového adekvátního posouzení se pak nezjevuje jinak než z poměření, zda soudy podaný výklad rozhodných právních norem je předvídatelný a rozumný, odpovídá ustáleným závěrům soudní praxe, není výrazem interpretační svévole (libovůle), jemuž chybí smysluplné odůvodnění, případně zda nevybočuje z mezí všeobecně přijímaného chápání dotčených právních institutů, resp. není v rozporu s obecně sdílenými zásadami spravedlnosti (viz teze „přepjatého formalismu“). Ústavněprávním požadavkem též je, aby soudy vydaná rozhodnutí byla řádně, srozumitelně a logicky odůvodněna.

27. V dané věci, se zřetelem k obsahu ústavní stížnosti, jde o posouzení, zda se soudy dopustily pochybení způsobilého založit nepřijatelné ústavněprávní následky, tj. zda jejich rozhodnutí představují nepřípustný zásah do základních práv stěžovatele, zejména do práva nebýt stíhán z jiného důvodu, než stanoví zákon (čl. 8 odst. 2 Listiny), vyjadřovat své názory a šířit informace (čl. 17 Listiny), obracet se sám na státní orgány s žádostí, návrhem a stížností (čl. 18 odst. 1 Listiny) a podílet se na správě veřejných věcí (čl. 21 Listiny).

28. Jak již připomenul Nejvyšší soud, přečinu porušení tajemství dopravovaných zpráv podle § 182 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku se dopustí ten, kdo v úmyslu způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch prozradí tajemství, o němž se dozvěděl z písemnosti, telegramu, telefonního hovoru nebo přenosu prostřednictvím sítě elektronických komunikací, který nebyl určen jemu. Objektem tohoto trestného činu je tajemství dopravovaných zpráv, zaručené čl. 13 Listiny. Jednání spočívá v prozrazení tajemství získaného z písemnosti, telegramu, telefonního hovoru nebo přenosu prostřednictvím sítě elektronických komunikací (kam spadá i přenos pomocí datových schránek), které nebyly určeny pachateli. Objektivní stránku uvedeného přečinu naplňuje též jednání, které spočívá v prozrazení nebo využití tajemství získaného z úřední písemnosti, včetně zaslané do elektronického uložiště (datové schránky). Z komentářové literatury se podává, že ustanovení § 182 trestního zákoníku dopadají též na dokumenty související s úřední činností. Jinou písemností je jakákoli jiná uzavřená listinná zásilka – zaslaný úřední spis, poslané dokumenty, včetně účetních a jiných dokladů, fotografií, výkresů, náčrtků, diagramů, kreseb, obrázků apod. [srov. ŠÁMAL, P., ŠKVAIN, P. § 182 (Porušení tajemství dopravovaných zpráv). In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 2291, marg. č. 6.]. Písemností se rozumí jakákoli listovní zásilka, zejména osobní dopis, úřední dopis, jiná uzavřená listinná zásilka, např. zaslaný úřední spis a poslané dokumenty [srov. opus cit., s. 2297, marg. č. 13.]. Po subjektivní stránce se [u přečinu podle § 182 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku] vyžaduje úmyslné zavinění (§ 15 trestního zákoníku), které musí zahrnovat všechny znaky trestného činu podle § 182 odst. 2 trestního zákoníku. Úmysl zde však přesahuje objektivní stránku, neboť pachatel jedná v tzv. druhém úmyslu způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch. Škoda i neoprávněný prospěch tu mohou mít majetkovou i nemajetkovou povahu, přičemž nemusí být ani v kvantifikovatelné podobě, popř. vyčíslitelné v penězích. Postačí, že pachatel směřoval k blíže nekonkretizované škodě či prospěchu, která je v příčinné souvislosti s prozrazením nebo využitím uvedeného tajemství. Vzhledem k tomu, že postačí, aby pachatel jednal v takovém úmyslu, nemusí se mu k dokonání trestného činu podařit zamýšlené škody nebo zamýšleného prospěchu dosáhnout [srov. citované dílo, s. 2298, marg. č. 14.].

29. Podle čl. 17 odst. 4 Listiny svobodu projevu a právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytná pro ochranu práv

a svobod druhých, bezpečnost státu, veřejnou bezpečnost, ochranu veřejného zdraví a mravnosti. Výkon svobody projevu nepožívá ochrany mimo jiné zejména tehdy, jde-li o zneužití tohoto práva tím, že by si byl od počátku vědom toho, že je jeho kritika zjevně neoprávněná, nicméně i s tímto vědomím by toto obvinění učinil s úmyslem kritizované osoby poškodit. Podle judikatury Ústavního soudu [srov. nálezy ze dne 5. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 2617/15 (N 162/82 SbNU 539) nebo ze dne 10. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 2300/18 (N 45/99 SbNU 74)] je třeba brát zřetel na to, zda sporný výrok má povahu skutkového tvrzení, nebo hodnotového soudu. Hodnotící soudy samy nepodléhají důkazu pravdy, zatímco pravdivost skutkových tvrzení lze ověřit dokazováním. ESLP judikuje, že zatímco existenci skutečností lze prokázat, pravdivost hodnotových soudů prokázat nelze (srov. rozsudek ze dne 7. 5. 2002 ve věci *McVicar v. Spojené království*, stížnost č. 46311/99, § 83), nicméně i v případě, že se výrok rovná hodnotovému soudu, musí existovat dostatečný skutkový základ, který jej podpoří, v opačném případě bude excesivní (srov. rozsudek velkého senátu ze dne 17. 12. 2004 ve věci *Pedersen a Baadsgaard v. Dánsko*, č. 49017/99, § 76). Mnohdy charakter posuzovaného výroku vylučuje, aby o něm bylo uvažováno jako o čistém skutkovém tvrzení nebo hodnotovém soudu. Výroky, které v sobě kombinují skutkový základ i prvek hodnocení, se označují jako hybridní výroky. U výroků, které mají hybridní povahu, je nezbytné určit, do jaké míry mají skutkový základ a zda nejsou vzhledem k prokázanému skutkovému základu přehnané; srov. nález ze dne 19. 1. 2016 sp. zn. I. ÚS 750/15 (N 9/80 SbNU 107). Obdobně argumentoval ESLP v rozsudku velkého senátu ve věci *Halet v. Lucembursko*, když s odkazem na doporučení CM/Rec(2014)7 o ochraně oznamovatelů shrnul, že kritérium týkající se vhodného oznamovacího kanálu je třeba posuzovat s ohledem na okolnosti každého případu. Jedním z kritérií stěžejních pro posouzení, zda oznamovatele podřadit uvedenému režimu, představuje dobrá víra, zahrnující zejména motiv stojící za postupem whistleblowera. Soud tak ověřuje, zda byl stěžovatel veden snahou o osobní prospěch, zda choval osobní zášť vůči svému zaměstnavateli nebo zda mělo jeho jednání nějaký jiný postranní úmysl (srov. rozsudek velkého senátu ze dne 12. 2. 2008 ve věci *Guja v. Moldavsko*, stížnost č. 14277/04, § 77). Soud proto může vzít v potaz obsah sdělení a zjistit, že „nevznikl dojem bezdůvodného osobního útoku“ (srov. rozsudek ze dne 21. 10. 2014 ve věci *Matúz v. Maďarsko*, č. 73571/10, § 46).

30. Podle čl. 18 Listiny má ve věcech veřejného nebo jiného společenského zájmu každý právo obracet se na státní orgány a orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi. Ústavní soud již v nálezu ze dne 13. 12. 2012 sp. zn. III. ÚS 298/12 (N 204/67 SbNU 605) deklaroval význam tzv. whistleblowingu konstatováním, že idea právního státu vychází z principu, že stát a občan nejsou v zásadním sporu, ale stát má sloužit občanům, občané jsou loajální k zájmům státu, participují na plnění úkolů státu; z práva občana obracet se na státní orgány s podněty lze dovodit, že občané mají právo podílet se na chodu veřejných záležitostí, upozorňovat na nesprávnosti či nespravedlnosti.

31. V návaznosti na stěžovatelovu argumentaci zákonem č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů, lze poukázat kupř. na rozsudky Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 5. 2013 č. j. 4 As 50/2012-71, ze dne 6. 1. 2016 č. j. 2 As 195/2015-25 či ze dne 28. 4. 2020 č. j. 4 As 372/2019-42, podle kterých je u korespondence úřední povahy možné výjimečně prolomit ochranu soukromí a e-mailové schránky dotčené osoby.

32. V širších souvislostech lze připomenout judikaturu ESLP, podle které soukromý život zahrnuje nejen fyzické, ale i sociální aspekty identity jednotlivce (rozsudek ze dne 26. 9. 2014 ve věci *Mennesson v. Francie*, stížnost č. 65192/11, § 46). V tomto ohledu by každý měl mít možnost postavit najisto důležité aspekty týkající se jeho lidskosti, což zahrnuje i možnost navázat a vybudovat vztahy s ostatními lidmi (srov. rozsudek ESLP ze dne 16. 12. 1992 ve věci *Niemietz v. Německo*, stížnost č. 13710/88, § 29).

V.b Uplatnění obecných východisek na posuzovanou věc

33. Maje na zřeteli uvedené zásady, dospěl Ústavní soud k závěru, že posuzovaná ústavní stížnost, resp. námitky v ní obsažené, neobstojí, neboť ústavněprávně relevantními pochybeními napadené řízení a jeho výsledek postiženo není. V rovině konkrétní lze doplnit následující závěry.

34. Stěžovatel své výhrady vůči napadeným rozhodnutím obecných soudů soustředí zejména proti jejich zjištěním k naplnění tzv. druhého (sekundárního) úmyslu podle § 182 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku, přičemž argumentuje, že nejednal v úmyslu způsobit jinému škodu nebo opatřit sobě nebo jinému neoprávněný prospěch, ale se záměrem upozornit na nezákonné jednání. Tuto polemiku konstruuje na skutkové verzi odlišné oproti té, kterou vzaly za prokázanou obecné soudy. Vzhledem k obsahu ústavní stížnosti jde o to, zda obecné soudy nevybočily ze zásady volného hodnocení důkazů, např. tím, že by některé důkazy „opomenuly“ nebo že by jejich skutkové závěry z věcného hlediska bylo možné s ohledem na provedené důkazy považovat za „extrémní“. Ústavní soud dospěl k závěru, že kvalifikovanou vadou dané "důkazní řízení" netrpí.

35. Aniž by Ústavní soud vstupoval do polemiky s názory obsaženými v ústavní stížnosti a podanými obecnými soudy v rovině, které z nich jsou „správnější“, nepovažuje za věcně neudržitelný závěr, že obsah sporné komunikace rozhodně nesvědčil o tom, že by se J. chtěla či měla dopustit protiprávního jednání, natož pak trestného činu. Podle obecných soudů z obsahu této komunikace zřetelně plynulo, že dotazem usilovala o dodržení požadavků kladených na výběr subjektu, který by měl provést audit poškozené. Městský soud kupř. v bodě 10 napadeného rozsudku konstatoval, že: „Obžalovaný ale ve své otevřené výzvě uvádí záměrně nepravdivou informaci, že J. vybrala již 28. 12. 2018 firmu bez řádného výběrového řízení … absentují podklady pro zadání veřejné zakázky – jasná specifikace … atd.“ Rozhodné skutečnosti musely být stěžovateli zřejmé, nicméně za těchto okolností podstatu a smysl obsahu dané komunikace významově úmyslně dezinterpretoval, a to vše s cílem (záměrem) dosáhnout odvolání J. a obsazení funkce ředitele poškozené jemu vyhovující osobou. Nic ústavně problematického není ani na závěru obecných soudů, že snahou stěžovatele nebylo, jak tvrdí, upozornit na závadné jednání J. Stěžovatelův e-mail byl nadepsán „otevřená výzva k zastavení nezákonného postupu J. na MSHMP“, zatímco jeho další text (citace korespondence třetích osob) neobsahoval žádné informace, které by mohly odůvodnit úvodní tvrzení. Závěr o pochybení J. nevyplývá ani z následných postupů ministerstva, resp. jiných státních orgánů. V řízení před obecnými soudy nebyla vyvrácena ani svědecká výpověď J., podle které jí nutnost provedení auditu dal najevo státní tajemník na ministerstvu Ivo Beneda, „když ji uváděl do funkce“. Ke konkrétnímu způsobu jeho provedení se J. obrátila na M. vzhledem k jejímu služebnímu zařazení na ministerstvu a odborné specializaci.

36. Stěžovatel se dovolává svobody projevu a judikatury na ochranu oznamovatelů, nicméně nedoceňuje závěr obecných soudů, že jeho tvrzení o „nezákonném postupu“ J. postrádalo oporu v obsahu předchozí elektronické komunikace, a tím představovalo zneužití svobody projevu. Stěžovatelův projev byl tedy vyloučen z ústavní ochrany na základě limitační klauzule podle čl. 17 odst. 4 Listiny (srov. KÜHN, Z., KRATOCHVÍL, J., KMEC, J., KOSAŘ, D. a kol. Listina základních práv a svobod. Velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 783).

37. Ústavní soud z těchto důvodů nepovažuje za výstižnou ani stěžovatelovu argumentaci judikaturou týkající se tzv. whistleblowingu, jakož i právními předpisy vztahujícími se k obdobné problematice, a to zejména se zřetelem k absenci dobré víry. Jestliže obecné soudy dospěly ústavněprávně konformním způsobem k závěru, že stěžovatel

nejednal v dobré víře (tzv. whistleblowingem se pouze účelově zaštiťoval), nejsou na něj přenositelné ani rozhodovací důvody shora citované judikatury ESLP a Ústavního soudu.

38. Obecné soudy nepochybily v ústavněprávní rovině ani závěrem, že se v dosahu skutkové podstaty přečinu porušení tajemství dopravovaných zpráv podle § 182 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku nachází též úřední korespondence, včetně komunikace prostřednictvím datových schránek. K uvedenému postačuje odkázat na výše citovanou komentářovou literaturu.

39. Ani z rekapitulované judikatury Nejvyššího správního soudu nevyplývá, že dispozice s korespondencí, k níž přistoupil stěžovatel, je v souladu s právním řádem, resp. nemůže založit trestní odpovědnost. Dlužno konstatovat, že stěžovatel netvrdí, že se podle zákona o svobodném přístupu k informacím datových zpráv domáhal, pročež lze přisvědčit obecným soudům, že svoji polemiku vede v ryze hypotetické rovině.

40. Ústavní soud považuje za ústavně konformní úvahu Nejvyššího soudu, že ani eventuální možnost stěžovatele korespondenci legálně získat při využití postupu podle zákona o svobodném přístupu k informacím neměla na jeho trestní odpovědnost relevantní vliv. Nejvyšší soud v bodě 39. napadeného usnesení poukázal na usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. 9. 1995 sp. zn. 9 To 284/95, uveřejněné pod č. 34/1998 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu [citované i v aktuálních pramenech, srov. ŠÁMAL, P., ŠKVAIN, P. § 182 (Porušení tajemství dopravovaných zpráv). In: ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2023, s. 2291, marg. č. 12.]. V tomto usnesení bylo posuzováno jednání pachatele, který ve svém týdeníku uveřejňoval příspěvky čtenářů a inzeráty zaslané k uveřejnění konkurenčnímu týdeníku. Krajský soud konstatoval, že na překážku naplnění objektivní stránky trestného činu porušení tajemství dopravovaných zpráv není skutečnost, že se pachatel dopravovaných zpráv neoprávněně zmocnil z poštovní přihrádky adresáta, a není ani podstatné, že písemnost neobsahovala údaje soukromého rázu, ale údaje, které měly být zveřejněny. Rozhodné je, že pachatel využil, popř. prozradil tajemství, o němž se dozvěděl z písemností, jež nebyly určeny jemu.

41. Stěžovatel prosazuje úsudek, že nedošlo ke vzniku trestní odpovědnosti, nikoli že je namístě uplatnit v jeho prospěch princip subsidiarity trestní represe podle § 12 odst. 2 trestního zákoníku a z ní vyplývající princip ultima ratio, nicméně ani výjimečné okolnosti, které by svědčily o tom, že jím spáchané jednání neodpovídá běžně se vyskytujícím případům uvedeného přečinu, nelze přesvědčivě dovodit.

42. Stěžovatel ústavní stížností napadl i usnesení Nejvyššího soudu, avšak důvody, proč je pokládá za neústavní, byly vypořádány výše. Nejvyšší soud se při posuzování dovolání stěžovatele zabýval také otázkou, zda postupem obecných soudů nedošlo k porušení základních práv a svobod stěžovatele, nicméně ani takové porušení neshledal. Odůvodnění usnesení je logické, jeho závěry mají oporu v provedených důkazech a neodporují žádné z ústavních kautel řádně vedeného soudního řízení podle hlavy páté Listiny. Na tyto závěry lze tedy v podrobnostech odkázat.

43. Na základě uvedeného Ústavní soud uzavírá, že výše předestřené podmínky, za kterých soudy uplatněný výklad a aplikace práva, resp. vedení procesu překračuje hranice ústavnosti, v dané věci splněny nejsou. Nelze dovodit excesivní odklon od zákonných zásad ovládajících postupy soudů v řízení ani od pravidel ústavnosti, traktovaných v judikatuře Ústavního soudu.

VI. Závěr

44. Ústavní soud uzavírá, že posoudil ústavní stížnost z hlediska kompetencí daných mu Ústavou, tj. z pozice soudního orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), a protože ze shora uvedených důvodů neshledal důvodnost namítaného porušení základních práv či svobod stěžovatele, ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl.

45. Ústavní soud takto rozhodl bez ústního jednání, protože od něho nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 232
Presumpce správnosti voleb a právní mantinely kontroly výsledků voleb
(sp. zn. I. ÚS 2931/24 ze dne 11. prosince 2024)

Výsledkům hlasování ve volbách obecně svědčí presumpce správnosti. Zpochybní-li je však navrhovatel prostřednictvím věrohodného čestného prohlášení voliče, že nebyl započten jeho (přednostní) hlas, a vznese-li plausibilní tvrzení, že chybně zjištěný výsledek hlasování ve volebním okrsku mohl hrubě ovlivnit celkový výsledek hlasování, voleb nebo volby kandidáta, je povinností volebního soudu ověřit z volební dokumentace, zda okrsková volební komise v okrsku, ve kterém tento volič hlasoval, postupovala při sčítání hlasů v souladu se zákonem.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Wintra, soudce zpravodaje Tomáše Langáška a soudce Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatelky: STAČILO!, koalice Komunistické strany Čech a Moravy a České strany národně sociální, zastoupené JUDr. Sergeyem Zaripovem, LL.M., advokátem, sídlem Václavské náměstí 775/8, Praha 1, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 22. října 2024 č. j. 64 A 5/2024-100, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci jako účastníka řízení a 1) Krajského úřadu Libereckého kraje, 2) Romany Šidlové, 3) MDDr. Daniely Šebestové a 4) politického hnutí Starostové pro Liberecký kraj, sídlem Turistická 197, Hrádek nad Nisou, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 22. října 2024 č. j. 64 A 5/2024-100 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 22. října 2024 č. j. 64 A 5/2024-100 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatelka ve volbách do Zastupitelstva Libereckého kraje konaných ve dnech 20. a 21. září 2024 získala 4,99 % hlasů. K zisku 5 % hlasů a postupu do skrutinia jí chybělo devět hlasů.

2. Návrhem podle § 90 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, se stěžovatelka domáhala vyslovení neplatnosti volby kandidátů ve volbách do Zastupitelstva Libereckého kraje, a to buď všech kandidátů, nebo vedlejších účastnic 2) a 3), eventuálně neplatnosti těchto voleb jako takových. Doložila sedm čestných prohlášení voličů o pochybení při sčítání hlasů a žádala, aby soud přepočetl hlasy ve všech volebních okrscích, popřípadě alespoň v těch, v nichž stěžovatelka obdržela pět či méně hlasů.

3. Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci návrh zamítl napadeným usnesením. Dospěl k závěru, že předložená čestná prohlášení nepředstavují dostatečně významnou indicii způsobilou vyvrátit presumpci správnosti vyhlášených výsledků voleb. Jen jedno z čestných prohlášení se týkalo nezohledněného hlasu, ostatní se zmiňovala o preferenčních hlasech. Krajský soud též poukázal na zásadní roli okrskových volebních komisí při zajišťování zákonného průběhu hlasování a zjišťování výsledků voleb. Stěžovatelka do některých komisí členy nedelegovala, a ztížila si tak své postavení co do možnosti přesvědčivě tvrdit konkrétní porušení volebního zákona. I kdyby se prokázala všechna pochybení dle čestných prohlášení, nemělo by to vliv na celkový výsledek voleb. Tvrzení o pochybeních v dalších okrscích stěžovatelka nijak nedoložila.

II. Argumentace stěžovatelky

4. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá porušení zásady rovnosti a zákazu diskriminace podle čl. 1 ve spojení s čl. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), porušení volebního práva dle čl. 21 Listiny, svobodné soutěže politických stran podle čl. 22 Listiny ve spojení s čl. 5 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a principem vlády většiny respektující ochranu menšin podle čl. 6 Ústavy, dále porušení práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny a zákazu odstranit či ohrozit materiální ohnisko Ústavy (čl. 9 odst. 3 Ústavy).

5. Stěžovatelka trvá na tom, že předložená čestná prohlášení vyvolávají pochybnosti o správnosti výsledků voleb. S ohledem na množství podnětů od členské základny je přesvědčena, že podobná pochybení nastala i v dalších okrscích. Namítá porušení aktivního volebního práva svých příznivců, jejichž hlasy se nepromítly do oficiálních výsledků voleb. Bylo též porušeno pasivní volební právo stěžovatelky. Krajský soud stěžovatelce účelově kladl k tíži, že nezajistila členy v každé jednotlivé okrskové volební komisi v Libereckém kraji, čímž na ni nepřípustně přenáší odpovědnost za kontrolu průběhu voleb. Zamítnutí návrhu s argumentem, že stěžovatelce chybělo devět hlasů, ačkoli tvrdila, že jí chybělo osm hlasů, je ukázkovým případem přepjatého formalismu. Stěžovatelce nelze odepřít soudní ochranu pouze z důvodu historických křivd, s nimiž nemá nic společného.

6. Stěžovatelka též navrhla odklad vykonatelnosti napadeného usnesení.

III. Vyjádření účastníka řízení a vedlejších účastníků řízení

7. Krajský soud v Ústí nad Labem - pobočka v Liberci ve vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění svého usnesení s tím, že nemá za to, že by zasáhl do stěžovatelčiných ústavně zaručených práv.

8. Krajský úřad Libereckého kraje jen odkázal na své vyjádření v řízení před krajským soudem a navrhl ústavní stížnost zamítnout jako nedůvodnou.

9. Starostové pro Liberecký kraj a Romana Šidlová ve společném vyjádření uvedli, že stěžovatelka nepředkládá tvrzení a důkazy, které by mohly zpochybnit výsledek voleb. Vedlejší účastníci se domnívají, že stěžovatelka svůj návrh vystavěla na mediálních interpretacích, které se ukázaly jako nesprávné. Stěžovatelka doložila pouze jediný případ nezapočteného hlasu a dále šest případů nezapočtených preferenčních hlasů, což nemůže vést k závěru, že zjištěný výsledek voleb je nesprávný a neodpovídá vůli voličů. Stěžovatelka ve svém návrhu odkazovala na podněty od své členské základny, žádný z nich však nedoložila. Požadavek stěžovatelky na přepočet hlasů v okrscích, v nichž obdržela nula až pět hlasů, není podložen ani náznakem systémových podvodů či nesrovnalostí. Těsné výsledky voleb nejsou výjimečné. Zásah volebního soudu musí jednoznačně ukazovat na volební exces. O žádném excesu však v tomto případě nic nesvědčí, žádný volič si nestěžoval. Na závěr vedlejší účastníci vyjádřili politování nad tím, že stěžovatelka bez důkazů zpochybňuje práci členů okrskových volebních komisí v celokrajském měřítku.

10. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření stěžovatelce na vědomí.

IV. Posouzení ústavní stížnosti

11. Ústavní soud předesílá, že v řízení o ústavní stížnosti podle § 72 a následujících zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, na rozdíl od volebního soudu nepřezkoumává výsledek voleb (nález ze dne 27. března 2019 sp. zn. III. ÚS 35/19, N 42/93 SbNU 87, bod 30, či usnesení ze dne 27. září 2023 sp. zn. Pl. ÚS 10/23, bod 18). Výklad volebních zákonů a posouzení, zda jsou dány důvody pro rozhodnutí o neplatnosti voleb, hlasování či volby kandidáta, je svěřeno v prvé řadě správním (volebním) soudům (nález ze dne 1. února 2016 sp. zn. I. ÚS 40/15, N 20/80 SbNU 239, bod 18). Ústavní soud následně hodnotí „pouze" to, zda rozhodnutí volebního soudu neporušilo ústavně zaručená práva a svobody stěžovatelky, respektive zda volební soud nevybočil z mezí vytyčených ústavním pořádkem.

12. Pro procesní úpravu volebního soudnictví platí vyvratitelná domněnka, že volební výsledek odpovídá vůli voličů. Předložit důkazy k jejímu vyvrácení je povinností toho, kdo volební pochybení namítá (nález ze dne 26. ledna 2005 sp. zn. Pl. ÚS 73/04, N 17/36 SbNU 185, vyhlášený pod č. 140/2005 Sb.). Povinností volebního soudu potom je vyhodnotit předložené tvrzení a důkazy, tedy zjistit, zda skutečně došlo k porušení zákona a případně posoudit tvrzený průmět tohoto porušení do výsledku voleb z toho hlediska, zda volba odpovídá voliči projevené vůli, a zajišťuje tak legitimitu zvoleného orgánu (usnesení ze dne 18. září 2018 sp. zn. Pl. ÚS 25/18, body 23 a 31).

13. Ustanovení § 53 odst. 4 zákona č. 130/2000 Sb., o volbách do zastupitelstev krajů a o změně některých zákonů, zužuje množinu volebních vad, pro které lze vyhovět návrhu na neplatnost volby kandidáta, na porušení zákona způsobem, který hrubě ovlivnil výsledek volby tohoto kandidáta. Soudní přezkum voleb je tak založen na ústavním principu ochrany rozhodnutí, které vzešlo z vůle většiny, vyjádřené svobodným hlasováním a respektujícím práva menšin. Právní úprava je založena na předpokladu objektivní příčinné souvislosti mezi volební vadou a složením zastupitelského sboru (přiměřeně nález ze dne 10. února 2015 sp. zn. III. ÚS 3673/14, N 32/76 SbNU 417, bod 82).

14. Ústavní soud dále připomíná, že volební soudnictví chrání především objektivní volební právo (usnesení ze dne 19. října 2004 sp. zn. II. ÚS 540/02, U 51/35 SbNU 603). Předpokladem pro vyhovění tzv. volební stížnosti je hrubé ovlivnění výsledku voleb, tedy jiné rozdělení mandátů, než jaké odpovídá vůli voličů (naopak není, z pohledu ústavního pořádku, třeba se věcně zabývat návrhy, které směřují jen proti nesprávnému údaji o volebním zisku, viz nález ze dne 2. dubna 2019 sp. zn. I. ÚS 4178/18, N 53/93 SbNU 203, bod 75).

15. V řízení o návrhu na vyslovení neplatnosti voleb nebo neplatnosti volby kandidáta podle § 90 odst. 1 soudního řádu správního nemá soud bez dalšího povinnost provést přepočítání hlasů. Takový postup může být účelný a případně nezbytný teprve v případě, že navrhovatel relevantním způsobem zpochybní závěry jednotlivých volebních komisí, jimž jinak svědčí presumpce správnosti. V konkrétním případě by tedy musela vyvstat tzv. zvláště významná indicie, která by byla způsobilá vyvolat pochybnosti o správnosti vyhlášeného výsledku voleb (usnesení ze dne 22. ledna 2019 sp. zn. II. ÚS 4169/18, bod 15).

16. Efektivní přezkum individuálních stížností ve volebních věcech je jednou z klíčových záruk svobodných voleb garantovaných v čl. 3 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 8. dubna 2010 ve věci *Namat Aliyev proti Ázerbájdžánu,* stížnost č. 18705/06, bod 81; k aplikovatelnosti tohoto ustanovení na volby do místních zastupitelstev viz nález ze dne 31. prosince 2018 sp. zn. II. ÚS 3181/18, N 206/91 SbNU 635, body 19 a 20). V případech, kdy mohly nesrovnalosti při sčítání hlasů ovlivnit výsledek voleb, je právě přepočet hlasů důležitou zárukou spravedlivosti volebního procesu jako celku (rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ze dne 30. září 2010 ve věci *Kerimova proti Ázerbájdžánu*, stížnost

č. 20799/06, bod 49, či ze dne 10. června 2020 ve věci *Mugemangango proti Belgii*, stížnost č. 310/15, bod 77).

17. Tato východiska lze shrnout tak, že zásah volebního soudu do výsledků voleb, v nichž se odráží projevená vůle voličů, je možný pouze ve výjimečných situacích, kdy se prokáže hrubé ovlivnění výsledků voleb v důsledku porušení zákona. Tomuto závěru – a stejně tak závěru opačnému – však musí předcházet řízení, které umožní řádné posouzení námitek vznesených proti průběhu volebního procesu. Toto řízení může být svázáno procesními pravidly, jejichž účelem je zejména zajistit rozhodnutí volebního soudu v přiměřené lhůtě (viz například citovaný rozsudek *Namat Aliyev*, bod 90), a zabránit tak dodatečným zásahům do složení a fungování již ustaveného voleného orgánu, nikoli však v míře, která by již zasahovala do samotné podstaty práva navrhovatele na soudní ochranu (přiměřeně nález ze dne 27. března 2019 sp. zn. III. ÚS 35/19, N 42/93 SbNU 87).

18. Z takto nastíněného pohledu je zřejmé, že stěžovatelčin požadavek na přepočet hlasů ze všech okrsků v Libereckém kraji či alespoň z těch okrsků, v nichž obdržela pět či méně hlasů, není opodstatněný. V tomto rozsahu totiž stěžovatelka volebnímu soudu nenabídla žádnou indicii svědčící o pochybení ze strany okrskových volebních komisí. Krajský soud správně uzavřel, že ničím nepodložené tvrzení o podnětech od členské základny stěžovatelky (přesněji řečeno politických stran sdružených ve stěžovatelce coby koalici), respektive její přesvědčení založené na těchto podnětech, není způsobilé vyvrátit předpoklad správnosti vyhlášených výsledků voleb.

19. Za přiléhavý lze v tomto směru považovat i argument krajského soudu, že pokud by stěžovatelka delegovala členy do okrskových volebních komisí, měla by možnost kontrolovat proces hlasování a zjišťování jeho výsledků, a tím předejít údajným (systémovým) pochybením, popřípadě by si tak alespoň zajistila potřebné důkazy pro soudní řízení (obdobně usnesení ze dne 19. ledna 2016 sp. zn. Pl. ÚS 26/14, bod 32). Ústavní soud považuje za vhodné jen upřesnit, že samotná skutečnost, že stěžovatelka nedelegovala členy do okrskových volebních komisí, by nemohla být důvodem pro zamítnutí její volební stížnosti, respektive pro nevyhovění návrhu na přepočet hlasů ve všech volebních okrscích. Možnost delegovat členy okrskových volebních komisí je právem, nikoli povinností kandidujících politických stran, hnutí a jejich koalic. Na tom, zda tohoto práva využijí, nemůže být závislá míra soudní ochrany jejich volebního práva. Krajský soud však tímto způsobem své úvahy nevedl, byť by k tomu rozsah, jaký krajský soud věnoval této otázce ve srovnání se zbytkem odůvodnění napadeného usnesení, opticky mohl svádět. Důvodem, pro který nepřepočetl hlasy ve všech požadovaných okrscích, bylo, že stěžovatelka nepředložila žádnou indicii svědčící o nesprávnosti závěrů volebních komisí z těchto okrsků. Ostatně stejným způsobem by bylo třeba naložit s takovým návrhem, pokud by jej vznesl navrhovatel, který nemá právo delegovat členy okrskových volebních komisí, tedy volič. Stěžovatelka však toto právo má, má tedy možnost zajistit si důkazy o případných pochybeních při sčítání hlasů, a tudíž je namístě jí připomenout, že pokud by tohoto práva využila, mohla si potřebnou indicii opatřit (popřípadě tvrzeným pochybením předejít).

20. Akceptovat naopak nelze závěry krajského soudu týkající se sedmi předložených čestných prohlášení voličů, z nichž jedno se zmiňovalo o nezapočteném hlasu pro stěžovatelku a šest dalších o nezapočteném přednostním (preferenčním) hlasu.

21. Ústavní soud dospěl na rozdíl od krajského soudu k závěru, že tato čestná prohlášení, o jejichž věrohodnosti nevyvstaly žádné pochybnosti, byla dostatečně závažnou indicií způsobilou zpochybnit správnost vyhlášených výsledků voleb ve volebních okrscích, jichž se dotýkají, a s ohledem na nízký počet hlasů, které stěžovatelce chyběly k překonání pětiprocentní hranice pro postup do skrutinia, též (zprostředkovaně) na úrovni celého kraje. Je pravda, že k vyhovění návrhu by nestačilo, pokud by se prokázala jen tvrzení voličů uvedená v čestných prohlášeních (stěžovatelka by měla o jeden hlas více, přednostní hlasy by výsledky

voleb z hlediska rozložení mandátů mezi kandidujícími politickými stranami, hnutími a jejich koalicemi, resp. uplatnění pětiprocentní volební klauzule, nijak neovlivnily). Čestná prohlášení však neměla prokázat právě jen ta konkrétní pochybení v nich uvedená, nýbrž doložit, že volební komise v daných okrscích nepostupovaly při sčítání hlasů správně, přičemž skutečný rozsah jejich pochybení měl být předmětem přezkumu ze strany krajského soudu (jinými slovy, chybovala-li komise při započítání jednoho hlasu, mohla chybovat i při započítání jiných, a podobně nezapočtení přednostního hlasu mohlo být způsobeno tím, že sám hlas pro stěžovatelku nebyl započten).

22. Ústavní soud souhlasí s krajským soudem, že čestná prohlášení nemohla být podkladem pro přepočet hlasů ve všech okrscích v Libereckém kraji ani v těch, ve kterých stěžovatelka získala pět a méně hlasů. Ve vztahu k výsledkům z těchto okrsků totiž nemají žádnou vypovídací hodnotu. Byla však dostatečným důvodem pro přezkum volební dokumentace z těch volebních okrsků, jichž se přímo týkala. A s ohledem na nízký počet hlasů, jež stěžovatelce stačily k překonání pětiprocentní volební klauzule, nebylo možné dopředu vyloučit, že by tento přezkum nemohl vést k vyhovění volební stížnosti.

23. Také volební judikatura Nejvyššího správního soudu považuje doložené prohlášení voličů o nezapočteném hlasu (usnesení ze dne 22. října 2014 č. j. Vol 18/2014-46, bod 27), respektive nezapočteném přednostním hlasu (usnesení ze dne 19. listopadu 2017 č. j. Vol 58/2017-187, bod 34), za zvlášť významnou indicii, která může být důvodem pro kontrolu volební dokumentace (přepočet hlasů). Toto pojetí Nejvyšší správní soud neopustil ani v usnesení ze dne 10. července 2024 č. j. Vol 17/2024-59, jehož odůvodněním se krajský soud podle všeho do značné míry inspiroval, aniž však zohlednil výrazné odlišnosti mezi oběma případy: tehdejší stěžovatelce chybělo pro zisk mandátu řádově více přednostních hlasů a Nejvyšší správní soud se zabýval tvrzenými systémovými pochybeními při sčítání, přičemž na základě prvotní indicie zahrnující mimo jiné prohlášení o nezapočteném přednostním hlasu přezkoumal volební dokumentaci z většího množství okrsků a zastavil se až ve chvíli, kdy se indicie nepotvrzovala.

24. Ústavní soud se s tímto pojetím Nejvyššího správního soudu ztotožňuje. Příliš mnoho jiných způsobů, jak poukázat na pochybení při práci okrskových volebních komisí, si totiž představit nelze. Navrhovatelé nejsou přítomni při sčítání hlasů (nejsou-li členy okrskové volební komise), a případné nesrovnalosti tak mohou dovozovat pouze nepřímo z vyhlášených výsledků hlasování. Stěžovatelka sice měla právo delegovat členy okrskových volebních komisí (viz výše), nicméně jen proto, že tak neučinila, jí nelze upřít efektivní soudní ochranu na základě dostatečně závažné indicie svědčící o pochybeních okrskových volebních komisí v podobě čestného prohlášení voličů, že nebyl započten jejich (přednostní) hlas.

V. Závěr

25. Ústavní soud tedy uzavírá, že stěžovatelka v řízení před krajským soudem předložila dostatečně závažnou indicii způsobilou vyvrátit presumpci správnosti vyhlášených výsledků voleb, na jejímž základě měl krajský soud přezkoumat volební dokumentaci z okrsků, kterých se tato indicie přímo týkala [tj. z okrsků, v nichž autoři předložených čestných prohlášení namítali nezapočtení svého (přednostního) hlasu]. Tím, že takto nepostupoval, krajský soud porušil stěžovatelčino právo na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny.

26. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu] a zrušil napadené usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci [§ 83 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Rozhodl tak mimo ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

27. Ústavní soud neshledal porušení jiných základních práv či ústavních principů, jichž se stěžovatelka dovolávala, dílem proto, že jí nepřísluší (rovnost a svoboda lidí v důstojnosti a právech), dílem proto, že jde o tvrzení přinejmenším předčasná (porušení zákazu diskriminace, volebního práva a volné a svobodné soutěže politických stran), či proto, že jde o tvrzení zjevně přehnaná (porušení principu vlády většiny respektující ochranu politické menšiny a dokonce porušení materiálního ohniska Ústavy). Stejně tak stesky, že stěžovatelka byla postižena za historické křivdy, s nimiž podle svých tvrzení nemá nic společného, jsou zcela neopodstatněné a nemístné; nic takového z napadeného rozhodnutí neplyne, naopak je to sama stěžovatelka, kdo tuto nepodloženou domněnku konstruuje a připomíná zločiny ideové předchůdkyně jedné z politických stran sdružených v koalici.

28. Jelikož Ústavní soud rozhodl o samotné ústavní stížnosti bezodkladně, nerozhodoval samostatně o návrhu na odklad vykonatelnosti.

Č. 233
Požadavky na hodnocení soudu a odůvodnění rozhodnutí o nákladech řízení při postupu podle § 150 občanského soudního řádu
(sp. zn. IV. ÚS 1724/23 ze dne 17. prosince 2024)

I na rozhodnutí o nákladech řízení se vztahuje právo na spravedlivý proces, a proto musí splňovat mj. ústavní požadavky na řádné odůvodnění. Při posouzení důvodů hodných zvláštního zřetele pro nepřiznání náhrady nákladů řízení podle § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, se soud musí kromě jiných okolností vypořádat i se zdravotním stavem procesně neúspěšného účastníka řízení, a to nejen fyzickým, ale též duševním, zejména jde-li o pracovní spor mezi zaměstnancem a zaměstnavatelem o náhradu újmy na zdraví vzniklé během pracovního poměru.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Josefa Fialy, soudce zpravodaje Josefa Baxy a soudce Zdeňka Kühna o ústavní stížnosti stěžovatele P. P. P., zastoupeného Mgr. Petrem Pulcerem, advokátem, sídlem 28. října 3117/61, Ostrava, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. dubna 2023 č. j. 16 Co 56/2023-150, za účasti Krajského soudu v Ostravě jako účastníka řízení a obchodní společnosti X, zastoupené JUDr. Jiřím Sobčíkem, advokátem, sídlem Nádražní 545/166, Ostrava, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. dubna 2023 č. j. 16 Co 56/2023-150 bylo porušeno stěžovatelovo základní právo zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 25. dubna 2023 č. j. 16 Co 56/2023--150 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho základní práva zaručená čl. 11 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a 3 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 1 odst. 1 „Dodatkového protokolu k Úmluvě“ (pravděpodobně myšlena Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, pozn. Ústavního soudu). Stěžovatel zároveň namítá porušení čl. 90 odst. 1 Ústavy.

2. Z ústavní stížnosti, jejích příloh a dalších dostupných informací se podává, že se stěžovatel po vedlejší účastnici domáhal zaplacení částky 267 000 Kč s příslušenstvím jako

náhrady škody, resp. újmy na zdraví, která mu měla vzniknout tím, že vedlejší účastnice jako jeho zaměstnavatelka porušovala pracovněprávní předpisy.

3. Okresní soud v Ostravě (dále jen „okresní soud“) rozsudkem ze dne 12. 10. 2022 č. j. 126 C 15/2021-122 žalobu stěžovatele zamítl. Zároveň výrokem II rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení, neboť i přes plný procesní úspěch vedlejší účastnice shledal důvody hodné zvláštního zřetele pro výjimečné nepřiznání náhrady nákladů řízení ve smyslu § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, (dále jen „o. s. ř.“). Stěžovatel podle okresního soudu prokázal, že „trpí ischemickou chorobu srdeční, přičemž na rozvoji tohoto onemocnění se podílí dlouhodobý stres“. Stěžovatel se mohl důvodně domnívat, že jeho zdravotní stav negativně ovlivnil způsob výkonu jeho zaměstnání u vedlejší účastnice. Nadto je stěžovatel příjemcem pouze invalidního důchodu a náhrada nákladů řízení by mohla mít „mimořádně nepříznivé dopady do jeho majetkových poměrů“. Okresní soud přihlédl též k řádnému několikaletému plnění jeho pracovních povinností u vedlejší účastnice, přičemž dospěl k závěru, že by bylo příliš tvrdé zavázat jej k úhradě nákladů řízení pouze proto, že se neprokázala příčinná souvislost mezi jeho újmou na zdraví a tvrzeným porušováním právních povinností vedlejší účastnice.

4. Proti výroku II rozsudku okresního soudu podala vedlejší účastnice odvolání. Stěžovatel naopak možnost podání opravného prostředku nevyužil. Krajský soud v Ostravě (dále jen „krajský soud“) odvolání vedlejší účastnice vyhověl a náhradu nákladů nalézacího řízení ve výši 81 990 Kč i odvolacího řízení ve výši 1 162 Kč jí napadeným usnesením přiznal. Krajský soud připomněl, že při posouzení možného uplatnění § 150 o. s. ř. je třeba přihlížet „zejména k majetkovým, sociálním, osobním a dalším poměrům všech účastníků řízení“, je tedy třeba zvážit i to, jak by se nepřiznání náhrady nákladů řízení promítlo do majetkových poměrů „úspěšného“ účastníka řízení. Důležité jsou proto i „okolnosti, které vedly k zahájení soudního řízení, postoj účastníků v průběhu řízení, charakter uplatněného nároku apod.“ Naopak § 150 o. s. ř. nemá sloužit ke zmírňování majetkových a sociálních rozdílů mezi procesními stranami. Rozhodnutí o tom, že účastník, který v řízení uspěl, ponese sám své náklady, musí být řádně odůvodněno, např. okolnostmi souvisejícími s předsoudním stadiem sporu, s chováním účastníků v tomto stadiu, s okolnostmi uplatnění nároku apod.

5. Krajský soud na tomto základě dospěl k závěru, že podmínky pro nepřiznání náhrady nákladů řízení splněny nebyly. Nesouhlasil, že se žalobce mohl důvodně domnívat, že existuje příčinná souvislost mezi jeho onemocněním a výkonem zaměstnání u vedlejší účastnice, neboť jeho tvrzení nebyla podepřena např. lékařskou zprávou, neprokázalo se ani, že by mu vedlejší účastnice přidělovala práci, ke které nebyl zdravotně způsobilý, nezajišťovala mu vhodné pracovní podmínky nebo jinak porušovala své povinnosti. Za důvody hodné zvláštního zřetele nepovažoval délku zaměstnání, sociální poměry žalobce (bez dalších naléhavých okolností) ani to, že šlo o pracovněprávní spor.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel spatřuje porušení svých práv zejména v tom, že krajský soud dostatečně nezkoumal existenci důvodů hodných zvláštního zřetele pro nepřiznání náhrady nákladů řízení. O příčinné souvislosti mezi výkonem zaměstnání a vznikem jeho onemocnění byl přesvědčen, a proto se jej snažil u okresního soudu prokázat, ten však nevyhověl jeho návrhu na zpracování znaleckého posudku. Krajský soud nepřihlédl k jeho zdravotnímu stavu ani k tomu, že stěžovatel trpěl a nadále trpí trvalou duševní poruchou s bludy. Z tohoto důvodu byl již od 8. 4. 2004 uznán plně invalidním a schopným soustavné výdělečné činnosti jen za zcela mimořádných podmínek (posudek Okresní správy sociálního zabezpečení v Ostravě ze dne 24. 3. 2004 a rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení ze dne 8. 4. 2004). Srdeční onemocnění se u něj přitom projevilo až v průběhu trvání pracovního poměru u vedlejší účastnice. Stejně tak byl během pracovního poměru hospitalizován na psychiatrii. Stěžovatel

odkázal na závěry nálezu ze dne 2. 11. 2022 sp. zn. III. ÚS 312/22. Závěrem stěžovatel podotkl, že krajský soud věcně nepřezkoumával rozsudek okresního soudu, neboť stěžovatel nebyl schopen uhradit soudní poplatek. I proto měl krajský soud přihlédnout k jeho majetkovým a sociálním poměrům.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud posoudil procesní předpoklady řízení a shledal, že ústavní stížnost splňuje náležitosti stanovené zákonem o Ústavním soudu a byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Stěžovatel je v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu zastoupen advokátem. Ústavní stížnost je přípustná, neboť před jejím podáním stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv ve smyslu § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný.

IV. Vyjádření k ústavní stížnosti a replika stěžovatele

8. Ústavní soud si vyžádal vyjádření okresního soudu, krajského soudu a vedlejší účastnice. Jejich vyjádření následně zaslal stěžovateli na vědomí a poskytl mu příležitost k případné replice.

9. Okresní soud ve svém vyjádření ústavní stížnost stěžovatele podpořil. Setrval na odůvodnění uvedeném ve svém rozsudku. Poukázal na to, že prokázání příčinné souvislosti mezi výkonem pracovních povinností a vznikem újmy na zdraví je vždy velmi obtížné. Stěžovateli, který není odborníkem ve zdravotnictví, by ale nemělo být kladeno k tíži, že se domáhal svých práv z pracovněprávního vztahu v přesvědčení, že mu zaměstnavatel způsobil újmu na zdraví. Uložení povinnosti náhrady nákladů řízení ve výši 81 990 Kč a 1 162 Kč může stěžovatele vystavit nebezpečí hmotné nouze. Krajský soud měl zohlednit i to že v pracovněprávních vztazích je zaměstnanec vždy slabší stranou, tím spíše jde-li o osobu v invalidním důchodu.

10. Krajský soud naopak ústavní stížnost nepovažuje za důvodnou. Upozornil na to, že „z lékařských zpráv, které jsou součástí spisu, vyplývá, že u žalobce se projevovaly v minulosti v důsledku smíšené poruchy osobností kverulační tendence a projevy ‚sudičství', nicméně v současnosti bez zjevné bludné produkce (viz lékařská zpráva ze dne 25. 5. 2022, č. 1. 69 spisu)“. Stěžovatel byl uznán plně invalidním již v roce 2004, což podle krajského soudu taktéž nesvědčí o nutnosti moderace náhrady nákladů řízení.

11. Vedlejší účastnice se ztotožnila se závěry krajského soudu. Psychické ani srdeční onemocnění jí nebyly známy a ani stěžovatel nikdy nepředložil stížnost na náročnost přidělované práce či nevhodné pracovní podmínky. Stěžovatel byl opakovaně shledán zdravotně způsobilým, proto se ani nemohl domnívat, že mezi jeho onemocněními a výkonem pracovních povinností existuje příčinná souvislosti. Stěžovatel byl po celou dobu řízení zastoupen advokátem a měl tedy být poučen o povinnosti nést náklady řízení v případě neúspěchu.

12. Stěžovatel se ve své replice ztotožnil s vyjádřením okresního soudu. Naopak nesouhlasí s argumentací krajského soudu, který podle něj jeho zdravotní stav neposoudil z hlediska podmínek uplatnění § 150 o. s. ř. komplexně. Upozornil, že byl ve vztahu k vedlejší účastnici v nevýhodném postavení, neboť se obával ztráty zaměstnání, proto se snažil vyhovět jejím náročným požadavkům. K vyjádření vedlejší účastnice stěžovatel uvedl, že věděla o jeho nepříznivém zdravotním stavu, což je zřejmé i z toho, že v souvislosti s jeho zaměstnáním pobírala příspěvek na zaměstnávání osob se zdravotním postižením. Přesto s ním zacházela jako se zcela zdravou osobou.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Při přezkumu napadeného usnesení krajského soudu se Ústavní soud zaměřil na ústavní požadavky rozhodování o náhradě nákladů řízení, zejména pak na odůvodnění (ne)přiznání. Nejprve vyložil obecná východiska vyplývající z jeho ustálené judikatury (V. 1.), která následně uplatnil na nyní posuzovanou věc (V. 2.).

14. Pro posouzení ústavní stížnosti bylo podstatné především to, zda se krajský soud dostatečně vypořádal s okolnostmi (důvody), které okresní soud, potažmo stěžovatel, považoval ve smyslu § 150 o. s. ř. za hodné zvláštního zřetele.

1. Obecná východiska rozhodování o (ne)přiznání náhrady nákladů řízení podle § 150 o. s. ř.

15. K rozhodování o náhradě nákladů řízení se Ústavní soud staví značně rezervovaně a podrobuje jej pouze tzv. omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoli náklady řízení mohou představovat zásah do majetkové sféry některého z účastníků řízení, zpravidla nebude dosahovat intenzity dosahující porušení základních práv a svobod. Na druhou stranu i rozhodování o nákladech řízení tvoří integrální součást soudního řízení jako celku, a proto se i na něj vztahuje právo na spravedlivý proces. Ústavněprávního významu může rozhodnutí o náhradě nákladů řízení dosahovat zejména v případě, že je výklad či uplatnění relevantních zákonných ustanovení projevem svévole či libovůle soudů nebo je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti [srov. např. nálezy ze dne 2. 11. 2022 sp. zn. III. ÚS 312/22; ze dne 30. 6. 2020 sp. zn. II. ÚS 648/18 (N 140/100 SbNU 536)].

16. Ačkoli je posouzení podmínek uplatnění § 150 o. s. ř. zásadně věcí obecných soudů v rámci jejich diskrečního oprávnění, jejich úvahy o existenci důvodů hodných zvláštního zřetele, které výjimečně ospravedlňují nepřiznání náhrady nákladů řízení, musí být řádně a přesvědčivě vysvětleny (srov. např. nálezy ze dne 30. 10. 2024 sp. zn. III. ÚS 2187/24; ze dne 9. 5. 2023 sp. zn. III. ÚS 3517/22; ze dne 24. 1. 2023 sp. zn. I. ÚS 2777/22). Nedílnou součástí ústavních záruk spravedlivého procesu vyplývajících zejména z čl. 36 odst. 1 Listiny je totiž i požadavek na řádné odůvodnění soudních rozhodnutí (srov. např. nález ze dne 9. 9. 2024 sp. zn. III. ÚS 2615/23).

17. Zvažují-li soudy nepřiznání náhrady nákladů řízení, ať už z vlastní iniciativy, nebo z podnětu procesně neúspěšného účastníka řízení, musí přihlížet ke všem podstatným skutečnostem projednávané věci. Existence „důvodů hodných zvláštního zřetele“ jako podmínky uplatnění § 150 o. s. ř. přitom poskytuje soudům poměrně široký (byť nikoli neomezený) prostor pro zohlednění celé řady rozličných parametrů řízení. Tyto parametry se mohou vztahovat jak k účastníkům řízení, tak i k povaze a průběhu sporu a zahrnují majetkové, sociální, osobní, zdravotní a další poměry všech účastníků řízení, okolnosti, které vedly k soudnímu uplatnění nároku, postoj a chování účastníků, důvody neúspěchu atd. K nejčastěji zohledňovaným faktorům přitom patří morální důvody, zdravotní důvody nebo nepříznivá životní situace účastníka řízení nastalá bez jeho přičinění. Naopak pouhé porovnání dopadů uložení povinnosti k náhradě nákladů řízení do majetkových sfér účastníků řízení (tj. koho zasáhne citelněji) nemůže být sama o sobě důvodem pro použití § 150 o. s. ř. [blíže např. zmíněné nálezy sp. zn. III. ÚS 312/22 a sp. zn. II. ÚS 648/18, též nálezy ze dne 14. 4. 2011 sp. zn. III. ÚS 3448/10 (N 71/61 SbNU 97); ze dne 5. 11. 2008 sp. zn. I. ÚS 1671/08 (N 191/51 SbNU 321); ze dne 28. 5. 2013 sp. zn. II. ÚS 2570/10 (N 95/69 SbNU 457) a další nálezy v nich uvedené].

18. Jinými slovy, uvedené zákonné ustanovení umožňuje zabránit situacím, za nichž by se přiznání (plné) náhrady nákladů řízení procesně úspěšné straně mohlo jevit jako extrémně nespravedlivé nebo příliš tvrdé (viz např. zmíněný nález sp. zn. II. ÚS 648/18).

19. Ústavnímu soudu zpravidla nepřísluší hodnotit, zda jsou dány důvody hodné zvláštního zřetele, ale pouze zvážit, zda soudy při uplatnění § 150 o. s. ř. posoudily všechny podstatné okolnosti věci (viz zmíněný nález sp. zn. III. ÚS 312/22).

2. Uplatnění obecných východisek na nyní posuzovanou věc

20. V nyní posuzované věci shledal okresní soud existenci důvodů hodných zvláštního zřetele ve smyslu § 150 o. s. ř. zejména proto, že šlo o pracovněprávní spor, stěžovatel se mohl důvodně domnívat, že jeho újma na zdraví (srdeční onemocnění) vznikla v přímé souvislosti s pracovním stresem, který prožíval v důsledku domnělého porušování povinností vedlejší účastnice jako jeho zaměstnavatelky, stěžovatel je invalidní a pobírá pouze invalidní důchod. Ve své podstatě tak okresní soud zohlednil pracovněprávní povahu sporu a jeho průběh, zdravotní stav stěžovatele a s tím související jeho sociální a majetkové poměry.

21. Krajský soud se naopak neztotožnil s tím, že se stěžovatel mohl důvodně domnívat, že je jeho nárok oprávněný. Tento závěr nicméně založil výhradně na výsledku řízení, tj. že stěžovatel neměl ve věci úspěch. Sociální poměry stěžovatele sice označil za nepříznivé, ale nemohly být samy o sobě důvodem pro nepřiznání náhrady nákladů řízení úspěšnému účastníkovi řízení (vedlejší účastnici). Za okolnost hodnou zvláštního zřetele nepovažoval ani pracovněprávní povahu sporu.

22. Ačkoli okresní soud zohlednil okolnosti, které mohou představovat důvody hodné zvláštního zřetele, i v jeho rozhodnutí o nepřiznání náhrady nákladů řízení lze spatřovat nedostatky, neboť se nezabýval zejména možným dopadem takového rozhodnutí do majetkové sféry vedlejší účastnice. Ani krajský soud se nicméně řádně nevypořádal s obecnými východisky rozhodování o (ne)přiznání náhrady nákladů řízení, neboť dostatečně nezpochybnil úvahy okresního soudu, ale ani je přesvědčivě nenahradil vlastním posouzením na základě relevantních skutečností vyložených nejen v části V. 1. tohoto nálezu, ale taktéž jím samotným v napadeném usnesení.

23. Ústavní soud předně připomíná zásadní princip ovládající pracovněprávní vztahy, kterým je ochrana zaměstnance jako slabší strany [srov. přiměřeně např. nálezy ze dne 10. 8. 2017 sp. zn. I. ÚS 615/17 (N 148/86 SbNU 485); ze dne 9. 12. 2014 sp. zn. II. ÚS 1774/14 (N 221/75 SbNU 485); ze dne 5. 12. 2012 sp. zn. IV. ÚS 444/11 (N 200/67 SbNU 573)]. Pracovněprávní povaha sporu sice nemůže být sama o sobě důvodem pro nepřiznání náhrady nákladů řízení, jde nicméně přinejmenším o hledisko, jímž je nutné nahlížet i na další okolnosti věci. V tomto ohledu je třeba vnímat i závěr okresního soudu, že se stěžovatel mohl důvodně (byť z velké části subjektivně) domnívat, že jeho srdeční onemocnění vzniklo v důsledku náročného zaměstnání u vedlejší účastnice. Tím spíše, uznal-li i okresní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti, že prokázání příčinné souvislosti mezi onemocněním a plněním pracovních povinností, resp. potenciálním porušením povinností zaměstnavatele, je pro zaměstnance velmi obtížné.

24. Zásadním pochybením krajského soudu při posuzování možného uplatnění § 150 o. s. ř. je, že se žádným způsobem nevypořádal se zdravotním stavem stěžovatele, a to jak z hlediska jeho fyzického zdraví (ischemická choroba srdeční), tak i duševního (smíšená porucha osobnosti vyžadující psychiatrickou léčbu). Zdravotní stav přitom může být jednou z mimořádných okolností odůvodňujících nepřiznání náhrady nákladů řízení (viz blíže již zmíněný nález sp. zn. III. ÚS 312/22). Krajský soud nadto ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zcela nepřípadně přičetl duševní onemocnění a jeho (dřívější) projevy stěžovateli k tíži. Z ničeho přitom nevyplývá, že stěžovatel v soudním řízení postupoval „kverulantsky“ či „sudičsky“, jak naznačuje krajský soud. Naopak jeho zdravotní stav mohl mít podstatný vliv na vnímání reálné oprávněnosti jeho nároku, což je rovněž třeba vzít v potaz.

25. S výše uvedeným souvisí i životní situace stěžovatele, který byl již od roku 2004 uznán „plně invalidním“ (slovy tehdy účinné právní úpravy). I vedlejší účastnice jej

zaměstnala jako osobu se zdravotním postižením a pobírala příspěvek na podporu jeho zaměstnávání (viz č. l. 30 soudního spisu). Stěžovatel je tedy osobou ve zranitelném postavení, a to jak z hlediska zdravotního a sociálního, tak i majetkového. V době vedení soudního řízení pobíral stěžovatel pouze invalidní důchod, který se později s ohledem na jeho věk přeměnil na důchod starobní. Krajský soud se nijak nevypořádal s možnými dopady náhrady nákladů řízení v celkové výši 83 152 Kč do majetkové a sociální sféry stěžovatele, a to ani v kontextu poměřování s případnými dopady na vedlejší účastnici.

26. Krajský soud při rozhodování o náhradě nákladů řízení nezohlednil všechny okolnosti věci podstatné pro (ne)uplatnění § 150 o. s. ř. a napadené usnesení řádně neodůvodnil. Svým postupem tak porušil právo stěžovatele na soudní ochranu.

VI. Závěr

27. Ústavní soud posoudil ústavní stížnost z hlediska působnosti dané mu Ústavou, tj. z pozice soudního orgánu ochrany ústavnosti, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť napadeným usnesením krajského soudu bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

28. Z tohoto důvodu Ústavní soud podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadené usnesení krajského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil. Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

29. Na krajském soudu nyní bude, aby znovu posoudil, zda jsou dány důvody hodné zvláštního zřetele pro nepřiznání (plné) náhrady nákladů řízení ve smyslu § 150 o. s. ř. či nikoli, a to zejména na základě východisek vyložených v části V. 1. tohoto nálezu. Své rozhodnutí musí krajský soud řádně odůvodnit.

Č. 234
Odmítnutí volební stížnosti pro údajné nedodržení formy podání
(sp. zn. Pl. ÚS 30/24 ze dne 18. prosince 2024)

I. Nepřihlédne-li soud k návrhu na zahájení řízení, který byl učiněn v předepsané formě podání a s požadovanou „kvalitou“ podpisu, poruší právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Fikce podpisu podle § 18 odst. 2 zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, svědčí i takovému podání odeslanému z datové schránky, k němuž je připojen prostý elektronický podpis dalšího zástupce, pomocníka nebo substituta, je-li vzhledem k okolnostem patrné, že osoba, jíž byla datová schránka zřízena, byla sama oprávněna podání podepsat.

Nález

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy soudu Josefa Baxy a soudkyň a soudců Lucie Dolanské Bányaiové, Josefa Fialy (soudce zpravodaje), Milana Hulmáka, Veroniky Křesťanové, Tomáše Langáška, Jiřího Přibáně, Dity Řepkové, Jana Svatoně, Pavla Šámala, Jana Wintra a Daniely Zemanové o ústavní stížnosti stěžovatele Ing. Mgr. Pavla Karpíška, zastoupeného Mgr. Martinem Vovsíkem, advokátem, sídlem Malá 43/6, Plzeň, směřující proti jinému zásahu Nejvyššího správního soudu ve věci vedené pod sp. zn. Vol 27/2024, spočívajícímu v nepřihlédnutí k návrhu na zahájení řízení doručenému dne 9. října 2024, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení a Ing. Mgr. Miroslava Kroce, zastoupeného JUDr. Ing. Milanem Mlezivou, advokátem, sídlem Skrétova 1011/48, Plzeň, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Postupem Nejvyššího správního soudu, který nepřihlédl k návrhu stěžovatele doručenému soudu dne 9. října 2024 na neplatnost volby kandidáta ve volbách do Senátu Parlamentu České republiky, konaných ve dnech 20. a 21. září 2024 a ve dnech 27. a 28. září 2024, ve volebním obvodu číslo 8 – Rokycany, o čemž stěžovatele informoval sdělením ze dne 16. října 2024 č. j. Vol 27/2024-39, bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Nejvyššímu správnímu soudu se zakazuje, aby pokračoval v uvedeném postupu, a přikazuje se mu, aby při splnění dalších podmínek řízení návrh stěžovatele projednal a rozhodl o něm.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti posuzované věci

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá ochrany před

tzv. jiným zásahem orgánu veřejné moci, který má spočívat v tom, že Nejvyšší správní soud nepřihlédl k jeho návrhu na neplatnost volby kandidáta ve volbách do Senátu Parlamentu České republiky (dále jen „Senát“), konaných ve dnech 20. a 21. 9. 2024 a ve dnech 27. a 28. 9. 2024 ve volebním obvodu číslo 8 – Rokycany, doručenému soudu dne 9. 10. 2024 (dále jen „návrh“). V důsledku toho Nejvyšší správní soud odmítl ve věci jednat a rozhodnout o návrhu, o čemž stěžovatele vyrozuměl písemností označenou jako „sdělení“ ze dne 16. 10. 2024 č. j. Vol 27/2024-39 (dále jen „vyrozumění“). Stěžovatel tvrdí, že tímto zásahem Nejvyššího správního soudu bylo porušeno jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Stěžovatel současně požádal o přednostní projednání věci, neboť vzhledem k tomu, že jde o věc volební, je podle něj naplněna její naléhavost podle § 39 zákona o Ústavním soudu.

2. Z ústavní stížnosti a soudního spisu Nejvyššího správního soudu sp. zn. Vol 27/2024 Ústavní soud zjistil, že dne 9. 10. 2024 byl do datové schránky Nejvyššího správního soudu doručen návrh stěžovatele na neplatnost volby kandidáta (kandidátů) ve volbách do Senátu. Návrh byl odeslán z datové schránky advokáta Mgr. Martina Svobody a první strana návrhu je v soudním spise opatřena razítkem Nejvyššího správního soudu s textem „elektronický podpis ověřen“ (č. l. 1 soudního spisu). K návrhu byla přiložena plná moc ze dne 9. 10. 2024 (č. l. 4 soudního spisu), z níž je patrné, že stěžovatel ji udělil advokátovi Mgr. Martinu Svobodovi k podání návrhu. Advokát dále substitučně zmocnil dva advokátní koncipienty, Mgr. Davida Hofmana a Mgr. Jana Čechuru „ke všem jednáním, ke kterým je advokát zmocněn na základě plné moci“. Plná moc obsahuje podpisy čtyř osob – stěžovatele (zmocnitele), advokáta (zmocněnce) a dvou advokátních koncipientů. Dne 11. 10. 2024 Nejvyšší správní soud učinil soudcem zpravodajem procesní úkony, jimiž vyrozuměl účastníky o zahájení řízení a poskytl jim lhůtu k vyjádření se k návrhu; účastníci této možnosti využili.

3. Vyrozuměním byl právní zástupce stěžovatele, advokát Mgr. Martin Svoboda, informován o tom, že k podanému návrhu nelze přihlížet, tudíž o věci vůbec nebude rozhodováno. Nejvyšší správní soud v tomto vyrozumění zdůraznil, že návrh byl sice odeslán z datové schránky advokáta, jemuž byla stěžovatelem udělena plná moc, obsahuje však prostý elektronický podpis advokátního koncipienta Mgr. Jana Čechury, nikoliv podpis advokáta. Návrh byl podepsán takto:

Mgr. Jan Čechura i. s.
Mgr. Martin Svoboda
na základě plné moci

Nejvyšší správní soud dovodil, že „návrh představuje vadné elektronické podání Mgr. Jana Čechury, neboť ten k němu připojil pouze svůj prostý elektronický podpis. Návrh tak není řádně elektronicky podepsán …“. Advokátnímu koncipientovi Mgr. Janu Čechurovi nesvědčí fikce podpisu podle § 18 odst. 2 zákona č. 300/2008 Sb., o elektronických úkonech a autorizované konverzi dokumentů, (dále jen „zákon o elektronických úkonech“), neboť jde o osobu odlišnou od „držitele“ datové schránky. Nejvyšší správní soud zdůraznil, že jeho postup spočívající v nepřihlédnutí k takovému podání je v souladu se stanoviskem Nejvyššího soudu ze dne 5. 1. 2017 sp. zn. Plsn 1/2015. Citoval především jeho bod 28. písm. c), podle něhož platí, že je-li „některá část datové zprávy … podepsána jiným než uznávaným elektronickým podpisem jiné osoby, než pro kterou je datová schránka zřízena (typicky jednoduchým nebo zaručeným elektronickým podpisem), v takovém případě se tato část datové zprávy považuje za vadné elektronické podání osoby, která připojila svůj elektronický podpis“.

4. Nejvyšší správní soud vzdor gramatickému výkladu § 93 odst. 2 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, (dále jen „s. ř. s.“) ve své judikatuře již připustil, že ve volebních věcech lze činit podání i prostřednictvím datové schránky, v tom případě je však nezbytné, aby šlo o podání podepsané (§ 37 odst. 3 s. ř. s.), ať již uznávaným elektronickým

podpisem, nebo prostřednictvím fikce podpisu. Fikce podpisu advokáta, z jehož datové schránky byl návrh odeslán, však v posuzované věci nenastala, neboť návrh obsahoval prostý elektronický podpis osoby odlišné od advokáta. Nejvyšší správní soud dále poznamenal, že podle § 93 odst. 2 s. ř. s. se v řízeních ve věcech volebních neuplatní § 37 odst. 2 věta druhá s. ř. s., podle něhož lze podání učiněné jinak než v předepsané formě doplnit písemným podáním shodného obsahu nebo originálem, a to ve lhůtě tří dnů. Ve vyrozumění dále uvedl, že byť v řízení již byly učiněny první procesní úkony, nic to nemění na jeho postupu spočívajícím v nepřihlédnutí k návrhu stěžovatele. Ve volebních věcech totiž správní soudy musí rozhodovat ve velmi krátkých zákonných lhůtách, přičemž Nejvyšší správní soud teprve po podrobném seznámení se s návrhem dne 14. 10. 2024 zjistil, že jde o vadné elektronické podání. To odlišuje věc stěžovatele od věci posuzované Ústavním soudem v řízení vedeném pod sp. zn. I. ÚS 2583/21, kdy soudy činily vůči stěžovateli (jeho právnímu zástupci) řadu úkonů po dobu více než dvou měsíců. Závěrem Nejvyšší správní soud podotkl, že k nepřihlédnutí k návrhu by vůbec nemuselo dojít, pokud by advokát v rozporu s čl. 8 odst. 1 usnesení představenstva České advokátní komory č. 6/1998 Věstníku, kterým se stanoví pravidla pro výkon substitučního oprávnění advokátních koncipientů a jiných zaměstnanců advokáta, ve znění pozdějších usnesení, (dále jen „usnesení ČAK č. 6/1998“), nepověřil advokátního koncipienta činěním úkonů před Nejvyšším správním soudem.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel rekapituluje obsah vyrozumění Nejvyššího správního soudu a namítá, že nepřihlédnutím k návrhu na zahájení řízení, resp. neprojednáním a nerozhodnutím o něm, bylo porušeno jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť mu byl odepřen přístup k soudu. Postup Nejvyššího správního soudu podle stěžovatele představuje neústavní zásah orgánu veřejné moci, přičemž přiměřeně odkazuje na judikaturu Ústavního soudu [nález ze dne 6. 10. 2008 sp. zn. IV. ÚS 1882/08 (N 164/51 SbNU 37); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz)].

6. Těžištěm argumentace stěžovatele je tvrzení, že návrh představoval řádné podání advokáta opatřené jeho prostým elektronickým podpisem, které bylo nadto odeslané z jeho advokátní datové schránky. Nejvyšší správní soud podle něj přehlíží pořadí jmen ve sporné doložce autorství. V doložce je uvedeno „Mgr. Jan Čechura i. s. Mgr. Martin Svoboda“, nikoliv „Mgr. Martin Svoboda i. s. Mgr. Jan Čechura“ nebo „Mgr. Jan Čechura i. s. Mgr. Martina Svobody“. Podle doložky je tedy Mgr. Jan Čechura zastoupen Mgr. Martinem Svobodou, nikoliv obráceně. Podání tedy podepsal advokát Mgr. Martin Svoboda. Stěžovatel uznává, že tato doložka je formulována „nešťastně“, avšak její význam je zřejmý, proto nemůže existovat pochybnost o „autenticitě, vážnosti, procesní závaznosti a autorství“ návrhu, který byl odeslán z datové schránky advokáta.

7. I kdyby byl podaný návrh posouzen jako podání advokátního koncipienta Mgr. Jana Čechury, je podle stěžovatele přepjatým formalismem k takovému podání nepřihlížet. V posuzované věci totiž nebyla žádná pochybnost o obsahu návrhu a o tom, že bylo „autorizováno a validováno advokátem“, když bylo odesláno z jeho datové schránky. Advokátní koncipient byl pouhým "administrativním zpracovatelem" podání. Koncipient je zaměstnancem advokáta, jedná jeho jménem, resp. s procesními důsledky pro advokáta. Pracovní poměr koncipienta Mgr. Jana Čechury k advokátovi byl přitom snadno zjistitelný z webových stránek České advokátní komory. Stěžovatel zdůrazňuje, že smyslem a účelem zákonných požadavků kladených na podání v soudním řízení správním je „eliminovat“ projednání podání, u nichž je pochybnost o jejich autenticitě, vážnosti, procesní závaznosti a autorství. Ve věci stěžovatele však žádné takové pochybnosti nebyly dány, resp. vůbec nemohly existovat.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, vůči němuž směřoval jiný zásah orgánu veřejné moci. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je zastoupen advokátem podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), protože stěžovatel neměl k dispozici žádný procesní prostředek k ochraně práva proti zásahu spočívajícím v nepřihlédnutí k návrhu na zahájení řízení [viz např. nález ze dne 28. 6. 2021 sp. zn. II. ÚS 671/21 (N 123/106 SbNU 334), bod 13 a další judikaturu tam uvedenou].

IV. Vyjádření k ústavní stížnosti a replika stěžovatele

9. Ústavní soud vyzval Nejvyšší správní soud a další účastníky, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

10. Nejvyšší správní soud odkázal na své vyrozumění ze dne 16. 10. 2024, v němž stěžovateli (jeho předcházejícímu právnímu zástupci) ozřejmil důvody, pro které k návrhu nelze přihlížet, a navrhl, aby Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou, případně ji zamítl. Stěžovatelem zastávaný výklad, že podpisová doložka znamená, že Mgr. Jan Čechura je zastoupen Mgr. Martinem Svobodou, je zjevně absurdní. Není jasné, proč by měl v projednávané věci zastupovat advokát svého advokátního koncipienta. Nelze souhlasit ani s tím, že by z doložky bylo zřejmé, že advokátní koncipient Mgr. Jan Čechura věc pouze administrativně zpracovával, ale úkon činí advokát Mgr. Martin Svoboda. Advokát v obecné rovině (nevylučuje-li tak právní předpis) může zmocnit jakéhokoliv advokátního koncipienta k tomu, aby jej zastoupil při jednotlivých úkonech právní pomoci. Jsou-li podání činěna v listinné podobě, pak ho podepisuje právě advokátní koncipient, a to s připojením podpisové doložky ve znění, jaké bylo užito v projednávané věci. Důsledkem toho však nutně je, že odesílá-li podání advokátní koncipient z datové schránky advokáta, pak musí být opatřeno kvalifikovaným (a nikoliv pouze prostým) elektronickým podpisem advokátního koncipienta. V opačném případě totiž vzniknou pochybnosti o tom, kdo podání učinil. Nejvyšší správní soud opakovaně zdůraznil, že jde v prvé řadě o pochybení samotného advokáta, který procesními úkony v řízení před Nejvyšším správním soudem v rozporu s čl. 8 odst. 1 usnesení ČAK č. 6/1998, zmocnil svého koncipienta. Dále Nejvyšší správní soud poukázal na to, že správní soudy „nad rámec znění“ § 93 odst. 2 s. ř. s. umožnily i ve volebních věcech činit podání ve výjimečných případech v elektronické formě, což podmínily tím, že půjde o taková elektronická podání, u kterých bude možné již v okamžiku jejich přijetí jednoznačně určit, kdo podání učinil a jaký byl jeho obsah při odeslání. Zdůrazňuje, že jakákoliv podání odesílaná z datové schránky advokáta nelze bez dalšího považovat za podání podepsaná advokátem. Rovněž fikce podpisu podle § 18 odst. 2 zákona o elektronických úkonech se uplatní „jen v té situaci, kdy se osoba podepisující podání prostým elektronickým podpisem shoduje s držitelem datové schránky“. K tomu v posuzované věci nedošlo. Nejvyšší správní soud vycházel ze stanoviska Nejvyššího soudu sp. zn. Plsn 1/2015, jak je patrné již z vyrozumění ze dne 16. 10. 2024. Nelze odhlédnout od toho, že z datové schránky mohou být „zcela záměrně“ zasílány dokumenty od jiných osob. Vždy je proto třeba zkoumat, zda jde o dokument, který byl vytvořen a odeslán jinou osobou než advokátem. Nejvyšší správní soud rovněž nesouhlasí s tvrzením stěžovatele, že nebyly pochyby o „autenticitě, vážnosti, procesní závaznosti a autorství“ podání. Právě tím, že se lišila osoba, která dokument podepsala prostým elektronickým podpisem, od osoby držitele datové schránky, vznikly „zásadní pochybnosti“, k jejichž odstranění nebyl vzhledem k § 93 odst. 2 s. ř. s. procesní prostor. Nelze vycházet z toho, že je nerozhodné, zda podání podepisuje advokát, nebo jeho advokátní koncipient. Určení, která osoba podání činí, je klíčové pro relevanci učiněného úkonu v těch případech, kdy nejen podle stavovského

předpisu, ale ani podle zákona není advokátní koncipient oprávněn úkon učinit. Nejvyšší správní soud by k návrhu na zahájení řízení odeslaného z datové schránky advokáta přihlédl, pokud by podání neobsahovalo prostý elektronický podpis odlišné osoby (advokátního koncipienta), ale šlo by o elektronicky uznávaný podpis advokátního koncipienta, což se v posuzované věci nestalo.

11. Vyjádření Nejvyššího správního soudu zaslal Ústavní soud stěžovateli na vědomí a k případné replice. Stěžovatel v replice setrval na své argumentaci, že v posuzované věci nebyly pochyby o tom, kdo podání učinil. Jestliže by přesto byly dány, pak je třeba vycházet z toho, že jde spíše o podání učiněné oprávněnou osobou, nikoliv, že je stiženo vadou, pro kterou se k němu vůbec nebude přihlížet. Jde o analogii k zákonnému pravidlu, podle něhož je třeba pohlížet na právní jednání spíše jako na platné než jako na neplatné. Nejvyšší správní soud přehlédl fikci podpisu pověřené osoby podle § 18 odst. 2 zákona o elektronických úkonech. Platí, že úkon učiněný osobou uvedenou v § 8 odst. 1 až 4 téhož zákona nebo pověřenou osobou prostřednictvím datové schránky, má stejné účinky jako úkon učiněný písemně a podepsaný, ledaže jiný právní předpis nebo vnitřní předpis požaduje společný úkon více z uvedených osob. Fikce podpisu svědčí osobě, pro kterou byla datová schránka zřízena, nikoliv osobě pověřené. Stěžovatel v této souvislosti odkazuje na body 51 a 52 stanoviska Nejvyššího soudu sp. zn. Plsn 1/2015. Opětovně zdůrazňuje, že postup Nejvyššího správního soudu je přepjatě formalistický a porušil jeho právo na přístup k soudu.

12. Státní volební komise konstatovala, že – s ohledem na předmět ústavní stížnosti – nenalezla ve vztahu k vyrozumění Nejvyššího správního soudu žádnou materii, ke které by se mohla z pozice své věcné působnosti vyjádřit. Je srozuměna s tím, že se „tímto vzdala postavení vedlejšího účastníka v řízení o předmětné ústavní stížnosti“.

13. Politické hnutí STAROSTOVÉ A NEZÁVISLÍ na výzvu k vyjádření v určené lhůtě nereagovalo. V souladu s poučením, kterého se mu dostalo (§ 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 101 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů), se má za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdalo.

14. Vedlejší účastník, Ing. Mgr. Miroslav Kroc, ve stručném vyjádření formuloval názor, že stěžovatelova ústavní stížnost není důvodná, neboť postupem Nejvyššího správního soudu nebylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces (sc. na soudní ochranu) podle čl. 36 odst. 1 Listiny, v závěru vyjádření uvedl, že ji považuje za neopodstatněnou a navrhl, aby ji Ústavní soud odmítl. Ústavní soud vyjádření vedlejšího účastníka, s přihlédnutím k jejímu rozsahu a lapidárnímu obsahu, již nezasílal stěžovateli na vědomí a k případné replice.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který svou pravomoc vykonává mimo jiné tím, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavních stížnostech proti pravomocnému rozhodnutí nebo jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod [srov. také § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. K zásahu do činnosti soudů je oprávněn tehdy, pokud soudy porušily ústavně zaručená práva stěžovatele, zejména nebylo-li soudní řízení vedeno v souladu s hlavou pátou Listiny [srov. např. nález ze dne 19. 11. 2013 sp. zn. III. ÚS 3199/12 (N 191/71 SbNU 279)].

16. Po posouzení ústavní stížnosti, seznámení se s obsahem vyžádaného soudního spisu, vyjádřeními účastníků a replikou stěžovatele dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Ústavní soud pro úplnost dodává, že je vázán petitem ústavní stížnosti, není vázán jejím odůvodněním, tj. argumenty, které stěžovatelé v ústavních stížnostech uvádějí [srov. nálezy ze dne 29. 11. 1994 sp. zn. I. ÚS 89/94 (N 58/2 SbNU 151), ze dne 4. 4. 2007 sp. zn. I. ÚS 236/05 (N 59/45 SbNU 23) a ze dne 3. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 2396/13 (N 53/73 SbNU 69)].

17. Právo na soudní ochranu zakotvené v čl. 36 odst. 1 Listiny zaručuje každému možnost domáhat se stanoveným postupem ochrany svých práv před nezávislým a nestranným soudem, případně před jiným orgánem veřejné moci. Postup k ochraně práv ve volebním soudnictví je pak upraven v soudním řádu správním a jednotlivých volebních zákonech. Tyto právní předpisy kogentně stanoví, jakými konkrétními způsoby a za jakých podmínek lze právo na soudní ochranu uplatnit (čl. 36 odst. 4 Listiny). Ústavnímu soudu přitom náleží přezkum toho, zda soudy postupují v souladu s ústavními principy soudního řízení a zda jejich postup nevede k ústavně nepřípustnému odepření spravedlnosti [srov. nálezy ze dne 1. 10. 2014 sp. zn. I. ÚS 2723/13 (N 185/75 SbNU 59), bod 24; ze dne 23. 10. 2014 sp. zn. I. ÚS 3106/13 (N 196/75 SbNU 211), bod 9; ze dne 19. 1. 2016 sp. zn. II. ÚS 3042/14 (N 7/80 SbNU 81), bod 27; ze dne 26. 4. 2017 sp. zn. III. ÚS 2288/16 (N 67/85 SbNU 173), ze dne 30. 6. 2022 sp. zn. III. ÚS 2373/21, bod 18; nebo ze dne 29. 9. 2022 sp. zn. I. ÚS 2583/21]. Platí, že jsou-li v konkrétním případě splněny procesní podmínky řízení, je povinností soudu odpovídající výše uvedenému základnímu právu, aby k projednání tohoto návrhu přistoupil a ve věci rozhodl [viz např. nález ze dne 31. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 4012/19 (N 59/99 SbNU 181)].

18. K porušení práva na přístup k soudu, resp. k porušení zákazu *denegationis iustitiae*, přitom může dojít i v situaci, kdy soud nepřihlédne k návrhu na zahájení řízení pro údajné nedodržení formy podání (nebo požadované „kvality“ podpisu podání), ačkoliv ta je ve skutečnosti dodržena (viz nálezy uvedené v přechozím bodu), případně kdy takový návrh odmítne pro nedostatek podmínek řízení [ve správním soudnictví podle § 46 odst. 1 písm. a) s. ř. s.] v situaci, kdy správní soud (nesprávně) navzdory absenci řádného návrhu na zahájení řízení již učinil v řízení úkony vůči účastníkům (k tomu viz např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 4. 2007 č. j. 1 Afs 133/2006-48). Nepřihlédne-li soud k podanému návrhu na zahájení řízení (a případně o tom uvědomí podatele vyrozuměním), ačkoliv byl řádně učiněn v přepsané formě, dopustí se tzv. jiného zásahu orgánu veřejné moci, pročež Ústavní soud konstatuje porušení práva na přístup k soudu a zakáže účastníkovi řízení pokračovat v tomto jiném zásahu (srov. stěžovatelem odkazovaný nález sp. zn. IV. ÚS 1882/08 nebo nález sp. zn. II. ÚS 671/21). Účelem právní úpravy týkající se formalit a podmínek řízení, jež musejí být dodrženy při podání návrhu ve věci samé, je zajistit řádný chod spravedlnosti a respektování právní jistoty. I když právo podat návrh k soudu podléhá zákonným podmínkám, soudy se musí při výkladu těchto procesních pravidel mimo jiné vyhnout přepjatému formalismu, který by vedl k porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny (nález sp. zn. II. ÚS 3042/14). Z toho také plyne, že příslušná ustanovení zákona o elektronických úkonech nelze vykládat způsobem, v jehož důsledku budou na podání adresovaná orgánům veřejné moci kladeny nepřiměřené či nerozumné požadavky. Smyslem a účelem zřízení datových schránek ostatně bylo mimo jiné usnadnit přístup k orgánům veřejné moci. V obecné rovině lze odkázat na nález ze dne 7. 3. 2016 sp. zn. II. ÚS 289/15 (N 38/80 SbNU 475) v němž Ústavní soud zdůraznil (bod 11 odůvodnění), že „rozhodl-li se stát pro povinné zřízení datových schránek určitým subjektům (např. advokátům), bylo by již nad únosnou míru, aby je dále zatěžoval dalšími povinnými administrativně-technickými požadavky. Bezpečnostní argument zastánců nutného připojení uznávaného elektronického podpisu ke každé jednotlivé příloze neobstojí v testu proporcionality, stojí-li na straně jedné rizika, která však musí být eliminována státem jako provozovatelem datových schránek, a na straně druhé vyšší stupeň administrativně-technického zatížení soukromých subjektů, jež by takovou změnu pocítily i finančně“.

19. Návrh, jímž se zahajuje řízení ve věcech volebních, lze učinit i prostřednictvím systému datových schránek (viz výše sub 4. rekapitulovaná praxe Nejvyššího správního soudu, dále srov. BĚLOHLÁVEK, A. J., MATES, P. a kol. Doručování v tuzemském a zahraničním styku. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 50), byť tak § 93 odst. 3 s. ř. s. výslovně

nestanoví. V takových případech se uplatní § 18 odst. 2 zákona o elektronických úkonech, podle něhož platí, že „úkon učiněný osobou uvedenou v § 8 odst. 1 až 4 nebo pověřenou osobou, pokud k tomu byla pověřena, prostřednictvím datové schránky má stejné účinky jako úkon učiněný písemně a podepsaný, ledaže jiný právní předpis nebo vnitřní předpis požaduje společný úkon více z uvedených osob“.

20. Nejvyššímu správnímu soudu lze přisvědčit v tom, že návrh, ačkoliv byl odeslán z datové schránky advokáta Mgr. Martina Svobody, obsahoval toliko prostý elektronický podpis advokátního koncipienta Mgr. Jana Čechury. Stěžovatelova argumentace, že advokátní koncipient byl zastoupen advokátem, u něhož je zaměstnán, neobstojí, což ostatně vylučuje formulace samotné plné moci, nadto by šlo o argumentaci zjevně účelovou až absurdní. Uvedenému podání však podle § 18 odst. 2 zákona o elektronických úkonech (ať už na základě jeho přímého použití, nebo jeho použití *per analogiam*) svědčí fikce podpisu, která je vázána k osobě, jíž byla datová schránka zřízena (tj. v posuzované věci advokátovi Mgr. Martinu Svobodovi). Není přitom relevantní, kdo je prostým elektronickým podpisem uveden jako „podepisující osoba“ v návrhu na zahájení řízení, byl-li návrh odeslán z datové schránky advokáta a nedošlo-li ke zneužití přístupových údajů do jeho datové schránky (srov. § 9 odst. 2 zákona o elektronických úkonech).

21. Ústavní soud uzavírá, že jakkoliv je podpisová doložka v posuzované věci skutečně formulována nešťastně, vzhledem k odeslání návrhu z datové schránky advokáta nebylo pochyb o naplnění formálních požadavků na podání ve smyslu § 37 odst. 2 věty první s. ř. s. Předpoklad Nejvyššího správního soudu, že z datové schránky advokáta budou „zcela záměrně zasílány dokumenty od jiných osob“ (zjevně osob odlišných od osob „pověřených“ podle § 8 odst. 6 zákona o elektronických úkonech nebo od osob, které mají oprávnění jednat za klienta), je nedůvodný a v této konkrétní věci zcela hypotetický.

22. Byť by advokátní koncipient v konkrétním případě nebyl osobou „pověřenou“ podle § 8 odst. 6 písm. a) zákona o elektronických úkonech (čímž se však Nejvyšší správní soud ve stěžovatelově věci nezabýval a tato možnost nebyla potvrzena ani vyvrácena), přesto by byl soud povinen k návrhu na zahájení řízení podanému z datové schránky advokáta přihlížet. To platí i tehdy, byl-li by návrh podepsán prostým elektronickým podpisem advokátního koncipienta, tedy osoby odlišné od té, jíž byla datová schránka zřízena. Advokátní koncipient ostatně jednal na základě řádné substituční plné moci, která nadto byla předložena Nejvyššímu správnímu soudu (viz bod 2 výše) a podle níž mohl činit „veškerá jednání, ke kterým je advokát zmocněn na základě plné moci“. Advokátní koncipient tedy jednal jako substitut zastupující stěžovatele (klienta), přičemž návrh na zahájení řízení odeslal z datové schránky advokáta. Za této situace nemohla vzniknout žádná (natož slovy Nejvyššího správního soudu „zásadní“) pochybnost o „autenticitě, vážnosti, procesní zavázanosti a autorství“ návrhu na zahájení řízení. V posuzované věci proto neobstojí odkaz Nejvyššího správního soudu na bod 28 písm. c) stanoviska Nejvyššího soudu sp. zn. Plsn 1/2015. Při pochybnostech o perfekci a účincích procesního úkonu v soudním řízení (které však v posuzované věci nenastaly – viz výše) je v obecné rovině nutné zvolit vstřícnější přístup k právu jednotlivce na soudní ochranu (přiměřeně srov. nález sp. zn. I. ÚS 2583/21, body 15 a 18 odůvodnění a další nálezy v něm odkazované).

23. Přiměřeně lze v nynější věci odkázat na nález sp. zn. II. ÚS 3042/14, v němž Ústavní soud dospěl k závěru, že požadavek elektronické podoby podání je dodržen i tehdy, „je-li podání učiněno osobou oprávněnou podle § 8 o elektronických úkonech, do datové schránky příslušného soudu a tento soud má podle identifikátoru datové schránky možnost tuto skutečnost ověřit“. Z toho plyne, že vyžadování elektronického podpisu, jak tomu musí být u jiného elektronického podání, by bylo v rozporu s ústavně konformním výkladem příslušných ustanovení zákona o elektronických úkonech a znamenalo by porušení základního práva na přístup k soudu. Tentýž závěr se přiměřeně uplatní i v situaci, kdy bylo k podání

návrhu na zahájení řízení využito dalšího zástupce, pomocníka nebo substituta, a i v tomto případě nastává *per analogiam* fikce podpisu. V opačném případě by totiž nebyla dostatečně chráněna důvěra třetích osob ani samotného zastoupeného (viz shora). Jak si správně všímá právní nauka, judikatura Ústavního soudu má v obecné rovině „tendenci ochraňovat osoby činící úkony pomocí datových schránek“ (KMENT, V. Elektronická právní jednání. Analýza s důrazem na využití elektronického podpisu podle práva EU, České republiky a Německa. Praha: Wolters Kluwer, 2018, s. 331). Tento přístup zaujímá Ústavní soud i ve stěžovatelově věci. Na podání prostřednictvím datové schránky advokáta je třeba v důsledku konstrukce fikce podpisu hledět zásadně jako na podání podepsané osobou, které byla datová schránka zřízena (v posuzované věci advokátem), a přihlížet k němu. To platí i tehdy, je-li na podání připojen jednoduchý podpis jeho advokátního koncipienta (či jiného substituta), ale vzhledem ke všem okolnostem je zřejmé, že osoba, které byla datová schránka zřízena, byla sama oprávněna podání podepsat.

24. Nejvyšší správní soud sice správně upozorňuje na skutečnost, že čl. 8 odst. 1 *in fine* usnesení ČAK č. 6/1998 obsahuje omezení stran substitučního zmocňování advokátních koncipientů pro řízení před Nejvyšším správním soudem, avšak případné porušení tohoto ustanovení stavovského předpisu může mít důsledky v kárném řízení vedeném Českou advokátní komorou, nemůže vést k odepření účinků tohoto úkonu, resp. k nepřihlédnutí k takto učiněnému podání v řízení před soudem. Smyslem tohoto omezení obsaženého ve stavovském předpisu je ochrana klientů, resp. to, aby složité úkony v řízení před Nejvyšším správním soudem (kasační stížnosti, kompetenční žaloby, podání v některých řízeních ve věcech volebních aj.) nečinili advokátní koncipienti, kteří zpravidla nedisponují (v porovnání s advokáty) dostatečnými zkušenostmi. Jinými slovy řečeno, předmětné pravidlo, jehož smyslem a účelem je posílení ochrany klientů, nemůže být v konečném důsledku vyloženo v neprospěch klientů advokáta (stěžovatele) v tom směru, že by se k podáním učiněným v rozporu s ním vůbec nepřihlíželo. Stavovským předpisem není soudce při svém rozhodování vázán (*argumentum a contrario* čl. 95 odst. 1 Ústavy), nadto stavovský předpis není ani právním předpisem (SLÁDEČEK, V. Obecné správní právo. 4. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 69)

25. S ohledem na výše uvedené dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, proto jí vyhověl, a podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyslovil porušení práva stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny postupem Nejvyššího správního soudu spočívajícím v nepřihlédnutí k návrhu na zahájení řízení a podle § 82 odst. 3 písm. b) téhož zákona zakázal Nejvyššímu správnímu soudu, aby v tomto postupu pokračoval. Současně mu podle téhož ustanovení přikázal, aby v situaci, budou-li splněny ostatní podmínky řízení, návrh projednal a rozhodl o něm.

26. V souladu s čl. 1 odst. 1 písm. g) rozhodnutí pléna Ústavního soudu č. Org. 24/14 o atrahování působnosti (sdělení č. 52/2014 Sb.) rozhodl Ústavní soud o ústavní stížnosti v plénu. Rozhodl tak mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něj nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu). O žádosti o přednostní projednání ústavní stížnosti podle § 39 téhož zákona Ústavní soud samostatně nerozhodoval, jelikož jí fakticky vyhověl.